9
G48

Istoriile
lui
ERODOT.

Traducere română din limba originală însoțită de textul elinesc și de note critice geografice, etnografice, filologice și gramaticale, cuprinzând rezultatul celor mai recente cercetări și descoperiri privitoare la text și la subiectele tratate de acest autor, și ilustrată cu harte și desenuri

INSTITUTUL PEDAGOGIC DE 3 ANI
- BUCUREȘTI -
BIBLIOTECA

de

Dimitrie Ion Ghica M. A.

Graduat în onoruri la 1870 la Facultatea de științe morale (Moral sciences Tripos) din Universitatea de Cambridge.

Operă premiată de Academia Română.

Vol. III.

București
Librăriile: Socec & Co., C. Sfetea, Pavel Suru
Leipzig — Otto Harrassowitz
Viena — Gerold & Comp.
1915

INSTIT. PEDAGOGIC DE 3 ANI
BUCUREȘTI
Nr. 907
BIBLIOTECA
86443
924287

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 31630 Dublet
Inventar 458.270

RC 2/26

B.C.U. Bucuresti
C458270

ATELIERELE GRAFICE SOCEC & Co., SOCIETATE ANONIMĂ. BUCUREȘTI

Cuprinsul

Însemnare . . . . . Pag. V
Introducere la cartea III. . . . . » VII
Inscripția Regelui Dariu la Behistun . . . . . » XI

Cuprinsul cărții III:

Cap. 1 — 28. Domnia lui Cambise. — Expediția în contra Egiptului.
» 29 — 60. Istoria insulei Samos subt Policrat. — Cearta între Samos și orașele Lacedemona și Corint.
» 61 — 87. Urmarea istoriei domniei lui Cambise. — Asasinarea lui Smerdis, fiul lui Ciru. — Revolta din Persia în favoarea falsului Smerdis. — Dementa și moartea lui Cambise. — Conspirația în contra falsului Smerdis. — Uciderea lui Smerdis magul. — Sfatul conjuraților.
» 88—117. Suirea pe tron a lui Dariu. — Organizarea nouă a imperiului.— Descrierea provinciilor.
» 117—119. Moartea lui Intaferne.
» 120—128. Ultimele zile ale domniei lui Policrat la Samos. — Moartea lui Policrat. — Moartea lui Oroete.
» 129—138. Istoria lui Democide din Crotona. — Fuga lui dela curtea lui Dariu.
» 139—149. Luarea insulei Samos de Perși.
» 150—160. Revolta Babilonei în contra lui Dariu. — Viclenia lui Zopir și luarea Babilonei.

Insemnare

Proba de traducere din Erodot prezentată la concursul Academiei de Dimitrie Ion Ghica a fost premiată la 1880. De atunci traducătorul premiat n'a încetat de a face din studiul şi traducerea »Muzelor« »Părintelui istoriei« ocupaţia sa de predilecţie. Având înaintea sa ca punct de plecare lucrarea clasică a lui Rawlinson, Ghica a voit să pună sub ochii cetitorului român o întreagă enciclopedie de cunoştinţe despre lumea antică elină şi barbară, de care se ating povestirile şi descrierile întâiului istoric, geograf şi etnograf al lumii elene.

Ghica nu s'a mulţumit să dea o traducere românească însoţită de notele necesare pentru înţelegerea textului; dânsul a dat mult mai mult: a pus înaintea traducerii textul original rectificat după variantele manuscriptelor arătate în cele mai temeinice ediţii critice; a însoţit apoi textul şi traducerea de o foarte bogată adnotare filologică, istorică, arheologică, geografică. Astfel fiecare carte a format un volum.

Pentru întocmirea lucrării cu asemenea program şi în aşà proporţii autorul a întrebuinţat adânca sa cunoaştere a limbii elene câştigată în Universitatea dela Cambridge, precum şi vastele sale cunoştinţe despre antichitate, împrospătate şi îmbogăţite prin urmărirea noualor descoperiri şi studii.

S'a tipărit şi publicat cartea I (Clio) la 1894; apoi — la 1902 — i-a urmat cartea IV, care cuprinde descrierea ţerilor şi popoarelor din părţile acuma româneşti; cartea II a fost publicată la 1912, iar acum se tipărià cartea III, şi lucrarea ajunsese până la cap. 61, când mâna lui Ghica s'a oprit pentru totdeauna. A rămas însă manuscriptul gata până la sfârşitul cărţii III. Familia răposatului a binevoit a pune la dispoziţia Academiei manuscriptul şi Secţiunea literară a hotărît să roage pe d-l Iuliu Valaori, conferenţiar la Facultatea de filozofie, să supravegheze tipărirea. S'au tipărit astfel coalele 9—22, cuprinzând ultimele capitole până la 160 dimpreună cu introducerea şi cu inscripţia lui Dariu dela Behistun.

Octomvrie 1915.

Introducere la Cartea III.

La Cap. I din Cartea II Erodot, urmând înainte cu istoria Perşilor care formează, cu oarecari mici digresiuni, urzeala principală a naraţiunii lui, ne spune despre urcarea pe tronul Persiei a lui Cambise, fiul lui Ciru şi despre pregătirile acestuia pentru expediţia proiectată în Egipt. Dela Capitolul 2 însă al acelei Cărţi şi până la finele ei autorul nostru, lăsând firul naraţiunii lui, face o lungă digresiune pentru a se ocupà cu descrierea şi cu istoria Egiptului. Firul istoriei Persiei, întrerupt la Cartea II, e reluat acì odată cu începerea Cărţii III, care se ocupă excluziv de domnia lui Cambise, de uzurparea lui Smerdis magul, de revolta în contra acestui impostor, şi de începuturile domniei lui Dariu Istaspe până la expediţia lui în contra Sciţilor. In alte cuvinte Cartea aceasta tratează despre istoria Perşilor: singura digresiune mai marcantă este modul cum se întinde autorul asupra istoriei insulei Samos subt tirania lui Policrat, istorie în legătură strânsă cu politica persană în coloniile eline de pe coasta occidentală a Asiei Mici şi din insulele lângă acea coastă. Această întindere asupra istoriei lui Policrat o face Erodot cu atât mai mare plăcere, cu cât el a trăit câtvà timp la Samos şi erà familiar cu topografia oraşului şi bine informat asupra evenimentelor petrecute acolo în timpuri apropiate de epoca lui şi contimporane cu el. Dacă luăm cele nouă Cărţi din cari se compun scrierile lui Erodot, vom vedeà că cu toate că fiecare are caracterul său bine definit, totuş le putem clasificà în mod mai general în trei grupări distincte de câte trei cărţi fiecare. Astfel grupul cel dintâiu compus din Cărţile I, II şi III se pot denumì istoria creşterii puterii şi a măririi imperiului Perşilor, istoria succeselor lor, aşà că Cartea III fiind ultima carte din această grupare, tratează despre apogeul puterii lor.

A doua grupare, compusă din Cărţile IV, V şi VI, prezentă un caracter mai antropologic, mai etnografic şi mai geografic ca celelalte şi a treia grupare, compusă din Cărţile VII, VIII şi IX, au această în comun cu prima grupare că elementul istoric iar predomină şi tratează despre insuccesele lor. In prima grupare istoria Perşilor e tema principală, aceea a Elinilor fiind mai mult incidentală, pe când în ultima grupare e contrariul, tema dominantă fiind istoria Elinilor, pe când aceea a Perşilor este incidentală. Cea din urmă grupare e mai pur istorică decât cea dintâi unde nota legendară şi fabuloasă e mai marcată. In fine prima grupare e scrisă dintr'un punct de vedere care nu e elenic ci străin şi izvoarele de informaţii de cari s'a servit autorul în genere sunt străine, pe când Cărţile VII, VIII şi IX sunt mai mult însufleţite de simţimânt elinesc şi scrise din punctul de vedere elinesc din sorginte elinească şi nu străină. Sunt de idee că această evoluţiune, ca să zic aşà, care se operează treptat în scrierile lui Erodot, se datoreşte în mare parte vieţii lui. Să nu uităm că, deşi Elin de rassă, Erodot s'a născut supus al imperiului persic, aşà că a crescut până la un punct subt influenţa satrapilor Ioniei şi a administraţiei lor. Acestei perioade aparţin primele trei cărţi, aşà că avem în Cartea III finele acestei mentalităţi. După ce Erodot a părăsit patria sa şi s'a dus la Atena, depărtându-se de subt influenţa atmosferei în care a crescut, simţimântul naţional s'a accentuat mai mult. Devenind apoi cetăţean atenian şi colon în Sudul Italiei, elenismul lui Erodot şi mândria lui pentru biruinţele Elinilor şi superioritatea lor asupra barbarilor reies şi mai bine în evidenţă. Aceasta mai explică şi pentru ce mai toate pasagiile cari au indicii de a fi fost intercalări sau adiţii făcute cu ocazia revizuirii lucrărilor sale la bătrâneţe în Italia poartă stampila elenică. Intre aceste adăogiri avem una foarte importantă în Cartea aceasta; ultima frază cu care se încheie Cartea şi anume afirmarea dezerţiunii dela Perşi la Atenieni a lui Zopir, fiul lui Megabiz. Acest fapt, consemnat şi de Ctesias, a avut loc, după spusele acelui autor, scurt timp înaintea morţii Regelui Persiei Artaxerxe Longimanu care s'a întâmplat la anul 425 înaintea lui Hristos, şi este cel mai recent din toate câte sunt consemnate în scrierile lui Erodot, aşà că trebue să fixăm data morţii lui după acest eveniment. Dacă ne luăm după afirmarea lui Ctesias, trebue dar să admitem că la anul 425 sau 424 înainte de era noastră, Erodot erà încă în

vieaţă; aceasta însă nu poate fi pentrucă între anii 429 şi 424 au avut loc evenimente aşà de importante în Grecia în legătură cu ràsboiul Peloponesului, încât Erodot nu le-ar fi trecut subt tăcere. Pe de altă parte, ştim cât de puţin se poate comptà pe exactitatea afirmărilor lui Ctesias, aşà că acest »scurt timp înaintea morţii lui Artaxerxes« poate fi o inexactitate de câţivà ani, şi dacă punem dezerţiunea lui Zopir cam pe la anul 431 înaintea lui Hristos la data de 429 care este cea mai târzie la care putem fixà moartea lui Erodot, el a putut să afle despre această dezerţiune şi s'o consemneze la finele acestei Cărţi într'o clauză adiţională.

Inscripția Regelui Dariu la Behistun.

Această inscripție, în caractere cuneiforme, semitice și tartare și datând din al 5-lea an al domniei lui Dariu Istaspe, adică din anul 516 înainte de Hristos, este trilingvă, adică în limba persană veche, în limba babiloniană și într'o limbă scitică tartară. Ea e săpată la o înălțime de o sută de metri dela baza unei stânci sau râpe, de o înălțime de 550 metri, așă că e greu de suit pentru a o puteà cetì. Satul Behistun, aproape de care se află această importantă inscripție și săpătură, e situat pe drumul ducând dela Egbatana la Babilona și tocmai pe hotarul despre apus al Mediei și pe artera principală de comunicație între provinciile despre răsărit și cele despre apus ale imperiului persan, în șirul de munți care separă platoul Iranului sau al Persiei proprie de valea Tigrului și a Eufratului. Inscripția în 5 coloane, astfel cum a fost descifrată de Sir Henry Rawlinson partea persană și revizuită la 1874, sună astfel în traducere:

Coloana I.

§ 1. Sunt Dariu, — marele rege, — regele regilor, — regele Persiei, — regele provinciilor, — fiul lui Istaspe, — nepotul lui Arsame, — Achemenianul.

§ 2. Dariu regele zice: — Tatăl meu fu Istaspe, — tatăl lui Istaspe fu Arsame, — tatăl lui Arsame fu Ariaramne, — tatăl lui Ariaramne fu Taispe, — tatăl lui Taispe fu Achimenes.

§ 3. Dariu regele zice: — De aceea ne numim Achimenieni, — din vechime ne tragem noi, — din vechime neamul nostru regi am fost.

§ 4. Dariu regele zice: — Opt din neamul meu au fost regi înainte. — eu sunt al noulea, — mult timp am fost regi.

§ 5. Dariu regele zice: Prin mila lui Ormuzd sunt eu rege, — Ormuzd mi-a dăruit domnia.

§ 6. Dariu regele zice: — Iată țerile cari sunt subt supunerea mea, — prin mila lui Ormuzd sunt regele lor, — Persia, Susiana, Babilonia, Asiria, Arabia, Egiptul, cele din mare, Saparda, Ionia, Media, Armenia, Capadocia, Partia, Zarangia, Aria, Corasmia, Bactria, Sogdiana, Gandaria, Sacia, Satagidia, Aracosia și Mecia, — peste tot 23 provincii.

§ 7. Dariu regele zice: — Acestea sunt provinciile de subt stăpânirea mea; — prin mila lui Ormuzd au devenit ele supuse mie; — ele mi-au plătit tribut; — cele ce le-am ordonat lor și noaptea și ziua, acestea le-au făcut ele.

§ 8. Dariu regele zice: — In țerile acestea pe bărbatul care a fost bun l-am iubit; — pe acela care a fost rău l-am desființat; — prin mila lui Ormuzd aceste țeri s'au supus legilor mele; — cum am ordonat eu lor, așà au făcut ele.

§ 9. Dariu regele zice: — Ormuzd mi-a dat împărăția; — Ormuzd m'a ajutat și am căpătat împărăția aceasta; — prin mila lui Ormuzd sunt eu stăpân peste această împărăție.

§ 10. Dariu regele zice: — Iată ce am făcut înainte de a fi rege; — un om numit Cambise, fiul lui Ciru, din neamul nostru erà acì rege înaintea mea; — Acest Cambise aveà un frate, numele lui erà Bardes; din aceeaș mamă și din acelaș tată ca și Cambise erà el; — după câtvà Cambise ucise pe acel Bardes; — când Cambise ucise pe Bardes, poporul nu aveà știre că Bardes fusese ucis; — după câtvà Cambise plecă în Egipt; — când Cambise plecă în Egipt statul se ticăloșì; — atunci minciuna se lățì în țară, atât în Persia și în Media cât și în celelalte provincii.

§ 11. Dariu regele zice: — Apoi se arătă un om, un mag, anume Gomates; — el erà din Pisiacada dela muntele numit Aracadres, de acolo erà el; — în a patrusprezecea zi a lunii Viașana s'a arătat el; — el minți statului astfel: — »Eu sunt Bardes, fiul lui Ciru, fratele lui Cambise; — atunci statul întreg se răsculă; — dela Cambise trecù la el atât Persia și Media cât și celelalte provincii; — el puse stăpânire pe imperiu; — în a noua zi a lunii Garmapada a pus el mâna pe imperiu; — după aceea Cambise sinucizându-se murì.

§ 12. Dariu regele zice: Impărăția de care Gomates magul despuià pe Cambise, acea împărăție a fost din vechime în neamul nostru; — după ce Gomates magul despuià pe Cambise de Persia, de Media și de provinciile dependinte, făcù după placul lui; — el devenì rege.

§ 13. Dariu regele zice: — Nu s'a găsit nimeni, nici Persian, nici Med, nici din familia noastră care să alunge pe Gomates magul de pe tron; — statul aveà teamă mare de el; — el ucise pe mulți cari cunoșteau pe vechiul Bardes; și de aceea i-a și ucis; — adică »ca nu cumvà să mă recunoască că sunt Bardes fiul lui Ciru«. — Nimeni nu a îndrăznit să zică cevà privitor la Gomates magul până ce m'am arătat eu; — atunci m'am

rugat lui Ormuzd; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — în a zecea zi a lunii Bagaiadiș, atunci chiar, împreună cu câțivà credincioși, ucisei pe Gomates magul și pe căpeteniile cari îl urmau; — în fortul numit Sictacotes din ținutul Mediei l-am ucis eu pe el; — l-am desbrăcat de putere; — prin mila lui Ormuzd am devenit rege; — Ormuzd mi-a pus sceptrul în mână.

§ 14. Dariu regele zice: — Impărăția care fusese smulsă dela familia noastră am recâștigat-o; — am restabilit-o la loc; — cum a fost înainte așà am restabilit-o; — templurile pe cari le distrusese Gomates magul le-am zidit din nou; — am restabilit pentru stat și cântecele religioase și cultul și le-am încredințat familiilor dela cari le luase Gomates magul; — am restabilit statul la loc, și Persia și Media și celelalte provincii; — cum erà înainte vreme așà am restabilit ceeace se desființase; — prin mila lui Ormuzd făcut-am eu aceasta; — am luptat până ce am stabilit familia noastră în locul unde erà înainte; — astfel am luptat eu cu mila lui Ormuzd pentru ca Gomates magul să nu iea locul familiei noastre.

§ 15. Dariu regele zice: — Acestea le-am săvârșit după ce m'am făcut rege.

§ 16. Dariu regele zice: — După ce am ucis pe Gomates magul, un om numit Atrines, fiu al lui Opodarmes, s'a arătat; — astfel vorbì el statului Susianei: — »Eu sunt regele Susianei«; — atunci s'au răsculat cei din Susiana; — ei trecură de partea acestui Atrines; — el devenì rege al Susianei; și un om, un Babilonian cu numele Nadintebelu, fiul lui Enares se arătă; — Statului Babiloniei el declară falș: — »Eu sunt Nabucodrosor, fiul lui Nabonid«; — atunci întregul stat al Babiloniei trecù de partea acestui Nadintebelu; — Babilona se răsculă; — El se făcù stăpân pe regatul Babiloniei.

§ 17. Dariu regele zice: — Atunci am trimis eu în Susiana; — Atrines îmi fu adus ca rob; — l-am ucis.

§ 18. Dariu regele zice: — După aceea am pornit la Babilona în contra acelui Nadintebelu carele se ziceà Nabucodrosor; — forțele lui Nadintebelu ocupau fluviul Tigris; — erau postate acolo și aveau bărci; — acolo am împărțit armata mea; — o parte am îndestulat-o cu cămile; — cealaltă parte am încălecat-o pe cai; — Ormuzd mi-a ajutat; — prin mila lui Ormuzd am trecut fluviul Tigris; — acolo am ucis pe mulți din oastea lui Nadintebelu; — în a douăzeci și șasea zi a lunii Atriiatiia ne-am luptat noi așà.

§ 59. Dariu regele zice: — Atunci am pornit la Babilona; — când am sosit aproape de Babilona, la cetatea numită Zazana pe fluviul Eufrate, acolo acel Nadintebelu carele se ziceà Nabucodrosor mi s'a opus cu forțele lui și mi-a oferit bătălia; — atunci ne-am luptat în bătălie; — Ormuzd mi-a ajutat; — prin mila lui Ormuzd am ucis pe mulți din oastea acelui Nadintebelu; — o parte din oastea lui am împins-o în fluviu; — apa a distrus-o; — în a doua zi a lunii Anamaca ne-am luptat noi așà.

Coloana II.

1. Dariu regele zice: — Atunci Nadintebelu cu câțivà călăreți fugì la Babilona; — atunci am pornit la Babilona; — prin mila lui Ormuzd am luat

Babilona și am pus mâna pe Nadintebelu; — apoi am ucis pe acest Nadintebelu în Babilona.

§ 2. Dariu regele zice: — Pe când eram la Babilona, iată țerile cari s'au răsculat în contra mea: Persia, Susiana, Media, Asiria, Armenia, Partia, Margiana, Satagidia, Sacia.

§ 3. Dariu regele zice: — Un om anume Martes, fiul lui Sisieres din cetatea Persiei numită Ciganaca, acolo locuià acela; — acesta s'a arătat; — Statului Susianei el zice: — »Eu sunt Imane, regele Susianei«.

§ 4. Dariu regele zice: — Când trimisei în Susiana, atunci Susianii, temându-se de mine, puseră mâna pe Martes; — acela ce fusese șeful lor îl ucise.

§ 5. Dariu regele zice: — Un om anume Fraorte, un Med, s'a arătat; — Statului Mediei el zise: — »Eu sunt Xatrite din neamul lui Ciaxare«; — atunci oastea medică care se află în țara ei, s'a răsculat în contra mea; — ea a trecut de partea acelui Fraorte; — el s'a făcut rege al Mediei.

§ 6. Dariu regele zice: — Oastea persană și medă care erà cu mine, aceea erà mică la număr; — am expediat atunci trupe; — pe Idarnes, un Persan, unul din supușii mei, pe el l-am orânduit căpitan; — și astfel i-am vorbit eu: — »Pleacă și învinge statul Mediei care nu recunoaște autoritatea mea«. — Atunci porni acel Idarnes cu oastea lui; — când sosì el în Media la cetatea numită Marus, acolo se luptă el cu Mezii; — acela care erà căpetenia Mezilor nu putù să-i reziste; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele lui Idarnes învinseră cumplit acea oaste rebelă; — în ziua a douăzeci și șaptea a lunii Anamaka, atunci avù loc bătălia între ei; — atunci acea oaste a mea m'a așteptat la un loc numit Capada, un ținut al Mediei, până ce să sosesc eu în Media.

§ 7. Dariu regele zice: — Atunci pe un om anume Dadarse, un Armean, unul dintre supușii mei, pe el l-am trimis în Armenia; — și astfel i-am vorbit eu: — »Pleacă, și pe Statul rebel care nu recunoaște autoritatea mea învinge-l«. — Atunci porni Dadarse; — când sosì el în Armenia, atunci rebelii se strânseră la un loc și s'au împotrivit lui Dadarse ca să se lupte cu el; — la Zoza, un sat în Armenia, acolo a avut loc bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit oastea rebelă; — în ziua a opta a lunii Turavara, atunci a avut loc bătălia între ei.

§ 8. Dariu regele zice: — Rebelii strângându-se iar la un loc pentru a doua oară s'au pus în fața lui Dadarse ca să se lupte cu el; — la fortul din Armenia numit Tigra, acolo s'a dat bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în ziua a optsprezecea a lunii Turavara, atunci a avut loc bătălia între ei.

§ 9. Dariu regele zice: — Rebelii strângându-se iar la un loc pentru a treia oară s'au opus în fața lui Dadarne ca să se lupte cu el; — la un fort din Armenia numit Uhiama, acolo s'a făcut bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit oastea aceea rebelă; — în ziua a noua a lunii Taigarkiș, atunci a avut loc bătălia între ei; — după aceea Dadarse m'a așteptat acolo până ce am sosit în Media.

§ 10. Dariu regele zice; — Apoi am trimis în Armenia pe unul anume Vomise,

un Persan, dintre supușii mei; — astfel i-am vorbit eu: — »Pleacă și pe statul rebel care nu recunoaște autoritatea mea învinge-l«. — Atunci Vomise porni; — când sosi el în Armenia, atunci rebelii strânși la un loc s'au împotrivit lui Vomise ca să se lupte cu el; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în ziua a cincisprezecea a lunii Anamaka, atunci a avut loc bătălia între ei.

§ 11. Dariu regele zice: — Rebelii strângându-se pentru a doua oară la un loc s'au împotrivit în contra lui Vomate ca să se lupte cu el; — într'un ținut al Armeniei numit Otiara s'a dat bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în luna Taravahara, fiind lună plină, atunci s'a făcut bătălia între ei; — după aceea Vomise m'a așteptat în Armenia până ce am sosit în Media.

§ 12. Dariu regele zice: — Apoi am pornit eu din Babilona; — am parcurs spre Media; — când am sosit în Media, într'un oraș numit Gundrusia, acolo se află acel Fraorte care se ziceà rege al Mediei, cu o oaste în contra mea ca să se lupte cu mine; — atunci s'a dat bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd am învins cumplit oastea lui Fraorte; — în ziua a douăzeci și șasea a lunii Adukaniș, atunci am luptat noi astfel în bătălie.

§ 13. Dariu regele zice: — Atunci Fraorte acela împreună cu câțivà călăreți a fugit de acolo la un ținut din Media numit Rages; — atunci am trimis eu o oaste care a pus mâna pe Fraorte și mi l-a adus în fața mea; — i-am tăiat nasul, urechile și limba și l-am biciuit; — a fost ținut în lanțuri la poarta mea; — tot regatul l-a văzut; — apoi l-am răstignit pe cruce la Ecbatana; — pe căpeteniile cari l-au urmat, pe aceia i-am ucis în cetățuia Ecbatanei.

§ 14. Dariu regele zice: — Un om cu numele Sitratacmes s'a răsculat în contra mea; — el a zis Statului: — »Eu sunt regele Sagartiei și sunt din neamul lui Ciaxares«. — Atunci eu am trimis o armată de Perși și de Mezi; — pe unul anume Tachmaspate, un Med și unul din supușii mei, pe acela l-am orânduit căpitan; — și astfel am zis lui: — »Pleacă și învinge acel stat rebel care nu recunoaște autoritatea mea«. — Atunci porni Tachmataspe cu oastea lui; — el a făcut bătălie cu Sitratacmes; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au biruit cumplit acea oaste rebelă și au prins pe acest Sitratacmes și l-au adus în fața mea; — atunci i-am tăiat nasul și urechile și l-am biciuit; — l-am ținut legat de poarta mea în lanțuri, tot regatul l-a văzut; — apoi l-am răstignit pe cruce la Arbela. »

§ 15. Dariu regele zice: — Acestea le-am făcut eu în Media.

§ 16. Dariu regele zice: — Partia și Ircania s'au răsculat în contra mea; — S'au declarat pentru Fraorte; — (pe) Istaspe, tatăl meu . . . . . — După aceea Istaspe porni cu puțină oaste; — în locul numit Ispaoste, cetate din Partia, acolo s'a făcut bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd Istaspe a învins cumplit acea oaste rebelă; — în a douăzeci și doua zi a lunii Viakna, atunci avù loc bătălia între ei.

Coloana III.

§ 1. Dariu regele zice: — Atunci am trimis din Rhage o armată persană lui Istaspe; — când armata aceea sosì la Istaspe, atunci Istaspe pornì cu trupele acelea; — într'un loc numit Patigrabana, cetate din Partia, acolo s'a luptat el cu rebelii; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd a învins Istaspe cumplit acea oaste rebelă; — In ziua întâia a lunii Garmapada, atunci avù loc bătălia între ei.

â 2. Dariu regele zice: — Atunci s'a supus provincia mie; — acestea le-am făcut eu în Partia.

§ 3. Dariu regele zice: — Ținutul numit Margiana, acela s'a răsculat în contra mea; — pe unul anume Frate, un Margia, pe acela l-au pus ei peste dânșii căpitan; — atunci am trimis în contra lui pe unul Dadarse care erà un supus al meu, un satrap din Bactria; — astfel i-am vorbit eu: — »Pleacă și învinge pe poporul acela care nu recunoaște autoritatea mea; — atunci Dadarse pornì cu oastea lui; — el s'a luptat cu Margianii; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în ziua a douăzeci și treia a lunii Atriiatiia, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei.

§ 4. Dariu regele zice: — Atunci s'a supus provincia mie; — acestea le-am făcut eu în Bactria.

§ 5. Dariu regele zice: — Un om anume Veisdate locuià într'un oraș numit Tarba, în ținutul din Persia numit Iutiià: acolo locuià el; — el s'a răsculat pentru a doua oară; — Statului persian el zise: — »Eu sunt Bardes, fiul lui Ciru; — atunci Persanii cari erau în țara lor și lipsiți de contact cu mine să răscularà contra mea; — au trecut de partea acestui Veisdate; — el se făcù rege al Persiei.

§ 6. Dariu regele zice: — Atunci eu am pornit oștile persane și mede cari se aflau cu mine; — pe un om numit Artabardes, un Persan, dintre supușii mei, pe el l-am orânduit căpitan peste oaste; — restul armatei persane m'a însoțit în Media; — atunci Artabardes pornì în Persia cu oastea lui; — când sosì el în Persia, acest Veisdate care se ziceà Bardes a ieșit cu trupele lui la cetatea din Persia numită Racha să ofere bătălia; — acolo se luptarà ei; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit oastea lui Veisdate; — în ziua a douăsprezecea a lunii Turavahara, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei.

§ 7. Dariu regele zice: — Atunci Veisdate acela împreună cu câțivà călăreți a fugit de acolo la Pisiacada; — de acolo a pornit el cu o armată în contra lui Artabardes să ofere bătălia; — la muntele numit Parga, acolo s'au luptat cu ei; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit armata lui Veisdate; — în ziua a șasea a lunii Garmapada, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei; — s'au prins robi acel Veisdate precum și aceia cari l-au sprijinit.

§ 8. Dariu regele zice: — Atunci pe Veisdate acela precum și pe aceia cari l-au sprijinit i-am răstignit pe cruci într'un oraș al Persiei numit Chadidia.

§ 9. Dariu regele zice: — Acel Veisdate care se ziceà Bardes, el trimise o

armată la Aracotia în contra unuia numit Viban, un Persan dintre supușii mei, satrapul Aracotiei; — și a pus căpitan peste acea armată pe unul oarecare; — și astfell i-a vorbit: — »Mergeți și atacați pe Viban și statul care nu recunoaște autoritatea regelui Dariu«. — Și atunci armata porni, adică aceea pe care Veisdate o strânsese în contra lui Viban ca să dea luptă cu el;—la un fort numit Capiscane acolo s'au luptat; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste rebelă; — în a treisprezecea zi a lunii Anamaka, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei.

§ 10. Dariu regele zice: — Rebelii adunându-se iarăș s'au opus lui Viban ca să dea luptă; — într'un ținut numit Gadiția acolo s'a făcut bătălia; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Ormuzd forțele mele au învins cumplit acea oaste; — în a șaptea zi a lunii Viiakna, atunci s'a făcut astfel bătălia între ei.

§ 11. Dariu regele zice: — Atunci omul acela care fusese căpitan peste oastea pe care Veisdate o pornise în contra lui Viban, acel căpitan, împreună cu câțivă călăreți, a fugit; — într'un fort din Aracotia, numit Arșada, acolo s'a refugiat el; — atunci Viban cu oastea lui l-au urmărit; — acolo l-au prins și a ucis pe fruntașii dintre aceia cari l-au sprijinit.

§ 12. Dariu regele zice: — Atunci provincia s'a supus mie; — acestea le-am făcut eu în Aracotia.

§ 13. Dariu regele zice: — Pe când mă aflam în Persia și în Media, Babilona s'a răsculat pentru a doua oară în contra mea; — un om anume Aracus, un Armean, fiu al lui Handitu, el s'a arătat; — într'un ținut al Babiloniei numit Dobana acolo s'a arătat el; — astfel vorbì el falș: — »Eu sunt Nabucodonosor, fiul lui Nabonid«. — Atunci statul Babilonei s'a răsculat în contra mea; — a trecut de partea acelui Aracus; — el se făcù stăpân peste Babilona; — el se făcù rege al Babilonei.

§ 14. Dariu regele zice: — Atunci am pornit eu o armată la Babilona; — pe un om numit Intafres, un Med și unul din supușii mei, pe el l-am orânduit eu căpitan peste oaste; — astfel am vorbit eu: — »Pleacă și supune acel stat Babilonian care nu recunoaște autoritatea mea«. — Atunci Intafres cu oastea lui pornì asupra Babilonei; — Ormuzd mi-a dat ajutor; — prin mila lui Urmuzd Intafres a luat Babilona; — în a doua zi a lunii Marcazana, atunci s'a făcut . . . . . ; — . . . . . ucis.

Coloana IV.

§ 1. Dariu regele zice: — Acestea le-am făcut eu în Babilona.

§ 2. Dariu regele zice: — Cele ce le-am făcut eu; — acelea le-am făcut cu totul prin mila lui Ormuzd; — după ce s'au răsculat regii în contra mea, am luptat în nouăsprezece bătălii; — prin mila lui Ormuzd i-am biruit și am prins robi doi regi; — pe unul îl chemà Gomates, un mag; — el vorbià minciuni;—astfel ziceà el: — »Eu sunt Bardes, fiul lui Ciru«. — El făcù pe Perși să se revolte; — un altul se numià Atrines, din Susa erà el; — el vorbià minciuni; — astfel ziceà el: — »Eu sunt regele Susianei«. — El a făcut pe Susiani să se răscoale în contra mea; — un altul se numià Nadintabelu, un Babilonian, el vorbià minciuni; — astfel ziceà el; — »Eu sunt Nabucodonosor, fiul lui Nabonid«. — El făcù Ba-

bilona să se revolte; — un altul se numià Martes, un Persan; — el vorbià minciuni; — astfel ziceà el: — »Eu sunt Imanes, regele Susianei«. El a făcut ca Susiana să se răscoale în contra mea; — un altul se numià Fraorte, un Med, el vorbià minciuni; — astfel vorbià el: — »Eu sunt Xatrita din neamul lui Ciaxare«. — El a făcut ca Media să se răscoale în contra mea; — un altul se numià Sitratachmes din Sagartia, el vorbià minciuni; — astfel ziceà el: — »Eu sunt regele Sagartiei, din neamul lui Ciaxare«. — El a făcut ca Sagartia să se răscoale în contra mea;—un altul se numià Fraorte din Margiana, el vorbià minciuni; — astfel ziceà el: — »Eu sunt regele Margianei«. — El a făcut ca Margiana să se răscoale în contra mea; — un altul se numià Veisdate, un Persan, el vorbià minciuni; — astfel ziceà el: — »Eu sunt Bardes, fiul lui Ciru«. — El făcù ca Persia să se răscoale în contra mea; — un altul se numià Aracus, un Armean, el vorbià minciuni; — astfel ziceà el: — »Eu sunt Nabucodonosor, fiul lui Nabonid«. — El făcù ca Babilona să se răscoale în contra mea.

§ 3. Dariu regele zice: — Pe aceşti nouă regi i-am prins eu robi în aceste bătălii.

§ 4. Dariu regele zice: — Acestea sunt provinciile cari s'au răsculat; — Zeul . . . . . a . născocit minciuni ca ei să înşele Statul; — apoi zeul Ormuzd a supus popoarele mânilor mele; — cum am dorit aşà a făcut zeul Ormuzd.

§ 5. Dariu regele zice: — Tu care poţi fi rege în viitor fereşte-te de minciuni; pe acela care e mincinos nimiceşte-l; — dacă observi preceptele mele, ţara mea îşi va conservà integritatea.

§ 6. Dariu regele zice: — Ceeace am făcut eu, am făcut prin mila lui Ormuzd; — Tu care vei cetì poate această inscripţie, să nu crezi că faptele ce le-am consemnat acì sunt falş consemnate.

§ 7. Dariu regele zice: — Ormuzd îmi este martor că nu am consemnat acì falş cele ce le-am săvârşit.

§ 8. Dariu regele zice: — Prin mila lui Ormuzd sunt multe fapte pe cari le-am săvârşit eu şi pe cari nu le-am consemnat acì; — de aceea nu le-am consemnat pentru ca nu cumvà acela carele va cetì această inscripţie să creadă că faptele săvârşite aiurea de mine au fost consemnate falş

§ 9. Dariu regele zice: — Ceice au fost regi înaintea mea nu au făcut toate ca mine prin mila lui Ormuzd.

§ 10. Dariu regele zice: — Urmaş al meu să cauţi ca ceeace am săvârşit eu în mod public să nu-l ascunzi de lume; — dacă nu ascunzi acest edict dar îl dai publicităţii în ţară, să-ţi fie Ormuzd prielnic amic, să-ţi fie copiii numeroşi şi să-ţi fie vieaţa lungă.

§ 11. Dariu regele zice: — Dacă ascunzi acest edict şi nu-l dai publicităţii în ţară, să-ţi fie Ormuzd inamic şi să n'ai parte de copii.

§ 12. Dariu regele zice: — Cele ce le-am săvârşit, prin mila lui Ormuzd le-am săvârşit eu; — Ormuzd mi-a dat ajutor şi ceilalţi zei cari sunt.

§ 13. Dariu regele zice: — Şi pentru aceea mi-a dat ajutor Ormuzd şi ceilalţ zei cari sunt, pentrucă eram drept credincios şi nu eram nici mincinoi nici tiran. — . . . . . Pe acela care a muncit pentru neamul meu, pe acela l-am iubit şi ocrotit, pe acela care mi-a fost vrăjmaş, pe acela l-am nimicit cu desăvârşire.

§ 14. Dariu regele zice: — Tu care poţi să fii rege după mine, pe acela care ar fi mincinos sau făcător de rele, să nu-i fii prieten; — asvârle-l la cumplită perzanie.

§ 15. Dariu regele zice: — Tu care vei cetì această inscripţie pe care am săpat-o şi vei vedeà aceste figuri, să fii cu băgare de seamă să nu le strici; cât vei fi în vieaţă să le conservi.

§ 16. Dariu regele zice: — Dacă vei cetì această inscripţie şi vei vedeà aceste figuri şi nu le vei stricà ci le vei conservà cât timp va dăinuì neamul meu, atunci să-ţi fie Ormuzd propice, să-ţi fie semînţia numeroasă şi vieaţa lungă, şi tot ce vei face să fie binecuvântat de Ormuzd până în veci.

§ 17. Dariu regele zice: — Dacă cetind această inscripţie şi văzând aceste figuri le strici şi nu le conservi cât timp va dăinuì neamul meu, atunci să-ţi fie Ormuzd vrăjmaş, să n'ai parte de seminţie şi tot ce vei face să fie blestemat de Ormuzd până în veci.

§ 18. Dariu regele zice: — Aceştia sunt bărbaţii cari au fost singuri de faţă atunci când am ucis pe Gomates, magul, care se ziceà Bardes; — aceştia singuri m'au ajutat ca tovarăşi; — unul numit Intafernes, fiul lui Veispares, un Persan; — unul numit Otanes, fiul lui Socres, un Persan; — unul numit Gobrias, fiul lui Mardonius, un Persan; — unul numit Idarnes, fiul lui Megabignes, un Persan; — unul numit Megabiz, fiul lui Dadoes, un Persan; — unul numit Ardomanes, fiul lui Bazuces, un Persan.

§ 19. Dariu regele zice: — Tu care poţi fi rege după mine . . . . Dariu. . . . .

Coloana V.

§ 1. Dariu regele zice: — Ceeace am săvârşit eu, prin mila lui Ormuzd am săvârşit . . . . . rege . . . . : — această provincie s'a răsculat în contra mea; — un om numit . . . imim pe acela l-au rânduit cei din Susiana căpitan peste ei; — atunci am trimis o oaste în Susiana; — pe un om numit Gobrias, un Persan dintre supuşii mei, pe acela l-am rânduit căpitan peste oaste; — atunci acest Gobrias a pornit în Susiana cu trupele lui; — s'a luptat cu rebelii; — atunci . . . . şi ai lui . . . . şi . . . prins l-a adus în faţa mea . . . . provincia . . . . acolo l-am ucis.

§ 2. Dariu regele zice: — . . . . şi . . . Ormuzd . . . prin mila lui Ormuzd . . . am săvârşit.

§ 3. Dariu regele zice: — Cine în viitor . . . . aceasta . . . . şi de vieaţă . . . .

§ 4. Dariu regele zice: — . . . . am pornit din Sacia . . . , Tigrul . . . . . spre mare, pe dânsul . . . . . am trecut . . . . am ucis pe inamic, am prins . . . . mie, şi . . . . numit Sacuce, pe el l-am făcut rob . . . . . acolo celălalt căpitan . . . . erà atunci.

§ 5. Dariu regele zice: — . . . . nu Ormuzd . . . . prin mila lui Ormuzd . . . . . am săvârşit . . . .

§ 6. Dariu regele zice: — Ormuzd . . . . şi de vieaţă şi . . . .

ΗΡΟΔΟΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΡΙΤΗ

ΘΑΛΕΙΑ

1. Ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν Ἄμασιν Καμβύσης ὁ Κύρου[1] ἐστρατεύετο, ἄγων καὶ ἄλλους, τῶν ἦρχε, καὶ Ἑλλήνων Ἰωνάς τε καὶ Αἰολέας,[2] δι' αἰτίην τοιήνδε·[3] πέμψας Καμ-

ERODOT
CARTEA III.

THALIA

1. Aşà dar, în contra acestui Amasis pornì Cambise, fiul lui Ciru, ducând cu el (în această expediţie), în afară de alte naţionalităţi cari se aflau subt

[1] Καμβύσης ὁ Κύρου. Astfel erà numele elenizat al acestui rege al Perşilor. Numele real, aşà cum se ceteşte pe inscripţia cuneiformă dela Behistun, este *Kabujiya*, iar forma persană *Kambuziya*. Pe monumentele egiptene numele figurează subt forma *Kam-bath* cu titlul de *Rhamesoth* (născut din Soare). — Pentru data expediţiei acesteia a lui Cambise în contra Egiptului, vezi nota 1, pag. 2, vol. II.

[2] καὶ Ἑλλήνων Ἰωνάς τε καὶ Αἰολέας. Trebue să ne ferim de a aplicà acestor Elini verbul ἦρχε care implică dominaţiune totală asupra supusului şi care în pasajul de faţă se aplică numai celorlalte naţionalităţi (ἄλλους). Elinii despre cari e vorbă acì nu erau absolut subjugaţi şi lor autorul nostru aplică verbul ἐπεκράτεε, ca să indice starea de supunere mitigată subt care erau faţă de Cambise. Asupra acestui punct vezi nota 2, pag. 2, vol. II. Nu trebue să ne mire faptul că găsim Ionieni şi Eolieni figurând în expediţia aceasta persană în contra lui Amasis, ale căruia simţiminte amicale pentru Elini erau în deobşte cunoscute (Cartea II, Cap. 178). De sigur că aceştia nu au mers de buna lor voie, ci siliţi, şi oraşele libere ioniane şi eoliane după coasta Asiei s'au abţinut, ba poate chiar au şi trimis voluntari să serve în armata de rezistenţă a lui Amasis. Tot aşà şi Dariu, când a început prima lui campanie în contra Elinilor prin atacul şi distrugerea oraşului Eritrea în Eubea, a procedat în contra acestui oraş ajutat de contingentul lui de Elini subjugaţi în Asia şi cari de sigur nu de buna lor voie au dat concursul lor pentru robirea consângenilor lor din Eritrea.

[3] δι' αἰτίην τοιήνδε. Motivul invocat de Perşi pentru atacul acesta, şi pe care îl raportează acì Erodot, erà destul de futil şi nu poate să fi fost cel real: spiritul timpului, cum foarte just observă Dahlmann (*Vieaţa lui Erodot*, Cap. VII, § 3), având drept călăuză politică influenţele personale şi nici cum

βύσης ἐς Αἴγυπτον κήρυκα, αἴτεε[1] Ἄμασιν θυγατέρα· αἴτεε δὲ ἐκ συμβουλίης[2] ἀνδρὸς Αἰγυπτίου, ὃς μεμφόμενος Ἄμασιν[3] ἔπρηξε ταῦ-

dominația lui, pe Ionieni și pe Eolieni dintre Elini; motivul a fost cel următor: Cambise trimisese un sol în Egipt

influența evenimentelor, căută motive personale totdeauna pentru a explică un fapt petrecut sau o hotărîre luată. Adevěratul motiv al expediției acesteia a lui Cambise trebue să fi fost mult mai puternic și mai peremptoriu decât o simplă păcăleală a lui Cambise de către Amasis. Singur Erodot spune (Cartea I, Cap. 153) că cucerirea Egiptului figură pe programul lui Ciru, și erà natural ca Perșii, cari au distrus imperiul asirian și pe cel babilonian cărora ei s'au substituit, să fi avut aspirațiuni asupra văii mănoase a Nilului, posesia căreia a fost atâta timp un obiect de râvnă pentru regii acelor imperii, puternice, dar de scurtă durată. Un alt motiv care poate fu un factor determinant în această hotărîre a lui Cambise a fost și atitudinea ostilă a lui Amasis față de Perși, rezultând din faptul că acest rege simțià că pericolul cel mare pentru Egipt venià despre Persia: probă tractatul de alianță încheiat de Amasis cu Cresus în contra lui Ciru, tractat despre care Erodot vorbește mai sus la Cap. 77 din Cartea I. (Vezi nota 1, pag. 135, vol. I).

[1] αἴτεε. Imperfectul indică insistența cererii.

[2] ἐκ συμβουλίης. Sunt ediții cu ἐκ βουλῆς; nici un manuscris din cele autorizate însă nu prezentă această variantă: mai găsim încă și ἐκ συμβουλῆς, pe motivul că la Cap. 157 din Cartea I autorul nostru a întrebuințat forma atică; precum însă am spus de repetite ori, nu trebue căutată uniformitate în dialectul lui Erodot, pentrucă, deși el erà dorian, totuș dialectul lui propriu a fost cel ionian, dar și acela a fost așà influențat de mijlocul atic în care a trăit mult, încât a întrebuințat ambele forme. Așà dar, Erodot acì s'a putut servì de o formă ionică și în alt pasaj să fi întrebuințat forma atică.— ἐκ συμβουλίης însemnează »din sfatul« și pentru a exprimà aceasta el se servă de συμβουλίης fără ἐκ, cum face de exemplu mai jos la Cap. 125 din cartea aceasta, la Cap. 95 din Cartea IV, la Cap. 15, 51 și 135 din Cartea VII și la Cap. 101 și 103 din Cartea VIII.

[3] μεμφόμενος Ἄμασιν. Imputând lui Amasis, sau blamând pe Amasis. μέμφομαι e un verb care obicinuit guvernează dativul persoanei căreia se face imputarea și acuzativul obiectului imputat, dar nici acì nu există regulă absolută. Pentru μέμφομαι cu acuzativul persoanei sau a cauzei neajunsului, avem la Cap. 77 din Cartea I »τοῦτο μεμφθείς«; mai jos la Cap. 13 vedem »τὰ δὲ παρὰ Κυρηναίων ἀπικόμενα μεμφθείς;« imediat după aceasta avem »ταῦτα δὴ ἐπιμεμφόμενος«. Ca să cităm și din alți autori, găsim în Xenofon (*Anabasis*, II. 30) »αὐτοὺς ἐμέμφετο.« Acum cu dativul persoanei avem, lucru curios, tot cu privire la incidentul relatat acì de Erodot, mai jos la Cap. 4, »μεμφόμενος κου τι Ἄμασι«; adevărat însă că în acel pasaj figurează acuzativul Ἄμασιν în două manuscrise, în cel din Florența și în cel sancroftian; în Eschil (*Theb.* vers 652) găsim »οὔποτ' ἀνδρὶ τῷδε κηρυκευμάτων μέμψει.« În fine există exemple și cu genitivul persoanei în contra căreia e supărare și în Tucidid I, 84 avem »ὃ μάλιστα μέμφονται ἡμῶν« adică »lucrul de care se plâng mai mult în contra noastră«. Vedem dar cât e de capricios acest verb și nu trebue să ne mire dacă acì îl vedem urmat de un acuzativ, pe când mai jos la Cap. 4 în identic aceleași condiții, îl urmează un dativ. Nu mă îndoesc că autorul așà a scris și nu avem să-i corectăm textul pentru motiv de uniformitate. În general, cum am și spus-o (nota 3, pag. 396. vol. I), acuzativul persoanei vizate de verbul μέμφομαι implică nu numaĭ o supărare, dar și o constatare din partea celui lezat că el ar aveà tot dreptul să fie supărat. Iată dece acì mă serv de expresia »mare supărare«, pe când la Cap. 4 mai jos, unde marea majoritate a manuscriselor au dativul, numai de expresia »supărt« deși nu cred ca în cazul de față Erodot să fi făcut intenționat aceasta distincție.

τα, ὅτι μιν ἐξ ἁπάντων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἰητρῶν ἀποσπάσας ἀπὸ γυναικός τε καὶ τέκνων, ἔκδοτον ἐποίησε ἐς Πέρσας,[1] ὅτε Κῦρος πέμψας παρὰ Ἄμασιν αἴτεε ἰητρὸν ὀφθαλμῶν[2] ὃς εἴη ἄριστος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ. Ταῦτα δὴ ἐπιμεμφόμενος ὁ Αἰγύπτιος, ἐνῆγε τῇ συμβουλίῃ,[3] κελεύων αἰτέειν τὸν Καμβύσεα Ἄμασιν θυγατέρα, ἵνα ἢ δοὺς ἀνιῷτο, ἢ μὴ δοὺς Καμβύσῃ ἀπέχθοιτο.[4] Ὁ δὲ Ἄμασις, τῇ δυνάμει[5] τῶν Περσέων ἀχθόμενος καὶ ἀῤῥωδέων,[6] οὐκ εἶχε οὔτε δοῦναι οὔτε ἀρνήσασθαι· εὖ γὰρ ἠπίστατο[7] ὅτι οὐκ ὡς γυναῖκά μιν ἔμελλε Καμβύσης ἕξειν, ἀλλ' ὡς παλλακήν.[8] Ταῦτα δὴ ἐκλογιζό-

şi ceruse lui Amasis pe fiica lui (în căsătorie); cererea aceasta el o făcuse după sfatul unui Egiptean care i-l dăduse având pe Amasis o mare supărare, fiindcă într'un timp, când Ciru trimisese la Amasis să-i ceară un medic specialist pentru ochi, cel mai bun din câţi erau în Egipt, (acesta) îl luase pe el dintre toţi medicii câţi erau în Egipt şi despărţindu-l de soţia şi de copiii lui, l-a dat pe mâna Perşilor. Egipteanul fiind dar supărat pentru acest motiv, persistă în sfatul lui, îndemnând pe Cambise să ceară dela Amasis pe

[1] ἔκδοτον ἐποίησε ἐς Πέρσας. ἔκδοτον e o expresie cu totul subjectivă şi arată impresia ce o simte subiectul, (în cazul prezent acest doctor egiptean) că trimiterea lui în Persia ar constituì un exil. De fapt misiunea nu erà o pedeapsă (erà chiar cevà măgulitor pentru el, pentrucă arătà că el erà considerat ca cel mai de frunte din profesia lui), totuş pentru dânsul erà echivalent cu un exil, fiind o separare forţată de familia lui. Acest cuvânt are totdeauna un sens de penalitate şi de predare. (Vezi Cartea I, Cap. 159; Cartea IV, Cap. 85, s.c.l.).

[2] ἰητρὸν ὀφθαλμῶν. Perşii niciodată nu au avut medici buni, pentrucă nu s'au ocupat serios cu ştiinţa aceasta. Până şi în zilele noastre Şahul, când e bolnav, chiamă medici din Europa, asemeni persoanele din societatea persană mai cu dare de mână recurg la medici străini şi foarte rar chiamă pe medicii lor locali. Aşà erà şi în vechime. La nevoie Persanii mai întâiu se adresau la Egipteni, cari nu numai că se ocupau cu medicina, dar se şi specializau în diferitele ramuri ale acestei ştiinţe. (Vezi Cartea II, Cap. 84). Mai jos, la Cap. 129, vedem cum Dariu, când şi-a scrintit piciorul la vânătoare, a chemat pe un chirurg egiptean, care însă nu reuşì să-l vindece, apoi a recurs la un chirurg din Crotona. După Egipteni, Elinii devenirà celebri ca medici şi ştim că Ciru a chemat o consultaţie de doctori elini (*Ciropedia* lui Xenofon, Cap. VIII, 2, 24).

[3] ἐνῆγε τῇ συμβουλίῃ. Verbul ἐνάγειν însemnează a pune multă insistenţă; în cazul de faţă medicul egiptean împinse pe Cambise, stăruind mult asupra sfatului ce i-l dedeà. În acelaş sens găsim verbul acesta întrebuinţat la Cartea IV, Cap. 79 şi 145 şi la Cartea V, Cap. 90 şi 104.

[4] ἵνα ἢ δοὺς ἀνιῷτο, ἢ μὴ δοὺς Καμβύσῃ ἀπέχθοιτο. Erodot pare acì a fi avut în minte versul 185 din Suplicantele lui Eschil.

[5] δυνάμει. Unele ediţii au δυνάμι (vedi nota 4, pag. 360, vol. I).

[6] ἀῤῥωδέων. Forma ionică pentru ὀῤῥωδέων.

[7] ἠπίστατο. Forma ἐπίστατο care figurează în două manuscrise e condamnată de Bredoviu ca incorectă.

[8] ἀλλ' ὡς παλλακήν. Numai femeile de rassă indigenă puteau fi soţii legitime ale monarhilor Persiei şi numai copiii acestora aveau drept de succe-

μενος, ἐποίησε τάδε. Ἦν Ἀπρίεω τοῦ προτέρου βασιλέος θυγάτηρ κάρτα μεγάλη τε καὶ εὐειδὴς,[1] μούνη τοῦ οἴκου λελειμμένη·[2] οὔνομα δέ οἱ ἦν Νίτητις.[3] Ταύτην δὴ τὴν παῖδα ὁ Ἄμασις κοσμήσας ἐσθῆτί τε καὶ χρυσῷ,[4] ἀποπέμπει ἐς Πέρσας ὡς ἑωυτοῦ θυ-

fiica lui (în căsătorie), pentru ca (Amasis), în caz de ar da-o, să aibă necaz, şi în caz de nu ar da-o, să-şi facă un inamic din Cambise. Amasis necăjit şi înspăimântat din cauza puterii Perşilor, (stetea la îndoeală) nevoind nici s'o dea, nici

---

siune la tron. În afară de asemeni soţii legitime persane regii Persiei mai aveau în haremul lor şi alte femei străine cari nu erau decât concubine. Fiii acestora din urmă, deşi nu aveau drept la averea şi la succesiunea tatălui lor, căpătau de multe ori slujbe importante, ca în administraţie, în magistratură s.c.l. (Vezi Ctesias, *Fragm.* pag. 178 şi 230). Iată dece Amasis ştiă din nainte că fiica lui nu puteà fi decât o concubină a lui Cambise dacă i-ar cedà-o.

[1] κάρτα μεγάλη τε καὶ εὐειδής. În totdeauna frumuseţea la om a fost asociată cu statură înaltă, şi o femeie, ca să pótă reprezentà un ideal de frumuseţe, trebue să posede o talie elegantă şi înaltă. Noi combinăm des adjectivele »înalt« cu acela de »frumos« ca să exprimăm o frumuseţe desăvârşită şi privim talia înaltă ca completând frumuseţea trăsăturilor. Un om sau o femeie cu talia scurtă nu sunt obicinuit calificaţi de frumoşi. Erodot se servă de aceeaş expresie vorbind la Cap. 12 din Cartea V despre frumuseţea sorei fraţilor peonieni Pigres şi Manties. Mai jos la Cap. 3 aceleaşi calificative sunt întrebuinţate în descrierea frumuseţii copiilor Casandanei. La Cap. 60 din Cartea I frumuseţea femeii Fie este descrisă astfel: ... »Φύη, μέγαθος ἀπὸ τεσσέρων πηχέων ἀπολείπουσα τρεῖς δακτύλους, καὶ ἄλλως εὐειδής.« Pentru asemenea epitete aplicate frumuseţei bărbăteşti, vezi Cartea VII, Cap. 19 şi 187 şi Cartea IX, Capitolul 96.

[2] μούνη τοῦ οἴκου λελειμμένη. Versiunea aceasta persană e fără îndoeală eronată, pentrucă e greu de admis cum puteà fi aceasta fată a lui Apries, care supravieţuise întregului ei neam, destul de tânără ca s'o trimeaţă Amasis lui Cambise pentru gineceul lui. La epoca de care vorbim femeia aceasta trebue să fi fost de vreo 60 de ani. Apries a fost detronat între anii 580 şi 570 înainte de Hristos. Invazia lui Cambise în Egipt a avut loc la anul 528 înainte de Hristos, adică cu vreo 45 de ani în urmă. În condiţiile cele mai favorabile, adică presupuind că fata aceasta s'ar fi născut în anul în care a fost ucis Apries, tot ar fi avut aproape 50 de ani când Amasis a trimis-o lui Cambise, lucru care nu e admisibil, date fiind moravurile orientale. Probă că femeia aceasta trebue să fi fost înaintată în vârstă este faptul că există o versiune egipteană (raportată de Erodot în capitolul următor, cu toate că el nu pune nici un crezământ în ea) care pretindeà că Ciru, tatăl lui Cambise, ar fi cerut pe femeia aceasta în căsătorie dela Apries. În toate cazurile, dacă şi aceasta e puţin probabil din cauza piedicii arătate mai sus la nota 8 din pagina precedentă, totuş ar există o mai mare potrivire de vârstă între această fiică a lui Apries şi Ciru decât între ea şi Cambise.

[3] Νίτητις. Atheneu scrie numele acesta Νειτῆτις care pare a fi mai corect, numele fiind egiptean şi însemnând »dăruită de zeiţa Neit,« aşà că s'ar puteà traduce în limba elină prin Athenodora. Nici ea, nici numele ei nu figurează pe nici un monument şi e probabil că ea nu a jucat nici un rol în ţara ei.

[4] κοσμήσας ἐσθῆτί τε καὶ χρυσῷ. Avem e expresie similară la Cap. 111 din Cartea I, descriind luxul cu care erà îmbrăcat Ciru când erà copil: »παιδίον... κεκοσμημένον χρυσῷ τε καὶ ἐσθῆτι ποικίλῃ«. În pasajul acela ἐσθῆτι are un calificativ care aci e subtînţeles; de aceea nu cred cu Bähr că

γατέρα. Μετὰ δὲ χρόνον ὡς μιν ἠσπάζετο, πατρόθεν οὐνομάζων, λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ παῖς· »Ὦ βασι»λεῦ, διαβεβλημένος ὑπὸ Ἀμάσιος »οὐ μανθάνεις,[1] ὃς ἐμέ σοι κόσμῳ »ἀσκήσας[2] ἀπέπεμψε, ὡς ἐωυτοῦ »θυγατέρα δι δοὺς, ἐοῦσαν τῇ ἀλη»θηΐῃ[3] Ἀπρίεω, τὸν ἐκεῖνος, ἐόντα »ἑωυτοῦ δεσπότεα, μετ' Αἰγυπτίων »ἐπαναστὰς ἐφόνευσε.«[4] Τοῦτο δὴ τὸ ἔπος καὶ αὕτη ἡ αἰτίη ἐγγενομένη ἤγαγε Καμβύσεα τον Κύρου, μεγάλως θυμωθέντα,[5] ἐπ' Αἴγυπ-

s'o refuze; căci el ştià bine că Cambise nu voià s'o aibă de soţie, ci de concubină. Reflectând asupra acestor lucruri, el făcù precum urmează: Aveà o fiică regele precedent Apries, înaltă şi frumósă, singura rămasă din neamul ei: numele ei erà Nitetis. Pe fata aceasta o gătì Amasis cu o rochie (bogată şi cu (scule de) aur, şi o pornì la Perşi drept fiica lui. După ce trecù câtvà timp, (Cambise) sărutând-o îi spuse după numele tatălui ei, şi fata atunci îi zise: »O rege, tu nu-ţi »dai seamă că Amasis şi-a bătut »joc de tine, căci el m'a gă»tit frumos şi m'a expeduit la »tine dăruindu-mă drept fiica »lui, pe când în realitate eu »sunt (fiica) lui Apries, pe ca»rele (Amasis) acesta, al căruia »stăpân erà (Apries), l-a ucis »în unire cu Egiptenii răs»culaţi.« Cuvintele acestea, ca

expresia ἐσθῆτι τε καὶ χρυσῷ însemnează rochie cusută cu aur: cred mai mult că e vorbă şi de rochie bogată şi de scule; de aceea în traducere am suplinit calificativul bogată care cred că se subtînţelege.

[1] διαβεβλημένος ὑπὸ Ἀμάσιος οὐ μανθάνεις. Bähr traduce pasajul acesta în latineşte: »ab Amasi te deceptum esse nescis.« În actul de înşelăciune vizat de participiul διαβεβλημένος intră şi idea de păcăleală şi Grigorie din Corint grămăticul, în lucrarea sa asupra dialectului ionian (§ 143, 144), vorbind de acest participiu, citează tocmai acest pasaj din Erodot şi spune că διαβεβλημένος acì echivalează cu καταπαιχθεὶς καὶ καταγελασθεὶς.—În loc de ὑπὸ Ἀμάσιος Bekker scrie ὑπ' Ἀμάσιος.

[2] κόσμῳ ἀσκήσας e echivalent cu κοσμήσας.

[3] ἀληθηΐῃ, scris de Creutzer ἀληθείῃ. (Vezi nota 4, pag. 56, vol. I, şi nota 8, pag. 206, vol. I).

[4] τὸν ἐκεῖνος, ἐόντα ἑωυτοῦ δεσπότεα, μετ' Αἰγυπτίων ἐπαναστὰς ἐφόνευσε. Vezi mai sus Cartea II, Cap. 169.

[5] μεγάλως θυμωθέντα în apoziţie cu Καμβύσεα, aşà că traducerea literală a pasajului ar fi: »împinse pe Cambise fiul lui Ciru, foarte mâniat, asupra Egiptului.« Pentru a da traducerii o formă mai românească am fost silit să schimb construcţia frazei.

τον. Οὕτω μέν νυν λέγουσι Πέρσαι.[1]

2. Αἰγύπτιοι δὲ οἰκηΐεῦνται[2] Καμβύσεα, φάμενοί μιν ἐκ ταύτης δὴ τῆς Ἀπρίεω θυγατρὸς γενέσθαι· Κῦρον γὰρ εἶναι τὸν πέμψαντα παρὰ Ἄμασιν ἐπὶ τὴν θυγατέρα, ἀλλ' οὐ Καμβύσεα. Λέγοντες δὲ ταῦτα οὐκ ὀρθῶς λέγουσι. Οὐ μὴν οὐδὲ[3] λέληθε αὐτοὺς, (εἰ γάρ τινες καὶ ἄλλοι,[4] τὰ Περσέων νόμιμα ὀρθῶς ἐπιστέαται καὶ Αἰγύπτιοι), ὅτι πρῶτα μὲν νόθον οὐ σφι νόμος ἐστὶ βασιλεῦσαι, γνησίου παρεόντος·[5] αὖτις δὲ, ὅτι Κασσανδάνη

şi faptul în sine, mâniară mult pe Cambise, fiul lui Ciru, şi îl împinseră asupra Egiptului. Aşà spun Perşii.

2. Egiptenii de altă parte revendică pe Cambise pentru ei, zicând că el ar fi fost fiul acestei fiice a lui Apries; că ar fi fost Ciru, iar nu Cambise, carele ar fi trimis la Amasis să-i ceară pe fiica. Spunând aşà însă nu spun drept. Căci nu e cu putinţă să fi fost un ce ascuns pentru ei, — văzând că dacă cinevà are cunoştinţă exactă despre legile Perşilor, aceştia sunt mai ales Egip-

[1] Οὕτω μέν νυν λέγουσι Πέρσαι. Vezi mai sus notele 3 şi 4, pag. 174, vol. I.

[2] οἰκηΐεῦνται. Sensul este a reclamà sau revendică pro domo sua, adică ca făcând parte din casa cuivà. — Unele manuscrise au οἰκηιεῦνται. La Capitolul 94 din Cartea I avem forma οἰκηΐοῦνται, deşi în acel pasaj Creutzer are ca acì οἰκηΐεῦνται. — Nimic mai natural decât ca un popor învins, pentru a-şi menajà amorul propriu, să pretindă că învingătorul său străin e neam cu el. Erà ca un fel de mângâere pentru Egiptenii cari îşi pierduseră independenţa să lase să se acrediteze legenda că mama lui Cambise, noul lor stăpân, erà fiica unui rege de ai lor. Un exemplu analog e acela al Perşilor cari au făcut să circule legenda că Alexandru cel Mare, învingătorul lor şi distrugătorul imperiului lor, ar fi fost pe jumătate persan; e adevĕrat că nu toţi erau de acord dacă consângeneitatea aceasta erà despre partea tatălui sau despre partea mamei lui Alexandru, căci, conform unei versiuni a lor, Alexandru ar fi fost fiul regelui Filip al Macedoniei şi al unei principese persane, iar conform unei alte versiuni, Olimpia, mama lui Alexandru, ar fi fost sedusă, cu ajutorul unor filtruri magice, de către Nectanebo, ultimul rege al Perşilor, cu ocazia fugii acestuia din urmă la curtea regelui Filip, şi că din această seducere s'ar fi născut Alexandru. — Egiptenii au naţionalizat şi numele lui Cambise în acela de *Cambath-Ramesoth.*

[3] Οὐ μὴν οὐδὲ. Asupra acestei expresii foarte emfatice unde μὴν e pus între două negative, am atras atenţia la Cap. 49 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 139, nota 2).

[4] εἰ γάρ τινες καὶ ἄλλοι. Acest elenism este întrebuinţat şi de Eschil în tragedia »Agamemnon«, vers 907.

[5] νόθον οὐ σφι νόμος ἐστὶ βασιλεῦσαι, γνησίου παρεόντος. Se înţelege că acesta erà principiul, dar, ca în toate monarhiile orientale unde există poligamia şi erau fii mulţi, geloziile dintre aceştia deveniau des cauza unor neînţelegeri interne şi chiar a unor răsboaie civile de cari profitau des persoane străine de dinastie şi fii naturali şi găsim destule exemple de acestea în istoria chiar a Perşilor: nu avem decât să cităm cazul asasinatului lui Smerdis de către fratele său Cambise, usurparea tronului de către un falş Smerdis, uciderea acestuia şi uzurparea apoi a tronului de către Darius, un membru colateral al dinastiei achemenide.

νης τῆς Φαρνάσπεω θυγατρὸς[1] ἦν παῖς Καμβύσης[2], ἀνδρὸς Ἀχαιμενίδεω, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς Αἰγυπτίης. Ἀλλὰ παρατρέπουσι[3] τὸν λόγον, προσποιεύμενοι[4] τῇ Κύρου οἰκίῃ συγγενέες εἶναι. Καὶ ταῦτα μὲν ὧδε ἔχει.

3. Λέγεται δὲ καὶ ὅδε ὁ λόγος, ἐμοὶ μὲν[5] οὐ πιθανός· ὡς τῶν Περσίδων γυναικῶν ἐσελθοῦσά τις παρὰ τὰς Κύρου γυναῖκας, ὡς εἶδε τὴ Κασσανδάνῃ παρεστεῶτα

tenii, — mai înainte de toate (faptul) că nu intră în obiceiurile lor să se suie pe tron un fiu natural când există unul legitim; şi al doilea că Cambise a fost fiul Casandanei, fiicei lui Farnaspe, din neamul Achemenizilor, şi nici cum al (acelei) Egiptene. Dar (Egiptenii) denatureaază faptele ca să simuleze legături de rudenie cu casa lui Ciru. Şi acesta e adevărul.

3. Se mai spune şi vorba următoare pe care însă eu nu o cred: cum că una din damele persane, intrând odată la nevestele lui Ciru, îndată ce văzù

[1] Κασσανδάνης τῆς Φαρνάσπεω θυγατρὸς. Casandane trebue să fi fost un nume persan investit cu o formă elinească.—Conform obiceiurilor persane această femeie nu pare a fi fost singura soţie legitimă a lui Ciru. El a mai avut de soţie pe Amitis, fiica lui Astiage. (Ctesias, *Excerpta persica*, § 2). Xenofon (*Cirop.* V, § 19) spune că Ciru a mai avut de soţie şi pe o fiică a lui Ciaxares. — Numele Farnaspe e compus din cuvintele persane *fara* (puternic sau strălucit) şi *asp* (cal).

[2] Κασσανδάνης τῆς Φαρνάσπεω θυγατρὸς ἦν παῖς Καμβύσης. Nu toate versiunile persane erau de acord în a spune că Cambise era fiul Casandanei: Ctesias, carele a trăit 17 ani la curtea lui Artaxerxe Memnon ca medic, afirmă că Cambise a fost fiul Amitei. Diodor din Sicilia (I, 33), spune că Cambise ar fi construit un oraş într'una din insulele Nilului căruia i-ar fi dat numele mamei sale *Meroe*. Aceasta era poate iar o legendă egipteană izvorîtă din aceeaş tendinţă şovinistă care susţinea că mama lui Cambise ar fi fost fiica lui Apries.

[3] παρατρέπουσι. Unele ediţii au παρατράπουσι, pe motivul că Erodot se servă de forma τραπεῖν când întrebuinţează acest verb simplu, ca de pildă la Cap. 21 de mai jos şi la Cap. 128 din Cartea IV s.c.l. Nu putem însă pe motivul acesta să nesocotim autoritatea unanimă a manuscriselor, care e în favoarea lui παρατρέπουσι. Verbul însemnează a întoarce pe dos, deci, când se aplică la o naraţiune sau la o legendă (λόγον), însemnează a denatură faptele.

[4] προσποιεύμενοι. Avem verbul acesta în sens de a simulă la Cap. 121 din Cartea II.

[5] Λέγεται δὲ καὶ ὅδε ὁ λόγος, ἐμοὶ μὲν. δὲ corespunde cu μὲν din clauza care precedă ταῦτα μὲν ὧδε ἔχει: după λέγεται ὅδε însă vedem μὲν fără δὲ corespunzător. Eu îmi explic această anomalie în modul următor: ἐμοὶ οὐ πιθανός e o frază în corelaţie cu Λέγεται καὶ ὅδε ὁ λόγος, aşà că forma clasică a frazei ar fi fost Λέγεται μὲν καὶ ὅδε ὁ λόγος, ἐμοὶ δὲ οὐ πιθανός. Deoarece însă, din cauza clauzei precedente ταῦτα μὲν ὧδε ἔχει, se impuneà acì λέγεται δὲ, autorul, pentru a evità doi δὲ cum ar fi Λέγεται δὲ καὶ ὅδε ὁ λόγος, ἐμοὶ δὲ s.c.l., a înlocuit pe cel de al doilea δὲ cu μὲν.

τέκνα εὐειδέα τε καὶ μεγάλα[1], πολλῷ ἐχρᾶτο τῷ ἐπαίνῳ ὑπερθωυμάζουσα· ἡ δὲ Κασσανδάνη, ἐοῦσα τοῦ Κύρου γυνὴ, εἶπε τάδε· »Τοι»ῶνδε μέντοι ἐμὲ παίδων μητέρα »ἐοῦσαν Κῦρος ἐν ἀτιμίῃ ἔχει,[2] »τὴν δ' ἀπ' Αἰγύπτου ἐπίκτητον »ἐν τιμῇ τίθεται.« Τὴν μὲν ἀχθομένην τῇ Νιτήτι εἰπεῖν ταῦτα· τῶν δέ οἱ παίδων τὸν πρεσβύτερον εἰπεῖν Καμβύσεα· »Τοιγάρ τοι,[3] ὦ »μῆτερ, ἐπεὰν ἐγὼ γένωμαι ἀ»νὴρ, Αἰγύπτου τὰ μὲν ἄνω κάτω »θήσω, τὰ δὲ κάτω ἄνω.«[4] Ταῦτα εἰπεῖν αὐτὸν ἔτεα ὡς δέκα κου[5] γεγονότα, καὶ τὰς γυναῖκας ἐν θωύματι γενέσθαι· τὸν δὲ διαμνημονεύοντα, οὕτω δή,[6] ἐπεί τε ἠνδρώθη[7] καὶ ἔσχε τὴν βασιληΐην,

pe copiii (Casandanei) stând în faţa mamei lor mari şi frumoşi, începù să-i laude într'una admirându-i foarte mult; atunci Casandana, care erà soţia lui Ciru, îi zise: »Şi cu toate că »eu sunt mama unor astfel de »copii, Ciru nu mă apreciază, »ci pune mai mult preţ pe »venetica din Egipt.« Acestea, în necazul ei, le ziceà ea cu privire la Nitetis; atunci Cambise, cel mai în vârstă din băieţii ei, zise: »Şi de aceea, »mamă, când mă voiu face »mare, voiu da peste cap tot »ce se află în Egipt.« Când ar fi rostit (Cambise cuvintele) acestea, el erà ca de zece ani şi femeile ar fi rămas în mirare; el nu a uitat aceasta (se zice) şi iată dece, când s'a

[1] εὐειδέα τε καὶ μεγάλα. Vezi mai sus nota 1, pag. 4.

[2] ἐν ἀτιμίῃ ἔχει. La Cap. 172 din Cartea II avem cuvântul μοῖρα întrebuinţat în sensul în care τιμὴ este întrebuinţat acì: »ἐν οὐδεμιῇ μοίρῃ μεγάλῃ ἦγον (vezi vol. II, nota 5, pag. 462).

[3] Τοιγάρ τι. Kühner traduce »quo magis profecto.«

[4] τὰ μὲν ἄνω κάτω θήσω, τὰ δὲ κάτω ἄνω. Expresie curentă pentru a indicà dezordine şi confuzie. O găsim în Platon (Fedon şi Gorgias) şi în Demosten (1. Filipică). Chiar astăzi în limba elină modernă ἄνω κάτω, din care s'a format verbul ἀνεκατόνω (a amestecà împreună) este expresia în general admisă pentru a indicà o stare de dezordine. Traducţia literală a frazei ar fi »cele pe deasupra le voiu pune dedesubt şi cele dedesubt pe deasupra. Am tradus mai liber pentru a fi mai bine înţeles.

[5] δέκα κου. Rău s'a propus de unii a se ceti δώδεκα în loc de δέκα κου. — Fraza întreagă e în formă indirectă şi se subtînţelege λέγεται dela începutul capitolului.

[6] οὕτω δή. Blakesley observă acì că cu toată diversitatea versiunilor relative la cauzele cari au motivat invazia lui Cambise în Egipt şi a detaliurilor privitoare la ea, un lucru e constant, şi anume caracterul vindicativ şi iute al lui Cambise. Versiunea lui Ctesias se acordă cu aceea a lui Erodot. Dinon (Persica) şi Linceas din Naucratis (Aegyptiaca) adoptă versiunea egipteană că Cambise ar fi fost fiul Nitetidei şi al lui Ciru, dar toţi sunt de acord că Cambise a atacat Egiptul din spirit de răsbunare. Ateneu e mai clar şi categoric şi spune că motivul fu să răsbune pe mama lui (ἐκδικοῦντα τῇ μητρί).

[7] ἠνδρώθη. Ediţia lui Long şi Macleane şi o mulţime de altele moderne au ἀνδρώθη (vezi Cartea IV, Cap. 155).

ποιήσασθαι τὴν ἐπ' Αἴγυπτον στρατηΐην. [1]

făcut om şi când a venit pe tron, ar fi întreprins expediţia în contra Egiptului.

4. Συνήνεικε [2] δὲ καὶ ἄλλο τι τοιόνδε πρῆγμα γενέσθαι ἐς τὴν ἐπιστράτευσιν [3] ταύτην. Ἦν τῶν ἐπικούρων [4] τῶν Ἀμάσιος ἀνὴρ γένος μὲν Ἁλικαρνησσεύς, [5] οὔνομα δὲ οἱ Φάνης, [6] καὶ γνώμην ἱκανὸς καὶ τὰ πολέμια [7] ἄλκιμος. Οὗτος ὁ Φάνης, μεμφόμενός κού τι Ἀμάσι, [8] ἐκδιδρήσκει πλοίῳ ἐξ Αἰγύπτου, βουλόμενος Καμβύσῃ ἐλθεῖν ἐς λόγους. [9] Οἷα δὲ [10] ἐόντα αὐτὸν ἐν τοῖσι ἐπικούροισι λόγου οὐ σμικροῦ, [11] ἐπιστάμενόν τε τὰ περὶ Αἴγυπτον ἀτρεκέστατα, μεταδιώκει ὁ Ἄμασις, σπουδὴν ποιεύ-

4. O altă împrejurare, ca aceea (care urmează), a venit şi a favorizat această expediţie. Printre mercenarii în serviciul lui Amasis se află un bărbat originar din Alicarnas, el se numià Fanes, (om) deştept la minte şi priceput în ale răsboiului. Acest Fanes, având motiv de supărare în contra lui Amasis, dezertă din Egipt pe o corabie, cu intenţie de a intrà în vorbă cu Cambise. Şi deoarece el erà (un om) de o însemnătate mare

[1] ποιήσασθαι τὴν ἐπ' Αἴγυπτον στρατηΐην. Erodot se servă des de expresia ποιεῖσθαι στρατηΐην pentru a indicà întreprinderea unei expediţii militare.

[2] Συνήνεικε. Verbul acesta se găseşte mai jos la Cap. 14 urmat de ὥστε. E întrebuinţat şi la Cartea I, Cap. 13 şi 73.

[3] ἐπιστράτευσιν. Textul aldin are στράτευσιν. La Cap. 3 din Cartea IX avem ἐπιστρατηΐη.

[4] τῶν ἐπικούρων. Aceştia sunt mercenarii Carieni şi Ionieni despre cari autorul nostru vorbeşte aşà de mult în Cartea II la Cap. 152, 154, 163 s.c.l., şi cari s'au pus la dispoziţia lui Psametic I, lui Apries şi apoi lui Amasis.

[5] Ἁλικαρνησσεύς. Unele ediţii scriu cu un singur σ. Vezi la începutul vol. I, nota respectivă asupra ortografiei oraşului natal al lui Erodot.

[6] Φάνης. Două manuscrise au ἦν înainte de Φάνης. Verbul însă e acì cu totul inutil şi ca chestie de sintaxă e chiar greşit, pentrucă el a figurat dejà în prima clauză, Ἦν τῶν ἐπικούρων τῶν Ἀμάσιος ἀνὴρ γένος μὲν Ἁλικαρνησσεύς unde μὲν corespunde cu δὲ din clauza οὔνομα δέ οἱ Φάνης, aşà că repetarea lui ἦν în clauza corespondentă sună rău şi e contrarie uzului. — Pe Fanes acesta, dacă nu l-a văzut însuş Erodot în copilăria lui la Alicarnas, trebue cel puţin să-l fi cunoscut tatăl autorului nostru.

[7] τὰ πολέμια. În textul florentin τὰ πολεμικὰ. Trebue însă să ne conformăm cu marea majoritate a texturilor manuscrise, mai ales că nu lipsesc în literatura elină exemple unde τὰ πολέμια însemnează cele ce privesc arta răsboiului: avem la Cap. 111 din Cartea V τὰ πολέμια κάρτα δόκιμος.

[8] μεμφόμενός κού τι Ἀμάσι. Vezi mai sus nota 3, pag. 2.

[9] ἐλθεῖν ἐς λόγους. A convorbì în scop de a ajunge la o înţelegere. Noi avem expresia »a sta de vorbă cu cinevà« care se aseamănă întru câtvà cu această locuţiune elină pe care o mai găsim în Erodot la Cap. 86 din Cartea I, la Cap. 126 din Cartea IV şi la Cap. 9 din Cartea VII. Vezi şi Pausanias I, 22.

[10] Οἷα δὲ. Vezi Cartea I, Cap. 66.

[11] λόγου οὐ σμικροῦ. Vezi Cartea I, Cap. 120.

μενος ἑλεῖν· μεταδιώκει δὲ, τῶν εὐνούχων τὸν πιστότατον ἀποστείλας τριήρεϊ[1] κατ' αὐτόν·[2] ὃς αἱρέει μιν ἐν Λυκίῃ, ἑλὼν δὲ οὐκ ἀνήγαγε ἐς Αἴγυπτον· σοφίῃ[3] γάρ μιν περιῆλθε[4] ὁ Φάνης. Καταμεθύσας γὰρ τοὺς φυλάκους ἀπαλλάσσετο ἐς Πέρσας. Ὡρμημένῳ[5] δὲ στρατεύεσθαι Καμβύσῃ[6] ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ἀπορέοντι τὴν ἔλασιν,[7] ὅκως τὴν ἄνυδρον[8] διεκπερᾷ,[9] ἐπελθὼν[10] φράζει μὲν καὶ τἆλλα τὰ Ἀμάσιος πρήγματα, ἐξηγέεται δὲ καὶ τὴν ἔλασιν, ὧδε παραινέων· πέμψαντα παρὰ τὸν Ἀραprintre mercenari şi fiindcă era foarte bine informat în cele ce priviau Egiptul, Amasis, grăbit să pue mâna pe el, dete ordin să-l urmărească; spre a-l urmări trimise după el cu o triremă pe cel mai credincios dintre eunucii lui; acesta îl prinse în Licia, dar după ce-l prinse nu-l aduse (înapoi) în Egipt; căci Fanes îl biruì prin artificiile lui. Îmbătând cumplit pe păzitorii (lui), fugì la Perşi. Cambise se pregătià (tocmai) să facă expediţia în contra Egiptului şi era nedumerit cum să atace şi cum (să facă ca) să străbată pustiul, când sosì (Fanes) care îl puse

[1] τριήρεϊ. În manuscrisul florentin şi în alte două figurează τριήρῃ. Avem însă τριήρεσι necontestat mai jos la Cap. 44.

[2] κατ' αὐτόν. »După el.« Aceeaş expresie o întrebuinţează autorul nostru la Cap. 84 din Cartea I. (Vezi nota 1, pag. 149, vol. I).

[3] σοφίῃ. Substantivul σοφία este întrebuinţat tot ca acì în sens de vicleşug sau de subtilitate la Cap. 172 din Cartea II şi mai jos la Cap. 86. În aşà caz vicleşugul e însoţit de oarecare dibăcie care asigură reuşita: un vicleşug prost care nu şi-ar atinge scopul nu ar fi niciodată calificat de σοφία. Tot în ordinea aceasta de idei s'a aplicat expresia σοφιστὴς unui argumentator şiret, expresie care pe urmă a căpătat un sens rău când sofistii au început să discute cu arguţii şi rea credinţă.

[4] περιῆλθε. A circumvenit, a biruit prin tactica lui dibace. A încolţì ar fi poate ca metaforă traducerea cea mai exactă a lui περιελθεῖν, dar acest verb implică un grad oarecare de agresiune, pe când acì e vorbă de pură şiretenie fără violenţă. Pausanias întrebuinţează acest verb în sensul acesta la Cartea VI, Cap. 18, § 2.

[5] Ὡρμημένῳ. Dintr'un pasaj din Strabon (XVI, Cap. 2, pag. 368), vedem că cetatea Ake (Acra) a servit lui Cambise de bază de operaţii în expediţia aceasta.

[6] στρατεύεσθαι Καμβύσῃ. Ordinea acestor două cuvinte este intervertită în unele ediţii.

[7] ἀπορέοντι τὴν ἔλασιν. La Cap. 179 din Cartea IV avem ἀπορέοντι τὴν ἐξαγωγὴν (stând la îndoeală sau întrebându-se pe unde puteà să fie ieşirea). Tot aşà şi acì, stând la îndoeală saŭ întrebându-se cum să pornească expediţia.

[8] ἄνυδρον. Regiunea lipsită de apă, adică pustietatea şi în specie acì, pustiul Arabiei despre Egipt.

[9] διεκπερᾷ. Trebue luat ca un futur.

[10] ἐπελθὼν. Se subtînţelege ὁ Φάνης.

βίων βασιλέα[1] δέεσθαι τὴν διέξοδόν[2] οἱ ἀσφαλέα παρασχεῖν.

în curentul celor privitoare la Amasis, îi deslușì pe unde (puteà) să meargă, dându-i sfatul următor: să trimită (soli) la regele Arabilor ca să-l roage să-i acorde trecere în siguranță.

5. Μούνῃ δὲ ταύτῃ εἰσὶ φανεραὶ ἐσβολαὶ ἐς Αἴγυπτον.[3] Ἀπὸ γὰρ Φοινίκης μέχρι οὔρων τῶν Καδύτιος πόλιός[4] ἐστι Σύρων τῶν Πα-

5. Numai prin (pustiul) acela este Egiptul accesibil la incursiuni. Căci din Fenicia și până în marginea orașului Caditis

---

[1] τὸν Ἀραβίων βασιλέα. Autorul nostru se exprimă ca și cum întreaga Arabie ar fi un regat subt un singur sceptru. El se înșelă mult, pentrucă existau în Arabia, ca și astăzi, o sumă de triburi separate având fiecare pe *șeicul* lor, așà că acest βασιλεύς nu puteà fi decât un șeic din partea locului. Tot așà la Cartea II, Cap. 141, Erodot califică pe Senacherib de »Rege al Asirienilor și al Arabilor.« — În loc de Ἀραβίων βασιλέα un manuscris, care se află la Paris în Biblioteca națională, are Ἀράβιον care își are paralela în τὸν Κόλχον dela Cap. 2 din Cartea I, unde se subtînțelege βασιλέα. (Vezi vol. I, nota 5, pag. 6) și în »τοῦ Αἰθίοπος« de la Cap. 137 din Cartea II. s.c.l.

[2] διέξοδον. Cobet propune δίοδον, termen mai tehnic și care e întrebuințat în asemenea cazuri de Erodot în Cartea VII, la Cap. 201 și în Cartea IX, la Cap. 99 și 104. Cred însă că nu are dreptate Cobet, pentrucă autorul nostru întrebuințează cuvântul διέξοδος în mai multe pasaje din scrierile lui, ca mai jos de pildă, la Cap. 117 din Cartea aceasta, la Cap. 24 și 26 din Cartea II și la Cap. 140 din Cartea IV. Acì e vorbă de pur transit și δίοδος ar fi fost poate cuvântul mai propriu. Nuanța însă între transit și ieșire pe partea opusă e așà de mică, încât ar fi pedantism a critică pe Erodot pentru uzul cuvântului de care s'a servit.

[3] Μούνῃ δὲ ταύτῃ εἰσὶ φανεραὶ ἐσβολαὶ ἐς Αἴγυπτον. Atacurile serioase în contra Egiptului nu puteau venì decât din partea marilor puteri asiatice, cum ar fi de pildă din Asiria, din Persia sau din Fenicia. Triburile rare răspândite prin Africa nu erau destul de puternice ca să facă incursiuni serioase în contra Egiptului, așà că toate expedițiile serioase militare îndreptate în contra acestei țeri au năpustit în valea Nilului prin pustiul sinaitic, în alte cuvinte au pătruns prin istmul de Suez, trecând mai întâiu prin pustiul Sur, de sigur regiunea ἄνυδρος (lipsită de apă) despre care e vorbă în capitolul precedent. Iată dar dece Erodot spune că Egiptul e atacabil numai despre partea aceea: el nu știe de vreun atac prin alt punct.

[4] Καδύτιος πόλιος. Cetind cele ce urmează căpătăm impresia că gândul autorului urmează litoralul maritim (τὰ ἐμπόρια τῆς θαλάσσης) și de acì am puteà deduce că acest oraș Caditis este un port maritim al Palestinei. În așà caz ar fi eronată teoria susținută de unii, că acì ar fi vorbă de Ierusalim, căci Ierusalimul e la o distanță de 56 de kilometri de coasta Mediteranei. Cred că Erodot singur nu știà exact punctul unde se află Caditis, căci, vorbind despre acest oraș în Cartea II, la Cap. 159, s'ar păreà că vorbește despre un oraș mare situat în interior, deoarece spune acolo că Necho s'ar fi răsboit cu Sirienii *pe uscat* și că după ce i-a învins la Magdol ar fi luat orașul Caditis. În acel pasaj nu e imposibil să fie vorbă de Ierusalim, deșì chiar acolo lucrul e discutabil. (Vezi vol. II, nota 6, pag. 435). Dacă acì ar fi fost vorbă de Ierusalim sau de orașul cel mare despre care e vorbă la Cap. 159 din Cartea II, atunci Erodot greșește asociându-l cu porturile de mare. Blakesley propune idea că Caditis în pasajul de față ar fi portul maritim cel mai apropiat de Ierusalim, și anume

λαιστινῶν καλεομένων·[1] ἀπὸ δὲ Καδύτιος, ἐούσης πόλιος (ὡς ἐμοὶ δοκέει) Σαρδίων οὐ πολλῷ ἐλάσσονος, ἀπὸ ταύτης τὰ ἐμπόρια τὰ ἐπὶ θαλάσσης μέχρι Ἰηνύσου πόλιός[2] ἐστι τοῦ Ἀραβίου· ἀπὸ δὲ Ἰηνύσου, αὐτις Σύρων[3] μέχρι Σερ-

(teritoriul) este al Sirienilor aşà zişi din Palestina. Dela Caditis însă, oraş — după cum eu cred — nu mult mai mic decât Sardis, porturile maritime de comerţ până la oraşul Ienisus sunt ale regelui Ara-

Jafa, de unde se şi vede Ierusalimul. Rawlinson inclină pentru Gaza, al căruia nume local *Gazitah* ar puteà fi prezentat de Erodot subt forma elenizată de Καδύτις. Fără a mă pronunţà asupra acestor ipoteze despre cari dau numai seamă acì, prefer întru câtvà legătura etimologică a numelui Caditis cu cuvântul siriac *Kadeş* (loc sfânt) decât cu Gaza, şi înclin mai mult spre idea că Erodot are în gând Ierusalimul pe care şi-l închipue acolo unde e situată Jafa. Las cu totul la aprecierea cetitorului să-şi formeze singur o părere asupra acestui punct controversat.

[1] ἐστὶ Σύρων τῶν Παλαιστινῶν καλεομένων. Capitolul acesta, precum voiu arătà mai jos, conţine indicii că textul a fost alterat, unele cuvinte fiind omise, altele schimbate. În pasajul de faţă nu încape îndoeală că în textul original ἡ γῆ saŭ γῆ a precedat pe ἐστὶ Σύρων şi trebue să suplinim aceste cuvinte în traducere ca să producem sens. În studiarea diferitelor manuscrise ale lui Erodot se văd urme ale acestei omisiuni, dar e curios că nici unul nu prezentă fraza completă: astfel manuscrisul lui Sancroft, pe care se bazează mai totdeauna Gaisford, are ἡ ἐστὶ Σύρων; Schweighäuser are ἡ ἐστὶ. Creutzer nu admite pe γῆ pe care-l consideră ca o intercalare explicativă; nu ştiu dece acest mare editor al lui Erodot întreţine această părere şi persist în credinţa mea că cuvântul γῆ a figurat odată în textul original şi că ἡ sau ἡ, saŭ încă ἡ, care se găseşte în unele ediţii, este un rest al lui γῆ. M'am ţinut de textul lui Creutzer suprimând pe ἡ care nu-şi are acì locul, şi prefer a suplinì în traducere cuvântul γῆ, deşì acela lipseşte.

[2] Ἰηνύσου πόλιος. Oraşul Ienisus erà situat pe coastă, la vreo 20 kilometri spre sud-vest de Gaza, între Gaza şi Torentul Egiptului, considerat ca limita între pustiul Arabiei (desertul Sur) şi Siria; dela Torentul Egiptului şi până la extremitatea despre est a lacului Serbonid mai erau alţi 26 kilometri, de acolo şi până la muntele Casiu, în centrul lacului Serbonid, alţi 26 kilometri, aşà că întreaga distanţă între Ienisus şi Muntele Casiu erà de 86 de kilometri. Tradiţia locală pretinde astăzi că pe punctul acesta al coastei Iona ar fi ieşit din pântecele chitului, după ce fusese înghiţit trei zile de acest cetaceu, şi numele modern *Han Ioónes* (poposeala lui Iona) arată tradiţia existentă în localitate. Rawlinson însă, bazându-se pe afirmaţia de mai jos că distanţa între oraşul Ienisus şi muntele Casiu erà de 3 zile şi că e greu să străbată cinevà în 3 zile distanţa de 86 de kilometri care separă astăzi Han Ioónes de muntele Casiu, emite părerea că Ienisus ar fi fost mai aproape de Egipt decât e punctul Han Ioónes şi crede că această teorie concordă cu obiecţiunea lui Blakesley de a identificà Caditis cu Gaza. Nu mă pot unì însă cu părerea aceasta a lui Rawlinson, mai întâiu pentrucă 86 de kilometri în trei zile, adică 28 2/3 kilometri pe zi, nu e o distanţă excesivă de percurs pentru o caravană bine condiţionată şi apoi pentrucă satul Rafa (anticul Rafia), unde Rawlinson şi Wesseling vor să pue acest Ienisus al lui Erodot, e prea aproape de Han Ioónes ca să rezulte vreo diferinţă serioasă. E mai natural să supozăm că Ienisus este Han Ioónes de astăzi şi analogia numelor militează în favoarea acestei păreri. — Afară de Erodot, Stefan Bizantinul este singurul autor care menţionează oraşul Ienisus; el zice: »Ἴνυσσός, πόλις Αἰγύπτου προσεχὴς τῷ Κασίῳ ὄρει.«

[3] αὐτις Σύρων. Două manuscrise din cele mai importante, cunoscute pentru analogia care există de multe ori între ele, acela din Viena şi

βωνίδος λίμνης,[1] παρ' ἣν δὴ τὸ Κάσιον οὖρος τείνει ἐς θάλασσαν[2]

biei; dela Ienisus (coasta este) din nou a Sirienilor până la

acela din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge, au πόλιος Συρίων în loc de αὐτις Σύρων şi Blakesley vede iar acì o indicaţie aptă să ne pue pe urma textului original pe care îl restabileşte în modul arătat mai jos la nota 2.

[1] Σερβωνίδος λίμνης. Vezi vol. II, pag. 17, nota 3.

[2] παρ' ἣν δὴ τὸ Κάσιον οὖρος τείνει ἐς θάλασσαν. Pentru muntele Casiu şi pentru ortografia lui οὖρος, în locul căruia unele ediţii au ὄρος, vezi vol. II, pag. 17, nota 4. Iată acum în ce mod Blakesley restabileşte pasajul acesta dela cuvintele γὰρ Φοινίκης de lângă începutul capitolului şi până la clauza de faţă. El crede că acest pasaj, astfel cum l-a scris Erodot, sună la început astfel: »ἀπὸ γὰρ Φοινίκης μέχρι οὔρων τῶν Καδύτιος πόλιος γῆ ἐστι Σύρων· ἀπὸ δὲ Καδύτιος, ἐούσης πόλιος (ὡς ἐμοὶ δοκέει) Σαρδίων οὐ πολλῷ ἐλάσσονος, ἀπὸ ταύτης τὰ ἐμπόρια τὰ ἐπὶ θαλάσσης μέχρι Ἰηνύσου πόλιός ἐστι Σύρων τῶν Παλαιστινῶν καλεομένων· ἀπὸ δὲ Ἰηνύσου, πόλιος Συρίων, μέχρι Σερβωνίδος λίμνης, παρ' ἣν δὴ τὸ Κάσιον ὄρος τείνει ἐς θάλασσαν, τοῦ Ἀραβίου.« Această rectificare tradusă ar sună astfel: »din Fenicia şi până în marginea oraşului Caditis, teritoriul e al Sirienilor; dela Caditis însă, oraş — după cum cred eu — nu mult mai mic decât Sardis, porturile maritime de comerţ până la oraşul Ienisus sunt ale Sirienilor aşà zişi din Palestina; dela Ienisus, oraş al Siriei, şi până la lacul Serbonid, în dreptul căruia muntele Casiu înaintează în mare, coasta e a regelui Arabiei.« Atât de bună şi de raţională e această reconstruire a acestui pasaj, de sigur încurcat de copişti, încât l-aş admite în traducere dacă un singur manuscris numai m'ar autorizà. Nu e posibil ca Erodot să fi voit să spună că pornind dealungul coastei dela nord la sud şi luând-o dela hotarul Fenicienilor, adică dela poalele muntelui Carmel, coasta e întâiu a Sirienilor, apoi mai departe a Arabilor, şi apoi

ἀπὸ δὲ Σερβωνίδος λίμνης, ἐν τῇ δὴ λόγος τὸν Τυφὼ[1] κεκρύφθαι, ἀπὸ ταύτης ἤδη[2] Αἴγυπτος. Τὸ δὴ μεταξὺ Ἰηνύσου πόλιος καὶ Κασίου τε οὔρεος καὶ τῆς Σερβωνίδος λίμνης, ἐὸν τοῦτο οὐκ ὀλί-

lacul Serbonid, în dreptul căruia muntele Casiu înaintează în mare; dela lacul Serbonid însă, în care legenda spune că s'ar fi ascuns Tifon, începe Egiptul. Partea de loc (care se întinde) între oraşul Ienisus (de o parte), şi muntele Casiu şi lacul Serbonid (de altă parte), regiune de o dimensie

la urmă din nou a Sirienilor. Alăturata hartă arată clar că Arabii nu aveau ce căutà între Iafa şi Ienisus; locul lor erà mai la sud-est, între Ienisus şi lacul Serbonid. Din sfatul chiar dat de Fanes lui Cambise rezultă că Arabii, nu Sirienii, deţineau cheile Egiptului, aşà că ordinea posesorilor coastei, însemnată în roşu pe harta acì anexată conform textului greşit ce îl posedăm, luată dela nord la sud, ar trebuì, după părerea lui Blakesley, schimbată astfel: 1) Fenicienii, 2) Sirienii, 3) Sirienii Palestini şi 4) Arabii. —Ca la Cap. 104 din Cartea II, e posibil ca prin Sirieni Palestini Erodot se înţeleagă şi acì pe Ebrei, dar Rawlinson crede că e chestie acì de Filistei, pentrucă ei erau, după Fenicieni, cu mult cei mai importanţi din toţi locuitorii coastei Siriei. Persist însă în opinia mea că Erodot nu aveà o idee clară, nici despre Filistei, nici despre relaţiile etnice ale triburilor cari locuiau acest colţ al Asiei. (Vezi vol. II, pag. 268, nota 4). E dar inutil a preciză acolo unde autorul pe care îl comentăm nu pare el însuş a fi avut o idee absolut clară şi precisă despre ceeace descrie.

[1] Τυφὼ. Unele ediţii accentuează silaba finală cu perispomenon. La Cap. 144 din Cartea II se întrebuinţează forma Τυφῶνα ca acuzativ al acestui nume propriu. — Precum am arătat la nota 1, pag, 391 din vol. II, Tifon, fratele lui Osiris, reprezentà principiul răului: antagonismul între el şi Osiris reprezentà lupta de când lumea a binelui în contra răului. Nu e de mirare ca tradiţia să fi desemnat şi lacul Serbonid între alte locuri cari au servit de refugiu acestui geniu distrugător. Insalubritatea locului, pustiul care îl înconjoară din toate părţile afară de nord, unde coasta prezentă un spectacol de dezolaţiune, lipsa de apă potabilă, de verdeaţă şi pericolul de a fi la orice moment îngropat şi înăbuşit de nisipul fin al pustiului, miasmele pe cari le exală mlaştina care e tot ce mai rămâne astăzi din lacul Serbonid, în fine miile de insecte, mai ales ţânţari, cari prin înţepăturile lor inoculează în sângele omului baccilul febrelor palustre şi a altor boale şi maì teribile, toate acestea contribue în a face din această localitate, cheia Egiptului, una din regiunile cele mai periculoase pentru om, necum pentru o concentrare de oameni cum ar fi cazul într'o campanie militară. Plutarch (*Vieaţa lui Antoniu*, Cap. 3), vorbind de această localitate, se exprimă astfel: »ἅτε δὲ διὰ ψάμμου βαθείας καὶ ἀνύδρου »παρὰ τὸ Ἔκρηγμα καὶ τὰ τῆς Σερβωνίδος ἕλη γενομένης αὐτοῖς τῆς πορείας, »ἃς Τυφῶνος μὲν ἐκπνοὰς Αἰγύπτιοι καλοῦσι.« În timpuri mai aproape de ale noastre avem destule exemple de suferinţe suportate de armate operând în aceste locuri. Armata franceză, în timpul campaniei lui Napoleon I, a fost acì aşà de decimată de boală, de foame şi de sete, încât amiralul englez Sidney-Smith a obţinut lesne ca Francezii să evacueze Egiptul. La anul 1840 iar ştim că armata lui Ibraim Paşa, alungată din Siria, fu silită să se predeà acì din cauza lipsei şi a boalelor. Astfel dar este regiunea despre care e vorbă acì şi care, după legenda egipteană, erà una din sediurile principiului celui rău şi distrugător.

[2] ἤδη. Cuvântul acesta e omis în unele ediţii, dar lipsa lui se simte.

γον χωρίον ἀλλ' ὅσον τε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδὸν, ἄνυδρόν ἐστι δεινῶς.[1]

6. Τὸ δὲ ὀλίγοι τῶν ἐς Αἴγυπτον ναυτιλλομένων ἐννενώκασι, τοῦτο ἔρχομαι φράσων. Ἐς Αἴγυπτον ἐκ τῆς Ἑλλάδος πάσης καὶ πρὸς, ἐκ Φοινίκης, κέραμος ἐσάγεται πλήρης οἴνου δὶς τοῦ ἔτεος ἑκάστου·[2] καὶ ἓν κεράμιον οἰνηρὸν ἀριθμῷ[3] κείμενον[4] οὐκ ἔστι, ὡς λόγῳ εἰ-

destul de considerabilă, căci reprezentă un drum ca de trei zile, e grozav lipsită de apă.

6. Voiu vorbì acum de un fapt despre care şi-au dat seamă puţini din aceia cari s'au dus în Egipt pe mare. De două ori pe fiecare an se importă în Egipt din toată Grecia, şi afară de aceasta şi din Fenicia, (o mulţime de) vase de lut pline cu vin; totuş pot zice că nu se pomeneşte (acolo) zăcând (undevà) un singur mă-

[1] ἄνυδρόν ἐστι δεινῶς. Literal grozav lipsită de apă: în adevăr, de la muntele Casiu şi până la punctul cel mai apropiat unde se poate găsì apă potabilă, e o distanţă de 60 şi mai bine de kilometri, iar în timpul verii nu se găseşte o picătură de apă dela Han Ioónes până la mlaştinele infecte ale fostului lac Serbonid.

[2] Ἐς Αἴγυπτον ἐκ τῆς Ἑλλάδος πάσης καὶ πρὸς, ἐκ Φοινίκης, κέραμος ἐσάγεται πλήρης οἴνου δὶς τοῦ ἔτεος ἑκάστου. Egiptul nu producea decât foarte puţin vin, precum am şi arătat la nota 1, pag. 105, vol. II; consumaţia pe de altă parte nu erà nici ea mare, fiind mai întreagă limitată la castele regale şi sacerdotale. Ceeace se consumà erà importat din Grecia (probabil în mare parte din Creta) şi mai ales din Siria, care erà mai aproape. Dacă ne luăm după spusele lui Strabon (XVI, 2) *mai tot* vinul ce se consumà în Egipt erà importat din Laodicea în Siria. E foarte probabil că tocmai pe acest vin din Siria îl indică acì Erodot ca provenind din Fenicia; eroarea se explică lesne, căci la epoca la care scrià Erodot, Fenicienii din Tir aveau în mâna lor întreg comerţul coastei, iar vinul adus din Laodicea erà probabil încărcat la Tir pe corăbii feniciene şi foarte probabil adus chiar în vase de lut feniciene, ceeace îl făceà să fie considerat ca un produs fenician. În timpul lui Strabon Fenicienii şi Tirul nu mai existau şi atunci vinul din Laodicea şi din părţile Siriei erà importat subt adevăratul său nume de provenienţă şi nu subt firma feniciană. Probabil că importul în Egipt al vinurilor din Grecia a luat avânt numai dela deschiderea portului Naucratis pentru comerţul elenic şi că la început vinul consumat în Egipt venià din Asia. — Se găsesc şi astăzi în Egipt amfore eline de lut (ulcioare) pentru vin. În fundul acestora se poate constată încă stratul de reşină depus de acest vin pe suprafaţa vasului, ceeace probează că vasele acestea au conţinut vin reşinos şi ştim că şi astăzi Grecii amestecă vinul lor cu reşină pentru a-l conservà mai bine. — κέραμος, deşì la singular, e pus pentru plural în mod generic, dând astfel o mai mare pluralitate substantivului.

[3] ἓν κεράμιον οἰνηρὸν ἀριθμῷ. »Un ulcior pentru vin la număr«, sau, cum traduce Bähr: »ne unum quidem numero.« ἀριθμῷ este pleonastic după ἓν şi îi dă acea putere emfatică pe care o dă la noi expresia »măcar.« Fraza dar însemnează »nici măcar un singur vas pentru vin.« (Vezi gramatica elinească a lui Weiske — Despre pleonasm, pag. 45, 46).

[4] κείμενον. »Zăcând pe jos,« adică dat la o parte după întrebuinţare, sau, în cazul de faţă, după golire. Un scholiast, în dorinţa de a prezentà textul în mod mai lămurit, a scris alături de κείμενον cuvântul κενὸν care s'a substituit lui κείμενον în unele texturi manuscrise.

πεῖν,[1] ἰδέσθαι.[2] Κοῦ δῆτα, εἴποι τις ἄν, ταῦτα ἀναισιμοῦται;[3] Ἐγὼ καὶ τοῦτο φράσω. Δεῖ τὸν μὲν δήμαρχον[4] ἕκαστον ἐκ τῆς ἑωυτοῦ πόλιος συλλέξαντα πάντα τὸν κέραμον ἄγειν ἐς Μέμφιν,[5] τοὺς δὲ ἐκ Μέμφιος ἐς ταῦτα δὴ τὰ ἄνυδρα τῆς Συρίης[6] κομίζειν, πλήσαντας ὕδατος. Οὕτω ὁ ἐπιφοιτέων κέραμος καὶ ἐξαιρεόμενος[7] ἐν Αἰ-

car ulcior pentru vin. La ce oare, s'ar întrebà cinevà, au fost întrebuinţate aceste vase? Voiu deslusì şi aceasta. Fiecare demarc e dator să adune toate ulcioarele din oraşul lui (de reşedinţă) şi să le trimeată la Memfis, la rândul lor cei din Memfis (sunt datori), după ce le-au umplut cu apă, să le trimeată în părţile acestea sterpe ale Siriei. Şi în modul acesta toată olăria care a fost

[1] ὡς λόγῳ εἰπεῖν. Expresie des întrebuinţată de autorul nostru, (vezi Cartea II, Cap. 21, 53 şi altele).

[2] ἰδέσθαι. În câtevà ediţii vechi găsim εἰδέσθαι în loc de ἰδέσθαι. Aşà şi la Cap. 88 din Cartea I am scris ἰδόμενος în loc de εἰδόμενος care figurează intr'un manuscris florentin.

[3] ἀναισιμοῦται. Fiindcă, în general, Erodot preferă să întrebuinţeze singularul verbului cu substantive neutre la plural, am dat şi eu preferinţă lui ἀναισιμοῦται, deşì multe ediţii au ἀναισιμοῦνται.—Verbul ἀναισιμοῦν este întrebuinţat de autorul nostru şi la Cap. 179 din Cartea I precum şi la Cap. 11 din Cartea II.

[4] δήμαρχον. Se dă în general acest nume şefului autorităţii civice a unui oraş; acì însă e vorbă de un funcţionar administrativ; probabil dar că se înţelege prefectul nomului (νόμαρχος) despre care vorbeşte autorul nostru la Cap. 177 din Cartea II. (Vezi vol. II, nota 1, pag. 478). În timpul Ptolemeilor aceşti funcţionari se numiau στρατηγοί: subt ei erau administratorii comunali (vice magistrii) cari la Cap. 27 de mai jos sunt denumiţi ἐπίτροποι: dar, încă odată, acì e chestie de funcţionari administrativi, căci în Egipt nu existau funcţionari comunali, nici primari în sensul democratic pe care îl comportă titlul de δήμαρχος; iată de ce nu aprob traducerea lui Rawlinson care zice »the burgomaster«.

[5] συλλέξαντα πάντα τὸν κέραμον ἄγειν ἐς Μέμφιν. Blakesley observă că dacă numai drumul acesta, şi anume drumul caravanelor mergând din Siria în Egipt erà aprovizionat cu apă în modul indicat acì, e curios ca Memfis, care e situat aşà de sus pe Nil, să fi fost ales ca punct de intrepozit pentru aceste vase cu apă; probabil dar că şi alte linii de caravane, cum erà aceea dela Petra spre coastă, se aprovizionau tot dela Memfis şi că acel oraş erà un fel de depozit central pentru toate: ceeace interesà însă pe Erodot erà numai acest drum dealungul coastei, dela lacul Serbonid până la Ienisus.

[6] τὰ ἄνυδρα τῆς Συρίης. Acestea sunt locurile sterpe şi lipsite de apă între lacul Serbonid şi Ienisus, despre cari s'a vorbit mai sus la finele Capitolului precedent. (Vezi nota 1, pag. precedentă).

[7] ἐξαιρεόμενος. Verbul acesta, pe care unii îl traduc prin »pus în rezervă« sau »dat la o parte«, are, în pasajul de faţă, identic aceeaş însemnare ca şi la Cap. 196 din Cartea IV »ἐπεὰν ἀπίκωνται καὶ ἐξέλωνται τὰ φόρτια.« Sensul este de a expune pentru vânzare o parte rezervată dintr'un stoc, şi în specie acì partea din stocul de olărie conţinând vin importat în Egipt şi expus pe piaţă pentru vânzare. Bähr traduce latineşte: »Hoc modo dolia figlina ista in Aegyptum (a Phœnicibus e Syria) invecta ibique exposita (e navibus scilicet) ad priora (dolia) in Syriam retro deferuntur.«

γύπτῳ ἐπὶ τὸν παλαιὸν κομίζεται ἐς Συρίην.

7. Οὕτω μέν νυν Πέρσαι εἰσὶ οἱ τὴν ἐσβολὴν ταύτην παρασκευάσαντες ἐπ' Αἴγυπτον, κατὰ δὴ τὰ εἰρημένα σάξαντες[1] ὕδατι, ἐπεί τε τάχιστα παρέλαβον Αἴγυπτον. Τότε δὲ οὐκ ἐόντος κω ὕδατος ἑτοίμου, Καμβύσης πυθόμενος τοῦ Ἁλικαρνησσῆος[2] ξείνου, πέμψας παρὰ τὸν Ἀράβιον ἀγγέλους καὶ δεηθεὶς τῆς ἀσφαλείης ἔτυχε, πίστις δούς τε καὶ δεξάμενος παρ' αὐτοῦ.[3]

8. Σέβονται δὲ Ἀράβιοι πίστις ἀνθρώπων ὁμοίως τοῖσι μάλιστα.[4] Ποιεῦνται δὲ αὐτὰς τρόπῳ τοιῷδε·

importată în Egipt şi expusă (pe piaţă spre vânzare) se trimite (din nou) în Siria lângă aceea care a precedat-o.

7. Astfel Perşii sunt aceia cari, îndată ce s'au făcut stăpâni peste Egipt, au facilitat acest acces în Egipt, îndestulându-l cu apă în modul cum am arătat. La epoca de care vorbim însă, nu se află încă apă la îndemână şi Cambise, urmând sfatul oaspelui său din Alicarnas, trimise soli către regele Arabiei ca să-l roage să-i acorde siguranţă, şi izbuti (să capete un răspuns favorabil), şi amândoi îşi jurară credinţă reciproc.

8. Nu e neam de oameni care să respecte jurăminte mai mult ca Arabii. Ei le prestează

[1] σάξαντες Dela σάττω, îmbrac sau înarmez cu gândul de garanţie în contra lipsei. Astfel la Cap. 62 din Cartea VII acest verb însemnează a echipà cu armament.

[2] Ἁλικαρνησσῆος. Manuscrisul florentin şi încă altele două au Ἁλικαρνησσέος: tot aşà şi Creutzer; eu însă m'am conformat majorităţii textelor manuscrise cari au forma ionică cu η.

[3] πίστις δούς τε καὶ δεξάμενος παρ' αὐτοῦ. Asupra formei acuzativului plural πίστις vezi Bredoviu, pag. 264.—πίστιν δοῦναι καὶ δέχεσθαι (a da credinţă şi a o primì) e o locuţiune des uzitată de autorii elini clasici pentru a exprimà jurarea unei credinţe reciproce: astfel găsim în Tucidid (I, 37 şi 140 şi V, 59) expresia similară δίκας διδόναι καὶ δέχεσθαι; în *Ciropedia* lui Xenofon (III, 2, 23 şi în alte pasagii) ca şi în *Simposion* al lui, găsim expresia τὰ πιστὰ δοῦναι καὶ λαβεῖν.

[4] Σέβονται δὲ Ἀράβιοι πίστις ἀνθρώπων ὁμοίως τοῖσι μάλιστα, Până şi astăzi Arabii au reputaţia de a fi foarte credincioşi unui jurământ odată ce l-au făcut şi toţi călătorii moderni cari au avut a face cu ei, recunosc faptul acesta; altminteri, în general sunt perfizi şi fără scrupul. Acest din urmă caracteristic al lor a fost observat şi de Babrias, care într'una din fabulele lui zice:

»Ἐντεῦθεν Ἄραβες εἰσίν, ὡς ἐπειράθην,
»Ψεῦσται δὲ καὶ γόητες, ὧν ἐπὶ γλώσσης
»Οὐδὲν κάθηται ῥῆμα τῆς ἀληθείας.«

Expresia ὁμοίως τοῖσι μάλιστα e similară cu aceea de ὁμοῖ τοῖσι πλουσιωτάτοισι aflătoare mai jos la Cap. 57. Cevà aşà avem iar la Cartea VII, Cap. 118.

BIBLIOTECA Centrală Universitară Bucureşti

τῶν βουλομένων τὰ πιστὰ ποιέεσθαι ἄλλος ἀνὴρ[1] ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐν μέσῳ ἑστεὼς, λίθῳ ὀξέϊ τὸ ἔσω τῶν χειρῶν παρὰ τοὺς δακτύλους τοὺς μεγάλους ἐπιτάμνει τῶν ποιευμένων τὰς πίστις·[2] καὶ ἔπειτα λαβὼν ἐκ τοῦ ἱματίου ἑκατέρου[3] κροκύδα,[4] ἀλείφει τῷ αἵματι ἐν μέσῳ κειμένους λίθους ἑπτά·[5] τοῦτο δὲ ποιέων ἐπικαλέει τόν τε Διόνυσον καὶ τὴν Οὐρανίην. Ἐπιτελέσαντος[6] δὲ τούτου[7] ταῦτα, ὁ τὰς πίστις ποιησάμενος τοῖσι φί-

în modul următor: când (doi inşi) vor să se lege prin jurământ, un al treilea se pune între amândoi, şi cu o piatră ascuţită face o inciziune în interiorul palmei acelor ce vor să presteze jurământ, lângă degetul cel mare; după aceea, luând un petic din haina fiecăruia, el unge cu sângele (lor) şapte pietre aşezate în mijloc; pe când face aceasta, invoacă pe Dionisus şi pe Urania. După ce el a săvârşit (ritul) acesta, acel care prestează jurământul

[1] ἄλλος ἀνὴρ. Şi astăzi la Beduini se cere un martor la prestarea unui jurământ. Când un Arab are o ceartă cu cinevà, el caută să-şi găsească un mediator care să intervină în favoarea lui, zice Wilkinson, şi atunci cortul acelui mijlocitor devine un azil inviolabil până la tranşarea litigiului. Aceasta aminteşte şi uzul la Elini despre care vorbeşte Erodot la Cap. 35 din Cartea I.

[2] τῶν ποιευμένων τὰς πίστις. Cuvintele acestea sunt superflue după τῶν βουλομένων τὰ πιστὰ ποιέεσθαι, dar fiindcă figurează în toate manuscrisele, trebuesc măntinute; Bähr crede că ele provin dintr'o notă explicativă care s'ar fi strecurat în text.

[3] ἑκατέρου. Două manuscrise au ἑκάστου, dar m'am conformat cu textul lui Gaisford şi cu majoritatea manuscriselor.

[4] κροκύδα. Aceleaşi două manuscrise la cari m'am referit în nota precedentă au κροκίδα.

[5] λίθους ἑπτά. Caracterul sacru şi misterios pe care îl posedà numărul şapte în Arabia, în Siria, şi putem zice şi în interiorul Asiei până şi în India, se arată prin o sumă de exemple. Întrucât priveşte rolul ce îl jucà acest număr în materie de angajamente solemne luate între două persoane, putem cità cei 7 miei pe cari Abraham i-a pus la o parte şi i-a dat ca gaj lui Abimelech, când s'a învoit cu el, (*Geneza*, Cap. XXI, vers 28) şi iar cele 7 altare preparate pentru Balaam (*Numere*, Cap. XXIII, vers 1). Verbul ebraic שבע (a jurà) e în legătură etimologică cu numeralul שֶׁבַע (şapte) tocmai probabil din cauza importanţei numărului şapte în ceremonialul prestării jurămintelor la Ebrei. Vezi şi nota 2, dela pag. 180 din vol. I. Caracterul sacru al acestui număr, mai ales la popoarele semitice şi ariane din Asia, al căror cult erà bazat pe astronomie, provine poate din numărul celor şapte planete cunoscute atunci, şi póte, cum observă Rawlinson, din faptul că 7 îmmulţit cu 4, (alt număr care indică perfecţia, pătratul, şi care erà deci şi el sacru), dă durata unei lunaţiuni, fiecare sfert din care e compusă din 7 zile, cele 7 zile ale săptămânei. Asupra diferitelor însemnări ale numerelor la popoarele din Arabia, Siria şi Egipt vezi Wilkinson, *Egyp. Ant.*, vol. I, pag. 190—199.

[6] Ἐπιτελέσαντος. Verbul acesta implică un rit de natură religioasă, ca la Cap. 63 din Cartea II şi la Cap. 186 din Cartea IV.

[7] τούτου. Se raportă la intermediarul dintre părţi desemnat la începutul capitolului acestuia ca ἄλλος ἀνὴρ.

λοισι παρεγγυᾷ[1] τὸν ξεῖνον, (ἢ καὶ τὸν ἀστὸν, ἢν πρὸς ἀστὸν ποιέηται.)[2] οἱ δὲ φίλοι καὶ αὐτοὶ τὰς πίστις δικαιεῦσι σέβεσθαι. Διόνυσον δὲ θεὸν μοῦνον καὶ τὴν Οὐρανίην ἡγεῦνται εἶναι·[3] καὶ τῶν τριχῶν τὴν κουρὴν κείρεσθαί φασι, κατάπερ[4] αὐτὸν τὸν Διόνυσον κεκάρθαι· κείρονται δὲ περιτρόχαλα,[5] περιξυροῦντες[6] τοὺς κροτάφους. Οὐνομάζουσι δὲ τὸν μὲν Διόνυσον Ὀροτάλ[7]

recomandă amicilor pe străin,— sau pe concetăţean, daca jurământul se face către un concetăţean, — atunci amicii şi ei se pun chezaşi cum că jurămintele vor fi respectate. Ei consideră ca divinităţi numai pe Dionisus şi pe Urania; îşi practică tăierea părului, zic ei, întocmai cum se tundeà însuş Dionisus; se tund împrejurul (ca-

[1] παρεγγυᾷ. Verbul παρεγγυάω e derivat dela παρὰ ἐγγυὴ şi însemnează a trece dela unul la altul, a transmite, a recomandà. Bähr interpretează »sub sponsionis fide commendat.«

[2] ποιέηται. Trebue să suplinim τὰς πίστις.

[3] Διόνυσον δὲ θεὸν μοῦνον καὶ τὴν Οὐρανίην ἡγεῦνται εἶναι. S'a dedus greşit din acest pasaj, că Arabii adorau principiul bărbătesc şi femeiesc în natură şi că prin Dionisus se înţelege principiul masculin şi prin Urania cel feminin. Nu avem însă nici o indicaţie de asemenea cult care erà mai mult asirian, şi care, până la un punct oarecare, formà baza religiei Fenicienilor. Arabii erau nomazi şi ca atari practicau sabeismul, în alte cuvinte, religia lor erà astrală şi bazată pe observaţia mişcării corpurilor cereşti. Corpurile cereşti cari sunt mai mult în evidenţă şi cari joacă pe planeta noastră un rol mai important, sunt, se înţelege, soarele şi luna, şi nu încape dubiu că la Arabi, pe timpul când trăià Erodot, soarele şi luna erau divinităţile lor principale. Mă unesc dar cu Wesseling şi cu mai toţi interpreţii buni ai lui Erodot cari văd în acest Dionisos, Soarele şi în aceasta Uranie, Luna.

[4] κατάπερ. Creutzer scrie în două cuvinte, κατὰ περ.

[5] κείρονται δὲ περιτρόχαλα. Îşi tund părul în chip circular. περιτρόχαλα e un adjectiv adverbial derivat dela περὶ şi τρέχω şi exprimă idea trasării unui cerc împrejurul capului, lăsând părul mai lung numai la creştet. Acest mod de a se tunde se practică şi astăzi de mulţi din ţăranii noştri. Părul tuns aşà se ţine curat mai lesne decât când e lăsat lung peste tot. Proorocul Ieremia (Cap. IX. vers 26), vorbeşte de acest mod de a se tunde şi în traducerea elină a acelui pasaj găsim în versiunea septuagintului întrebuinţat tocmai cuvântul περικειρόμενον.

[6] περιξυροῦντες. Bredoviu preferă περιξυρεῦντες ca fiind forma ionică mai în armonie cu dialectul lui Erodot. Manuscrisele însă toate au forma atică: afară de aceasta, la Cartea II, Cap. 65, avem ξυροῦντες şi nu ξυρεῦντες.—Chipul acesta de a-şi rade părul pe tâmple e adoptat şi el de mulţi ţărani la noi.

[7] Οὐνομάζουσι δὲ τὸν μὲν Διόνυσον Ὀροτάλ. Numele acestei divinităţi, pe care Arabii, după spusele din textul nostru, o adorau şi pe care o identifică autorul nostru cu Dionisos al Elinilor, a dat loc la controverse şi la discuţii cari de cari mai fantasiste. Vom cità câtevà din ipotezele emise asupra originii acestei zeităţi înainte de a emite o părere. Ca punct prealabil dar important, trebue să constatăm că forma numelui variază întru câtvà în diferite manuscrise. Astfel manuscrisul florentin are Ὀροτάλτ; un alt manuscris, colaţionat de Sancroft, are Οὐροτάλτ, altele au Ὀρατάλ. Nu mai vorbim de alte variante prin diverse ediţii, cum sunt Οὐροτάλ, Ὀλοτάλ, Οὐροταλάτ. În ceeace priveşte derivaţia numelui, avem opinia lui Reiskius care îl trage dela ebraicul *Orvetal*, care însemnează lumină şi umbră; alţii derivă dela *Olotal* care în limba arabă ar puteà însemnà divinitate supremă; în fine sunt alţii cari derivă dela sanscritul *urdhas* din care se trage şi cuvântul elinesc ὀρθός;

τὴν δὲ Οὐρανίην Ἀλιλάτ.[1]

9. Ἐπεὶ ὦν τὴν πίστιν τοῖσι ἀγγέλοισι τοῖσι παρὰ Καμβύσεω ἀπιγμένοισι ἐποιήσατο ὁ Ἀράβιος,

pului) şi se rad pe tâmple. Lui Dionisus îi zic Orotal, iar Uraniei, Alilat.

9. După ce regele arab prestă jurământul (său) faţă de solii veniţi din partea lui Cambise, el luă următoarele măsuri. Umplù cu apă nişte piei de cămilă şi le încărcă pe toate

---

aceştia văd în divinitatea aceasta un simbol falic. Fără a ne oprì asupra acestor diferite ipoteze, cred mai probabil că, plecând dela idea pe care am adoptat-o şi expus-o mai sus la nota 3, pag. precedentă, adică cum că Soarele şi Luna erau divinităţile principale la cari se închinau aceşti Arabi şi că Dionisos, sau Orotal al lor, erà personificarea Soarelui, e mai firesc dacă derivăm acest nume dela *Urot* saŭ *Orot-el* care însemnează zeul focului sau al luminii: lumina dătătoare de căldură şi de vieaţă fiind denumită în limba ebraică *Or* saŭ *Aor*, de unde numirile de Uri-el sau Ari-el. Deci pentru mine există o legătură etimologică între Orot-al şi Uri-el.

[1] τὴν δὲ Οὐρανίην Ἀλιλάτ. Ca şi cu privire la numele Orotal, această denumire de Alilat a dat loc la o sumă de controverse. La Capitolul 131 din Cartea I, autorul nostru, vorbind despre divinităţile Perşilor, spune că Perşii au adoptat dela Asirieni şi dela Arabi cultul Venerei Uranie pe care Asirienii o numesc *Milita*, Arabii *Alita*, şi Persii *Mitra*. Cei mai mulţi comentatori susţin că zeitatea pe care în pasajul sus citat Erodot ne spune că Arabii o numiau Alita este una şi aceeaş cu Alilat, zeitatea arabă despre care e vorbă în pasajul de faţă. În adevăr analogia e mare, căci ambele sunt denumiri arabe ale unei divinităţi, ambele sunt numite Urania de Erodot, cu singura deosebire că prima, adică Alita, e calificată şi de Afrodite, căci la Capitolul 195 din Cartea I, el o numesce »Οὐρανία Ἀφροδίτη«, iar acì ea e calificată pur şi simplu de Οὐρανία. În fine, asemănarea între *Alilat* şi *Alita* e mare. Cu toate aceste probabilităţi în favoarea opiniei în general admise de savanţi că Alita şi Alilat sunt nume ale uneia şi aceleiaş divinităţi, adică a zeiţei generaţiunii, dacă odată am recunoscut ceeace e mai mult ca probabil şi pe care o recunoaşte şi Erodot, adică cum că Alita e identică cu Melita, Venerea asiriană, şi cu Astarte a Fenicienilor, atunci se poate foarte bine ca Alilat să fie cu totul o altă zeitate şi o personificare a lunii. Această teorie se potriveşte bine şi cu natura astrală a cultului la Arabi şi cu opinia pe care o susţinem acì că Orotal reprezentă soarele. În aşà caz trebue să căutăm o altă derivaţie pentru numele Alilat. Din toate părerile emise în sensul teoriei susţinute acì, cele următoare îmi par mai admisibile. Alilat e după unii femininul plural al cuvântului *Allah* însemnând Dumnezeu, cuvânt în legătură cu ebraicul *Eli*, şi în cazul acela ar însemnà »Zeiţe« ; alţii îl derivă dela articolul arabic *al* şi dela *Illah*, divinitate, căci există o deosebire între *Allah* şi *Illah*. *Allah* însemnează Dumnezeu şi *Illah* divinitate, cum se şi vede în preceptul fundamental al Coranului *»la Illah il Allah«* (singura zeitate este Dumnezeu). În fine s'a mai propus derivaţia dela ebraicul şi arabicul *Lailah* care însemnează Luna. De preferinţă admit mai mult aceasta din urmă părere asupra originii numelui acestuia. Las acum cetitorului să-şi formeze singur opinia asupra naturii acestei zeităţi pe care nu o cred de fel identică cu zeiţa adorată de Fenicieni şi de Asirieni, ci o consider ca o simplă personificare a lunii. Pentru mai multe detaliuri asupra acestei interesante chestiuni aş recomandà cetirea primei disertaţiuni asupra Cărţii a III-a a lui Erodot scrisă de Wilkinson şi publicată în ediţia lui Rawlinson (vol. II, pag. 537).

ἐμηχανᾶτο τοιάδε. Ἀσκοὺς καμήλων[1] πλήσας ὕδατος, ἐπέσαξε[2] ἐπὶ τὰς ζωὰς τῶν καμήλων πάσας, τοῦτο δὲ ποιήσας, ἤλασε ἐς τὴν ἄνυδρον, καὶ ὑπέμεινε[3] ἐνθαῦτα τὸν Καμβύσεω στρατόν. Οὗτος μὲν ὁ πιθανώτερος τῶν λόγων εἴρηται· δεῖ δὲ καὶ τὸν ἧσσον[4] πιθανὸν, ἐπεί γε δὴ λέγεται, ῥηθῆναι. Ποταμός ἐστι μέγας ἐν τῇ Ἀραβίῃ, τῷ οὔνομα Κόρυς·[5] ἐκδιδοῖ δὲ οὗτος ἐς τὴν Ἐρυθρὴν καλεομένην θάλασσαν.[6] Ἀπὸ τούτου δὴ ὧν τοῦ ποταμοῦ λέγεται τὸν βασιλέα τῶν Ἀραβίων, ῥαψάμενον[7] τῶν ὠμοβοέων[8] καὶ τῶν ἄλλων δερμάτων

cămilele (lui) cele vii, după ce făcù aceasta, le pornì în pustietate şi apoi aşteptă armata lui Cambise. Aceasta este versiunea cea mai plauzibilă care se raportează; sunt dator însă să dau seamă de o versiune mai puţin plauzibilă, deoarece (şi aceea) e curentă. În Arabia se află un fluviu mare al cărui nume este Coris; el se varsă în marea numită Eritree. Dela fluviul acesta dar se pretinde că regele Arabilor, după ce a cusut împreună în chip de maţ piei netăbăcite de

[1] Ἀσκοὺς καμήλων. Burdufuri de piele de cămilă. Aşà avem la Cap. 26 din Cartea VII »ὁ τοῦ Μαρσύεω ἀσκὸς«, burduful făcut din pielea lui Marsias.

[2] ἐπέσαξε. Un manuscris scrie greşit ἐπέλαξε. Verbul vine dela ἐπισάττειν, a aşeză peste, şi e întrebuinţat de Xenofon în *Anabasis* (Cartea III, Cap. 4 şi 35).

[3] ὑπέμεινε. În ediţia lui Longe şi Macleane ὑπέμενε, asemeni şi în textele lui Dietsch şi Dindorf.

[4] ἧσσον. În ediţia lui Creutzer ἧσσον. (Vezi vol. I, pag. 179, notele 1 şi 3, pag. 302 precum şi vol. II, pag. 18, nota 5),

[5] Κόρυς. Întreaga versiune care urmează relativ la aprovizionarea cu apă a armatei lui Cambise şi căreia nici Erodot nu-i acordă crezământ, este tot aşà de fantastică ca şi existenţa acestui fluviu mare în Arabia. Unii au emis părerea că poate ar fi vorbă acì de un pârâù menţionat de autorul militar arab Abulfeda din secolul al 14-lea şi denumit *Wadi-el-Kura* (vezi Reinaud, *Géographie d'Abulfed*, vol. II, pag. 118). Acest pârâù curge la o distanţă de vreo 40 de kilometri dela Hidjr, este foarte neînsemnat şi seacă în timpul verii; afară de aceasta, e aşà departe de drumul din Siria în Egipt, încât nu e cu putinţă ca el să fi îndestulat armata şi animalele lui Cambise cu apă adusă în tuburi de piele. Distanţa, spune Erodot mai departe, este de 12 zile de drum, aşà că, acordând un minimum de 10 kilometri pentru distanţa percursă de armată într'o zi, avem 120 kilometri, şi deoarece apa a fost adusă cu trei tuburi de piele, aceasta ar însemnà 360 kilometri de tub de piele. Toată Arabia nu ar fi putut furnisà destule piei de cămilă pentru aşà lungime de tuburi.

[6] τὴν Ἐρυθρὴν καλεομένην θάλασσαν. Expresia aceasta are, mi se pare, acì un sens mai restrâns decât îi dă autorul nostru în primul capitol al lucrării sale (vezi vol. I, pag. 3, nota 2), şi indică numai Golful Arabic, adică marea pe care şi astăzi o numim Marea Roşie.

[7] ῥαψάμενον. Câtevà ediţii au ἀψάμενον care e eronat cu totul.

[8] ὠμοβοέων. Cuvântul ὠμοβοή, de care se servă autorul nostru la Cap. 65 din Cartea IV şi la Cap. 91 din Cartea VII, însemnează piele de bou netăbăcită şi derivă dela ὠμὸς (crud) şi βοῦς (bou), aşà că se subtînţelege δέρμα sau δορά. Acì însă δερμάτων e exprimat cu τῶν ἄλλων, aşà că se poate raportà şi la ὠμοβοέων.

INSTIT. PEDAGOGIC DE 3 ANI
Nr. Inv. 86443
BIBLIOTECA

ὀχετὸν μήκει[1] ἐξικνούμενον[2] ἐς τὴν ἄνυδρον, ἀγαγεῖν διὰ δὴ τούτου τὸ ὕδωρ, ἐν δὲ τῇ ἀνύδρῳ μεγάλας δεξαμενὰς[3] ὀρύξασθαι, ἵνα δεκόμεναι τὸ ὕδωρ σώζωσι. Ὁδὸς δ' ἔστι δυώδεκα ἡμερέων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς ταύτην τὴν ἄνυδρον. Ἄγειν[4] δέ μιν διὰ ὀχετῶν τριῶν[5] ἐς τριξὰ χωρία.

bou şi alte piei pe cari le-ar fi întins în lung până în pustietate, ar fi condus apa prin (maţul) acesta, pe de altă parte el ar fi săpat în pustietate (nişte) rezervoare mari cari să strângă apa şi s'o reţie. Dela fluviu şi până la pustietatea aceasta sunt douăsprezece zile de drum. Se zice că el a condus (apa aceasta) prin trei maţuri la trei localităţi (deosebite).

10. Ἐν δὲ τῷ Πηλουσίῳ καλεομένῳ στόματι τοῦ Νείλου[6] ἑστρα-

10. Având tabăra lui aşezată la gura Nilului numită Pelu-

[1] μήκει. În ediţia lui Blakesley μήκει. M'am conformat însă textului lui Gaisford, întocmai cum am făcut la Cap. 68 din Cartea I unde apare acest cuvânt.

[2] ἐξικνεύμενον. Iar avem o variantă aci în textul lui Blakesley şi găsim ἐπικνεύμενον în locul lui ἐξικνεύμενον. Această variantă e bazată pe manuscrisele din Paris şi din Florenţa. Sensul este aprópe acelaş, fie că întrebuinţăm verbul ἐφικνέομαι, care însemnează »a ajunge până la«, fie că ne servim de verbul ἐξικνέομαι, care însemnează »a ajunge dela ...« E mai logic totuş aci ἐξικνεύμενον, fiindcă vorbim dela punctul de plecare al ţerilor acestora (ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τούτου) şi destinaţia vine mai pe urmă (ἐς τὴν ἄνυδρον).

[3] δεξαμενὰς. Δεξαμενὴ este un rezervoriu sau o cisternă cu apă. Hesechius, in Lexicon al lui, explică cuvântul prin ὑδάτων δοχεῖα; îl mai găsim întrebuinţat la Cap. 119 din Cartea VI.

[4] Ἄγειν. Unii, în loc de ἄγειν, propun ἀγαγεῖν ca o repetare a lui ἀγαγεῖν de mai sus, şi atunci mai propun ca fraza ἀγαγεῖν δέ μιν διὰ ὀχετῶν τριῶν ἐς τριξὰ χωρία să vie imediat după cuvintele τὸ ὕδωρ σώζωσι şi ca clauza ὁδὸς δ' ἔστι δυώδεκα ἡμερέων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς ταύτην τὴν ἄνυδρον să încheie acest capitol, adică să vie după τριξὰ χωρία. Propunerea pare bună faţă de incongruitatea clauzei începând cu ὁδὸς şi până la ἄνυδρον, pusă cum e între alte două clauze legate între ele, fiindcă tratează amândouă despre aducerea apei prin aceste ţevi de piele, pe când clauza ὁδὸς—ἄνυδρον tratează numai despre distanţă. Trebue însă să lăsăm textul cum este, fiindcă nici un manuscris nu mută clauza ὁδὸς—ἄνυδρον la finele capitoluluĭ; această clauză trebue considerată ca o simplă parenteză şi textul lui Blakesley o tratează ca atare. — La ἄγειν trebue suplinit λέγεται τὸν βασιλέα τῶν Ἀραβίων de mai sus.

[5] τριῶν lipseşte în manuscrisul din biblioteca Medici dela Florenţa. În adevăr e inutil, căci apa trebuiă să fie condusă prin trei maţuri la trei localităţi diferite. Totuş fiindcă majoritatea manuscriselor, precum şi ediţiile cele mai bune, reţin acest cuvânt, vom urmă exemplul lor.

[6] τῷ Πηλουσίῳ καλεομένῳ στόματι τοῦ Νείλου. Gura pelusiacă a Nilului, menţionată la Cartea II, Cap. 17 şi 141, eră cea mai orientală din gurile acestui fluviu, deci cea mai aproape de hotarul Siriei şi de lacul Serbonid. Acolo se aflau totdeauna concentrate forţele egiptene pentru a re-

τοπεδεύετο [1] Ψαμμήνιτος[2] ὁ Ἀμάσιος παῖς, ὑπομένων Καμβύσεα. Ἄμασιν γὰρ οὐ κατέλαβε ζώοντα[3] Καμβύσης, ἐλάσας ἐπ' Αἴγυπτον· ἀλλὰ βασιλεύσας ὁ Ἄμασις τέσσερα καὶ τεσσεράκοντα ἔτεα [4] ἀπέθανε, ἐν τοῖσι οὐδέν οἱ μέγα ἀνάρσιον πρῆγμα συνηνείχθη. [5] Ἀποθανὼν δὲ καὶ ταριχευθείς, ἐτάφη ἐν τῇσι ταφῇσι[6] τῇσι ἐν τῷ ἱρῷ[7] τὰς αὐτὸς οἰκοδομήσατο. Ἐπὶ Ψαμμηνίτου δὲ τοῦ Ἀμάσιος βασιλεύοντος Αἰγύπτου, φάσμα Αἰγυπτίοισι μέγιστον δὴ ἐγένετο· ὗσθησαν γὰρ Θῆβαι αἱ Αἰγύπτιαι, οὔτε πρότερον οὐδαμὰ ὁσ-

siacă, Psamenit, fiul lui Amasis, aşteptă pe Cambise. Căci Cambise nu mai apucă pe Amasis în vieaţă când se năpustì asupra Egiptului: după ce domnise timp de patruzeci şi patru de ani, în cursul cărora nici un neajuns mare nu i s'a întâmplat, Amasis murise. După ce a murit (acesta) şi a fost îmbalsamat, a fost îmmormântat în sepulcrul pe care l-a construit chiar el în templu. Subt domnia peste Egipt a lui Psamenit, fiul lui Amasis, s'a manifestat pentru Egipteni un fenomen din cele mai extraordinare: a plouat la Teba din

---

zistà atacurilor îndreptate în genere despre partea Asiei. Astăzi braţul acela a secat aproape cu desăvârşire şi este înlocuit prin canalul Abu-Menezeh care se scurge în canalul de Suez.

[1] ἐστρατοπεδεύετο. Manuscrisul din biblioteca Medici dela Florenţa scrie greşit ἐστρατεύετο care însemnează operà cu armata lui, pe când ἐστρατοπεδεύετο însemnează erà tăbărît. În adevăr Psamenit îşi aveà lagărul acolo, şi acolo aşteptà atacul Perşilor: el n'a luat niciodată ofensiva.

[2] Ψαμμήνιτος. Despre acest ultim rege al Egiptului independent nu se ştie mai nimic şi nu s'a găsit nici o inscripţie. E sigur că domnia lui a fost foarte scurtă, deabià de 6 luni: ea fu absorbită de ultimele faze ale luptei în contra Perşilor. Manetho îl numeşte Psamicherites: cred că numele de Psamenit, compus din Psamis şi Neith (Atena din Saïs), erà cel mai probabil. Unii editori scriu Ψαμμίνιτος întocmai cum am observat la Cartea II că unii scriu Ψαμμίτιχος în loc de Ψαμμήτιχος. (Vezi vol. II, pag. 2, nota 3).

[3] ζώοντα. Consecvent cu forma acestui participiu pe care am măntinut-o la Cap. 86 din Cartea I, am scris ζώοντα şi am respins forma ζῶντα adoptată de unele ediţii, între cari aceea a lui Longe şi Macleane.

[4] βασιλεύσας ὁ Ἄμασις τέσσερα καὶ τεσσεράκοντα ἔτεα. Al 44-lea an al domniei lui Amasis se găseşte notat pe o stelă descifrată de Rosselini, iar Diodor dă acestui rege 55 de ani de domnie (I, 68); într'aceasta Diodor se înşeală probabil, căci nu lasă loc suficient pentru domnia lui Apries şi trebue să presupunem că stela lui Rosselini a fost ridicată tocmai în ultimul an al domniei lui Amasis, mai ales că cifra de 44 de ani dată de Erodot concordă şi cu cifra dată de Manethon. Expediţia lui Cambise in Egipt a avut loc la anul 525 înainte de era noastră, aşà că suirea lui Amasis pe tronul Egiptului a avut loc la anul 570 a. C., ţinând socoteală de cele 6 luni ale domniei lui Psamenit. — Manuscrisele sancroftiane şi wesselingiane omit cuvintele τέσσερα καὶ, dând numaï 40 de ani acestei domnii.

[5] συνηνείχθη. Unele ediţii au συνενείχθη.

[6] ἐτάφη ἐν τῇσι τάφῃσι. Vezi nota 2, pag. 456, vol. II.

[7] ἐν τῷ ἱρῷ. Sanctuarul şi templul zeiţei Neith (Athenei egiptene) la Saïs, oraşul de reşedinţă al dinastiei a 26-a.

θεῖσαι οὔτε ὕστερον τὸ μέχρι ἐμεῦ, ὡς λέγουσι αὐτοὶ Θηβαῖοι.[1] Οὐ γὰρ δὴ ὕεται τὰ ἄνω τῆς Αἰγύπτου τὸ παράπαν· ἀλλὰ καὶ τότε ὕσθησαν αἱ Θῆβαι ψακάδι.[2]

11. Οἱ δὲ Πέρσαι ἐπεί τε διεξελάσαντες τὴν ἄνυδρον ἵζοντο πέλας τῶν Αἰγυπτίων ὡς συμβαλέοντες, ἐνθαῦτα οἱ ἐπίκουροι οἱ τοῦ Αἰγυπτίου, ἐόντες ἄνδρες Ἕλληνές τε καὶ Κᾶρες,[3] μεμφόμενοι τῷ Φάνῃ, ὅτι στρατὸν ἤγαγε ἐπ' Αἴγυπτον ἀλλόθροον,[4] μηχανῶνται πρῆγμα ἐς αὐτὸν τοιόνδε. Ἦσαν τῷ Φάνῃ παῖδες ἐν Αἰγύπτῳ κα-

Egipt, unde, după cum (o) spun chiar Tebanii, nu plouase de fel înainte nici (nu a mai plouat) în urmă până în timpul meu. În genere nu plouă de fel în Egiptul de sus; dar de rândul acesta a căzut o stropitură la Teba.

11. Perşii, după ce străbătură pustietatea, îşi aşezară lagărul în apropierea Egiptenilor, gata să-i atace, atunci mercenarii în serviciul (regelui) egiptean, cari erau Elini şi Carieni, mâniaţi în contra lui Fanes fiindcă adusese o oştire străină în contra Egiptului, imaginară lucrul următor

[1] οὔτε πρότερον οὐδαμὰ ὑσθεῖσαι οὔτε ὕστερον τὸ μέχρι ἐμεῦ, ὡς λέγουσι αὐτοὶ Θηβαῖοι. Tebanii cari au spus lui Erodot acest lucru au voit să spună fără îndoeală că nu plouă în mod torenţial acolo: de plouat, tot plouă la Teba, dar rar. Erodot a înţeles ad-litteram şi a consemnat acì o exageraţie. (Vezi nota 1, pag. 41, vol. II). Probă că plouă din când în când în vechime la Teba, cum plouă şi astăzi, e faptul că pe cornişele templurilor se găsesc nişte capete de leu cu orificiuri la gură cari serviau de sghiaburĭ. Cât pentru ploi torenţiale, şi acì au exagerat Tebanii la mărturisirea cărora autorul nostru apelează; asemenea ploi cad şi la Teba la intervaluri de 8 sau 10 ani şi unor asemenea ploi torenţiale se datoresce adâncimea râpelor din valea mormintelor regilor la Teba, adâncire care datează dela o epocă anterioară construcţiei acelor morminte, deci dela o epocă anterioară domniei lui Amasis.

[2] ψακάδι. Acest cuvânt, care are aceeaş rădăcină ca şi verbul ψάω (a atinge uşor, »effleurer« cum ar zice Francezul), se găseşte subt forma ψεκάδι în câtevă manuscrise şi în alţi autori clasici, ca de exemplu în Eschil şi în Aristofan. Deşì textul lui Creutzer, pe care l-am adoptat de normă şi căruia în general i-am dat preferinţă în cazuri controversate, are ψεκάδι, m'am conformat cu majoritatea manuscriselor, mai ales că textul manuscrisului sancroftian, care e cel mai autorizat, este de partea acelora cari scriu ψακάδι. O altă variantă ψεκάσι se găseşte în textul aldin şi în câtevă manuscrise de mâna a doua.

[3] Ἕλληνές τε καὶ Κᾶρες. Vezi mai sus nota 4, pag. 9. Ei erau de sigur descendenţii bandelor piratice de cari s'a servit Psametic şi despre cari vorbeşte autorul nostru la Cap. 152 din Cartea II. (Vezi Cartea II, nota 5, pag. 416). În timpul acuma al lui Amasis şi al lui Psamenit acestea formau un fel de gardă pretoriană în jurul regelui.

[4] στρατὸν ἤγαγε ἀλλόθροον. Expresia aceasta pare a indicà că informatorul lui Erodot este Egiptean.—Cuvântul ἀλλόθροος, dela ἄλλος şi θρόος (sunet), însemnează, care se servă de alta limbă, deci un străin. Îl găsim în *Odisea* lui Omer la versul 183 din Cartea I: »πλέων ἐπὶ οἴνοπα πόντον ἐπ' ἀλλοθρόους ἀνθρώπους«.

ταλελειμμένοι· τοὺς ἀγάγοντες ἐς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐς ὄψιν τοῦ πατρὸς,[1] κρητῆρα ἐν μέσῳ ἔστησαν ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων· μετὰ δὲ, ἀγινέοντες κατὰ ἕνα[2] ἕκαστον τῶν παίδων ἔσφαζον[3] ἐς τὸν κρητῆρα.[4] Διὰ πάντων δὲ διεξελθόντες[5] τῶν παίδων, οἶνόν τε καὶ ὕδωρ ἐσεφόρεον ἐς αὐτόν· ἐμπιόντες δὲ τοῦ αἵματος πάντες οἱ ἐπίκουροι, οὕτω δὴ συνέβαλον.[6]

(ca să-şi răsbune) în contra lui. Fanes aveà fii cari rămăseseră în Egipt; pe aceştia îi aduseră unde eră (tăbărîtă) oştirea şi subt ochii chiar a tatălui lor, şi apoi aşezară un vas mare în mijlocul (spaţiului dintre) ambele armate; după aceea, aducându-i unul câte unul, au tăiat pe fiecare din băieţi pe deasupra vasului. Du-

[1] καὶ ἐς ὄψιν τοῦ πατρὸς. Blakesley, într'o notă asupra acestui pasaj, observă că în afară de ferocitatea acestui act de răsbunare, el mai cuprindeà un rit religios în onoarea divinităţii la care se închinau în comun aceşti aliaţi ai Egiptenilor. Această divinitate răsboinică probabil că nu eră alta decât Ζεὺς Στράτιος din Labranda, căruia autorul nostru, la Cap. 119 din Cartea V, spune că Carienii oferiau sacrificii umane. Acest Joe Stratius nu trebue totuş confundat cu un alt Joe carian despre care se vorbeşte la Cap. 171 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 309, nota 2). Ritul observat eră poate cel uzitat pentru o legătură solemnă prin jurământ, mai eră totodată un sacrificiu oferit unei zeităţi răsboinice şi setoase de sânge, eră în fine şi un act de răsbunare: îndeplinià dar un scop întreit.

[2] ἀγινέοντες κατὰ ἕνα. Aceste cuvinte trebuesc luate împreună şi ἕκαστον merge cu ἔσφαζον. Am tradus în acord cu acest mod de a analizà fraza. Cuvântul κατὰ lipseşte în două manuscrise cari sunt la Paris, dar omisiunea e greşită.

[3] ἔσφαζον. Dacă ar fi fost vorbă numai de unul sau de duoi băieţi, Erodot ar fi zis ἔσφαξαν. Imperfectul indică o serie de sacrificii; trebue dar să presupunem că mai mulţi băieţi ai lui Fanes au fost jertfiţi cu ocazia aceasta. — În manuscrisul sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge lipsesc cuvintele începând cu ἔσφαζον şi terminând cu διεξελθόντες τῶν παίδων din clauza următoare. Avem acì un exemplu al unei scăpări din vedere în care cad foarte des copiştii de manuscrise şi pe care am explicat-o mai sus la nota 1 de pe pag. 348, vol. II. Ea constă în omiterea, când el se repetă, a unui cuvânt, urmând apoi înainte de acolo unde el se repetă şi sărind peste tot ce intervine. Copistul manuscrisului defectuos a fost indus în eroare prin reapariţia cuvintelor τῶν παίδων în clauza care urmează şi a sărit peste opt cuvinte.

[4] ἐς τὸν κρητῆρα. La marginea, sau pe deasupra vasului, pentru ca sângele victimelor să curgă în lăuntru.

[5] διεξελθόντες. Se subtînţelege σφάζοντες αὐτοὺς; literal »când au trecut prin toţi băieţii, tăindu-i.« Avem verbul διεξέρχεσθαι tot în sensul acesta la Cap. 196 din Cartea I.

[6] ἐμπιόντες δὲ τοῦ αἵματος πάντες οἱ ἐπίκουροι, οὕτω δὴ συνέβαλον. Diodor din Sicilia (XXII, 10) relatează o barbarie similară comisă de Apolodor, tiranul din Casandrea în Macedonia. Vezi şi cele spuse de autorul nostru la Cap. 70 din Cartea IV asupra moravurilor Sciţilor în materie de jurăminte precum şi nota 5, pag. 91, vol. II. Tacit (*Anale*, XII, 47) spune despre Armeni şi despre Iberieni că practicau şi ei astfel de rituri când se legau prin jurământ. Moravuri similare existau la Unguri, la Cumani şi la Hiberni după spusele lui Grim. (*Deutsches Rechtsalterthum*, pag. 193). Cu ocazia aceasta probabil că nu numai mercenarii, dar toţi soldaţii cari s'au luptat în partea Egiptenilor, au gustat din acest sânge uman amestecat cu vin şi cu apă ca să se lege cu toţi că vor luptà până la moarte. Expresia οὕτω δὴ însemnează că

Μάχης δὲ γενομένης καρτερῆς καὶ πεσόντων ἐξ [1] ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων πλήθεϊ πολλῶν, [2] ἐτράποντο οἱ Αἰγύπτιοι.

12. Θῶυμα δὲ μέγα εἶδον [3] πυθόμενος παρὰ τῶν ἐπιχωρίων. Τῶν γὰρ ὀστέων περικεχυμένων χωρὶς ἑκατέρων [4] τῶν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πεσόντων (χωρὶς μὲν γὰρ τῶν Περσέων ἐκέετο τὰ ὀστέα, ὡς ἐχωρίσθη κατ' ἀρχάς, ἑτέρωθι δὲ τῶν Αἰγυπτίων) αἱ μὲν τῶν Περσέων κεφαλαί εἰσι ἀσθενέες οὕτω, ὥστε εἰ θέλεις ψήφῳ μούνῃ βαλέειν διατετρανέεις, [5] αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων οὕτω δή τι ἰσχυραί, μόγις ἂν λίθῳ παίσας διαρρήξειας. [6] Αἴτιον δὲ τούτου τόδε ἔλεγον, καὶ ἐμέ γ' εὐπă ce au terminat cu toţi fiii, au turnat într'însul vin şi apă. Apoi toţi mercenarii gustară din sânge şi numai în aşà condiţii angajară lupta. Încingându-se atunci o bătălie crâncenă şi căzând la număr mulţi din ambele armate, Egiptenii o luară la fugă.

12. Am constatat un ce foarte curios pe care mi l-au semnalat cei din localitate. Din osemintele zăcând separat ale acelor de ambe părţi cari au căzut în bătălia aceasta, — căci osemintele Perşilor zac separat, aşà cum au fost dela început alese deosebit, şi ale Egiptenilor tot deosebit —, căpăţânile Perşilor sunt aşà de slabe încât dacă lovoeşti una cu o pietricică numai, o găureşti, acelea însă ale Egip-

numai astfel, adică numai şi numai după ce au săvârşit ritul descris, s'au angajat ei în luptă.

[1] ἐξ. Prepoziţia aceasta e omisă greşit în două manuscrise.

[2] πλήθεϊ πολλῶν. Cu privire la bătălia aceasta, după spusele lui Polyænus şi lui Ctesias, ar fi pierit din partea Egiptenilor 50,000 de oameni, iar din partea Perşilor 20,000 (Polyænus VII, 9 şi Ctesias, *Excerpta Persica*, § 9).

[3] εἶδον. Ediţia Long şi Macleane scrie acì ἴδον ca la Cap. 44 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 124, nota 3).

[4] ἑκατέρων. Întrebuinţat tot în sensul acesta mai sus la Cap. 8.

[5] διατετρανέεις. Futurul dela διατετραίνειν. La Cap. 11 din Cartea II avem întrebuinţat verbul συντετραίνειν. (Vezi vol. II, pag. 33, nota 4).

[6] αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων οὕτω δή τι ἰσχυραί, μόγις ἂν λίθῳ παίσας διαρρήξειας. Asupra verbului διαρρήξειας există mai multe variante. Manuscrisul florentin are διαρρήξεις care e futurul verbului διαρρήγνυμι. Deşi acesta s'ar potrivì mai bine cu construcţia clauzei precedente şi corespunzătoare şi cu futurul διατετρανέεις, totuş διαρρήξεις e o eroare din cauza lui ἄν care reclamă optativul. Întreaga construcţie a pasajului lipseşte de uniformitate. În clauza precedentă avem futurul şi acì optativul, şi pentru a remedià acestei neregularităţi, unii au propus suprimarea lui ἄν cu verbul în futurul indicativ. Precum însă am spus deja, nu e treaba noastră să corectăm pe Erodot, nici chiar acolo unde găsim neregularităţi în construcţie pe cari poate chiar că uneori el şi le permite singur ca un fel de capriciu şi de originalitate de stil. De aceea trebue respinsă orice variantă tinzând la rectificarea construcţiei gramaticale a acestui pasaj. Mai avem încă o variantă care

πετέως ἔπειθον· ὅτι Αἰγύπτιοι μὲν αὐτίκα ἀπὸ παιδίων ἀρξάμενοι, ξυρεῦνται τὰς κεφαλὰς,[1] καὶ πρὸς τὸν ἥλιον παχύνεται τὸ ὀστέον. Τῶυτὸ δὲ τοῦτο καὶ τοῦ μὴ φαλακροῦσθαι αἴτιόν ἐστι· Αἰγυπτίων γὰρ ἂν τις ἐλαχίστους ἴδοιτο[2] φαλακροὺς πάντων ἀνθρώπων. Τούτοισι μὲν δὴ τοῦτό ἐστι αἴτιον ἰσχυρὰς φορέειν τὰς κεφαλάς.[3] Τοῖσι δὲ Πέρσῃσι, ὅτι ἀσθενέας φορέουσι τὰς κεφαλὰς, αἴτιον τόδε· σκιητροφέουσι ἐξ ἀρχῆς,[4] πίλους[5] tenilor sunt aşà de tari încât deabià le spargi lovindu-le cu un bolovan. Cauza acestui lucru, mi-au spus ei, este cea următoare, şi m'au convins că au dreptate: pentrucă Egipteuii imediat, începând din copilăria (lor), se rad pe cap, şi, expus la soare, osul (craniului) se îngroaşă. Aceasta iar e cauza pentru care ei nu devin chei: şi în adevăr, între Egipteni se văd mai puţini

figurează în manuscrisul din Viena şi care e adoptată în textul lui Creutzer, aceea care substitue verbul διαράξειας (dela διαράττω) verbului διαρρήξειας. Verbul διαράττω (dela διὰ şi ἀράσσω) însemnează a sparge printr'o lovitură care trece prin obiect, străpungându-l sau găurindu-l fără a-l divide. Pe de altă parte διαρρήγνυμι este a fărâmà în bucăţi. Îmi pare că o piatră mare (implicată acì prin cuvântul λίθῳ) contrastat cu ψήφῳ din clauza precedentă, care însemnează pietricică, lovind un craniu tare, l-ar fărâmà mai mult decât l-ar perforà. În toate cazurile e o chestie de apreciere şi varianta διαράξειας, nu e greşită, ba e chiar bazată pe manuscrisul din Viena, totuş am preferit διαρρήξειας care figurează în cele mai multe manuscrise.—În ceeace priveşte tăria căpăţânilor egiptene comparat cu aceea a căpăţânilor persane, observaţia făcută acì e foarte justă şi e o chestie de rassă. Rassele arabe şi negre au craniuri foarte tari comparat cu acelea ale rassei ariane, iar craniurile egiptene din mumiile ce le posedă muzeele noastre sunt foarte tari. Tot aşà de rezistente sunt şi craniurile Egipteuilor moderni, zice Wilkinson, judecând după loviturile tari ce le suportă în certurile dintre ei şi în bătăile ce le primesc dela Turci.

[1] ξυρεῦνται τὰς κεφαλὰς. Vezi vol. II. pag. 173, nota 2 şi desemnul fig. 2 din acea notă. Asemeni vezi şi Cap. 36 din Cartea II.

[2] ἴδοιτο. Vezi mai sus nota 2, pag. 16.

[3] αἴτιον ἰσχυρὰς φορέειν τὰς κεφαλάς. La Cap. 20 din Cartea II avem iar αἴτιον urmat de un infinitiv: »αἴτιους πληθύειν«.

[4] σκιητροφέουσι ἐξ ἀρχῆς. Bähr explică aceste cuvinte latineşte în modul următor: ab initio (ab eo tempore quo nati sunt) pueros sub umbra educant, parietibus inclusos.« Cred însă că acest comentator se înşeală şi dă un sens prea larg şi prea general verbului σκιητροφέουσι. Nu e vorbă acì de creşterea în general a copiilor la umbră, adică închişi în casă şi feriţi de aer şi de soare, ci în specie, de cap. E adevărat că Perşii îşi creşteau copiii în casă până la etatea de 5 ani, după chiar spusele lui Erodot (Cartea I, Cap. 136), aşà că dacă nu am aveà ceeace precedă şi ceeace vine după σκιητροφέουσι ἐξ ἀρχῆς, explicaţia lui Bähr ar fi bună; acì însă e vorbă de capete, mai ales că avem expresia πίλους τιάρας φορέοντες care indică clar că autorul vorbeşte despre umbrirea capului prin faptul portului acestor pălării. Iată dece am tradus σκιητροφέουσι prin »îşi umbresc de mici capul«. — Verbul σκιητροφεῖν figurează în Platon subt forma σκιατραφεῖν (*Polit.* VIII, 9).

[5] πίλους. Tot ce acopere capul. Cuvântul e superfluu combinat cu τιάρας, fiind un substantiv cu un înţeles mai larg în care se cuprinde şi τιάρας

τιάρας [1] φορέοντες. Ταῦτα μέν νυν τοιαῦτα ἐόντα εἶδον· [2] εἶδον [3] δὲ καὶ ἄλλα ὁμοῖα τούτοισι ἐν Παπρήμι, [4] τῶν ἅμα Ἀχαιμένεϊ τῷ Δαρείου διαφθαρέντων ὑπὸ Ἰνάρω τοῦ Λίβυος.[5]

oameni chei decât oriunde. Iată care e pricina pentru care căpăţânile acestora sunt aşà de tari. Pe de altă parte capetele Perşilor sunt slabe pentru motivul următor: ei îşi umbresc capul de mici şi poartă calpace drept pălării. Că aceste lucruri sunt aşà, am constatat-o singur. Am constatat iar acelaş lucru la Papremis cu (căpăţânile) acelor (Perşi) cari au fost ucişi odată cu Achæmenes, fiul lui Dariu, de către Libianul Inarus.

[1] τιάρας. Vezi vol. I, pag. 237, nota 2. — Bredoviu şi Dietsch scriu τιήρας. — Unele manuscrise au τε după τιάρας.

[2] εἶδον. Am scris astfel în loc de ἶδον care se găseşte în textul lui Blakesley şi în alte câtevà ediţii. (Vezi vol. II, pag. 124, nota 3).

[3] εἶδον. Vezi nota precedentă.

[4] Παπρήμι. La cele spuse în nota 3, pag. 160, şi în nota 6, pag. 165 din vol. II asupra acestui oraş despre care se ştie foarte puţin, vom adăogà numai că rezultă dintr'un pasaj în Tucidid (I, 104) că oraşul *Marea*, situat aproape de punctul unde mai târziu fu construită Alexandria, a format baza operaţiunilor lui Inarus în revolta lui în contra Perşilor şi că după prima lor înfrângere Perşii s'au retras de acolo spre Memfis; în fine că atunci Inarus, urmărindu-i, a izbutit, cu ajutorul Elinilor, să facă prizonieri două treimi din armata lor. Papremis prin urmare erà situat între Marea şi Memfis, adică undevà între Alexandria şi Cairo de astăzi.— Blakesley observă că din ordinea observată de Erodot când vorbeşte de aceste două grămezi de căpăţâni, adică de aceea de lângă Pelusium rezultând din bătălia de care e vorbă în cursul naraţiunii cu care autorul nostru începe Cartea III, adică a bătăliei dintre Egipteni subt Psamenit şi Cambise, când acesta din urmă năvălià din Siria, şi de aceea rămasă pe urma luptei dela Papremis între Egiptenii revoltaţi conduşi de Inarus în contra Perşilor atunci stăpâni pe toată Delta, se poate deduce că Erodot, când a vizitat Egiptul, a intrat în Nil prin gura pelusiacă şi că după ce a vizitat Memfis şi alte oraşe mai sus, a scoborît din nou fluviul şi a ieşit iar în mare prin gura canopică. (Vezi nota 1, pag. 50, vol. II).

[5] τῶν ἅμα Ἀχαιμένεϊ τῷ Δαρείου διαφθαρέντων ὑπὸ Ἰνάρω τοῦ Λίβυος. Despre revolta aceasta a lui Inarus în contra jugului persan Erodot ne mai vorbeşte la Cartea VII, Cap. 7. Asemeni Tucidid, în Cartea I, 104—111, tratează şi el despre acest eveniment. În fine găsim şi în Ctesias (*Excerpta Pers.*, 32) o relaţiune a acestei campanii a lui Inarus. Inarus erà un fiu al lui Psametic, născut în Libia; unit cu Amirteu din Sais, el se puse cu un contingent de Elini în capul Egiptenilor revoltaţi în contra lui Artaxerxes. El reuşì să invingă pe Perşi cari perdură 100,000 de oameni şi ucise cu mâna lui pe Achæmenes, fiul lui Dariu, satrap al Egiptului. Succesele lui însă nu fură de lungă durată. căci şase ani după liberarea Egiptului Artaxerxes atacă din nou pe Egipteni cu o armată de 300,000 de oameni şi 300 de nave de răsboiu, învinse pe Inarus, îl prinse şi îl răstignì pe cruce. Victoria repurtată de Inarus asupra Perşilor avù loc la anul 460 înainte de Hristos şi

13. Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ἐκ τῆς μάχης, ὡς ἐτράποντο, ἔφευγον οὐδενὶ κόσμῳ. [1] Κατειληθέντων δὲ ἐς Μέμφιν, [2] ἔπεμπε ἀνὰ ποταμὸν [3] Καμβύσης νέα Μυτιληναίην, [4] κήρυκα ἄγουσαν ἄνδρα Πέρσην, ἐς ὁμολογίην προκαλεόμενος Αἰγυπτίους. Οἱ δὲ, ἐπεί τε τὴν νέα εἶδον [5] ἐσελθοῦσαν ἐς τὴν Μέμφιν, ἐκχυθέντες [6] ἀλέες [7] ἐκ τοῦ τείχεος, [8] τήν τε νέα διέφθειραν καὶ

13. Egiptenii, când fură învinşi în bătălia (aceasta), fugiră în dezordine. Fiind ei constrânşi să se închidă în (oraşul) Memfis, Cambise trimise în susul fluviului o triremă a Mitilineilor având pe bord un sol persan cu misiunea de a invita pe Egipteni să se supue. Aceştia însă, îndată ce văzură trirema intrând în Memfis, ieşiră în massă compactă din cetăţuie, distruseră nava şi sfâşiind în bucăţi echipajul, au a-

---

înfrângerea lui finală la anul 454; în acest interval avù loc vizita lui Erodot în Egipt, adică cam pe la anul 458 sau 457. (Vezi biografia lui Erodot, vol. I, pag. XV). — Două manuscrise au Ἰνάρου în loc de Ἰνάρῳ, dar această variantă e condamnată de toate ediţiile cele bune. — După τοῦ Λίβυος se subtînţelege βασιλέος sau στρατηγοῦ.

[1] ἔφευγον οὐδενὶ κόσμῳ. Expresia aceasta pentru a indică o fugă în dezordine este întrebuinţată iar de autorul nostru la Cartea VIII, Capitolul 60, § 3.

[2] Κατειληθέντων δὲ ἐς Μέμφιν. Constrânşi de necesitate să caute refugiu în Memfis. Avem tot aşà la finele Cap. 80 din Cartea I »κατειληθέντες δὲ ἐς τὸ τεῖχος«, constrânşi să se închidă în zidurile cetăţii.

[3] ἀνὰ ποταμὸν. În contra fluviului, adică în contra curentului, deci în susul fluviului. Aşà avem κατὰ τὸν ποταμὸν, în josul fluviului, la Cap. 194 din Cartea I. Vezi asemeni Cartea II, Cap. 96 şi Cartea IV, Cap. 18. În toate aceste pasaje avem articolul τὸν înaintea cuvântului ποταμὸν sau al numelui propriu al fluviului; acì însă articolul lipseşte.

[4] Μυτιληναίην. Unele ediţii scriu greşit Μιτυληναίην. (Vezi şi nota 4, pag. 360, vol. II). Locuitorii din Mitilene, sau Lesbos, fuseseră robiţi de Ciru odată cu ceilalţi Ionieni. (Vezi Cartea I, Cap. 169). — Nava de care e vorbă acì erà o triremă de răsboiu şi aveà, precum reiese din capitolul următor, un echipaj compus din 200 de marinari.

[5] εἶδον. În ediţia lui Blakesley ἴδον. (Vezi vol. II, pag. 124, nota 3).

[6] ἐκχυθέντες. Literal vărsându-se. O massă compactă năvălind dintr'o poartă de citadelă se compară cu o massă de apă care se revarsă printr'o deschizătură. În *Odisea* lui Omer (VIII, vers 514 şi 515) avem:

. . . . . οἵες Ἀχαιῶν.
Ἵππόθεν ἐκχύμενοι . . . . .

[7] ἀλέες. Îm massă deasă şi compactă. În *Iliada* lui Omer (V, 498) găsim cuvântul acesta subt forma ἀολλέες.

[8] ἐκ τοῦ τείχεος. Din citadelă. Aceasta reiese şi din capitolul următor unde se vorbeşte de τεῖχος şi de προάστειον, citadela şi oraşul. La Cap. 91 de mai jos Erodot numeşte citadela din Memfis, zidul alb, (λευκὸν τεῖχος) şi Tucidid (I, 104) spune că Memfis erà compusă din trei părţi şi că partea centrală, sau sâmburele oraşului, constà dintr'o întărire care purtà denumirea de »Zidul alb«. În limba ieroglifică acest craş erà numit »Zidirea albă«. Numai citadela erà întărită; restul oraşului erà, ca şi Teba, deschis.

τοὺς ἄνδρας κρεουργηδὸν[1] διασπάσαντες ἐφόρεον ἐς τὸ τεῖχος. Καὶ Αἰγύπτιοι μὲν μετὰ τοῦτο πολιορκεύμενοι, χρόνῳ παρέστησαν.[2] Οἱ δὲ προσεχέες Λίβυες, δείσαντες τὰ περὶ τὴν Αἴγυπτον γεγονότα, παρέδοσαν σφέας αὐτοὺς ἀμαχητί· καὶ φόρον τε ἐτάξαντο[3] καὶ δῶρα ἔπεμπον.[4] Ὡς[5] δὲ Κυρηναῖοι[6] καὶ Βαρκαῖοι,[7] δείσαντες ὁμοίως καὶ οἱ Λίβυες, ἕτερα τοιαῦτα ἐποίησαν.[8] Καμβύσης δὲ τὰ μὲν παρὰ Λιβύων ἐλθόντα δῶρα φιλοφρόνως ἐδέξατο, τὰ δὲ παρὰ Κυρηναίων

dus (rămăşiţele lor) în cetăţuie. Şi în urmă Egiptenii, fiind asediaţi, cu timpul (se) predeteră. De altă parte, Libienii limitrofi, speriaţi de cele ce le pătise Egiptul, s'au predat fără luptă; ei mai consimţiră să plătească o contribuţie în bani şi să trimeaţă daruri. Tot aşà şi Cirenienii şi Barceii, temându-se la fel cu Libienii, făcură ca dânşii. Cambise primì cu bunăvoinţă darurile provenite dela Libieni,

[1] κρεουργηδόν. Dela κρεουργέω (κρέας şi ἔργον) a tăià în bucăţi cum se taie sau se toceşte carnea pentru bucătărie: ca toate adverbele în δόν, acesta indică o modalitate metaforică. La Cap. 181 din Cartea VII găsim verbul κατακρεουργεῖν.

[2] παρέστησαν. Se subtînţelege ἑαυτούς. Avem verbul acesta cu aceeaş elipsă la Cap. 65 din Cartea V: »παρέστησαν ἐπ' οἷσι ἐβούλοντο οἱ Ἀθηναῖοι«; asemeni la Cap. 140 din Cartea VI »ἐπολιορκέοντο ἐς ὃ καὶ αὐτοὶ παρέστησαν«; mai jos în Cartea aceasta, la Cap. 155, avem exprimat regimul direct al acestui verb »θάσσον οἱ πολέμιοι παραστήσονται«.

[3] φόρον τε ἐτάξαντο. Vocea medie a acestui verb arată că tributul nu a fost impus prin forţă, ci că Libienii de buna lor voie au convenit să-l plătească Perşilor. Când verbul e activ, atunci e o indicaţie că subiectul impune tributul prin forţă, cum e cazul la Cap. 42 din Cartea VI, unde ni se spune că Artaxerxes »φόρους ἔταξε ἑκάστοισι τῶν Ἰώνων«. (Vezi Cap. 165 din Cartea IV şi nota 2 pe pag. 239, vol. IV).

[4] ἔπεμπον. Avem acì imperfectul după ce verbul precedent ἐτάξαντο este un aorist. Înţelesul acestei schimbări de timp este că continuitatea priveşte numai darurile (δῶρα), deoarece φόρος, tributul sau mai bine zis acì contribuţia în bani, s'a plătit numai odată şi apoi a fost înlocuită prin daruri anuale cari au continuat a fi plătite. — În timpul acesta regele Cirenei erà Arcesilaus. (Vezi Cartea IV, Cap. 165).

[5] Ὡς. În sens de tot aşà, ca mai jos la Cap. 152 şi la Cartea VIII, Cap. 126.

[6] Κυρηναῖοι. Istoriei Cirenei Erodot consacră 20 de capitole din Cartea IV, adică dela Cap. 147 până la Cap. 167.

[7] Βαρκαῖοι. Despre Barca se vorbeşte în cele din urmă capitole ale Cărţii IV.—Oraşul acesta erà situat în Cirenaica, la o mică distanţă spre apus de Cirene şi tot ca Cirene la 4 kilometri de litoralul mării.

[8] ὁμοίως καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα ἐποίησαν. Manuscrisele variază în pasajul acesta. Cele mai multe au ἃ între ὁμοίως şi καὶ; cel sancroftian din Cambridge şi cel wesselingian din Viena au ὁμοίως ὡς καὶ; ediţiile cele mai bune însă resping atât pe ἃ cât şi pe ὡς. Cred cu Blakesley că textul original aveà »δείσαντες ὁμοίως, ἐποίησαν« şi că tot ce intervine, adică καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα sau ὡς καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα sau ἃ καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα, e numai o anotaţie a unui scholiast care a voit să amplifice textul; de aceea şi Blakesley, suspectând autenticitatea lor, închide între parenteze cuvintele ἃ καὶ οἱ Λίβυες ἕτερα τοιαῦτα. Trebue însă să le primim, fiindcă figurează în toate manuscrisele cu variantele indicate.

ἀπικόμενα μεμφθείς, ὡς ἐμοὶ δοκέει, ὅτι ἦν ὀλίγα — ἔπεμψαν γὰρ δὴ πεντηκοσίας μνέας ἀργυρίου οἱ Κυρηναῖοι [1] — ταύτας διασσόμενος αὐτοχειρίῃ [2] διέσπειρε τῇ στρατιῇ.

14. Ἡμέρῃ δὲ δεκάτῃ ἀπ' ἧς παρέλαβε τὸ τεῖχος τὸ ἐν Μέμφι Καμβύσης, κατίσας ἐς τὸ προάστειον ἐπὶ λόμῃ τὸν βασιλέα τῶν Αἰγυπτίων Ψαμμήνιτον, βασιλεύσαντα μῆνας ἕξ, τοῦτον κατίσας [3] σὺν ἄλλοισι Αἰγυπτίοισι, διεπειρᾶτο [4] αὐτοῦ τῆς ψυχῆς, ποιέων τοιάδε. Στείλας [5] αὐτοῦ τὴν θυγατέρα ἐσθῆτι δουλῇ, [6] ἐξέπεμπε ἐπ' ὕδωρ ἔχουσαν ὑδρήϊον· συνέπεμπε δὲ καὶ ἄλλας παρθένους, ἀπολέξας ἀνδρῶν τῶν πρώτων, ὁμοίως ἐσταλμένας τῇ τοῦ βασιλέος. Ὡς δὲ βοῇ τε καὶ κλαυθμῷ [7] παῖντru cât priveşte însă pe acelea provenite dela Cirenieni, el se mâniă, pentrucă erà puţin, cred eu, — căci Cirenienii nu trimiseseră decât cinci sute de mine de argint — şi apucându-le, le risipì cu propria lui mână printre soldaţi.

14. A zecea zi după ce Cambise se făcù stăpân peste cetăţuia din Memfis, el aşează pe Psamenit, regele Egiptenilor, care domnise şase luni, într'o suburbie împreună cu alţi Egipteni spre a fi batjocoriţi, şi, cu intenţie de a pune sufletul lui la grea încercare, făcù precum urmează. Îmbrăcând pe fiica acestuia cu portul unei sclave, o trimise cu un ulcior după apă; împreună cu ea trimise alte fete alese printre ale fruntaşilor oraşului, îmbrăcate

[1] ἔπεμψαν γὰρ δὴ πεντηκοσίας μνέας ἀργυρίου οἱ Κυρηναῖοι. Această clauză este absolut parentetică, introdusă numai ca o desvoltare în clauza principală şi de aceea am închis-o, ca Blakesley, între bare parentetice, preferind mult punctuaţia aceasta aceleia adoptate de Creutzer care face din ea o clauză separată între puncte şi virgule, formând trei perioade separate între Καμβύσης δὲ şi finele capitolului: în realitate nu e decât una singură.—Dacă e vorbă acì de mine atice de argint, din cari 60 fac un talant, aceasta face 8 talanţi şi 20 de mine, ceeace în monedă de a noastră echivalează cu 50,090 de lei, sumă în adevăr destul de mică ca contribuţie din partea unui stat avut ca Cirene.

[2] αὐτοχειρίῃ. Cu propria lui mână. Avem expresia aceasta la Cap. 140 din Cartea I şi mai departe în cartea aceasta la Cap. 66 şi 74.

[3] τοῦτον κατίσας. Repetiţie de care avem destule exemple în Erodot, dar de care nu e necesar să ţinem seamă în traducere.

[4] διεπειρᾶτο. Un manuscris are διεπειρέατο. — Imperfectul acì denotă intenţie.

[5] Στείλας. Verbul στέλλειν este întrebuinţat în acest sens de Erodot la Cap. 62 şi 93 din Cartea VII şi de Plutarc (*Vieaţa lui Paul Aemil.* § 33).

[6] δουλῇ. În textul lui Creutzer şi în manuscrisul sancroftian δουλίῃ.

[7] βοῇ τε καὶ κλαυθμῷ Mai jos la Cap. 79 găsim βοῇ τε καὶ πατάγῳ şi la Cap. 127 βίῃ τε καὶ ὁμίλῳ; în fine găsim o aşă pereche de dativi uniţi prin conjuncţiunea τε în versul al 2-lea al Cărţii III din *Iliada* lui Omer: »κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ«.

ρήϊσαν[1] αἱ παρθένοι κατὰ τοὺς πατέρας,[2] οἱ μὲν ἄλλοι πατέρες ἀνεβόων τε καὶ ἀντέκλαιον,[3] ὁρέοντες τὰ τέκνα κεκακωμένα· ὁ δὲ Ψαμμήνιτος προϊδὼν[4] καὶ μαθὼν, ἔκυψε ἐς τὴν γῆν. Παρεξελθουσέων[5] δὲ τῶν ὑδροφόρων, δεύτερά οἱ τὸν παῖδα ἔπεμπε[6] μετ' ἄλλων Αἰγυπτίων δισχιλίων τὴν αὐτὴν ἡλικίην ἐχόντων, τούς τε αὐχένας[7] κάλῳ δεδεμένους[8] καὶ τὰ στόματα ἐγκεχαλινωμένους. Ἤγοντο[9] δὲ ποινὴν τίσοντες Μυτιληναίων τοῖσι ἐν Μέμφι ἀπολομένοισι σὺν τῇ νηΐ· ταῦτα γὰρ ἐδίκασαν οἱ βασιλήϊοι δικασταὶ, ὑπὲρ ἀνδρὸς ἑκάστου δέκα Αἰγυπτίων τῶν πρώτων ἀνταπόλλυσθαι. Ὁ δὲ ἰδὼν παρεξιόντας

la fel cu fiica regelui. Îndată ce (aceste) fete începură să defileze în faţa tătânilor lor văitându-se şi plângând, ceilalţi tătâni (în afară de Psamenit) se văitară şi plânseră şi ei la rândul lor văzând pe copilele lor tratate în mod aşà ticălos; Psamenit însă, când văzù şi îşi dete seamă, lăsă (numai) capul în jos. După ce au trecut fetele cărând apă, (Cambise) trimise în al doilea rând (să defileze înaintea lui Psamenit) pe fiul acestuia împreună cu alţi două mii de Egipteni de o vârstă cu el, legaţi la gât cu şţreang şi cu frâu în gură. (Aceştia) erau duşi ca să-şi iea pedeapsa pentru distrugerea la Memfis a Mitilineilor cu vasul

[1] παρήϊσαν. Schweighäuser şi Gaisford, conform cu textul florentin şi cu alte câtevà manuscrise, au παρῆσαν, dela verbul παρεῖναι, a fi prezent. Prefer însă παρήϊσαν care figurează şi în textul lui Creutzer şi care e forma ionică pentru παρῆσαν, dela παριέναι, a trece pe lângă. Aceste fete nu s'au prezentat de bună voie înaintea tătânilor lor, pe cât au fost silite să defileze înaintea lor.

[2] κατὰ τοὺς πατέρας; în faţa părinţilor sau tătânilor lor. Fetele acestea trebuiă să treacă înaintea locului unde erau aşezaţi părinţii lor expuşi acolo spre a fi de râsul cetăţenilor. Avem κατὰ în sens de în dreptul şi în faţa dela Cap. 121 din Cartea II unde vezi nota 1, pag. 316, vol. II. Câtevà manuscrise au παρὰ τοὺς πατέρας, dar κατὰ e preferabil şi autorizat de cele mai bune ediţii.

[3] ἀντέκλαιον. Prefer ἀντέκλαιον, care însemnează răspundeau şi ei cu plânsete, în alte cuvinte: la plânsetele fetelor răspundeau tătânii cu plânsetele lor, lui ἀνέκλαιον care figurează chiar în textul lui Creutzer, dar care nu implică reciprocitatea de simpatie pe care o indică ἀντέκλαιον.

[4] προϊδὼν. Două manuscrise, precum şi textul lui Schäfer, au προσιδὼν.

[5] Παρεξελθουσέων. Manuscrisul florentin are παρελθουσέων. Mult de preferat este παρεξελθουσέων al cărui uz este sancţionat, între alţi autori clasici, şi de Sofocle (*Antigona*, vers 933).

[6] οἱ τὸν παῖδα ἔπεμπε. οἱ se referă la Psamenit şi verbul ἔπεμπε are drept subiect subtînţeles pe Καμβύσης. A trebuit să împlinesc aceste lacune pentru a face mai clară traducerea.

[7] τούς τε αὐχένας. Câtevà ediţii au τοὺς δὲ αὐχένας, care e greşit.

[8] δεδεμένους. După acest participiu unele ediţii şi manuscrise au ἦγον care nu e de loc necesar, mai ales că avem ἤγοντο care urmează imediat.

[9] Ἤγοντο. De preferit lui ἄγοντο care se găseşte numai în textul florentin.

καὶ μαθὼν τὸν παῖδα ἡγεόμενον [1] ἐπὶ θάνατον, [2] τῶν ἄλλων Αἰγυπτίων τῶν περικατημένων αὐτὸν κλαιόντων καὶ δεινὰ ποιεύντων, τὠυτὸ ἐποίησε τὸ καὶ ἐπὶ τῇ θυγατρί. [3] Παρελθόντων δὲ καὶ τούτων, συνήνεικε ὥστε [4] τῶν συμποτέων οἱ ἄνδρα ἀπηλικέστερον, ἐκπεπτωκότα ἐκ τῶν ἐόντων, [5] ἔχοντά τε οὐδὲν εἰ μὴ ὅσα πτωχὸς καὶ προσαιτέοντα τὴν στρατιήν, [6] παριέναι Ψαμμήνιτόν τε τὸν Ἀμάσιος καὶ τοὺς ἐν τῷ προαστείῳ κατημένους τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ δὲ Ψαμμήνιτος ὡς ἴδε, [7] ἀνακλαύσας μέγα καὶ καλέσας οὐνόματι τὸν

lor; căci astfel decretaseră judecătorii regali că pentru fiecare om (ucis) trebuià la rândul lor să piară zece Egipteni din cei mai fruntaşi. Psamenit îi văzù trecând şi înţelese că fiul său mergeà la moarte în capul procesiunii şi pe când Egiptenii ceilalţi cari erau aşezaţi în jurul lui plângeau şi făceau gesturi desperate, el observă aceeaş atitudine ca cu fiica (lui). După ce trecură şi aceştia, s'a întâmplat ca să treacă în faţa lui Psamenit, fiul lui Amasis, şi în faţa Egiptenilor aşezaţi în suburbie, un om, comesean cu Psamenit

[1] ἡγεόμενον. Astfel scrie majoritatea manuscriselor şi astfel văd scris în ediţia lui Blakesley. Textul lui Creutzer însă are ἀγόμενον: ἡγεόμενον, (dela ἡγέομαι), indică cum că fiul acesta al lui Psamenit conduceà, adică erà în capul procesiunii acestor tineri cari se duceau să expieze asasinatul echipajului vasului elinesc distrus de Egipteni; ἀγόμενον ar fi numai pur şi simplu condus. Textul aldin are ἀγεόμενον care e probabil o eroare, afară numai dacă nu e, cum crede Schäfer, o corupţiune pentru ἀγινεόμενον, forma ionică pentru ἀγόμενον.

[2] ἐπὶ θάνατον. Nu ἐπὶ θανάτῳ, cum propune Werfer atât acì cât şi câtevà linii mai jos. Dativul este formula solemnă pentru o condemnare la moarte, acì e vorbă de ducere şi nu de condemnare, aşà că acuzativul e mai propriu. În afară de aceasta, nici un manuscris nu are dativul.

[3] τὠυτὸ ἐποίησε τὸ καὶ ἐπὶ τῇ θυγατρί. Bähr interpretează latineşte: »idem fecit, quod in filia«. — καὶ e omis în câtevà manuscrise, dar e necesar.

[4] συνήνεικε ὥστε. Avem mai sus, la Cap. 4 din Cartea aceasta verbul συνήνεικε, însă neurmat de ὥστε. (Vezi nota 2, pag. 9). Creutzer are ὥς τε, ceeace cred că e greşeală, cum e greşeală şi virgula după συνήνεικε în loc de după τούτων.

[5] ἐκπεπτωκότα ἐκ τῶν ἐόντων. Literal căzut din cele ce erau ale lui, în alte cuvinte, scăpătat. τὰ ἐόντα e expresia juridică pentru a indică averea cuivà şi se întrebuinţà des de jurisconsulţii elini, o întâlnim chiar în Xenofon (*Ciropedia*, III, 1, 3; *Anabasis*, VII, 8, 22).

[6] ἔχοντά τε οὐδὲν εἰ μὴ ὅσα πτωχὸς καὶ προσαιτέοντα τὴν στρατιήν. Explicaţia latină pe care ne-o dă Bähr mi se pare cea mai bună şi este »qui non solum nihil habebat, nisi quantum mendicus habere solet, verum etiam stipem a militibus rogabat«. — Cât pentru expresia ἔχοντα οὐδὲν, avem în Aristofan (*Plut*, 551) »πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστὶ μηδὲν ἔχοντα.«

[7] ἴδε. Găsim εἶδε în multe ediţii şi chiar în textul lui Creutzer. (Vezi mai sus nota 2, pag. 16).

ἑταῖρον, ἐπλήξατό τὴν κεφαλήν. Ἦσαν δ' ἄρα αὐτοῦ φύλακοι,[1] οἳ τὸ ποιεύμενον πᾶν ἐξ ἐκείνου ἐπ' ἑκάστῃ ἐξόδῳ[2] Καμβύσῃ ἐσήμαινον. Θωυμάσας δὲ ὁ Καμβύσης τὰ ποιεύμενα, πέμψας ἄγγελον εἰρώτα αὐτὸν, λέγων τάδε· »Δεσπότης σε »Καμβύσις, Ψαμμήνιτε, εἰρωτᾷ, »διότι δή,[3] τὴν μὲν θυγατέρα ὁ- »ρέων κεκακωμένην, καὶ τὸν παῖ- »δα ἐπὶ θάνατον στείχοντα, οὔτε

şi cevà mai în vârstă (ca el) carele erà scăpătat, şi aşà de lipsit de mijloacele ce le are chiar un om sărac, încât cerşià dela soldaţi. Psamenit, cum îl văzù, plânse tare şi strigând pe nume pe tovarăşul lui, îşi dete lovituri în cap. Dar acolo erau postăţi nişte paznici cari raportau lui Cambise tot ce făceà Psamenit la fiecare ieşire (de procesiune). Cambise, mirându-se de cele ce se petrecuserà, trimise un sol (către el) şi îl întrebă zicând: »Psa- »menite, stăpânul tău Cambise »întreabă dece oare, când ai »văzut pe fiica ta tratată în »mod mizerabil şi pe fiul tău

[1] φύλακοι. Erodot se servă în mod constant de cuvântul φύλακος. Forma cealaltă φύλαξ, al cărei genitiv e φύλακος şi nominativul plural φύλακες, nu e întrebuinţată de autorul nostru. Totuş găsim χρυσοφύλακας şi nu χρυσοφυλάκους la Cartea IV. Cap. 13 şi 27.

[2] ἑκάστῃ ἐξόδῳ. Prin ἐξόδῳ se înţelege trecerea fiecărei procesiuni care trebue să presupunem că ieşià din cetate ca să meargă la locul de execuţiune sau de pedeapsă. Schweighäuser traduce »quaque pompa prætereunte«.

[3] εἰρωτᾷ, διότι δή. Fiindcă mai jos Psamenit, în răspunsul pe care îl dă întrebării puse de solul lui Cambise, vorbeşte ca şi cum s'ar fi adresând chiar lui Cambise şi nu unui intermediar şi începe cu: »Ὦ παῖ Κύρου«, s'a crezut că solul acesta repetă textual cuvintele lui Cambise, că vorbind astfel în persoana întâia, şi nu într'a treia, ar urmà ca εἰρωτᾷ, care e în persoana a treia, să fie lăsat în afară de partea care reproduce cuvintele proprii ale lui Psamenit. Aşà fiind, s'a propus de către unii a se modificà textul astfel: »εἰρωτᾷ τάδε· τί δή τὴν μὲν θυγατέρα« s.c.l., aşà că citarea textuală a cuvintelor lui Cambise începe numai la τί δή. În aşà caz traducerea ar fi: »Stăpâ- »nul tău Cambise, o Psamenite, întreabă aşà: Pentru ce, când ai văzut pe fiica ta tratată în mod mizerabil« s.c.l. Această rectificare a textului e până la un punct justificată prin faptul că deşi nici un manuscris nu sancţionează εἰρωτᾷ τάδε· τί δή, în loc de εἰρωτᾷ, διότι δή, totuş πυνθάνεται la a treia persoană, care ar militâ în contra amendării propuse, este contestat chiar de majoritatea manuscriselor cari au πυνθάνομαι, şi ediţii excelente, cum e aceea a lui Gaisford, adoptă această din urmă versiune. Cu toate că există argumente solide în favoarea adoptării textului cu εἰρωτᾷ τάδε· τί δή, urmat de πυνθάνομαι, totuş, fiindcă aceasta necesitează o modificare care nu e sancţionată de nici un text manuscris, prefer a nu mă atinge de εἰρωτᾷ, διότι δή şi de πυνθάνεται cari au şi majoritatea manuscriselor în favoarea lor. Aceasta nu împiedică respectarea expresiei »Ὦ παῖ Κύρου« de mai jos, care se poate explică presupuind că Psamenit ar fi putut să repete solului cuvintele proprii cu cari el ar fi adresat pe Cambise dacă ar fi vorbit direct cu el.

»ἀνέβωσας[1] οὔτε ἀνέκλαυσας,[2] »τὸν δὲ πτωχὸν, οὐδέν σοι προσή- »κοντα, ὡς ἄλλων πυνθάνεται,[3] »ἐτίμησας;« Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἐπειρώτα, ὁ δ' ἀμείβετο τοῖσδε· »Ὦ παῖ Κύρου, τὰ μὲν οἰκήϊα ἦν »μέζω κακὰ ἢ ὥστε ἀνακλαίειν· τὸ »δὲ τοῦ ἑταίρου πένθος[4] ἄξιον ἦν »δακρύων· ὃς ἐκ πολλῶν τε καὶ »εὐδαιμόνων ἐκπεσὼν ἐς πτωχηΐην[5] »ἀπῖκται ἐπὶ γήραος οὐδῷ.« [6] Καὶ ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ὑπὸ τούτου, εὖ δοκέειν οἱ εἰρῆσθαι.[7] Ὡς δὲ λέγεται ὑπ' Αἰγυπτίων, δακρύειν μὲν Κροῖσον, (ἐτετεύχεε γὰρ καὶ οὗτος ἐπισπόμενος Καμβύσῃ ἐπ' Αἴγυπτον,) δακρύειν δὲ Περσέων τοὺς

»mergând la moarte, nici nu ai »ţipat, nici nu ai plâns, pe când »ai onorat (cu asemenea mani- »festaţiuni de durere) pe un »cerşetor care, precum a aflat »el dela alţii, nu e neam cu »tine? « Acestea le întrebă Cambise, Psamenit de altă parte răspunse precum urmează: »O fiu al lui Ciru, nenoroci- »rile mele domestice sunt prea »mari pentru ca să plâng; pă- »ţania însă a tovarăşului (meu) »merită să vărs lacrimi; el, din- »tr'o condiţie de belşug şi de »prosperitate, ajuns la pragul »bătrâneţelor, a căzut în mi- »zerie.« Aceste (cuvinte) fiind raportate de către sol (lui Cambise), acesta găsi că Psamenit

[1] ἀνέβωσας. Avem acest verb la Cap. 10 din Cartea I, iar la Cap. 8 din aceeaş Carte întâlnim forma ἀμβώσας. (Vezi vol. I, pag. 18, nota 5).

[2] ἀνέκλαυσας. Astfel scriu cele mai bune ediţii moderne. Multe ediţii vechi şi câtevà manuscrise au ἀπέκλαυσας patronat de Wesseling şi de Blakesley pe baza pasajului din Cap. 121, Cartea II, unde se întrebuinţează ἀποκλαύσαντα. Amândouă varianté sunt admisibile şi dacă am scris ἀνέκλαυσας, aceasta e numai pentrucă figurează astfel în textul lui Creutzer, căruia, în caz de dubiu, îi dau preferinţă, mai ales că mai la vale avem ἀνακλαίειν.

[3] πυνθάνεται. Trei manuscrise, cel sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge, cel wesselingian din Viena şi cel din Florenţa, precum şi textul aldin, au πυνθάνομαι, ca şi cum ar vorbì Cambise în persoană prin gura solului. (Vezi nota 3, pag. precedentă).

[4] πένθος. Textul lui Creutzer, pe baza unui singur manuscris, are πάθος.

[5] πτωχηΐην. Ediţia aldină are πτωχίην.

[6] ἐπὶ γήραος οὐδῷ. Pe pragul bătrâneţelor. Acest prag putând fi şi la limita extremă a bătrâneţelor, expresia aceasta poate indicà şi ani de adânci bătrâneţe: în general însă ea se aplică la limita între maturitate şi bătrâneţe. Omer o întrebuinţează destul de des: (vezi *Iliada* XXII, vers 60, şi XXIV, vers 486; *Odisea* XV, vers 346.

[7] ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ὑπὸ τούτου, εὖ δοκέειν οἱ εἰρῆσθαι. Această frază e obscură din cauza abundenţei pronumelor. Autorul, în tot capitolul acesta, pare a evità nume proprii înlocuindu-le prin pronume. Astfel, în clauza aceasta, ταῦτα se referă la cuvintele lui Psamenit, τούτου la solul lui Cambise şi οἱ la Cambise; afară de aceasta, infinitivul δοκέειν e insolit după ὡς ἀπενειχθέντα. S'au propus de către mulţi diferite amendări ale textului, dar nu e rolul nostru să corectăm textul autorului astfel cum ne este transmis de manuscriptele cari au mai rămas. Sensul e clar şi acesta e punctul principal.

παρεόντας·[1] αὐτῷ τε Καμβύσῃ ἐσελθεῖν οἰκτόν[2] τινα, καὶ αὐτίκα κελεύειν, τόν τε οἱ παῖδα ἐκ τῶν ἀπολλυμένων σώζειν, καὶ αὐτὸν ἐκ τοῦ προαστείου ἀναστήσαντας ἄγειν παρ' ἑωυτόν.

15. Τὸν μὲν δὴ παῖδα εὗρον οἱ μεθιόντες[3] οὐκέτι περιεόντα,[4] ἀλλὰ πρῶτον κατακοπέντα· αὐτὸν δὲ Ψαμμήνιτον ἀναστήσαντες ἦγον παρὰ Καμβύσεα· ἔνθα τοῦ λοιποῦ διαιτᾶτο, ἔχων οὐδὲν βίαιον.[5] Εἰ[6] δὲ καὶ ἠπιστήθη[7] μὴ πολυπραγ-

vorbise drept. Precum se spune de Egipteni, a plâns (atunci şi) Cresu, — căci şi acesta a urmat pe Cambise în Egipt—, au plâns asemeni aceia dintre Perşi cari erau faţă; pe însuş Cambise îl cuprinse un fel de milă şi dete imediat ordin ca fiul lui (Psamenit) să fie salvat dintre cei destinaţi să piară şi ca să fie însuş (Psamenit) ridicat din suburbie şi adus în prezenţa lui.

15. Emisarii nu mai găsiră pe băiat în fiinţă, dar tăiat cel dintâiu în bucăţi; pe Psamenit însă l-au ridicat (de unde era) şi l-au condus în prezenţa lui Cambise; de atunci şi până la sfârşitul vieţii lui (el) fu în-

[1] δακρύειν μὲν Κροῖσον, (ἐτετεύχεε γὰρ καὶ οὗτος ἐπισπόμενος Καμβύσῃ ἐπ' Αἴγυπτον,) δακρύειν δὲ Περσέων τοὺς παρεόντας. Repetirea verbului δακρύειν aci dă mai multă intensitate simpatiei şi durerii exprimate: ea aminteşte pasajul din *Odisea* lui Omer (IV, vers 104 şi următoare): »Κλαῖε μὲν Ἀργείη Ἑλένη,— κλαῖε δὲ Τηλέμαχος« s.c.l. Mai avem în Cartea aceasta cevă mai departe, la Cap. 36, un pasaj analog: »καὶ ἀπὸ μὲν -σεωυτὸν ὤλεσας — ἀπὸ δὲ ὤλεσας Κῦρον.« — Verbul ἐτετεύχεε are aci forţa verbului substantiv şi echivalează cu ἦν. — În loc de ἐπισπόμενος avem în multe ediţii varianta ἐπισπώμενος. Am preferit însă ortografia cu o pentru motivul indicat la nota 2, pag. 161, vol. I.

[2] ἐσελθεῖν οἶκτον. La Cartea I, Cap. 24 avem ἐσελθεῖν ἡδονήν.

[3] μεθιόντες. În textul lui Long şi Macleane avem μετιόντες.

[4] οὐκέτι περιεόντα. Expresie întrebuinţată de Erodot şi în alte pasajii pentru a indică pe cei cari nu se mai prenumeră printre vii. (Vezi Cartea V, Cap. 39; Cartea VI, Cap. 103; Cartea VII, Cap. 146 şi Cartea IX, Cap. 10).

[5] ἔχον οὐδὲν βίαιον. Ctesias spune că Cambise nu făcù nici un rău regelui Egiptului învins de el decât că l-a pornit la Susa împreună cu 6000 dintre fruntaşii Egipteni: numai că Ctesias, cu lipsa de precizie care-l caracteriză, confundă pe Psamenit, învins de Cambise, cu Amirteu, învins mai târziu de Artaxerxes în contra căruia se revoltase, şi numeşte pe prizonierul regal al lui Cambise Amirteu în loc de Psamenit.

[6] Εἰ. În textul lui Wesseling ἦν. Tot aşà şi la Cap. 69 de mai jos,

[7] ἠπιστήθη. Schäfer are ἐπιστήθη bazat pe manuscrisul lui Sancroft, dela ἐπίσταμαι. În toate cazurile acei cari cred că acest verb este un aorist dela ἀπιστέω sunt în eroare, căci atunci clauza n'ar aveà sens decât dacă am mutà pe μὴ din locul lui ca să-l punem după εἰ δὲ şi dacă am transformà pe πολυπραγμονέειν într'un participiu, scriind πολυπραγμονῶν; atunci sensul ar devenì

μονέειν,[1] ἀπέλαβε ἂν Αἴγυπτον, ὥστε ἐπιτροπεύειν αὐτῆς· ἐπεὶ τιμᾶν ἐώθασι Πέρσαι τῶν βασιλέων τοὺς παῖδας· τῶν, ἢν καί[2] σφεων ἀποστέωσι, ὅμως τοῖσί γε παισὶ αὐτῶν[3] ἀποδιδοῦσι τὴν ἀρχήν.[4] Πολλοῖσι μέν νυν καὶ ἄλλοισι ἔστι σταθμώσασθαι, ὅτι τοῦτο οὕτω νενομίκασι[5] ποιέειν, ἐν δὲ δὴ καὶ[6] τῷδε, τῷ Λίβυος[7] Ἰνάρῳ[8] παιδὶ

treţinut (de Cambise) şi nu avù să sufere nici o violenţă. Şi dacă el nu s'ar fi apucat de intrigi, ar fi căpătat Egiptul ca să-l guverneze; căci Perşii de obiceiu onorează pe fiii regilor; chiar dacă (regii aceştia) se revoltă în contra lor, tot încredinţează fiilor acestora puterea. Se poate stabilì şi din

cu totul altul şi ar fi: »Dacă el nu ar fi fost necredincios (i. e. lui Cambise), amestecându-se în intrigi politice, el ar fi primit Egiptul« s.c.l. E adevărat că manuscrisul lui Sancroft la Cambridge şi cel din Viena au πολυπρηγμονῶν; aceasta însă nu justifică teoria lui Schäfer asupra lui ἠπιστήθη care vine dela ἐπίσταμαι şi nu dela ἀπιστέω.

[1] πολυπρηγμονέειν. Vezi nota precedentă.

[2] ἢν καί. Găsim în unele ediţii εἰ καί: aceasta însă e greşit pentrucă Erodot nu întrebuinţează niciodată pe εἰ cu subjunctivul: el nu ar zice εἰ ἀποστέωσι dar ἢν ἀποστέωσι. Cele mai multe manuscrise au ἢν.

[3] αὐτῶν, ca şi τῶν de mai sus, se referă la βασιλέων.

[4] τοῖσί γε παισὶ αὐτῶν ἀποδιδοῦσι τὴν ἀρχήν. Sistemul acesta caracteristic oriental erà foarte practic când învingătorii nu ocupau în mod efectiv teritoriile cucerite: el oferià o garanţie în contra pericolului de răscoală; de altă parte jugul străin nu apăsà aşà greu peste poporul cucerit când acela se vedeà guvernat de neamurile proprii ale familiei sale domnitoare. Găsim destule exemple unde învingători orientali au aplicat acest sistem de guvernare a popoarelor supuse. Astfel Necho, regele Egiptului, când a supus pe Ebrei, a depus pe Iehoaz, regele Iudeii, şi a aşezat pe tron pe fratele acestuia, Eliachim, (Ioachim); Nabucodonozore, când supuse pe Ioachim, aşează pe tronul Iudeii pe Zedechia, unchiul lui Ioachim. Cambise de sigur că ar fi lăsat pe Psamenit să continue să administreze Egiptul în numele lui, cum zice Erodot, dacă acesta nu ar fi manifestat dispoziţiuni de revoltă. căci Cambise s'a arătat larg şi conciliant cu Egiptenii după această primă campanie, şi ştim dintr'un monument al lui care se află acum în muzeul Vaticanului la Roma, că el a mănţinut în funcţiune pe toţi Egiptenii rânduiţi de Psamenit, nu numai respectând religia şi tradiţiile lor, dar încă oferind sacrificii zeiţei Neith din Sais. Drept recunoaştere pentru această toleranţă preoţii i-au decernat titlul de *Ramesoth*, asimilându-l cu regii indigeni. Numai după revolta Egiptenilor a uzat Cambise de măsuri aspre în contra lor, schimbându-şi atitudinea conciliantă.—Traducerea textuală a frazei acesteia întregi ar fi: »acestora (i. e. acestor regi), chiar dacă se revoltă în contra lor, totuş fiilor acestora (le) încredinţează puterea«.

[5] νενομίκασι Au drept obiceiu, dela νομίζω. Acest verb este întrebuinţat în sensul acesta la Cartea I, Cap. 151 şi 153 precum şi la Cartea II, Capitolul 42.

[6] ἐν δὲ δὴ καί. δὴ lipseşte în multe manuscrise şi fiindcă în pasajul din Cartea II, Cap. 43, unde avem ἐν δὲ καί, nici un manuscris nu are ἐν δὲ δὴ καί, multe ediţii suprimă pe δὴ şi de acì: ediţiile însă cele mai bune, cum sunt ale lui Dietsch, Creutzer şi Blakesley, îl mănţin.

[7] τῷ Λίβυος. Cuvintele acestea lipsesc în unele manuscrise, dar cred că sunt necesare; sensul este »lui Taniras, fiului lui Inarus, şeful (sau regele) Libienilor«.

[8] Λίβυος Ἰνάρῳ. Se subtînţelege βασιλέος. (Vezi mai sus nota 5, pag. 28). Pentru revolta lui Inarus vezi aceeaş notă. Ctesias (*Excerpta*, § 32)

Θαννύρᾳ,[1] ὃς ἀπέλαβε τήν οἱ ὁ πατὴρ εἶχε ἀρχήν· καὶ τῷ Ἀμυρταίου[2] Παυσίρι·[3] καὶ γὰρ οὗτος

alte exemple că (Perşii) aveau obiceiul să facă astfel, şi între altele (putem cită) pe acela al

vorbeşte despre revolta lui Inarus şi a lui Amirteu, dar naraţiunea lui este pătată de inexactitatea şi de acea lipsă de bună credinţă care caracterizează toate scrierile lui; ea e în contradicţie absolută cu versiunea lui Tucidid.

[1] Ἰνάρῳ παιδὶ Θαννύρᾳ. Despre acest Taniras, fiul lui Inarus, nu se ştie alt nimic decât ceeace ne spune Erodot în acest pasaj.

[2] Ἀμυρταίου. La Cartea II, Cap. 140, autorul nostru vorbeşte despre acest rege, carele, după cronicarul Eusebiu, ar fi domnit 6 ani şi ar fi murit după aceea la anul 408 înainte de Hristos, şi acest pasaj a dat loc la falşa presupunere că Erodot ar mai fi fost încă în vieaţă în anul acela şi că mai făceà adaose la scrierile lui. Am arătat însă în notiţa biografică a lui Erodot dela începutul acestei lucrări, că sunt cuvinte puternice pentru a crede că Erodot nu mai erà în vieaţă după anul 430 sau 429 înainte de era noastră. (Vezi vol. I, Biografie, pagina XXII). Rawlinson preîntâmpină dificultatea care rezultă din acest pasaj în două moduri: el zice că sau data lui Eusebiu e greşită, sau că Amirteu a domnit de două ori câte 6 ani, prima oară dela anul 460—455 în timpul lui Artaxerxes, când Egiptul a căpătat un moment de independinţă în urma revoltelor lui Inarus şi a lui Amirteu, şi apoi iar mai târziu dela anul 414—408, viceregalitatea lui Pausiris având loc, nu după moartea lui Amirteu, ci după prima lui depunere, adică la anul 455. În ceeace priveşte prima întâmpinare, Rawlinson o susţine zicând că nu e de loc cert că Manethon, pe autoritatea căruia Eusebiu îşi sprijină cronologia, ar fi înţeles că domnia lui Amirteu a precedat imediat pe aceea a lui Neferit. Eusebiu nu pare a fi consultat direct lucrarea lui Manethon, căci el însuş mărturiseşte (*Pers.* I. Cap. XXI) că citează indirect pe Manethon din scrierile lui Iosif. Probabil că posedà numai un fel de sumar al dinastiilor lui Manethon, sumar în care Amirteu figurà ca constituind el singur dinastia a 28-a şi deci venind între Dariu Notus şi Neferit: în acest sumar al clasificării originale a lui Manethon poate că erau greşit prezentate ca consecutive nişte dinastii considerate de Manethon ca sincronice. Dacă admitem această întâmpinare, putem presupune că domnia lui Amirteu a avut loc cam între anii 438—432 înainte de Hristos şi că acest pasaj a fost intercalat de Erodot la Thurium spre sfârşitul vieţii lui. Dacă admitem pe de altă parte idea că data lui Eusebiu ar fi cea corectă şi că Amirteu ar fi domnit între anii 414 şi 408 şi dacă admitem tot odată teoria unei domnii anterioare, între anii 460 şi 455, la care s'ar referì autorul nostru acì, atunci trebue să supozăm, cum am spus mai sus, că Pausiris, fiul lui Amirteu, ar fi fost însărcinat de Perşi cu administrarea Egiptului după depunerea lui Amirteu, şi că apoi la anul 414 acest Amirteu ar fi recuperat tronul. Opinia mea personală este că nu au fost două domnii ale lui Amirteu, ci o singură domnie de 6 ani. Îmi pare suspectă coincidenţa că fiecare domnie a durat 6 ani. Cred dar că data lui Eusebiu e greşită, domnia dela 414—408 în timpul lui Artaxerxes fiind puţin probabilă, pentrucă atunci el nu ar fi fost detronat de Perşi cari nu au redevenit stăpâni peste Egipt decât tocmai la anul 340 şi pentrucă în anul 408, nu Pausiris, ci Neferit, a început să domnească şi să domnească încă ca rege independent, nu ca viceregе pus de Perşi. Admiţând dar ca fundată teoria că pe la anul 440 a domnit Amirteu şi că a fost după 6 ani detronat şi înlocuit de Perşi prin fiul său Pausiris, ocolim toate dificultăţile cronologice cari duc la două alternative inadmisibile, prima că Erodot ar fi fost în vieaţă după anul 408 înainte de Hristos, şi a doua că pasajul care ne preocupă acì, precum şi acela din Cap. 140, Cartea II, unde iar se face menţiune de Amirteu, ar fi fost intercalări postume făcute în textul original de o mână străină. Ceeace confirmă şi mai mult părerea aceasta, este că Erodot nu vorbeşte nicăiri despre moartea lui Amirteu, ci pur şi simplu despre înlocuirea lui, aşà că Amirteu trăià în toată probabilitatea ca rege detronat când a murit Erodot.

[3] Παυσίρι. Vezi nota precedentă. Monumentele egiptene nu menţionează nici numele lui Pausiris, nici pe al lui Inarus şi al lui Taniras.

ἀπέλαβε τὴν τοῦ πατρὸς ἀρχήν. Καίτοι Ἰνάρῳ τε καὶ Ἀμυρταίου οὐδαμοί κω Πέρσας κακὰ πλέω ἐργάσαντο.[1] Νῦν δὲ[2] μηχανώμενος[3] κακὰ ὁ Ψαμμήνιτος ἔλαβε τὸν μισθόν· ἀπιστὰς γὰρ Αἰγυπτίους ἦλω· ἐπεί τε δὲ ἐπάϊστος ἐγένετο ὑπὸ Καμβύσεω,[4] αἷμα ταύρου πιὼν ἀπέθανε[5] παραχρῆμα. Οὕτω δὴ οὗτος ἐτελεύτησε.

lui Taniras, fiul Libianului Inarus, carele căpătă puterea pe care o exercitase tatăl său; mai e şi cazul lui Pausiris, fiul lui Amirteu; căci acesta căpătă asemeni puterea (care fusese a) tatălui său. Totuş nimeni nu a făcut atâta rău Perşilor ca Inarus şi Amirteu. În cazul de faţă însă Psamenit şi-a luat răsplata fiindcă proiectase ticăloşii; căci fu prins răsculând pe Egipteni; când fu dovedit de Cambise, bău sânge de taur şi murì pe loc. Astfel dar se sfârşì Psamenit.

[1] Ἰνάρῳ τε καὶ Ἀμυρταίου οὐδαμοί κω Πέρσας κακὰ πλέω ἐργάσαντο. În adevăr şi Inarus Libianul, fiul lui Psametic, a cauzat Perşilor multe pagube şi ca să citãm numai câtevà din pierderile pe cari le-au suferit noii stăpâni ai Egiptului după urma lui, putem menţionà că, precum o şi afirmă Erodot mai sus la Cap. 11, la începutul revoltei lui Inarus a avut loc o mare bătălie aproape de Papremis, în care mulţi Perşi se prăpădiră, între cari însuş Achemenes, fratele lui Xerxes. Perşii cari scăpară cu vieaţa din această înfrângere fugiră după spusele lui Tucidid (I, 104) şi ale lui Diodor din Sicilia (XI, 74), la Memfis, unde Inarus, cu ajutorul Elinilor, îi asediă şi unde se şi predeteră după câtvà timp. (Tucidid I, 112). Cât pentru rolul ce l-ar fi jucat în această luptă Amirteu din Sais, aceasta nu se ştie, căci nimele lui nu apare decât după moartea lui Inarus, (Tucidid I, 110) şi atunci el apare ca rezistând încă, sau mai bine zis ca refugiat în bălţile Deltei: »ὁ ἐν τοῖς ἕλεσι βασιλεύς«. Acolo se mănţinù el timp de şase ani, (Tucidid I, 112) şi probabil că Perşii suferiră multe pierderi până îl prinseră. Inarus fu prins şi răstignit de către Artaxerxes, cam pe la anul 452 înainte de Hristos. Iată dece am fixat în nota precedentă data aproximativă de 450—444 înainte de era noastră ca fiind aceea a domniei lui Amirteu în bălţile Deltei. După acea dată ar fi guvernat Pausiris ca administrator rânduit de Perşi.

[2] Νῦν δὲ. Locuţiunea aceasta înseamnează acì »în cazul de faţă însă«. O avem mai jos la Cap. 25: »νῦν δὲ λόγον οὐδένα ποιεύμενος ἥτε αἰεὶ ἐς τὸ πρόσω« unde traducem: »În cazul de faţă însă nu ţinù seamă de acest lucru şi merse tot înainte«.

[3] μηχανώμενος. Pe motivul insuficient că la Cap. 172 din Cartea VII avem μηχανεώμενος, Dindorf propune a se cetì aşà şi acì. Manuscrisele în ambele cazuri sunt unanime şi e de presupus că Erodot a întrebuinţat ambele forme, şi pe cea atică, şi pe cea ionică.

[4] ἐπεί τε δὲ ἐπάϊστος ἐγένετο ὑπὸ Καμβύσεω. Bähr traduce: »postquam a Cambyse fuit detectus«.—Cuvântul ἐπάϊστος echivalează cu φανερός.

[5] αἷμα ταύρου πιὼν ἀπέθανε. Există o credinţă universal răspândită în antichitate, că sângele de taur, dacă îl bea cineva, pricinuià moartea şi avem exemple de mulţi cari se pretinde că ar fi murit în modul acesta. Ca să citãm numai pe câţivà, vom menţionà pe Midas, regele Frigiei (Eusebiu,

16. Καμβύσις δὲ ἐκ Μέμφιος ἀπίκετο ἐς Σάϊν πόλιν, βουλόμενος ποιῆσαι τὰ δὴ καὶ ἐποίησε.[1] Ἐπεί τε γὰρ ἐσῆλθε ἐς τὰ τοῦ Ἀμάσιος οἰκία,[2] αὐτίκα ἐκέλευε ἐκ τῆς ταφῆς τὸν Ἀμάσιος νέκυν[3] ἐκφέρειν ἔξω.[4] Ὡς δὲ ταῦτά οἱ ἐπιτελέα ἐγένετο,[5] μαστιγοῦν ἐκέλευε, καὶ τὰς τρίχας ἀποτίλλειν, καὶ κεντροῦν[6] τε καὶ τἆλλα πάντα λυ-

16. Dela Memfis Cambise merse la oraşul Saïs cu intenţia de a face (acolo) ceeace a şi făcut. Căci, intrând în palatul lui Amasis, dete imediat ordin să fie scos cadavrul lui Amasis din camera (lui) mortuară. Când ordinul acesta al lui Cambise fu executat, (el) porunci ca (cadavrul) să fie biciuit, să i se smulgă părul, să

Chron. Can. II, pag. 324); Temistocles atenianul (Arist. *Eq.* 84) şi Smerdis magul (Ctesias, *Excerpta pers.*, § 10). Idea e eronată şi cred că rezultă din faptul că cu acest sânge se amestecă probabil otravă. După Ctesias Psamenit ar fi fost trimis de Cambise la Suza; dar afirmările acestui autor sunt totdeauna suspecte.

[1] βουλόμενος ποιῆσαι τὰ δὴ καὶ ἐποίησε. La Cap. 39 din Cartea I, avem ποιέειν τὰ ποιέεις şi în Cartea II, Cap. 49 ποιεῦσι τὰ ποιεῦσι.

[2] οἰκία. Manuscrisul sancroftian are οἰκήια. (Vezi vol. II, nota 3, pag. 455). La plural τὰ οἰκία însemnează reşedinţa regală. Egiptenii mai de seamă, şi mai ales regii, de multe ori nu erau imediat depuşi în sepulcrul ce li se destină, şi mumia lor se păstră câţivă ani în casă, aşezată în picioare într'o cameră mortuară. (Vezi vol. II, pag. 223, nota 1). E probabil în cazul de faţă ca mumia lui Amasis să nu fi fost îngropată definitiv când a venit Cambise la Sais şi a dat ordin să i se facă această insultă, dar că erà încă provizoriu aşezată în palatul lui.

[3] νέκυν. Erodot întrebuinţează fără distincţie νέκυν şi νεκρὸν pentru cadavru. (Vezi Cartea I, Cap. 113, Cartea II, Cap. 89 şi mai jos la Cartea aceasta, Cap. 24).

[4] ἐκφέρειν ἔξω. ἔξω e superfluu după ἐκφέρειν şi mai ales după ce mai sus am avut ἐκ τῆς ταφῆς. Avem totuş destule exemple de asemenea pleonasme, nu numai în scrierile lui Erodot, ci şi în acelea ale altor autori: astfel mai jos la Cap. 75 găsim ἀνακτᾶσθαι ὀπίσω; la Cartea I, Cap. 105, ἀνεχώρουν ὀπίσω; la Cap. 10 din Cartea IX, ἐξεληλύθεσαν ἔξω; Tucidid (I, 23) zice »τὰς αἰτίας προέγραψα πρῶτον« şi »προπέμψαντες κήρυκα πρότερον«. În literatura latină întâlnim uneori pe *rursus* întrebuinţat cu verbe compuse cu *re*. (Vezi Salust, *Catil.* 18).

[5] Ὡς δὲ ταῦτά οἱ ἐπιτελέα ἐγένετο. Erodot întrebuinţează destul de des locuţiunea aceasta; astfel vezi Cartea I, Cap. 117, 124; Cartea aceasta, Cap. 141; Cartea IV, Cap. 4, 5; Cartea V, Cap. 107; Cartea VII, Cap. 11, 30. Multe ediţii suprimă pe οἱ care are însă importanţa lui, indicând că ordinul de a desgropà cadavrul a fost executat întocmai cum l-a dat Cambise şi că ordinul a fost al lui propriu.

[6] κεντροῦν. Există manuscrise cu κεντοῦν care figurează şi în textul lui Long şi Macleane. Verbul κεντόω, deşi însemnează şi el a face o împunsătură, totuş nu indică o împunsătură aşà de mare cum ar implicà-o verbul κεντρόω. Diferinţa este identică cu aceea între verbele noastre a înţepà şi a găuri, între rana ce o face o viespe, sau un ac, şi aceea pe care o face o suliţă. Verbul κεντόω e în legătură cu cuvântul κεντητήριον, ţeapă sau spin, pe când κεντρόω derivă dela κέντρον, un par înfipt în pământ care servă pentru a trasà o circumferinţă, de unde şi cuvântul nostru *centru*. Acì nu e vorbă de a înţepà numai, ci de a împunge cu un bold, sau cu un par ascuţit, aşà că κεντροῦν e mai propriu decât κεντοῦν.

μαίνεσθαι.[1] Ἐπεί τε δὲ καὶ ταῦτα ἔκαμον ποιεῦντες, (ὁ γὰρ δὴ νεκρὸς, ἅτε τεταριχευμένος, ἀντεῖχέ τε καὶ οὐδὲν διεχέετο,)[2] ἐκέλευσέ μιν ὁ Καμβύσης κατακαῦσαι, ἐντελλόμενος οὐκ ὅσια.[3] Πέρσαι γὰρ θεὸν νομίζουσι εἶναι πῦρ·[4] τὸ ὦν

fie împuns cu bolduri şi să fie insultat în toate chipurile. Şi fiindcă (executorii) obosiră făcând acestea, — căci cadavrul, fiind îmbălsămat, rezistă şi nu voià cu nici un chip să fie distrus, — Cambise le porunci să-l arză cu desăvârşire, or donând un lucru nelegiuit.

[1] καὶ τἆλλα πάντα λυμαίνεσθαι. E puţin probabil să se fi comis asupra cadavrului regelui Amasis toate insultele descrise acì: naraţiunea aceasta a auzit-o poate Erodot din gura unui Elin pasionat în contra Perşilor. Evident că Cambise nu aveà interes ca imediat după robirea Egiptului să indispue şi să provoace pe Egipteni; ştim chiar din scrierile altor autori că el a adoptat faţă de ei o tactică conciliantă, respectând religia şi tradiţiile lor; atât de adevărat e aceasta, încât Egiptenii şi l-au însuşit pe Cambise, prenumărându-l chiar în rândul regilor lor cu numele de *Cambath-Ramesoth*. Numai după ce Cambise a făcut expediţia lui cea nenorocită în contra Etiopiei s'a mânìat el în contra Egiptenilor şi i-a făcut să simţă jugul care apăsà asupra lor. În toate cazurile nu cred ca primul act al lui săvârşit după intrarea lui în oraşul Memfis să fi fost de a se repezì la Sais ca să insulte cadavrul lui Amasis. Ceeace face suspectă afirmaţia din pasajul acesta e mai ales menţiunea smulgerii părului cadavrului pentru simplul motiv că nu puteà să fi existat păr pe capul mumiei lui Amasis, capetele regilor ca şi acelea ale preoţilor fiind totdeauna rase. S'a explicat purtarea aceasta a lui Cambise prin faptul că el ar fi fost epileptic, boală la care face fără îndoeală aluzie Erodot mai jos la Cap. 33. Chiar aşà fiind, un acces acut de epilepsie nu explică decât un act spontaneu de nebunie, pe când rezultă din text că actul acesta a fost săvârşit cu premeditare.

[2] ὁ γὰρ δὴ νεκρὸς, ἅτε τεταριχευμένος, ἀντεῖχέ τε καὶ οὐδὲν διεχέετο. Pentru uzul fără distincţie a cuvintelor νέκυς şi νεκρός vezi nota 3, pag. precedentă. — Bähr traduce fraza aceasta în latineşte »corpus quippe medicatum resistebat et nullo modo diffluebat«. De acì rezultă că îmbălsămarea a fost de prima clasă, cum se şi cuvenià rămăşiţelor mortale ale unui rege. Pentru diferitele categorii de îmbălsămare vezi Cartea II, Cap. 86 şi următoare. — Pentru cuvântul ταριχεύειν şi ταρίχευσις vezi vol. II, pag. 215, nota 2. — διεχέετο, dela διαχεῖσθαι, a se disolvà sau nimicì.

[3] ἐντελλόμενος οὐκ ὅσια. Perşii, cari urmau preceptele lui Zoroastru, aveau un cult pentru foc, cum au parsii moderni din India, aşà că se consideră că se spurcă focul când e pus în contact cu un cadavru. Propusa ardere a lui Cresu de către Perşi, despre care vorbeşte Erodot la Cap. 86 din Cartea aceasta, nu ar fi fost considerată ca o profanare a focului, victima fiind vie.

[4] πῦρ. Religia Perşilor, pe timpurile acelea, erà o combinare a două sisteme distincte de credinţă; unul recunoşteà principiul dualistic, adică al luptei binelui în contra răului, în alte cuvinte erà credinţa în Ormuzd şi Ahriman. Despre acest element în religia lor nu găsim nici o urmă în scrierile lui Erodot; cealaltă credinţă erà în elemente, mai ales în foc şi în corpurile cereşti, şi aceasta erà religia lor după spusele autorului nostru. Aceste două sisteme nu aveau legătură între ele şi nu e locul acì să determinăm care din ele constituià religia primitivă asupra căreia s'a grefat apoi celălalt; această chestiune a fost tratată mai pe larg la nota 2, pag. 232, vol. I. — În ediţia lui Creutzer figurează articolul τὸ înainte de πῦρ şi el e, cred eu, mai natural; nu l-am admis însă, pentrucă lipseşte în toate manuscrisele; tot aşà avem mai jos în capitolul acesta νενόμισται πῦρ θηρίον εἶναι.

κατακαίειν[1] τοὺς νεκροὺς οὐδαμῶς ἐν νόμῳ οὐδετέροισί ἐστι· Πέρσῃσι μὲν, ὅτι ὄπερ εἴρηται, θεῷ οὐ δίκαιον εἶναι λέγοντες[2] νέμειν[3] νεκρὸν ἀνθρώπου· Αἰγυπτίοισι δὲ νενόμισται πῦρ[4] θηρίον εἶναι ἔμψυχον,[5] πάντα δὲ αὐτὸ κατεσθίειν τά περ ἂν λάβῃ, πλησθὲν δὲ αὐτὸ τῆς βορῆς συναποθνήσκειν τῷ κατεσθιομένῳ. Οὕκων θηρίοισι νόμος οὐδαμῶς σφί ἐστι τὸν νέκυν διδόναι· καὶ διὰ ταῦτα ταριχεύουσι,[6] ἵνα μὴ κείμενος ὑπὸ εὐλέων[7] καταβρωθῇ. Οὕτω δὴ οὐδετέροισι νο-

Căci Perşii consideră focul ca o divinitate; arderea morţilor nu intră în moravurile nici uneia din aceste două (naţiuni); mai întâiu a Perşilor, pentrucă, precum am arătat, ei spun că nu se cuvine să se dea un cadavru de om unei divinităţi; apoi a Egiptenilor, (pentrucă) ei cred că focul e o fiară vie care consumă tot ce apucă şi care, când s'a săturat de ceeace a mâncat, moare odată cu ceeace a consumat. La ei e lucru nelegiuit a se predà un

[1] κατακαίειν. Înaintea acestui verb majoritatea manuscriselor înserează particula τε, şi fiindcă ea nu are nici un sens acì, Schweighäuser o schimbă în γε care figurează în multe ediţii foarte bune. Însă fiindcă γε e arbitrar şi fiindcă în manuscrisul sancroftian particula nu există, am preferit să mă conformez cu textul lui Creutzer, care o suprimă.

[2] λέγοντες. În unele ediţii λέγουσι, care ar fi mai corect. Blakesley crede că pasajul acesta a fost alterat de copişti.

[3] νέμειν. Verbul νέμω, a da în posesiune, este un cuvânt agricol în originea lui. Erodot îl întrebuinţează în sensul ce îl are în acest pasaj la Cartea VI, Cap. 33 şi la Cartea IX, Cap. 7.

[4] πῦρ. Ca mai sus (vezi nota 4, pagina precedentă), unele ediţii, fără autoritatea manuscriselor, precedă acest substantiv de articolul τὸ. Între aceste ediţii e şi aceea a lui Creutzer.

[5] πῦρ θηρίον εἶναι ἔμψυχον. Focul, ca principiu creator, era adorat de Egipteni, şi Ftah, pe care Erodot îl numeşte Efestos, era la Memfis personificarea divină a acestui principiu. Această formă însă a cultului focului la Egipteni nu avea nimic comun cu cultul elementului acestuia în religia vedică sau veche persană, religie pur materială. Plutarc (*Sympos.*, VII) desvoltă aceeaş teorie ca şi cea enunţată acì: »οὐδὲν γὰρ ἄλλο μᾶλλον ἐμψύχῳ προσέοικεν ἢ πῦρ κινούμενόν τε καὶ τρεφόμενον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τῇ λαμπρότητι δῆλον ὥσπερ ἡ ψυχὴ καὶ σαφηνίζων ἅπαντα«, (»nimic nu seamănă mai mult »cu un animal viu decât focul care se mişcă şi se nutreşte singur şi care, ca »sufletul, luminează şi desluseşte toate prin lumina pe care o răspândeşte«). Vezi şi Cicerone (*Nat. deorum*, III, 14).

[6] καὶ διὰ ταῦτα ταριχεύουσι. La nota 4, pag. 325, vol. II, am dat ca motiv pentru care Egiptenii îmbălsămau pe morţii lor credinţa că după un ciclu de 3000 de ani sufletul se reîncarnă din nou, trecând în intervalul acesta prin corpuri de diferite animale, şi că pentru a-l scuti de transmigrare în corpuri de animale inferioare se conservă cadavrul pentru ca sufletul să fie legat, ca să zic aşà, de vechiul corp în tot intervalul acesta. Distrugerea absolută a cadavrului se credeà că obligă pe suflet să-şi caute alt domiciliu şi scopul îmbălsămării nu erà altul decât de a face ca după trecerea ciclului de 3000 de ani sufletul să-şi reiea corpul care erà al lui. În aşà mod individualitatea erà păstrată.

[7] εὐλέων e sinonim cu σκωλήκων.

μιζόμενα ἐνετέλλετο ποιέειν ὁ Καμβύσης.[1] Ὡς μέντοι Αἰγύπτιοι λέγουσι, οὐκ Ἄμασις ἦν ὁ ταῦτα παθών,[2] ἀλλὰ ἄλλος[3] τῶν τις Αἰγυπτίων, ἔχων τὴν αὐτὴν ἡλικίην[4] Ἀμάσι· ᾧ λυμαινόμενοι[5] Πέρσαι ἐδόκεον Ἀμάσι[6] λυμαίνεσθαι. Λέγουσι γὰρ, ὡς πυθόμενος ἐκ μαντηΐου ὁ Ἄμασις τὰ περὶ ἑωυτὸν μέλλοι[7] ἀποθανόντα γίνεσθαι, οὕτω δὴ ἀκεόμενος τὰ ἐπιφερόμενα,[8] τὸν μὲν ἄνθρωπον τοῦτον, τὸν μαστιγωθέντα, ἀποθανόντα ἔθαψε ἐπὶ τῇσι θύρῃσι ἐντὸς[9] τῆς ἑωυτοῦ θήκης,[10] ἑωυτὸν δὲ ἐνετείλατο τῷ παιδὶ ἐν μυχῷ τῆς θήκης ὡς μάλιστα θεῖναι. Αἱ μέν νυν ἐκ τοῦ Ἀμάσιος ἐντολαὶ αὗται, αἱ ἐς τὴν ταφήν τε καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔχου-

cadavru fiarelor; şi de aceea îmbălsămează ei (cadavrele), ca nu cumvà mortul să fie mâncat de viermi. Cambise deci ordonă să se facă (lucruri) contrarii uzurilor ambelor (naţiuni). Totuş, după cum pretind Egiptenii, nu Amasis fu acela carele fu tratat astfel, ci un alt Egiptean oarecare posedând aceeaş statură ca şi Amasis; pe acesta, Perşii insultându-l, şi-au închipuit că insultă pe Amasis. (Egiptenii) pretind că Amasis, fiind informat de oracol despre ceeace îl aşteptà după moartea lui, ca să evite cele ce erau să se întâmple, îngropă în camera mor-

[1] οὕτω δὴ οὐδετέροισι νομιζόμενα ἐνετέλλετο ποιέειν ὁ Καμβύσης. Traducerea textuală a acestui pasaj ar fi: »Astfel Cambise ordonă să se facă (lucruri) neadmise de ambele naţiuni.

[2] Αἰγύπτιοι λέγουσι οὐκ Ἄμασις ἦν ὁ ταῦτα παθών. Erà lucru firesc ca Egiptenii să caute să nege că cadavrul unui rege al lor ar fi fost astfel insultat şi să facă să se acrediteze versiunea că un alt cadavru străin ar fi fost supus la această indignitate.

[3] ἄλλος. Cobet pune în dubiu autenticitatea acestui cuvânt şi propune suprimarea lui. — Aceasta însă nu se poate admite, deoarece el figurează în toate manuscrisele.

[4] ἡλικίην. Se aplică acì, nu la etate, ci la statură: lucrul e logic, căci nu etatea unei mumii, ci statura ei ar puteà da loc la o confuzie. Erodot întrebuinţează cuvântul în ambele înţelesuri.

[5] ᾧ λυμαινόμενοι. Struve propune τῷ λυμαινόμενοι şi câtevà ediţii moderne asemeni au τῷ în loc de ᾧ. (Vezi vol. I, pag. 162, nota 3).

[6] Ἀμάσι. Blakesley, urmând majoritatea manuscriselor, are acuzativul Ἄμασιν în loc de dativul Ἀμάσι. Minoritatea manuscriselor însă are dativul care e mai logic acì, deoarece ᾧ de mai sus nu e contestat ca dativ şi ar fi straniu să vedem în aceeaş frază acelaş verb guvernând două cazuri diferite. E adevărat că în Erodot verbul λυμαίνεσθαι guvernează în general acuzativul. Îl găsim însă iar cu dativul la Cap. 214 din Cartea I şi la Cap. 12 din Cartea VI.

[7] μέλλοι. Unele manuscrise au μέλλοντα şi acela al lui Sancroft are μέλλει.

[8] τὰ ἐπιφερόμενα. Cele iminente sau cari au să se întâmple. Avem expresia aceasta la Cap. 209 din Cartea I.

[9] ἐντὸς. Manuscrisul sancroftian din Cambridge şi cel din Viena au ἐκτός care nu poate fi decât greşit. (Vezi Cartea II, Cap. 169 şi 170).

[10] θήκης. Camera sau receptacolul mortuar provizoriu. (Vezi vol. II, pag. 120, nota 1).

σαι,[1] οὔ μοι δοκέουσι ἀρχὴν[2] γενέσθαι, ἄλλως δ' αὐτὰ Αἰγύπτιοι σεμνοῦν.[3]

17. Μετὰ δὲ ταῦτα[4] ὁ Καμβύσης ἐβουλεύσατο τριφασίας στρατηΐας, ἐπί τε Καρχηδονίους καὶ ἐπὶ Ἀμμωνίους[5] καὶ ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας, οἰκημένους δὲ Λιβύης ἐπὶ τῇ νοτίῃ θαλάσσῃ.[6]

tuară (ce era destinată) lui, lângă intrare, pe acest individ care murise şi (al cărui cadavru) a fost bătut, şi a dat ordin fiului său ca el să fie (la moartea lui) aşezat pe cât se puteà mai la fundul camerei mortuare. Aceste ordine date de Amasis cu privire la îmmormântarea (lui) şi la individul (acesta) nu mi se par de loc verisimile, Egiptenii însă spun lucrurile (altfel de cum sunt) în mândria lor.

17. În urma acestor (evenimente) Cambise plănuì trei expediţii militare, una în contra Cartaginezilor, una în contra Amonienilor şi una în contra Etiopienilor Macrobii cari lo-

[1] ἐς τὴν ταφήν τε καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔχουσι. Cele privitoare la îmmormântarea lui şi la individul acesta. Avem o expresie analogă la Cap. 53 din Cartea II »τὰ ἐς Ἡσίοδον τε καὶ Ὅμηρον ἔχοντα«, cele cu privire la Esiod şi la Omer. Vezi iar mai jos, Cap. 82.

[2] ἀρχήν. Ca la Cap. 193 din Cartea I şi la Cap. 95 din Cartea II, însemnează în toate privinţele (*omnino* pe latineşte) şi cu o frază negativă, cum e cazul acì, »în nici un chip« sau »de fel«.

[3] ἄλλως δ' αὐτὰ Αἰγύπτιοι σεμνοῦν. Unele manuscrise au ἀλλ' ἄλλως, altele suprimă pe δ'. — Traducerea franceză a lui Giguet a pasajului acestuia »les Egyptiens le recontent à tort et à travers« e greşită. σεμνοῦν implică o mândrie în a face să se acrediteze versiunea Egiptenilor pentru a salvà amorul lor propriu naţional. Egiptenii nu puteau admite să fi fost astfel insultat de inamic cadavrul unui rege de ai lor.

[4] Μετὰ δὲ ταῦτα. Cele relatate acì Erodot probabil că le-a culeş din gura unor Tebani locali, căci nu apare nici urmă de influenţă elină. Aceasta se explică şi prin faptul că Cambise a lăsat la Memfis pe auxiliarii lui Elini şi i-a trimis înapoi la căminele lor când s'a reîntors acolo după expediţia lui în sud. (Vezi mai jos Cap. 25).

[5] Ἀμμωνίους. Scris uneori Ἀμμονίους.

[6] καὶ ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας, οἰκημένους δὲ Λιβύης ἐπὶ τῇ νοτίῃ θαλάσσῃ. Sunt două moduri de a traduce această frază. Una, patronată de Schweighäuser, face pe genitivul Λιβύης dependent de θαλάσσῃ şi traduce »ad australe Libyæ mare habitantes« adică locuind pe malul mării de sud a Libiei. Cealaltă interpretare face din Λιβύης, independent de θαλάσσῃ, un regim al verbului οἰκημένους şi sună astfel: »locuesc din Libia, porţia care e situată pe litoralul mării de sud«. Această din urmă traducere, cea mai bună şi cea mai logică, e şi aceea adoptată de Bähr, de Rawlinson, de Giguet şi de alţii. — Prin ἡ νοτίη θάλασσα nu se înţelege, cum cred unii, Marea Roşie, ci marea dincolo de Marea Roşie şi de strâmtorile dela Bab-el-Mandeb, cunoscută astăzi subt numele de Golful Aden,

Βουλευομένῳ δέ οἱ ἔδοξε ἐπὶ μὲν Καρχηδονίους τὸν ναυτικὸν στρατὸν ἀποστέλλειν, ἐπὶ δὲ Ἀμμωνίους τοῦ πεζοῦ ἀποκρίναντα, ἐπὶ δὲ τοὺς Αἰθίοπας κατόπτας[1] πρῶτον, ὀψομένους τε τὴν ἐν τούτοισι τοῖσι Αἰθίοψι λεγομένην[2] εἶναι ἡλίου τράπεζαν, εἰ ἔστι ἀληθέως,[3] καὶ πρὸς ταύτῃ τὰ ἄλλα κατοψομένους, ὧρα δὲ τῷ λόγῳ[4] φέροντας τῷ βασιλέϊ αὐτῶν.

cuesc acea parte a Libiei care e lângă marea de sud. El a judecat că ar fi mai bine să pornească flota în contra Cartaginezilor şi o parte aleasă din forţa pedestră în contra Amonienilor, în contra însă a Etiopienilor, mai întâiu de toate, spioni, cari, subt cuvânt de a duce daruri regelui lor, să vază dacă în realitate există masa soarelui care se pretinde că se află în (ţara) acestor Etiopieni, şi cu ocazia aceasta să vază bine ce mai erà (de văzut).

18. Ἡ δὲ τράπεζα τοῦ ἡλίου[5]

18. Iată ce se zice că este

în alte cuvinte, e vorbă acì de coasta maritimă africană între strâmtorile dela Bab-el-Mandeb şi promontoriul Guardafui de unde apoi începe Oceanul Indian, poate chiar şi de partea coastei africane pe Oceanul Indian locuită astăzi de poporul Somaliilor; sunt chiar mulţi comentatori moderni cari sunt de părere că Erodot, prin Etiopieni Macrobii, sau cu vieaţă lungă, înţelege chiar pe strămoşii acestor Somalii. Larcher greseşte când emite opinia că această mare de sud ar fi Marea Roşie şi când plasează pe Etiopienii Macrobii între Maroc şi coasta Mării Roşii, aceasta mai întâiu pentrucă dacă ar fi înţeles Erodot Marea Roşie, el probabil că ar fi denumit-o Ἐρυθρὴ θάλασσα, expresie care la el des indică şi Marea Roşie şi aceea dincolo de Golful Arabic, şi apoi pentrucă e evident că e vorbă de o mare mai departe spre sud, căci autorul nostru, nu numai că în capitolul de faţă spune că Macrobii aceştia locuiau la sud, dar încă la Capitolul 114 de mai jos se exprimă într'un mod şi mai explicit şi spune că locuiau departe spre sud, la limita extremă a Africei, şi limita extremă a Africei pentru Erodot erà coasta dincolo de promontoriul Guardafui, locuită astăzi tocmai de poporul Somaliilor.

[1] κατόπτας. Spioni. Mai jos la Capitolele 19, 25 şi 136 Erodot îi numeşte κατασκόπους: la Cap. 21, ca şi acì, se întrebuinţează tot cuvântul κατόπται.

[2] τὴν ἐν τούτοισι τοῖσι Αἰθίοψι λεγομένην. Cobet pune în suspiciune autenticitatea cuvintelor τοῖσι Αἰθίοψι şi pretinde că ele ar fi fost introduse în text dintr'o notă explicativă a unui scholiast. E posibil, căci Erodot nu are în general obiceiul de a pune astfel punctele pe i: totuş, faţă de unanimitatea manuscriselor în această privinţă, trebuesc reţinute, deşi sunt, putem zice, inutile.

[3] εἰ ἔστι ἀληθέως. Avem un exemplu unde verbul εἶναι este însoţit de un adverb ca atribut la Cap. 23 mai jos: »εἴ σφι ἔστι ἀληθέως« şi la Cap. 34 din Cartea IV: »ὅκως ἀσφαλέως ἡ κομιδὴ ἡμῖν ἔσται τὸ ὀπίσω".

[4] τῷ λόγῳ. Avem expresia aceasta întrebuinţată şi la Cartea V, Cap. 20.

[5] Ἡ δὲ τράπεζα τοῦ ἡλίου. Pomponius Mela (III, 15) menţionează şi el această »masă a soarelui« şi nu face decât să repete cele spuse înaintea lui de Erodot. Descrierea acestui autor sună astfel: »Est locus apparatis epulis »semper refertus: et quia, ut libet, vesci volentibus licet, ἡλίου τράπεζαν ap»pellant; et quæ passim apposita sunt, affirmant innasci subinde divinitus«.

τοιήδε τις λέγεται εἶναι· λειμών ἐστι ἐν τῷ προαστείῳ ἐπίπλεος κρεῶν ἑφθῶν[1] πάντων τῶν τετραπόδων, ἐς τὸν τὰς μὲν νύκτας ἐπιτηδεύοντας τιθέναι[2] τὰ κρέα τοὺς ἐν τέλεϊ[3] ἑκάστους ἐόντας τῶν ἀστῶν, τὰς δὲ ἡμέρας δαίνυσθαι[4] προσιόντα τὸν βουλόμενον· φάναι δὲ τοὺς ἐπιχωρίους ταῦτα τὴν γῆν αὐτὴν[5] ἀναδιδόναι ἑκάστοτε. Ἡ μὲν δὴ τράπεζα τοῦ ἡλίου καλεομένη λέγεται εἶναι τοιήδε.

masa soarelui: un maidan s'ar fi aflând la marginea oraşului care e îndesat cu cărnuri fierte ale tuturor cuadrupedelor (şi) pe care toţi aceia dintre cetăţeni cari sunt magistraţi aşează cărnurile în timpul unor nopţi anume orânduite, iar în timpul zilei, acei cari vor, mănâncă cele ce au fost puse înainte. Localii afirmă că fiecare dată pământul procură singur aceste (mâncări). Aşà se spune că este ceeace se numeşte masa soarelui.

19. Καμβύσῃ δὲ ὡς ἔδοξε πέμπειν τοὺς κατασκόπους, αὐτίκα μετ-

19. Cambise, îndată ce găsì cu cale să pornească pe spio-

Solinus spune tot acelaş lucru, iar Pausanias, carele a scris pe la anul 174 al erei noastre, tratează aceasta ca o pură fabulă. Heeren (*Naţiile africane*, vol. I, pag. 333) vede în această legendă o aluzie la comerţul mut de schimb care se făceà probabil în această parte de loc între diferitele triburi africane. (Vezi Cartea IV, Cap. 196 şi nota 5, pag. 292, vol. IV). El crede că comersanţii aduceau provizii şi că cei din localitate dedeau aur în schimb.

[1] κρεῶν ἑφθῶν. În general se frigeà carnea: rareori se fierbeà la popoarele antice. La Egipteni şi la Etiopieni erà contrariu şi carnea se fierbeà destul de des, iar peştele mai întotdeauna. La Arabi obiceiul de a fierbe carnea pare a fi existat din timpurile cele mai vechi.

[2] τιθέναι. Trebue cu acest infinitiv să subtînţelegem pe λέγεται de mai sus.

[3] τοὺς ἐν τέλεϊ. Prin expresia aceasta Erodot înţelege magistraţii: o mai găsim întrebuinţată la Cap. 106 din Cartea IX. Vezi asemeni Sofocle (*Antig.* vers 66), Tucidid (V, 27, şi VII, 73), şi Eschil (*Agamem.*, vers 104).

[4] δαίνυσθαι. Cuvântul acesta e întrebuinţat în sensul acesta la Cap. 211 din Cartea I şi la Cap. 100 din Cartea II.

[5] τὴν γῆν αὐτὴν. Aci αὐτὴν însemnează »dela sine«. Cobet, pentru a face fraza mai clară, propune să se cetească αὐτομάτην în loc de αὐτὴν. Sensul e însă destul de clar şi fără această schimbare. — Venind acum la legenda în sine, la cele arătate în nota 5 dela pagina precedentă, putem adăogà că o altă origine a creării şi a răspândirii ei se poate căutà în fertilitatea solului şi în abundenţa de producte animale cari fac avuţia acestei regiuni a Africei, reputate a fi un fel de »Pays de Cocagne« sau de »Schlaraffenland«. Kenrick observă că există în natura umană tendinţa de a imaginà existenţa unor astfel de locuri favorizate şi pline de belşug, când omul e apăsat de mizerii sociale: această tendinţă s'a manifestat din timpuri preistorice şi în regiuni situate departe, dincolo chiar de limitele geografice cunoscute atunci, aşà că se poate bine ca legenda aceasta a »mesei soarelui«, sau a existenţei unei localităţi în această parte a Africei unde s'ar găsì toate de-a gata, să rezulte din aspiraţiile altor popoare din Africa, mai depărtate chiar, cari în mizeria lor, auzind despre fertilitatea şi belşugul acelei localităţi, şi-au închipuit că acolo e idealul fericirii, acel »pays de Cocagne«, acea ţară a făgăduinţei, după care oftau mereu.

ἐπέμπετο ἐξ Ἐλεφαντίνης πόλιος[1] τῶν Ἰχθυοφάγων[2] ἀνδρῶν τοὺς ἐπισταμένους τὴν Αἰθιοπίδα γλῶσσαν· ἐν ᾧ δὲ τούτους μετήϊσαν,[3] ἐν τούτῳ ἐκέλευε ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα πλέειν τὸν ναυτικὸν στρατόν. Φοίνικες[4] δὲ οὐκ ἔφασαν ποιήσειν ταῦτα· ὁρκίοισί τε γὰρ μεγάλοισι ἐνδεδέσθαι, καὶ οὐκ ἂν ποιέειν ὅσια ἐπὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἑωυτῶν στρατευόμενοι.[5] Φοινίκων δὲ οὐ

nii (lui), trimise ca să i se aducă din oraşul Elefantine câţivà Ichtiofagi cari cunoşteau limba etiopică; pe când s'a trimis după aceştia, el dete ordin ca flota să proceadă în contra Cartagenei. Fenicienii însă refuzară să facă aceasta; ei spuseră că (faţă de Cartaginezi) erau legaţi prin jurăminte solemne şi că considerau

[1] ἐξ Ἐλεφαντίνης πόλιος. Despre Elefantine s'a vorbit la nota 5, pag. 47, vol. II. Pentru Egipteni oraşul acesta ar fi cel mai aproape de Etiopieni; ar fi deci mai probabil să se afle acolo oameni cari să cunoască limba etiopică.

[2] Ἰχθυοφάγων. Aceştia, după cum o arată şi numele lor »mâncători de peşte«, trebue să fi locuit pe malurile mării, şi anume a Mării Roşii. Eratosten (ap. Strabon: XVI, p. 1093) şi Artemidor spun că Ichtiofagii aceştia locuiau pe coastă aproape de strâmtorile Bab-el-Mandeb, şi Pausanias, tot astfel (I, 33, § 4) confirmă aceasta zicând că ei erau cei mai septentrionali, adică cei din urmă locuitori a malurilor Mării Roşii, sau, ca să cităm propriile cuvinte ale acestui autor »Αἰθιόπων δὲ τῶν ὑπὲρ Συήνης ἐπὶ θάλασσαν ἔσχατοι τὴν »Ἐρυθρὰν κατοικοῦσιν Ἰχθυοφάγοι καὶ ὁ κόλπος, ὃν περιοικοῦσιν, Ἰχθυοφάγων ὀνομάζεται«. Aşà dar ei erau aşezaţi pe coasta africană a Mării Roşii, la sud de Massowa modernă şi lângă partea îngustă care precedă strâmtorile dela Bab-el-Mandeb, acolo unde locueşte tribul cunoscut astăzi subt numele de *Ababde*. E probabil că la Elefantine se aflau întâmplător câţivà din aceşti Ichtiofagi, şi fiindcă ei, ca mai vecini cu Etiopienii Macrobii, pe cari i-am considerat ca locuind pe coastă dincolo de strâmtori, (vezi mai sus nota 6, pag. 44), erau în situaţie să cunoască limba acestora, Cambise i-a angajat ca interpreţi pe lângă aceia pe cari îi trimeteà să spioneze în regiunea dincolo de strâmtori. — Traducerea literală a frazei acesteia întregi ar sunà astfel: »Îndată ce lui Cambise i se părù cu cale să expedieze pe spioni, imediat trimise după acei Ichtiofagi din oraşul Elefantine, cari cunoşteau limba etiopică«. Strict vorbind, ar reieşi din text că aceşti Ichtiofagi ar fi fost dinainte stabiliţi în Elefantine. Nu cred însă să fi fost aşà, şi îmi închipuesc că aceşti sălbatici se aflau întâmplător acolo pentru daraveruri de schimb, poate chiar aduceau peşte de mare uscat ca să-l vânză Egiptenilor.

[3] μετήϊσαν dela μετέρχεσθαι, are sensul de a solicità să vie sau de a trimite să se aducă. Erodot întrebuinţează de două ori acest verb cu acest sens în Cartea aceasta: odată mai sus la Cap. 15 şi încă odată mai jos la Cap. 28. Mai avem un exemplu la Cartea IX, Cap. 33.

[4] Φοίνικες. Pe timpurile acelea cei mai mulţi marinari erau Fenicieni, şi flota lui Cambise, cum spune însuş Erodot mai jos, erà compusă în întregime de nave feniciene.

[5] ὁρκίοισί τε γὰρ μεγάλοισι ἐνδεδέσθαι, καὶ οὐκ ἂν ποιέειν ὅσια ἐπὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἑωυτῶν στρατευόμενοι. Unul din principiile fundamentale ale dreptului antic colonial constà în înţelegerea ca nici odată o colonie să nu se răsboească în contra mamei patrie şi vice-versa. Acest principiu se observà de sigur şi la alte popoare colonizătoare asiatice, cum erau Fenicienii. Vezi în această privinţă ceeace spune autorul nostru la Cartea VII, Cap. 51 şi la Cartea VIII, Cap. 22; Tucidid, la Cartea I, Cap. 38 şi la Cartea V, Cap. 106 şi Polibiu, la Cartea XII, Cap. 10, § 3. Că acest

βουλομένων, οἱ λοιποὶ οὐκ ἀξιόμαχοι ἐγίνοντο. Καρχηδόνιοι μέν νυν οὕτω δουλοσύνην διέφυγον πρὸς Περσέων. Καμβύσης γὰρ βίην οὐκ ἐδικαίου προσφέρειν Φοίνιξι, ὅτι σφέας τε αὐτοὺς ἐδεδώκεσαν Πέρσῃσι,[1] καὶ πᾶς ἐκ Φοινίκων ἤρτητο ὁ ναυτικὸς στρατός. Δόντες

că ar comite o impietate dacă s'ar răsboi în contra propriilor lor fii. Fenicienii refuzând, restul (flotei) deveni insuficient pentru luptă. Şi în chipul acesta Cartaginezii scăpară de subt jugul Perşilor. Cambise nu găsi cu cale să constrângă pe Fenicieni prin forţă, fiindcă ei se predaseră Perşilor de buna

---

principiu eră respectat cu religiozitate de Fenicieni, o arată iar atitudinea Tirienilor faţă de Cartaginezi în timpul lui Alexandru cel Mare. Cartagena, fiind o colonie fundată de oraşul fenician Tir, eră natural ca în împrejurarea de faţă Fenicienii să refuze lui Cambise concursul lor naval în expediţia ce o medită el în contra acestei colonii.

[1] ὅτι σφέας τε αὐτοὺς ἐδεδώκεσαν Πέρσῃσι. Părerea în general a istoricilor este că luarea oraşului fenician Tir de către Perşi datează din epoca lui Ciru şi ei bazează această părere pe afirmările lui Xenofon (*Ciropedia* I. 1, 4). Aceasta însă e probabil o eroare, mai ales că autoritatea numai a acestui pasaj din Xenofon e insuficientă. Autorul acesta e foarte conştiincios şi pe afirmările lui putem în general să contăm; cu toate acestea el este uneori părtinitor pentru eroii lui şi în specie are o tendinţă marcată de a exagerà isprăvile lui Ciru, eroul lui favorit. Aşà s'a constatat că Xenofon a comis o greşeală neiertată pentru un istorian, aceea de a prenumerà cucerirea Egiptului de către Perşi între isprăvile lui Ciru, pe când în realitate succesul a fost al lui Cambise. Fenicienii nu sunt nicăiri menţionaţi ca tributari şi ca supuşi ai Perşilor decât după moartea lui Ciru. La Cap. 143 din Cartea I, autorul nostru, vorbind despre situaţia coloniilor eline din Asia faţă de Ciru, spune curat: »οὔτε γὰρ Φοίνικες ἦσαν κω Περσέων κατήκοοι«, (»căci Fenicienii nu erau încă supuşii Perşilor«). Mai jos însă, la Cap. 34 din această carte, ca să nu mai fie îndoeală în această privinţă, el pune în gura Perşilor linguşitori cuvintele următoare: »εἴη ἀμείνων τοῦ πατρός (adică τοῦ Κύρου) τά τε γὰρ ἐκείνου πάντα ἔχειν αὐτὸν, καὶ προσκτῆσθαι Αἴγυπτόν τε καὶ τὴν θάλασσαν«. Prin τὴν θάλασσαν se înţelege Fenicienii, căci ei erau pe timpurile acelea principalul popor maritim. Nu trebue să ne influenţeze, cum a influenţat pe Bähr şi pe alţii, uzul a mai-mult-decât-perfectului verbului ἐδεδώκεσαν, care la prima vedere ar avea aerul să implice că supunerea aceasta a Fenicienilor către Perşi ar fi avut loc, nu de curând, ci mai de demult. Eu unul nu cred că Erodot a întrebuinţat acest timp al verbului cu intenţie, ci bănuesc că cucerirea Tirului de către Perşi a avut loc în primii ani ai domniei lui Cambise. Istoricii, ca Grote, cari atribue lui Ciru conchista Feniciei, s'au luat poate după Xenofon şi şi-au închipuit că distrugerea Babilonului de către Perşi subt Ciru trebuià să atragă după dânsa fatalmente şi căderea Tirului. Admiţând chiar că în momentul căderii Babilonului Fenicienii se aflaŭ subt stăpânirea babiloniană, lucru care în sine nu e de loc cert, aceasta nu ar însemnà că Tirul trebuià să cadă subt dominaţiunea persană odată cu căderea puterii Babilonului, întocmai cum coloniile eline de pe coasta Asiei mici căzute subt dominaţia lui Cresus nu au intrat subt stăpânirea Perşilor odată cu căderea regatului lidian. Tirienii trebue să fi rezistat Perşilor după căderea Babilonei, şi probabil că ceeace a ocupat primii cinci ani ai domniei lui Cambise a fost tocmai subjugarea Fenicienilor. Ştim că Cambise nu a pornit în contra Egiptului decât tocmai în anul al 5-lea al domniei sale, şi dacă nu ar fi fost ocupat cu Fenicienii, el de sigur întreprindeà campania dela început.

δὲ καὶ Κύπριοι σφεας αὐτοὺς Πέρσῃσι ἐστρατεύοντο ἐπ' Αἴγυπτον.[1]

20. Ἐπεί τε δὲ τῷ Καμβύσῃ ἐκ τῆς Ἐλεφαντίνης ἀπίκοντο οἱ Ἰχθυοφάγοι, ἔπεμπε αὐτοὺς ἐς τοὺς Αἰθίοπας, ἐντειλάμενος τά τε λέγειν χρὴ,[2] καὶ δῶρα φέροντας πορφύρεόν τε εἶμα[3] καὶ χρύσεον στρεπτὸν περιαυχένιον καὶ ψέλια καὶ μύρου ἀλάβαστρον καὶ φοινι-

lor voie şi pentrucă întreaga lui forţă navală atârnà de Fenicieni. Şi Ciprienii se supuserà de bună voie Perşilor şi luarà parte în expediţia în contra Egiptului.

20. Îndată ce Ichtiofagii sosirà dela Elefantine în prezenţa lui Cambise, el îi expedià la Etiopieni, instruindu-i asupra acelor ce trebuià să le spună şi (însărcinându-i) să ducă ca daruri un vestmânt de purpură, un colan de aur sucit,

[1] Δόντες δὲ καὶ Κύπριοι σφεας αὐτοὺς Πέρσῃσι ἐστρατεύοντο ἐπ' Αἴγυπτον. După spusele lui Erodot la Cap. 182 din Cartea II, Ciprienii ar fi fost supuşi de regele Amasis, şi Diodor din Sicilia (I, 68) spune că în lupta între Apries şi Amasis ei ar fi luptat împreună cu Fenicienii în contra celui din urmă. Ei dar cu acea ocazie probabil că s'au adresat Perşilor şi s'au pus subt protecţia lor ca să se scuture de subt jugul lui Amasis, aşà că pe timpul lui Cambise ei ar fi fost ostili Egiptenilor, lucru care convenià de minune scopurilor lui Cambise şi care explică bine de ce au luat şi ei parte la această expediţie în contra Egiptului.

[2] ἐντειλάμενος τά τε λέγειν χρὴ. În textul lui Long şi Macleane, adoptat de Blakesley, lipseşte τε precum lipseşte şi în multe ediţii vechi şi în cele mai multe manuscrise. Ediţiile cele mai autorizate moderne, precum şi Wesseling, mănţin pe τε, mai ales că la Capitolul 69 din Cartea I avem identic aceleaşi cuvinte: »ἐντειλάμενός τε τὰ λέγειν χρῆν«. În pasajul acela, pot adăogà aci în parenteză că, conformându-mă textului lui Creutzer, am scris χρῆν, dar îmi pare că χρὴ ar fi fost mai nemerit. În pasajul de faţă majoritatea manuscriselor au χρῆν, însă există trei manuscrise cu χρὴ adoptat şi de Creutzer aci.

[3] πορφύρεόν τε εἶμα. Printre darurile ce şi le făceau monarhii şi oamenii de seamă între dânşii figurau în genere şi stofe scumpe. Astfel Xenofon (*Cyrop.* VIII, 5, § 18) ne spune că Ciaxares a trimis lui Ciru, între altele »καὶ στολὴν Μηδικὴν ὡς δυνατὸν καλλίστην«. Îmbrăcămintea din text vedem că erà de coloare purpurie, tinctură specială tiriană, de care puteà dispune Cambise, deoarece el erà stăpân peste cetatea Tir. S'a discutat mult asupra colorii însăş a acestei tincturi şi asupra proveninţei ei. În general se crede că coloarea se extrăgeà dintr'o scoică, şi anume din scoica cunoscută subt numele de *murex trunculus*. Mai e o scoică mică având forma unui melc ordinar, dar având numai 1/4 parte a dimensiei lui; ea se numeşte *helix Ianthina;* această scoică are proprietatea de a învineţi apa cu materia colorantă de care dispune când voeşte s'o întunece ca să scape de pericol, întocmai cum face sepia, numai că sepia emite o cerneală neagră. Pliniu spune curat (Cartea IX, Cap. 36) că purpura tiriană se produceà din scoica zisă *murex* şi din *buccin.* Probabil că coloarea purpurie se extrăgeà din diverse scoici şi că ea nu erà uniformă ci varia între roşu şi vânăt, fapt pe care îl afirmă şi Pliniu în pasajul sus citat. Acest autor spune că trei colori se obţineau din două scoici: »Duo suut genera, buccinum. . ., altera purpura vocatur«. Pe urmă adaogă la Cap. 38 că coloarea cea mai căutată erà ca a ametistei (adică vânătă), coloare care se obţineà combinând 200

κηῖου οἴνου κάδον.[1] Οἱ δὲ Αἰθίοπες οὗτοι, ἐς τοὺς ἀπέπεμπε ὁ Καμβύσης, λέγονται εἶναι μέγιστοι καὶ κάλλιστοι ἀνθρώπων πάντων.[2] Νόμοισι δὲ καὶ ἄλλοισι χρᾶσθαι αὐτούς φασι κεχωρισμένοισι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ δὴ καὶ κατὰ

brăţare, o fiolă de alabastru cu mir şi o cadă de vin de palmier. Etiopienii aceştia, către cari a trimis Cambise, se zice că sunt cei mai mari şi cei mai frumoşi din toţi oamenii. Se mai zice că moravurile ce

---

părţi buccinum cu 111 părţi purpură (murex), că purpura tiriană se obţineà prin imersiunea lânii întâiu în purpură şi apoi în buccinum, şi că atunci lâna căpătà coloarea sângelui, un fel de roşu-negru, ceeace a făcut pe Omer să califice sângele de purpuriu. În fine la Cap. 39, Pliniu continuă şi spune că conchiliata nu aveà buccinum în compunerea ei, ci aveà faţa albăstrue. Rezultă dar că purpura sau porfirul tirian nu erà o coloare omogenă. Seneca (*Nat. Quæst.* I, 3) zice că purpura erà produsă de diverse scoici. Picturi vechi ne arată că purpura regală erà vânătă. E curios de observat în treacăt că haina de purpură pusă prin deriziune pe umerii lui Hristos e numită κοκκίνην (roşie) de Sf. Mateiu, πορφύραν de Sf. Marcu şi Ion şi λαμπρὰν de Sf. Luca.

[1] καὶ χρύσεον στρεπτὸν περιαυχένιον καὶ ψέλια καὶ μύρου ἀλάβαστρον καὶ φοινικηΐου οἴνου κάδον. Prin χρύσιον στρεπτὸν περιαυχένιον se înţelege un colan de aur în chip de funie sucită, aşà că erà maleabil şi se adaptà la forma gâtului. — ψέλια, rău scris în unele ediţii ψέλλια, sunt brăţare. Perşii şi Medii erau foarte efeminaţi şi purtau, ca femeile, scule, de aceea Erodot îi califică în Cartea VIII, la Cap. 113 de »ἄνδρας στρεπτοφόρους τε καὶ ψελιοφόρους«. Heeren e de părere că Cambise, când a trimis aceste daruri efeminate, a făcut-o în bătaie de joc; nu cred însă să fi fost aşà: din contra cred că acestea erau daruri cari de obiceiu se trimeteau ca o favoare deosebită; astfel în pasajul din Ciropedia lui Xenofon, citat în parte la începutul notei precedente, şi unde se enumeră darurile trimise de Ciaxare lui Ciru, avem »τὴν θυγατέρα στέφανόν τε χρυσοῦν καὶ ψέλια φέρουσαν καὶ στρεπτὸν καὶ στολὴν Μηδικὴν ὡς δυνατὸν καλλίστην«.—Prin μύρου ἀλάβαστρον se înţelege o fiolă în formă de lecită compusă dintr'un fel de carbonat de calce cristalizat, de coloare gălbue cu stratificaţii undulate, substanţă căreia îi dăm şi astăzi denumirea de alabastru oriental sau de aragonită stalagmitică. Aceste fiole, din cari s'au găsit destule exemplare, mai ales în mormintele egiptene, variau ca formă şi ca mărime şi puteau chiar să conţină până la un litru de mir sau de parfum. Cu timpul, orice sticlă, vas sau fiolă conţinând aşà parfumuri sau grăsimi aromatice, a ajuns să fie denumit ἀλάβαστρον, fără ca să fie fabricat din această materie, şi o casetă chiar conţinând arome se puteà denumì ἀλάβαστρον: în Evanghelia Sf. Mateiu, Cap. XXVI, vers 7, vedem cum o femeie a turnat pe capul lui Iisus, pe când erà la masă »ἀλάβαστρον μύρου«. — Unii scriu τὸν înainte de μύρου, dar aceasta e cu desăvârşire greşit. — În ceeace priveşte vinul de palmier, vezi vol. I, pag. 368, nota 2.

[2] λέγονται εἶναι μέγιστοι καὶ κάλλιστοι ἀνθρώπων πάντων. Că Etiopienii erau o rassă frumoasă şi înaltă de oameni, o ştim şi dela alţii autori. Astfel luând Biblia, avem în Cartea prooroculuì Isaia, Cap. XLV, vers 14, »Marfa Etiopiei şi a Sabeenilor, bărbaţi de statură înaltă«. Prin Etiopieni acì se înţeleg Negrii din această parte a Africei, cari sunt în adevăr mai înalţi şi mai frumoşi decât Negrii degeneraţi dinspre sud. Elinii, în neştiinţa lor, numiau pe Negrii din Africa Etiopieni, şi fiindcă există triburi negre mai frumoase, iar altele mai mici şi mai degenerate, rezultă oarecari contraziceri în descrierile autorilor elini cu privire la aceşti aşà numiţi Etiopieni. Astfel Strabon (XVI) zice despre Etiopieni curat contrariul de cele ce le afirmă Erodot în acest pasaj, adică că ei erau de mică statură. — În ceeace priveşte analogia existând între frumuseţe şi statură, vezi mai sus nota 1, pag. 4.

τὴν βασιληΐην τοιῷδε·[1] τὸν ἂν τῶν ἀστῶν κρίνωσι μέγιστόν τε εἶναι, καὶ κατὰ τὸ μέγαθος[2] ἔχειν τὴν ἰσχύν, τοῦτον ἀξιοῦσι βασιλεύειν.

21. Ἐς τούτους δὴ ὧν τοὺς ἄνδρας ὡς ἀπίκοντο οἱ Ἰχθυοφάγοι, διδόντες τὰ δῶρα τῷ βασιλέϊ αὐτῶν, ἔλεγον τάδε· »Βασιλεὺς ὁ »Περσέων Καμβύσης, βουλόμενος »φίλος τοι καὶ ξεῖνος γενέσθαι, »ἡμέας τε ἀπέπεμψε ἐς λόγους τοι »ἐλθεῖν κελεύων, καὶ δῶρα ταῦτά »τοι δίδοϊ, τοῖσι καὶ αὐτὸς μά»λιστα ἥδεται χρεώμενος«. Ὁ δὲ Αἰθίοψ,[3] μαθὼν ὅτι κατόπται[4] ἥκοιεν, λέγει πρὸς αὐτοὺς τοιάδε· »Οὔτε ὁ Περσέων βασιλεὺς δῶρα »ὑμέας ἔπεμψε φέροντας, προτι»μῶν πολλοῦ ἐμοὶ ξεῖνος γενέσθαι,[5] »οὔτε ὑμεῖς λέγετε ἀληθέα· ἥκετε »γὰρ κατόπται τῆς ἐμῆς ἀρχῆς. »Οὔτε ἐκεῖνος ἀνήρ[6] ἐστι δίκαιος· le observă ei sunt altele şi că diferă de restul omenirii, mai ales întru cât priveşte (alegerea) regilor (care se face) astfel; pe acela dintre cetăţeni pe care îl judecă ei că e mai mare, şi că odată cu talia posedă şi forţa fizică, pe acesta îl consideră demn de a domni.

21. La oamenii aceştia, când au sosit Ichtiofagii, au remis regelui lor darurile, zicându-i: »Cambise, regele Per»şilor, dorind a fi amicul şi »aliatul tău, ne-a trimis cu or»din să intrăm în vorbă cu »tine, şi îţi oferă ca daruri a»ceste obiecte de cari face el »singur uz foarte bucuros«. Etiopianul însă, înţelegând bine că ei erau spioni, le răspunse cu următoarele cuvinte: »Re»gele Perşilor nu v'a trimis ca »să-mi aduceţi daruri, fiind do»ritor înainte de toate ca să »devie aliatul meu, (şi) nici »voi nu spuneţi adevărat: aţi

[1] καὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν βασιληΐην τοιῷδε. Vezi Diodor din Sicilia III, 8 şi Aristot, Polit. IV, 4.

[2] κατὰ τὸ μέγαθος. Pentru acest uz al lui κατὰ cu acuzativul, atât acì cât şi în clauza care face subiectul notei precedente, vezi vol. I, pag. 149, nota 1.

[3] Ὁ δὲ Αἰθίοψ. Se. subtînţelege βασιλεὺς. (Vezi mai sus nota 1, pag. 11).

[4] κατόπται. Vezi mai sus nota 1, pag. 45.

[5] προτιμῶν πολλοῦ ἐμοὶ ξεῖνος γενέσθαι. Preţuind cu mult şi mai presus de toate să fie aliatul şi amicul meu: ξεῖνος implicând cea mai strânsă legătură de amiciţie, deci şi alianţă. — În loc de προτιμῶν Dindorf propune forma ionică προτιμέων, întocmai precum la Cap. 137 din Cartea II propune προτιμέοντες în loc de προτιμῶντες şi la Cap. 43 din Cartea IV ἐπιτιμέων în loc de ἐπιτιμῶν.

[6] ἐκεῖνος ἀνήρ. Acel om. Regele Etiopiei se referă natural acì la Cambise căruia ar fi putut să-i zică pe nume sau să-l califice de »Regele vostru«. Nu mă pot opri de a vedeà în acest mod de a vorbì de Cambise un fel de dispreţ din partea şefului etiopian.

»εἰ γὰρ ἦν δίκαιος, οὔτ' ἂν ἐπεθύ,
»μησε χώρης ἄλλης ἢ τῆς ἑαυτοῦ
»οὔτ' ἂν ἐς δουλοσύνην ἀνθρώ-
»πους ἦγε ὑπ' ὧν μηδὲν ἠδίκη-
»ται. Νῦν δὲ αὐτῷ τόξον[1] τόδε
»διδόντες τάδε ἔπεα λέγετε· Βασι-
»λεὺς ὁ Αἰθιόπων συμβουλεύει
»τῷ Περσέων βασιλέϊ, ἐπεὰν οὕτω
»εὐπετέως ἕλκωσι τὰ τόξα Πέρσαι
»ἐόντα μεγάθεϊ τοσαῦτα, τότε ἐπ'
»Αἰθίοπας τοὺς Μακροβίους πλή-
»θεϊ ὑπερβαλλόμενον στρατεύεσθαι·
»μέχρι δὲ τούτου θεοῖσι εἰδέναι
»χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον τράπουσι
»Αἰθιόπων παισὶ[2] γῆν ἄλλην προσ-
»κτᾶσθαι τῇ ἑωυτῶν«.

»venit ca să spionaţi regatul
»meu. (Şi) nici omul acela nu
»e just; căci dacă ar fi just, nu
»ar râvnì alt teritoriu decât al
»lui propriu, şi nu ar duce în
»robie nişte oameni cari nu
»i-au făcut nici un neajuns.
»Acum dar, daţi-i arcul acesta
»şi ziceţi-i: Regele Etiopieni-
»lor sfătueşte pe regele Per-
»şilor să facă resbel în contra
»Etiopienilor Macrobii (numai)
»atunci când Perşii vor fi în
»stare sa întindă astfel arcuri
»de mărimea acestuia şi când îi
»vor copleşi cu numărul; până
»atunci însă să mulţumească
»zeilor cari n'au băgat în ca-

[1] τόξον. Acest arc trebue să fi fost foarte mare şi greu de întins, cum se şi vede din clauza următoare. Perşii erau arcaşi dibaci şi mânuiau această armă tot aşà de bine ca şi Sciţii şi Parţii, vestiţi pentru dibăcia lor, şi ştim din scrierile lui Ctesias (*Persica Excerpta*, § 17) că Dariu şi Sciţii şi-au trimis reciproc arcuri emblematice. Aşà fiind, trimiterea acestui arc din partea regelui Etiopienilor Macrobii către regele Persiei n'ar însemnà nimic dacă arcul acesta nu ar fi fost de o rezistenţă şi de o dimensie mai presus de forţele lor. Şi în adevăr călătorii cari au vizitat aceste părţi ale continentului african au fost impresionaţi de dimensia şi de puterea arcurilor cu cari se servă indigenii; aceasta e şi natural într'o localitate unde abundă animale pachiderme pe cari le vânează continuu aceste triburi sălbatice. Ca să cităm mărturia câtorvà scriitori antici, şi chiar mai moderni, putem menţionà pe Diodor din Sicilia (III, 8) care spune despre Etiopieni că ei se servă de »ξυλίνοις τόξοις τετραπήχεσιν οἷς τοξεύουσι μὲν τῷ ποδὶ προσβαίνοντες« s.c.l.; pe Strabon (XVI) carele vorbind despre Etiopienii vânători de elefanţi zice: »ἡ δὲ τοξεία... διὰ τριῶν ἀνδρῶν«; pe Pliniu (*Hist. nat.*, VIII, 8) carele spune despre Troglodiţi, vecini cu Etiopienii, că ei se servă de arcuri colosale. Printre autorii mai moderni putem citì pe călătorul englez Bruce carele vorbeşte despre un trib de Negri numiţi Şangala, de rassă nubiană, cari întrebuinţează arcuri foarte grele de întins; aşà dar nimic mai natural decât ca aceşti Macrobii să fi avut şi ei astfel de arcuri. — Mai e şi o observaţie a lui Wilkinson cu privire la acest dar etiopic către un rege puternic străin, de care merită să dăm seamă acì; el zice că arcul destins erà emblema părţilor Africei corespundênd cu Libia antică al cărui nume local e tocmai *Toş*. Acest cuvânt în limba coptică însemnà provincie sau hotar. Pe de altă parte vechiul nume al Etiopiei, pe care îl întâlnim şi în Biblie, erà *Cuş* sau *Coş*, nume care figurează uneori pe papirusele coptice ca *Toş*. E evident că există o legătură între cuvintele Toş şi Coş, iar cuvântul Coş sau Cuş însemnà arc şi erà aplicat Etiopiei înainte chiar de invazia regilor păstori, adică dejà dela începutul dinastiei a 12-a în Egipt.

[2] θεοῖσι εἰδέναι χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον τράπουσι Αἰθιόπων παισί. La Cap. 71 din Cartea I găsim aproape identic acelaş mod de a se exprimà: »θεοῖσι ἔχω χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον ποιέουσι Πέρσῃσι« κ.τ.λ. şi mai

»pul fiilor Etiopienilor să caute »să capete alt teritoriu decât »al lor propriu«.

22. Ταῦτα δὲ εἴπας, καὶ ἀνεὶς τὸ τόξον, παρέδωκε τοῖσι ἥκουσι. Λαβὼν δὲ τὸ εἷμα τὸ πορφύρεον, εἰρώτα ὅ τι εἴη καὶ ὅκως πεποιημένον.[1] Εἰπάντων[2] δὲ τῶν Ἰχθυοφάγων τὴν ἀληθηΐην[3] περὶ τῆς πορφύρης καὶ τῆς βαφῆς,[4] δολεροὺς μὲν τοὺς ἀνθρώπους ἔφη εἶναι, δολερὰ δὲ αὐτῶν τὰ εἵματα. Δεύτερα δὲ τὸν χρυσοῦν εἰρώτα στρεπτὸν τὸν περιαυχένιον καὶ τὰ ψέλια. Ἐξηγεομένων δὲ τῶν Ἰχθυοφάγων τὸν κόσμον αὐτῶν, γελάσας ὁ βασιλεὺς καὶ νομίσας εἶναί σφεα πέδας, εἶπε ὡς παρ' ἑωυτοῖσί εἰσι ῥωμαλεώτεραι τούτων πέδαι. Τρίτον δὲ[5] εἰρώτα τὸ μύρον· εἰπάντων δὲ τῆς ποιήσιος πέρι καὶ ἀλείψιος, τὸν αὐτὸν λόγον τὸν καὶ περὶ τοῦ εἵματος εἶπε. Ὡς δὲ ἐς τὸν οἶνον ἀπίκετο, καὶ ἐπύθετο αὐτοῦ τὴν ποίησιν, ὑπερησθεὶς τῷ πόματι, ἐπείρετο ὅ τι τε σιτέεται ὁ βασιλεὺς, καὶ χρόνον ὁκόσον μακρότατον ἀνὴρ Πέρσης ζώει. Οἱ δὲ σιτέεσθαι μὲν τὸν ἄρτον εἶπαν,

22. După ce spuse acestea, destinse arcul şi îl dete în mâna acelor cari veniseră. Luând apoi vestmântul de purpură, întrebă ce eră şi cum eră fabricat. Spunând Ichtiofagii adevărul în ceeace priveşte purpura şi văpsirea, el le spuse că erau oameni falşi şi că vestmintele lor erau (asemeni) falşe. În al doilea rând întrebă despre colanul de aur sucit şi despre brăţare. Când Ichtiofagii explicară că acestea se purtau, regele (Etiopienilor) a rîs şi crezând că aşà erau lanţurile la ei, le zise că la dânşii lanţurile erau mai solide ca acestea. În al treilea rând le întrebă despre mir; explicându-i ei confecţiunea lui precum şi (modul) de ungere, el le repetă cele ce spusese despre vestmânt. Când ajunse la vin şi fu informat asupra confecţiunii lui, fiind foarte încântat

sus în aceeaş Carte, la Cap. 27 avem: »Αἳ γὰρ τοῦτο θεοὶ ποιήσειαν ἐπὶ νόον νησιώτῃσι«. — E clar din primul pasaj citat că propunerea făcută de Mehler de a transformà οἳ în ὅτι este nejustificată. — În loc de τράπουσι ediţia lui Long şi Macleane are τρέπουσι.

[1] εἰρώτα ὅ τι εἴη καὶ ὅκως πεποιημένον. Erodot, carele în dialoguri întrebuinţează forma interogativă şi forma relativă, face uz acì de forma relativă, ca la Cap. 106 din Cartea II.

[2] Εἰπάντων. Două manuscrise au εἰπόντων care nu e probabil, mai ales că mai sus avem εἶπας şi mai jos εἶπαν, unde toate manuscrisele sunt de acord.

[3] ἀληθηΐην. Creutzer are ἀληθείην. Forma ionică e însă mai în acord cu limbagiul lui Erodot când se servă de cuvântul acesta.

[4] τῆς βαφῆς. Vezi mai sus nota 3, pag. 49.

[5] Τρίτον δὲ. Unele ediţii omit greşit aceste cuvinte. Erodot obicinueşte destul de des asemenea enumeraţiuni: vezi Cartea I, Cap. 204; Cartea II, Cap. 22 şi 137 şi mai jos în Cartea aceasta, Cap. 31.

ἐξηγησάμενοι τῶν πυρῶν τὴν φύσιν, ὀγδώκοντα δ' ἔτεα ζόης πλήρωμα ἀνδρὶ μακρότατον προκέεσθαι.[1] Πρὸς ταῦτα ὁ Αἰθίοψ ἔφη, οὐδὲν θωυμάζειν εἰ σιτεόμενοι κόπρον ἔτεα ὀλίγα ζώουσι·[2] οὐδὲ γὰρ ἂν τοσαῦτα δύνασθαι ζώειν σφέας εἰ μὴ τῷ πόματι ἀνέφερον, φράζων τοῖσι Ἰχθυοφάγοισι τὸν οἶνον·[3] τοῦτο[4] γὰρ ἑωυτοὺς ὑπὸ Περσέων ἐσσοῦσθαι

cu (această) băutură, le întrebă cu ce se nutrià regele (Perşilor) şi care erà limita extremă de vârstă până la care puteà trăì un Persan. Ei răspunseră că (regele Perşilor) se nutrià cu pâne, explicându-(le tot odată) natura grâului, (şi apoi adăogară) că optzeci de ani erà limita extremă a vieţii de om (la Perşi). La acestea Etiopianul răspunse că nu se mirà deloc ca ei să trăească aşà de puţini ani când se nutriau cu gunoaie; nici n'ar puteà trăì ei atâta dacă n'ar recurge la (acea) băutură, indicând Ichtiofagilor vinul; asupra acestui punct (recunoscù că) naţia lui erà întrecută de Perşi.

23. Ἀντειρομένων δὲ τὸν βασιλέα τῶν Ἰχθυοφάγων τῆς ζόης[5]

23. La rândul lor Ichtiofagii întrebară pe regele (Etiopieni-

[1] προκέεσθαι. Bredoviu propune a se da forma atică προκεῖσθαι acestui verb, subt motiv că Erodot la infinitive întrebuinţează în genere forma atică. Toate manuscrisele însă au forma ionică acì; asemeni toate, la Cap. 2 din Cartea II, au κέεσθαι şi nu κεῖσθαι.

[2] οὐδὲν θωυμάζειν εἰ σιτεόμενοι κόπρον ἔτεα ὀλίγα ζώουσι. Această întâmpinare a şefului lor probează că Etiopienii aceştia Macrobii erau aşà de înapoiaţi în civilizaţie, încât nu ştiau nici ce e agricultura. Heeren spune că triburile negre cari locuesc în părţile acestea ale Africei fac un fel de pâne foarte mizerabilă care se numeşte *Durah* şi care se acreşte foarte curând, devenind cu totul improprie pentru hrană. El crede că aceşti Macrobii însă ai lui Erodot erau culţi până la un grad oarecare, cu toate că nu ştiau să lucreze pământul; nu pot admite însă agricultură fără o oarecare stabilitate, şi stabilitatea implică un grad oarecare de cultură; aşà că deduc din cele spuse acì că acest popor erà nomadic în regiunea aceea şi că trăià mai mult din produsul vânatului şi al prăzii.

[3] εἰ μὴ τῷ πόματι ἀνέφερον φράζων τοῖσι Ἰχθυοφάγοισι τὸν οἶνον. Bähr interpretează întreagă fraza aceasta latineşte astfel: »Namque »Persas ne tot quidem annos vivere posse dicebat nisi vini potu se recrearent, »monstrans scilicet Ichthyophagis vinum«. — Unele manuscrise, în loc de ἀνέφερον au ἀναφέρων, altele ἀνέφυρον. — Unele ediţii vechi au τῷδε după πόματι, dar acest adaos nu e necesar.

[4] τοῦτο. Manuscrisul florentin şi încă alte două au τούτῳ.

[5] ζόης. Unele ediţii au ζωῆς, altele ζώης, ambele forme fiind străine limbajului obicinuit de Erodot. (Vezi Cartea I, Cap. 32 şi 38, asemeni Cartea II, Cap. 77 şi 105).

καὶ διαίτης πέρι, ἔτεα μὲν ἐς ἐείκοσι καὶ ἑκατὸν τοὺς πολλοὺς αὐτῶν ἀπικνέεσθαι,[1] ὑπερβάλλειν[2] δέ τινας καὶ ταῦτα· σίτησιν δὲ εἶναι κρέα ἑφθά,[3] καὶ πόμα[4] γάλα. Θῶυμα δὲ ποιευμένων τῶν κατασκόπων περὶ τῶν ἐτέων, ἐπὶ κρήνην σφι ἡγήσασθαι,[5] ἀπ' ἧς λουόμενοι λιπαρώτεροι ἐγίνοντο, κατάπερ εἰ ἐλαίου εἴη·[6] ὄζειν δὲ ἀπ' αὐτῆς

lor) despre vieaţa şi traiul (acelui popor şi aflară dela el) că cea mai mare parte (din ei) ajungeau la vârsta de o sută douăzeci de ani şi că unii chiar treceau peste această (cifră), că hrana lor se compunea din cărnuri fierte, şi că laptele eră băutura lor. Exprimând spionii mirare cu privire la a-

[1] ἔτεα μὲν ἐς ἐείκοσι καὶ ἑκατὸν τοὺς πολλοὺς αὐτῶν ἀπικνέεσθαι. Lungimea aceasta de vieaţă în ţara Etiopienilor Macrobii face parte din aceeaş ordine de idei la care am făcut aluzie la nota 5 dela pag. 46, care atribuià acestei regiuni ideale toate fericirile. Cifra în sine de 120 de ani, ca reprezentând durata medie a vieţii unui om, este aceea dată la Cap. 163 din Cartea I ca fiind durata vieţii lui Argantonie, regele Tartesienilor. La cele spuse asupra acestei cifre cu privire la acel pasaj în nota 7, pag. 390, vol. I, vom adăogà numai că o găsim şi în Geneza la vers 3 din Cap. VI ca durata vieţii hărăzite omului de Dumnezeu, şi e probabil, şi chiar sigur, că la epoca primilor oameni media vieţii eră mai lungă decât e astăzi, cifra de 120 de ani rămânând tradiţională ca aceea a duratei vieţii la popoare primitive, şi a fost apoi considerată ca reprezentând limita extremă a vieţii omului la inceputul epocei pe care o numim istorică. — În loc de ἐείκοσι ediţia lui Creutzer adoptă formă atică εἴκοσι. (Vezi nota 1, pag. 310, vol. II).

[2] ὑπερβάλλειν. În unele ediţii găsim forma ionică ὑπερβαλλέειν.

[3] κρέα ἑφθά. Multe manuscrise au τε între aceste două cuvinte; această conjuncţiune însă nu şi-ar avea locul acolo, afară numai dacă ar lipsì cevà din text, cum ar fi de pildă cazul dacă textul original ar fi fost κρέα τε ἑφθὰ καὶ ὀπτὰ, propus chiar de Schweighäuser. Nu cred însă să poată fi aşà, mai ales că mai sus la Cap. 18 se vorbeşte numai de κρεῶν ἑφθῶν. În favoarea suprimării lui τε avem autoritatea necontestată a două manuscrise, acela din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge şi acela din biblioteca bodleiană la Oxford. — Atât acì cât şi la Cap. 18 mai sus e vorba probabil de carne fiartă şi uscată, cum e aceea cu care se nutresc şi astăzi Africanii din Senaar.

[4] πόμα. Cobet scrie πῶμα, ortografie pe care o găsim în Eschil, *Supplic.* vers 914, *Theb.* vers 284, *Eumenid.* vers 252; în Euripid, *Bacchæ*, vers 707 şi *Hecuba*, vers 396. Manuscrisele toate însă au acì forma πόμα care eră în general cea obicinuită în limbajul atic.

[5] ἡγήσασθαι. Blakesley observă acì că acest infinitiv trebue luat cu un verb ca ἔφασαν al cărui subiect ar fi Ἰχθυοφάγοι subtînţeles, pe când infinitivele din fraza precedentă ar fi însoţite de un verb ca ἀντέλεγε al cărui subiect ar fi ὁ βασιλεὺς, subînţeles şi acela. Transiţia dela construcţia directă la cea indirectă produce impresia că autorul face acì un rezumat dintr'o naraţiune pe care o are înaintea lui, operaţie care explică negligenţa de stilistică în tot pasajul de faţă.

[6] ἐπὶ κρήνην σφι ἡγήσασθαι, ἀπ' ἧς λουόμενοι λιπαρώτεροι ἐγίνοντο, κατάπερ εἰ ἐλαίου εἴη. Iată cum descrie Pomponius Mela (III, 9, § 2), acest izvor: »Est lacus (zice el) quo perfusa corpora quasi »uncta pernitent. Bibitur idem; adeo est liquidus et ad sustinenda quæ inci»dunt aut immituntur infirmos, ut folia etiam proximis decisa frondibus non »innatantia ferat, sed pessum et penitus accipiat«. Ape grele există conţinând săruri, uleuri sau alte materii de natură a mărì densitatea lor, aşà că corpuri cari ar cădeà la fund în ape normale, ar plutì pe suprafaţa lor: aşà e de pildă Marea Moartă din Palestina, dar ape de aşà mică densitate, încât toate să

ὡσεὶ ἴων.[1] Ἀσθενὲς δὲ τὸ ὕδωρ τῆς κρήνης ταύτης οὕτω δή τι.[2] ἔλεγον εἶναι οἱ κατάσκοποι, ὥστε μηδὲν οἷόν τε εἶναι ἐπ' αὐτοῦ ἐπιπλέειν, μήτε ξύλον,[3] μήτε τῶν ὅσα ξύλου ἐστὶ ἐλαφρότερα, ἀλλὰ πάντα σφέα χωρέειν ἐς βυσσόν.[4] Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦτο εἴ σφί ἐστι ἀληθέως οἷόν τι λέγεται, διὰ τοῦτο ἂν εἴεν, τούτῳ τὰ πάντα χρεώμενοι, μακρόβιοι.[5] Ἀπὸ τῆς κρήνης δὲ ἀπαλλασσομένων ἀγαγεῖν[6] σφέας ἐς δεσμωτήριον ἀνδρῶν, ἔνθα τοὺς πάντας ἐν πέδῃσι χρυσέῃσι[7] δεδέσθαι. Ἔστι δὲ ἐν τούτοισι τοῖσι Αἰθίοψι πάντων

nii (de vârstă), ei (spun că) ar fi fost conduşi la un izvor unde, scăldându-se, au ieşit mai lucioşi, ca cum ar fi fost untdelemn; iar (izvorul) mirosià a micşunele. Şi spionii au mai spus că apa din izvorul acesta e aşà de slabă, încât nu e în stare să plutească pe ea nici lemn, nici altceva mai uşor ca lemnul, dar toate cad la fund. Apa aceasta, dacă ceeace spun ei despre ea este adevărat, deoarece o întrebuinţează ei la toate, e poate cauza pentru care trăesc mult. După ce ple-

cadă la fund, adică mai uşoare chiar decât apa de fluviu, nu se cunosc; şi e posibil că avem acì a face cu o exageraţie a autorului nostru, cum mai sunt în coprinsul acestor capitole. Din descrierea în pasajul acesta ar rezultà că suprafaţa apei acesteia ar fi unsuroasă şi atunci rezultatul ar fi ca corpurile ce pică în ea, şi cari ar cădeà la fund în ape ordinare, să plutească, dar nu să cadă la fund cum spune Erodot mai departe şi Mela în pasajul citat mai sus.— Unii scriu λούμενοι.

[1] ὄζειν δὲ ἀπ' αὐτῆς ὡσεὶ ἴων. Unii traduc ca şi cum ὄζειν ar trebuì luat cu τοὺς λουομένους subtînţeles, adică că Ichtiofagii aceştia, după ce au fost scăldaţi în această apă, mirosiau a micşunele. Traducerea însă cea mai naturală e aceea pe care o dăm acì, că apa erà care mirosià a micşonele, nu ei.

[2] οὕτω δή τι. Aşà încât, întrebuinţat şi mai sus la Cap. 12.

[3] μήτε ξύλον. Nu e cu neputinţă ca idea uşurinţei acestei ape să provină din faptul că lemnul de cocos, care e copacul cel mai comun în aceste regiuni, are o greutate specifică mai mare ca volumul de apă pe care îl deplasează, astfel că nu pluteşte ci cade la fund: aşà e şi cu lemnul de abanos care asemenea abundă în părţile acestea.

[4] βυσσόν. Forma ionică pentru βυθόν care figurează chiar în două manuscrise.

[5] Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦτο εἴ σφι ἐστι ἀληθέως οἷόν τι λέγεται, διὰ τοῦτο ἂν εἴεν, τούτῳ τὰ πάντα χρεώμενοι, μακρόβιοι. Blakesley închide toată fraza aceasta între parenteze, pentrucă diferă de cele ce precedă şi de cele ce urmează, atât prin construcţia ei cât şi prin faptul că nu face parte din naraţiune, ci e o frază parentetică aruncată acì de Erodot şi exprimând o reflecţie proprie a lui. Firul naraţiunii este reluat în fraza următoare prin reîntoarcere la forma indirectă de construcţie.

[6] ἀγαγεῖν. ἀγαγεῖ, care figurează în textul lui Creutzer, nu poate să fie decât o eroare, căci se subtînţelege ἔλεγον Ἰχθυοφάγοι.

[7] ἐν πέδῃσι χρυσέῃσι La Capitolul 66 din Cartea I avem »πέδαι αὗται, ἐν τῇσι ἐδεδέατο. — Wilkinson ne spune că aurul abundă în Etiopia. Acest metal se găseşte pe hotarele Abisiniei şi chiar în pustiurile Bişareh. Minele de aur dela Bişareh sunt menţionate de Agatircide şi nu sunt altele decât acelea cari au fost exploatate mai târziu de către califii arabi. Ele se găsesc la o distanţă de optsprezece zile dela hotarul Egiptului înspre sud-est, şi metalul preţios care se extrăgeà erà aşà puţin încât nu se acoperiau nici

ὁ χαλκὸς[1] σπανιώτατον καὶ τιμιώτατον. Θεησάμενοι δὲ καὶ τὸ δεσμωτήριον, ἐθεήσαντο[2] καὶ τὴν τοῦ Ἡλίου λεγομένην τράπεζαν.

24. Μετὰ δὲ ταύτην,[3] τελευταίας ἐθεήσαντο τὰς θήκας αὐτῶν, αἳ λέγονται σκευάζεσθαι ἐξ ὑέλου[4] τρόπῳ τοιῷδε· ἐπεὰν τὸν νεκρὸν

cară dela izvor (ei spun că) fură conduşi la temniţa bărbătească, unde toţi arestaţii sunt încătuşaţi cu lanţuri de aur. Căci la Etiopienii aceştia, din toate (metalurile) cel mai rar şi cel mai scump este arama. După ce vizitară temniţa, li s'a arătat aşà zisa masă a Soarelui.

24. După aceasta, în ultimul rând, (Ichtiofagii) vizitară sarcofagiile acestora, cari se zice că sunt lucrate de cristal în

---

cheltuelile şi când fură examinate de Mehmet Ali s'a luat hotărîrea de a nu se reîncepe exploatarea. Nu cred ca aurul acesta să fi fost mai abundent în timpurile lui Cambise decât e astăzi, şi probabil că istoria lanţurilor de aur ale prizonierilor, despre cari se vorbeşte acì, e o pură legendă.

[1] χαλκὸς. Mine de aramă se găsesc în pustiurile Egiptului oriental, între Nil şi Marea Roşie şi între gradele 24 şi 31 de latitudine Nord. În timpul regelui Osirtasen I, minele de aramă ale muntelui Sinaia erau în plină exploatare, şi e chiar probabil ca această exploatare să fi început la o epocă anterioară acestui rege, mai ales că numele unor regi aparţinând celei de a 4-a dinastii s'au găsit săpate în minele dela Wady-Maghara. În nordul Etiopiei arama devine deja rară, şi se găseşte iar în destul de mare cantitate în părţile de sus ale Nilului alb. E dar probabil că acest metal erà rar pe lângă strâmtorile Bab-el-Mandeb, nu însă aşà de rar încât să fie mai preţios ca aurul.

[2] Θεησάμενοι δὲ καὶ τὸ δεσμωτήριον, ἐθεήσαντο. Dindorf şi Dietsch au θηησάμενοι şi ἐθηήσαντο; această schimbare însă nu e sprijinită pe nici un manuscris.

[3] ταύτην. Adică τράπεξαν Ἡλίου.

[4] ὑέλου. Deoarece acest cuvânt se aplică prin analogie nu numai la cristal dar şi la tot ce e transparent ca cristalul, cum ar fi de pildă sticla, mica şi alte substanţe de felul acesta, acest fapt a dat loc la multe supoziţii relativ la substanţa în specie la care ar fi făcând acì aluzie Erodot. Toţi sunt aproape de acord că nu poate fi vorbă de cristal, pentru motivul că nu există blocuri aşà de mari pentru a se face din ele coşciuguri. De altă parte Erodot afirmă mai jos că această substanţă se găseşte în pământ, lucru care ar fi în favoarea ideii că e chestie de cristal de piatră (crystal de roche). Această substanţă însă nu se găseşte de loc în această parte a Africei. E dar probabil că e vorba de o altă substanţă transparentă. Unii cred că ar fi sticlă; aceasta iar e puţin probabil, pentrucă fabricaţia sticlei implică un grad de civilizaţie care de sigur că nu există la Etiopienii Macrobii: chiar în Egipt, ţară mai cultă, nu se fabrică decât foarte puţină sticlă; afară de aceasta sticla nu se scoate din pământ, ci se fabrică în general cu nisip ars la o temperatură considerabilă. O altă teorie este că ar fi sare minerală care în adevăr se găseşte în cantitate pe malurile şi în pustiul de lângă Marea Roşie şi care e transparentă ca cristalul când e pur. Alţii iar cred că e mica, dar acest mineral nu se găseşte în Etiopia. S'a propus în fine de către alţii cleiul de salcâm de care se serviau şi Egiptenii subt formă topită pentru a unge cadavrele şi a le face impermeabile la aer. În toate cazurile chestiunea nu se poate re-

ἰσχνήνωσι,[1] εἴτε δὴ κατάπερ Αἰγύπτιοι εἴτε ἄλλως κως, γυψώσαντες ἅπαντα αὐτὸν γραφῇ[2] κοσμέουσι, ἐξομοιεῦντες τὸ εἶδος ἐς τὸ δυνατόν· ἔπειτα δέ οἱ περιϊστᾶσι στήλην ἐξ ὑέλου πεποιημένην κοίλην·[3] ἡ δὲ σφι πολλὴ καὶ εὐεργὸς[4] ὀρύσσεται. Ἐν μέσῃ δὲ τῇ στήλῃ ἐνεὼν διαφαίνεται ὁ νέκυς, οὔτε ὀδμὴν οὐδεμίαν ἄχαριν παρεχόμενος οὔτε ἄλλο ἀεικὲς[5] οὐδέν· καὶ ἔχει πάντα φανερὰ ὁμοίως αὐτῷ τῷ νέκυϊ.[6] Ἐνιαυτὸν

chipul următor: după ce a fost uscat cadavrul, fie după sistemul Egiptenilor, fie în alt mod oarecare, (Etiopienii) îl acoperă peste tot cu ipsos şi apoi îl pictează ca să imiteze pe cât e posibil natura; după aceea îl aşează într'o coloană de cristal scobită pe din lăuntru; această (substanţă) se extrage din pământ la ei în mare cătăţime şi (de o natură) lesne de lucrat. Mortul încrus-

---

zolvì pe dibuitele şi importanţa ei e scăzută prin faptul că întreaga această naraţiune relativ la misiunea Ichtiofagilor pe lângă aceşti Etiopieni trebue primită *cum grano salis*. — În loc de ὑέλου găsim în unele ediţii bazate pe două manuscrise ὑάλου care se aplică în specie sticlei. Am tradus prin »cristal« fiindcă aplicăm uneori şi sticlei acest cuvânt.

[1] ἰσχνήνωσι. Creutzer scrie ἰσχνήνωσι. Operaţia de uscare este probabil aceea care durează şaptezeci de zile şi care e descrisă la Cap. 86 din Cartea II.

[2] γραφῇ. Vezi vol. I, pag. 292, nota 7.

[3] οἱ περιϊστᾶσι στήλην ἐξ ὑέλου πεποιημένην κοίλην. Literal înfiinţează împrejurul lui (al cadavrului) o coloană de cristal făcută concavă.

[4] εὐεργὸς »lesne de lucrat«. Adjectivul acesta se întrebuinţează în sensul acesta de Teofrast (*Hist. Plant.*, III, 9, § 2 şi 6; V, § 1 şi 6 şi § 2) şi de Aristot (*Part. An.* II, 16).

[5] ἀεικὲς »care să fie revoltător«. Vedem cuvântul acesta în Cartea aceasta la Cap. 38.

[6] καὶ ἔχει πάντα φανερὰ ὁμοίως αὐτῷ τῷ νέκυϊ. Sunt diferite moduri de a traduce pasajul acesta. Unii, ca Bähr, consideră că ἡ στήλη, subtînţeles, ar fi subiectul lui ἔχει, aşà că s'ar puteà traduce: »ea (adică coloana) prezentă ca vizibile toate părţile (cadavrului) ca şi cum ar fi însuş cadavrul«, sau pentru a reproduce cuvintele proprii latine ale lui Bähr: »columna »omnia manifesta (silicet conspicua) habet sicut ipsum cadaver«. Sunt mai mult de opinie că subiectul lui ἔχει este ὁ νέκυς subtînţeles, ceeace e mai natural pentrucă în fraza precedentă subiectul este tot ὁ νέκυς. În aşà caz νέκυς diferă ca sens de νέκυϊ, întrucât cel dintâiu indică cadavrul acoperit cu un strat de gips, iar cel de-al doilea cadavrul nepreparat, şi cred că ceeace a înţeles Erodot e că în această coloană transparentă se puteà vedeà cadavrul preparat în gips şi văpsit, în toate părţile lui, ca şi cum ar aveà cinevà cadavrul în starea lui naturală subt ochi. Interpretarea pe care o dà Blakesley »şi »totuş erau distincte şi clare toate trăsăturile lui, ca şi cum ar fi fost omul »însuş când erà în vieaţă«, prezentă inconvenientul că nu ţine compt de τῷ νέκυϊ pe care îl consideră chiar ca o intercalare suspectă şi îl închide între parenteze, expresia νέκυς neputându-se aplicà unui mort când erà în vieaţă. Argumentul principal pe care îl invoacă Blakesley pentru a bănui autenticitatea cuvintelor τῷ νέκυϊ este faptul că în clauza următoare un manuscris care se află la Rheims are τῷ νέκυϊ după cuvintele οἱ μάλιστα şi Wesseling suprimă τῷ νέκυϊ în clauza de faţă şi îl mănţine în clauza următoare. Blakesley susţine că după ce τῷ νέκυϊ din clauza următoare a fost încorporat în

μὲν δὴ ἔχουσι τὴν στήλην ἐν τοῖσι οἰκίοισι οἱ μάλιστα προσήκοντες,[1] πάντων τε ἀπαρχόμενοι[2] καὶ θυσίας οἱ προσάγοντες· μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκομίσαντες ἱστᾶσι περὶ τὴν πόλιν.

tat în mijlocul coloanei se poate vedeà şi nu exalează nici un miros neplăcut, nici nu prezentă un spectacol care să revolte; totuş el are toate părţile vizibile ca şi cum ar fi mortul în stare naturală. Rudele lui cele mai de aproape păstrează coloana (aceasta) timp de un an în casele (lor), îi aduc premise din toate şi îi oferă sacrificii; după aceea o duc afară şi o aşează în apropierea oraşului.

25. Θεησάμενοι δὲ τὰ πάντα οἱ κατάσκοποι, ἀπαλλάσσοντο ὀπίσω· ἀπαγγειλάντων δὲ ταῦτα τούτων, αὐτίκα ὁ Καμβύσης ὀργὴν[3] ποιησάμενος[4] ἐστρατεύετο ἐπὶ τοὺς Αἰθίοπας, οὔτε παρασκευὴν σίτου οὐδεμίαν παραγγείλας οὔτε λόγον ἑωυτῷ δοὺς[5] ὅτι ἐς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς ἔμελλε στρατεύεσθαι. Οἷα δὲ

25. Spionii, după ce le-au văzut toate, s'au întors înapoi; când raportară ei acestea, îndată Cambise, cuprins de mânie, porni în contra Etiopienilor fără a îngriji de nici o provizie şi fără a-şi da seamă că eră să facă o expediţie în părţile cele mai depărtate ale pă-

text, un copist l-ar fi mutat în clauza de faţă şi că apoi, colaţionându-se textele, s'a observat preschimbarea şi s'a însemnat pe o notă marginală locul unde ar trebuì să figureze aceste cuvinte şi că atunci a venit în fine scriitorul manuscrisului din Rheims, sau prototipul lui, şi a înserat cuvintele în ambele clauze.

[1] οἱ μάλιστα προσήκοντες. Acei cari sunt mai în contact cu el, adică rudele lui mai de aproape. La Cartea II, Cap. 86 avem προσήκοντες şi la Cap. 90 προσηκόντων pentru rude, iar la Cap. 36 τοὺς μάλιστα ἱκνέεται drept expresie analogă. — La nota precedentă am văzut că un manuscris aflător la Rheims are οἱ μάλιστα τῷ νέκυϊ προσήκοντες şi că Blakesley bănueşte că acì ar fi locul acestor cuvinte, iar nu în clauza care precede.

[2] πάντων τε ἀπαρχόμενοι. Bähr traduce »omnium rerum primitias offerentes«. (Vezi vol. IV, pag. 81, nota 4).

[3] ὀργήν. În textele sancroftiane şi wesselingiane avem ἀρχὴν pe care nu ştiu dece Blakesley îl consideră ca versiunea autentică.

[4] ὀργὴν ποιησάμενος. Expresia aceasta, echivalentă cu ὀργισθείς, nu are nimic insolit care se justifice bănuelile asupra autenticităţii ei pe cari le manifestă Blakesley. O avem identic la Cartea VII, Cap. 105: »καὶ οὐκ ἐποιήσατο ὀργὴν οὐδεμίαν«. (Vezi şi Tucidid IV, 123). Întâlnim locuţiuni analoge, ca de exemplu δεινὸν ποιεύμενοι, la Cap. 127 din Cartea I şi la Cartea I, Cap. 68 unde găsim ποιεύμενος.

[5] οὔτε λόγον ἑωυτῷ. Vezi nota 4, pag. 177, vol. I. Erodot mai întrebuinţează locuţiunea aceasta la Cartea II, Cap. 162; la Cartea V, Cap. 75 şi la Cartea VI, Cap. 86.

ἐμμανής τε ἐὼν καὶ οὐ φρενήρης,[1] ὡς ἤκουε τῶν Ἰχθυοφάγων, ἐστρατεύετο, Ἑλλήνων μὲν τοὺς παρεόντας[2] αὐτοῦ ταύτῃ[3] τάξας ὑπομένειν, τὸν δὲ πεζὸν πάντα ἅμα ἀγόμενος. Ἐπεί τε δὲ στρατευόμενος ἐγένετο ἐν Θήβῃσι, ἀπέκρινε τοῦ στρατοῦ ὡς πέντε μυριάδας· καὶ τούτοισι[4] μὲν ἐνετέλλετο Ἀμμωνίους[5] ἐξανδραποδισαμένους τὸ χρηστήριον τὸ τοῦ Διὸς ἐμπρῆσαι,[6] αὐτὸς δὲ τὸν λοιπὸν ἄγων στρατὸν ἤϊε ἐπὶ τοὺς Αἰθιοπας. Πρὶν δὲ τῆς ὁδοῦ τὸ πέμπτον μέρος διεληλυθέναι τὴν στρατιὴν, αὐτίκα πάντα αὐτοὺς τὰ εἶχον σιτίων ἐχόμενα ἐπελελοίπεε·[7] μετὰ δὲ τὰ

mântului. Aşà de turbat erà el şi lipsit de judecată, încât îndată ce auzì (raportul) Ichtiofagilor, pornì, ordonând Elinilor cari erau de faţă să rămână acolo unde erau, şi luând cu el toată armata de uscat. Când, procedând înainte cu armata lui, ajunse la Teba, alese din trupe ca la cincizeci de mii (de oameni); şi acestora le dete ordin să robească pe Amonieni şi apoi să dea foc oracolului lui Joe, iar el însuş în capul armatei lui pornì în contra Etiopienilor. Înainte însă ca armata să fi percurs o a

[1] ἐμμανής τε ἐὼν καὶ οὐ φρενήρης. Bähr traduce »utpote furiosus nec mentis compos«. Acest paralelism se găseşte în *Antigona* lui Sofocle, vers 498 şi în *Electra* a aceluiaş poet, vers 474. Vezi şi mai jos Cap. 34 »παραφρονέειν καὶ οὐκ εἶναι νοήμονα«; asemeni la Cartea V, Cap. 42 şi la Cartea IX, Cap. 54. — φρενήρης e sinonim cu σώφρων. — Asupra nebuniei lui Cambise vezi cele arătate mai jos la nota respectivă dela Cap. 30.

[2] Ἑλλήνων μὲν τοὺς παρεόντας. Rezultă din fraza de mai jos »τοὺς Ἕλληνας ἀπῆκε ἀποπλέειν«, că Elinii aceştia erau marinari, şi fiindcă am văzut la Cap. 19 mai sus că contingentul naval al lui Cambise erà compus întreg de nave feniciene »πᾶς ἐκ Φοινίκων ἤρτητο ὁ ναυτικὸς στρατὸς« e de presupus că vasele acestor Elini erau, nu vase de resbel, ci numai vase de transport, aparţinând Ionienilor şi Carienilor sau poate chiar şi altor Elini cari se supuseseră Perşilor, rechiziţionate de Cambise pentru uzul trupelor lui, adică pentru transportul şi aprovizionarea lor.

[3] αὐτοῦ ταύτῃ. Expresia aceasta însemnând »pe locul unde se aflau« am avut-o la Cap. 214 din Cartea I şi o avem şi în Cartea IV la Cap. 135; acì însă e probabil că ea rezultă din combinaţia a două versiuni deosebite. Singur manuscrisul sancroftian din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge are αὐτοῦ ταύτῃ, manuscrisul wesselingian din Viena şi cel din Florenţa au αὐτῷ, pe când cel din Paris şi încă alte două din cele mai cunoscute au αὐτοῦ fără ταύτῃ.

[4] τούτοισι se referă la τοῦ στρατοῦ ὡς πέντε μυριάδας de mai sus.

[5] Ἀμμωνίους. Creutzer scrie Ἀμμονίους.

[6] τὸ χρηστήριον τὸ τοῦ Διος ἐμπρῆσαι. Manuscrisul lui Sancroft suprimă pe τὸ înaintea lui τοῦ: aceasta e greşit, căci în asemenea cazuri Erodot repetă totdeauna articolul. — Întru cât priveşte naraţiunea însăş, Diodor confirmă relaţia lui Erodot: »Ad Hammonis quoque nobilissimum templum »expugnandum exercitum mittit, qui tempestatibus et arenorum molibus oppresus »interiit (X. 33)«. Ctesias tace asupra acestui episod puţin glorios pentru Perşi. — Asupra templului şi oracolului dela Amon sau Amun vezi vol. II, pag. 31, nota 2.

[7] πάντα αὐτοὺς τὰ εἶχον σιτίων ἐχόμενα ἐπελελοίπεε. Fraza aceasta e tradusă latineşte de Bähr: »omne ciborum genus eos deficit.« —

σιτία, καὶ τὰ ὑποζύγια ἐπέλιπε κατεσθιόμενα· [1] εἰ μέν νυν μαθὼν ταῦτα ὁ Καμβύσης ἐγνωσιμάχεε [2] καὶ ἀπῆγε ὀπίσω τὸν στρατὸν, ἐπὶ τῇ ἀρχῆθεν [3] γενομένῃ ἁμαρτάδι [4] ἦν ἂν σοφὸς ἀνήρ· [5] νῦν δὲ [6] οὐδένα λόγον ποιεύμενος ἤϊε αἰεὶ ἐς τὸ πρόσω. Οἱ δὲ στρατιῶται, ἕως μέν τι εἶχον ἐκ τῆς γῆς λαμβάνειν, ποιηφαγέοντες διέζωον· ἐπεὶ δὲ ἐς τὴν ψάμμον ἀπίκοντο, δεινὸν ἔργον αὐτῶν τινες ἐργάσαντο· ἐκ

cincea parte din drum, de odată tot ce aveau ei ca provizii ajunse să lipsească; după provizii, avură lipsă de animale de transport pe cari le mâncară toate; acum, dacă Cambise, când a văzut acestea, şi-ar fi dat seamă de situaţie şi ar fi adus armata înapoi, având în vedere eroarea comisă dela început, s'ar fi arătat un om cu minte; în cazul de faţă

Verbul ἐπιλείπειν este întrebuinţat în sensul acesta la Cap. 25 din Cartea II, şi acì textul sancroftian omite augmentul şi are ἐπιλελοίπεε în loc de ἐπελελοίπεε. — Ca expresie analogă cu τὰ εἶχον σιτίων ἐχόμενα găsim la Cap. 120, Cartea I »τὰ γε τῶν ὀνειράτων ἐχόμενα.«

[1] ἐπέλιπε κατεσθιόμενα. Mai jos la Cap. 108 avem »ἵνα μὴ ἐπιλίπῃ κατεσθιόμενα«. Prepoziţia κατὰ arată desăvârşirea consumaţiunii pe care am exprimat-o prin »toate«.

[2] ἐγνωσιμάχεε. Verbul acesta se mai găseşte la Cap. 130 din Cartea VII şi la Cap. 29 din Cartea VIII, asemeni şi în Pausanias, Cartea IX, 7, § 4. O notă explicativă dintr'un manuscris interpretează acest verb »τὸ γνῶναι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, τήν τε τῶν ἐναντίων ἰσχύν« şi cred că »a-şi da seamă de situaţie« interpretează destul de bine idea autorului.

[3] ἀρχῆθεν. Găsim ἀρχῆθεν la Cap. 131 din Cartea I şi la Cap. 138 din Cartea II.

[4] ἁμαρτάδι. Pentru cuvântul acesta vezi Cartea I, Cap. 91 şi 119 şi Cartea VIII, Cap. 140.

[5] ἦν ἂν σοφὸς ἀνήρ. Unele manuscrise suprimă pe ἄν. Gaisford însă, urmând majoritatea textelor manuscrise, îl menţine. O altă variantă mai există prin faptul că unele manuscrise intervertesc ordinea cuvintelor σοφὸς ἀνήρ şi zic ἀνὴρ σοφὸς, aşà că în unele ediţii găsim ἀνὴρ σοφὸς, cu sau fără ἄν, în altele σοφὸς ἀνήρ, cu sau fără ἄν. Textul lui Blakesley glăsueşte ἦν ἀνὴρ σοφός.

[6] νῦν δὲ. Vezi nota 2, pagina 39. Mai avem locuţiunea aceasta iar mai sus la Cap. 21, mai jos la Cap. 49 şi la Cartea V, Cap. 65 şi 92. — S'a discutat mult asupra punctului până la care ar fi ajuns Cambise în expediţia aceasta. Niebuhr, deşi consideră ca fabuloase toate detaliurile ce ni le dă acì Erodot asupra misiunii lui Cambise către Macrobii, totuş e de opinie că trebue să existe un fund de adevăr în faptul însuş al unei asemenea expediţii în direcţia sudului. Accesul Etiopiei despre Egipt nu prezentă dificultăţi serioase şi scopul principal al lui Cambise puteà foarte bine să fi fost cucerirea oraşului Meroe şi a regiunii mănoase din vecinătatea Khartumului modern, unde Nilul albastru (Bahr-el-Azrac) se împreună cu Nilul alb (Bahr-el-Abiad). Două drumuri duc din Egipt spre Meroe: unul urmează cursul Nilului şi e foarte de ocol din cauza cotiturii imense ce o face Nilul între a doua şi a cincea cataractă trecând pe la Dongola. Celălalt drum e mai direct, căci taie cotitura şi pornind dela Korosko, cevà mai sus de a doua cataractă, merge deadreptul prin pustiurile Nubiei şi se întâlneşte iar cu Nilul la Abu-Hamed; Cambise nu posedà flotă şi pornise numai cu o armată compusă mai toată din infanterie, aşà că de sigur a apucat calea a doua, adică cea mai scurtă prin pustiu, ceeace se acordă perfect cu naraţiunea din text. Pâna unde a mers Cambise e o chestie foarte controversată. Unii susţin că el a ajuns până la

δεκάδος γὰρ ἕνα[1] σφέων αὐτῶν ἀποκληρώσαντες κατέφαγον. Πυθόμενος δὲ ταῦτα ὁ Καμβύσης, δείσας τὴν ἀλληλοφαγίην, ἀπεὶς τὸν ἐπ' Αἰθίοπας στόλον, ὀπίσω ἐπορεύετο, καὶ ἀπικνέεται ἐς Θήβας, πολλοὺς ἀπολέσας τοῦ στρατοῦ. Ἐκ Θηβέων[2] δὲ καταβὰς ἐς Μέμφιν, τοὺς Ἕλληνας ἀπῆκε ἀποπλέειν.[3] Ὁ μὲν ἐπ' Αἰθίοπας στό-

însă nu ţinù seamă de acest lucru şi merse tot înainte. Soldaţii, cât timp putură scoate cevà din pământ, o duseră mâncând ierburi; când însă ajunseră la nisipuri, câţivà din ei făcură un lucru îngrozitor; din fiecare zece dintre ei traseră la sorţi unul şi îl mâncară. Văzând Cambise acestea (şi) temându-se ca nu cumvà să se mănânce toţi între dânşii, renunţând la expediţia în contra Etiopienilor, se întoarse înapoi şi ajunse la Teba după ce pierdù o mare parte din ar-

Meroe, fundând chiar oraşul şi dându-i numele. Eu nu cred însă să fi putut ajunge Cambise aşà departe, căci greutăţile rezultând din nisipuri şi din pustiuri încetează la Abu-Hamed, şi dacă Cambise ar fi luat sau întemeiat oraşul Meroe, această expediţie ar fi fost socotită ca un succes şi ar fi fost înscrisă la activul acestui rege în loc de a fi calificată de dezastru; Ctesias ar fi vorbit de ea cu mândrie în loc să arunce vălul tăcerii asupra ei. Iată pentru care motiv mă unesc cu părerea lui Niebuhr că Cambise n'a răsbit până la Nil prin pustiul Nubiei, ci a fost silit să renunţe de a împinge mai departe decât gradul 21 de latitudine Nord, adică s'a oprit cam pe la Wady Omgat unde pustietatea devine absolută. Pustiul acesta însă nu prezentă pericole aşà teribile provenind din troeni de nisipuri sau vânturi arzătoare. O armată biue aprovizionată cu apă şi mâncare ar puteà străbate cu înlesnire, cum au străbătut Englezii în campania recentă întreprinsă de ei în Sudan, înainte chiar de înfiinţarea căii ferate actuale dela Wadi-Halfa la Khartum, fără pericole rezultând din faptul pustietăţii. Dificultăţile cari au învins pe Cambise în expediţia aceasta proveniau probabil numai din lipsa de aprovizionare, aşà că naraţiunea lui Erodot trebue să fie corectă în această privinţă. Idea că Cambise ar fi ajuns la Meroe e bazată pe afirmarea lui Diodor din Sicilia (I. 33). Această afirmare e greşită, cum e şi aceea cu care Diodor o insoţeşte, că oraşul Meroe ar fi fost fundat de însuş Cambise. Adevărul e că Meroe există mulţi ani înaintea expediţiei lui Cambise. Strabon cade în aceeaş eroare ca şi Diodor. — Asupra vechimii oraşului Meroe vezi vol. II, pag. 74, nota 2.

[1] ἐκ δεκάδος γὰρ ἕνα. Pausanias (I, 20, § 4) se exprimă în acelaş mod.

[2] Θηβέων. Sweighäuser, Gaisford şi ediţiile cele mai bune scriu astfel urmând autoritatea principalelor manuscrise; unele însă au Θηβαίων, iar textul manuscris florentin are Θηβῶν.

[3] τοὺς Ἕλληνας ἀπῆκε ἀποπλέειν. Cine erau aceşti Elini se explică mai sus la nota 2, pag. 60. — Blakesley găseşte stranie această permisiune dată de Cambise Elinilor ca să plece: el se desarmà astfel într'o ţară nou cucerită care nu visà decât să se scuture de subt jugul lui. Şi în adevăr, cu ce forţe mai rămâneà el în Egipt? Armata cu care se înapoià din expediţia lui dezastroasă în susul Nilului erà decimată şi coloana trimisă în pustiurile Libiei ca să atace pe Amonieni erà nimicită. Cu ce dar rămâneà el pe acest teritoriu ostil?

λος οὕτω ἔπρηξε. [1]

26. Οἱ δ' αὐτῶν ἐπ' Ἀμμωνίους [2] ἀποσταλέντες στρατεύεσθαι, ἐπεί τε ὁρμηθέντες ἐκ τῶν Θηβέων ἐπορεύοντο ἔχοντες ἀγωγούς, ἀπικόμενοι μὲν φανεροί εἰσι ἐς Ὄασιν πόλιν, [3] τὴν ἔχουσι μὲν Σάμιοι [4]

mata (lui). Dela Teba s'a coborît la Memfis şi a permis (acolo) Elinilor să plece cu vasele lor. Aşà a păţit armata (pornită) în contra Etiopienilor.

26. Acei dintre Perşi cari au fost trimişi ca să atace pe Amonieni porniră din Teba luând călăuzi cu ei, şi s'a dovedit că au ajuns la oraşul Oasis pe care îl posedă Sa-

[1] Ὁ μὲν ἐπ' Αἰθίοπας στόλος οὕτω ἔπρηξε. În această naraţiune cred că Erodot exagerează întru câtvà nesuccesul acestei expediţii: în toate cazurile Cambise pare a fi redus pe Etiopienii de pe hotarul Egiptului la supunere şi la plata unui tribut. (Vezi mai jos Cap. 97). — ἔπρηξε am tradus prin »a păţit« pentrucă în cazul de faţă acest verb sugerează o calamitate ce cade în mod fatal; cred chiar că expresia e eliptică şi că se subtînţelege κακῶς sau δεινῶς, adverbul fiind suprimat conform principiului că cuvinte exprimând cevà rău trebuesc evitate pe cât se poate, ba chiar înlocuite prin altele cu sens contrariu, principiu căruia datorim denumirile Eumenide în loc de Amenide, Euxin în loc de Axin s.c.l. — Verbul πράττω este întrebuinţat în sensul acesta la Cap. 77 din Cartea IV, în Cartea V, Cap. 78, în Cartea VII, Cap. 18 şi în Cartea VIII, Cap. 129, de Demosten (περὶ στεφάνου, Cap. 57), şi de Tucidid (VII, 24). Traducerea franceză a lui Giguet: »Voilà ce que fit l'armée dirigée contre l'Ethiopie« este cu totul greşită.

[2] Ἀμμωνίους. La nota 2, pag. 81 din vol. II am arătat că Amonienii locuiau în pustiul numit astăzi Sivah, situat la gradul 29 de latitudine N, pe 24 longitudine E.

[3] Ὄασιν πόλιν. Comentatorii topografi moderni au convenit că oraşul acesta se află acolo unde se ridică acum *El-Hargeh*, centrul principal al regiunii care se numeşte astăzi Marea Oasis. Distanţa dela Teba până la punctul acesta reprezentă 7 zile drum cu caravana. Egiptenii sunt aceia cari au dat acestui oraş şi regiunii dimprejur numele Oasis, scris de Strabon (XVII) Ἀάσεις. Numele acesta e în legătură etimologică cu copticul *Ouaseh* şi cu arabicul *El-wah* care indică un punct locuit înconjurat de pustiuri. Strabon în pasajul din Cartea VII la care m'am referit acum zice: »Ἀάσεις δὲ οἱ Αἰγύπτιοι καλοῦσι τὰς οἰκουμένας χώρας, περιεχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν νήσους πελαγίας· πολὺ δὲ τοῦτ' ἐστὶ κατὰ τὴν Λιβύην· τρεῖς δ' εἰσὶν αἱ »πρόσχωροι τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ὑπ' αὐτῇ τεταγμέναι.« Burton crede că cuvântul *Wahdi*, aplicat de Arabi cursurilor de apă, e în legătură cu *El-wah* sau cu *Wah*.

[4] τὴν ἔχουσι μὲν Σάμιοι. Dahlmann (*Vieaţa lui Erodot*, VII, § 4), observă cu oarecare ironie că e tot aşà de probabil să se fi găsit o colonie samiană în această oasis cum ar fi să se fi găsit chiar insula Samos acolo, şi el crede că Erodot ar fi fost indus în eroare de vreo asemănare de numire ca aceea, de exemplu, care a făcut pe Elini de pe malurile Pontului Euxin să-şi închipuească că Zamolxis al Geţilor şi al Dacilor ar fi fost originar din Samos sau că fusese rob la Samos. (Vezi Cartea IV, Cap. 95). Rawlinson e şi el sceptic cu privire la existenţa acestei colonii samiane în pustiurile dintre Egipt şi Libia şi nu vede cum s'ar fi stabilit ea acolo numai cu scopul de a exercità comerţul la o distanţă de 250 kilometri de coasta mării. Mărturisesc că nu împărtăşesc acest scepticism, ci, dat fiind spiritul întreprinzător al Elinilor în general şi în specie al celor din insule, cred că nu e imposibil ca Samienii să fi căutat în această oasis să stabilească un întrepozit comercial. Ştim din cele

τῆς Αἰσχριωνιης φυλῆς [1] λεγόμενοι εἶναι· ἀπέχουσι [2] δὲ ἑπτὰ ἡμερέων ὁδὸν ἀπὸ Θηβέων [3] διὰ ψάμμου· οὐνομάζεται δὲ ὁ χῶρος οὗτος κατὰ Ἑλλήνων γλῶσσαν [4] Μακάρων νῆσος· [5] ἐς μὲν δὴ τοῦτον τὸν χῶρον λέγεται ἀπικέσθαι τὸν στρα-

mienii cari se zice că aparţin tribului Æschrionic; ei sunt la o distanţă de şapte zile de drum dela Teba prin nisipuri; localitatea aceasta se chiamă pe elineşte Insula celor fericiţi; până la punctul acesta

arătate la Cap. 86 şi 182 din Cartea II că între Egiptul, Elida, Cirene şi insula Samos existau relaţiuni comerciale foarte strânse. Samienii erau un popor eminamente întreprinzător şi se ştie că au trimis coloni până la Tartessus. Daraveruri nu lipsiau, căci produsele Libiei, cum erau de pildă fildeşul, pieile de animale, fructele, s.c.l. se puteau exportà pe calea Nilului importându-se în schimb produse din Grecia şi din insule, mai ales olăria din Samos.

[1] Αἰσχριωνίης φυλῆς. Din scrierile autorilor antici şi din inscripţii găsite la Samos nu cunoaştem anume decât două triburi sau divizii administrative în această insulă; una se numià Σχησία şi cealaltă Ἀστυπαλαία. Pentru acest motiv s'a propus de Berkel şi de alţi comentatori ca în loc de Αἰσχριωνίης să se cetească Σχησίης. O asemenea schimbare ar fi foarte îndrăzneaţă şi ar echivalà cu o corectare a textului şi e cu atât mai nejustificată cu cât mai jos la Cap. 39 Erodot spune că Policrat la început a împărţit insula Samos în trei circumscripţii: e dar posibil ca una din aceste circumscripţii să fie tocmai aceasta. Numele se trage dela Æschrion, poet samian menţionat de Ateneu şi carele a scris în versuri iambice.

[2] ἀπέχουσι. Subiectul este Σάμιοι din fraza precedentă, subtînţeles.

[3] ἑπτὰ ἡμερέων ὁδὸν ἀπὸ Θηβέων. Oasisul El-Kargeh, unde se află acest oraş Oasis, erà aşezat la distanţă egală de Teba şi de pustiul Sivah unde se află oracolul lui Amon, distanţa totală între Teba şi Sivah fiind de 640 kilometri, ceeace reprezentă aproximativ 20 zile de drum. Rezultă de acì că 7 zile e puţin pentru calea jumătate; 9 sau 10 zile ar fi fost mai exact. (Vezi vol. IV, pag. 265, nota 2).

[4] κατὰ Ἑλλήνων γλῶσσαν. Autorul nostru se servă şi în alte locuri de expresia aceasta: uneori el întrebuinţează articolul τὴν după prepoziţia κατὰ, alteori îl omite, aşà că intercalarea acì a articolului, propusă de Valckenar, şi care lipseşte în toate textele manuscrise, nu se justifică. Pasajele unde avem expresia aceasta cu articolul exprimat se găsesc la Cap. 30 din Cartea II şi la Cap. 52 din Cartea IV, şi unde articolul e omis, la Cap. 110 din Cartea IV şi la Cap. 98 din Cartea VI.

[5] Μακάρων νῆσος. Aceasta nu va să zică, cum s'a interpretat de către unii, că această oasis erà înconjurată cu apă. Cuvântul νῆσος e foarte elastic şi se poate aplicà metaforiceşte unei oasis, adică unui loc cu verdeaţă şi copaci înconjurat de un ocean de nisipuri şi de şesuri sterpe, şi am văzut în nota 3 pe pagina precedentă cum Strabon întrebuinţează şi dânsul aceeaş metaforă. Pentru ce s'a dat epitetul de »insula celor fericiţi« acestei oasis, e după unii pentrucă frumuseţea şi fertilitatea ei ar fi fost considerate ca o sorginte de fericire pentru aceia cari locuiau într'însa. Nu cred să fie tocmai acesta cuvântul, căci s'a exagerat mult de scriitori, de călători şi de poeţi, frumuseţea şi fertilitatea acestor oasis: aceste însuşiri nu există în realitate decât prin contrast cu ariditatea care le înconjoară. Eu cred mai mult că calificativul de »Fericiţi« se referă la cei morţi şi că Tebanii îşi închipuiau că în acele oasis locuiau sufletele celor »răposaţi întru fericire« cum am zice noi, şi că acele insule de verdeaţă jucau în mitologia tebană rolul pe care îl jucaŭ »Câmpiile Elisee« în mitologia elină. Ceeace mă confirmă în această credinţă este că întreaga idee că morţii cei buni aveau un raiu al lor pe pământ e de origine egipteană şi în specie tebană: credinţa aceasta a fost apoi importată în Europa de Cadmus, fundatorul Tebei din Beoţia şi Zoega (*De obelisc.*, § 296) zice

τόν· τὸ ἐνθεῦτεν δὲ, ὅτι μὴ[1] αὐτοὶ Ἀμμώνιοι καὶ οἱ τούτων ἀκούσαντες, ἄλλοι οὐδένες οὐδὲν ἔχουσι εἰπεῖν περὶ αὐτῶν· οὔτε γὰρ ἐς τοὺς Ἀμμωνίους ἀπίκοντο, οὔτε ὀπίσω ἐνόστησαν. Λέγεται δὲ καὶ[2] τάδε ὑπ' αὐτῶν Ἀμμωνίων· ἐπειδὴ ἐκ τῆς Ὀάσιος ταύτης ἰέναι διὰ τῆς ψάμμου ἐπὶ σφέας, γενέσθαι τε αὐτοὺς μεταξύ κου μάλιστα αὐτῶν τε καὶ τῆς Ὀάσιος, ἄριστον αἱρεομένοισι αὐτοῖσι[3] ἐπιπνεῦσαι νότον μέγαν τε καὶ ἐξαίσιον, φορέοντα δὲ θῖνας τῆς ψάμμου καταχῶσαί σφεας, καὶ τρόπῳ τοιούτῳ ἀφανισθῆναι.[4] Ἀμμώνιοι μὲν οὕτω

dar se ştie că ar fi ajuns armata (persană); de acolo înainte însă nimeni nu mai ştie nimic despre ea, afară de chiar Amonienii şi de aceia cari au auzit dela ei; căci (soldaţii aceştia) nici că au ajuns la Amonieni, nici că s'au întors înapoi. Iată ce spun Amonienii despre dânşii: îndată ce ei porniră dela Oasis aceasta spre Amonieni prin nisipuri şi ajunseră ca la jumătatea (distanţei) între Oasis şi Amon, abiă prânziseră şi a început să sufle un vânt tare şi năpraznic dela sud,

»universam fabulam de Elysis, scililet de beatorum insulis, ægyptiacæ est ori»ginis.« E un fapt curios că la Teba din Beotia, ale cărei istorie şi tradiţii sunt legate strâns cu Teba egipteană, după spusele lui Fotius (*Lex. Gr.* pag. 68) acropola într'o vreme ar fi purtat numele de »insula celor fericiţi«: »Μακάρων νῆσος, ἡ ἀκρόπολις τῶν ἐν Βοιωτίᾳ Θηβῶν τὸ παλαιὸν, ὡς Ἀρμένδας«. Bähr crede că în Teba veche egipteană, idea ar fi originat din faptul că aproape de Teba, la marginea pustiului libian, se află în stânci mai multe peştere în cari se îngropau regii, preoţii şi morţii mai cu avere. — Câtevă manuscrise omit pe νῆσος; două din ele, pe cari le urmează Wesseling, au νῆσοι, dar această din urmă variantă trebue respinsă, căci ar da loc la confuzii din cauza insulelor pe cari poeţii elini le pun în oceanul Atlantic şi cărora le dau tot numele de Μακάρων νῆσοι.

[1] ὅτι μὴ. În sens de »cu excepţia« sau »afară de«, ca la Cap. 18 din Cartea I şi la Cap. 50 din Cartea II.

[2] καὶ e condamnat de Wesseling ca inutil şi mărturisesc că dacă nu l-aş fi văzut notat ca figurând în principalele manuscrise şi în ediţiile moderne cele mai bune, m'aş fi raliat cu Wesseling şi l-aş fi şters din text. καὶ, după mine, nu numai că e inutil, dar încă strică sensul, şi nu şi-ar avea locul decât în cazul când autorul ne-ar fi repetat deja o altă versiune relativă la soarta acestui detaşament persan, diferită de versiunea pe care ne-o prezentă ca curentă printre Amonieni. În traducere nu am ţinut seamă de καὶ, altminteri aş fi fost silit să traduc: »Iată ce se mai spune despre ei de către Amonieni.«

[3] αὐτοῖσι. Manuscrisul sancroftian are forma ionică αὐτέοισι.

[4] αὐτοῖσι ἐπιπνεῦσαι νότον μέγαν καὶ ἐξαίσιον, φορέοντα δὲ θῖνας τῆς ψάμμου καταχῶσαί σφεας, καὶ τρόπῳ τοιούτῳ ἀφανισθῆναι. Furtunile de nisip în pustiurile din Africa sunt de multe ori teribile şi chiar periculoase, dar oricât de violente ar fi ele, e imposibil ca ele să îngroape o armată întreagă subt nisipuri, astfel că versiunea Amonienilor cu privire la nimicirea completă a acestei armate nu poate să fie corectă. E mai probabil să fi pierit ea de sete, de lipsă, sau de oboseala rezultând din lungi rătăciri subt un soare arzător, sau încă de boale, sau de efectele dezastroase ale vânturilor *simun* cari usucă tot şi suflă uneori zile întregi peste pustietăţile acestea. Odată morţi, nisipul, împins de vânturi, poate foarte bine cu timpul să fi îngropat cadavrele lor. Sir J. G. Wilkinson zice: »O ar-

λέγουσι γενέσθαι περὶ τῆς στρατιῆς ταύτης.

27. Ἀπιγμένου δὲ Καμβύσεω ἐς Μέμφιν ἐφάνη Αἰγυπτίοισι ὁ Ἆπις,[1] τὸν Ἕλληνες Ἔπαφον καλέουσι.[2] Ἐπιφανέος δὲ τούτου γενομένου, αὐτίκα οἱ Αἰγύπτιοι εἵματά τε ἐφόρεον τὰ κάλλιστα, καὶ ἦσαν ἐν θαλίῃσι. Ἰδὼν δὲ ταῦτα τοὺς Αἰγυπτίους ποιεῦντας ὁ Καμβύσης, πάγχυ σφέας καταδόξας[3]

care, ridicând troieni de nisip, i-a acoperit cu desăvârşire, şi în modul acesta au dispărut. Iată dar ce spun Amonienii că s'a întâmplat cu armata aceasta.

27. Când ajunse Cambise la Memfis, s'a arătat Egiptenilor Apis, pe care Elinii îl numesc Epafus. Când se arătă acesta, îndată Egiptenii (se) îmbrăcară în hainele lor cele mai frumoase şi se deteră veseliei. Când văzù Cambise pe Egipteni făcând acestea, judecând

»mată îşi poate lesne pierde drumul atunci când nu se mai poate distinge ni»mic din cauza norilor de nisip împinşi de vânt, şi pieri de sete, dar nu »poate să fie îmmormântată subt nisip. Am fost surprins eu însumi în câtevà »din cele mai teribile furtuni de nisip ce se pot ridică în această pustietate şi »în unele de cea mai lungă durată, care rar trece peste 24 ore, şi totuş nu »am văzut nimic considerabil îngropat subt nisip«. Trebue dar să atribuim, nu întroienirii subt nisip nimicirea cumplită a acestui detaşament de 50,000 soldaţi din armata persană, ci altor cauze, cum ar fi setea, foamea, boale la cari s'ar găsì ei natural expuşi, mai ales pe un teritoriu ostil şi necunoscut, unde inamicul puteà lesne să-i atragă în cursă şi în locuri periculoase.— S'au născut îndoeli în privinţa autenticităţii cuvintelor μέγαν τε καὶ şi s'a bănuit că ele ar fi fost introduse în text dintr'o notă explicativă. Nu văd însă pe care temeiu s'a putut avansà o asemenea ipoteză. — Avem adjectivul ἐξαίσιος aplicat de Xenofon unui vânt violent (*Hellen.* V, 4 şi 17) şi de Platon (Timeu, pag. 22, ediţia elzeviriană).

[1] Ἆπις. La cele ce s'au spus la nota 1, pag. 419, vol. II, vom adăogà că boul Apis erà considerat ca o reincarnaţiune a unei reduplicări a sufletului lui Osiris în atribuţiile lui speciale de protector al celor morţi. Plutarch (*de Iside et Osiride*, Cap. 20) zice: »Ἆπις εἴδωλον ὄντα τῆς ἐκείνου (adică Ὀσίριδος) ψυχῆς«, şi mai jos în aceeaş lucrare, la Cap. 29, acelaş autor zice tot despre Apis că este »εἰκόνα τῆς Ὀσίριδος ψυχῆς« şi în fine mai departe, la Cap. 43: »εἰκόνα Ὀσίριδος ἔμψυχον.« Între alţii cari au mai exprimat aceeaş idee putem citâ pe Diodor din Sicilia carele, la Cap. 85, Cartea I, zice »τελευτήσαντος Ὀσίριδος εἰς τοῦτον (adică Ἆπιν) ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μετέστη.« — Numele acesta e accentuat Ἆπις în textul lui Creutzer.

[2] τὸν Ἕλληνες Ἔπαφον καλέουσι. La Cap. 153 din Cartea II, se repetă aproape aceleaşi cuvinte şi la cele arătate acolo în nota 5, pag. 419 din vol. II şi la nota 5, pag. 106, vol. I, putem observà că originea numelui Epafos e o posibilă elenizare a numelui egiptean *Ap-api* care e o reduplicare a formei originale *Api*. În toate cazurile legenda lui Epafos şi a mamei sale Io este de origine egipteană. Ovid (*Metamorfose*, vers 169) vorbeşte de el.

[3] καταδόξας. κατὰ dă verbului un sens rău, adică în cazul prezent sensul de a judecà greşit. Am avut verbul acesta compus, tot în sensul acesta, la Cap. 22 din Cartea I, la Cap. 79 şi 111 din aceeaş Carte: în Cartea aceasta, la Cap. 69; asemeni iar la Cartea VI, Cap. 16 şi la Cartea VIII, Cap. 69.

ἑωυτοῦ κακῶς πρήξαντος χαρμόσυνα[1] ταῦτα ποιέειν, ἐκάλεε τοὺς ἐπιτρόπους[2] τῆς Μέμφιος· ἀπικομένους δὲ ἐς ὄψιν εἴρετο, ὅ τι πρότερον μὲν, ἐόντος αὐτοῦ ἐν Μέμφι, ἐποίευν τοιοῦτον οὐδὲν Αἰγύπτιοι, τότε δὲ,[3] ἐπεὶ αὐτὸς παρείη τῆς στρατιῆς πλῆθός τι ἀποβαλών; Οἱ δὲ ἔφραζον ὡς σφι θεὸς εἴη φανείς,[4] διὰ χρόνου πολλοῦ ἐωθὼς ἐπιφαίνεσθαι, καὶ ὡς, ἐπεὰν φανῇ, τότε πάντες οἱ Αἰγύπτιοι κεχαρηκότες ὁρτάζοιεν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Καμβύσης ἔφη ψεύδεσθαι σφεας, καὶ ὡς ψευδομένους θανάτῳ ἐζημίου.

28. Ἀποκτείνας δὲ τούτους, δεύτερα τοὺς ἱρέας ἐκάλεε ἐς ὄψιν· λεγόντων δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ τῶν ἱρέων, οὐ λήσειν[5] ἔφη αὐτὸν εἰ θεός τις χειροήθης[6] ἀπιγμένος εἴη

cu totul greşit că ei sărbătoriau astfel nenorocirile ce le păţise, chemă (la el) pe administratorii dela Memfis; prezentându-se (aceştia) în faţa (lui) îi întrebă că dece, când fusese el înainte la Memfis, Egiptenii nu s'au dedat la nimic de felul acesta, şi acum când se reîntorceà după ce a pierdut o mare parte din armata (lui), (procedau aşà)? (Administratorii) îi explicară că o divinitate, care nu apăreà de obiceiu decât după intervaluri lungi de timp, se arătase lor, şi că de câte ori ea se manifestă, Egiptenii se bucură şi serbează. Cambise, când auzì acestea, (le) spuse că minţiau, şi ca mincinoşi îi condamnă la moarte.

28. Executându-i pe aceştia, chemă în al doilea rând pe preoţi în prezenţa (lui); preoţii spunând (şi ei) acelaş lucru, el răspunse că nu voià să aibă

[1] χαρμόσυνα. Însemnează serbări sacre şi s'ar puteà suplinì ἱρὰ. Plutarch (*de Iside et Osiride*, Cap. 29) se servă de cuvântul acesta: »τὴν ἑορτὴν Αἰγύπτιοι τὰ χαρμόσυνα καλοῦσιν.«

[2] ἐπιτρόπους. Nu e vorbă acì de funcţionarii însărcinaţi cu administraţia nomurilor indicaţi la Cap. 164 din Cartea II şi cari erau administratori de provincie sau prefecţi, nici de administratorii comunali sau demarchi menţionaţi mai sus la Cap. 6: aceştia erau prefecţi ai oraşului, sau guvernatori egipteni numiţi de însuş Cambise după ce s'a făcut stăpân pe Memfis.

[3] τότε δὲ. Trebue să suplinim ἐποίευν.

[4] εἴη φανείς. Nu e nevoie să admitem rectificarea ἐπιφανείη, propusă de Cobet.

[5] λήσειν dela λήθω, verb dela care λανθάνω îşi împrumută timpurile. Clauza e tradusă latineşte de Bähr: »non clam se ipso fore«, iar de Lang în limba germană în modul pozitiv »er wolle bald erfahren«.

[6] θεός τις χειροήθης. Prin χειροήθης se înţelege tractabil: e un calificativ care se aplică mai ales animalelor domestice. Cambise a făcut această declaraţie fiindcă în calitatea lui de Persan şi de urmaş al doctrinei lui Zoroastru, nu puteà admite ca un animal să fie considerat ca o divinitate sau ca

Αἰγυπτίοισι· τοσαῦτα δὲ εἶπας, ἐπάγειν ἐκέλευε τὸν Ἄπιν τοὺς ἱρέας· οἱ μὲν δὴ μετήϊσαν[1] ἄξοντες. Ὁ δὲ Ἄπις οὗτος, ὁ Ἔπαφος,[2] γίνεται μόσχος ἐκ βοὸς ἥτις οὐκέτι οἵη τε γίνεται ἐς γαστέρα ἄλλον βάλλεσθαι γόνον.[3] Αἰγύπτιοι δὲ λέγουσι σέλας ἐπὶ τὴν βοῦν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατίσχειν,[4] καί μιν ἐκ τούτου τίκτειν τὸν Ἄπιν. Ἔχει δὲ ὁ μόσχος οὗτος, ὁ Ἄπις καλεόμενος,[5] σημήϊα τοιάδε· ἐὼν

nici o îndoeală dacă (sau nu) o divinitate tractabilă se arătase Egiptenilor; spunând acestea, el dete ordin preoților să aducă pe Apis; atunci aceştia porniră să-l aducă. Acum Apis acesta, (adică) Epafus, este viţelul unei vaci care nu poate să mai conceapă alt rod în pântecele ei. Egiptenii spun că pe vaca aceasta descinde o rază din cer şi că din această

---

simbol al unei divinități. La Cap. 69 din Cartea II avem epitetul χειροήθης aplicat crocodililor domesniciți şi în Diodor din Sicilia, I, 43, găsim «χειροήθη λέοντα.«

[1] μετήϊσαν. În câtevà ediții vechi se găseşte μετῆσαν. (Vezi pentru sensul acestui verb nota 3 dela pag. 47 de mai sus).

[2] ὁ Ἔπαφος. Ediția Long şi Macleane, pe care o adoptă Blakesley, închide între parenteze aceste cuvinte şi le separă de restul textului, considerându-le ca o intercalare care s'ar fi strecurat dintr'o notă explicativă, sau mai bine zis în cazul de față, amplificativă. Blakesley bazează opinia aceasta mai ales pe faptul că textele manuscrise sancroftiane şi wesselingiane păstrate respectiv la Cambridge, în biblioteca colegiului Emmanuel, şi în biblioteca imperială din Viena, mai omit şi pronumele demonstrativ care prcedă şi glăsuesc: »Ὁ δὲ Ἄπις γίνεται μόσχος« κ.τ.λ.

[3] ἥτις οὐκέτι οἵη τε γίνεται ἐς γαστέρα ἄλλον βάλλεσθαι γόνον. Bähr traduce: »quæ non amplius ullum alium fœtum in uterum suum concipere potest.« În ceeace priveşte ortografia verbului βάλλεσθαι, marea majoritate a manuscriselor şi textul lui Gaisford adoptă ortografia cu doi λ, cele două manuscrise surori menționate în nota precedentă au βαλέσθαι, adoptat şi de Creutzer. Ortografia cu un singur λ a făcut pe Schäfer şi pe Pauwiu să bănuească cum că textul original ar fi avut λαβέσθαι care în adevăr ar concordà mai bine cu γόνον şi ar însemnà a primì sămânța în pântecele ei. Unii au propus ὁσίη în loc de οἵη τε cu sensul că s'ar comite un sacrilegiu dacă s'ar permite ca vaca aceasta să se gonească din nou: această rectificare e pe atât de arbitrară pe cât e şi trasă de păr şi οἵη τε e foarte la locul lui dând a se înțelege că vaca din care s'a născut Apis nu puteà să mai fete. — γόνος în sensul ce îl are acì este întrebuințat des de Ipocrat.

[4] σέλας ἐπὶ τὴν βοῦν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατίσχειν. Pomponius Mela (I, 9), vorbind despre concepția zeului Apis, zice: »raro nascitur, nec coitu pecoris, ut aiunt, sed divinitus et cœlesti igne conceptus«. Judecând după chipul lui de a se exprimà în acel pasaj, întrebuințând cuvintele ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, s'ar părea că la epoca lui Erodot nu se specificase natura razei acesteia. În timpul lui Plutarch însă se vede că se hotărîse asupra naturii ei şi anume că această rază erà o emanare din lumina lunii, şi cetim în lucrarea lui *de Iside et Osiride*, la Cap. 43 despre Apis că: »γενέσθαι, ὅταν φῶς ἐρείσῃ γόνιμον ἀπὸ τῆς σελήνης καὶ καθάψηται βοὸς ὀργώσης«; în fine autorul acela spune că Osiris erà şi fiul şi soțul Isidei. În Egipt există credința că luna exercità o influență mare asupa bucatelor; erà dar naturală noțiunea că influența fertilizătoare căreia zeul Apis îşi datorià existența provenià din lună.— κατίσχειν se traduce de Bähr prin »delabi« sau »deferri«.

[5] καλεόμενος. Dindorf propune καλεύμενος, dar cele mai bune ediții scriu καλεόμενος.

μέλας,[1] ἐπὶ μὲν τῷ μετώπῳ λευκὸν τετράγωνον φορέει,[2] ἐπὶ δὲ

(razã) ea dă naştere lui Apis. Viţelul acesta, cu numele Apis,

[1] ἐὼν μέλας. În loc de a pune punctul după τοιάδε care precedă aceste cuvinte, ediţia lui Blakesley îl pune după μέλας, aşà că ἐὼν μέλας face parte din clauza precedentă şi traducerea ar sunà atunci astfel: »Fiind negru, viţelul acesta cu numele Apis are semnele următoare«. Cred această punctuaţie greşită şi locul cuvintelor ἐὼν μέλας este acolo unde le-am pus, căci ele fac parte din semnalmentele acestui animal sacru. — Venind acum la coloarea boului Apis, Erodot nu este tocmai de acord cu câţivà autori cari l-au descris. Astfel Plutarch (*de Iside et Osiride*, Cap. 43), zice că aveà părţi umbrite ca suprafaţa lunii. Nu e acì locul să ne întindem asupra legăturii care ar fi existând între Apis şi Lună: e însă suficient să spunem că relaţia între Osiris şi Isis în mitologia egipteană corespunde cu relaţia între Apis şi Lună, acest satelit al nostru fiind considerat de Egipteni ca un atribut al Isidei. Cultul Soarelui-Osiris şi al Lunii-Isis e în legătură cu originea astronomică a religiei egiptene şi analogia între coarnele boului şi coarnele lunii explică dece Apis eràconsacrat cultului lui Osiris şi al Isidei.

[2] ἐπὶ μὲν τῷ μετώπῳ λευκὸν τετράγωνον φορέει. La cele spuse mai sus la nota 1, pag. 419, vol. II, vom adăogà numai că Aelian spune că semnele prin cari se constată identitatea boului Apis erau, nu în număr de patru numai, cum spune Erodot acì, ci în număr de douăzeci şi nouă, fiecare din ele având înţelesul lor mistic. Cât pentru semnul pătrat alb pe fund negru despre care vorbeşte acì Erodot, menţionat şi de Plutarch în scrierea lui *de Iside et Osiride*, Cap. 56, s'au găsit în Egipt modeluri de lemn şi de bronz reprezentând pe boul Apis; pe modelurile acestea, din cari reproducem acì unul după lucrarea lui Rawlinson (fig. 2), semnul de pe frunte nu e un pătrat, ci un triunghiu. De aceea Caylus propune a se cetì τρίγωνον în loc de τετράγωνον. Figura întâia ne dă pe Apis-Osiris care cine ştie dacă nu e chiar

Fig. 1. — Osiris-Apis.

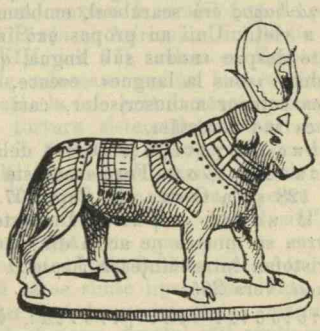

Fig. 2. —Mic bronz reprezentând pe boul Apis.

prototipul Minotaurului din Creta. — Unele manuscrise suprimă pe φορέει, dar el figurează în trei manuscrise la Paris precum şi în textul florentin. Lipsa acestui verb însă se simte în ediţiile cari îl suprimă; de aceea l-am măntinut urmând pe Gaisford, pe Creutzer şi alte texte de mâna întâia.

τοῦ νώτου αἰετὸν εἰκασμένον,[1] ἐν δὲ τῇ οὐρῇ τὰς τρίχας διπλᾶς, ἐπὶ δὲ τῇ γλώσσῃ κάνθαρον.[2]

29. Ὡς δὲ ἤγαγον τὸν Ἆπιν οἱ ἱρέες, ὁ Καμβύσης, οἷα ἐὼν ὑπομαργότερος,[3] σπασάμενος[4] τὸ ἐγχειρίδιον, θέλων τύψαι τὴν γαστέρα τοῦ Ἄπιος, παίει τὸν μηρόν· γελάσας δὲ, εἶπε πρὸς τοὺς ἱρέας· »Ὦ κακαὶ κεφαλαί,[5] τοιοῦτοι θεοὶ »γίνονται, ἔναιμοί τε καὶ σαρκώ»δεες καὶ ἐπαΐοντες σιδηρίων;[6] »ἄξιος μὲν Αἰγυπτίων οὗτός γε ὁ »θεός. Ἀτάρ τοι ὑμεῖς γε οὐ χαί-

are semnele următoare: e negru, pe frunte poartă un pătrat alb, iar pe spinare figurează o acuilă, perii dela coadă sunt dubli, iar pe limbă (e) un gândac.

29. Când preoţii aduseră pe Apis, Cambise, ca un om care şi-a pierdut minţile cu desăvârşire, trase cuţitul şi voind să lovească pe Apis în pântece, l-a rănit la coapsă; atunci râzând, zise către preoţi: »O proştilor, ce fel, aşà se pre»zentă zeii, cu sânge şi cu »carne, şi simţitori la (o ar»mă de) fier? Astfel de zeu

[1] αἰετὸν εἰκάσμενον. Vezi desenul fig. 2 din nota precedentă. Erodot se înşeală când zice αἰετὸν, semnul erà un vultur, nu o acuilă. În limba noastră populară există tot aceeaş confuzie între vultur şi acuilă, şi acuila e des denumită vultur: aşà şi acì vulturul devine acuilă. Vulturul (γὺψ) care figurà ca simbol al lui Apis, erà emblema lui Osiris ca Soare; uneori luà forma unui glob solar cu aripi de vultur şi atunci simbolizà nemurirea sufletului. — Semnul de care e vorbă în text erà pe spate, nu pe ceafă, şi aceasta o indică ἐπὶ cu genitivul νώτου; dacă ar fi voit Erodot să indice ceafa, ar fi zis ἐπὶ τῷ νότῳ, genitivul indicând că semnul acoperià spatele, adică se întindeà şi pe coaste.

[2] ἐπὶ δὲ γλώσσῃ κάνθαρον. ἐπὶ cu dativul indică suprapunere. Acest κάνθαρος erà scarabeul, emblema la Egipteni a nemuririi, a generaţiunii şi a vieţii. Unii au propus ὑπὸ în loc de ἐπὶ pentrucă Pliniu (*H. N.* VIII) vorbeşte despre »nodus sub lingua, quem cantharum adpellant«. Larcher traduce chiar »sous la langue« ceeace, cred, e o licenţă prea mare faţă de autoritatea tuturor manuscriselor, cari au ἐπὶ. Dacă a greşit Erodot, nu e un motiv ca să-l corectăm.

[3] ὑπομαργότερος. Derivă dela μαργός. nebun de pasiune şi fără frâu.

[4] σπασάμενος. Forma aceasta medie o vedem mai jos la Cap. 77, 79, 118 şi 128 şi la Cartea IX, Cap. 107.

[5] Ὦ κακαὶ κεφαλαὶ Demosten se servă uneori de această expresie când vrea să mustre pe aceia din auditoriul lui cari nu împărtăşesc vederile lui. Aristofan întrebuinţează ὦ μιαρὰ κεφαλή, termen echivalent, în comedia *Acharneii*, vers 285.

[6] τοιοῦτοι θεοὶ γίνονται, ἔναιμοί τε καὶ σαρκώδεες καὶ ἐπαΐοντες σιδηρίων. La nota 2, pag. 252, vol. I, am arătat că religia Perşilor, la epoca despre care e vorbă în text, erà un fel de compromis între religia lor primitivă, pur spirituală, şi cultul elementelor şi al corpurilor cereşti, care formà baza doctrinei lui Zoroastru, aşà că Perşii nu admiteau divinităţi cu chip de om sau de origine umană (ἀνθρωποφυέας) şi încă mai puţin divinităţi subt formă animală: dispreţul lui Cambise dar pentru boul Apis se explică. — Verbul ἐπαΐειν este echivalent cu αἰσθάνεσθαι; aşà îl explică şi Apoloniu Rhodiu (II, 195). — După σιδηρίων trebue subtînţeles ὅπλων sau σκευῶν.

»ροντες γέλωτα ἐμὲ θήσεσθε.«[1] Ταῦτα εἴπας, ἐνετείλατο τοῖσι ταῦτα πρήσσουσι,[2] τοὺς μὲν ἱρέας ἀπομαστιγῶσαι, Αἰγυπτίων δὲ τῶν ἄλλων τὸν ἂν λάβωσι ὀρτάζοντα κτείνειν. Ὀρτὴ[3] μὲν δὴ διελέλυτο Αἰγυπτίοισι· οἱ δὲ ἱρέες ἐδικαιεῦντο.[4] Ὁ δὲ Ἄπις πεπληγμένος τὸν μηρὸν, ἔφθινε ἐν τῷ ἱρῷ κατακείμενος. Καὶ τὸν μὲν τελευτήσαντα ἐκ τοῦ τρώματος ἔθαψαν οἱ ἱρέες[5] λάθρῃ Καμβύσεω.

»e demn de Egipteni! Dar n'a»veţi să vă bucuraţi că aţi râs »de mine.« După ce rostì cuvintele acestea, dete ordin acelor cărora le incumbă acest oficiu, pe de o parte să biciuească pe preoţi şi de altă parte să ucidă pe toţi aceia dintre Egipteni pe cari i-ar prinde sărbătorind. Serbarea deci fu spartă peste tot Egiptul; pe de altă parte preoţii fură pedepsiţi. Apis, rănit la coapsă, se stinse după ce zăcù în templu. Şi când acesta murì de rana

---

[1] ὑμεῖς γε οὐ χαίροντες γέλωτα ἐμὲ θήσεσθε. Bähr traduce: »non juvabit vos me ludibrio habuisse«. Mai jos la Cap. 38 avem »γέλωτα τὰ τοιαῦτα τίθεσθαι«. — Întru cât priveşte expresia οὐ χαίροντες, găsim locuţiuni similare în Cartea aceasta la Cap. 36, 63 şi 69 şi în Cartea VI la Cap. 50 şi 76.

[2] τοῖσι ταῦτα πρήσσουσι. Celor anume prepuşi la treaba aceasta; literal, celor cari fac acestea. Nu împărtăşesc părerea unora că expresia aceasta echivalează cu οἱ ἐπὶ τούτων ἐπεστεῶτες dela Cap. 84 din Cartea IV. (Vezi vol. IV, pag. 116, nota 1). Aşà se practică şi astăzi în ţerile orientale, şi anume în Turcia, în Persia şi în Rusia şi se practică la noi la o epocă nu prea depărtată, când anume indivizi erau prepuşi ca să aplice pedepse şi torturi acelor condamnaţi să le sufere. Din sculpturi găsite la Niniva se constată că Asirienii aplicau condamnaţilor aceleaşi torturi pe cari le aplică azi şi Persanii şi Turcii, adică bătaia pe corp şi la tălpi, strangularea, tragerea în ţepi, şi altele cari de cari mai crude. În această privinţă Egiptenii erau mult mai umani şi prezentau un contrast favorabil faţă de popoarele asiatice vecine cu ei, cum erau de pildă Perşii şi Asirienii. Din Biblie (I *Regi*, Cap. X, vers 8 şi I *Samuel*, Cap. XVIII, ver 27), vedem că Egiptenii tăiau numai mânile celor morţi în luptă şi le aduceau regilor lor ca trofee; cei robiţi erau puşi la muncă şi aceasta erà la ei preţul răscumpărării vieţii, dar nu avem dovadă să fi existat la ei tortura sistematică; cazuri izolate de cruzime existau, dar de acelea găsim şi în războaele Europei civilizate. Ceeace se spune de către Polibiu (XV, 5) şi alţi autori mai recenţi relativ la cruzimea Egiptenilor nu se aplică vechilor Egipteni. Din contra, ei erau blânzi şi umani cu robii lor, şi aceasta ne-o arată purtarea lor către Iosif. Uciderea unui rob erà chiar la dânşii o crimă pedepsită cu moarte.

[3] Ὀρτὴ. Creutzer, bazat pe autoritatea lui Schäfer şi a lui Dindorf, suplineşte acì articolul ἡ. Fără îndoeală că se simte lipsa articolului, mai ales că substantivul începe o clauză nouă, dar faţă de unanimitatea manuscriselor, din cari nici unul nu are pe ἡ, nu cred că avem dreptul să-l suplinim.

[4] ἐδικαιεῦντο. Verbul acesta este întrebuinţat în sens de a fi pedepsit şi de a pedepsì la Cap. 100 din Cartea I. E lesne de înţeles cum a ajuns el să aibă această semnificare, pedeapsa fiind considerată ca o compensaţie, adică ca o îndreptare acordată celui lezat. — Imperfectul acì indică continuitatea şi cred că arată că preoţii muriră unul după altul din urmele biciuirii.

[5] τὸν μὲν τελευτήσαντα ἐκ τοῦ τρώματος ἔθαψαν οἱ ἱρέες. Plutarch (*de Iside et Osiride*, Cap. 44) relatează altfel decât autorul nostru

30. Καμβύσης δὲ, ὡς λέγουσι Αἰγύπτιοι, αὐτίκα διὰ τοῦτο τὸ ἀδίκημα ἐμάνη,[1] ἐὼν οὐδὲ πρότερον φρενήρης. Καὶ πρῶτα μὲν τῶν κακῶν ἐξεργάσατο τὸν ἀδελφεὸν Σμέρδιν, ἐόντα πατρὸς καὶ μητρὸς τῆς αὐτῆς,[2] τὸν ἀπέπεμψε ἐς Πέρ-

(lui), preoţii îl îmmormântară pe ascunse de Cambise.

30. Egiptenii spun cum că Cambise, carele nici mai nainte nu aveà mintea sănătoasă, ar fi fost lovit de nebunie (drept pedeapsă) pentru acest sacrilegiu. Prima lui crimă fu uciderea fratelui său Smerdis,

sfârşitul acestui bou Apis. El zice că Cambise l-a ucis şi că apoi a aruncat cadavrul lui câinilor. E mai mult ca probabil că versiunea lui Plutarch e cea corectă, pentrucă e aproape inadmisibil ca Cambise să se fi mulţumit numai cu rănirea acestui animal sacru. Erodot ne dă versiunea pe care a auzit-o dela preoţi cari fireşte că au căutat să atenueze gravitatea insultei făcute divinităţii lor. — Mormintele boilor Apis, conform spuselor lui Plutarch, se aflau la Memfis (*de Iside et Osiride*, Cap. 20 şi 29)), şi în adevăr ele au fost descoperite în timpurile moderne de către Mariette aproape de piramidele dela Abuşir, lângă Gizeh. Acest loc de sepultură se compuneà dintr'o galerie boltită, având lungime 650 metri, 7 metri lăţime şi 7 metri înălţime. De o parte şi de alta sunt cavouri cari conţin fiecare câte un sarcofag imens, de granit sau de bazalt, care cuprindeà mumia unui bou Apis. Pe zidurile acestor cavouri s'au găsit stele cu inscripţii: una datând din epoca lui Amasis, una din epoca lui Nectanebo şi alta din timpul unui Ptolemeu. Aceste stele dau data naşterii boilor îmmormântaţi acolo precum şi data morţii şi a îmmormântării lor. Se constată din aceste inscripţii că un Apis ar fi trăit 17, altul 23 de ani.

[1] Καμβύσης δὲ, ὡς λέγουσι Αἰγύπτιοι, αὐτίκα διὰ τοῦτο τὸ ἀδίκημα ἐμάνη. E clar că Erodot a cules din gura preoţilor egipteni această afirmare că Cambise ar fi fost atacat de nebunie drept pedeapsă pentru nelegiuirea comisă în contra simbolului incarnat al lui Osiris şi că tot aceşti preoţi, pentru a-şi răsbunà în contra inamicului lor, au profitat de temperamentul violent al lui Cambise ca să răspândească sgomotul că ar fi fost lovit de demenţă. Nimic însă în analele persane nu arată că acest rege ar fi fost considerat ca nebun de către supuşii lui, şi inscripţia celebră a lui Dariu, descoperită la Behistun, nu lasă să transpire nimic relativ la demenţa şi nici chiar la excentricităţile lui. Cambise erà iute, vindicativ şi impulsiv, şi probabil că nervii lui erau slabi, dar de acì până la demenţă e o deosebire. Trebue dar să credem că preoţii au exagerat şi că Erodot, carele erà foarte religios şi pentru care un sacrilej erà totdeauna un sacrilej, fie chiar când acela erà comis în detrimentul unei divinităţi străine de credinţa lui, a putut lesne să dea crezământ versiunii răspândite de preoţii egipteni. La cele spuse mai sus voiu adăogà că nici în scrierile lui Ctesias nu găsim vreo aluzie la pretinsa nebunie a lui Cambise.

[2] πρῶτα μὲν τῶν κακῶν ἐξεργάσατο τὸν ἀδελφεὸν Σμέρδιν, ἐόντα πατρὸς καὶ μητρὸς τῆς αὐτῆς. Faptul că Smerdis a fost frate bun cu Cambise se constată în aceiaşi termeni în inscripţia găsită la Behistun şi care la coloana 1-a, aliniat 10, sună: »*Hamátá hampitá Kambujiyahyá*« (de o mamă, de un tată cu Cambise). Inscripţia aceasta celebră, tot la alineatul sus citat, diferă de versiunea pe care a cules-o autorul nostru din gura preoţilor egipteni relativ la moartea lui Smerdis, întru cât ea spune că Cambise a ucis pe Smerdis înainte de a porni în expediţie în contra Egiptului, aşà că pretextul cu arcul, despre care vine vorba mai jos, nu a avut a face cu această moarte. Versiunea dar oficială persană diferă de a lui Erodot. Sediul imperiului lui Cambise erà la Egbatana, nu în Persia, care erà provincie, şi Cambise a trimis pe acest frate al lui în Persia ca să administreze această provincie.

σας φθόνῳ ἐξ Αἰγύπτου, ὅτι τὸ τόξον μοῦνος Περσέων ὅσον τε[1] ἐπὶ δύο δακτύλους εἴρυσε, τὸ παρὰ τοῦ Αἰθίοπος ἤνεικαν οἱ Ἰχθυοφάγοι·[2] τῶν δὲ ἄλλων Περσέων οὐδεὶς οἷός τε ἐγένετο. Ἀποιχομένου ὦν ἐς Πέρσας τοῦ Σμέρδιος, ὄψιν εἶδε ὁ Καμβύσης ἐν τῷ ὕπνῳ τοιήνδε· ἔδοξέ οἱ ἄγγελον ἐλθόντα ἐκ Περσέων ἀγγέλλειν, ὡς ἐν τῷ θρόνῳ τῷ βασιληΐῳ[3] ἱζόμενος Σμέρδις, τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ ψαύσειε. Πρὸς ὦν ταῦτα, δείσας περὶ ἑωυτοῦ, μή μιν ἀποκτείνας ὁ ἀδελφεὸς ἄρχῃ, πέμπει Πρηξάσπεα ἐς Πέρσας,[4] ὃς ἦν οἱ ἀνὴρ Περσέων πιστότατος, ἀποκτενέοντά μιν. Ὁ δὲ ἀναβὰς ἐς Σοῦζα[5] ἀπέκ-

din acelaş tată şi din aceeaş mamă, pe care din invidie îl pornì din Egipt în Persia peutrucă, singur dintre toţi Perşii, putuse să întindă ca de două degete arcul pe care Ichtiofagii îl aduseseră din partea (regelui) etiopian; din ceilalţi Perşi nimeni (altul) nu fu în stare (să săvârşească aceasta). După ce plecă Smerdis în Persia, Cambise avù în somn visul următor: i s'a părut că un sol a sosit din Persia cu ştirea că Smerdis erà aşezat pe tronul regal şi că capul lui atingeà cerul. Atunci (Cambise), temându-se pentru

---

Ajuns acolo, el a suscitat nemulţumiri în contra lui Cambise carele numai atunci a hotărît moartea fratelui său. Ctesias relatând acest episod greşeşte şi numeşte pe Smerdis Tanioxarce. — Întru cât priveşte acum numele Smerdis, forma persană subt care acela figurează pe inscripţia dela Behistun este *Bardis:* o altă formă este *Mardis* sau *Madris* şi litera Σ, care precedă forma elină Σμέρδις, se poate compară cu această literă în cuvinte ca σμάραγδος, σμικρὸς, σμύρνα s.c.l. Forma elinească Mardis se vede lesne că derivă dela numele original persan *Bardis.* Elinii nu posedă sunetul B latin, căci B al Elinilor se pronunţă ca V latin. Consecinţa e că Elinii au înlocuit pe b cu labiala cea mai apropiată şi din Bardis au făcut Smerdis. — Verbul ἐξεργάσατο implică distrugere, sens pe care i-l dă prepoziţia ἐξ.

[1] ὅσον τε. Ediţia lui Creutzer are ὅσον δὲ; cred însă că e o eroare de tipar.

[2] τὸ παρὰ τοῦ Αἰθίοπος ἤνεικαν οἱ Ἰχθυοφάγοι. Arcul despre care e vorbă mai sus la Cap. 21. — Am văzut mai sus, la nota 2, pag. precedentă, că inscripţia dela Behistun neagă acest pretext şi spune că moartea lui Bardes sau Smerdis a avut loc înaintea expediţiei lui Cambise în Africa, prin urmare înaintea misiunii date de el Ichtiofagilor în părţile Nilului superior.

[3] θρόνῳ τῷ βασιληΐῳ. Vezi mai sus nota 2, pagina precedentă. — În timpul lui Cambise scaunul de domnie nu erà la Susa în Persia propriu zis, ci la Egbatana, cu toate că Ctesias spune contrariul şi Xenofon afirmă că dejà Ciru mutase scaunul la Susa. Mai jos la Cap. 64 autorul nostru pare a spune că capitala lui Cambise erà la Egbatana. Ştim însă astăzi în mod pozitiv că Dariu fu acela carele a mutat reşedinţa domnească dela Egbatana la Susa.

[4] ἐς Πέρσας. Aceste cuvinte lipsesc în manuscrisul sancroftian din Cambridge şi în cel wesselingian din Viena.

[5] ἐς Σοῦζα. Întrebarea dacă pe timpul domniei lui Cambise Susa erà sau nu capitala Persiei a făcut obiectul multor discuţii, dar am văzut la notele 2 de pe pagina precedentă şi 3 de pe pagina aceasta că istoricii sunt astăzi aproape toţi de acord că Susa nu a devenit sediul oficial al regilor Persiei decât în cursul domniei lui Dariu Istaspe, aşà că dacă Erodot înţelege prin acest pasaj şi prin altele, ca la Cap. 65 şi 70, că Susa a fost capitala lui

τεινε Σμέρδιν, οἱ μὲν λέγουσι ἐπ' ἄγρην ἐξαγαγόντα, οἱ δὲ, ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν[1] προσαγαγόντα καταποντῶσαι.[2]

persoana lui ca nu cumvà fratele său să-l ucidă şi să domnească (în locul lui), trimise în Persia pe Prexaspe, carele erà cel mai credincios om al lui dintre toţi Perşii, (cu ordin) să ucidă (pe Smerdis). Acesta, urcându-se sus la Susa, ucise pe Smerdis, unii pretind că pe când el ieşià la vânătoare, alţii spun că l-ar fi dus la marea Eritree şi că l-ar fi înecat (acolo).

Cambise, el se înşeală. Eu cred că nu trebue să înţelegem astfel, mai ales că din Cap. 64 pare a reieşi că Egbatana ar fi fost considerată de Cambise ca oraşul lui de reşedinţă. Ctesias, în toate cazurile, cade în aceeaş eroare şi spune curat (*Excerpta Pers.*, § 9), că Susa erà capitala lui Cambise. Nici nu ştim cu certitudine când fu incorporată Susiana imperiului persan. În toate cazurile e cert că această provincie a făcut parte din imperiul babilonian până la distrugerea Babiloniei de către Ciru, şi e probabil că a fost încorporată imediat imperiului persan, şi deşi Strabon (XV) şi Xenofon (*Ciropedia*, VIII, 6) afirmă că Ciru aveà curtea lui instalată la Susa, alţi autori mai vrednici de credinţă, în unire cu monumentele şi inscripţiile ce s'au descifrat, arată că Egbatana şi Pasargada au fost capitalele lui Ciru. Inscripţia dela Behistun, a cărei autoritate e necontestată şi care astăzi constitue documentul cel mai autentic persan al epocei lui Dariu, menţionează Susiana ca o provincie încă necomplet supusă şi în stare de revoltă continuă. (Vezi col. I, alinieat 16; col. II, alinieat 3, şi col. V, alinieat 1). Trebue dar să presupunem că capitala imperiului nu s'a putut stabili la Susa cât timp Susiana nu erà supusă în mod definitiv, lucru care nu s'a realizat decât în anii din urmă ai domniei lui Dariu. Concluzia aceasta concordă perfect cu inscripţiile găsite în ruinele palatului dela Susa şi cari toate arată că Dariu a fost constructorul acelui palat. Pliniu e mai exact când spune (*Hist. Nat.*, VI, 27) că Dariu fu restauratorul capitalei Susianei. Diferite motive au fost invocate pentru a explică dece a fost transferat dela Egbatana la Susa sediul oficial al dominaţiunii persane. Strabon dă trei motive: unul poziţia avantagioasă a acestui oraş între Persia şi Babilonia; al doilea, splendoarea lui antică, şi al treilea, temperamentul blând şi supus al locuitorilor Susianei. Acest din urmă fapt este în contrazicere cu starea de revoltă despre care se vorbeşte în inscripţia dela Behistun. Cauza determinantă cred că a fost poziţia excepţional de frumoasă a oraşului, la poalele muntilor Zagros cu mănoasele câmpii ale Mesopotamiei întinzându-se până subt zidurile ei. Localitatea erà liniştită şi retrasă, potrivită deci pentru construirea unui palat în care să şeazà un monarh mare în siguranţă.

[1] Ἐρυθρὴν θάλασσαν. Acì, în toată probabilitatea, autorul înţelege Golful Persic.

[2] προσαγαγόντα καταποντῶσαι. Bekker propune προαγαγόντα care ar face construcţia mai regulată; nu putem însă admite o aşà schimbare nebazată pe nici un text manuscris. Să notăm că mai sus avem ἐξαγαγόντα, pe când acì avem προσαγαγόντα. Primul verb e un participiu având drept subiect pe Σμέρδις subtînţeles, cel de al doilea are sens activ având ca subiect pe Πρηξάσπιν şi de obiect pe Σμέρδιν subtînţeles. În aşà caz sensul este că Smerdis de buna lui voie s'a dus la vânătoare şi că Prexaspe a profitat de ocazie ca

31. Πρῶτον μὲν δὴ λέγουσι Καμβύσῃ τῶν κακῶν ἄρξαι τοῦτο.[1] Δεύτερα δὲ ἐξεργάσατο[2] τὴν ἀδελφεὴν ἐπισπομένην[3] οἱ ἐς Αἴγυπτον, τῇ καὶ συνοίκεε,[4] καὶ ἦν οἱ ἀπ' ἀμφοτέρων ἀδελφεή. Ἔγημε δὲ αὐτὴν ὧδε· οὐδαμῶς γὰρ ἐώθεσαν πρότερον τῇσι ἀδελφεῇσι συνοικέειν Πέρσαι·[5] ἠράσθη[6] μιῆς τῶν ἀδελφεῶν[7] Καμβύσης, καὶ ἔπειτα βουλόμενος αὐτὴν γῆμαι, ὅτι οὐκ ἐωθότα ἐπενόεε ποιήσειν, εἴρετο καλέσας τοὺς βασιληΐους

31. Astfel fu, zic (Egiptenii), prima din ticăloşiile (comise) de Cambise. În al doilea rând ucise pe sora lui care îl însoţise în Egipt şi cu care trăia, cu toate că ea îi era soră şi de tată şi de mamă. Iată cum a luat-o pe aceasta de soţie: până atunci Perşii nu aveau voie să trăească cu surorile lor; Cambise se înamoră de una din surorile lui, apoi luă hotărârea s'o iea de soţie, şi fiind-

să-l ucidă, iar în cazul înecării, că Prexaspe ar fi condus pe Smerdis la mare ca să-l înece acolo. — Întru cât priveşte moartea lui Smerdis, inscripţia dela Behistun (col. I, alineat 10) spune că această moarte a fost clandestină şi că nimeni nu a ştiut de dânsa; aceasta explică dece, după trecerea a câtorvă ani, au apărut pretendenţi cari au căutat să se substitue prinţului asasinat. (Inscripţia dela Behistun, coloana I, alineat 10). Deşi există atâtea versiuni relativ la asasinatul lui Smerdis şi la modul cum a fost comis acel asasinat, un lucru reiese cert din toate sursele de informaţii ce le posedăm, şi acel lucru e că Cambise a pus la îndoeală credinţa fratelui său către el şi a ordonat uciderea lui în secret. Istoria modernă a Turciei şi a Persiei abundă în exemple de asasinate comise tot aşà de Sultani sau de Şahi ca să scape de rude de aproape cari îi jenau, sau în cari vedeau rivali periculoşi.

[1] Πρῶτον μὲν δὴ λέγουσι Καμβύσῃ τῶν κακῶν ἄρξαι τοῦτο. Mulţi comentatori, între cari Blakesley, consideră că articolul τῶν, care precedă pe κακῶν, este foarte emfatic: e ca şi cum ar fi zis autorul »vestitele crime (sau ticăloşii) ale lui Cambise,« idea fiind că crimele la cari l-a împins urgia divină pentru sacrilejul comis au mers pomină în lume, astfel ca pedeapsa lui Cambise să serve de avertisment pentru alţii. Nu ştiu dacă trebue să dăm această mare importanţă lui τῶν, dar nu m'am crezut îndreptăţit să apăs prea mult în traducere asupra nuanţei acesteia. — La Cartea VI, Cap. 75, avem în nebunia regelui spartan Cleomenes un caz paralel de insanitate recunoscută de toţi, dar asupra originii căreia nu toţi erau de acord.

[2] ἐξεργάσατο. Ca mai sus la începutul capitolului precedent, verbul acesta are acì sensul de a ucide.

[3] ἐπισπομένην. Are un înţeles de asociare, ca la Cap. 91 din Cartea I. (Vezi nota 2, pag. 161, vol. I).

[4] τῇ καὶ συνοίκεε. Contrar obiceiurilor Ebreilor Egiptenii aveau voie să iea de soţie pe surorile lor. În timpurile patriarhilor căsătoria cu sora din acelaş tată, dar nu din aceeaş mamă, eră permisă. (Vezi *Genesa* XX, vers 12). La legea egipteană se raportă pasajul din Levitic XVIII, vers 3. Legea lui Zoroastru dedeà voie Perşilor să trăească cu mama, cu sora şi cu fiica lor, aşà că nu există limită la incest. (Vezi Ctesias, *fragment*, pag. 91). Astfel Artaxerxes s'a căsătorit cu două din propriile lui fiice, (Vezi Plutarch, *Vieaţa lui Artaxerxes Mnemon*).

[5] Πέρσαι. Unele ediţii au οἱ Πέρσαι. — Erodot se înşeală în privinţa aceasta. (Vezi nota precedentă).

[6] ἠράσθη. Vezi vol. I, pag. 14, nota 4.

[7] μιῆς τῶν ἀδελφεῶν. Sora aceasta eră probabil Atosa, despre care se vorbeşte mai departe la Cap. 68. Ea s'a căsătorit pe urmă cu Pseudo-Smerdis, apoi în a treia căsătorie a devenit soţia lui Dariu Istaspe şi mama lui Xerxes.

δικαστὰς, εἰ τίς ἐστι κελεύων[1] νόμος τὸν βουλόμενον ἀδελφεῇ συνοικέειν; Οἱ δὲ βασιλήϊοι δικασταὶ[2] κεκριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων, ἐς οὗ ἀποθάνωσι ἤ σφι παρευρεθῇ τι ἄδικον, μέχρι τούτου.[3] Οὗτοι δὲ τοῖσι Πέρσῃσι δίκας δικάζουσι, καὶ ἐξηγηταὶ[4] τῶν πατρίων θεσμῶν γίνονται· καὶ πάντα ἐς τούτους ἀνακέεται.[5] Εἰρομένου ὦν τοῦ Καμβύσεω, ὁπεκρίκă socotià că făceà un lucru nelegiuit, chemă la el pe judecătorii regali şi-i întrebă dacă există vreo lege permiţând aceluia care (o) voià, să trăească cu sora (lui). Aceşti judecători regali sunt aleşi pe vieaţă dintre Perşi, afară numai dacă în cursul vieţii lor s'ar dovedì că ar fi comis o nedreptate. Aceştia dispensează

[1] κελεύων. Dacă nu erau toate manuscrisele unanime în a întrebuinţà acest verb acì, nu aş fi ezitat un moment să admit schimbarea propusă de Blakesley din κελεύων în κωλύων, adică de a zice *prohibând* în loc de *permiţând*. κελεύων distruge cu desăvârşire sensul pasajului, pe când κωλύων traduce exact sensul întrebării puse de Cambise acestor arbitri. Cambise, cum arată foarte bine Blakesley, nu aveà intenţie să ţie socoteală de nimic şi erà decis la nevoie să violeze legea »οὐκ ἐωθότα ποιέειν«; de aceea el şi pune acestor judecători întrebarea dacă există în lege vreo dispoziţie anume pozitivă care să prohibeze incestul pe care îl meditâ; el nu întreabă dacă legea permite, căci ştiâ că aşà pusă chestia răspunsul judecătorilor ar fi negativ. El o pune altfel şi o ocoleşte, ca să zic aşà, cerând să i se răspundă dacă există o dispoziţie formală oprind aşà căsătorii: numai aşà puteà el obţineà dela dânşii un răspuns care să împace vocea conştiinţei lui. Eu cred că din eroare a scris Erodot κελεύων, dar trebue respectată eroarea în faţa unanimităţii tuturor textelor manuscrise.

[2] βασιλήϊοι δικασταὶ. La Perşi, aceşti judecători sau arbitri regali formau sfatul, adică consiliul regelui; ei sunt menţionaţi în fraza precedentă precum şi mai sus la Capitolul 14, la Cartea V, Cap. 25 şi la Cartea VII, Cap. 194. Heeren spune că instituirea lor datează dela Magi şi după Brisson sfatul acesta ar fi fost compus din şapte membri. Numele unuia din aceşti judecători regali de pe timpul lui Xerxes s'a găsit pe o inscripţie la Eritrea şi pare a fi fost *Reomitres*, dacă întregirea propusă de Lebas (*Revue archéologique* XIII, pag. 7 şi următoare) e corectă. Inscripţia glăsueşte astfel: » . ,. σιλῆος Ξέρ . . . ομίτ . . . δικαστὴς βα . . . pe care o completează Lebas astfel: »ἐπὶ βασιλῆος Ξέρξου Ῥεομίτρης δικαστὴς βασιλήϊος.» Aceşti şapte, împreună cu Magii şi cu preoţii, formau marele sfat al monarhiei.

[3] ἐς οὗ ἀποθάνωσι ἤ σφι παρευρεθῇ τι ἄδικον, μέχρι τούτου. Avem ἐς οὗ cu sensul de *până ce* la Cap. 67 din Cartea I. — Înainte de παρευρεθῇ textul aldin inserează un negativ, μὴ. S'au propus mai multe modificări ale acestui text, căci nu încape îndoeală că e corupt: lipseşte un negativ şi ἤ ar trebuì să fie ἤν. Astfel s'a propus »ἐς οὗ ἀποθάνωσι ἤν σφι μὴ παρευρεθῇ τι ἄδικον s.c.l.«; alţii pun un punct după ἀποθάνωσι şi atunci încep altă frază cu ἤ σφι δὲ παρευρεθῇ τι ἄδικον s.c.l. — Am tradus ca şi cum ar fi figurat μὴ. La condiţiile acestea de integritate se mai referă autorul nostru la Cap. 25 din Cartea V şi la Cap. 194 din Cartea VII.

[4] ἐξηγηταὶ. Cuvântul acesta îl găsim şi la Cap. 78 din Cartea I.—Ghicirea şi interpretarea visurilor şi a fenomenelor neînţelese de alţii intrau în atribuţiile acestor oameni. (Vezi vol. I, pag. 136, nota 4).

[5] καὶ πάντα ἐς τούτους ἀνακέεται. Unele ediţii, între cari aceea a lui Blakesley, au ἀνακέεται la singular, care se află şi în câtevà manuscrise. Bredoviu însă, Bähr şi alţi editori de frunte, preferă pluralul ἀνακέεται pentrucă e mai corect după neutrul πάντα.

νοντο αὐτῷ οὗτοι καὶ δίκαια καὶ ἀσφαλέα, φάμενοι νόμον οὐδένα ἐξευρίσκειν ὃς κελεύει[1] ἀδελφεῇ συνοικέειν ἀδελφεόν· ἄλλον μέν τοι[2] ἐξευρηκέναι νόμον, τῷ βασιλεύοντι Περσέων ἐξεῖναι ποιέειν τὸ ἂν βούληται.[3] Οὕτω οὔτε τὸν νόμον ἔλυσαν δείσαντες Καμβύσεα, ἵνα τε μὴ αὐτοὶ ἀπόλωνται τὸν νόμον περιστέλλοντες,[4] παρεξεῦρον ἄλλον νόμον σύμμαχον τῷ θέλοντι γαμέειν ἀδελφεάς.[5] Τότε μὲν δὴ ὁ Καμβύσης ἔγημε τὴν ἐρωμένην·[6] μετὰ μέν τοι[7] οὐ πολλὸν χρόνον ἔσχε[8] ἄλλην ἀδελφεήν.[9] Τουτέων

justiția la Perși și sunt interpreții orânduirilor strămoșești; și toate (cauzele) sunt referite lor. La întrebarea ce le-a pus o Cambise, aceștia i-au dat un răspuns și veridic și prudent, zicând că nu găsiau lege care să permită unui frate să trăiască cu sora (lui); dar că mai există o altă lege care permiteà regelui Perșilor să facă tot ce voià. Cu chipul acesta, pe de o parte nu au nesocotit legea de frica lui Cambise, pe de altă parte, ca să nu-și expună viața apărând legea în mod

[1] κελεύει. Textul lui Blakesley are κωλύει, consecuent cu varianta κωλύων de mai sus în loc de κελεύων. (Vezi mai sus nota 1, pagina precedentă).

[2] μέν τοι. Textul lui Blakesley scrie într'un singur cuvânt μέντοι.

[3] τῷ βασιλεύοντι Περσέων ἐξεῖναι ποιέειν τὸ ἂν βούληται. Acest argument arată gradul până la care era împins despotismul la Perși și amintește cele relatate de Plutarch relativ la Anaxarcu, carele, ca să consoleze pe Alexandru cel mare care avea remușcări din cauza morții lui Clitus, îi spuse că »Dice și Themis erau prepuși ca să execute poruncile lui Jupiter,« în alte cuvinte că ceeace e just e subordonat voinței celui mai tare. (Plutarch, *Viața lui Alexandru cel mare*, § 52).

[4] νόμον περιστέλλοντες. Observând legea în mod zelos, adică strict. Idea de râvnă sau de zel pe care o comportă verbul περιστέλλω acì e implicată și în alte pasaje din scrierile autorului nostru, unde el întrebuințează verbul acesta, ca de exemplu la Cap. 98 din Cartea I, unde vezi nota 7, pag. 178, vol. I; la Cartea II, Cap. 147; mai jos la Cap. 82 din Cartea aceasta; la Cap. 80 din Cartea IV și în alte locuri.

[5] Οὕτω οὔτε τὸν νόμον ἔλυσαν δείσαντες Καμβύσεα, ἵνα τε μὴ αὐτοὶ ἀπόλωνται τὸν νόμον περιστέλλοντες, παρεξεῦρον ἄλλον νόμον σύμμαχον τῷ θέλοντι γαμέειν ἀδελφεάς. Particula οὔτε, de care depinde ἔλυσαν, corespunde cu particula τε de care depinde verbul παρεξεῦρον.

[6] τὴν ἐρομένην. Adică Atosa. (Vezi mai sus nota 7, pag. 75).

[7] μέν τοι. Rău scrie acì textul lui Blakesley într'un singur cuvânt μέντοι, pentrucă acest μέν τοι corespunde cu μὲν δὴ din clauza care precede, cum e cazul la Cap. 86 din Cartea VI. Mai jos la finele Cap. 36 avem μὲν corespunzând cu μέντοι.

[8] ἔσχε, subtînțelegându-se γυναῖκα, însemnează *luă în căsătorie*, ca la Cap. 76 din Cartea IX. În general γυναῖκα este exprimat și ca să citäm exemple numai din Cartea I, le găsim la Cap. 60, 146, 173 și 205.

[9] ἄλλην ἀδελφεήν: Știm din Strabon (XVI) că numele acestei surori mai mici a lui Cambise era Meroe. În onoarea ei se pretinde de unii că Cambise ar fi întemeiat orașul Meroe, dând lacului și orașului numele acestei surori a lui: descoperiri recente însă arată că acest oraș există mult timp înaintea lui Cambise carele nu a făcut altceva decât să-i schimbe numele.

ὄῆτα τὴν νεωτέρην, ἐπισπομένην οἱ ἐπ' Αἴγυπτον,[1] κτείνει.

32. Ἀμφὶ δὲ τῷ θανάτῳ[2] αὐτῆς διξὸς, ὥσπερ περὶ Σμέρδιος, λέγεται λόγος.[3] Ἕλληνες μὲν λέγουσι,[4] Καμβύσεα συμβαλέειν σκύμνον λέοντος σκύλακι[5] κυνὸς, θεωρέειν δὲ καὶ τὴν γυναῖκα ταύτην. Νικωμένου δὲ τοῦ σκύλακος, ἀδελφεὸν αὐτοῦ ἄλλον σκύλακα ἀπορρήξαντα τὸν δεσμὸν παραγενέσθαι οἱ· δύο δὲ γενομένους οὕτω δὴ τοὺς σκύλακας ἐπικρατῆσαι τοῦ σκύμνου.[6] Καὶ τὸν μὲν Καμβύσεα ἥδεσθαι θεώμενον, τὴν δὲ παρημένην δακρύειν. Καμβύσεα δὲ μαθόντα τοῦτο, ἐπείρεσθαι διότι δακρύει;[7] Τὴν δὲ εἰπεῖν, ὡς ἰδοῦσα

strict, au găsit o altă lege care să se acorde cu unul care ar dorì să se căsătorească cu surorile (lui). Şi astfel Cambise se căsătorì cu iubita (lui); nu trecù mult timp după aceea şi se căsătorì cu o altă soră. Pe (sora) aceasta, cea mai tânără (din toate) şi care îl însoţise în Egipt, o ucise (Cambise).

32. În jurul morţii acesteia, ca în jurul (morţii) lui Smerdis, circulă două versiuni. Elinii spun că Cambise ar fi pus să se lupte împreună un puiu de leu şi un căţel, iar această soţie (a lui) privià. Căţelul găsindu-se în inferioritate, un alt căţel, frate cu acela, rupându-şi sgarda, sărì în ajutorul lui; fiind doi, căţeii în modul acesta biruiră pe puiul de leu. Cambise privià cu plăcere, iar tovarăşa de lângă el plângeà. Cambise, observând aceasta, ar fi întrebat-(o) că dece plânge.

[1] ἐπισπομένην οἱ ἐπ' Αἴγυπτον. La începutul acestui capitol am avut ἐπισπομένην οἱ ἐς Αἴγυπτον şi pentru motivul acesta Cobet şi alţii au propus înlocuirea lui ἐπ' acì prin ἐς. Nu văd însă necesitatea unei aşà schimbări nejustificate prin nici un text manuscris în favoarea ei; ambele prepoziţiuni sunt corecte şi nimic nu împiedecà pe autor să facă uz şi de una şi de alta.

[2] Ἀμφὶ δὲ τῷ θανάτῳ. Am avut ἀμφὶ cu dativul la Cartea I, Cap. 40. (Vezi vol. I, pag. 250, nota 4).

[3] διξὸς, ὥσπερ περὶ Σμέρδιος, λέγεται λόγος. Cele două versiuni privitoare la uciderea lui Smerdis, despre cari a dat seamă Erodot mai sus la Cap. 30.

[4] Ἕλληνες μὲν λέγουσι. Multe manuscrise înserează particula γὰρ după μὲν, dar ediţiile cele mai bune o resping, afară de Schweighäuser.

[5] σκύλακι. Cuvântul σκύλαξ pentru căţel e foarte clasic şi îl întâlnim în *Odisea* lui Omer (IX, vers 289; XII, vers 86 şi XX. vers 14).

[6] σκύμνου. Iarăş un cuvânt omeric. Îl găsim în *Iliada* la Cartea XVIII, vers 319. Sofocles îl întrebuinţează in tragedia *Ajax*, vers 966; Aristofan în *Broaştele*, vers 1477, şi *Călăreţii*, vers 1039; în fine îl găsim şi în Euripid *Supl.*, vers 1223.

[7] δακρύει. Unele ediţii au optativul δακρύοι.

τὸν σκύλακα τῷ ἀδελφεῷ τιμωρήσαντα δακρύσειε, μνησθεῖσά τε Σμέρδιος καὶ μαθοῦσα[1] ὡς κείνῳ οὐκ εἴη ὁ τιμωρήσων. Ἕλληνες μὲν δὴ διὰ τοῦτο τὸ ἔπος φασὶ αὐτὴν ἀπολέσθαι ὑπὸ Καμβύσεω· Αἰγυπτιοι δὲ, ὡς τραπέζῃ περικατημένων,[2] λαβοῦσαν θρίδακα[3] τὴν γυναῖκα περιτῖλαι καὶ ἐπανείρεσθαι τὸν ἄνδρα, κότερον περιτετιλμένη ἡ θρῖδαξ ἢ δασεῖα ἐοῦσα εἴη καλλίων;[4] Καὶ τὸν φάναι, δασεῖαν·[5] τὴν δ' εἰπεῖν »ταύτην μέντοι κοτὲ »σὺ τὴν θρίδακα ἐμιμήσαο,[6] τὸν »Κύρου οἶκον ἀποψιλώσας.« Τὸν δὲ θυμωθέντα ἐμπηδῆσαι αὐτῇ

Ea atunci ar fi răspuns că a plâns văzând cum cățelul a răsbunat pe fratele lui şi aducându-şi aminte de Smerdis, cum nu aveà acela pe nimeni ca să-l răsbune. Elinii spun că pentru vorba aceea ar fi pus Cambise s'o omoare; pe de altă parte Egiptenii spun că pe când (perechea) şedeà la masă, ea, luând o lăptucă în mână, ar fi jumulit-o de foi şi ar fi întrebat pe bărbatul ei, »cum e mai frumoasă lăptuca, »jumulită, sau cu foile pe ea?« Şi el ar fi răspuns, »cu foile pe ea«; ea atunci ar fi zis: »Ai făcut şi tu ceeace am fă»cut eu cu lăptuca aceasta, »întru cât ai desbrăcat casa lui »Ciru.« Atunci (Cambise) în fu-

[1] μαθοῦσα. Sunt cu totul de părerea lui Cobet că acest participiu este nu numai inutil, dar strică chiar armonia frazei. Acel comentator merge până a propune suprimarea lui; faţă însă de unanimitatea cu care îl mănţin textele manuscrise, nu cred că avem dreptul să-i bănuim autenticitatea.

[2] τραπέξῃ περικατημένων. Subiectele acestui participiu sunt Cambise şi sora, devenită soţia lui, pe cari trebue să-i suplinim în gândul nostru. Am suplinit prin »perechea.«

[3] θρίδακα dela θρῖδαξ. Forma atică a acestui substantiv ar fi θριδακίνη.

[4] κότερον περιτετιλμένη ἡ θρῖδαξ ἢ δασεῖα ἐοῦσα εἴη καλλίων. În câtevà ediţii ordinea cuvintelor este intervertită şi găsim κότερον περιτετιλμένη ἢ δασεῖα ἡ θρῖδαξ ἐοῦσα εἴη καλλίων. Alte variante se mai găsesc având ἀμείνων în loc de καλλίων. Textul florentin, cel sancroftian şi cel vienez, sunt singurele având ἐοῦσα; l-am mănţinut fiindcă, deşi Gaisford nu-l admite, îl văd figurând în toate ediţiile moderne mai bune; apoi îl consider chiar necesar. — Unii accentuează θρίδαξ în loc de θρῖδαξ; în fine, în loc de δασεῖα unele ediţii au δασέα şi prin urmare δασέαν în loc de δασεῖαν în clauza următoare.

[5] δασεῖαν. Unele ediţii au δασέαν. (Vezi nota precedentă).

[6] ταύτην μέντοι κοτὲ σὺ τὴν θρίδακα ἐμιμήσαο. Această clauză e foarte eliptică şi trebue completată în gândul nostru. Sensul textual e: »acum dar tu imitezi această lăptucă« care nu prea are sens. Ceeace voeşte să spună Meroe lui Cambise este că el a făcut lucruri cari seamănă cu ceeace a făcut ea acum cu lăptuca aceasta. Iată pentru ce a trebuit să ne depărtăm puţin de text ca să dăm un sens acestor cuvinte. Bähr explică fraza astfel latineşte: »Atqui tu sane hanc integram lactucam es imitatus eo, quod Cyri domum circumcidisti, unum quasi folium post alterum decerpens, id est, unum post alterum occidens e Cyri domo antea integra«.

ἐχούσῃ ἐν γαστρὶ,[1] καὶ μιν ἐκτρώσασαν ἀποθανεῖν.[2]

33. Ταῦτα μὲν ἐς τοὺς οἰκητοὺς ὁ Καμβύσης ἐξεμάνη,[3] εἴτε δὴ[4] διὰ τὸν Ἆπιν, εἴτε καὶ ἄλλως, οἷα πολλὰ ἐώθεε[5] ἀνθρώπους κακὰ καταλαμβάνειν.[6] Καὶ γάρ τινα καὶ[7] ἐκ γενεῆς νοῦσον μεγάλην λέγεται ἔχειν ὁ Καμβύσης, τὴν ἱρὴν οὐνομάζουσί τινες.[8] Οὔ

ria lui, a sărit pe dânsa care erà însărcinată, şi ea lepădând, ar fi murit.

33. Acestea fură actele de furie nebună ce le săvârşì Cambise asupra celor din casa lui, împins fiind, sau de Apis, sau de altă cauză din acelea cari fac multe nenorociri să cază peste oameni. Se mai zice încă că Cambise a fost atins din

[1] ἐχούσῃ ἐν γαστρὶ. Locuţiune care însemnează a fi însărcinată şi pe care o avem mai jos la Cartea IV, Cap. 30 şi în Pausanias (Cartea I, Cap. 6, § 2 şi Cartea IV, Cap. 9, § 5). La Cartea V. Cap. 41 avem pur şi simplu ἔχειν sau ἔσχειν luat în sensul acesta.

[2] ἐκτρώσασαν ἀποθανεῖν. Actul acesta e atât de brutal, încât mulţi istorici pun în dubiu aşà cruzime din partea lui Cambise. E posibil că simplul fapt al avortului şi al morţii acestei femei să fi dat ocazie preoţilor egipteni, iritaţi în contra lui Cambise, să exagereze şi să denatureze adevărul, pentru a-l face mai odios în ochii lumii.

[3] Ταῦτα μὲν ἐς τοὺς οἰκητοὺς ὁ Καμβύσης ἐξεμάνη. La începutul capitolului următor avem »Τάδε δ' ἐς ἄλλους Πέρσας ἐξεμάνη.« şi la începutul capitolului 37 »τοὺς ξυμμάχους ἐξαιμαίνετο.« —Asupra acestui acuzativ vezi gramatica elină a lui Kühner, § 547.

[4] δὴ. Această particulă are aci drept scop de a referì pe cetitor la cele spuse mai sus la Cap. 30: »αὐτίκα διὰ τοῦτο τὸ ἀδίκημα ἐμάνη.« Vezi şi nota 5, pag. 3, vol. I.

[5] ἐώθεε. În unele ediţii ἔωθε. (Vezi vol. I, pag. 19, nota 3). Asemeni au şi manuscrisele lui Sancroft şi lui Wesseling, primul la Colegiul Emmanuel din Cambridge şi cel de al doilea la Viena. (Vezi şi vol. II, pag. 183, nota 5).

[6] κακὰ καταλαμβάνειν. Se aplică unor nenorociri cari cad pe neaşteptate, fără cauză aparentă şi pe cari Elinii le atribuiau unei acţiuni divine. Verbul καταλαμβάνειν cu acuzativul năpastei trimise de zei se găseşte în Erodot şi la Cap. 66 din Cartea II, »θεῖα πρήγματα καταλαμβάνει τοὺς αἰελοὺρους« unde am tradus »se întâmplă cu pisicile un lucru supranatural.« (Vezi vol. II, pag. 176, nota 3).

[7] καὶ. Acest al doilea καὶ nu figurează decât în două manuscrise, dar Gaisford şi Schweighäuser refuză a-l omite, şi în adevăr el dă mai multă forţă frazei. Dietsch îl admite în textul lui, dar îl închide între parenteze ca dubios subt punctul de vedere al autenticităţii.

[8] τὴν ἱρὴν οὐνομάζουσι τινες. E vorbă de epilepsie care se chemà la Elini ἱρὰ νόσος şi μεγάλη νόσος: această din urmă denumire aminteşte întru cătvà aceea de *haut mal* în limba franceză dată tot acestei boli. În Toscana epilepsia se numeşte *mal benedetto*, ceeace seamănă mult cu ἱρὰ νοῦσος. Sigur că manifestaţiile oribile ale boalei acesteia au fost cauza pentru care massele inculte au considerat-o ca o pedeapsă divină. La Ebrei acei cari suferiau de atacuri epileptice erau consideraţi ca posedaţi de demon şi în faimosul tablou al lui Rafael, lăsat neisprăvit, intitulat »Transfigurarea«, tânărul din primul plan, posedat de demon, prezentă toate aparenţele unui om în prada unei crize de epilepsie. Ipocrat a scris un tratat asupra acestei boale intitulat »περὶ τῆς ἱρῆς νούσου.«—Întru cât se atinge de chestia dacă Cambise a fost sau nu victima acestei boale nervoase, nu există nici o dovadă pe care ne-am puteà bazà. La boala lui Cambise a făcut dejà aluzie Erodot mai sus la Cap. 16.

νόν τοι ἀεικὲς οὐδὲν ἦν, τοῦ σώματος νοῦσον μεγάλην νοσέοντος, μηδὲ τὰς φρένας ὑγιαίνειν. [1]

34. Τάδε δ' ἐς τοὺς ἄλλους Πέρσας [2] ἐξεμάνη. Λέγεται γὰρ εἰπεῖν αὐτὸν πρὸς Πρηξάσπεα, τὸν ἐτίμα τε μάλιστα καί οἱ τὰς ἀγγελίας ἐφόρεε οὗτος, τούτου τε ὁ παῖς οἰνοχόος ἦν τῷ Καμβύσῃ· [3] τιμὴ δὲ καὶ αὕτη οὐ σμικρή· εἰπεῖν δὲ λέγεται τάδε· »Πρήξασπες, κοῖόν μέ τινα νομίζουσι »Πέρσαι εἶναι ἄνδρα; Τίνας τε »λόγους περὶ ἐμέο [4] ποιεῦνται;« Τὸν δὲ εἰπεῖν· »Ὦ δέσποτα, τὰ »μὲν ἄλλα πάντα μεγάλως ἐπαι»νέεαι, [5] τῇ δὲ φιλοινίῃ [6] σέ φασι

naştere de o boală teribilă căreia unii îi zic boala sacră. Nu e dar lucru de mirare ca el, fiind atins de (această) boală teribilă, să nu fi fost sănătos la minte.

34. Iată acuma actele lui de furie nebună comise în afară de familia lui. Se spune că (într'o zi) el ar fi zis lui Prexaspe, — pentru carele el aveà o deosebită consideraţie şi carele duceà singur ordinele lui, al cărui fiu erà în fine paharnicul lui Cambise, o onoare nu mică, — se zice dar că el ar fi zis acestuia: »O Prexaspe, »ce fel de om consideră Perşii »că sunt eu? Despre mine »ce spun (ei)?« Acesta ar fi

[1] τὰς φρένας ὑγιαίνειν. Pentru locuţiunea aceasta vezi gramatica elină a lui Kühner, § 557.

[2] ἐς τοὺς ἄλλους Πέρσας. Literal »faţă de Perşii ceilalţi,« în alte cuvinte faţă de alţii în afară de cercul familiei lui, brutalităţile îndreptate în contra familiei făcând obiectul capitolului precedent, aşà că aceste cuvinte echivalează cu ἐς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

[3] οἰνοχόος ἦν τῷ Καμβύσῃ. Am pus un punct şi virgulă după Καμβύσῃ fiindcă văd această punctuaţie adoptată în toate ediţiile din cauza lungimii excesive a frazei şi din cauza naturii parentetice a pasajului începând cu τὸν ἐτίμα τε μάλιστα şi până la οὐ σμικρή: altminteri, strict vorbind, nu ar trebui punct acì. Clauzele incidentale, cari ca formă sunt deplorabile, încurcă mult sintaxa întregului pasaj şi obligă pe autor să repete iar mai jos pe λέγεται εἰπεῖν dela început. Aceasta m'a îndemnat să pun un punct şi virgulă după Καμβύσῃ, dar nu e mai puţin adevărat că clauza nu e completă. În traducere am punctuat cum mi s'a părut mai logic, separând prin bare cuvintele pe cari le consider parentetice.

[4] ἐμέο. Două manuscrise importante, cel sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge şi cel wesselingian din Viena, au ἐμεῦ. Aceleaşi manuscrise însă au ἐμέο în pasajele din Cartea I, Cap. 126 şi Cartea VI, Cap, 86, unde figurează acest cuvânt.

[5] ἐπαινέεαι. Ediţia lui Blakesley are ἐπαινέαι întocmai cum la Cap. 39 din Cartea I are φοβέαι în loc de φοβέεαι; tot aşà la Cap. 206 din aceeaş Carte multe ediţii au χρῆσθαι şi χρᾶσθαι în loc de χρέεσθαι, deşi în acest din urmă pasaj ediţia lui Blakesley are χρέεσθαι..

[6] φιλοινίῃ. Erodot, la Cap. 133 din Cartea I, ne vorbeşte despre predispoziţia Perşilor la beţie. (Vezi nota 5, pag. 239, vol. I). »Οἴνῳ δὲ κάρτα προσκέαται.« Niebuhr (*Vorträge*, vol. I, pag. 153), observă că Cambise nu a fost singurul rege al Perşilor căruia să-i fi plăcut băutura şi Plutarch spune

»πλεόνως[1] προσκέεσθαι.« Τὸν μὲν[2] δὴ λέγειν ταῦτα περὶ Περσέων· τὸν δὲ[3] θυμωθέντα τοιάδε ἀμείβεσθαι· »Νῦν ἄρα μέ φασι Πέρσαι »οἴνῳ προσκείμενον παραφρονέειν, »καὶ οὐκ εἶναι νοήμονα; Οὐδ' ἄρα »σφέων οἱ πρότεροι λόγοι[4] ἦσαν »ἀληθέες.« Πρότερον γὰρ δὴ ἄρα, Περσέων οἱ συνέδρων ἐόντων καὶ Κροίσου, εἴρετο Καμβύσης, κοῖός τις δοκέοι ἀνὴρ εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τελέσαι Κῦρον;[5] Οἱ δὲ ἀμείβοντο, ὡς εἴη ἀμείνων τοῦ πατρός· τά τε γὰρ ἐκείνου πάντα ἔχειν αὐτὸν, καὶ προσεκτῆσθαι Αἴγυπτόν τε καὶ τὴν θάλασσαν.[6] Πέρσαι μὲν δὴ[7] ταῦτα ἔλεγον· Κροῖσος δὲ, παρεών τε καὶ οὐκ ἀρεσκόμενος τῇ κρίσι,[8] εἶπε πρὸς τὸν

răspuns (atunci): »O stăpâne, »în alte privinţe ei te laudă »mult, spun însă că prea îţi »place vinul.« Acestea dar le-a spus. (Prexaspe) relativ la (opinia) Perşilor; atunci (Cambise) mânios, ar fi ripostat: »Ce fel, »doară spun Perşii că plăcân»du-mi vinul, bat câmpii şi »mi-am pierdut raţiunea? A»tunci cuvintele lor de altă»dată nu erau sincere!« Căci în adevăr într'o ocazie anterioară, când câţivà dintre Perşi şi cu Cresu (împreună) erau aşezaţi lângă el, Cambise le pusese întrebarea că ce fel de om credeau că erà el comparat cu tatăl său Ciru? Aceştia au răs-

că Ciru cel june se fălià că erà în stare să suporte vinul mai bine decât fratele său şi să bea mai mult: »οἶνον πλείονα πίνειν καὶ φέρειν.« (Op. vol. I, pag. 1854).

[1] πλεόνως. Unele ediţii au πλεύνως care e greşit.

[2] Τὸν μὲν, adică Πρηξάσπεα.

[3] τὸν δὲ, adică Καμβύσην.

[4] οἱ πρότεροι λόγοι. Cobet preferă οἱ πρότερον λόγοι.

[5] κοῖός τις δοκέοι ἀνὴρ εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τελέσαι Κῦρον. Verbul τελέσαι e cam obscur ca sens în acest pasaj şi ar puteà fi suprimat cu avantaj, εἶναι fiind suficient. Un manuscris îl omite chiar, şi altele îl înlocuesc prin καλέσαι. Blakesley consideră pasajul ca corupt, dar zice că suprimarea lui τελέσαι nu se poate justificà fiindcă aceasta nu ar explicà în ce mod a fost alterat textul original. Acest comentator e de părere că textul original ar fi sunat astfel: κοῖός τις δοκέοι ἀνὴρ πρὸς τὸν πατέρα τελέσαι Κῦρον, adică: »ce fel de om a ieşit el comparat cu tatăl său Cambise,« că atunci verbul εἶναι ar fi fost pus de un scholiast într'o notă marginală pentru a explicà cetitorului sensul obscur al lui τελέσαι, şi că mai târziu εἶναι s'ar fi strecurat în text. Verbul τελέσαι provine probabil din idea de a duce o vieaţă perfectă sau desăvârşită (βίον τελεῖν). Avem expresii analoge în Erodot, ca de exemplu εἰς Ἕλληνας τελέουσι la Cap. 51 din Cartea II, unde am tradus »s'au transformat în Elini« dar unde sensul real implicat în acest verb ar fi »s'au perfecţionat în Elini.« Tot aşà la Cartea VI, Cap. 108 avem »ἐς Βοιωτοὺς τελέειν.« — πρὸς cu acuzativul, indicând comparaţie, este des întrebuinţat în literatura clasică: în Erodot găsim un exemplu la Cap. 35 din Cartea II »πρὸς πᾶσαν χώρην.« (Vezi vol. II, pag. 91, nota 5); asemeni iar mai jos la Cap. 94 din Cartea această.

[6] θάλασσαν. Marea Roşie.

[7] δὴ. Particula aceasta este omisă în cele mai multe manuscrise, dar Gaisford o măntine, de aceea am respectat-o deşi lipseşte în textul lui Creutzer.

[8] κρίσι. În multe ediţii avem dativul κρίσει.

Καμβύσεα τάδε· »Ἐμοὶ μέν νυν, ὦ »παῖ Κύρου, οὐ δοκέεις ὁμοῖος »εἶναι τῷ πατέρι· οὐ γάρ κω τοί »ἐστι υἱὸς οἷόν σε ἐκεῖνος κατελί»πετο.« Ἥσθη τε ταῦτα ἀκούσας [1] ὁ Καμβύσης, καὶ ἐπαίνεε τὴν Κροίσου κρίσιν.

puns că era superior tatălui (său); pentrucă el posedà tot ce aveà acela, şi că peste acestea mai căpătase Egiptul şi marea. Astfel dar vorbiseră Perşii; Cresu însă, care era de faţă şi care nu aprobà această părere, adresă lui Cambise următoarele cuvinte: »Eu, des»pre partea mea, o fiule lui »Ciru, nu te consider egal cu »tatăl (tău); pentrucă nu ai »un fiu care să semene ţie cum »a lăsat el.« Cambise se bucurase auzind aceste (cuvinte) şi lăudase judecata lui Cresu.

35. Τούτων δὴ ὦν ἐπιμνησθέντα ὀργῇ λέγειν πρὸς τὸν Πρηξάσπεα· »Σὺ νῦν μάθε αὐτὸς, [2] εἰ λέγουσι »Πέρσαι ἀληθέα, εἴτε αὐτοὶ λέ»γοντες ταῦτα παραφρονέουσι. Εἰ »μὲν γὰρ τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ »τοῦδε, ἑστεῶτος ἐν τοῖσι προθύ»ροισι, βαλὼν τύχοιμι [3] μέσης τῆς

35. Aducându-şi dar aminte acestea, (Cambise) zise mânios către Prexaspe: »Judecă acum »tu singur dacă Perşii spun »drept, sau dacă vorbind aşà »nu ştiu ce spun. Dacă trag »în fiul tău acela care stă în »faţa uşii, şi îl nemeresc drept

[1] Ἥσθη τε ταῦτα ἀκούσας. Verbul ἥδεσθαι e în genere urmat de un participiu. Vezi gramatica lui Kühner, § 659.

[2] αὐτὸς. Cuvântul acesta figurează numai în două manuscrise, în cel sancroftian din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge şi în cel wesselingian din Viena, cari, precum am spus dejà, prezentă multe puncte de analogie între ele. Cele mai bune ediţii, între cari a lui Gaisford şi a lui Creutzer, mănţin pe αὐτὸς care e emfatic şi dă o deosebită forţă apostrofării lui Cambise.

[3] Εἰ μὲν γὰρ τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ τοῦδε, ἑστεῶτος ἐν τοῖσι προθύροισι, βαλὼν τύχοιμι. Cele două manuscrise la cari m'am referit în nota precedentă au ἦν în loc de εἰ şi τύχω în loc de τύχοιμι. Cu toată autoritatea necontestată a acestor două manuscrise cari cântăresc în cumpănă mai mult ca oricare altele luate separat, totuş cred că textul lor în cazul de faţă e greşit. Avem în clauza aceasta şi în aceea care urmează două perioade corelative, două alternative, una o prodosis şi cealaltă o apodosis: cea dintâia e introdusă prin εἰ μὲν cu verbul în mod optativ (τύχοιμι) şi cealaltă prin ἦν δὲ urmat de verbul în mod subjunctiv (ἁμάρτω). Avem exemple destule de asemenea construcţie în Erodot, şi nu mai departe decât în capitolul următor găsim εἰ μὲν μεταμελήσει .... ἦν δὲ μὴ μεταμέλῃται. E adevărat că în acest exemplu primul verb e în futurul indicativ şi nu în optativ, dar aceasta nu afectează corectitudinea lui εἰ μὲν care în orice caz nu poate fi ἦν μέν. Avem asemenea un exemplu la Cap. 71 din Cartea I tot cu εἰ şi futur urmat de ἦν cu subjunctivul εἰ νικήσεις .... ἦν νικηθῇς.—ἐν τοῖσι προθύροισι, la intrarea

»καρδίης, Πέρσαι φανέονται λέ»γοντες οὐδέν·[1] ἢν δὲ ἁμάρτω, »φάναι Πέρσας τε λέγειν ἀληθέα »καὶ ἐμὲ[2] μὴ σωφρονέειν.« Ταῦτα δὲ εἰπόντα καὶ διατείναντα τὸ τόξον, βαλέειν τὸν παῖδα·[3] πεσόντος δὲ τοῦ παιδὸς, ἀνασχίζειν αὐτὸν κελεύειν καὶ σκέψασθαι τὸ βλῆμα·[4] ὡς δὲ ἐν τῇ καρδίῃ εὑρεθῆναι ἐνεόντα τὸν ὀϊστὸν, εἰπεῖν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ παιδὸς, γελάσαντα καὶ περιχαρέα γενόμενον· »Πρή»ξασπες, ὡς μὲν ἔγωγε οὐ μαίνο»μαι,[5] Πέρσαι τε παραφρονέουσι, »δῆλά τοι γέγονε. Νῦν δέ μοι »εἰπὲ, τίνα εἶδες ἤδη πάντων ἀν»θρώπων οὕτως ἐπίσκοπα[6] τοξεύ»οντα;« Πρηξάσπεα δὲ ὁρέοντα ἄνδρα οὐ φρενήρεα, καὶ περὶ ἑωυτῷ δειμαίνοντα,[7] εἰπεῖν· »Δέσποτα, »οὐδ' ἂν αὐτὸν ἔγωγε δοκέω τὸν

»în inimă, e evident că Perşii »au spus o prostie; dacă însă »dau greş, atunci recunosc că »Perşii au dreptate şi că eu nu »sunt în toată firea.« Zicând aceste (cuvinte) Cambise îşi întinse arcul şi lovì pe băiat; căzând băiatul, dete ordin să se spintece şi (apoi) să se examineze rana; când s'a găsit săgeata înfiptă în inimă, (Cambise), râzând şi plin de veselie, zise către tatăl băiatului: »Prexaspe, tu ai înţeles bine »acum (cred), că eu nu sunt »nebun şi că Perşii spun pros»tii. Şi acuma spune-mi (tu »drept), văzut-ai alt om neme»rind ţinta în aşà fel?« Prexaspe, văzând că omul nu erà în toată firea şi temându-se pentru propria lui (siguranţă),

apartamentului, adică la poartă între vestibul şi apartament; noi am zice la uşă: aşà stau servitorii în casele orientale, gata să alerge la prima chemare a stăpânului.

[1] λέγοντες οὐδέν. Nimicuri, adică prostii. Avem expresia aceasta la Cartea VII, Cap. 17 »λέγοντα οὐδέν.«

[2] ἐμὲ. Unele texte au μὲ.

[3] διατείναντα τὸ τόξον, βαλέειν τὸν παῖδα. Precizia cu care Cambise a nemerit ţinta lui aminteşte până la un punct legenda curentă despre Wilhelm Tell — În loc de forma ionică βαλέειν unele ediţii preferă forma atică βαλεῖν.

[4] βλῆμα. Cuvânt rar întrebuinţat de autorii clasici; îl găsim în Euripid (*Suppl.*, vers 330).

[5] οὐ μαίνομαι. Textul lui Long şi Macleane, bazat pe singurul manuscris sancroftian, are οὐ μαίνομαί τε. Aceasta e poate mai emfatic, totuş nu cred că faţă de unanimitatea celorlalte manuscrise putem să admitem această particulă: e destul un τε după Πέρσαι.

[6] ἐπίσκοπα. Adjectivul ţine aci locul adverbului ἐπισκόπα. Expresia aceasta indică nemerire drept la obiectul asupra căruia e aţintit ochiul. Astfel Teocrit (XXIV, v. 105) califică o săgeată care îşi nemereşte ţinta, ἐπίσκοπον οἰστόν. Hesechiu explică cuvântul acesta: «ἐπίσκοπα· τυγχάνοντα τοῦ σκοποῦ.« Zeiţa Artemis aveà, zice Plutarch, un templu în Elida, care se numià ἐπισκόπου Ἀρτέμιδος, adică al Artemidei care nu dă greş.

[7] περὶ ἑωυτῷ δειμαίνοντα. Relativ la construcţia aceasta a prepoziţiei περὶ cu participiul şi cu dativul persoanei, vezi gramatica elină a lui Kuehner, § 610, II.

»θεὸν οὕτω ἂν καλῶς βαλέειν.[1]« Τότε μὲν ταῦτα ἐξεργάσατο· ἑτέρωθι δὲ Περσέων ὁμοίους τοῖσι πρώτοισι[2] δυώδεκα ἐπ' οὐδεμιῇ αἰτίῃ ἀξιόχρεῳ[3] ἑλὼν ζώοντας ἐπὶ κεφαλὴν κατώρυξε.[4]

ar fi răspuns : »Stăpâne, eu nu »cred că zeul însuş ar fi dat »aşà bine.« Iată faptele rele ce le comise atunci (Cambise); cu altă ocazie a luat doisprezece Perşi dintre cei mai de frunte şi fără motiv plauzibil i-a îngropat de vii cu capul în jos.

[1] τὸν θεὸν οὕτω ἂν καλῶς βαλέειν. Bähr crede că Erodot pune acì în gura lui Prexaspe ceeace ar fi zis un Elin făcând aluzie la perfecţia divină cu care Apolon, divinatea arcului, ar fi tras, şi că prin θεὸν se înţelege divinul arcaş al mitologiei eline, adică Apolon. Eu cred mai mult cu Blakesley că cuvintele acestea pot fi foarte naturale în gura unui Persan, pentrucă la Perşi divinitatea Ormuzd erà reprezentată cu un arc în mână, cum erà şi Apolon la Elini. Astfel apare Ormuzd pe inscripţia dela Behistun. Acum, că Seneca, dând seamă de acest incident, zice despre Prexaspe că: »Negavit Apollinem potuisse certius dimittere« (*De irâ* III, 14) nu e un argument în favoarea teoriei că prin θεὸν Prexaspe ar fi înţeles pe Apolon; versiunea lui Seneca e un exemplu numai despre tendinţa care există la Greci şi la Romani de a identificà divinităţile străine cu acelea ale mitologiei lor proprii.

[2] ἑτέρωθι δὲ Περσέων ὁμοίους τοῖσι πρώτοισι. Astfel glăsueşte textul lui Creutzer şi astfel e ordinea cuvintelor în toate manuscrisele, numai că unele au ὁμοῖα, iar altele ὁμοίως în loc de ὁμοίους. Acest ὁμοίους fără îndoeală e straniu, şi toate argumentele în favoarea lui nu-mi par de loc satisfăcătoare, căci nu văd pentru ce s'ar referì la Perşi. Blakesley ocoleşte dificultatea până la un punct adoptând pe ὁμοῖα şi intervertind complet ordinea cuvintelor. El prezentă fraza astfel: »ἑτέρωθι δὲ ὁμοῖα (adică acte criminale similare), τοῖσι πρώτοισι (celor anterioare), Περσέων δυώδεκα s.c.l. Traducerea lui Blakesley e conformă cu această licenţă a textului şi sună astfel interpretată în limba noastră: »Aceste atrocităţi le comise el atunci, şi la altă epocă egalând (adică atrocităţile celelalte fiind tot atât de grave ca şi aceea a căror victimă au fost membrii familiei lui şi Prexaspe cu fiul lui) pe cele comise înainte; doisprezece Perşi, fără nici o vină vădită, îngropă el de vii cu capul în jos.« Sensul evident că este cam acesta, ori în ce chip am intervertì noi ordinea cuvintelor şi ori în ce fel am scrie ὁμοίους, totuş nu pot admite redacţia lui Blakesley care nu are nici o autoritate manuscrisă s'o sprijine, şi mai are inconvenientul că nu înlătură mult dificultatea cu ὁμοίους schimbându-l în ὁμοῖα. Eu cred că ὁμοίους e pus pentru ὅμοια şi ὅμοια pentru ὁμοίως, întocmai cum la Cap. 75 din Cartea II în loc de ὁμοίως unele ediţii au ὁμοῖα şi ὅμοια. (Vezi vol. II, pag. 154, nota 7). În toate cazurile am scris ὁμοίους, acordând cu ζώοντας, numai pentrucă văd că cele mai autorizate ediţii scriu astfel, dar mărturisesc că nu mă satisface de fel şi traduc cum cred că e sensul, fără a ţineà seamă nici de ὁμοίους, nici de construcţia gramaticală strictă.

[3] ἀξιόχρεῳ. Plauzibil. Avem expresia ἀξιόχρεων πρόφασιν, *propunere plausibilă*, la Cap. 156 din Cartea I.

[4] ζώοντας ἐπὶ κεφαλὴν κατώρυξε. I-a îngropat peste cap, adică cu capul în jos. Rawlinson a înţeles rău acest pasaj traducând »până la cap« şi înţelegând că victimele ar fi fost băgate în picioare în pământ, lăsând capul afară, supliciu care a subsistat în Persia până aproape de zilele noastre şi se numià »plantare de copaci.« Acì ἐπὶ cu acuzativul însemnează exact *peste* şi ἐπὶ κεφαλὴν corespunde exact cu expresia noastră *peste cap*, adică cu capul în jos. La Cap. 114 din Cartea VII Erodot ne spune că Perşii practicau îngroparea de viu; acì însă nu e vorbă numai de aceasta, e vorbă de un supliciu cu rafinare de cruzime, de îngropare cu capul în jos şi Blakesley crede

36. Ταῦτα δέ μιν ποιεῦντα ἐδικαίωσε[1] Κροῖσος ὁ Λυδὸς νουθετῆσαι τοισίδε τοῖσι ἔπεσι· »Ὦ βα»σιλεῦ, μὴ πάντα ἡλικίῃ[2] καὶ »θυμῷ ἐπίτρεπε,[3] ἀλλ' ἴσχε καὶ »καταλάμβανε[4] σεωυτόν. Ἀγαθόν »τι πρόνοον[5] εἶναι, σοφὸν δὲ ἡ »προμηθείη.[6] Σὺ δὲ κτείνεις μὲν »ἄνδρας, σεωυτοῦ πολιήτας,[7] ἐπ' »οὐδεμιῇ αἰτίῃ ἀξιόχρεῳ ἑλών· »κτείνεις δὲ παῖδας. Ἢν δὲ πολλὰ »τοιαῦτα ποιέῃς, ὅρα ὅκως μή σευ »ἀποστήσονται[8] Πέρσαι. Ἐμοὶ δὲ »πατὴρ σὸς Κῦρος ἐνετέλλετο πολ»λὰ[9] κελεύων σε νουθετέειν, καὶ

36. Astfel fiind faptele săvârşite de Cambise, Cresu Lidianul crezù de datoria lui să-i atragă atenţia cu următoarele cuvinte: »O rege, nu lăsà ca »în toate să te conducă tinereţea şi pasiunile (tale), dar »reţine-te şi te stăpâneşte. »Frumos lucru e prudenţa, pe »de altă parte prevederea e »înţeleaptă. Tu ucizi nişte »oameni cari sunt concetăţenii »tăi fără motiv plauzibil; u»cizi chiar copii. Dacă mai »faci multe de acestea, vezi ca

că Cambise, ca om intolerant ce erà, va fi pedepsit în acest mod pe câţivà Perşi pe cari i-ar fi dovedit că ar fi simpatizând cu cultul Egiptenilor pentru morţi, cu cultul, în alte cuvinte, al lui Osiris îmmormântat, şi i-ar fi îngropat în bătaie de joc cu capul în jos ca să caute adică astfel obiectul adoraţiunii lor. Supliciul acesta de a fi îngropat cu capul în jos este acela cu care Dante, în Infernul său, zice că sunt pedepsiţi Simoniacii, adică acei cari trafică cu cele sfinte. (Vezi Dante, *Inferno*, Canto XIX, vers 49).

[1] ἐδικαίωσε, implică un simţ de datorie. Aşà avem acest verb la Cap. 89 din Cartea I şi la Cap. 126 din Cartea VIII.

[2] ἡλικίῃ. Întrebuinţat în sensul vârstei fragede când omul e apt să se lase a fi târît de pasiuni şi ascultă mai puţin de vocea raţiunii. În acelaş sens avem cuvântul acesta la Cap. 18 din Cartea VII. Bähr traduce pasajul acesta: »Noli omnia juvenili cuidam ardori et iræ committere.«

[3] ἐπίτρεπε. În câtevà ediţii scris greşit ἐπίτραπε. La Cap. 98 din Cartea I avem ἐπιτρέπουσι şi mai sus la Cap. 2 din Cartea aceasta găsim παρατρέπουσι, iar multe ediţii, contrar unanimităţii manuscriselor, au παρατράπουσι. (Vezi mai sus nota 3, pag. 7).

[4] καταλάμβανε. Vezi nota 7, pag. 68, vol. I. Asemeni şi Cartea IX, Cap. 2.

[5] πρόνοον. Bähr traduce »providus.« Vezi Eschil, *Supplic.*, vers 809. Sofocle în tragedia *Ajax*, întrebuinţează, la vers 119, adjectivul comparativ προνούστερος.

[6] προμηθείη. Unele manuscrise şi ediţia lui Blakesley au προμηθίη. (Vezi vol. I, pag. 82, nota 4 şi acelaş volum pag. 156, nota 5).

[7] Σὺ δὲ κτείνεις μὲν ἄνδρας σεωυτοῦ πολιήτας. Blakesley observă că fraza aceasta trădează originea elenică a legendei relative la această lecţie de morală pe care o face Cresu lui Cambise, deoarece considerantul relativ la concetăţenie nu se acordă cu mentalitatea despotică a unui rege asiatic. În general, tot ce spune Erodot relativ la Cresu şi cuvintele ce le pune în gura lui, atât acì cât şi la Cartea I, poartă stampila elenică. (Vezi vol. I, pag. 61. nota 3).

[8] ἀποστήσονται. Wesseling, pe care îl urmează cele mai bune ediţii, respinge subjunctivul ἀποστήσωνται care figurează în majoritatea textelor manuscrise. Avem un caz analog mai jos la Cap. 135 unde vezi nota respectivă.

[9] Ἐμοὶ δὲ πατὴρ σὸς Κῦρος ἐνετέλλετο πολλὰ. De acì simţimântul lui Cresu că îndeplinià o datorie, implicată în verbul ἐδικαίωσε dela

»ὑποτίθεσθαι[1] ὅ τι ἂν εὑρίσκω »ἀγαθόν.« Ὁ μὲν δὴ εὔνοιαν[2] »φαίνων συνεβούλευέ οἱ ταῦτα· ὁ δ' ἀμείβετο τοῖσδε· »Σὺ καὶ ἐμοὶ »τολμᾷς συμβουλεύειν, ὃς[3] χρη»στῶς[4] μὲν τὴν σεωυτοῦ πατρίδα »ἐπετρόπευσας,[5] εὖ δὲ τῷ πατρὶ »τῷ ἐμῷ συνεβούλευσας, κελεύων »αὐτὸν Ἀράξεα ποταμὸν[6] δια»βάντα ἰέναι ἐπὶ Μασσαγέτας, βου»λομένων ἐκείνων διαβαίνειν ἐς τὴν »ἡμετέρην; καὶ ἀπὸ μὲν σεωυτὸν »ὤλεσας,[7] τῆς σεωυτοῦ πατρίδος »κακῶς προστάς· ἀπὸ δὲ ὤλεσας[8] »Κῦρον, πειθόμενόν σοι· ἀλλ' οὔ »τι[9] χαίρων,[10] ἐπεί τοι καὶ πάλαι

»nu cumvà să se răscoale Per»şii în contra ta. Tatăl tău, »Ciru, mi-a făcut multe reco»mandaţii şi m'a însărcinat să-ţi »atrag atenţia şi să-ţi dau sfa»turile ce le găsesc salutare.« Cresu, când dete aceste sfaturi, arătà (numai) bună voinţă; Cambise răspunse cu următoarele cuvinte: »Cum, tu ai cu»tezanţa să-mi dai sfaturi mie, »tu care ţi-ai administrat ţara »aşà de perfect şi care ai sfă»tuit aşà de bine pe tatăl meu »atunci când l-ai îndemnat să »treacă fluviul Araxe şi să a-

---

începutul acestui capitol, când a dat aceste sfaturi lui Cambise.—Unele ediţii intercalează articolul ὁ înainte de σὸς, dar aceasta nu se găseşte în nici un manuscris.

[1] ὑποτίθεσθαι. A sfătui sau consilià. (Vezi vol. I, pag. 158, nota 2).

[2] εὔνοιαν. Bredoviu propune εὐνοίην care în adevăr s'ar acordà mai mult cu forma dată obicinuit de Erodot cuvintelor terminând în οια sau εια, dar nici un manuscris nu prezentă această formă ionică acì.

[3] ὃς. Greşit scris ὡς în unele ediţii. Toate manuscrisele au ὃς.

[4] χρηστῶς. Atât acest adverb cât şi εὖ mai jos sunt întrebuinţate în sens ironic.

[5] ἐπετρόπευσας. Verbul acesta, strict vorbind, implică o administraţie prin delegaţie, aşà că s'ar părea că Cambise face aluzie la Cresu ca administrând Lidia în numele unui monarh străin. E posibil ca el să se refere la epoca când Ciru l-a însărcinat, după ce l-a învins şi l-a robit, să continue să administreze vechiul său regat în numele lui; se mai poate însă, şi aceasta e părerea lui Blakesley, ca expresia să indice originea elenică a acestei naraţiuni, Elinii neputând imaginà decât vice-regi în statele orientale mai mici. În adevăr mai jos, la Cap. 82, Dariu întrebuinţează acest verb pentru a indicà administraţia făcută de un monarh, aşà că şi acolo verbul e impropriu, cum e cazul poate şi acì. Sunt mai dispus a admite părerea lui Blakesley, mai ales că nu avem probă sigură că Ciru ar fi lăsat pe Cresu să gireze administraţia Lidiei după anexarea ei imperiului persan.

[6] Ἀράξεα ποταμὸν. S'a vorbit despre fluviul acesta la Cap. 201 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 385, nota 1 şi harta anexată la acea notă).

[7] ἀπὸ μὲν σεωυτὸν ὤλεσας. Acì avem un exemplu de ceeace se numeşte în gramatică *tmesis*, ἀπὸ făcând parte din verbul ὤλεσας. La Cap. 194 din Cartea I avem un caz analog cu ἀπ' ὧν ἐκήρυξαν. (Vezi vol. I, pag. 371, nota 6).

[8] ἀπὸ δὲ ὤλεσας. Vezi nota precedentă.

[9] οὔ τι. Foarte greşit în unele ediţii vechi οὔτοι.

[10] χαίρων cu negativul οὐ cuprinde o doză de ironie şi corespunde cu expresia noastră populară »n'ai să te sfinţeşti pentru aceasta.« Vezi şi mai sus nota 1, pag. 71. Găsim expresii analoge în *Oreste* a lui Euripid, vers 1593, în *Filoctete* al lui Sofocle, vers 1293 şi în *Oedip rege* al aceluiaş poet, vers 372.

»ἐς σὲ προφάσιός τευ ἐδεόμην ἐπι-
»λαβέσθαι.« [1] Ταῦτα δὲ εἶπας
ἐλάμβανε τὸ τόξον, ὡς κατατοξεύ-
σων αὐτόν. Κροῖσος δὲ ἀναδραμὼν
ἔθεε ἔξω· ὁ δέ, ἐπεί τε τοξεῦσαι
οὐκ εἶχε, ἐνετείλατο τοῖσι θερά-
πουσι λαβόντας μιν ἀποκτεῖναι. Οἱ
δὲ θεράποντες, ἐπιστάμενοι τὸν τρό-
πον αὐτοῦ, κατακρύπτουσι τὸν
Κροῖσον ἐπὶ τῷδε τῷ λόγῳ, ὥστε,
εἰ μὲν μεταμελήσει [2] τῷ Καμβύσῃ
καὶ ἐπιζητήσει τὸν Κροῖσον, οἱ δὲ
ἐκφῆναντες αὐτὸν δῶρα λάμψονται
ζωάγρια Κροίσου· [3] ἢν δὲ μὴ με-
ταμέλῃται, [4] μηδὲ ποθῇ [5] μιν, τότε
καταχρῆσθαι. [6] Ἐπόθησέ τε δὴ ὁ
Καμβύσης τὸν Κροῖσον οὐ πολλῷ
μετέπειτα χρόνῳ ὕστερον· [7] καὶ

»tace pe Masageți (în momen-
»tul) când aceștia erau gata
»să treacă pe teritoriul nos-
«tru? Diriguind prost afaceri-
»le țerii tale te-ai pierdut
pe tine; ai pierdut pe Ciru
«fiindcă te-a ascultat; dar n'ai
«să te bucuri, deoarece eu
»de mult caut o pricină în
»contra ta.« Zicând aceste (cuvinte) luă arcul (în mână) ca să tragă în el; Cresu însă, dându-se înapoi, ieși afară; Cambise, neputând trage cu arcul în el, dete ordin servitorilor să puie mâna pe el și să-l ucidă. Servitorii, cunoscând natura lui Cambise, ascunseră pe

[1] προφάσιος τευ ἐδεόμην ἐπιλαβέσθαι. ἐπιλαβέσθαι προφάσιος este a căutà o pricină ca în Cartea VI, Cap. 13 și 49.

[2] εἰ μὲν μεταμελήσει urmat mai jos de ἢν δὲ μὴ μεταμέλῃται prezentă un exemplu al formei de construcție a unei protasis cu εἰ μὲν și cu verbul în optativ, sau în futur, la care răspunde apoi o apodosis cu ἢν δὲ și cu verbul în subjunctiv; s'a descris această formă de construcție la nota 3, pag. 83 cu ocazia analizei frazei »εἰ μὲν γὰρ τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ τοῦδε, ἐστεῶτος ἐν τοῖσι προβούροισι, βαλὼν τύχοιμι« urmat de alternativa »ἢν δὲ ἁμάρτω« din capitolul precedent.

[3] δῶρα λάμψονται ζωάγρια Κροίσου. Bähr traduce δῶρα ζωάγρια Κροίσου »munera ob servatam Crœso vitam.« (Vezi și Cartea VI, Cap. 28 și 37). Aelian (*N. A.* XI, 31) are expresia ζωάγρια ἀποδύειν.

[4] μεταμέλῃται. Accentuat de Blakesley μεταμελῆται. Accentuarea adoptată de noi este aceea susținută de Bredoviu și recunoscută ca cea mai bună de Creutzer.

[5] ποθῇ. Verbul acesta este egal ca sens cu ἐπιζητήσει de mai sus și am tradus pe amândouă prin a dorì. — Unele ediții au ποθέῃ.

[6] καταχρῆσθαι e scris de Creutzer καταχρᾶσθαι. M'am conformat ortografiei adoptate de noi la Cap. 47 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 70, nota 5). Sunt pasajii însă unde am scris cu α și cred că însuș autorul a scris acest cuvânt când cu α când cu η.

[7] οὐ πολλῷ μετέπειτα χρόνῳ ὕστερον. Cuvintele χρόνῳ ὕστερον au fost bănuite de unii că n'ar fi autentice fiindcă prezentă o superfluitate după οὐ πολλῷ μετέπειτα, și s'a crezut că ele s'ar fi strecurat în text din vreo notă marginală. Le cred însă autentice, mai întâiu pentrucă nu înțeleg o notă marginală scrisă de un scholiast în dreptul unui text decât în scop de a explică ceva care ar fi obscur și nu pot admite o asemenea notă când ea nu face decât să repete ceeace există deja în text, apoi pentrucă aceste două ultime cuvinte figurează în toate manuscrisele cunoscute, în fine pentrucă în autorul nostru și în alți autori clasici elini găsim o sumă de exemple de asemenea repetiții: două din ele le putem găsì în Tucidid V, 61, în imnul

οἱ θεράποντες μαθόντες τοῦτο, ἐπήγγελον[1] αὐτῷ ὡς περιείη. Καμβύσης δὲ Κροίσῳ μὲν συνήδεσθαι ἔφη περιεόντι· ἐκείνους μέντοι[2] τοὺς περιποιήσαντας οὐ καταπροΐξεσθαι, ἀλλ' ἀποκτενέειν·[3] καὶ ἐποίησε ταῦτα.

Cresu făcându-şi raţionamentul că, adică, dacă Cambise ar venì să regrete, şi ar dorì pe Cresu, ei să-l producă şi să capete răsplată pentrucă îi scăpaseră vieaţa; dacă pe de altă parte (Cambise) n'ar regretà şi nu i s'ar face dor de Cresu, atunci (numai) să-l ucidă (pe acesta). Nu apucă să treacă foarte mult timp şi i se făcù lui Cambise dor de Cresu; şi servitorii, aflând aceasta, deteră lui (Cambise) de veste că (Cresu) tot trăià: Cambise răspunse că erà încântat că Cresu tot trăià; că acelora (însă) cari i-au cruţat vieaţa nu o să le meargă bine, şi că îi va ucide: aşà a şi făcut.

37. Ὁ μὲν δὴ τοιαῦτα πολλὰ ἐς Πέρσας τε καὶ τοὺς συμμάχους[4] ἐξεμαίνετο, μένων ἐν Μέμ-

37. (Cambise) comise dar multe asemenea acte de nebunie în contra Perşilor şi (în

către Ceres, vers 205; în autorul nostru avem χρόνῳ μετέπειτα la Cap. 7 din Cartea VII; la Cap. 171 din Cartea I găsim μακρῷ μάλιστα; la Cap. 76 din Cartea II μάλιστά κη ἐμφερέστατα, s.c.l. Asemenea pleonasmuri trebue traduse prin superlative.

[1] ἐπήγγελλον. Unele ediţii vechi preferă forma medie ἐπηγγέλοντο, patronată şi de Matthias: Schweighäuser însă, Gaisford, Creutzer, Blakesley şi toate ediţiile moderne mai bune au ἐπήγγελον care e sprijinit şi de manuscrisele cele mai celebre.

[2] μέντοι. Vezi mai sus nota 2, pag. 77.

[3] ἐκείνους μέντοι τοὺς περιποιήσαντας οὐ καταπροΐξεσθαι, ἀλλ' ἀποκτενέειν. Bähr traduce această fraza latineşte »se non impune laturum eos, qui Cræso vitam servassent, sed eos interfecturum«.—Οὐ καταπροΐξεσθαι pare a fi fost o expresie populară la Athena pe care şi Aristofan o întrebuinţează des, şi totdeauna cu un jurământ. Expresia aceasta vine poate dela locuţiunea »προῖκα ποῆσαι ἀτιμωρητί« unde προῖκα e un eufemism pentru ἀζημίως: se înţelege dela sine că răspunsul lui Cambise conţine o doză de ironie: e ca cum ar fi zis »n'are să le meargă bine« sau »n'au să se felicite pentru ceeace au făcut«. Mai avem expresia aceasta în Erodot la Cap. 105 din Cartea V, şi la Cap. 17 din Cartea VII. Tot în Cartea aceasta, mai jos la Cap. 156, avem iar verbul καταπροΐξεσθαι. Cu ajutorul genitivului, ironia ascunsă în verbul acesta ar căpătà un caracter ameninţător: dacă am fi avut ἐκείνων μέντοι τῶν περιποιησάντων οὐ καταπροΐξεσθαι tonul răspunsului lui Cambise ar fi fost mânios şi insultător, pe când acuzativul indică numai o crudă şi dispreţuitoare ironie.

[4] συμμάχους. În unele ediţii ξυμμάχους care nu e corect cu toate că

φι,[1] καὶ θήκας τε παλαιὰς ἀνοίγων καὶ σκεπτόμενος τοὺς νεκρούς.[2] Ἐν δὲ δὴ καὶ ἐς τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἦλθε,[3] καὶ πολλὰ τῷ ἀγάλματι κατεγέλασε.[4] Ἔστι γὰρ[5] τοῦ Ἡφαίστου τῶγαλμα τοῖσι Φοινικηΐοισι Παταϊκοῖσι ἐμφερέστατον,[6] τοὺς οἱ Φοίνικες ἐν τῇσι πρῴρῃσι τῶν τριη-

contra) aliaţilor (lui) pe când se află la Memfis, deschise morminte vechi şi examină cadavrele. Între altele a intrat şi în templul lui Efestus şi şi-a bătut mult joc de statue. Căci statuea lui Efestus seamănă foarte mult cu Pataicii aceia fenicieni pe cari Fenicienii îi

figurează în unele manuscrise şi în textul lui Blakesley, pentrucă Erodot scrie totdeauna acest cuvânt cu ο iar nu cu ξ. Vezi Cap. 69 din Cartea I unde acest cuvânt se repetă nu mai puţin de trei ori şi unde ortografia lui e necontestată.

[1] μένων ἐν Μέμφι. Blakesley vede în cuvintele acestea o indicaţie că tradiţia egipteană atribuia toate excentricităţile comise de Cambise răsbunării boului Apis pentru sacrilejul de care se făcuse el culpabil faţă de acest zeu. Se înţelege că preoţii egipteni trebue să fi fost poate înăspriţi în contra lui Cambise care îi tratase totdeauna cu dispreţ şi care insultase pe zeul lor. Erodot, în istorisirea domniei lui Cambise, urmează neapărat tradiţia egipteană repetându-ne versiunea pe care a auzit-o din gura preoţilor din templul lui Ftah la Memfis, versiune care constă numai în enumeraţia atrocităţilor săvârşite de el şi a pedepselor cari le-au urmat, pe de altă parte trece cu vederea peste alte acte săvârşite de el cari nu pot fi puse în legătură cu intervenţia unei divinităţi ofensate şi pornite pe răsbunare.

[2] θήκας τε παλαιὰς ἀνοίγων καὶ σκεπτόμενος τοὺς νεκρούς. Un sacrilegiu de felul acesta e pus în sarcina lui Dariu la Babilona. (Vezi Cartea I, Cap. 187 şi nota 6, pag. 348, vol. I). Ctesias spune că Xerxe fu acela care îl comise.

[3] Ἐν δὲ δὴ καὶ ἐς τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἦλθε. Manuscrisele variază mult în fraza aceasta, dar aceste diferinţe sunt de mică importanţă fiindcă nu schimbă întru nimic sensul textului. Totuş trebue să dăm seamă de ele şi de cauza care le-a provocat. Unii au considerat pe ἐν dela început ca o prepoziţie inutilă faţă de prepoziţia ἐς care urmează; astfel avem texte bazate chiar pe unele manuscrise cari au: Ἐς δὲ δὴ καὶ τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἦλθε: aşà glăseşte textul lui Blakesley. Alte manuscrise au »Ὡς δὲ δὴ καὶ ἐς τὸ τοῦ (articolul e suprimat în câtevà) Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἦλθε.« Am preferit cu mult textul cum ni-l prezentă Schweighäuser, Gaisford şi Creutzer pentrucă ἐν dela început nu se opune lui ἐς care nu e de fel o repetiţie a lui ἐν. Ἐν δὲ δὴ e o locuţiune aparte şi însemnează »între altele« adică, în cazul de faţă *între alte* excentricităţi ce le-a comis Cambise la Memfis, a intrat şi în templul lui Efestos s.c.l.— Avem locuţiunea ἐν δὲ δὴ la Capitolul 85 din Cartea I şi acolo am tradus prin *între cari*. Ὡς δὲ δὴ e şi mai greşit, deşi multe manuscrise îl preferă şi Schäfer pretinde că e pentru ὅς. — Despre templul lui Efestos sau Ftah la Memfis s'a vorbit la vol. II, pag. 257, nota 1.

[4] τῷ ἀγάλματι κατεγέλασε. La Capitolul următor găsim iarăş verbul καταγελᾶν cu dativul obiectului bătăii de joc.

[5] γὰρ. Blakesley are δὲ, cu toate că manuscrisele toate au γὰρ.

[6] Ἔστι γὰρ τοῦ Ἡφαίστου τῶγαλμα τοῖσι Φοινικηΐοισι Παταϊκοῖσι ἐμφερέστατον. Aceste Pataice ale Fenicienilor erau nişte idoli mici, în general de lut, alteori de lemn, os, piatră sau din alt material reprezentând în mod puţin artistic şi estetic o divinitate în sens abstract şi nu erau o imagine a unei divinităţi în special. Forma acestor idoli era disproporţionată şi capul în general era exagerat de mare, aşà că prezentau uneori un caracter grotesc care aminteşte fetişurile din Patagonia şi din in-

ρέων περιάγουσι.[1] Ὃς δὲ τούτους μὴ ὀπώπεε,[2] ἐγὼ δὲ οἱ σημανέω·[3] πυγμαίου ἀνδρὸς μίμησίς ἐστι. Ἐσῆλθε δὲ καὶ ἐς τῶν Καβείρων[4]

aşează în prorele vaselor lor de războiu. Pentru aceia cari nu i-au văzut voiu explicà: e simulacrul unui pigmeu. A pă-

---

sulele maleze ale Polinesiei. De unde derivă numirea aceasta de Παταϊκὸς e o chestiune care a format subiectul multor controverse. Scaliger şi Selden îl derivă dela verbul ebraic בסח *a ciopli*, Bochart dela ebraicul תכח *a aveà încredere în*, Movers dela πατάσσω, *a lovì*. Cred cea din urmă ipoteză inadmisibilă şi sunt dispus mai mult a admite prima derivaţie cu care e posibil să fie chiar etimologiceşte legat numele zeului Ftah care nu e de fel egiptean, ci probabil caldeic. Wilkinson crede că cuvântul francez *fétiche* are aceeaş origine. Aceste figurine, sau idoli, aveau o analogie cu micii idoli cari la Romani se aşezau în nişe instalate în zid în apartamentele servitorilor şi cari erau consideraţi ca zeii tutelari ai casei şi se numiau *Lares* sau *Penates*.— Ftah la Memfis erà reprezentat ca o divinitate diformă, cu capul disproporţionat de mare şi burta asemeni mare, picioarele erau scurte şi subţiri şi nu e imposibil ca faptul acesta să fi contribuit la identificarea lui de Elini cu Efestus sau Vulcan al lor, care erà totdeauna reprezentat schiop şi urît. Nu e de mirat prin urmare ca statuea urîtă a lui Ftah din Memfis să fi fost considerată ca ridicolă de Cambise a căruia credinţă aveà oroare de idoli cu forma umană, necum cu o formă umană schimonosită.

[1] τοὺς οἱ Φοίνικες ἐν τῇσι πρῴρῃσι τῶν τριηρέων περιάγουσι. Şi astăzi bastimentele de lemn au figuri sculptate la proră reprezentând personagiul sau animalul al cărui nume îl poartă bastimentul. Construcţia mai modernă a bastimentelor, mai ales a acelor de războiu, a făcut să dispară aceste figuri. În cazul special al figurilor de pe prora triremelor feniciene, acestea erau de sigur figuri menite a sperià şi să notăm că ele figurau pe prora bastimentelor de războiu. — Blakesley scrie πρώρῃσι în loc de πρῴρῃσι şi accentuează τριήρεων în loc de τριηρέων.

[2] ὀπώπεε. Perfectul poetic dela ὁράω. (Vezi vol. I, pag. 113, nota 2).

[3] ἐγὼ δὲ οἱ σημανέω. Particula δὲ nu trebue suprimată cum se face în două manuscrise: e o apodosis după δὲ care precedă. Avem cazuri identice aproape la Cap. 68 şi 133 de mai jos, la Cartea IV, Cap. 99 citim: »Ὃς δὲ τῆς Ἀττικῆς ταῦτα μὴ παραπέπλωκε, ἐγὼ δὲ ἄλλως δηλώσω«, mai avem în fine un exemplu şi la Cap. 40 din Cartea V. — În loc de οἱ câtevà manuscrise au ὦδε care mi se pare o variantă foarte bună; am respectat însă pe οἱ fiindcă figurează în toate ediţiile moderne cele bune.

[4] Καβείρων. Strict vorbind acest nume de *Cabiri* e pur fenician şi însemnează *mare*. El e calificarea celor opt zei principali ai Fenicienilor. (Vezi vol. II, pag. 144, nota 1). E posibil ca Egiptenii, prin contactul lor cu Fenicienii, sau ceeace e încă mai probabil, ca Elinii domiciliaţi în Egipt şi cari aveau daraveruri continue de afaceri cu Fenicienii, să fi aplicat celor opt principale divinităţi ale Egiptului denumirea prin care Fenicienii desemnau pe cei opt zei ai lor (vezi Cartea II, Cap. 143). Nu trebue prin urmare să confundăm pe aceşti Cabiri din textul nostru, pe cari Erodot îi califică de fii ai lui Efestos sau Ftah, cu Cabirii adevăraţi, adică cu acele divinităţi feniciene al căror cult a fost transplantat la Lemnos şi la Samotrace. Erodot nu este singurul autor care spune că aceşti Cabiri erau fii ai lui Efestos. Astfel Esechiu zice: »Κάβειροι... λέγονται δὲ εἶναι Ἡφαίστου παῖδες«. Foţiu de altă parte: »Κάβειροι δαίμονες... εἰσὶ δὲ οὗτοι Ἡφαίστου«. Pe monumentele egiptene nu e menţionat decât un singur fiu al zeului Ftah şi acela se numià *Aimotef* pe carele Elinii l-au asemănat cu Asclepios sau Esculap al lor. Un pasagiu interesant citat din Damasciu de către Wilkinson în lucrarea lui Rawlinson (vol. II, pag. 439), merită a fi reprodus acì fiindcă aruncă cevà lumină asupra menţiunii Cabirilor în mod aşà insolit în acest pasaj. Iată ce spune în *Viaţa lui Isidor* acest autor Damasciu, scriitor din Damasc, şi contimporan cu împăratul Justinian: »Asclepius din Berytus (Beyrut) nu e nici Elin, nici Egip-

τὸ ἱρὸν, ἐς τὸ οὐ θεμιτόν ἐστι ἐσιέναι ἄλλον γε ἢ τὸν ἱρέα· ταῦτα δὲ τὰ ἀγάλματα καὶ ἐνέπρησε, πολλὰ κατασκώψας. Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ὁμοῖα[1] τοῦ Ἡφαίστου· τούτου δέ σφεας παῖδας λέγουσι εἶναι.

truns chiar în templul Cabirilor în interiorul căruia nu are nimeni voie să intre decât preotul; şi-a bătut joc mult de statuele acestora şi le-a dat foc. Aceste (statue) seamănă la fel cu (acelea) ale lui Efestus: se spune că (Cabirii) ar fi fost fiii acestuia.

38. Πανταχῇ ὦν μοι δῆλά ἐστι, ὅτι ἐμάνη μεγάλως ὁ Καμβύσης· οὐ γὰρ ἂν ἱροῖσί τε καὶ νομαίοισι ἐπεχείρησε καταγελᾶν.[2] Εἰ γάρ τις προθείη πᾶσι ἀνθρώποισι ἐκλέξασθαι κελεύων νόμους τοὺς καλλίστους ἐκ τῶν πάντων νόμων, διασκεψάμενοι ἂν ἑλοίατο ἕκαστοι τοὺς ἑωυτῶν·[3] οὕτω νομίζουσι πολὺ

38. Pentru mine există dar toate probele că Cambise a fost nebun turbat; altminteri nu ar fi îndrăznit să-şi bată joc de preoţi şi de datine vechi. Căci dacă cineva ar propune unor oameni, oricari ar fi aceia, să-şi aleagă cele mai bune legi din toate legile (câte sunt pe

»tean, ci e Fenician de origine. Căci Sadyk avù şapte fii numiţi *Dioscuri* şi »*Cabiri;* venì apoi un al optulea numit Esmun, adică Asclepios«. Esmun însemnează *opt.* Nu indică oare acest pasaj o legătură între Esmun, Esculapul fenician, egiptianizat ca Aimotef, fiu al lui Ftah, şi Cabirii, adică cei 8 zei principali atât din Fenicia cât şi din Egipt? Ceeace pare sigur e că în pasajul acesta s'a altoit tradiţia semitică a Fenicienilor pe cultul egiptean şi că agentul acestei altoiri a fost comersantul elin stabilit în Egipt şi dela care Erodot a cules aceste informaţii. Drept concluzie voiu adăugà că înţeleg acì prin τῶν Καβείρων τὸ ἱρὸν un templu dedicat celor opt zei egipteni de prima categorie, pe cari i-am enumerat în nota 3, pag. 120, vol. II.

[1] ὁμοῖα. .O minoritate de manuscrise de mâna a doua însereză acì τοῖσι, subtînţelegând ἀγάλμασι: dar aceasta se înţelege dela sine şi e numai o amplificare pe care nu o admit ediţiile de mâna întâia.

[2] καταγελᾶν cu dativul. (Vezi mai sus nota 4, pag. 90).

[3] Εἰ γάρ τις προθείη πᾶσι ἀνθρώποισι ἐκλέξασθαι κελεύων νόμους τοὺς καλλίστους ἐκ τῶν πάντων νόμων, διασκεψάμενοι ἂν ἑλοίατο ἕκαστοι τοὺς ἑωυτῶν. Primii istorici, între cari Erodot, s'au mărginit în genere la enunţarea simplă a faptelor: filozofia istoriei, adică cercetarea cauzelor cari au produs cutare sau cutare eveniment istoric, examinarea acestor cauze şi observarea efectelor lor, singurul mod de a trage învăţături utile din istorie, erà necunoscută. Numai cu timpul au început istoricii să vadă că relaţiunea simplă a evenimentelor şi pura înregistrare a faptelor săvârşite nu sunt suficiente, şi că trebue reflectat asupra cauzelor cari le-au produs şi stabilit principiuri cari să serve de bază şi de călăuză pentru omul chemat a dirige pe semenii lui. Numai atunci a devenit istoria cu încetul ceeace e astăzi, adică o ştiinţă filozofică şi de stat. În acest pasaj Erodot se înalţă pe deasupra nivelului unui istorian din epoca lui şi face o reflecţie foarte justă culeasă din observaţiile lui proprii stabilind un principiu care poate servì de bază pentru a explicà fapte rezultând dintr'o tendinţă foarte naturală în toate societăţile omeneşti, aceea de a respectà şi de a preferà datinele sale proprii altor datine şi legi străine, chiar dacă acele datine şi legi străine ar fi mai bune.— În loc de προθείη

τι[1] καλλίστους τοὺς ἑωυτῶν νόμους ἕκαστοι εἶναι. Οὕκων οἰκός ἐστι ἄλλον γε δὴ ἢ μαινόμενον ἄνδρα γέλωτα τὰ τοιαῦτα τίθεσθαι.[2] Ὡς δὲ οὕτω νενομίκασι τὰ περὶ τοὺς νόμους πάντες οἱ ἄνθρωποι,[3] πολλοῖσί τε καὶ ἄλλοισι τεκμηρίοισι πάρεστι σταθμώσασθαι,[4] ἐν δὲ δὴ καὶ[5] τῷδε. Δαρεῖος ἐπὶ τῆς ἑωυτοῦ ἀρχῆς καλέσας Ἑλλήνων τοὺς παρεόντας ἐρέτο, ἐπὶ κόσῳ ἂν χρήματι βουλοίατο[6] τοὺς πατέρας ἀποθνήσκοντας κατασιτέεσθαι; Οἱ δὲ ἐπ' οὐδενὶ ἔφασαν ἔρδειν[7] ἂν τοῦτο. Δαρεῖος δὲ μετὰ ταῦτα καλέσας Ἰνδῶν τοὺς καλεομένους Καλλατίας,[8] οἳ τοὺς γονέας κατεσθίουσι,[9] εἴρετο, παρεόντων τῶν

lume), aceştia reflectând bine, ar alege fiecare pe ale lor proprii. până într'atâta crede fiecare că legile lui sunt cu mult cele mai bune. Nu e cu putinţă ca altul decât un nebun să iea aşà lucruri în râs. Că astfel e principiul care călăuzeşte întreaga omenire în materie de legi se poate constată prin alte şi multiple probe, între altele (voiu cità) şi pe cea următoare. (Odată) Dariu, în timpul când domnià, chemă (lângă el) pe Elinii cari se aflau în localitate şi îi întrebă cam ce sumă de bani ar cere ei ca să-şi mănânce părinţii când vor murì.

---

unele ediţii au προσθείη. — Repeţirea lui νόμων imediat după νόμους este emfatică.

[1] πολύ τι. Astfel scriu Creutzer, Gaisford şi Blakesley, precum şi toate ediţiile cele mai bune pe baza textului sancroftian şi celui florentin. Celelalte manuscrise au πουλύ τι, transformat în unele ediţi în πολλόν τι.

[2] γέλωτα τὰ τοιαῦτα τίθεσθαι. Vezi mai sus nota 1, pag. 71.

[3] πάντες οἱ ἄνθρωποι. Manuscrisul din Viena are οἱ πάντες ἄνθρωποι, iar în câtevà lipseşte cu desăvârşire articolul.

[4] σταθμώσασθαι. Vezi vol. II, pag. 7, nota 1.

[5] ἐν δὲ δὴ καὶ. Locuţiune destul de des întrebuinţată de Erodot. Ca să nu cităm decât câtevà exemple, vezi Cartea I, Cap. 185, Cartea II, Cap. 176, Cartea aceasta, Cap. 15, 39, 125 şi altele.

[6] ἐπὶ κόσῳ ἂν χρήματι βουλοίατο. Vezi Xenofon (*Ciropedia*, III, 1, § 43).

[7] ἔρδειν. Întâlnim acest verb în sensul acesta de a face, de a comite sau de a săvârşì, mai jos la Cap. 80 şi la Cartea IV, Cap. 60.

[8] Ἰνδῶν τοὺς καλεομένους Καλλατίας. Textul florentin, pe care îl adoptă Gaisford, Blakesley şi Schweighäuser, are Καλλατίας cu doi λ, Creutzer însă şi alte manuscrise scriu cu un singur λ. — Acest neam de canibali pare a fi identic cu acela pe care Erodot îl numeşte mai jos la Cap. 97 Καλαντίαι Ἰνδοί şi cu Calatienii lui Ecateu (*Fragm.* 177). Rennel crede că Padeii menţionaţi la Cap. 199 sunt tot un neam cu aceştia. E greu să stabilim exact identitatea acestui trib indian: probabil că erà un neam semi-nomadic care frecuentà malul drept al fluviului Indus, lângă munţii cari separă astăzi India engleză de Afganistan şi de locurile între Cabul şi Indus. În toate aceste localităţi, până în timpuri relativ recente, se practicà canibalismul.

[9] οἳ τοὺς γονέας κατεσθίουσι. Obiceiul acesta barbar este atribuit de călătorul Marco-Polo locuitorilor insulei Sumatra. El zice: »Locuitorii din Dra»goian practică acest obiceiu oribil de câte ori un membru al familiei e lovit »de boală. Atunci rudele bolnavului trimit după fermecători ca să declare dacă »va scăpà sau nu. Dacă răspunsul e negativ, atunci rudele chiamă nişte indi»vizi speciali pentru aceasta şi cari îşi îndeplinesc cu dexteritate meseria care

Ἑλλήνων καὶ δι' ἑρμηνέος μανθανόντων τὰ λεγόμενα, ἐπὶ τίνι χρήματι[1] δεξαίατ' ἂν τελευτέοντας τοὺς πατέρας κατακαίειν πυρί; Οἱ δὲ ἀμβώσαντες[2] μέγα εὐφημέειν μιν ἐκέλευον.[3] Οὕτω μέν νυν ταῦτα νενόμισται·[4] καὶ ὀρθῶς μοι δοκέει Πίνδαρος ποιῆσαι, νόμον πάντων βασιλέα φήσας εἶναι.[5]

Aceştia răspunseră că pentru nici o sumă nu ar face acest lucru. Dariu apoi chemă pe Indienii aceia cărora le zice Calaţi, şi cari mănâncă pe rudele lor, şi îi întrebă, faţă fiind Elinii, cari erau puşi în curentul celor ce se spuneau printr'un interpret, cam ce sumă de bani ar primì ei ca să ardă în foc pe părinţii lor când vor murì. Indienii protestară cu voce tare şi rugară pe Dariu nici să spună aşà cevà. Aşà e făcută firea omului; şi Pindar, după părerea mea, a avut dreptate când a scris şi a zis, »legea e »stăpână peste toate«.

39. Καμβύσεω δὲ ἐπ' Αἴγυπτον

39. Pe timpul când Cambise

»constă în a astupà gura pacientului până se sufocă. Apoi despică carnea şi o »gătesc. Când aceste cărnuri sunt gătite, rudele se adună şi le mănâncă pe toate »până şi măduva din oase«. (*Călătorii*, pag. 610, ediţia Tischendorf). Aceleaşi moravuri le atribue Erodot Masageţilor (Cartea I, Cap. 216) şi Isedonilor (Cartea IV, Cap. 26). În fine Strabon le atribue Caspienilor şi Derbicilor (XI).

[1] ἐπὶ τίνι χρήματι. S'a propus de Dindorf ἐπὶ τέῳ χρήματι, care e poate mai corect dar nu are nici un manuscris în favoarea lui.

[2] ἀμβώσαντες. Vezi mai sus nota 2, pag. 35.

[3] εὐφημέειν μιν ἐκέλευον. Forma pozitivă de a spune »Nu păcătui cu vorba« pentru a evità întrebuinţarea unui verb de rău augur. Pe româneşte »îl invitară să spună vorbe bune« ar fi prea slab şi suntem siliţi să dăm acestei protestări forma negativă pentru a-i da sensul adevărat.—Idea de a arde un mort păreà un sacrilegiu aşà de mare acestor canibali încât s'au revoltat la propunerea ce li se făceà de Dariu şi îl rugară ca nici să spue asemenea lucru. Lang traduce în limba germană »Er solle nicht so gottlos reden«.

[4] Οὕτω μέν νυν ταῦτα νενόμισται. Literal *astfel sunt acestea orânduite*. Am tradus printr'o perifrază pentru a da sensul mai clar.

[5] ὀρθῶς μοι δοκέει: Πίνδαρος ποιῆσαι, νόμον πάντων βασιλέα φήσας εἶναι. Pasajul acesta nu există în nici una din poeziile lui Pindar cari au ajuns până la noi. Totuş versurile respective sunt citate de Platon în Gorgias şi sunau astfel:

»Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
»Θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων
»Ἄγει δικαιῶν τὸ βιαιότατον
»Ὑπερτάτᾳ χειρί. Τεκμαίρομαι
»Ἔργοισιν Ἡρακλέος...« s.c.l.

Citaţia acestui pasaj acì de către Erodot ca să susţie teza pe care o desvoltă el în capitolul acesta, că omul ţine mai mult la moravuri tradiţionale decât la

στρατευομένου,[1] ἐποιήσαντο καὶ Λακεδαιμόνιοι στρατηΐην ἐπὶ Σάμον τε καὶ Πολυκράτεα τὸν Αἰάκεος, ὃς ἔσχε Σάμον ἐπαναστάς·[2] καὶ τὰ μὲν πρῶτα τριχῇ δασάμενος τὴν πόλιν,[3] τοῖσι ἀδελφεοῖσι Πανταγνώτῳ καὶ Συλοσῶντι ἔνειμε, μετὰ δὲ, τὸν μὲν αὐτῶν ἀποκτείνας τὸν δὲ νεώτερον Συλοσῶντα ἐξελάσας

făceà (această) expediţie în contra Egiptului, Lacedemonienii şi ei porniră în contra (insulei) Samos şi în contra lui Policrat, fiul lui Eacus, carele se făcuse stăpân pe Samos, graţie unei răscoale; la început acesta a împărţit în trei statul, domnind împreună cu cei doi fraţi

orice pentrucă acele moravuri tradiţionale au ajuns o a doua natură la el, nu e tocmai bine potrivită pentrucă e clar din cele ce urmează după Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς că Pindar, prin νόμος, nu a înţeles lege în sens de moravuri, ci cu totul altcevà şi anume a făcut aluzie la acea lege inexorabilă a destinului căreia, după credinţa elină, erau supuşi, nu numai oamenii muritori, dar şi zeii. Erodot probabil că a auzit sau a cetit primul vers fără să-şi dea seamă de ceeace urmează, apoi a venit cu acel vers în sprijinul tezei lui. E posibil ca el să fi făcut chiar înadins această digresiune asupra legilor şi obiceiurilor ca să dea o lecţie acelor cari au căutat să guverneze tiranicește, conduşi numai de propriile lor dorinţe şi interese, dar nici cum bazaţi pe tradiţii devenite legi. Cine ştie dacă pasajul acesta nu vizează tirania lui Ligdamis la Alicarnas, a căreia victimă a fost însuş autorul? — Pentru sensul în care e luat verbul ποιῆσαι de a scrie versuri, vezi nota 2, pag. 148, vol. II. — Multi comentatori pun în suspiciune autenticitatea cuvântului φήσας care în adevăr ar puteà lipsì fără ca să sufere fraza întru nimic.

[1] Καμβύσεω δὲ ἐπ' Αἴγυπτον στρατευομένου. Erodot întrerupe acì firul istoriei lui ca să vorbească despre Policrat ale cărui relaţii cu Cambise apar la Cap. 44, şi nu reieà acest fir decât tocmai la Cap. 61 unde avem continuarea istoriei lui Cambise dela crizele lui de nebunie şi până la moartea lui.

[2] Πολυκράτεα τὸν Αἰάκεος, ὃς ἔσχε Σάμον ἐπαναστάς. Revolta care a pus pe Policrat pe tronul insulei Samos nu pare a fi fost cevà aşà serios, căci mai jos la Cap. 120 Erodot ne spune, făcând aluzie la această mişcare, că au fost de ajuns cincisprezece soldaţi ca să asigure lui Policrat stăpânirea. Data la care a avut loc această uzurpare a lui Policrat nu se poate fixà decât cu aproximaţie, cam între anii 566 şi 532 înainte de Hristos. În general în această privinţă e admisă opinia lui Bentley care fixează la anul al 3-lea al Olimpiadei LIII, adică la anul 566 înaintea erei noastre, începutul domniei lui Policrat la Samos. Eusebiu datează acest eveniment mai târziu, adică la primul an al Olimpiadei LXII, adică la anul 532 înainte de Hristos. E probabil că data adevărată e una medie între ambele extreme. Policrat deveni un tiran foarte puternic şi supuse mai multe din insulele cari se aflau vecine cu Samos; el fu protectorul artelor şi al ştiinţei. Poetul Anacreon fu un amic intim al lui şi vizită des curtea samiană; tot pe timpul lui Policrat trăià şi celebrul sculptor Teodor din Samos, una din cele mai mari glorii artistice ale Greciei. După ce domnì timp de unsprezece ani şi tocmai când ajunse la culmea prosperităţii lui, Policrat fu atras într'o cursă de satrapul Magnesiei, Oroete, şi răstignit după ce fu omorît într'un mod aşà de oribil încât Erodot refuză să spue cum. (Vezi mai jos Cap. 125).

[3] τριχῇ δασάμενος τὴν πόλιν. Prin πόλιν nu cred că Erodot înţelege oraşul Samos, capitala insulei, care se află, nu la Vathi, unde e capitala modernă, dar pe coasta de sud a insulei, unde se află astăzi micul port numit Tigani şi satul Chora: el înţelege mai mult, cred, statul samian. — În privinţa acestei triple diviziuni a insulei Samos vezi mai sus nota 1, pag. 64. La cele spuse în nota aceea putem adăugà că Anacreon califică insula Samos de τριμερίστην,

σας ἔσχε πᾶσαν Σάμον,[1] ἴσχων δὲ ξεινίην[2] Ἀμάσι τῷ Αἰγύπτου βασιλέϊ[3] συνεθήκατο,[4] πέμπων τε δῶρα καὶ δεκόμενος ἄλλα παρ' ἐκείνου. Ἐν χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ αὐτίκα τοῦ Πολυκράτεος τὰ πρήγματα αὔξετο,[5] καὶ ἦν βεβωμένα ἀνά τε τὴν Ἰωνίην καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα.[6] Ὅκου γὰρ ἰθύσειε[7]

ai lui, Pantagnotus şi Siloson; după aceea însă, ucizând pe cel dintâiu şi exilând pe Siloson, carele erà cel mai june, s'a făcut stăpân peste întreaga Samos, şi odată stăpân, a încheiat un tractat de amiciţie cu Amasis regele Egiptului, trimiţându-i daruri şi primind al-

şi mulţi au văzut în pasajul acesta o probă că Samos erà împărţită în trei divizii. (Vezi Panofka, *Res Samiorum*, pag. 81, Bähr. *ad Herodotum* III, 26). Două nume sunt date de Etimologicum magnum, *Astipalea* şi *Schesia* şi Erodot (III, 26) menţionează pe cea de-a treia *Eschrionia;* aceste numiri toate au dispărut astăzi. Eu cred însă că nu e vorbă acì de o împărţeală în divizii, dar că autorul înţelege pur si simplu că Policrat a domnit împreună cu cei doi fraţi ai lui peste insula Samos.

[1] Σάμον. Câtevà manuscrise au τὴν Σάμον care figurează şi în textul lui Blakesley; articolul însă mi se pare de prisos şi lipseşte iar în toate manuscrisele mai sus unde avem ἔσχε Σάμον.

[2] ξεινίην. Blakesley şi alţi câţivà editori preferă forma ionică ξεινηΐην pe care o întâlnim şi în câtevà manuscrise. Faptul însă că în alte pasaje din Erodot unde dăm iar de acest cuvânt, forma atică e întrebuinţată în manuscrise, mă face să cred că Erodot s'a servit de acea formă. (Vezi Cartea I, Cap. 27 şi 69; Cartea II, Cap. 182 şi mai jos în Cartea aceasta, Cap. 43).

[3] Ἀμάσι τῷ Αἰγύπτου βασιλέϊ. Despre amiciţia care a existat între Amasis, regele Egiptului, şi Policrat, Erodot mai vorbeşte la Cap. 182 din Cartea II. — În ceeace priveşte data la care a domnit Amasis, vezi nota 4, pag. 45, vol. I şi nota 4, pag. 23 de mai sus.

[4] συνεθήκατο. Lipseşte în unele manuscrise.

[5] τοῦ Πολυκράτεος τὰ πρήγματα αὔξετο. Literal tradus *afacerile lui Policrat crescură*, în alte cuvinte, prosperară. Istoricul Alexis, precum şi Clitus, un elev al lui Aristotele, vorbesc despre marea influenţă a lui Policrat şi mai departe, la Cap. 60 din Cartea aceasta, Erodot menţionează lucrările mari executate la Samos de către Eupalinus, un inginer şi arhitect adus de Policrat din Megara. Afară de acestea, Policrat s'a interesat de economia domestică a insulei Samos, introducând acolo rassele atice şi milesiane de oi, rassele sciriane şi naxiane de capre, rassa siciliană de porci, şi câini din Molossus şi din Laconia. (Vezi Alexis *Fragm.* 2 şi Clitus *Fragm.* 2). El a atras la Samos pe toţi tehnicianii cei mai buni din toate părţile Greciei, oferindu-le lefuri mai mari ca aiurea. (Vezi mai jos Cap. 131). Curtà popularitatea supuşilor lui arătându-se darnic şi îndatoritor şi Alexis descrie cum îşi împrumutà el vasele şi mobila acelor cari dedeau serbări sau mese cu ocazia unei nunţi sau unei alte festivităţi particulare. În fine Tucidide (I, 13) şi Strabon (XIV) spun că subt Policrat Samos a ajuns la culmea prosperităţii şi a puterii.

[6] ἦν βεβωμένα ἀνά τε τὴν Ἰωνίην καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Faptul că Erodot face acì o deosebire între Ionia şi restul Eladei nu e, cred, după cum i se pare lui Bähr, o probă că pe timpul lui Policrat Ionia se deosebia de restul Greciei printr'un grad superior de cultură. Faptul în sine poate fi adevărat, căci nu e dubiu că în secolul al 6-lea înainte de Hristos coloniile ioniene din Asia erau mult mai înaintate ca restul Eladei subt punctul de vedere al culturii, dar el nu reiese din fraza aceasta. Menţiunea Ioniei în mod separat e naturală pentrucă Samos făceà parte din Ionia: erà deci lucru firesc ca faima lui Policrat să se răspândească întâiu în Ionia şi apoi să treacă în celelalte părţi ale Greciei.

[7] ἰθύσειε. Verb derivat dela ἰθύς, forma ionică pentru εὐθύς. Ca sens

στρατεύεσθαι, πάντα οἱ ἐχώρεε εὐτυχέως. Ἔκτητο[1] δὲ πεντηκοντέρους[2] τε ἑκατὸν καὶ χιλίους τοξότας.[3] Ἔφερε δὲ καὶ ἦγε πάντας,[4] διακρίνων οὐδένα. Τῷ γὰρ φίλῳ ἔφη χαριεῖσθαι μᾶλλον ἀποδιδοὺς τὰ ἔλαβε ἢ ἀρχὴν μηδὲ λαβών.[5] Συχνὰς μὲν δὴ τῶν νήσων αἱρήκεε,[6] πολλὰ δὲ καὶ τῆς ἠπείρου ἄστεα, ἓν δὲ δὴ καὶ Λεσβίους, πανστρατιῇ βοηθέοντας Μιλησίοισι, ναυμαχίῃ κρατήσας εἷλε·[7] οἳ τὴν τάφρον

tele dela el. După trecerea a puţin timp crescù repede puterea lui Policrat şi faima ei se răspândì atât în Ionia pe cât şi în restul Eladei. Căci ori încotro îşi propuneà el să-şi îndrepteze armele, toate îi ieşiau cu noroc. Posedà (o flotă) de o sută de vase cu câte cincizeci de lopeţi şi o mie de arcaşi. Prădà şi cărà (la el averea) tuturor, fără distincţie

verbul acesta corespunde cu verbul nostru *a pofti*. Îl găsim întrebuinţat identic în acest sens la Cap. 204 din Cartea I: »ὅκη γὰρ ἴθύσειε στρατεύεσθαι »Κῦρος«.

[1] Ἔκτητο. Unele manuscrise scriu ἐκέκτητο.

[2] πεντηκοντέρους. Penticontera erà un vas împins de 50 de lopeţi, câte 25 de fiecare parte. Lopătarii erau aşezaţi toţi pe acelaş nivel. Trirema, de altă parte, aveà trei rânduri şi direma două rânduri de lopeţi. Trirema dar erà mai mare şi mai puternică ca penticontera şi de aceea reprezentà tipul vasului de răsboiu. Penticontera puteà şi ea la adică să ţină loc de vas de răsboiu, ba chiar se şi puteà transformà în atare la caz de nevoie, întocmai cum se transformă şi astăzi bastimente de comerţ în crucişători şi în vase auxiliare pentru transporturi de ţrupe, de muniţii de răsboiu s.c.l. — E curios că acì Erodot ne spune că Policrat aveà o flotă compusă din penticontere, pe când mai jos, la Cap. 74, el ne spune că acest tiran ar fi trimis trireme în ajutorul lui Cambise. Blakesley explică aceasta prin faptul că Erodot a cules poate din alte izvoare de informaţii cele ce spune cu privire la expediţia Samienilor în Egipt decât din acelea de unde a extras celelalte episode ale vieţii lui Policrat.

[3] χιλίους τοξότας. Aceştia constituiau garda personală a lui Policrat şi erau Samieni. Afară de acestia el mai aveà la dispoziţie un număr mare de soldaţi plătiţi străini. (Vezi mai jos la Cap. 45, unde autorul nostru face o deosebire între ἐπίκουροι μισθωτοὶ şi τοξόται οἰκήϊοι): acì dar e vorbă de aceşti τοξόται οἰκήϊοι. Toţi tiranii pe timpurile acelea aveau garda lor personală şi în general soldaţii acestei garde erau denumiţi δορύφοροι pentrucă erau înarmaţi mai totdeauna cu suliţe.

[4] Ἔφερε δὲ καὶ ἦγε πάντας. La finele Cap. 88 din Cartea I avem »φέρουσί τε καὶ ἄγουσι τὰ σὰ« pe care l-am tradus: »averea ta este aceea pe care o iea şi o cară«, adică, o jefuesc.

[5] Τῷ γὰρ φίλῳ ἔφη χαριεῖσθαι μᾶλλον ἀποδιδοὺς τὰ ἔλαβε ἢ ἀρχὴν μηδὲ λαβών. Traducerea latină a acestei fraze de către Bähr sună astfel: »Amico enim dicebat se gratificari malle redendo potius quæ eripuisset, quam si omnino nihil ei eripuisset«. — Dindorf scrie χαριέσθαι în loc de χαριεῖσθαι. — Ἀρχὴν e întrebuinţat acì în sensul adverbului latin *omnino*, adică corespunde cu *de fel* la noi, sens pe care îl are mai sus în Cartea aceasta, la Cap. 16 (vezi nota 2, pag. 44): aşà dar traducerea lui Rawlinson *at first* e greşită, asemeni e greşită traducerea *d'abord* a lui Giguet.

[6] αἱρήκεε. Dindorf scrie ἀραιρήκεε.

[7] Συχνὰς μὲν δὴ τῶν νήσων αἱρήκεε, πολλὰ δὲ καὶ τῆς ἠπείρου ἄστεα, ἓν δὲ δὴ καὶ Λεσβίους πανστρατιῇ βοηθέοντας Μιλησίοισι, ναυμαχίῃ κρατήσας εἷλε. Iată ce spune Tucidid relativ la Policrat şi la izbânzile lui: „Πολυκράτης Σάμου τυραννῶν ἐπὶ Καμβύσου ναυ-

περὶ τὸ τεῖχος τὸ ἐν Σάμῳ[1] πᾶσαν δεδεμένοι ὥρυξαν.

40. Καί κως τὸν Ἄμασιν εὐτυχέων μεγάλως ὁ Πολυκράτης οὐκ ἐλάνθανε,[2] ἀλλά οἱ τοῦτ' ἦν ἐπιμε-

de persoană. Căci, ziceà el, se face o mai mare plăcere unui amic când i se restitue ceeace i s'a luat decât dacă nu i se iea nimic. El se făcù deci stăpân pe multe din insule şi peste multe oraşe de pe continent, şi între altele învinse într'o bătălie navală pe Lesbieni cari săriseră cu toate forţele lor ca să ajute pe Milesieni, şi i-a făcut robi; aceştia fură aceia cari au săpat, legaţi (cu lanţuri), întreg şanţul care încunjoară zidul dela Samos.

40. Faptul că Policrat aveà un noroc aşà de mare nu scăpă din vederea lui Amasis, dar a-

---

»τικῷ ἰσχύων ἄλλας τε τῶν νήσων ὑπηκόους ἐποιήσατο καὶ Ῥήνειαν ἑλὼν ἀνέ»θηκε τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Δηλίῳ«. Toţi istoricii antichităţii cari au tratat despre istoria coloniilor ioniane şi doriane de pe coasta Asiei mici sunt de acord că la epoca în care a domnit Policrat la Samos, el a fost unul din cei mai puternici tirani, supuind puterii lui toate insulele de prin prejur şi mai multe oraşe importante de pe coasta Asiei. El a avut o flotă de o forţă colosală pentru timpurile acelea, şi fără îndoeală amiciţia lui cu Amasis a contribuit a-l face şi mai puternic. Vom vedeà mai târziu cum a respins atacurile Lacedemonienilor şi cum a deşteptat gelozia lui Dariu carele, ca să scape de el, a pus pe satrapul său Oroete să-i întindă o cursă în care a şi căzut. În timpul lui rivala principală a Samienilor nu puteà fi alta decât Miletul, care dela o epocă foarte antică luase un avânt mare ca putere maritimă şi fundase colonii multe, mai ales pe coasta Pontelui Euxin, între cari şi Tomis care ocupà punctul unde astăzi se află portul nostru Constanţa. Ca situaţie geografică Miletul se află pe teritoriul carian, politiceşte însă făceà parte din cele douăsprezece oraşe cari compuneau confederaţia ioniană, şi Miletul erà cel mai despre sud din aceste oraşe. Erà situat pe promontoriul despre sud care închideà golful Latanic şi în faţa gurii Meandrului: aveà patru porturi distincte protejate prin mici insule. Mai târziu Miletul devenì centrul marei revolte ioniane în contra Perşilor, revoltă care fu reprimată cu asprime şi oraşul distrus de Perşi la anul 474. În fine Miletul reuşì să se ridice din nou din ruinele lui şi să-şi recapete importanţa în timpul lui Alexandru cel Mare. — Despre războiul acesta al lui Policrat în contra Milesianilor, tăcerea lui Erodot e un indiciu că probabil el nu a fost un mare succes şi că nu a avut alt rezultat decât să reducă pe aliaţii lor Lesbieni. — Întru cât priveşte expresia ἐν δὲ δὴ καὶ, vezi mai sus nota 5, pag. 93.

[1] Σάμῳ. Se înţelege, nu insula, ci oraşul Samos care erà capitala insulei şi purtà acelaş nume. În general aceste insule îşi derivau numele dela capitalele lor.

[2] Καί κως τὸν Ἄμασιν εὐτυχέων μεγάλως ὁ Πολυκράτης οὐκ ἐλάνθανε. Traducerea pe limba latină a lui Bähr e foarte nemerită, căci dă sensul exact al frazei fără a schimbà mult construcţia ei, fiind impo-

λές.[1] Πολλῷ δὲ ἔτι πλεῦνός οἱ εὐτυχίης γινομένης, γράψας ἐς βιβλίον τάδε ἐπέστειλε ἐς Σάμον· »Ἄμασις »Πολυκράτεϊ ὧδε λέγει·[2] ἡδὺ μὲν »πυνθάνεσθαι ἄνδρα φίλον καὶ ξεῖ»νον εὖ πρήσσοντα· ἐμοὶ δὲ αἱ σαὶ »μεγάλαι εὐτυχίαι οὐκ ἀρέσκουσι, »ἐπισταμένῳ τὸ θεῖον ὡς ἔστι φθο»νερόν.[3] Καί κως βούλομαι καὶ »αὐτὸς, καὶ τῶν ἂν κήδωμαι, τὸ »μέν τι εὐτυχέειν τῶν πρηγμάτων, »τὸ δὲ προσπταίειν, καὶ οὕτω δια»φέρειν τὸν αἰῶνα ἐναλλὰξ πρήσ-

cest lucru îl puse pe gânduri. Şi fiindcă acest noroc merse crescând şi mai mare, (Amasis) scrise într'un sul aceste cuvinte pe cari le expediă la Samos: »Amasis spune lui Poli»crat astfel: e lucru plăcut »când află cinevà despre un a»mic şi un aliat al său că afa»cerile lui prosperă; mie însă »norocul tău nu-mi place, căci »ştiu bine că divinitatea este »invidioasă. Şi eu prefer pen»tru mine însumi şi pentru a»ceia a căror grijă o port, iz»bândă în unele ocazii, iar în-

sibil a conservà în latineşte nominativul ὁ Πολυκράτης şi a nu-l traduce printr'un acuzativ. Ea sună astfel: »Atque Amasin haud sane latebat magna felici»tate frui Polycratem«. Avem verbul λανθάνω însoţit de un participiu prezent la Cap. 44 din Cartea I: ἐλάνθανε βόσκων.

[1] ἀλλά οἱ τοῦτ' ἦν ἐπιμελές. La Cap. 89 din Cartea I avem aceeaş expresie: »Κύρῳ δὲ ἐπιμελὲς ἐγένετο τὰ Κροίσου εἰπεῖν«. Asemeni vezi Cartea II, Cap. 150 şi Cartea V, Cap. 12.

[2] Ἄμασις Πολυκράτεϊ ὧδε λέγει. Formula aceasta erà cea obicinuită în decretele şi în epistolele regilor orientali. O găsim mai la vale la Cap. 122; la Cartea VIII, Cap. 140 şi la Cartea IX, Cap. 140. În alţi autori vezi Tucidid I, 129. E aceea întrebuinţată iar de Rab-şake în Biblie faţă de Hezechia: »Marele Rege, Regele Asiriei, spune următoarele:« (II *Regi*, Cap. XVIII, versuri 21 şi 29) aşà că forma ce o dă Erodot acestei scrisori a lui Amasis pare a fi cea originală. Înclin însă spre opinia acelora cari bănuesc că cu toată aparenţa aceasta de autenticitate textul scrisorii ar fi apocrif. Nu că Erodot a comis un falş într'adins, dar a primit cu bucurie un text care se acordà bine cu spiritul elenic, şi cu mentalitatea şi credinţa lui proprie. Originea acestui text trebue căutată într'o tradiţie elenică bazată poate pe un fond de adevăr şi aşà formulată încât să facă să reiasă şi mai mult teoria fundamentală elenică a unei Nemesis care îşi răsbună fiindcă priveşte cu gelozie fericirea omului. Această superstiţie, precum am avut adeseori ocazie să arăt în cursul acestei lucrări, formà chiar baza credinţei lui Erodot: erà deci natural ca el să puie subt ochii cetitorilor lui un document ca acesta care armonizà aşà frumos cu credinţele lui. Această doctrină autorul nostru o desvoltă pe larg prin organul lui Solon la Cap. 32 din Cartea I, şi discursul acela iar probabil că e apocrif pentrucă e foarte îndoios dacă Solon s'a întâlnit vreodată cu Cresu în condiţiile în cari e relatată de Erodot această întâlnire (Vezi vol. I. pag. 44, nota 9).

[3] ἐπισταμένῳ τὸ θεῖον ὡς ἔστι φθονερόν. Manuscrisul florentin, pe care îl urmează Gaisford, Schweighäuser şi Blakesley, intervertește ordinea acestor cuvinte şi scrie τὸ θεῖον ἐπισταμένῳ ὡς ἔστι φθονερόν. E mai logic însă să adoptăm textul marei majorităţi a manuscriselor, care e şi mai natural, mai ales că în pasajul analog din Cartea I, Cap. 32, avem ἐπιστάμενον μὲ τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες. — Dindorf suprimă pe ἔστι care totuş figurează în toate manuscrisele şi trebue reţinut.

»σων, ἢ εὐτυχέειν τὰ πάντα.[1] Οὐ- »δένα γάρ κω λόγῳ οἶδα ἀκούσας,[2] »ὅστις ἐς τέλος οὐ κακῶς ἐτελεύ- »τησε πρόρριζος,[3] εὐτυχέων τὰ »πάντα. Σὺ ὦν νῦν ἐμοὶ πειθόμε- »νος ποίησον πρὸς τὰς εὐτυχίας »τοιάδε· φροντίσας τὸ ἂν εὕρῃς »ἐόν τοι πλείστου ἄξιον, καὶ ἐπ' ᾧ »σὺ ἀπολομένῳ μάλιστα τὴν ψυ- »χὴν ἀλγήσεις, τοῦτο ἀπόβαλε »οὕτω ὅκως μηκέτι ἥξει[4] ἐς ἀν- »θρώπους. Ἤν τε μὴ ἐναλλὰξ ἦδη

»tr'altele nereuşită, şi astfel să »treacă prin vieaţa (aceasta) al- »ternând în noroc, decât izbu- »tind întru toate. Căci nu ştiu »din auzite despre nimeni ca- »rele să fi izbutit întru toate şi »carele la sfârşit să nu fi pierit »prost, distrus cu desăvârşire. »Tu, acuma însă, ascultă-mă pe »mine şi în interesul norocului »tău fă cum urmează: caută »de vezi care e obiectul pe »care îl preţueşti mai mult şi

[1] Καὶ κως βούλομαι καὶ αὐτὸς, καὶ τῶν ἂν κήδωμαι, τὸ μέν τι εὐτυχέειν τῶν πρηγμάτων, τὸ δὲ προσπταίειν, καὶ οὕτω διαφέρειν τὸν αἰῶνα ἐναλλὰξ πρήσσων, ἢ εὐτυχέειν τὰ πάντα. Construcţia acestei fraze nu convine lui Blakesley şi faptul că unele manuscrise au εὐτυχέων în loc de εὐτυχέειν îl face să bănuească că aceea e o îndreptare arbitrară pentru a efectuà o legătură logică între εὐτυχέων şi πρήσσων care ar fi existat în mintea autorului. Acest comentator crede că cuvintele ἐναλλὰξ πρήσσων ar fi alunecat din locul lor normal care ar fi fost înaintea cuvintelor καὶ οὕτω διαφέρειν τὸν αἰῶνα. Redacţia lui Blakesley este cea următoare: καί κως βούλομαι — καὶ αὐτὸς καὶ τῶν ἂν κήδωμαι — τὸ μέν τι εὐτυχέειν τῶν πρηγμάτων τὸ δὲ προσπταίειν, ἐναλλὰξ πρήσσων· καὶ οὕτω διαφέρειν τὸν αἰῶνα ἢ εὐτυχέειν τὰ πάντα. El face astfel două clauze deosebite din această frază, separă pe ἐναλλὰξ πρήσσων de διαφέρειν τὸν αἰῶνα şi traduce: »Şi pot zice că »doresc (atât pentru mine cât şi pentru rudele mele) să izbutesc uneori, iar »alteori să nu reuşesc în întreprinderile mele, cu noroc variabil; şi (eu con- »sider) că astfel vieaţa e mai avantajată decât când are cinevà noroc întru toate«. Fără îndoeală că acesta e sensul adevărat al pasajului şi redacţia propusă de Blakesley face ca idea coprinsă într'ânsul să reiasă mai clar, totuş nu cred că suntem îndreptăţiţi să mutăm cuvintele ἐναλλὰξ πρήσσων din locul ce îl ocupă în toate manuscrisele. Să comparăm acum traducerea lui Blakesley cu traducerea latină a lui Bähr care sună astfel: »ac fere malo et me ipsum et »eos, qui mihi sunt curæ, ex parte secundis, ex parte adversis uti rebus, eoque »modo vitam transigere, ut fortunam in utramque partem per vices experiar »quam ut rebus omnino secundis fruar«. — După βούλομαι trebue să subtînţelegem μᾶλλον: şi Omer întrebuinţează verbul acesta în sensul de a preferì, dar atunci e urmat de ἤ. (Vezi *Iliada* I, vers 117; II, vers 319 şi *Odisea* III, vers 232). — διαφέρειν τὸν αἰῶνα, dacă acceptăm redacţia din textul nostru, nu poate să însemneze decât a-şi petrece vieaţa: numai dacă primim textul adoptat de Blakesley putem să dăm verbului διαφέρειν sensul de profit pe care i-l dă acel comentator. Euripid zice βίον διαφέρειν (*Hel.* 10).— ἐναλλὰξ, exprimând o alternare, apare iar la Cap. 52 din Cartea VI.

[2] Οὐδένα γάρ κω λόγῳ οἶδα ἀκούσας. La Cap. 150 din Cartea II am avut ἤδεα γὰρ λόγῳ unde dativul λόγῳ are sensul acesta de *din auzite*.

[3] πρόρριζος. Scrisoarea aceasta are o asemănare foarte marcată cu discursul lui Solon către Cresu din Cartea I, Cap. 32; până şi chiar expresia aceasta se află în acel discurs. — Pentru sensul lui πρόρριζος vezi vol. I, pag. 54, nota 5.

[4] οὕτω ὅκως μηκέτι ἥξει. Greşit ἥξῃ în unele ediţii. (Vezi mai sus nota 8, pag. 86).

»τῶπὸ[1] τούτου αἱ εὐτυχίαι τοι »ταῖσι πάθαισι[2] προσπίπτωσι, τρό»πῳ τῷ ἐξ ἐμεῦ ὑποκειμένῳ ἀ»κέο.«[3]

41. Ταῦτα ἐπιλεξάμενος[4] ὁ Πολυκράτης, καὶ νόῳ λαβὼν[5] ὡς οἱ εὖ ὑπετίθετο[6] Ἄμασις, ἐδίζητο ἐπ' ᾧ ἂν μάλιστα τὴν ψυχὴν ἀσηθείη ἀπολομένῳ τῶν κειμηλίων· διζήμενος δ' εὗρισκε τόδε· ἦν οἱ σφρηγὶς[7] τὴν ἐφόρεε χρυσόδετος, σμαράγδου μὲν λίθου ἐοῦσα·[8] ἔρ-

»pe care, dacă l-ai pierde, l-ar »regretà mai mult sufletul tău, »(iea-l) pe acesta (şi) aruncă-l »departe, aşà ca să nu mai dea »de el ochiu de om. Dacă însă »nici dupa aceasta succesele »tale nu alternează cu pățenii, »îndreptează (lucrurile) prin sis»temul pe care ți l-am indi«cat«.

41. După ce Policrat cetì (cuvintele) acestea şi se convinse că Amasis îi dedeà un consiliu bun, el se gândì bine ce obiect din sculele lui ar pricinuì mai mult regret sufletului lui dacă s'ar întâmplà să-l piardă; reflectând bine,

[1] τῶπὸ. Crasis pentru τὸ ἀπὸ care figurează în textul lui Blakesley şi în alte câtevà ediții. Tot aşà am respectat această formă şi la Cap. 199 din Cartea I, unde vezi nota 4, pag. 382, vol. I.

[2] ταῖσι πάθαισι. Unele manuscrise, între cari cel din Florența, au ταῖς πάθαις·

[3] ἀκέο. Mai sus avem la Cap. 16 participiul ἀκεόμενον al acestui verb care în sensul lui strict însemnează a vindecà sau a drege.

[4] ἐπιλεξάμενος. Acest verb e întrebuințat în Cartea I, la Cap. 124 şi 125; în Cartea II, la Cap. 125 şi mai jos, la Cap. 128, precum şi în alte locuri. Ezechiu explică ἐπιλέξατο prin τὰ γεγραμμένα ἀνέγνωσεν.

[5] νόῳ λαβὼν. Erodot se servă de această expresie şi de alte forme ale ei, pentru a spune că cinevà s'a convins, adică a sezisat cevà în mintea lui, în multe pasagii din scrierile lui. Astfel o avem în Cartea aceasta, la Cap. 51 şi 143; în Cartea V, la Cap. 91 şi în Cartea VIII, la Cap. 19; la Cap. 10 din Cartea IX avem φρενὶ λαβόντες; la Cap. 21 din această Carte găsim ἐπὶ νόον τράπουσι; la Cap, 10 şi 27 din Cartea I, ἐν νόῳ ἔχειν; tot aşà mai jos la Cap. 143; în fine, la Cap. 46 din Cartea IX găsim ἐν νόῳ γίνεσθαι.

[6] ὑπετίθετο. În textul aldin ὑποτίθοιτο.

[7] σφρηγὶς. Este acì vorba de o pecete într'un inel, »signet-ring«, cum spun Englezii, pentrucă în general persoane sus puse se serviau ca şi astăzi de inelul lor ca de pecete. La Cap. 195 din Cartea I avem »Σφρηγῖδα δὲ ἕκαστος ἔχει«, dar acolo e vorba de cilindrele babiloniane cari serviau de sigiliuri. (Vezi vol. I, pag. 373, nota 2). Plutarch (*Viața lui Marius*, Cap. 10) scrie: »Αὐτός τε Σύλλας, σφραγῖδα ποιησάμενος, ἐφόρει, γλυφὴν ἔχουσαν ἐγχειριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βόκχου τὸν Ἰουγούρθαν ἑαυτῷ«.

[8] σμαράγδου μὲν λίθου ἐοῦσα. Nu toți autorii sunt de acord în ceeace privește piatra care împodobià inelul lui Policrat. Astfel Pliniu şi Soliniu spun că fuse un onix şi Pliniu mai adaoge că pe timpul lui acest inel se păstrà la Roma, în templul Concordiei, dăruit fiind templului de către împăratul August. (Vezi Pliniu *H. N.* XXXVII, 2 şi 4 şi XXXIII, 6). Pausanias se potrivește cu Erodot şi afirmă că piatra a fost smaragd. Clement din Alexandria (*Pedag.* III) împinge detaliurile până a spune că pe piatră erà săpată o lirà.

γον δὲ ἦν Θεοδώρου τοῦ Τηλεκλέος Σαμίου·[1] ἐπεὶ ὧν ταύτην οἱ ἐδόκεε ἀποβαλέειν,[2] ἐποίεε τοιάδε. Πεντηκόντερον[3] πληρώσας ἀνδρῶν ἐσέβη ἐς αὐτήν, μετὰ δὲ ἀναγαγεῖν[4] ἐκέλευε ἐς τὸ πέλαγος· ὡς δὲ ἀπὸ τῆς νήσου ἑκὰς ἐγένετο,[5] περιελόμενος[6] τὴν σφρηγῖδα, πάντων ὁρεόντων τῶν συμπλόων, ῥίπτει ἐς τὸ πέλαγος· τοῦτο

iată ce găsì: (el) posedà un inel de aur cu o pecete de smaragd, pe care îl purtà: acest (inel) fuse opera lui Teodor, fiul lui Telecles din Samos; de acesta hotărînd el să se despartă, iată ce făcù. Echipă o penticonteră şi se îmbarcă pe ea, după aceea dete ordin să iasă (vasul) la largul mării; îndată ce au ajuns departe de insulă, el a scos inelul (din deget) şi, pe când toţi cari navi-

[1] Θεοδώρου τοῦ Τηλεκλέος Σαμίου. Acesta fu şi nepotul lui Teodor, fiul lui Recus, despre care s'a vorbit de Erodot la Cap. 51 din Cartea I. El fu artistul carele a lucrat vasul de argint oferit de Cresu sanctuarului lui Apolon la Delfi. (Vezi vol. I, pag. 77, nota 7). Familia din care făcea parte Teodor a produs mulţi artişti, căci Recus, tatăl lui Telecles, şi prin urmare moşul acestui Teodor, fu arhitectul celebrului templu al Herei la Samos, (vezi mai jos Cap. 60); unchiul său Teodor (frate cu Telecles) a fost un metalurg vestit. Cultura artelor la Samos ajunsese la apogeul ei cu mulţi ani înaintea epocii lui Pericles în Atena, ceeace arată că Samos a fost mai veche ca civilizaţie decât Grecia, lucru care se explică lesne prin faptul că civilizaţia în Grecia a venit, parte din Egipt prin Creta, şi parte din Asia prin insulele de pe coasta Asiei mici; deci Samos era mai aproape, şi în calea ambelor izvoare ale acelei civilizaţii. Din descoperirile interesante făcute de Sir Charles Evans şi de D-na Hawes (fostă Miss Boyd) respectiv la Gnossos şi la Gurnia în Creta, se pot observà indicii de înaltă cultură în acea insulă, cultură contimporană cu a 6-a dinastie egipteană; asemeni se văd urme de existenţa unor centruri mari de locuinţe omeneşti cari poate că datează cu 10,000 de ani înaintea erei creştine. Erodot, în cursul scrierilor lui, menţionează mai multe lucrări de inginerie şi de artă datorite Samienilor: astfel în Cartea IV, la Cap. 88, cetim că constructorul podului plutitor de pe Bosfor pentru trecerea în Europa a armatei lui Dariu, se datorià artei inginerului Mandrocles din Samos; mai departe vedem, cum am spus mai sus, că Recus, moşul acestui Teodor, fu arhitectul templului Junonei, sau a Herei, din Samos, şi la Cap. 60 mai jos se vorbeşte despre alte lucrări de artă săvârşite de Samieni. — Manuscrisul sancroftian din Cambridge în loc de Τηλεκλέος scrie Τημεκλέος, iar cel din Viena Τημακλέος.

[2] ἀποβαλέειν. Unele ediţii moderne au ἀποβαλεῖν. Tot aşà la Cap. 42 din Cartea IV am respectat forma ionică συμβαλέειν.

[3] Πεντηκόντερον. Vezi mai sus nota 2, pag. 97.

[4] ἀναγαγεῖν. S'a propus de unii ἀνάγειν; această variantă însă nu se găseşte în nici un manuscris.

[5] ἀπὸ τῆς νήσου ἑκὰς ἐγένετο. Cuvântul ἑκὰς constitue un pleonasm, căci are acelaş sens ca şi ἀπὸ ἐγένετο; din cauza aceasta Cobet şi Mehler propun suprimarea lui ἀπὸ. Noi însă nu ne credem în drept să facem această supresiune când toate manuscrisele ne dau textul în forma aceasta şi când mai ales găsim destule exemple în Erodot de asemenea pleonasme. Aşà, de pildă, mai sus la Cap. 16 ἐκφέρειν ἔξω. (Vezi nota 4, pag. 40).

[6] περιελόμενος. Verbul acesta înseamnează a apucà prin prejur şi exprimă bine gestul necesar pentru a apucà un inel şi a-l scoate din deget.

δὲ ποιήσας ἀπέπλεε,[1] ἀπικόμενος δὲ ἐς τὰ οἰκία συμφορῇ ἐχρῆτο.[2]

42. Πέμπτῃ δὲ ἢ ἕκτῃ ἡμέρῃ ἀπὸ τούτων[3] τάδε οἱ συνήνεικε γενέσθαι· ἀνὴρ ἁλιεὺς, λαβὼν ἰχθῦν μέγαν τε καὶ καλὸν, ἠξίου μιν Πολυκράτεϊ δῶρον δοθῆναι· φέρων δὴ ἐπὶ τὰς θύρας[4] Πολυκράτεϊ ἔφη ἐθέλειν ἐλθεῖν ἐς ὄψιν. Χωρήσαντος[5] δέ οἱ[6] τούτου,[7] ἔλεγε διδοὺς τὸν ἰχθῦν· »Ὦ βασιλεῦ, ἐγὼ »τόνδε ἑλὼν οὐκ ἐδικαίωσα φέρειν »ἐς ἀγορὴν, καίπερ γε ἐὼν ἀπο»χειροβίωτος·[8] ἀλλά μοι ἐδόκεε »σεῦ τε εἶναι ἄξιος καὶ τῆς σῆς »ἀρχῆς· σοὶ δή μιν φέρων δίδωμι.« Ὁ δὲ ἡσθεὶς τοῖσι ἔπεσι ἀμείβεται τοισίδε·[9] »Κάρτα τε εὖ ἐποίησας, »καὶ χάρις διπλέη[10] τῶν τε λό»γων καὶ τοῦ δώρου· καί σε ἐπὶ

gau împreună cu el priviau, l-a asvârlit în mare; după ce făcù aceasta, plecă de acolo, şi ajungând la el acasă, înţelese ce e o păţanie.

42. A cincea sau a şasea zi după acestea iată ce i s'a întâmplat: un pescar prinse un peşte mare şi frumos pe care îl preţuì demn de a fi oferit ca dar lui Policrat; îl aduse dar până la poarta palatului şi spuse că dorià să vază pe Policrat. Policrat îi acordă această favoare, şi atunci (pescarul) îi dete peştele zicând: »O rege, »când am prins (peştele) acesta, »nu am socotit că se cădeà »să-l duc la piaţă, cu toate că »trăesc (numai) cu munca (mea); »am crezut că erà demn de »tine şi de poziţia ta; aşà dar »l-am adus ca să ţi-l dăruesc«.

[1] ἀπέπλεε. În contra autorităţii a absolut tuturor manuscriselor câtevà ediţii moderne au ἀπέπλωε.

[2] συμφορῇ ἐχρῆτο. La Cap. 35 din Cartea I avem συμφορῇ ἐχόμενος. Am scris ἐχρῆτο în loc de ἐχρᾶτο, care figurează în textul lui Creutzer, întocmai precum am scris la Cartea I, Cap. 47 χρῆσθαι în loc de χρᾶσθαι. (Vezi şi mai sus la Cap. 36, nota 6, pag. 88).

[3] ἀπὸ τούτων. După aceste întâmplări. E greşit propus de unii ἀπὸ τούτου care ar însemnà *de acì înainte*, ca la Cap. 4 din Cartea I. (Vezi şi Eschil: *Persae*, vers 793).

[4] ἐπὶ τὰς θύρας. Substantivul acesta singur, fără a fi urmat de un genitiv, indică o poartă de palat. Aşà mai sus la Cap. 35 avem ἐν τοῖσι προθύροισι. Uneori în aşà cazuri articolul se suprimă.

[5] Χωρήσαντος. Verbul χωρεῖν însemnează acì a cedà. Aşà Policrat cedă pescarului, în alte cuvinte consimţì să-i acorde cererea ce i-o făcuse de a-l primì la palat şi de a sta de vorbă cu el.

[6] οἱ se referă la pescar.

[7] τούτου se referă la Policrat şi formează împreună cu χωρήσαντος un genitiv absolut.

[8] ἀποχειροβίωτος. Literal care trăeşte din mâinile lui, şi se aplică dar unui om care trăeşte numai din produsul muncii lui. Xenofon întrebuinţează această expresie în *Ciropedia* (VIII, Cap. 3 şi 37). Vezi asemeni Lucian (*Somn.* Cap. 7).

[9] τοισίδε. În unele ediţii τοῖσδε, adoptat şi în textul lui Long şi Macleane.

[10] διπλέη. Bredoviu propune a se cetì διπλόη care e poate mai corect, dar care nu figurează în manuscrise.

»δεῖπνον καλέομεν«.[1] Ὁ μὲν δὴ ἁλιεὺς, μέγα ποιεύμενος ταῦτα,[2] ἤϊε ἐς τὰ οἰκία· τὸν δὲ ἰχθῦν τάμνοντες οἱ θεράποντες εὑρίσκουσι ἐν τῇ νηδύϊ αὐτοῦ ἐνεοῦσαν τὴν Πολυκράτεος σφρηγῖδα· ὡς δὲ εἶδόν τε καὶ ἔλαβον τάχιστα, ἔφερον κεχαρηκότες[3] παρὰ τὸν Πολυκράτεα, διδόντες δέ οἱ τὴν σφρηγῖδα ἔλεγον ὅτεῳ τρόπῳ εὑρέθη. Τὸν δὲ ὡς ἐσῆλθε θεῖον εἶναι τὸ πρῆγμα,[4] γράφει ἐς βιβλίον[5] πάντα, τὰ ποιήσαντά μιν οἷα καταλε-

Policrat, încântat de aceste cu vinte, răspunse astfel: »Foarte »bine ai făcut şi îţi sunt în»doit recunoscător şi pentru »cuvintele (tale) şi pentru dar: »te invit să iei cina (cu mine)«. Pescarul, foarte măgulit de această (atenţie), s'a dus acasă; servitorii, când au spintecat peştele, au găsit inelul lui Policrat în burta lui; îndată ce îl văzură îl luară repede şi, plini de bucurie, îl aduseră la Policrat şi dându-i inelul îi spuseră în ce mod a fost găsit. Policrat, convingându-se că întâmplarea erà datorită unei in-

[1] καί σε ἐπὶ δεῖπνον καλέομεν. Blakesley observă că actul acesta al lui Policrat de a invità pe acest pescar la masă cu el nu este un act de condescendenţă, cum avem exemple destule în istorie şi în care intră şi o doză de ostentaţie, şi nici nu e un gest dictat de ultra-democratism, cum ar fi putut să-l facă mai târziu unul din archonţii la Atena: el explică acest gest prin faptul că Policrat, deşi adversar al coteriilor aristocratice în contra căror se şi revoltase, erà considerat la Samos de către supuşii lui ca un şampion al democraţiei. Aceasta şi explică schimbul de complimente între el şi pescarul acesta care erà tot aşà de mândru de prinţul lui cum ar fi fost un Francez mândru de Napoleon I în primul an al primului imperiu. În aşà condiţii un τύραννος în situaţia lui Policrat nu puteà să facă cevà care să-l îndrăgească în ochii supuşilor lui mai nemerit decât să poftească pe acela care îi oferise peştele să-l mănânce împreună cu el. Pescarul atunci s'a întors acasă »μέγα ποιεύμενος ταῦτα«. — În loc de καλέομεν Dindorf are καλεῦμεν: toate manuscrisele însă dau forma καλέομεν.

[2] μέγα ποιεύμενος ταῦτα. Manuscrisele din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge şi cel colaţionat de Wesseling la Viena au μεγάλα, şi e curios că la Cap. 111 din Cartea IX, unde întâlnim iar această expresie, acele două manuscrise au μέγα, concordând acolo cu manuscrisul din Florenţa cu care acì ele sunt în divergenţă. La Cap. 121 din Cartea II avem μεγάλα ὑποδεκόμενον, la Cap. 6 din Cartea VIII μέγα şi la Cap. 119 din Cartea I μεγάλα. Rezultă de acì că Erodot s'a servit fără distincţie şi de μέγα şi de μεγάλα.

[3] κεχαρηκότες. Tot aşà mai sus la Cap. 27. Unele manuscrise au κεχαρηότες.

[4] Τῶν δὲ ὡς ἐσῆλθε θεῖον εἶναι τὸ πρῆγμα. Bähr interpretează pe latineşte: »Cum vero ipsum subiret cogitatio divinam esse rem« adică îndată ce a înţeles Policrat că lucrul e o manifestaţie divină, un semn de sus. Pentru sensul ce îl are uneori verbul ἐσιέναι în Erodot vezi vol. I, pag. 205, nota 1.

[5] βιβλίον. Ca mai sus la Cap. 40 însemnează un sul de papirus sau de biblus pe care se scrià un act, un memoriu, sau, cum e cazul acì, o scrisoare. (Vezi şi Cartea I, Cap. 123, 124 şi 125 şi nota 1, pag. 218. vol. I).

λαβήκεε,[1] γράψας δὲ, ἐς Αἴγυπτον ἐπέθηκε.[2]

43. Ἐπιλεξάμενος δὲ ὁ Ἄμασις τὸ βιβλίον τὸ παρὰ τοῦ Πολυκράτεος ἦκον, ἔμαθε ὅτι ἐκκομίσαι τε ἀδύνατον εἴη ἀνθρώπῳ ἄνθρωπον ἐκ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι πρήγματος[3], καὶ ὅτι οὐκ εὖ τελευτήσειν μέλλει[4] Πολυκράτης, εὐτυχέων τὰ πάντα,[5] ὃς καὶ τὰ ἀποβάλλει εὑρίσκει. Πέμψας δέ οἱ κήρυκα ἐς Σάμον διαλύεσθαι ἔφη τὴν ξεινίην.[6] Τοῦδε δὲ[7] εἵνεκεν ταῦτα

tervenţii divine, a consemnat tot într'un sul, (atât) ce a făcut el (cât) şi ce s'a întâmplat, şi după ce a scris, a adresat (scrisoarea) în Egipt.

43. Amasis, când a cetit scrisoarea ce-i sosise dela Policrat, a înţeles că era cu neputinţă pentru un om ca să poată scăpa pe un altul de soarta ce îi era rezervată şi că Policrat nu era destinat să sfârşească bine, deoarece reuşia în toate şi că chiar regăsia cele ce le lepădase. El îi trimise dar un sol la Samos spunân-

[1] τὰ ποιήσαντα μιν οἷα καταλελαβήκεε. Bähr traduce: »quæ facienti qualia sibi accidisset«. Pentru structura acestei fraze vezi gramatica elină a lui Matthias, § 488, iar pentru sensul verbului καταλαμβάνω vezi Cap. 66 din Cartea II; tot în acelaş sens vedem verbul acesta întrebuinţat la Cap. următor şi la Cap. 65 şi 118 din Cartea aceasta, la Cap. 11 şi 33 din Cartea IV, la Cap. 93 din Cartea IX şi în alte locuri.

[2] ἐς Αἴγυπτον ἐπέθηκε. ἐπέθηκε *a pus pe ea* (adică a însemnat pe scrisoare) ἐς Αἴγυπτον, »*pentru Egipt*«, în alte cuvinte a adresat scrisoarea lui în Egipt. La Cap. 95 din Cartea V avem ἐπετιθεῖ ἐς Μυτιλήνην şi acolo poemul despre care e vorbă era în forma unei epistole lirice.

[3] ἐκκομίσαι τε ἀδύνατον εἴη ἀνθρώπῳ ἄνθρωπον ἐκ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι πρήγματος. Vezi răspunsul Pitiei delfice către trimişii Lidieni la Cap. 91 din Cartea I. Doctrina fatalităţii e în multe locuri formulată de Erodot; vezi, între alte pasaje, şi finele Cap. 16 din Cartea IX.

[4] μέλλει. Două manuscrise au μέλλοι.

[5] εὐτυχέων τὰ πάντα. Expresia aceasta se găseşte iar mai sus la Cap. 40 întrebuinţată de Amasis în scrisoarea lui către Policrat.

[6] διαλύεσθαι ἔφη τὴν ξεινίην. Diodor din Sicilia (I, 95) atribue altor cauze denunţarea tratatului de alianţă şi de amicie dintre Policrat şi Amasis; tot aşà spune şi Panofka (*Res Samiorum*, pag. 34) iar Grote (*History of Greece*, vol. IV, pag. 323) zice că »Policrat, cu acea lipsă de bună credinţă »care îl caracterizà, fu acela carele rupse întâiu cu Amasis fiindcă găsià mai »avantagios să cultive alianţa cu Cambise«. (Vezi Capitolul următor). — Pentru forma ξεινίην vezi mai sus nota 2, pag. 96).

[7] Τοῦδε δὲ. Unele manuscrise au Τοῦ δὲ, însă marea majoritate scrie ca noi τοῦδε δὲ, adoptat de Gaisford şi de Creutzer. Blakesley are τοῦ δή. Acest din urmă editor al lui Erodot închide între parenteze întreg pasajul acesta începând acì şi până la sfârşitul capitolului. El consideră acest pasaj ca un adaos făcut, nu de însuş Erodot, dar de un scriitor din timpul imperiului roman, epocă la care, precum ne-o şi spune Dionisie din Alicarnas, Erodot era foarte mult cetit prin şcoli. Simţimântul, zice Blakesley, exprimat în acest pasaj nu se potriveşte cu mentalitatea epocei lui Amasis, ci mai mult cu aceea a epocei lui Cicerone şi a lui August. Ceeace ar fi fost mai potrivit cu ideile lui Amasis ca motiv pentru a rupe cu Policrat ar fi fost teama de a nu împărţi cu el piaza rea a unui om condamnat de soartă la pieire, căci la rizicul acesta

ἐποίεε, ἵνα μὴ, συντυχίης δεινῆς τε καὶ μεγάλης Πολυκράτεα καταλαβούσης, αὐτὸς ἀλγήσειε τὴν ψυχὴν ὡς περὶ ξείνου ἀνδρός.

44. Ἐπὶ τοῦτον δὴ ὦν[1] τὸν Πολυκράτεα, εὐτυχέοντα τὰ πάντα, ἐστρατεύοντο Λακεδαιμόνιοι, ἐπικαλεσαμένων τῶν μετὰ ταῦτα Κυδωνίην τὴν ἐν Κρήτῃ κτισάντων Σαμίων.[2] Πολυκράτης δὲ πέμ-

du-(i) că denunță tractatul de amiciție (dintre dânșii). Și el a făcut aceasta pentru ca nu cumvà, când ar cădeà peste Policrat nenorociri mari și grele, să sufere el însuș în sufletul lui ca pentru un amic (și aliat).

44. În contra lui Policrat acestuia dar, carele întru toate aveà noroc, îșĭ îndreptară Lacedemonienii armele, chemați fiind de către aceia dintre Samieni cari mai în urmă fun-

s'ar expune, după credința acelei epoce, ori cine ar intrà în relații cu un astfel de om. Nu există ξενία fără participare la un sacrificiu comun către o divinitate comună: dacă această divinitate erà hotărîtă să distrugă pe una din părți contractante, denunțarea contractului de către cealaltă parte devenià un simplu act de conservare. Aceste observații ale lui Blakesley sunt foarte interesante în sine, dar nu sunt, după mine, un argument destul de puternic pentru a pune în suspiciune autenticitatea pasajului care e cu totul în stilul lui Erodot.

[1] δὴ ὦν. Indică, ca mai totdeauna în Erodot, reluarea șirului unei narațiuni întrerupte. Și în adevăr, acì autorul nostru ieà din nou firul istoriei întrerupte la Cap. 39 după cuvintele »ἐποίησαντο καὶ Λακεδαιμόνιοι στρατηΐην »ἐπὶ Σάμον τε καὶ Πολυκράτεα τὸν Αἰάκεος« pentru a ne vorbì de relațiile cari au existat între Policrat și Amasis și despre epizodul cu inelul.

[2] Κυδωνίην τὴν ἐν Κρήτῃ κτισάντων Σαμίων. Mai la vale, la Cap. 59, Erodot repetă afirmarea că Samienii ar fi fundat orașul Cidonia din Creta; sunt însă foarte sceptic în privința aceasta, căci astăzi s'a constatat bine că civilizația în Creta e cu mult mai veche decât în insulele celelalte ale mării Egee. În ceeace privește în special orașul Cidonia, care erà situat aproape de Canea modernă, adică pe coasta nord-vestică a acestei insule, e puțin probabil s'o fi ridicat din temelie Samienii după epoca lui Policrat, pentrucă el există deja în timpul lui Omer carele menționează chiar pe Cidonieni; până și tradițiile locale pretindeau că Cidonia erà cel mai vechiu oraș în Creta, tradiție confirmată de către scriitorul Florus carele zice (III, 7): »ut Græci »dicere solent urbium matrem Cydoniam«. E poate posibil ca Samienii să se fi stabilit numai în partea de jos a orașului, lângă mare, pentrucă Cidonia veche erà așezată cevà mai sus, spre poalele muntelui Titir, acolo unde s'au găsit astăzi ruinele templului lui Joe Dictinian, ca la un kilometru și jumătate de mare, chiar pe punctul unde e Canea modernă. Așà dar admit stabilirea unei colonii de Samieni la portul Cidonia, dar aceasta nu însemnează ridicarea din temelie, sau fundarea unui oraș nou. E de regretat că D-nii Evans, Seager, Hadjidakis, Halbherr, Hogarth, Bosanquet, Dawkins, Miss Boyd (Mrs Hawes) și alții, cari prin descoperirile lor în Creta au aruncat o lumină nouă și vie asupra istoriei întregi a civilizațiunii în Europa, nu au făcut cercetări la Cidonia și la Cisamos, căci excavații întreprinse acolo ar resolvì multe chestiuni relative la această porțiune a insulei, comparativ terra ignota pentru arheologi. La anul 1893, când am vizitat acele părți, se vorbià în Creta de a se acordà școalei arheologice britanice o concesiune pentru a face săpături la Canea, dar până acum nici o lucrare nu e întreprinsă. — Panofka (*Res Samiorum*, pag. 36), fixează anul al 3-lea al Olimpiadei LXII, adică anul 530 înaintea erei creștine.

ψας [1] παρὰ Καμβύσεα τὸν Κύρου, συλλέγοντα στρατὸν ἐπ' Αἴγυπτον, ἐδεήθη ὅκως ἂν καὶ παρ' ἑωυτὸν πέμψας ἐς Σάμον δέοιτο στρατοῦ.[2] Καμβύσης δὲ ἀκούσας τούτων [3] προθύμως ἔπεμψε [4] ἐς Σάμον, δεόμενος Πολυκράτεος στρατὸν ναυτικὸν ἅμα πέμψαι ἑωυτῷ ἐπ' Αἴγυπτον. Ὁ δὲ ἐπιλέξας τῶν ἀστῶν τοὺς ὑπώπτευε [5] μάλιστα ἐς ἐπανάστασιν, ἀπέπεμπε τεσσεράκοντα τριήρεσι, [6] ἐντειλάμενος Καμβύσῃ

dară (oraşul) Cidonia din Creta. Policrat (cu câtvà timp înainte) trimisese (vorbă) lui Cambise, fiul lui Ciru, care strângeà armată (pentru a năvăli) asupra Egiptului, rugându-l să trimită la el la Samos să-i ceară concursul armat. Cambise, luând cunoştinţă de această (invitaţie), trimise bucuros la Samos să roage pe Policrat să expedieze flota lui spre Egipt odată cu (plecarea) lui. Policrat (atunci) alese dintre cetăţeni pe aceia pe cari îi presupuneà mai (dispuşi) la revoltă (în contra lui) şi îi trimise cu patruzeci de trireme, rugând (tot odată) pe

ca reprezentând data acestei expediţii a Lacedemonienilor în contra lui Policrat. — Dela Cidonia se pretinde că ar fi fost importat gutuiul (Cydonia mala) pe continentul Europei.

[1] Πολυκράτης δὲ πέμψας. Astfel glăsueşte Gaisford în unire cu majoritatea manuscriselor. Patru din acestea însă, din cari două de o capitală importanţă, adică cel din Viena şi acela din biblioteca Colegiului Emmanuel la Cambridge, ne prezentă următoarea variantă curioasă: »Πέμψας δὲ κήρυκα λάθρῃ Σαμίων Πολυκράτης«, ceeace ar indică cum că alianţa cu Perşii ar fi fost impopulară la Samos, lucru de altfel natural, şi că Policrat ar fi intrat în vorbă cu Cambise în secret de supuşii lui. Cred că textul original al autorului nostru erà astfel cum îl prezentăm acì şi că varianta care figurează în manuscrisele din Viena şi din Cambridge a fost introdusă mai în urmă.

[2] ὅκως ἂν καὶ παρ' ἑωυτὸν πέμψας ἐς Σάμον δέοιτο στρατοῦ. Bähr traduce: »ut ad ipsum legatos Samum mitteret, copiasque ab ipso »peteret«. — ὅπως (sau ὅκως) ἄν urmat de optativ, cum e acì δέοιτο, arată că acţiunea despre care e vorbă trebuià săvârşită în mod facultativ şi condiţional, adică dacă se simţià nevoie, şi acì în cazul acesta special, Policrat invită pe Cambise să aibă recurs la ajutorul lui numai dacă ar simţi absolut nevoia. (Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 775). — Prin στρατοῦ autorul nostru înţelege flota samiană, căci Policrat nu aveà armată, şi în fraza următoare el e mai explicit: am tradus prin expresia *concursul armat* fiindcă ea se poate aplică la orice forţă, fie pe uscat, fie pe mare.

[3] τούτων. Pluralul nu cred să fie neutru însemnând *aceste lucruri*, ci mai mult cred că se raportă la solii trimişi de Policrat, ceeace ar indică cum că nu odată a trimis Policrat să ofere concursul său lui Cambise, ci de mai multe ori, aşà că a pus o oarecare insistenţă în oferta lui.

[4] ἔπεμψε. Un manuscris are ἔπεμπε.

[5] ὑπώπτευε. Astfel stă scris în toate manuscrisele, Creutzer însă are ὑπόπτευε, fără augment, pentrucă mai jos la Cap. 68 găsim ὑπόπτευσε şi ὑποπτεύσας în toate manuscrisele afară de cel din Florenţa.

[6] ἀπέπεμπε τεσσεράκοντα τριήρεσι. E un fapt curios ca forţa aceasta să fie descrisă acì ca compusă din trireme, pe când până acì autorul a

ὀπίσω τούτους μὴ ἀποπέμπειν.[1]

45. Οἱ μὲν δὴ λέγουσι τοὺς ἀποπεμφθέντας Σαμίων ὑπὸ Πολυκράτεος[2] οὐκ ἀπικέσθαι ἐς Αἴγυπτον· ἀλλ' ἐπεί τε ἐγένοντο ἐν Καρπάθῳ[3] πλέοντες,[4] δοῦναί σφισι[5] λόγον[6] καὶ σφι ἀδεῖν τὸ προσωτέρω μηκέτι πλέειν· οἱ δὲ λέγουσι, ἀπικομένους τε ἐς Αἴγυπτον καὶ φυλασσομένους, ἐνθεῦτεν αὐτοὺς ἀποδρῆναι· καταπλέουσι δὲ ἐς τὴν

Cambise să nu (mai) trimită pe aceştia înapoi.

45. Unii afirmă că Samienii (aceştia), expediaţi de Policrat, nu ar fi ajuns (niciodată) în Egipt; dar că ajungând în (marea) Carpathos s'ar fi chibzuit între dânşii şi ar fi găsit mai nemerit să nu plutească mai departe; alţii afirmă de altă parte că aceştia ar fi sosit în Egipt şi că, fiind supraveghiaţi, ar fi fugit

---

vorbit despre vasele lui Policrat ca fiind toate penticontere şi iar mai jos, la Cap. 124, el ne spune că Policrat, când s'a dus la Oroete, s'a suit pe o penticonteră. Ambele aceste afirmări nu pot fi corecte şi probabil că adevărul e că vasul mai mic (penticontera) era tipul acelora din cari se compunea flota samiană în timpul lui Policrat, căci, precum aflăm din Tucidid (I, 13), deşi Ameinocles din Corint a introdus trirema la Samos încă de pe la anul 700 înainte de Hristos, totuş, chiar după informaţia aceluiaş istorian (I, 14), flotele ioniane erau compuse din penticontere până mult timp după epoca lui Policrat, şi Policrat a avut numai un mic număr de trireme, iar restul trebue să fi fost penticontere, sau, ca să citâm propriile cuvinte ale lui Tucidid, »φαίνεται τριήρεσι μὲν ὀλίγαις χρώμενα, πεντηκοντέροις δὲ καὶ πλοίοις μακροῖς »ἐξηρτυμένα«. Rawlinson crede că din flota lui întreagă de 100 de vase nici 40 nu au fost trireme. Blakesley explică altfel nepotriveala între afirmarea din textul nostru şi aceea dela Cap. 39 »ἔκτητο δὲ πεντηκοντέρους ἑκατόν«; el zice că relatarea acestei expediţii a Samienilor în Egipt ar fi aparţinând unui ciclu de tradiţii diferit de acela al norocului lui Policrat, al incidentului cu inelul regăsit şi de naraţiunea morţii lui. Eu unul inclin mai mult spre opinia lui Rawlinson şi cred că la Cap. 39 Erodot a vorbit numai de penticontere pentrucă majoritatea bastimentelor lui Policrat era de tipul acela, dar că de fapt existau şi trireme şi penticontere în flota samiană. — În loc de ἀπέπεμπε, care figurează în textul sancroftian şi care e preferit de toţi editorii cei mai buni, ca Gaisford, Dindorf, Creutzer şi alţii, restul manuscriselor are ἔπεμψε.

[1] ὀπίσω τούτους μὴ ἀποπέμπειν. Pentru asemenea pleonasmuri vezi mai sus Cap. 16, nota 4, pag., 40.

[2] ὑπὸ Πολυκράτεος. Aceste cuvinte lipsesc în patru manuscrise.

[3] ἐν Καρπάθῳ. Insula Carpathos, astăzi Scarpanto, e situată la Nord-Est de Creta şi ar veni tocmai în drum pentru cinevà care ar porni din Samos spre Egipt. Această insulă dedeà mării care se întindeà la apusul ei numele de »Marea Carpathos«. (Vezi Oraţiu, *Ode* I, 35, vers 8) şi acesta e motivul pentru care avem aci ἐν Καρπάθῳ, adică în Marea Carpathos, întocmai precum Diogen Laerţiu (I, 81), zice »ἐν ταῖς Ἀθήναις« pentru a indicà marea de lângă Athena.

[4] ἐγένοντο ἐν Καρπάθῳ πλέοντες. La Cap. 179 din Cartea IV avem »ὡς πλέοντα γενέσθαι κατὰ Μαλέην« când, navigând ajunse la Malea.

[5] σφισι. Astfel sună textul lui Sancroft. Alte ediţii, între cari şi Creutzer, au σφι. Eu m'am conformat cu versiunea adoptată la Cartea I, Cap. 57. Mathias susţine că în Erodot există între σφι şi σφισι aceeaşi deosebire care în latineşte există între *iis* şi *sibi*, dar cred această distincţie exagerată.

[6] δοῦναί σφισι λόγον. Bähr traduce: »rem illos secum deliberasse«. (Vezi vol. I, pag. 177, nota 4).

Σάμον Πολυκράτης νηυσὶ ἀντιάσας ἐς μάχην κατέστη.[1] νικήσαντες δὲ οἱ κατιόντες[2] ἀπέβησαν ἐς τὴν νῆσον, πεζομαχήσαντες δὲ ἐν αὐτῇ ἐσσώθησαν· καὶ οὕτω δὴ ἔπλεον ἐς Λακεδαίμονα. Εἰσὶ δὲ οἳ λέγουσι τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου[3] νικῆσαι Πολυκράτεα, λέγοντες, ἐμοὶ δοκέειν, οὐκ ὀρθῶς. Οὐδὲν γὰρ ἔδεε[4] σφέας Λακεδαιμονίους ἐπικαλέεσθαι, εἴπερ αὐτοὶ ἱκανοὶ ἦσαν Πολυκράτεα παραστήσασθαι.[5] Πρὸς δὲ τούτοισι, οὐδὲ λόγος αἱρέει,[6] τῷ ἐπίκουροί τε μισθωτοὶ καὶ τοξόται οἰκήϊοι[7] ἦσαν πλήθεϊ πολλοί, τοῦτον ὑπὸ τῶν κατιόντων Σαμίων, ἐόντων ὀλίγων,[8] ἐσσωθῆναι. Τῶν

îndată; când se apropiau ei de Samos, Policrat li s'a împotrivit cu navele (lui) şi i-a angajat în luptă; cei cari veniau fură biruitori şi debarcară pe insulă, dar fură acolo învinşi pe uscat; şi astfel au plecat pe mare la Lacedemona. Sunt unii cari afirmă că (Samienii veniţi) din Egipt ar fi învins pe Policrat, dar afirmând (aceasta, ei,) după părerea mea, nu au dreptate. Căci ei nu ar fi avut nevoie să solicite ajutorul Lacedemonienilor dacă ar fi fost în stare singuri să impuie lui Policrat. Afară de

[1] καταπλέουσι δὲ ἐς τὴν Σάμον Πολυκράτης νηυσὶ ἀντιάσας ἐς μάχην κατέστη. Să notăm aci schimbarea subită dela forma oblică de construcţie care a precedat, la cea directă. Construcţia indirectă indică cum că sosirea acestor Samieni în Egipt era chestie controversată, unii susţinând că ar fi ajuns acolo, alţii susţinând contrariul şi anume că ei ar fi ajuns numai până în dreptul insulei Carpathos, de unde s'ar fi întors înapoi la Samos; construcţia directă cu verbe finete, arată de altă parte că reîntoarcerea acestora la Samos era un fapt pozitiv şi necontroversat. Am tradus această nuanţă întrebuinţând modul conjunctiv în primele fraze ale acestui capitol şi anume *nu ar fi ajuns, ar fi deliberat* şi *ar fi găsit mai bine* şi apoi am înlocuit conjunctivele acestea prin indicative *li s'a împotrivit, i-a angajat în luptă* s.c.l. Să notăm asemeni puterea prepoziţiunii κατὰ în καταπλέουσι, indicând navigarea de sus în jos, adică dela largul mării înspre coastă: verbul καταπλέειν nu s'ar putea aplica unei nave care pleacă dela un port spre largul mării, ci la o navă care vine dela larg spre port. Tot aşa avem în clauza următoare κατιόντες şi cevă mai jos încă τῶν κατιόντων Σαμίων, unde κατὰ are aceeaş putere.

[2] κατιόντες. Vezi nota precedentă. Se poate subtînţelege Σάμιοι.

[3] τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου. Se subtînţelege Σαμίους.

[4] ἔδεε. Aşà glăsuesc toate ediţiile cele mai bune, unele însă au ἔδει.

[5] παραστήσασθαι. Vocea medie impune acţiunea întocmai cum face vocea medie cu verbul διδάσκω, unde παῖδα διδάξασθαι implică a face pe copilul să înveţe. Vocea medie acì indică o presiune exercitată asupra lui Policrat.

[6] λόγος αἱρέει. Locuţiune întrebuinţată de Erodot la sfârşitul Cap. 132 din Cartea I şi care însemnează a se potrivì cu raţiunea, aşà dar acì »nu e raţională presupunerea că« s.c.l. ...

[7] ἐπίκουροί τε μισθωτοὶ καὶ τοξόται οἰκήϊοι. Vezi mai sus nota 3, pag. 97.

[8] ἐόντων ὀλίγων. Nu are tocmai dreptate Erodot când zice aceasta, pentrucă forţa acestor Samieni porniţi în Egipt şi apoi resvrătiţi nu era tocmai aşà neînsemnată. O triremă puteà să conţină 200 de oameni. Policrat a expediat 40 de trireme, ceeace reprezentă o forţă de 8,000 de oameni, forţă destul de considerabilă faţă de acelea pe cari puteà să compteze el şi cari

δὲ ὑπ' ἑωυτῷ[1] ἐόντων πολιητέων τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ὁ Πολυκράτης ἐς τοὺς νεωσοίκους[2] συνειλήσας, εἶχε ἑτοίμους, ἢν ἄρα προδιδῶσι οὗτοι πρὸς τοὺς κατιόντας, ὑποπρῆσαι αὐτοῖσι τοῖσι νεωσοίκοισι.

46. Ἐπεί τε δὲ οἱ ἐξελασθέντες[3] Σαμίων ὑπὸ Πολυκράτεος ἀπίκοντο ἐς τὴν Σπάρτην, καταστάντες[4] ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας[5] ἔλεγον πολλὰ, οἷα κάρτα δεόμενοι. Οἱ δὲ σφι τῇ πρώτῃ καταστάσει[6] ὑπε-

aceasta, e puţin raţională ipoteza că un om, care are la dispoziţia lui trupe de mercenari plătiţi şi arcaşi indigeni, să fi fost învins de (nişte) Samieni cari se reîntorceau (în ţara lor) şi cari erau puţini la număr. Cât pentru aceia din cetăţeni cari erau subt stăpânirea lui, Policrat închisese la un loc pe copiii şi pe nevestele lor în remizele navelor şi-i aveà gata, în caz dacă aceia ar dezertà (spre a trece) de partea celor cari debarcau, să-i arză, cu remize cu tot.

46. Când Samienii alungaţi de Policrat sosiră la Sparta, prezentându-se ei înaintea arhonţilor, vorbiră mult, ca unii cari solicită cu insistenţă. La prima înfăţişare arhonţii răs-

sunt descrise mai sus la Cap. 39. Eu bănuesc că numărul triremelor specificat în capitolul precedent e exagerat, cu toate că şi acì se ridică obiecţiunea că navele răsvrătite au fost destul de numeroase ca să învingă flota credincioasă şi ca să opereze o descindere în insulă.

[1] ἑωυτῷ. Un manuscris are ἑωυτόν. Erodot însă în circumstanţe analoge se servă de dativ după ὑπὸ, vezi finele Cap. 94 din Cartea I; Cap. 30, 96 şi 103 din Cartea V; Cap. 121 din Cartea VI şi Cap. 11 din Cartea VII.

[2] νεωσοίκους. Literal case pentru nave, adică remize subt cari se adăpostiau bastimentele trase pe uscat.

[3] ἐξελασθέντες. Creutzer şi textul aldin au ἐξελαθέντες atât acì cât şi mai jos la Cap. 51 şi la Cap. 145 din Cartea IV. (Vezi vol. IV, pag. 198, nota 1).

[4] καταστάντας. ὁ καταστὰς este o persoană citată să se prezente înaintea unei autorităţi pentru a-şi expune cazul. Noi zicem *a sta în justiţie*, aşà că expresia produce efectul că aceşti fugari au fost chemaţi înaintea autorităţii civice şi administrative din Lacedemona ca să explice prezenţa lor acolo. Mai jos la Cap. 156 avem »καταστὰς δὲ ἐπ' αὐτὰ«.

[5] ἄρχοντας. Erodot înţelege pe ἔφοροι din Sparta, magistraţi înfiinţaţi de Licurg în număr de cinci pentru a face faţă puterii regale. Deciziile acestor Efori se luau prin unanimitate, altfel nu erau valabile. Puterile date Eforilor prin constituţia lui Licurg erau destul de restrânse la început, dar cu timpul şi cu evoluţia spre democraţie, puterile acestea se întinseră, aşà că pe timpul războiului Peloponesului ele copleşiau pe acelea ale Regilor.

[6] τῇ πρώτῃ καταστάσει. Aceasta indică clar că au fost mai multe înfăţişări, ca la un proces. — În loc de καταστάσει unele ediţii au καταστάσι

κρίναντο, τὰ μὲν πρῶτα λεχθέντα ἐπιλελῆσθαι, τὰ δὲ ὕστερα οὐ συντέναι. Μετὰ δὲ ταῦτα, δεύτερα καταστάντες, ἄλλο μὲν εἶπον οὐδέν, θύλακον δὲ φέροντες ἔφασαν τὸν θύλακον[1] ἀλφίτων δέεσθαι· οἱ δέ σφι ὑπεκρίναντο τῷ θυλάκῳ[2] περιεργάσθαι·[3] βοηθέειν δ' ὧν ἔδοξε αὐτοῖσι.

punseră Samienilor că au uitat cele ce spuseseră (aceştia) la începutul (vorbirii lor), iar (cât pentru) cele (ce spuseseră) la sfârşit, nu le-au înţeles. După aceea, prezentându-se ei pentru a doua oară, nu mai spuseră nimic alt decât, aducând un sac (cu ei), ziseră că »sacul nu are făină (într'însul«); arhonţii răspunseră Samienilor că (cuvântul) »sacul« era de prisos; totuş au găsit cu cale să-i ajute.

47. Καὶ ἔπειτα[4] παρασκευασάμενοι ἐστρατεύοντο Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ Σάμον, ὡς μὲν Σάμιοι λέγουσι, εὐεργεσίας ἐκτίνοντες, ὅτι σφι πρότεροι αὐτοὶ νηυσὶ ἐβοήθησαν ἐπὶ Μεσσηνίους·[5] ὡς δὲ Λακεδαιμόνιοι

47. Şi atunci Lacedemonienii se pregătiră şi procedară în contra (insulei) Samos, după spusele Samienilor, drept recunoştinţă pentrucă ei odată îi ajutaseră cu flota lor în contra

cu toate că nici un manuscris nu sancţionează această ortografie. (Vezi vol. II, pag. 464, nota 6).

[1] τὸν θύλακον. În textul aldin lipseşte cuvântul θύλακον; τὸν devenind atunci un pronume demonstrativ sinonim cu τοῦτον, ca şi cum Samienii ar fi arătat sacul cu degetul, ceeace urmează nu ar mai avea sens. Textul nostru e conform cu toate manuscrisele, şi e, cred, corect. Autorul nostru citează vorbele proprii ale Samienilor, şi de aceea am pus ghilmele la cuvintele »sacul nu are făină într'însul«.

[2] τῷ θυλάκῳ. Articolul indică că nu e vorbă de sacul în sine, ci de substantivul »sacul«. Sensul acestei fraze are nevoie de oarecari explicaţii, altfel e obscur. Samienii, la prima înfăţişare, au ţinut un discurs lung pentru care magistraţii spartani i-au luat în râs, obicinuiţi cum erau ei la vorbă puţină, la discursuri *laconice*, cum se şi ziceà. La a doua înfăţişare Samienii, ca să fie şi mai laconici decât Spartanii înşişi, fără preambul, aratară un sac şi ziseră: »*sacul acesta nu are făină într'însul*«, atunci Spartanii le-au observat că până şi cuvintele *sacul acesta* erau de prisos şi că ar fi fost destul numai să arate sacul cu degetul şi să zică »*e gol*«, suprimând subiectul şi înlocuindu-l printr'un gest.

[3] περιεργάσθαι. Unele manuscrise au περιειργάσθαι, cu augmentul ει în loc de ε.

[4] ἔπειτα. Am tradus prin »atunci« care e mai logic după fraza ce precedă şi care anticipează puţin.

[5] ἐβοήθησαν ἐπὶ Μεσσηνίους. Blakesley observă că acesta este singurul pasaj din scrierile lui Erodot—(exceptându-se unul în Cartea IX, la Cap. 35, şi care e bănuit de mulţi că nu ar fi autentic)—în care autorul face menţiune despre războiul între Spartani şi Mesenieni. Sigur că erà foarte displăcut Lacedemonienilor să li se spună că datoriau succesul lor în războiul cu Mesenienii unui ajutor străin. În privinţa aceasta ei erau foarte susceptibili, probă chipul puţin graţios cu care au primit pe auxiliarii atenieni în războiul

λέγουσι, οὐκ οὕτω τιμωρῆσαι[1] δεομένοισι Σαμίοισι ἐστρατεύοντο, ὡς τίσασθαι βουλόμενοι τοῦ κρητῆρος[2] τῆς ἁρπαγῆς[3] τὸν ἦγον Κροίσῳ, καὶ τοῦ θώρηκος[4] τὸν αὐτοῖσι Ἄμασις ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς ἔπεμψε δῶρον.[5] Καὶ γὰρ θώρηκα ἐλῇσαντο τῷ προτέρῳ ἔτεϊ ἢ τὸν κρητῆρα οἱ Σάμιοι, ἐόντα μὲν λίνεον καὶ ζώων ἐνυφασμένων[6] συχνῶν, κεκοσμημένον δὲ χρυσῷ καὶ εἰρίοισι ἀπὸ ξύλου.[7] Τῶν δὲ εἵνεκα θωυμάσαι ἄξιον, ἀπεδόνη ἑκάστη τοῦ θώρηκος ποιέει· ἐοῦσα γὰρ

Mesenienilor; după spusele Lacedemonienilor însă, ei nu au făcut această expediție militară atâta ca să răsbune pe Samienii cari solicitau (ajutorul lor), pe cât în scop de a-şi răsbunà (pe Samieni) pentru furtul vasului pe care îl trimiteau lui Cresu şi al pieptarului pe care Amasis, regele Egiptului, îl trimisese lor ca dar. Pieptarul, Samienii îl răpiseră cu un an înaintea vasului, erà de in. ţesut cu figuri

cu Perşii (Tucidid I, 102); de altă parte Atenienilor le plăcea să exagereze serviciul pe care ei îl aduseseră Lacedemonienilor. În general fiecare stat în Grecia erà susceptibil când erà vorba de vreo menţiune despre un ajutor primit din altă parte, şi nu avem decât să citãm displăcerea ce o resimţiau Atenienii când li se făceà cea mai mică aluzie la ajutorul ce l-au primit din Sparta cu ocazia alungării Pisistratizilor. Se înţelege că Erodot, în calitatea lui de istoriograf al întregului neam elinesc, trebuià să evite orice aluzie care ar puteà să ridice susceptibilităţi de această natură. Vedem cu câtă delicateţă atinge el acì asupra ajutorului dat de Samieni Lacedemonienilor şi cum spune că aceasta e numai versiunea Samienilor.—Aluzia acì e la cel de al doilea răsboiu mesenian.

[1] τιμωρῆσαι. Verbul activ τιμωρεῖν însemnează a ajutà pe cinevà care a suferit o injurie sau care a fost maltratat de un altul şi a-l răsbunà, pe când forma medie τιμωρεῖσθαι este a-şi răsbunà singur în contra părţii care a insultat. Diferinţa este aceea care există între *a răsbunà* şi *a-şi răsbunà*. Acì activul e întrebuinţat pentrucă e vorbă de a ajutà pe Samienii nemulţumiţi ca să-şi răsbune în contra opresorului lor.

[2] τοῦ κρητῆρος. Vasul acesta şi furtul lui de către Samieni sunt descrise la Cap. 70 din Cartea I unde vezi nota 1, pag. 118, vol. I.

[3] ὡς τίσασθαι βουλόμενοι τοῦ κρητῆρος τῆς ἁρπαγῆς. Aceeaş observaţie pe care am făcut-o mai sus la nota 1 relativ la verbul τιμωρεῖν se aplică şi acì verbului τίνω: îl avem acì în vocea medie τίσασθαι pentrucă Lacedemonienii îşi răsbunà singuri în contra Samienilor cari le-au furat darul trimis de ei lui Cresu, — Găsim iar acest verb cu genitivul mai jos la Cap. 145.

[4] τοῦ θώρηκος. Despre pieptarul acesta Pliniu (*Hist. Nat.*, XIX, 1) spune că fiecare aţă din care erà ţesut erà compusă din 365 fire şi Aelian (*H. A.*, IX, 17) zice că erà garantat în contra loviturilor unei arme ascuţite.

[5] τὸν αὐτοῖσι Ἄμασις ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς ἔπεμψε δῶρον. Aceasta ar da loc la presupunerea că ar fi existat între Lacedemonieni şi Amasis un tractat sau o bună înţelegere; totuş Erodot, carele în Cartea II, dela Cap. 178 până la Cap. 182, vorbeşte despre relaţiile dintre acest rege al Egiptului şi Elinii, nu face cea mai mică aluzie la o astfel de înţelegere.

[6] ζώων ἐνυφασμένων. Vezi nota 5, pag. 391, vol. I.

[7] εἰρίοισι ἀπὸ ξύλου. Literal *lână din lemn*. Dintr'un pasaj mai jos, la Cap. 106 din Cartea aceasta, şi din alt pasaj la Cap. 65 din Cartea VII e clar că prin expresia aceasta autorul nostru înţelege bumbacul. Pentru uzul bumbacului în Egipt vezi nota 1, pag. 221, vol. II.

λεπτῇ, ἔχει ἀρπεδόνας ἐν ἑωυτῇ τριηκοσίας καὶ ἑξήκοντα, πάσας φανεράς.[1] Τοιοῦτος ἕτερός ἐστι καὶ τὸν ἐν Λίνδῳ ἀνέθηκε τῇ Ἀθηναίῃ Ἄμασις.[2]

48. Συνεπελάβοντο δὲ τοῦ στρατεύματος τοῦ ἐπὶ Σάμον, ὥστε γενέσθαι, καὶ Κορίνθιοι προθύμως.[3] Ὕβρισμα γὰρ καὶ ἐς τούτους εἶχε[4] ἐκ τῶν Σαμίων γενόμενον γενεῇ πρότερον τοῦ στρατεύματος τούτου, κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ κρητῆρος τῇ ἁρπαγῇ γεγονός.[5]

multe şi (aveà) ornamente de aur şi de bumbac. Fiecare fir din pieptarul acesta e remarcabil pentrucă, fiind (însuş) subţire, e (chiar el) compus din trei sute şasezeci (alte fire mai mici) toate vizibile. Acest pieptar e identic cu acela oferit de Amasis (zeiţei) Atena la Lindus.

48. Corintienii asemeni contribuiră voios la realizarea expediţiei în contra (oraşului) Samos. Căci şi ei suferiseră din partea Samienilor un neajuns în timpul generaţiei care a precedat (trimiterea) acestei expediţii, cam pe la aceeaş epocă

[1] ἐοῦσα γὰρ λεπτή, ἔχει ἀρπεδόνας ἐν ἑωυτῇ τριηκοσίας καὶ ἑξήκοντα, πάσας φανεράς. Pliniu spune că fiecare fir erà compus din 365 de fire mai mici. Cred că acest număr e în legătură cu numărul de zile dintr'un an. — În traducerea acestei fraze am fost silit să amplific puţin pentru mai mare claritate.

[2] τὸν ἐν Λίνδῳ ἀνέθηκε τῇ Ἀθηναίῃ Ἄμασις. Acest pieptar e menţionat de Erodot la Cap. 182 din Cartea II. (Vezi vol. II, nota 2, pag. 489 şi desemnul din acea notă).

[3] Συνεπελάβοντο δὲ τοῦ στρατεύματος τοῦ ἐπὶ Σάμον, ὥστε γενέσθαι, καὶ Κορίνθιοι προθύμως. Blakesley observă că la epoca despre care e vorbă acì Anaxandride erà regele Spartei şi că Sosicles Corintianul, despre carele vorbeşte Erodot la Cap. 92 din Cartea V, şi carele aveà legături strânse cu Lacedemonienii, reprezentà partidul aristocratic din cetatea lui natală. Acest partid, fiind atunci atotputernic la Corint, erà natural ca el să îmbrăţişeze cauza aristocraţiei doriene în contra Acheenilor cari profesau idei democratice. — Un singur manuscris are συνεπιλάβοντο, dar Erodot de sigur că a scris συνεπελάβοντο pentrucă el se servă totdeauna de augment când ocazia i se prezentă.

[4] καὶ ἐς τούτους εἶχε. Literal există şi la adresa lor, adică există un neajuns îndreptat şi în contra lor. Schweighäuser interpretează astfel întregul pasaj; »Etenim adversus hos quoque contumeliam admiserant Samii »proxima ante hanc expeditionem aetate«. Verbul ἔχειν este întrebuinţat tot în chipul acesta la finele Cap. 53 din Cartea II unde cetim: »τὰ ἐς Ἡσίοδόν »τε καὶ Ὅμηρον ἔχοντα.«

[5] γενόμενον γενεῇ πρότερον τοῦ στρατεύματος τούτου, κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ κρητῆρος τῇ ἁρπαγῇ γεγονός. Pasajul acesta a dat naştere la greutăţi cronologice destul de serioase. Împingând pe cât se poate mai înapoi data expediţiei Lacedemonienilor în contra lui Policrat, adică puind-o la anul 525 înaintea lui Hristos, răpirea băieţilor de către Samieni,—dacă s'a întâmplat cu o generaţie înaintea expediţiei despre care e vorbă acì (»γενεῇ πρότερον τοῦ στρατεύματος τούτου«) şi socotind o generaţie ca echivalentă cu 30 de ani,—trebue să fi avut loc cam pe la anul 555

Κερκυραίων γὰρ παῖδας τριηκοσίους ἀνδρῶν τῶν πρώτων Περίανδρος ὁ Κυψέλου[1] ἐς Σάρδις ἀπέ-

în care s'a întâmplat furtul vasului. Căci Periandru, fiul lui Cipselus, trimisese (atunci) trei

înainte de Hristos. Cam pe la aceeaş dată, adaogă Erodot, ar fi avut loc şi furtul vasului de băut de către Samieni; aşà fiind, trebue să presupunem că pe la 555 înaintea lui Hristos ar fi fost liberaţi cei 300 de băieţi corcirieni trimişi ca dar lui Aliate de Periandru şi ar fi fost răpit vasul preţios pe care îl trimiteau Lacedemonienii lui Cresu. Însă la anul 555 înainte de era noastră Aliate erà dejà mort de cel puţin 10 ani; de altă parte Periandru, dacă ne luăm după cronologia admisă, bazată pe spusele lui Sosicrate, lui Diogen Laertiu, lui Sincelus, lui Eusebiu şi altor cronicari elini, erà şi el mort de vreo 30 de ani. Putem însă să înlăturăm până la un punct aceste dificultăţi prin consideraţia că Erodot nu vorbeşte acì în termini de mare precizie, ci din contra în termeni mai mult vagi, căci o generaţie e un termen cronologic vag şi poate fi de 45, cum poate fi de 25 de ani, apoi κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον poate iar să nu indice un sincronism strict, şi de fapt incidentele furtului vasului destinat lui Cresu şi al liberării de către Samieni a celor 300 de băieţi destinaţi a fi scopiţi în Libia, departe de a fi fost sincronice, au intervenit între ele vreo 14 ani, fiindcă băieţii au fost trimişi lui Aliate, tatăl lui Cresu, către sfârşitul chiar al domniei acestuia. Dacă pe de altă parte admitem părerea unor cronologi moderni că domnia lui Periandru ar fi avut loc cevà mai târziu decât o indică afirmările cronicarilor citaţi mai sus, adică, de exemplu, dacă punem moartea lui Periandru cam pe la anul 567 înainte de era noastră, atunci spusele lui Erodot se pot concilià cu realitatea faptelor. Mai există un pasaj în Erodot, la Cap. 94 din Cartea V, care militează mult în favoarea teoriei că trebue să înaintăm data domniei lui Periandru cu cevà ca 25 sau 30 de ani după data în general admisă până acum. Cu toate acestea mărturisesc că expresia κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον, cu toată elasticitatea ei, se aplică greu la două evenimente cari s'au întâmplat la un interval de 14 ani unul de altul. La aceasta nu e decât un singur răspuns şi acela e că Erodot nici nu şi-a dat osteneala să stabilească în mod precis data exactă a unor evenimente ca acelea al răpirii unei scule sau a liberării unor copii trimişi în robie, cari figurau, ca să zic aşà, pe planul al doilea şi chiar al treilea al naraţiunii principale. Mai e în fine şi o altă explicaţie pe care o dau unii comentatori, că textul original ar fi fost schimbat; unii, între cari Urlichs şi Blakesley, merg până a suspectà că cuvintele »κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ κρητῆρος τῇ ἁρπαγῇ γεγονός« ar fi fost adăogate cu uşurinţă de vreun scholiast. Alterarea textului ar constà în faptul că înaintea cuvântului γενεῇ ar fi figurat în textul original litera γ reprezentând numericul 3. De părerea aceasta sunt Müller şi Panofka carele a scris *Res Semiorum*. Cred această propunere cam arbitrară, deşì ea ar aplanà dificultatea cronologică întru câtvà. Acum, în ceeace priveşte autenticitatea clauzei κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ κρητῆρος τῇ ἁρπαγῇ γεγονός, pe care o separă Blakesley în textul lui de rest prin parenteze, avem în favorul acestei ipoteze faptul că γεγονός, după γενόμενον, nu numai că e insolit, dar e şi superfluu şi incorect din cauza schimbării de timp fără motiv plauzibil. În fine s'a propus τρόπον în loc de χρόνον. Această din urmă propunere, combinată cu aceea de a cetì τρίτῃ sau γ' γενεῇ în loc de γενεῇ, ar înlătură toate obiecţiunile cronologice, însă toate propunerile acestea se vede cât colo că sunt forţate pentru a concordà cu realitatea faptelor. Trebue să primim deci pasajul cum ni-l prezentă manuscrisele cu toate defectele lui de stil şi cu toată lipsa lui de precizie şi să recunoaştem franc o oarecare negligenţă în scriere, cum se găseşte din când în când la toţi autorii, chiar şi la cei mai meticuloşi.

[1] Περίανδρος ὁ Κυψέλου. Despre acest tiran al Corintului s'a mai vorbit de Erodot la Cartea I, Cap. 23. El, şi cu tatăl său Cipselus, au uzurpat puterea şi Periandru a fost un tiran al cărui autoritarism a devenit intolerabil supuşilor lui către sfârşitul vieţii sale. Periandru e prenumărat printre cei

πεμψε παρὰ Ἀλυάττεα ἐπ' ἐκτομῆ.[1] Προσχόντων[2] δὲ ἐς τὴν Σάμον τῶν ἀγόντων τοὺς παῖδας Κορινθίων, πυθόμενοι οἱ Σάμιοι τὸν λόγον ἐπ' οἵσι ἀγοιάτο ἐς Σάρδις, πρῶτα μὲν τοὺς παῖδας ἐδίδαξαν ἱροῦ ἅψασθαι Ἀρτέμιδος,[3] μετὰ δὲ, οὐ περιορέοντες ἀπέλκειν τοὺς ἱκέτας[4] ἐκ τοῦ ἱροῦ, σιτίων δὲ τοὺς παῖδας ἐργόντων Κορινθίων, ἐποιήσαντο οἱ Σάμιοι ὀρτὴν, τῇ καὶ νῦν ἔτι χρέονται[5] κατὰ ταὐτά. Νυκτὸς γὰρ ἐπιγενομένης, ὅσον χρόνον ἱκέτευον οἱ παῖδες, ἵστασαν χο-

sute de băieţi de ai bărbaţilor de frunte dintre Corcirieni lui Aliate la Sardis pentru a fi scopiţi. Corintienii cari conduceau pe (aceşti) băieţi se opriră la Samos; aflând Samienii scopul pentru care erau duşi la Sardis, au învăţat întâiu pe băieţi să atingă (cu mâna) templul Artemidei, apoi nu au permis ca suplicanţii să fie smulşi din templu; (în fine) Corintienii, refuzând hrană băieţilor, Samienii instituiră o sărbătoare pe care o observă şi până în ziua de astăzi cu aceleaşi (ri-

şapte înţelepţi ai Greciei, probabil numai din cauza competenţei lui necontestate în arta de a administră şi de a impune. Trimiterea din partea lui către Aliate, regele Lidiei, a acestor 300 de băieţi de ai fruntaşilor din Corcira (Corfu de astăzi) pentru a fi scopiţi, fu un act de răsbunare din partea lui Periandru pentrucă Corcirienii se răsculaseră în contra unui fiu al lui, anume Nicolae, trimis de el ca să administreze insula, şi îl uciseseră. Atunci Periandru porni în contra Corcirienilor, asediând şi luând capitala lor: el ucise atunci pe principalii instigatori ai mişcării şi robì pe copiii lor şi aceşti copii sunt aceia pe cari i-a trimis lui Aliate.

[1] ἐπ' ἐκτομῇ. Eunucii aceştia erau destinaţi a servì ca sclavi şi a supraveghià femeile în casele foarte orientale ale regelui şi ale notabililor Lidieni, cum fac şi astăzi în haremurile turceşti.

[2] Προσχόντων. Dela verbul πρόσχω, compus din πρὸς şi ἔχω. Manuscrisul florentin chiar scrie προσσχόντων şi într'aceasta e urmat de textele lui Dietsch şi Dindorf; asemeni la Cartea I, Cap. 2, unde vezi nota 3, pag. 5, vol. I, Acolo din eroare de tipar s'a scris προσοχόντας în loc de προσσχόντας.

[3] ἱροῦ ἅψασθαι Ἀρτέμιδος. Până acum excavaţiile făcute la Ţigani şi la Chora, sate moderne lângă cari erà situat oraşul antic Samos, n'au dat la lumină nici un templu consacrat Dianei. Totuş nu e de loc imposibil să fi existat acolo un sanctuar dedicat acestei zeiţe, mai ales că afară de Junona (Hera), la Samos erà venerat şi Apolon; dece dar să nu fi fost şi sora lui, Artemis? Nu e iar imposibil să fi existat chiar în marele templu al Junonei la Samos un sanctuar consacrat Dianei şi aceasta cu atât mai mult, zice Blakesley, cu cât ambele aceste divinităţi erau calificate de παρθένια. Strabon pretinde că în insula vecină, Icaria, ar fi existat un templu al Dianei zis *Tauropolium;* alţii afirmă că acest templu ar fi existat la Samos. — Incidentul în sine aminteşte întru câtvà istoria lui Cilon şi al partizanilor săi, relatat de Tucidid la Cartea I, Cap. 126; vezi asemeni şi tragedia *Hercule înfuriat* al lui Euripid, vers 52.

[4] περιορέοντες ἀπέλκειν τοὺς ἱκέτας. Am avut deja verbul περιοράω cu infinitivul la Cap. 24 din Cartea I: »περιϊδέειν αὐτὸν ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ στάντα ἐν τοῖσι ἐδωλίοισι ἀεῖσαι« şi la Cap. 64 din Cartea II, »περιορᾶν περιέναι« unde vezi nota 3, pag. 169, vol. II, şi în alte locuri.

[5] χρέονται. Unele texte au χρέωνται. M'am coformat însă ortografiei pe care am adoptat-o ca mai raţională la Cap. 34 din Cartea I.

ροὺς[1] παρθένων τε καὶ ἠϊθέων,[2] ἱστάντες δὲ, τοὺς χοροὺς τρωκτὰ σησάμου τε καὶ μέλιτος[3] ἐποιήσαντο νόμον φέρεσθαι, ἵνα ἁρπάζοντες[4] οἱ τῶν Κερκυραίων παῖδες ἔχοιεν τροφήν. [5]Ἐς τοῦτο δὲ τόδε ἐγίνετο, ἐς ὃ οἱ Κορίνθιοι, τῶν παίδων οἱ φύλακοι, οἴχοντο ἀπολιπόντες·[5] τοὺς δὲ παῖδας ἀπήγαγον ἐς Κέρκυραν οἱ Σάμιοι.[6]

turi). Îndată ce înnoptà, tot timpul cât au rămas băieţii (aceştia la ei) ca suplicanţi, ei înfiinţară coruri de fete mari şi de flăcăi şi organizând acestea, obligară pe coriști să aducă (cu dânşii) prăjituri cu susam şi cu miere, aşà că băieţii Corcirienilor, smulgând (aceste prăjituri din mânile lor), să aibă ce mâncà. Aceasta a dăinuit până ce Corcirienii cari aveau paza băieţilor i-au părăsit şi au plecat; pe băieţi i-au condus (înapoi) la Corcira Samienii.

49. Εἰ μέν νυν Περιάνδρου τελευτήσαντος τοῖσι Κορινθίοισι φίλα

49. Acum, dacă după moartea lui Periandru Corintienii

[1] ἱστασαν χοροὺς. Înfiinţară, sau organizară coruri de cântec şi de dans. Bähr traduce »choros instituebant«.

[2] παρθένων τε καὶ ἠϊθέων. Expresie poetică des întrebuinţată de Omer pentru a desemnà fete mari şi flăcăi. (Vezi *Iliada*, XVIII, vers 593; idem XXII, vers 127; *Odisea* XI, vers 38 şi în alte locuri.

[3] τρωκτὰ σησάμου τε καὶ μέλιτος. Prăjituri gătite cu susam şi cu miere. Cuvântul τρωκτὸν derivă dela verbul τρώγω, a mâncà cu gust, deci cevà bun de mâncare, cum ar fi o prăjitură sau o bomboană. Aceste prăjituri erau gătite cu susam, mierea ţinând loc de zahăr, iar Ateneu (XIV, 13) şi Pollux (VI, 78) ne spun că confecţiunea lor erà o specialitate la Samos. Insula Samos e şi astăzi cunoscută pentru susamul cel bun pe care îl produce şi chiar numele ei turcesc *Susam-adasi* (insula susamului), e o probă de aceasta. Nu ştiu dacă cuvântul σησάμη nu ar fi chiar etimologiceşte în legătură cu numele Samos.

[4] ἁρπάζοντες. Trebue să suplinim τρωκτὰ.

[5] [5]Ἐς τοῦτο δὲ τόδε ἐγίνετο, ἐς ὃ οἱ Κορίνθιοι, τῶν παίδων οἱ φύλακοι, οἴχοντο ἀπολιπόντες. Bähr traduce latineşte: »hoc tamdiu faciebant, donec Corinthii, puerorum custodes, his relictis, abierunt.« — În loc de ἐς τοῦτο δὲ τόδε ἐγίνετο multe manuscrise au ἐς τοῦτο δὲ οἱ τόδε ἐγίνετο care nu are sens; uneori găsim ἐγένετο în loc de ἐγίνετο.

[6] τοὺς δὲ παῖδας ἀπήγαγον ἐς Κέρκυραν οἱ Σάμιοι. Există o strânsă legătură de familie între insula Samos şi insulele zise astăzi Ioniene de pe coasta occidentală a Greciei. De pildă, numele antic al insulei Cefalonia erà Same sau Samos. Unii pretind chiar că Cefalonia a fost colonizată de Samieni, alţii că Samos a fost o colonie din Cefalonia; eu înclin mai mult pentru prima ipoteză, pentrucă colonizarea a procedat mai mult dela orient spre occident în aceste părţi. — Plutarch ne dă o altă versiune a incidentului cu băieţii aceştia din Corcira şi spune că Samienii, ca să salveze victimele acestea ale tiraniei lui Periandru, ar fi solicitat ajutorul Cnidienilor şi că Cnidienii atunci ar fi smuls pe băieţi din mâna păzitorilor lor şi i-ar fi condus înapoi al părinţii lor. Pliniu (*H. N.* IX, 25) urmează aceeaş versiune.

ἦν πρὸς τοὺς Κερκυραίους, οἱ δὲ οὐκ ἂν συνελάβοντο τοῦ στρατεύματος τοῦ ἐπὶ Σάμον [1] ταύτης εἵνεκεν τῆς αἰτίης. Νῦν δὲ [2] αἰεί, ἐπεί τε ἔκτισαν τὴν νῆσον, [3] εἰσὶ ἀλλήλοισι διάφοροι ἐόντες ἑωυτοῖσι. Τούτων ὦν εἵνεκεν ἀπεμνησικάκεον τοῖσι Σαμίοισι οἱ Κορίνθιοι. [4] Ἀπέπεμπε δὲ ἐς Σάρδις

ar fi fost în termeni de amiciţie cu Corcirienii, cei dintâi nu ar fi luat parte la expediţia (aceasta) în contra (oraşului) Samos pentru un astfel de pretext. În cazul de faţă însă, îndată după ce (Corintienii) fundară insula, şi unii şi alţii trăiră în proaste relaţiuni reci-

[1] Εἰ μέν νυν Περιάνδρου τελευτήσαντος τοῖσι Κορινθίοισι φίλα ἦν πρὸς τοὺς Κερκυραίους, οἱ δὲ οὐκ ἂν συνελάβοντο τοῦ στρατεύματος τοῦ ἐπὶ Σάμον. În textul lui Blakesley avem οἵδε în loc de οἱ δὲ: aceasta este o eroare vădită pentrucă δὲ corespunde cu μὲν şi leagă împreună două clauze cari stau una faţă de cealalta în relaţie de protasis şi apodosis. — În loc de φίλα ἦν două manuscrise au φιλία ἦν.

[2] Νῦν δὲ. Vezi mai sus notele 2, pag. 39 şi 6, pag. 61.

[3] ἐπεί τε ἔκτισαν τὴν νῆσον. Istoricii şi cronicarii antichităţii nu se potrivesc la păreri asupra datei la care fu întemeiată de către Corientieni colonia din insula Corcira (Corfu de astăzi). Astfel Timeu spune că evenimentul acesta s'ar fi petrecut 600 de ani după războiul Troiei. Aceasta nu poate fi exact, căci ne-ar aduce la o dată posterioară epocei lui Cipselus şi a lui Periandru; Eusebiu (*Chronic.* II, pag. 119) fixează data acestei colonizări la primul an al Olimpiadei (XVIII), adică la anul 708 înaintea erei noastre; Strabon (VI, pag. 269) la al doilea an al Olimpiadei XII, adică la anul 735; Larcher, bazându-se pe o inscripţie, indică primul an al Olimpiadei VI, adică anul 756; eu cred că această din urmă dată este cea mai aproape de realitate, căci Siracuza fu colonizată de Corintieni la anul 734 şi Corcira e mai veche. —Subiectul lui ἔκτισαν este Κορίνθιοι subtînţeles şi figurând la finele clauzei următoare şi care bănuesc că făceà parte din clauza aceasta, de unde a fost separat în urma unei coruperi a textului original.

[4] ἐπεί τε ἔκτισαν τὴν νῆσον, εἰσὶ ἀλλήλοισι διάφοροι ἐόντες ἑωυτοῖσι. Τούτων ὦν εἵνεκεν ἀπεμνησικάκεον τοῖσι Σαμίοισι οἱ Κορίνθιοι. Pasajul acesta prezentă toate indiciile că e corupt: ca construcţie gramaticală el lasă mult de dorit şi ἐόντες după εἰσὶ nu are raţiune de a fi, apoi ἑωυτοῖσι e de prisos după ἀλλήλοισι, care ἀλλήλοισι lipseşte în câtevà manuscrise şi a cărui eliminare e susţinută de Schäfer, de Schweighäuser şi de Gaisford. Unii, ca să legitimeze pe ἑωυτοῖσι, propun intercalarea unui cuvânt ca συγγενέες sau ὁμογενέες, sau altul de această natură. Ori şi cum am face, pasajul e anormal şi straniu şi Blakesley crede că, astfel cum ni se prezentă astăzi, el este un compromis slab conceput între două versiuni diferite, una din care ar fi fost »Νῦν δ' αἰεί, ἐπεί τε ἔκτισαν τὴν νῆ»σον, εἰσὶ ἀλλήλοισι διάφοροι· τούτων ὦν εἵνεκεν ἀπεμνησικάκεον τοῖσι Σαμίοισι »οἱ Κορίνθιοι«, iar cealaltă »Νῦν δ' αἰεί, ἐπεί τε ἔκτισαν τὴν νῆσον, διάφοροι ἐόν»τες ἑωυτοῖσι, τούτων εἵνεκεν ἀπεμνησικάκεον τοῖσι Σαμίοισι οἱ Κορίνθιοι.« Din fericire sensul este evident şi înţelegem ce a voit autorul să spună. — Întru cât priveşte partea istorică a acestei afirmări, se ştie că o tensiune mare de relaţii a existat între Corcira şi Corint şi că Corcirienii nu au tratat pe Corintieni cu acea deferinţă cu care ar trebuì să trateze o colonie pe mama lor patrie. Tucidid (I, 25) dă câtevà explicaţii asupra acestei atitudini ostile a Corcirienilor. Colonia, desvoltându-se cu mare repeziciune, deşteptă gelozia Corintienilor din cauza concurenţei ce făceà Corintului în comerţul probabil de pe coasta Epirului, monopolizându-l apoi cu totul; de acì rezultă răceală, apoi inimicie pe faţă. Corintienii hotărîră să distrugă pe Corcirieni şi echipară o flotă considerabilă la anul 664 înainte de Hristos, cu care ocazie fu

ἐπ' ἐκτομῇ Περίανδρος τῶν πρώτων Κερκυραίων ἐπιλέξας τοὺς παῖδας, τιμωρεύμενος· πρότεροι γὰρ οἱ Κερκυραῖοι ἦρξαν ἐς αὐτὸν πρῆγμα ἀτάσθαλον[1] ποιήσαντες.

proce. Pentru motivul acesta au păstrat Corintienii ură pe Samieni. Din spirit de răsbunare a ales Periandru pe fiii fruntaşilor dintre Corcirieni şi i-a trimis la Sardis spre a fi scopiţi: căci Corcirienii fură aceia cari au început (ostilităţile), săvârşind faţă de dânsul un act de mare atrocitate.

50. Ἐπεί τε γὰρ τὴν ἑωυτοῦ γυναῖκα Μέλισσαν[2] Περίανδρος ἀπέκτεινε,[3] συμφορὴν τοιήνδε οἱ ἄλλην συνέβη πρὸς τῇ γεγονυίῃ γενέσθαι. Ἦσάν οἱ ἐκ Μελίσσης δύο παῖδες,[4] ἡλικίην ὁ μὲν ἑπτακαίδεκα, ὁ δὲ ὀκτωκαίδεκα ἔτεα γεγονώς. Τούτους ὁ μητροπάτωρ

50. După ce Periandru ucise pe Melisa, soţia lui, o altă mare nenorocire a venit de s'a adăogat la acelea cari i s'au întâmplat. El avusese cu Melisa doi băieţi, unul se făcuse de şaptesprezece, şi celălalt de optsprezece ani. Pe aceştia,

---

întrebuinţată trirema pentru prima oară. Atunci avù loc prima luptă navală cunoscută în istorie. Mai târziu rivalitatea dintre Corcira şi Corint devenì scânteia care aprinse războiul Peloponesului la anul 431 înainte de Hristos, căci, certându-se între dânşii din nou cu privire la posesiunea oraşului Epidamnus, Corintienii, după ce declarară războiu Corcirienilor şi fură bătuţi într'o luptă navală lângă Actium, (unde tocmai exact după 400 de ani Octaviu trebuià să învingă pe Antoniu şi pe Cleopatra), chemară pe Lacedemonieni în ajutorul lor. Corcirienii atunci făcură apel la Atenieni, aşà că lupta de vieaţă şi de moarte între Atena şi Sparta, luptă care puse capăt supremaţiei Atenei, a luat întâiu naştere din cearta aceasta dintre Corint şi Corcira. Aci Erodot caută să explice că Corintienii au păstrat ură în contra Samienilor pentrucă aceştia din urmă au liberat pe prizonierii corcirieni pe cari îi trimiteau ei în Lidia şi pândind o ocazie ca să-şi răsbune în contra lor, au găsit-o în atacul îndreptat de Lacedemonieni în contra lui Policrat.

[1] ἀτάσθαλον. Adjectiv probabil legat etimologiceşte cu ἄτη şi indicând totdeauna o răutate premeditată şi crudă. — Faptul la care se face aluzie e uciderea lui Nicolae fiul lui Periandru. (Vezi mai sus nota 1, pag. 114).

[2] Μέλισσαν. După spusele lui Diogen Laertiu (I, 94) numele soţiei lui Periandru ar fi fost Lisida, iar nu Melisa, acest din urmă nume fiind o poreclă ce i-ar fi dat-o bărbatul ei; Pitinetus pe de altă parte (*Fragm.* 6), o numeşte Melisa şi spune că Periandru s'ar fi înamorat de ea când a văzut-o odată îmbrăcată în simplu port doric şi turnând vin pentru lucrătorii tatălui ei. Tatăl ei fu Procles, tiranul Epidaurului, cum o şi spune imediat Erodot acì, iar mama ei se numià Eristenia şi erà fiica lui Aristocrate II, regele Arcadiei. Mormântul Melisei există încă la Epidaur în timpul lui Pausanias. (Vezi Pausanias II, 28, § 4).

[3] ἀπέκτεινε. Periandru a ucis pe soţia lui cu o lovitură de picior pe când erà însărcinată, fiind întărâtat în urma unor invinuiri calomnioase îndreptate în contra ei, şi a rămas inconsolabil după ce fu dovedită nevinovăţia ei. Moartea soţiei lui Periandru aminteşte actul brutal care pricinuì pe aceea a Sabinei Popæa, concubina şi apoi soţia împăratului Neron.

[4] δύο παῖδες. Diogen Laerţiu (I, 94) ne transmite şi numele acestor doi

Προκλέης,[1] ἐὼν Ἐπιδαύρου τύραννος, μεταμεμψάμενος παρ' ἑωυτὸν ἐφιλοφρονέετο, ὡς οἰκὸς[2] ἦν, θυγατρὸς ἐόντας τῆς ἑωυτοῦ παῖδας. Ἐπεί τε δέ σφεας ἀπεπέμπετο,[3] εἶπε προπέμπων αὐτούς· »Ἆρα ἴστε, ὦ παῖδες, ὃς ὑμέων »τὴν μητέρα ἀπέκτεινε;« Τοῦτο τὸ ἔπος ὁ μὲν πρεσβύτερος αὐτῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποιήσατο·[4] ὁ δὲ νεώτερος, τῷ οὔνομα ἦν Λυκόφρων,[5] ἤλγησε ἀκούσας οὕτω ὥστε ἀπικόμενος ἐς τὴν Κόρινθον ἅτε φονέα τῆς μητρὸς τὸν πατέρα οὔτε προσεῖπε, διαλεγομένῳ τε οὐ προσδιελέγετο,[6] ἱστορέοντί τε λό-

Procles, moşul lor despre partea mamei, carele erà şi tiranul Epidaurului, i-a chemat la el şi i-a tratat cu bunătate, cum erà (şi) natural, deoarece erau copiii propriei lui fiice. Apoi când îşi luă rămas bun dela ei, le zise pornindu-i (pe drum): »Copii, ştiţi voi cine »a ucis pe mama voastră?« De cuvintele acestea cel mai în vârstă din ei n'a ţinut nici o seamă; cel mai june însă, al cărui nume erà Licofron, se mâhnì aşà când (le) auzì, încât, când sosì la Corint, nu adresă

băieţi, adică Cipselus şi Licofron şi spune că cel dintâiu erà sburdalnic, iar cel de-al doilea aşezat. Nicolae din Damasc atribue patru fii lui Periandru şi-i numeşte Evagoras, Licofron, Gorgus şi Nicolae; cel dintâiu, spune acest autor, ar fi colonizat Potidea, cel de-al doilea supuse pe *perioici*, cel de-al treilea pierì într'un accident de car şi cel de-al patrulea, cel mai blând din toţi, fu ucis de Corcirieni. Trebue însă să dăm precădere afirmărilor lui Erodot şi ale lui Diogen Laerţiu.

[1] Προκλέης. Acest Procles, tiranul Epidaurului, fu stăpân şi peste insula Egina care erà o colonie din Epidaur, şi se purtă foarte crud şi aspru cu Egineţi. — Textul lui Long şi Macleane prezentă forma atică a numelui Προκλῆς. Un manuscris are chiar Πατροκλῆς, eroare care se explică lesne prin faptul că adeseori nume proprii se scriau prescurtate şi se poate ca copistul, văzând scris Προκλέης sau Προκλῆς, să-si fi închipuit că aveà a face cu o prescurtare pentru Πατροκλέης sau Πατροκλῆς.

[2] οἰκὸς. Găsim εἰκὸς în unele ediţii. Prefer însă să fiu consecvent şi să mănţin ortografia întrebuinţată de autorul nostru în pasajele unde nu există divergînţă în privinţa ei, ca de pildă, mai sus la Cap. 38.

[3] ἀπεπέμπετο echivalează cu »a se dimitteret« în latineşte. Mai jos la Cap. 52 găsim iar acest verb mediu cu adaosul cuvintelor ἐξ ὀφθαλμῶν. Vezi şi vol. I, pag. 55, nota 1.

[4] ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποιήσατο. Avem aceeaş expresie la Cartea I, Cap. 153. (Vezi vol. I, pag. 276, nota 1 şi mai departe Cap. 120).

[5] τῷ οὔνομα ἦν Λυκόφρων. Nicolae din Damasc atribue rolul acesta, nu lui Licofron, dar unui alt fiu al lui Periandru pe care îl numeşte Nicolae. În toate celelalte privinţe naraţiunea lui Nicolae din Damasc concordă cu aceea a lui Erodot.

[6] διαλεγομένῳ τε οὐ προσδιελέγετο. Câtevà ediţii şi manuscrise în loc de οὐ au οὔτε ca să corespundă cu οὔτε care precedă; aceasta însă este greşit pentrucă acel οὔτε nu însemnează *nici*, adică nu indică primul termen al unei serii de negaţiuni (nici—nici); dacă ar fi aşà, Erodot ar fi scris: τὸν πατέρα οὔτε προσεῖπε, οὔτε διαλεγομένῳ προσδιελέγετο, οὔτε ἱστορέοντι λόγον οὐδένα ἐδίδου. Probă este particula τε care leagă verbele προσδιελέγετο şi ἐδίδου cu οὔτε προσεῖπε. Sensul adevărat al lui οὔτε în οὔτε προσεῖπε nu e prin urmare *nici*, dar echivalează cu expresia noastră *nici măcar*. Avem construcţia οὔτε.... τε la Cap. 31 mai sus.

γον οὐδένα ἐδίδου.[1] Τέλος δὲ μὲν πέρι θυμῷ[2] ἐχόμενος ὁ Περίανδρος ἐξελαύνει ἐκ τῶν οἰκίων.

măcar cuvântul tatălui său, (considerându-l) ca pe ucigaşul mamei lui, iar când îi vorbià (acesta) nici că răspundeà, şi când (îi) făceà vreo întrebare (Licrofon) nu luà de fel seamă. În fine Periandru, peste măsură mâniat, l-a alungat din casă.

51. Ἐξελάσας δὲ τοῦτον, ἱστόρεε τὸν πρεσβύτερον τά σφι ὁ μητροπάτωρ διελέχθη. Ὁ δέ οἱ ἀπηγέετο ὥς σφεας φιλοφρόνως ἐδέξατο· ἐκείνου δὲ τοῦ ἔπεος τό σφι ὁ Προκλέης[3] ἀποστέλλων εἶπε, ἅτε οὐ νόῳ λαβών,[4] οὐκ ἐμέμνητο. Περίανδρος δὲ οὐδεμίαν μηχανὴν[5] ἔφη εἶναι μὴ οὐ σφι ἐκεῖνον ὑποθέσθαι τι,[6] ἐλιπάρεέ τε ἱστορέων· ὁ δὲ ἀναμνησθεὶς εἶπε καὶ τοῦτο. Περίανδρος δὲ νόῳ λαβὼν καὶ τοῦτο, καὶ μαλακὸν ἐνδιδόναι βουλόμενος οὐδὲν,[7] ᾗ[8] ὁ ἐξελασθεὶς[9]

51. După ce gonì pe acesta, întrebă pe cel mai mare cam ce le spusese moşul lor despre partea mamei. Atunci acesta îi relată cum îi primise (moşul lor) de bine; şi cât pentru vorba pe care le-o spusese Procles când i-a pornit, deoarece nu-l impresionase, a uitat-(o). Periandru însă zise (băiatului) că nu erà admisibil ca moşul lor să nu le fi desluşit cevà, şi insistă asupra întrebărilor (lui); băiatul (atunci) aducându-şi a-

[1] λόγον οὐδένα ἐδίδου. Vezi mai sus nota 6, pag. 108 şi vol. I, pag. 177, nota 4.

[2] πέρι θυμῷ. Creutzer accentuează περὶ θυμῷ. Expresia e mai mult epică: cea mai naturală ar fi fost περίθυμος.

[3] Προκλέης. În unele ediţii scris Προκλῆς. (Vezi mai sus nota 1, pagina precedentă).

[4] οὐ νόῳ λαβών. Vezi mai sus nota 5, pag. 101.

[5] οὐδεμίαν μηχανήν. Indică imposibilitate. Avem expresia aceasta la Cap. 209 din Cartea I unde vezi nota 3, pag. 403, vol. I, şi la Cartea II, Cap. 160.

[6] ὑποθέσθαι τι. Verbul ὑποτίθημι presupune o discuţie, aşà că idea lui Periandru e că Procles ar fi convorbit cu nepoţii lui asupra modului cum a murit mama lor. De acì reiese că Procles nu a făcut copiilor simpla întrebare »Ştiţi voi cine a ucis pe mama voastră?« cum ar lăsà să se înţeleagă Erodot din capitolul precedent, dar le-a spus chiar cine anume erà ucigaşul. Aşà şi trebue să fi fost, altminteri nu se explică atitudinea lui Licofron faţă de tatăl său când el a revenit la Corint şi l-a tratat de »ἅτε φονέα τῆς μητρὸς«.

[7] καὶ μαλακὸν ἐνδιδόναι βουλόμενος οὐδέν. În Cartea aceasta mai jos, la Cap. 105, avem ἐνδιδόναι μαλακὸν οὐδέν, identic ca acì. Bähr traduce »nihil (de ira) remittere«.

[8] ᾗ. E pronumele relativ feminin ἥ în cazul dativ. întrebuinţat ca adverb şi însemnând *acolo*. (Vezi vol. II, pag. 83, nota 1).—În loc de ᾗ s'a prapus τῇ de Dindorf.

[9] ἐξελασθεὶς. Astfel scriu cele mai multe manuscrise, altele însă au ἐξελαθεὶς adoptat chiar de Creutzer. Eu am respectat ortografia majorităţii manuscriselor, cum am făcut şi mai sus la Cap. 46. (Vezi nota 3, pag. 110).

INSTITUTUL PEDAGOGIC DE 3 A...
- CLUJ -
BIBLIOTECA

ὑπ' αὐτοῦ παῖς δίαιταν ἐποιέετο, ἐς τούτους[1] πέμπων ἄγγελον, ἀπηγόρευε μή[2] μιν δέκεσθαι οἰκίοισι. Ὁ δὲ,[3] ὅκως ἀπελαυνόμενος ἔλθοι ἐς ἄλλην οἰκίην, ἀπηλαύνετ' ἂν[4] καὶ ἀπὸ ταύτης, ἀπειλέοντός τε τοῦ Περιάνδρου τοῖσι δεξαμένοισι καὶ ἐξέργειν[5] κελεύοντος. Ἀπελαυνόμενος δ' ἂν ἤϊε[6] ἐπ' ἑτέρην τῶν ἑταίρων· οἱ δὲ ἅτε Περιάνδρου ἐόντα παῖδα, καίπερ δειμαίνοντες, ὅμως ἐδέκοντο.

52. Τέλος δὲ ὁ Περίανδρος κήρυγμα ἐποιήσατο, ὃς ἂν ἢ οἰκίοισι ὑποδέξηταί μιν[7] ἢ προσδιαλεχθῇ, ἱρὴν ζημίην τοῦτον τῷ Ἀπόλλωνι

minte, îi spuse şi aceasta. Periandru, notând şi faptul acesta, şi negăsind cu cale să se mai înduplece, trimise un sol către aceia cari găzduiseră pe fiul pe carele îl alungase, oprindu-i de a-l primi în casele lor. Acesta însă, când erà gonit, se ducea în altă casă, dar erà alungat şi de acolo fiindcă Periandru amenința pe (toți aceia) cari îl primiau, şi le dedeà ordin să-l dea afară cu forța. Alungat şi de acolo, fugià aiurea la camarazi ; aceştia, cu toată teama ce o aveau, îl primiau fiindcă erà fiul lui Periandru.

52. În fine Periandru emise o proclamație că tot omul care ar primì pe Licofron în casa (lui), sau care ar sta de vorbă

[1] ἐς τούτους se raportă la ἤ şi e sinonim cu παρ' οἷς.

[2] ἀπηγόρευε μή. La Cap. 128 mai jos găsim verbul ἀπαγορεύω cu un negativ »Δαρεῖος ἀπαγορεύει ὑμῖν μὴ δορυφορέειν Ὀροίτεα.«

[3] ὁ δὲ. Adică Licofron.

[4] ἀπηλαύνετ' ἄν. Cele mai multe manuscrise, precum şi textul lui Blakesley, au ἀπελαύνετ' ἄν. Augmentul însă e mai elegant şi mai clasic.

[5] ἐξέργειν implică alungare cu forța.

[6] ἂν ἤϊε. Eu cred că versiunea cea mai corectă ar fi ἀνήϊε şi am reținut cam fără voie pe ἂν ἤϊε care văd că figurează în toate edițiile moderne. (Vezi vol. II, pag. 308, nota 3). — Întreg capitolul acesta, precum şi acela care urmează sunt, ca să zic aşà, împregnate cu frazeologia şi cu spiritul lui Sofocle şi în ele găsim imitații ale stilului lui. S'ar părea că autorul se află subt influența tragediilor *Antigona*, *Oedip la Colona* şi *Oedip Rege* când a scris episodul acesta relativ la persecuția lui Licofron de către tatăl său. La Cap. 32 din Cartea I am notat iar influența lui Sofocle asupra lui Erodot cu ocazia discursului către Cresu, pe care îl pune în gura lui Solon. (Vezi vol. I, pag. 53, nota 7).

[7] ὃς ἂν ἢ οἰκίοισι ὑποδέξηταί μιν. Proclamația pe care Sofocle o pune în gura lui Oedip sună astfel:

»Τὸν ἄνδρ' ἀπαυδῶ τοῦτον, ὅστις ἐστὶ, γῆς
»Τάσδ' ἧς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω,
»Μήτ' εἰσδέχεσθαι, μήτε προσφωνεῖν τινὰ
»Μήτ' ἐν θεῶν εὐχαῖσι . . . . . .
»Ὠθεῖν δ' ἀπ' οἴκων πάντας« . . . . (*Oedip Rege*, vers 236).

ὀφείλειν,[1] ὅσην δὴ εἶπας.[2] Πρὸς ὧν δὴ[3] τοῦτο τὸ κήρυγμα, οὔτε τίς οἱ διαλέγεσθαι οὔτε οἰκίοισι δέκεσθαι ἤθελε· πρὸς δὲ, οὐδὲ αὐτὸς ἐκεῖνος ἐδικαίευ πειρᾶσθαι ἀπειργμένου, ἀλλὰ διακαρτερέων ἐν τῇσι στοιῇσι[4] ἐκαλινδέετο.[5] Τετάρτῃ δ' ἡμέρῃ ἰδών μιν ὁ Περίανδρος ἀλουσίῃσί τε καὶ ἀσιτίῃσι συμπεπτωκότα,[6] οἰκτειρε· ὑπεὶς δὲ τῆς ὀργῆς[7] ἦϊε ἄσσον καὶ ἔλεγε· »Ὦ »παῖ, κότερα τούτων αἱρετώτερά »ἐστι, ταῦτα τὰ νῦν ἔχων πρήσσεις, »ἢ τὴν τυραννίδα καὶ ἀγαθὰ τὰ νῦν »ἐγὼ ἔχω, ταῦτα[8] ἐόντα τῷ πατρὶ »ἐπιτήδεον[9] παραλαμβάνειν; Ὅς »ἐὼν ἐμός τε παῖς καὶ Κορίνθου

cu el, să fie amendat în profitul zeului Apolon şi fixă suma amenzii. În urma acestei proclamaţiuni nimeni nu mai voì nici să stea de vorbă cu el, nici să-l primească în casă; apoi chiar el nu a găsit cu cale să mai cerce să facă cevà oprit, dar răbdând, colindà din portic în portic. A patra zi, văzându-l Periandru nespălat şi lihnit de foame, i se făcù milă; uitând atunci în parte mânia lui, se apropie (de băiat) şi îi zise: »O fiul (meu), »cari din două (ţi) se par pre»ferabile, s'o duci cum o duci »acuma, sau puterea şi avuţiile »de cari mă bucur eu astăzi »şi pe cari le vei moştenì (tu)

[1] ἰρὴν ζημίην τοῦτον τῷ Ἀπόλλωνι ὀφείλειν. Să-ĭ aplice o amendă în profitul zeului Apolon: în alte cuvinte, banii provenind din această amendă trebuiau afectaţi cultului lui Apolon, ca de exemplu la cumpărarea de vase sacre sau de victime pentru sacrificii, sau încă la ridicarea de statui în onoarea zeului.

[2] ὅσην δὲ εἶπας. La Cap. 157 din Cartea I avem ὅσην δή κοτε. (Vezi vol. I, pag. 281, nota 5).

[3] Πρὸς ὧν δή. Vezi vol. I, pag. 62, nota 2.

[4] στοιῇσι. Unele ediţii au στοῇσι.

[5] ἐκαλινδέετο. Verbul acesta e o formă a verbului κυλινδέομαι, a se rostogolì sau a se învârtì de colo până colo. Eu cred că verbul nostru a *colindà* e în legătură etimologică cu acest verb.

[6] ἀλουσίῃσί τε καὶ ἀσιτίῃσι συμπεπτωκότα. Interpretarea lui Bähr »qui ob infortunium nec lavacris nec cibis uteretur« nu mi se pare tocmai nemerită: nu mizeria sau supărarea morală ce o simţià băiatul erau cauza de nu se spălà şi de nu mâncà, din contra, lipsa de curăţenie şi de hrană erau cauza că el erà mizerabil şi prăpădit. Tot aceeaş eroare o comite traducerea lui Rawlinson care iea efectul drept cauză şi cauza drept efect: traducerea lui Giguet »exténué par la faim, hideux à force de malpropreté«, deşi cam liberă, e mai corectă.

[7] ὑπεὶς δὲ τῆς ὀργῆς. Avem expresia aceasta la Cap. 156 din Cartea I, unde vezi nota 1, pag. 281, vol. I. Genitivul, cum am arătat în acea notă, indică abstragere a unei porţiuni dintr'un total.

[8] ταῦτα. Fără a indicà vreun motiv pentru aceasta, Blakesley închide acest cuvînt între parenteze ca suspect. E adevărat că el e superfluu, dar deoarece figurează în toate manuscrisele, trebue păstrat.

[9] ἐόντα τῷ πατρὶ ἐπιτήδεον. Fraza adjectivală calificând pe fiu. Bähr traduce »cum tu patri te accommodes«. Tot astfel, mai jos la Cap. 70, avem »ἐόντας καὶ ἑωυτῷ ἐπιτηδεωτάτους«.

»τῆς εὐδαίμονος[1] βασιλεὺς,[2] ἀλλ-
»την βίον εἵλευ ἀντιστατέων τε
»καὶ ὀργῇ χρεώμενος[3] ἐς τόν σε
»ἥκιστα χρὴν.[4] Εἰ γάρ τις συμ-
»φορὴ ἐν αὐτοῖσι[5] ἐγεγόνεε ἐξ ἧς
»ὑποψίην ἐς ἐμὲ ἔχεις, ἐμοί τε
»αὕτη γέγονε, καὶ ἐγὼ αὐτῆς τὸ
»πλεὺν[6] μέτοχός εἰμι, ὅσῳ αὐτός
»σφεα[7] ἐξεργασάμην. Σὺ δὲ μα-

»dacă te supui tatălui tău? Tu,
»carele eşti fiul meu, destinat
»să domneşti peste Corintul
»cel binecuvântat, ţi-ai ales o
»vieaţă pribeagă pentrucă te
»opui şi te mânii tocmai în
»contra aceluia în contra căruia
»nu se cădeà s'o faci! Dacă o
»nenorocire s'a întâmplat în

[1] Κορίνθου τῆς εὐδαίμονος. Epitetul εὐδαίμονος se aplică des Corintului din cauza prosperităţii comerciale a acestui oraş şi a avuţiei cetăţenilor. Tot aşà calificativul *felix* se aplică şi astăzi părţii mănoase a Arabiei. La Cartea V, Cap. 8 găsim adjectivul εὐδαίμοσι aplicat bogăţaşilor. Întrucât priveşte Corintul în specie, Omer aplică acestui oraş calificativul ἀφνειὸν (*Iliada* II, vers 570) şi Pindar îl califică de ὀλβίαν (*Olimp.* XIII, vers 4).

[2] βασιλεὺς nu însemnează acì rege ci moştenitor legitim al tiraniei. Iată dece am tradus prin *destinat să domnească peste* şi nu prin *rege*.

[3] χρεώμενος. Unele ediţii au χρεόμενος.

[4] χρῆν. Blakesley şi alte câtevà ediţii au ἐχρῆν. Tot aşà vedem şi la Cartea II, Cap. 173, numai că în acel pasaj Blakesley are χρῆν. (Vezi vol. II, pag. 466, nota 1).

[5] ἐν αὐτοῖσι. Sensul acestui αὐτοῖσι e obscur şi e posibil ca textul întregei clauze să fie corupt, căci, precum vom vedeà mai jos la nota 7, şi σφεα e dubios şi traducerea lui σφεα depinde cu totul de modul cum interpretăm pe acest αὐτοῖσι. Schweighäuser, ca să aplaneze dificultatea, caută să arate că αὐτὸς e une ori luat în sensul lui ἑαυτὸς şi ἑαυτὸς în loc de ἐμαυτὸς, aşà că acì ἐν αὐτοῖσι ar sta pentru ἐν ἐμαυτοῖσι, însemnând astfel *în ale mele*, adică *în casa* sau *în familia mea*. Cum observă foarte just Blakesley, această întâmpinare a lui Schweighäuser e puţin satisfăcătoare şi comentatorul englez e de părere că textul original ar fi fost ἐν οἴκοισι. Bähr susţine că ἐν αὐτοῖσι ar însemnà *in ipsis rebus malis*, dar şi această interpretare mi se pare inadmisibilă, căci nu înţeleg cum, chiar prin analogie, am puteà, pe simpla bază a prezenţei cuvântului συμφορὴ, să subtînţelegem un cuvânt cum ar fi κακοῖσι sau συμπτώμασι. Părerea emisă de Coraïs că αὐτοῖσι ar fi rezultatul unei erori de copist în loc de αὐτῇ σοι cu sensul de *relativ la mama ta*, nu are aprobarea nici unui comentator sau traducător serios şi a fost cu drept cuvânt combătută de Larcher. Eu unul aş admite numai prima parte a explicaţiei date de Schweighäuser şi aş primì să consider pe ἐν αὐτοῖσι ca echivalent cu ἐν ἑαυτοῖσι, dar nu merg mai departe şi traduc deci prin *în familia noastră*. Aşà fiind nu pot admite mai jos varianta σφε în loc de σφεα.

[6] τὸ πλεῦν. Coraïs propune τόσῳ πλεῦν: nu văd însă nevoia unei aşà schimbări.

[7] σφεα. Unii au σφε. Drept vorbind nici σφεα nici σφε nu e satisfăcător. Mai întâiu forma σφε nu există nicăiri în Erodot, nici pentru σφι nici pentru σφεα; dacă primim pe σφε, atunci acest pronume nu poate să se refere decât la soţia lui Periandru despre care nu se face nici o menţiune directă în clauza aceasta, afară numai dacă am admite teoria lui Coraïs că αὐτοῖσι ar fi o eroare pentru αὐτῇ σοι, teorie respinsă de toţi comentatorii cei serioşi. Nu înţeleg cum admite Blakesley pe σφε când e de opinie că ἐν αὐτοῖσι se referă la casa sau la familia lui Periandru. — Venind acum la σφεα, pe care suntem siliţi a-l primi fiindcă e singura alternativă ce mai rămâne, nu-l vom referì la αὐτοῖσι cum face Schweighäuser, dar la πρήγματα subtînţeles, considerându-l ca sinonim cu αὐτὰ. În traducere am dat lui σφεα un rol cât se poate de şters.

»θὼν ὅσῳ φθονέεσθαι κρέσσον ἐστὶ
»ἢ οἰκτείρεσθαι,[1] ἅμα τε ὀκοῖόν
»τι ἐς τοὺς τοκέας[2] καὶ ἐς τοὺς
»κρέσσονας τεθυμῶσθαι, ἄπιθι ἐς
»τὰ οἰκία.« Περίανδρος μὲν τούτοισι αὐτὸν κατελάμβανε·[3] ὁ δὲ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀμείβεται τὸν πατέρα, ἔφη δέ μιν[4] ἱρὴν ζημίην ὀφείλειν τῷ θεῷ ἑωυτῷ ἐς λόγους ἀπικόμενον. Μαθὼν δὲ ὁ Περίανδρος ὡς ἄπορόν τι τὸ κακὸν εἴη τοῦ παιδὸς καὶ ἀνίκητον, ἐξ ὀφθαλμῶν μιν ἀποπέμπεται[5] στείλας πλοῖον[6] ἐς Κέρκυραν· ἐπεκράτεε γὰρ καὶ ταύτης. Ἀποστείλας δὲ τοῦτον ὁ Περίανδρος, ἐστρατεύετο ἐπὶ τὸν πενθερὸν Προκλέα,[7] ὡς τῶν παρεόντων οἱ πρηγμάτων ἐόντα αἰτιώτατον· καὶ εἶλε μὲν τὴν Ἐπί-

»familia noastră din cauza că-
»reia mă priveşti cu suspiciune,
»şi eu simt tot (ca tine) şi ieau
»cu atât mai mult parte cu
»cât eu însu-mi am fost cauza.
»Acum că ai aflat că e mai
»bine să fii invidiat decât
»plâns, şi cât e de prost să
»fie certat cinevà cu părinţii şi
»cu superiorii săi, întoarce-te
»înapoi acasă«. Cu astfel de argumente constrângeà mereu Periandru pe acest (băiat); Licofron nu răspunse alt nimic tatălui său decât că acela erà dator zeului amenda sacră fiindcă stătuse de vorbă cu el. Convingându-se în fine Periandru că răul la băiat nu se puteà nici lecuì nici învinge, îl depărtă din ochii lui echipând un vas pentru Corcira: căci el (atunci) erà stăpân şi pe această (insulă). Îndată ce îl expediă pe acesta, Periandru declară războiu socrului său Procles, (pe care îl considerà) ca mai răspunzător pentru situa-

[1] φθονέεσθαι κρέσσον ἐστὶ ἢ οἰκτείρεσθαι. Această frază e sugerată de un vers al lui Pindar: »κρέσσων γὰρ οἰκτιρμῶν φθόνος, (*Pith.* I, 164) trecut în proverb la elini.

[2] τοκίας. τοκῆας figurează în unele ediţii.

[3] κατελάμβανε. Imperfectul indică o insistenţă în argumente. Sensul acestui verb este de a aveà bine în mână, deci a strânge cu argumente. (Vezi vol. I, pag. 68, nota 7).

[4] μιν se referă la cel adresat, adică la Periandru.

[5] ἀποπέμπεται. Vezi mai sus nota 3, pag. 119.

[6] πλοῖον. Văd că ediţiile moderne cele mai autorizate au πλοῖον, deşi există manuscrise cu dativul πλοίῳ. Bähr, susţinând acuzativul, zice că pasajul dela Cap. 4 mai sus unde se ceteşte ἀποστείλας τριήρεϊ κατ' αὐτὸν nu poate sèrvì de argument în sprijinul acceptării dativului. Dacă adoptăm acuzativul, trebue să traducem *a echipat un vas*: cu dativul πλοίῳ traducerea ar fi *îl porni pe un vas.*

[7] Προκλέα. Vezi mai sus nota 1, pag. 119. — Diogen Laertiu (I, 100) ne dă chiar textul scrisorii pe care a adresat-o Periandru socrului său.

δαυρον, εἶλε δὲ αὐτὸν Προκλέα καὶ ἐζώγρησε.[1]

53. Ἐπεὶ δὲ τοῦ χρόνου προβαίνοντος, ὅ τε Περίανδρος παρηβήκεε[2] καὶ συνεγινώσκετο ἑωυτῷ οὐκέτι εἶναι δυνατὸς τὰ πρήγματα[3] ἐπορᾶν[4] τε καὶ διέπειν, πέμψας ἐς τὴν Κέρκυραν ἀπεκάλεε τὸν Λυκόφρονα ἐπὶ τὴν τυραννίδα· ἐν γὰρ δὴ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων[5] οὐκ ἐνεώρα,[6] ἀλλά οἱ κατεφαίνετο εἶναι νωθέστερος.[7] Ὁ δὲ

ţia în care el se găsià: mai luă Epidaurul, prinse pe însuş Procles şi îl deţinù prizonier.

53. După ce trecù câtvà timp şi începù Periandru să îmbătrânească, el văzù singur că nu mai erà în stare să supravegheze şi să administreze afacerile (publice), (atunci) trimise la Corcira şi chemă de acolo pe Licofron ca să-i ofere puterea; căci nu vedeà în fiul său cel mai mare (însuşirile necesare) şi i se părea că nu erà de loc deştept. Licofron nu

[1] καὶ ἐζώγρησε. Nu pot să aprob idea lui Blakesley că aceste două cuvinte nu ar fi autentice şi că ele s'ar fi strecurat în text dintr'o notă laterală a vreunui scholiast doritor să suggereze un alt verb în locul celui de-al doilea εἶλε. Alt sens are εἶλε şi altul are ἐζώγρησε şi nimic nu împiedică ca amândouă să poată figurà împreună: εἶλε însemnează pur şi simplu *luă*, pe când ἐζώγρησε însemnează *a luà* fără a ucide. Deci, în fraza aceasta Periandru iea oraşul Epidaur, iea pe însuş Procles şi îl deţine viu, adică îl deţine rob.

[2] παρηβήκεε. Trecù peste epoca florii vârstei, în alte cuvinte începù să îmbătrânească. Tucidid (II, 44) şi Erodot (*Agamemnon*, vers 957) întrebuinţează verbul acesta tot în acest sens.

[3] τὰ πρήγματα. Lucrurile sau afacerile, se aplică acì în special treburilor publice sau treburilor statului, *res publicas*, cum s'ar zice pe latineşte.

[4] ἐπορᾶν. Verb întrebuinţat şi în Cartea I, la Cap. 48 şi 110 şi însemnând acì în specie a supraveghià sau inspectà cu scop de a administrà bine.

[5] τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων. În ceeace priveşte pe fiii lui Periandru vezi mai sus nota 4, pag. 118. — Acest fiu mai mare este acela căruia Diogen Laertiu îi dă numele de Cipselus, nume care erà şi acela al moşului său despre partea tatălui. Aristot îl numeşte Gordias (*Polit.* V. 11) care erà şi numele unui frate al lui Periandru despre carele vorbeşte şi Plutarch (II, 160), cu toate că ediţiile lui Plutarch diferă între ele în acel pasaj, căci unele scriu Gordias, altele Torgos şi altele Gargesos. E mai probabil că el se numià Cipselus după moşul său. Gordias, fratele lui Periandru, fu tatăl lui Psametic carele succedă unchiului său Periandru pe tronul Corintului.

[6] ἐνεώρα. Cu acelaş sens ca la Cap. 123 din Cartea I, unde întâlnim iar acest verb. (Vezi vol. I, pag. 217, nota 1). Creutzer adoptă forma ἐνώρα susţinută şi de Bredoviu. — Schweighäuser, după ἐνώρα subtînţelege τὸ εἶναι δυνατὸν τὰ πρήγματα ἐπορᾶν τε καὶ διέπειν repetat din clauza precedentă. Cred că această suplinire e prea lungă şi că ἐνεώρα ἐν γὰρ δὴ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων e destul de complet dacă suplinim numai τὴν τυραννίδα; sensul e că Periandru nu vedeà în fiul lui cel mai mare un stăpânitor care să posede însuşirile necesare pentru a domnì.

[7] νωθέστερος, mai puţin ager la minte, adică mai prost. Plotin (III, 8. § 3) zice »οἱ νωθέστεροι τῶν παίδων«. — Mai sus, la Cap. 29, avem un comparativ analog ca aplicaţie şi ca formă în ὁπομαργότερος.

Λυκόφρων οὐδὲ ἀποκρίσιος[1] ἠξίωσε τὸν φέροντα τὴν ἀγγελίην. Περίανδρος δὲ, περιεχόμενος τοῦ νεηνίεω,[2] δεύτερα ἀπέστειλε ἐπ' αὐτὸν τὴν ἀδελφεὴν, ἑωυτοῦ δὲ θυγατέρα,[3] δοκέων μιν μάλιστα ταύτῃ ἂν πείθεσθαι. Ἀπικομένης δὲ ταύτης καὶ λεγούσης· »Ὦ παῖ, »βούλεαι τὴν τε τυραννίδα ἐς ἄλ»λους πεσεῖν[4] καὶ τὸν οἶκον τοῦ »πατρὸς διαφορηθέντα[5] μᾶλλον, ἢ »αὐτός σφεα[6] ἀπελθὼν ἔχειν; »Ἄπιθι ἐς τὰ οἰκία, παῦσαι σεω»υτὸν ζημιῶν. Φιλοτιμίη[7] κτῆμα[8] »σκαιόν· μὴ τῷ κακῷ τὸ κακὸν

consideră pe acela care îi adusese mesajul ca demn de un răspuns. Periandru însă, ţinând la băiat, trimise la el pentru a doua oară, (de rândul acesta) pe sora (băiatului), (adică) pe propria lui fiică, cu gândul că el îi va da mai multă ascultare. Sosind ea acolo, îi zise: »Băiete! îţi convine ţie să cadă »puterea suverană pe mâini »străine şi ca averea părin»tească să fie risipită, pe când »dacă ai plecà de (acì şi ai »venì acasă) ai devenì stăpân

[1] ἀποκρίσιος. Am urmat conform manuscriselor din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge şi din Viena, cele mai autorizate; altele au ἀνακρίσιος şi iar altele ὑποκρίσιος. Însuş Blakesley, deşi se servă de textul lui Long şi Macleane cu ἀνακρίσιος, mărturiseşte că preferă pe ἀποκρίσιος care e mai natural şi exprimă mai bine dispreţul lui Licofron care nici nu s'a înjosit să dea răspuns mesajerului trimis de tatăl său. ἀνακρίσιος ar da impresia numai că Licofron nu a crezut că mesajerul merită ca el să intre în vorbă cu dânsul şi să discute asupra situaţiei: ὑποκρίσιος, susţinut de Bredoviu, ar aveà iarăş sensul de intrare în vorbă.

[2] περιεχόμενος τοῦ νεηνίεω. Verbul περιέχω urmat de genitiv însemnează a se interesà de cinevà sau de ceva. Mai găsim alte exemple la Cap. 73 mai jos; la Cartea V, Cap. 40; la Cartea VII, Cap. 39 şi la Cartea VIII, Cap. 60.

[3] τὴν ἀδελφεὴν, ἑωυτοῦ δὲ θυγατέρα. Despre această fiică a lui Periandru nu se mai ştie nimic. — M'am văzut silit în traducere să intercalez cuvintele *de rândul acesta* pentru a evità să se înţeleagă că fata aceasta ar fi fost trimisă pentru a doua oară, pe când e vorbă numai de o a doua misiune.

[4] πεσεῖν. În textul lui Creutzer πεσεῖν.

[5] διαφορηθέντα. Verbul διαφορέω însemnează a risipì prin cărătură din loc şi deci a delapidà. Îl mai găsim întrebuinţat la Cartea I, Cap. 88. — E curioasă acì întrebuinţarea participiului după ce verbul precedent πεσεῖν e un infinitiv, şi acela apoi urmat de infinitivul ἔχειν.

[6] σφέα. Se referă la τυραννίδα şi la οἶκον. — Întreaga clauză o traduce Bähr pe latineşte: »Visne regnum in aliorum manus incidere et domum patris »diripi potius quam ut ipse (a Corcyra) discedas (huc) et hæc (i.e. regnum et »domum) teneas«. — În loc de σφεα Blakesley şi alte câtevà ediţii au σφε: precum însă am arătat mai sus la nota 7, pag. 123, σφε nu e întrebuinţat de Erodot niciodată pentru σφεα.

[7] Φιλοτιμίη. Luat în sens de φιλονεικία, care înseamnă mândrie de a nu cedà, în alte cuvinte încăpăţânare; se înţelege acel simţimânt josnic care împiedică pe om să cedeze, nu pentrucă e convins că dreptatea e de partea lui, dar pentrucă e prea mândru să facă ceeace consideră că îl umileşte.

[8] κτῆμα. Luat în sens de χρῆμα, adică de avere. Mai jos, la Cap. 81, autorul nostru se servă de cuvântul χρῆμα: »κῶς δ' ἂν εἴη χρῆμα κατηρτημένον, μουναρχίη; şi îndată mai jos în capitolul acesta avem τυραννὶς χρῆμα σφαλερόν«.

»ἰῶ.[1] Πολλοὶ τῶν δικαίων τὰ »ἐπιεικέστερα προτιθέασι·[2] πολ»λοὶ δὲ ἤδη τὰ μητρώια[3] διζή»μενοι τὰ πατρώϊα[4] ἀπέβαλον. »Τυραννὶς χρῆμα σφαλερόν·[5] πολ»λοὶ δὲ αὐτῆς ἐρασταί εἰσι, ὁ »δὲ γέρων τε ἤδη καὶ παρῃβη»κώς· μὴ δῶς τὰ σεωυτοῦ ἀ»γαθὰ ἄλλοισι.« Ἡ μὲν δὴ τὰ ἐπαγωγότατα[6] διδαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, ὁ δὲ ὑποκρινάμενος ἔφη οὐδαμὰ ἥξειν ἐς Κόρινθον ἔστ' ἂν πυνθάνηται περιεόντα τὸν πατέρα. Ἀπαγγελάσης δὲ ταύτης ταῦτα, τὸ τρίτον Περίανδρος[7] κήρυκα πέμπει, βουλόμενος αὐτὸς μὲν ἐς Κέρκυραν ἥκειν, ἐκεῖνον δὲ ἐκέλευε, ἐς Κόρινθον ἀπικόμενον,[8] διάδοχον γίνεσθαι τῆς τυραννίδος. Καταινέσαντος δ' ἐπὶ τούτοισι τοῦ παιδὸς, ὁ μὲν Περίανδρος ἐστέλλετο[9] ἐς

»pe amândouă ? Întoarce-te îna»poi acasă, încetează de a-ţi »face singur rău. Încăpăţâna»rea nu e lucru care profită ; »nu căutà (dar) să remediezi »la rău prin rău. Mulţi pre»feră în loc de justiţie o mai »mare indulgenţă ; mulţi iarăş, »apărând interesele materne, »au compromis pe cele pa»terne. Puterea e o posesiune »precarie ; are pretendenţi o »sumă şi pe urmă bătrânul a »ajuns la o vârstă înaintată ; »nu da averea ta altora«. Astfel întrebuinţă ea faţă de el argumentele cele mai convingătoare ce i le dictase tatăl ei, el, răspunzând declară că nu se va reîntoarce cu nici un chip la Corint cât timp va şti că tatăl său e în vieaţă. Când fata

[1] μὴ τῷ κακῷ τὸ κακὸν ἰῶ. Zicătoare populară la Elini cum e şi la toate popoarele. — Unele ediţii au forma ἰέω în loc de ἰῶ. Verbul ἰᾶσθαι însemnează a îndreptà, adică a transformà o stare rea într'o stare mai bună.

[2] προτιθέασι. Creutzer şi Bredoviu preferă forma contractată atică προτιθεῖσι.

[3] μητρώϊα. Afacerile sau interesele materne întocmai cum πατρώϊα sunt afacerile sau interesele paterne ; acì intră şi concepţia de avere. În loc de μητρώϊα ediţia lui Blakesley scrie μητρῷα.

[4] πατρώϊα. În ediţia lui Blakesley πατρῷα, care de fapt e acelaş lucru. deoarece ι e subscris subt ω; tot aşà şi cu μητρῷα.

[5] Τυραννὶς χρῆμα σφαλερόν. Vezi Euripid *Ifigenia in Aulida*, vers 21. — Pentru sensul şi uzul cuvântului χρῆμα vezi mai sus nota 8, pagina precedentă.

[6] τὰ ἐπαγωγότατα. Argumentele cele mai menite să înduplece şi să convingă. Bähr ne dă ca echivalent latinesc »verba ad persuadendum aptis»sima, persuasoria, blanda«.

[7] Περίανδρος. Probabil că articolul ὁ a figurat odată în text, pentrucă în general când numele propriu nu e la începutul frazei şi mai ales când acel nume propriu nu a figurat în mod recent, articolul se exprimă.

[8] αὐτὸς μὲν ἐς Κέρκυραν ἥκειν, ἐκεῖνον δὲ ἐκέλευε, ἐς Κόρινθον ἀπικόμενον. Cuvintele sunt rostite ca din locul chiar unde s'a transmis mesajul, adică ca rostite la Corcira: de aceea se zice *să vie la Corcira .... plecând din Corint*. Periandru, care vorbià din Corint, a zis: *să merg la Corcira ... el venind la Corint*, şi mesagerul, odată ajuns la Corcira, s'a exprimat invers.

[9] ἐστέλλετο. Verbul στέλλεσθαι se aplică mai ales la o călătorie pe mare. (Vezi mai jos Cap. 124, Cartea V, Cap. 43 şi Cartea VII, Cap. 2 şi

τὴν Κέρκυραν, ὁ δὲ παῖς οἱ[1] ἐς τὴν Κόρινθον. Μαθόντες δὲ οἱ Κερκυραῖοι τούτων ἕκαστα, ἵνα μὴ σφι Περίανδρος ἐς τὴν χώρην ἀπίκηται, κτείνουσι τὸν νεηνίσκον.[2] Ἀντὶ τούτων μὲν Περίανδρος Κερκυραίους ἐτιμωρέετο.

transmise acest răspuns (tatălui ei), Periandru trimise pentru a treia oară un sol, hotărît fiind dânsul de a veni la Corcira şi invitând pe fiul (său) să plece la Corint şi să iea succesiunea puterii. Consimţind fiul la aceste condiţii, Periandru se pregătì să se îmbarce pentru Corcira şi fiul (său) pentru Corint. Corcirienii atunci, aflând despre această (înţelegere) mutuală, pentru a evità ca Periandru să vie în ţara lor, au ucis pe tânăr. Din cauza aceasta şi-a răsbunat Periandru pe Corcirieni.

54. Λακεδαιμόνιοι δὲ στόλῳ μεγάλῳ ὡς ἀπίκοντο, ἐπολιόρκεον Σάμον.[3] Προσβαλόντες δὲ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ μὲν πρὸς θαλάσσῃ ἑστεῶτος πύργου κατὰ τὸ προάστειον τῆς πόλιος[4] ἐπέ-

54. Lacedemonienii deci sosind cu o flotă mare, asediară Samos. Făcând aceştia un atac în contra zidului, ei se suiră la turnul care vine despre partea mării şi care se ridică în faţa cetăţuii oraşului, atunci Policrat, sărind în persoană într'ajutor cu forţe considerabile, ei fură respinşi de acolo.

239). — Imperfectul arată o acţiune neîndeplinită, dar care se pregătìa, deci voinţă anterioară. (Vezi vol. I, pag. 113, nota 8),

[1] οἱ lipseşte în două minuscrise.

[2] κτείνουσι τὸν νεηνίσκον. Tucidid (I, 13) spune că asasinatul acesta fu cauza acelui răsboiu între Corint şi Corcira în care avù loc prima luptă navală despre care se face menţiune în istorie: »Ναυμαχία τε παλαιτάτη ὧν »ἴσμεν γίγνεται Κορινθίων πρὸς Κερκυραίους«. Pe urmă acest autor urmează şi spune că lupta aceasta navală a avut loc 260 ani înaintea epocei lui, adică înaintea sfârşitului răsboiului Peloponesului. Aceasta ar indicà anul 664 înainte de Hristos, dată la care nici nu începuse domnia lui Cipselus, tatăl lui Periandru. Pentru a scăpà de acest anacronism câţivà editori ai lui Tucidid au propus să se cetească ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν în loc de ἑξήκοντα καὶ διακόσια; aceasta ar da anul 564, dată la care Periandru erà dejà mort. E probabil că Tucidid a greşit şi data acestui asasinat şi aceea a răsboiului între Corint şi Corcira. care trebue să fi avut loc între anii 585 şi 580 înainte de era noastră.

[3] Σάμον. Acì e vorbă de oraşul Samos, capitala insulei.

[4] πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ μὲν πρὸς θαλάσσῃ ἑστεῶτος πύργου κατὰ τὸ προάστειον τῆς πόλιος. Pentru a face acest pasaj mai clar

βησαν,[1] μετὰ δὲ, αὐτοῦ βοηθήσαντος Πολυκράτεος χειρὶ πολλῇ,

(În intervalul acesta) despre partea turnului de sus, care se ridică pe muchia dealului, au

am reprodus acì o hartă a ruinelor oraşului Samos luată după lucrarea lui Lacroix »Les îles de la Grèce« şi puţin amplificată cu amintirile mele din localitate. Din harta aceasta se vede că oraşul Samos erà situat pe două dea-

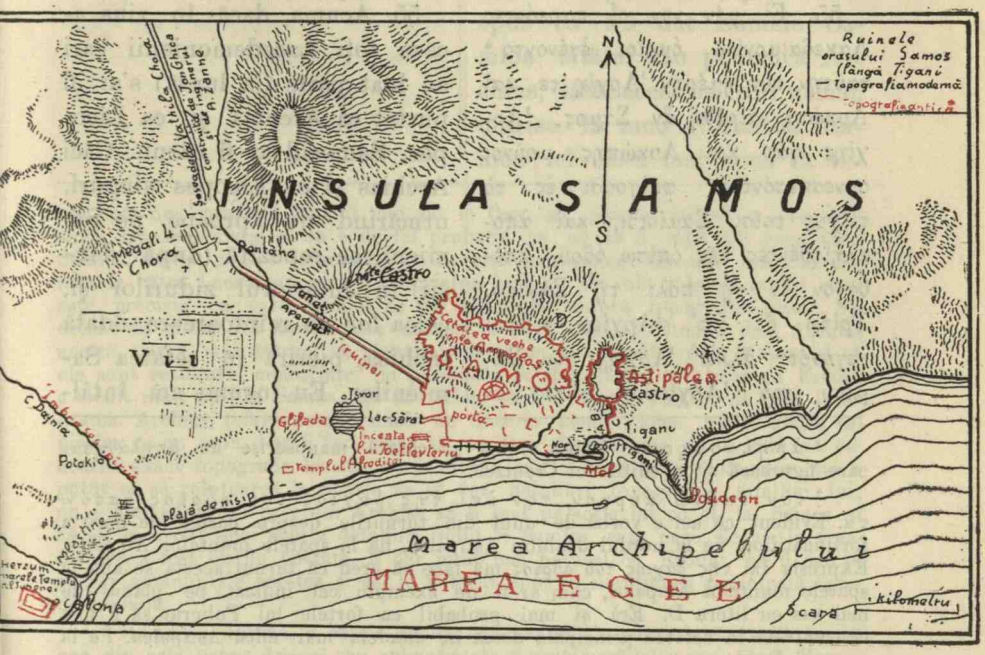

luri, numite *Ampelos* şi *Astipalea*; pe coasta despre sud a dealului Ampelos se află partea principală a oraşului, iar dealul mai mic, Astipalea, care se ridică la răsărit de Ampelos, formà citadela propriu zis a oraşului (προάστειον). Un zid, ale cărui urme se văd şi astăzi şi care la mici distanţe erà flancat de turnuri pătrate, înconjurà oraşul şi ambele dealuri, urcând coasta dealului Ampelos până dincolo de culme, apoi scoborà la apus până lângă mare; spre răsărit zidul acesta străbăteà valea care separà Astipalea de oraş şi înconjurà apoì acea citadelă care nu încape îndoeală că e aceea pe care Erodot o indică prin denumirea de προάστειον. Aşà dar cred că prin *turnul care vine despre partea mării şi care se ridică în faţa cetăţuii*, autorul nostru înţelege un turn dela zidul pe care l-am marcat A-B care mergeà dela cetăţuia Astipalea la mare trecând prin satul modern Tigani, se zicem de pildă cum ar fi turnul pe care l-am indicat pe hartă prin litera C. Un apeduc celebru ca lucrare de inginerie antică şi ale cărui urme se văd şi astăzi, aduceà în oraş apă dela izvoarele de pe munţii cari se ridică în dosul satului modern *Megali Chora*.

[1] ἐπέβησαν. Cele mai multe manuscrise au ὑπερέβησαν. M'am conformat textului sancroftian adoptat şi de cele mai bune ediţii moderne.

ἀπηλάσθησαν.[1] Κατα δὲ τὸν ἐπάνω πύργον, τὸν ἐπὶ τῆς ῥάχιος τοῦ οὔρεος ἐπεόντα,[2] ἐπεξῆλθον οἵ τε ἐπίκουροι[3] καὶ αὐτῶν Σαμίων συχνοί· δεξάμενοι δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἔφευγον ὀπίσω· οἱ δὲ ἐπισπόμενοι ἔκτεινον.

55. Εἰ μέν νυν οἱ παρεόντες Λακεδαιμονίων ὁμοῖοι ἐγένοντο[4] ταύτην τὴν ἡμέρην Ἀρχίῃ τε καὶ Λυκώπῃ, αἱρέθη ἂν Σάμος. Ἀρχίης γὰρ καὶ Λυκώπης μοῦνοι συνεσπεσόντες[5] φεύγουσι ἐς τὸ τεῖχος τοῖσι Σαμίοισι, καὶ ἀποκληϊσθέντες τῆς ὀπίσω ὁδοῦ, ἀπέθανον ἐν τῇ πόλι τῇ Σαμίων. Τρίτῳ δὲ ἀπ' Ἀρχίεω τούτου γεγονότι ἄλλῳ Ἀρχίῃ, τῷ Σαμίου τοῦ Ἀρχίεω,[6] αὐτὸς ἐν

ieşit mercenarii şi o mulţime chiar de (cetăţeni) Samieni; opunându-se (aceştia) Lacedemonienilor, după puţin timp o luară înapoi la fugă; Lacedemonienii îi urmăriră şi îi uciseră.

55. Acuma, dacă în ziua aceea toţi Lacedemonienii cari au luat parte (la luptă) s'ar fi purtat ca Archias şi ca Licopes, Samosul ar fi căzut. Căci Archias şi cu Licopes singuri, urmărind de aproape pe Samieni, se repeziră (după dânşii) în interiorul zidurilor şi, calea lor de reîntoarcere odată închisă, pieriră în cetatea Samienilor. Eu însumi am întâl-

[1] ἀπηλάσθησαν. Ediţia aldină şi câtevà manuscrise au ἀπηλάθησαν care figurează şi în ediţia lui Creutzer.

[2] τὸν ἐπάνω πύργον, τὸν ἐπὶ τῆς ῥάχιος τοῦ οὔρεος ἐπεόντα. Evident că acì e vorbă de unul din turnurile despre partea de nord a fortificaţiilor, fie la nordul dealului Astipalea, fie la spatele muntelui Ampelos. Expresia ἐπὶ τῆς ῥάχιος τοῦ οὔρεος mă face să cred că turnul acesta se află la spatele muntelui Ampelos, cum ar fi de exemplu cel indicat pe planul de mai sus cu litera D. Erà şi mai probabil ca forţele lui Policrat să fi fost concentrate în cetatea principală decât în citadela mai mică Astipalea. Pe la punctul D puteau trupele să încerce o ieşire, s'o apuce pe valea care separă ambele dealuri, mascaţi fiind de stânca Astipalea şi să cadă peste Lacedemonieni acolo unde e astăzi satul Tigani. — Ῥάχης este spinarea sau şira spinării şi exprimă bine linia proiectată pe cer de un şir de dealuri sau de munţi, aşà că ἐπὶ τῆς ῥάχιος exprimă bine poziţia unui turn la punctul D pentru cinevà care ar fi postat pe malul mării. Conchid dar din cele arătate acì că Lacedemonienii, după ce au debarcat la punctul numit azi Tigani, au atacat fortul Astipalea la punctul însemnat C pe harta din pagina precedentă, că apoi îndată Policrat, cu trupa regulată indigenă retranşată în cetăţuia Astipalea (προάστειον), operând o ieşire, i-a atacat şi i-a respins; în intervalul acesta, trupele mercenare şi mulţi cetăţeni armaţi, ieşind din oraş pe o poartă la nord (marcată D în plan), ar fi atacat pe Lacedemonieni, cari apoi raliându-se şi reluând ofensiva, i-ar fi fugărit şi ucis.

[3] ἐπίκουροι. Vezi mai sus nota 3, pag. 97.

[4] ἐγένοντο. Câtevà manuscrise şi Gaisford au ὁμοῖοι ἐγίνοντο, literal *ar fi fost egali cu*, sau *ar fi semănat cu*.

[5] συνεσπεσόντες. Două manuscrise au συμπεσόντες.

[6] ἄλλῳ Ἀρχίῃ τῷ Σαμίου τοῦ Ἀρχίεω. Dela Archias acesta, nepotul aceluia care fusese ucis la Samos, a cules de sigur Erodot naraţiunea relativă la solia samiană pe lângă Lacedemonieni şi la dispreţul Lacedemonienilor pentru lipsa de laconism al solilor samieni. Versiunea acestui incident,

Πιτάνῃ[1] συνεγενόμην, (δήμου[2] γὰρ τούτου ἦν),[3] ὃς ξείνων πάντων μάλιστα ἐτίμα τε[4] Σαμίους, καί οἱ τῷ πατρὶ ἔφη Σάμιον τοὔνομα[5] τεθῆναι, ὅτι οἱ ὁ πατὴρ Ἀρχίης ἐν Σάμῳ ἀριστεύσας ἐτελεύτησε· τιμᾶν δὲ Σαμίους ἔφη, διότι ταφῆναί[6] οἱ

nit (odată) pe cel de a treia descendenţă dela Archias, fiu al lui Samios fiul lui Archias, la Pitane — căci aparţineà acelei suburbii, — acesta venerà pe Samieni mai mult decât pe oricari alţi străini, şi el mi-a spus că s'a dat numele Samios tatălui său pentrucă Archias, tatăl acestuia (din urmă), murise în mod glorios la Samos; el mi-a mai spus că ve-

---

aşà cum ne-o prezintă Erodot mai sus la Cap. 46, poartă indicii a unei versiuni lacedemoniane şi nu e de fel probabil ca ea să fi ieşit din gura unui Samiot. Acum, ceeace caracterizà cu osebire naraţiunea atacului oraşului Samos de către Lacedemonieni şi descrierea luptelor de subt zidurile acelui oraş, este precizia cu care Erodot ne dă amănunte asupra topografiei locale. S'a crezut de mulţi că amănuntele acestea le-ar fi căpătat Erodot dela Archias acesta, dar e mai natural să presupunem că nu le-a căpătat dela nimeni şi că ele sunt rezultatul cunoştinţei lui personale cu localitatea, căci ştim că Erodot a locuit mult timp la Samos, aşà că trebue să fi cunoscut perfect de bine localitatea. Archias, (afară numai dacă un interes pentru locul unde moşul lui pierise ca un erou, l-ar fi îndemnat să viziteze Samos) nu aveà cum să cunoască exact topografia locală, căci moşul său a fost ucis acolo, deci nu a putut să se reîntoarcă la Sparta ca să dea detaliuri topografice familiei lui; nu e nici admisibil ca eroul Archias să fi luat pe soţia lui cu el la Samos şi ca ea să fi dat apoi aceste detaliuri fiului ei Samios, care pare, fie zis în treacăt, că a fost un fiu postum. E dar mult mai natural ca Erodot să fi dat el singur amănuntele acestea şi să le fi ţesut apoi în naraţiunea principală lacedemoniană.

[1] Πιτάνῃ. Pitane, a căreia poziţie exactă nu s'a putut încă stabili, formà una din cele patru *demuri* sau suburbii ale Spartei, celelalte trei fiind Mesoa, Cinosura şi Limnæ (vezi Pausanias III, Cap. 16, § 6). În toate cazurile Heyse (Quæst. Herodot. I, pag. 89) comite o gravă eroare când spune că e vorbă acì de Pitane din Eolia.

[2] δήμου. Unii autori, ca Tucidid, calificà Pitane de κώμη, alţii de φυλή. De acì reiese clar că Archias erà un cetăţean din Sparta şi nu un provincial din Laconia, adică nu erà ceeace se numià acolo un περίοικος.

[3] τούτου ἦν. Câtevà manuscrise au τούτου τοῦ ἦν.

[4] ἐτίμα τε. Găsim în unele manuscrise ἐτιμᾶτο.

[5] τοὔνομα. Ediţia Dindorf are τὸ οὔνομα.

[6] ταφῆναι. Nu e fundată presupunerea că Erodot ar fi scris ταφθῆναι sau θαυθῆναι, cum e cazul la finele Cap. 81 din Cartea II (vezi vol. II, pag. 209, nota 2). Acì însă nu e aşà pentrucă toate manuscrisele au ταφῆναι, şi e dar probabil că aşà a şi scris Erodot, deşì de preferinţă el se servă de forma ταυθῆναι. E posibil ca el să se fi servit în cazul de faţă chiar de forma dorică ταφῆναι de care trebue să se fi servit Archias când i-a dat această explicaţie. Întru cât priveşte structura gramaticală a frazei acesteia, avem destule exemple unde autorul nostru se servă de infinitive în construcţii oblice după particule timporale, condiţionale sau cauzale, cum sunt διότι, δή, ὡς, ἐπειδή, ἦν s.c.l., (vezi mai sus Cap. 24 şi 35; Cartea I, Cap. 129 şi Cartea II, Cap. 121 şi alte pasajii analoge).

τὸν πάππον δημοσίᾳ ὑπὸ Σαμίων.[1]

56. Λακεδαιμόνιοι δὲ, ὡς σφι τεσσεράκοντα ἐγεγόνεσαν ἡμέραι πολιορκέουσι Σάμον,[2] ἐς τὸ πρόσω τε οὐδὲν προεκόπτετο[3] τῶν πρηγμάτων, ἀπαλλάσσοντο ἐς Πελοπόννησον. Ὡς δὲ ὁ ματαιότερος λόγος ὥρμηται,[4] λέγεται[5] Πολυκράνerà pe Samieni pentrucă moşul său fusese îmmormântat de Samieni cu cheltueală publică.

56. Lacedemonienii, deoarece se împliniau patruzeci de zile de când asediau Samos, şi (deoarece) operaţiile nu progresau de fel, se întoarseră înapoi în Pelopones. S'a răspândit svonul, care însă e falş,

[1] Σαμίων. Unele manuscrise de mâna a doua adaogă acì cuvântul εὖ care e absolut insolit după ταφῆναι δημοσίᾳ: e clar că dacă Archias a fost onorat cu funeralii publice, trebue să fi fost îmmormântat cu pompă.

[2] ὡς σφι τεσσεράκοντα ἐγεγόνεσαν ἡμέραι πολιορκέουσι Σάμον. Construcţia aceasta cu verbul γίγνομαι şi ὡς urmat de dativul participiului o mai găsim la Cartea II, Cap. 2: »Ὡς γὰρ διέτης χρόνος ἐγεγόνεε »ταῦτα τῷ ποιμένι πρήσσοντι«. (Vezi vol. II, pag. 5, nota 4). La Cap. 41 din Cartea IX avem un alt exemplu: »ὡς δὲ ἑνδεκάτη ἐγεγόνεε ἡμέρη ἀντικατημένοισι ἐν Πλαταιῇσι.

[3] προεκόπτετο. Vezi vol. I, pag. 355, nota 9).

[4] Ὡς δὲ ὁ ματαιότερος λόγος ὥρμηται. Schweighäuser traduce: »Fertur autem fama, temere quidem sparsa«, şi Bähr: »ut vero falsus fertur rumor«. — E probabil ca legenda care urmează să fi fost, cum spune Erodot, neîntemeiată, pentrucă Spartanii nu cunoşteau moneta de aur la epoca aceea, şi nu se serviau decât de piese foarte grele având puţină valoare, fie de aramă, fie de fier; nici măcar moneta de argint nu era cunoscută de Spartani la epoca despre care e vorbă acì. Cu toate acestea, istoria pe care o relatează Erodot îşi are însemnătatea pentrucă e evident că îşi are originea în cunoscuta venalitate a Spartanilor. Cu toate moravurile lor severe, venalitatea Spartanilor era un fapt de notorietate publică în Grecia şi e interesant să reproducem acì unele probe citate de Rawlinson. Ca să începem cu mărturia lui Erodot, avem mai jos la Cap. 148 încercarea lui Meandriu de a conrupe pe Cleomen; la Cartea V, Cap. 51 cazul aceluiaş Cleomen şi la Cartea VI, Cap. 72 cazul lui Leotichide. Trecând la mărturia lui Tucidid, urmează Rawlinson, faptul e şi mai patent; astfel la Cap. 16 din Cartea V ni se spune că Plistoanax fu exilat pentrucă luase mită dela Pericles; la Cap. 131 din Cartea I vedem cum Pausanias era convins că va reuşì să conrupă cu bani pe judecătorii din Sparta ca să obţie achitarea lui; tot Tucidid, la Cap. 45 din Cartea VIII ne spune că toţi ofiţerii din armata lacedemoniană au fost mituiţi de Tisaferne, şi că singurul care a ştiut să reziste a fost Hermocrate, care, el, era siracuzan. Ca să mai cităm alţi autori, găsim în Plutarch (*Lisandru*, § 16) istoria lui Gilip, acuzat de dilapidare de bani; în fine, Aristotele (*Polit.* II, 6) ne spune că pe timpul lui unii din Efori din Lacedemona erau în stare să distrugă oraşul pentru o sumă de bani. Mai sunt destule alte pasajii din scrierile autorilor elini în cari se poate constată sgârcenia, lăcomia şi venalitatea Spartanilor. Vezi Platon (*Alc.* I, p. 122), Aristofan (*Pax*, vers 600—625 şi alţii). — Pentru ματαιότερος vezi vol. II, pag. 302, nota 6.

[5] λέγεται. Mulţi comentatori critici, între alţii Wesseling, au ridicat obiecţiunea în contra acestui verb că ar fi superfluu după λόγος ὥρμηται; până la un punct observaţia aceasta e justă şi e posibil ca λέγεται să se fi strecurat în text dintr'o notă marginală explicativă a locuţiunii λόγος ὥρμηται care literal însemnează, *s'a repezit vorba*, cum avem la Cap. 189 din Cartea VII φάτις ὥρμηται.

τεα ἐπιχώριον νόμισμα[1] κόψαντα πολλὸν μολίβδου, καταχρυσώσαντα[2] δοῦναί σφι, τοὺς δὲ δεξαμένους οὕτω δὴ ἀπαλλάσσεσθαι. Ταύτην πρώτην[3] στρατηΐην ἐς τὴν Ἀσίην Λακεδαιμόνιοι Δωριέες[4] ἐποιήσαντο.

cum că Policrat ar fi bătut o cantitate mare de monetă de plumb cu tipul local, pe care, poleind-o peste tot, ar fi oferit-o Spartanilor cari ar fi acceptat-o şi cari numai aşà ar fi plecat. Aceasta e prima expediţie militară întreprinsă de Lacedemonieni dorieni în Asia.

57. Οἱ δ' ἐπὶ τὸν Πολυκράτεα στρατευσάμενοι Σαμίων, ἐπεὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοὺς ἀπολείπειν ἔμελλον, καὶ αὐτοὶ ἀπέπλεον ἐς Σίφνον·[5] χρημάτων γὰρ ἐδέοντο· τὰ δὲ τῶν Σιφνίων πράγματα ἤκμαζε τοῦτον τὸν χρόνον· καὶ νησιωτέων μάλιστα ἐπλούτεον, ἅτε ἐόντων αὐτοῖσι ἐν τῇ νήσῳ χρυ-

57. Samienii aceia cari au luptat în contra lui Policrat, când (au văzut că) Lacedemonienii erau gata să-i părăsească, au plecat şi ei la Sifnos; căci erau fără bani: şi la epoca aceasta afacerile Sifnienilor erau în culmea (prosperităţii lor); ei erau cei mai avuţi dintre

[1] ἐπιχώριον νόμισμα. Monetă locală, adică cu tipul local. Acest tip erà în genere un cap de leu văzut de faţă, iar pe revers partea dinainte a unui bou, amintind forma insulei Samos. Alteori păunul, emblema Junonii, figurà pe revers.

[2] καταχρυσώσαντα. Falsificarea monetei se practică la Elini din epoca cea mai înapoiată şi erà pedepsită foarte sever de legile lui Solon, uneori chiar cu moarte.

[3] πρώτην. În loc de πρώτην unele manuscrise au τὴν, variantă respinsă de toate ediţiile cele bune.

[4] Λακεδαιμόνιοι Δωριέες. Această expresie a părut curioasă multor comentatori, nu cred însă, cum fac unii, că unul sau celălalt din aceste nume proprii să se fi strecurat în text dintr'o notă marginală explicativă, şi sunt mai mult de părere că Erodot a dat intenţionat acì calificativul de Dorieni Lacedemonienilor, ca să arate că ei nu mai erau Acheo-Minieni ca în timpul lui Menelaus şi al războiului cu Troia, dar că se dorianizaseră. Tot în aceeaş ordine de idei e şi pasajul din Pausanias (VII, Cap. 6, § 3) unde acest autor spune că Acheenii, mândri de Menelaus şi de isprăvile soldaţilor lui la Troia, revendică pe Lacedemonieni ca fiind de ai lor »Λακεδαιμονίους Δοριεῖς ἀπηξίουν σφισὶν ἡγεῖσθαι«. Prima expediţie militară a Lacedemonienilor în Asia a avut loc cu ocazia războiului troian; aceasta însă erà prima expediţie în Asia de când ei se dorianizaseră.

[5] Σίφνον. Insula aceasta, situată la apus de Paros, pe gradul 37° N. de latitudine, e foarte bogată în marmoră şi în metaluri şi Tournefort (*Voyage du Levant*, vol. I, pag. 174), vorbeşte despre plumbul care se extrăgeà de acolo, iar Rossi a găsit urme de aramă. Totuş minele de aur şi de argint, despre cari se vorbeşte mai jos, nu mai există astăzi: acelea nu mai existau nici chiar în timpul lui Pausanias, şi aceasta, pretinde acel autor, pentrucă nu mai plătiau Sifnienii contribuţia ce trebuià s'o trimită la Delfi. Bochard derivă numele *Sifnos* dela un cuvânt fenician însemnând a *strânge* sau a ascunde o comoară, şi crede că el indicà bogăţiile miniere ce le ascundeà insula; de acì conchide că primi locuitori ai acestei insule ar fi fost coloni fenicieni.

σέων καὶ ἀργυρέων μετάλλων, οὕτω ὥστε ἀπὸ τῆς δεκάτης τῶν γινομένων αὐτόθεν[1] χρημάτων θησαυρὸς[2] ἐν Δελφοῖσι ἀνακέεται ὁμοῖα[3] τοῖσι πλουσιωτάτοισι· αὐτοὶ δὲ τὰ γινόμενα τῷ ἐνιαυτῷ ἑκάστῳ χρήματα διενέμοντο. Ὅτε ὦν ἐποιεῦντο τὸν θησαυρὸν, ἐχρέοντο τῷ χρηστηρίῳ, εἰ αὐτοῖσι τὰ παρεόντα ἀγαθὰ οἷά τέ ἐστι[4] πολὺν[5] χρόνον παραμένειν; Ἡ δὲ Πυθίη ἔχρησέ σφι τάδε·

»Ἀλλ' ὅταν ἐν Σίφνῳ πρυτανήϊα λευκὰ [γένηται,[6]
»Λεύκοφρύς[7] τ' ἀγορὴ, τότε δὴ δεῖ [φράδμονος ἀνδρὸς

insulari, şi aceasta pentrucă posedau în insula lor mine de aur şi de argint aşà (de abundente) încât din a zecea parte din suma ce o produceau au consacrat la Delfi un tezaur care rivalizează cu cele mai bogate (de acolo); în fiecare an împărţiau între ei sumele produse. În timpul când constituiau ei tezaurul lor, consultară oracolul (ca să întrebe) dacă se vor mai bucurà mult timp de bunurile ce le aveau? Pithia răspunse precum urmează:

»Când în Sifnos, pritaneul va fi alb, [şi piaţa întreagă]
»Va aveà sprâncene albe, atunci va [răsunà un glas]

[1] αὐτόθεν. Un manuscris are αὐτόθι.

[2] θησαυρὸς. Pentru semnificarea specială ce o aveà acest cuvânt la Delfi vezi vol. I, pag. 24, nota 4. — Pausanias confirmă cele spuse acì de Erodot relativ la închinarea din partea locuitorilor din Sifnos a unei zecimi din venitul lor zeului Apolon dela Delfi pentru a alimentà tezaurul pe care îl întreţineau ei acolo. Alte exemple de afectarea în folosul unor divinităţi a unei a zecea parte dintr'un venit sau din prada luată dela inamic, se găsesc în autorul nostru la Cap. 152 din Cartea IV; la Cap. 77 din Cartea V; la Cap. 132 din Cartea VII şi la Cap. 81 din Cartea IX. — Excavaţiile făcute la Delfi de şcoala franceză din Atena subt direcţia D-lui Homolle au dat la lumină tezaurul Sifnienilor care erà situat între acela din Cnid şi acela din Teba, lângă zidul despre sud-est al sanctuarului. Colţul despre sud al acestui zid e ocupat de tezaurul Tebanilor, apoi la est, alături, se ridică tezaurul Sifnienilor, la răsărit de care venià apoi tezaurul Cnidienilor, faţada căruia se află reprodusă în gips în muzeul din Delfi, numai că în monumentul original friza reprezentând lupta lui Ercul pentru tripod, nu e pe faţada principală cum e pe modelul din muzeu.

[3] ὁμοῖα. Vezi mai sus nota 4, pag. 17.

[4] ἐστι. Într'un pasaj analog din Cap. 55, Cartea I, avem ἔσται şi pentru motivul acesta Steger propune a se cetì şi acì tot ἔσται, ceeace ar fi în dezacord cu toate textele manuscrise.

[5] πολὺν. Câtevà ediţii au πολλὸν. Vezi mai sus nota 1, pag. 93.

[6] πρυτανήϊα λευκὰ γένηται. Ceeace a voit oracolul să facă pe locuitorii din Sifnos să înţeleagă este că atunci când prosperitatea lor va fi aşà de mare încât edificiile şi pieţele lor publice să fie de marmoră, vor deşteptà pofta prădătorilor, adică a piraţilor, cari atunci îi vor atacà şi prădà.

[7] λεύκοφρυς. *Cu sprâncene albe*, exprimă idea unei cornişe de marmoră pe un edificiu.

»Φράσσασθαι[1] ξύλινόν τε λόχον[2] κήρυ-
[κά τ' ἐρυθρόν.«

Τοῖσι δὲ Σιφνίοισι τότε ἦν[3] ἡ ἀγορὴ καὶ τὸ πρυτανήϊον Παρίῳ λίθῳ ἠσκημένα.[4]

58. Τοῦτον τὸν χρησμὸν οὐκ οἷοί τε ἦσαν γνῶναι, οὔτε τότε ἰθὺς[5] οὔτε τῶν Σαμίων ἀπιγμένων. Ἐπεί τε γὰρ τάχιστα πρὸς τὴν Σίφνον προσίσχον[6] οἱ Σάμιοι, ἔπεμπον τῶν νεῶν μίαν, πρέσβεας[7] ἄγουσαν ἐς τὴν πόλιν. Τὸ δὲ παλαιὸν ἅπασαι αἱ νέες[8] ἦσαν μιλ-

»Dintre voi: fugiți de lemnărie și de
[solul roșu].«

La epoca aceea, piața publică și pritaneul Sifnienilor erau decorate cu marmoră de Paros.

58. (Sifnienii) nu au fost capabili să înțeleagă oracolul acesta, nici atunci imediat, nici când au sosit Samienii. Căci Samienii, îndată ce s'au apropiat de Sifnos, au pornit înainte una din navele lor ca să ducă o misiune în oraș. La

[1] φράσσασθαι. Trei manuscrise au φράσασθαι. E probabil însă că φράζεσθαι a fost versiunea originală, pentrucă acel verb figurează foarte des în formule oraculare unde era echivalent de multe ori cu φυλάξασθαι cu care îl găsim chiar combinat în Plutarch (*Agesilaus*, Cap. 3, § 30) și care însemnă *a se păzi de*. Erodot îl întrebuințează iar mai jos la Cap. următor unde el explică sensul oracolului acestuia.

[2] ξύλινον τε λόχον. Prin ξύλινον λόχον acì se înțeleg navele. Găsim aceeaș aplicare a acestui cuvânt în tragedia *Troianele* a lui Euripid, vers 534. Se poate compară expresia aceasta cu ξύλινον τεῖχος întrebuințată tot de acest oracol pentru a indică navele Atenienilor. (Vezi Erodot, Cartea VII, Cap. 143 și Plutarch, *Viața lui Temistocle*, § 10). — Se înțelege că în traducerea acestui oracol a trebuit să mă depărtez întru câtvà de text pentru a-i conservà caracterul ritmic și mistic; o traducere textuală ar sunà astfel: »Dar »când în Sifnos edificiile publice ar devenì albe, când agora va fi cu sprân»cene albe, atunci va trebuì un om deștept ca să previnà în contra unei osti »de lemn și în contra solului roșu«.

[3] τότε ἦν. Bazate pe autoritatea unui singur manuscris și pe textul lui Schweighäuser, multe ediții intervertesc ordinea acestor cuvinte.

[4] Παρίῳ λίθῳ ἠσκημένα. E chestie despre marmora de Paros și acì avem prima mențiune cunoscută despre întrebuințarea acestui material în decorarea unor edificii publice. Puțin timp după aceasta, Alcmeonizii, luând asupra lor însărcinarea de a reedificà templul lui Apolon la Delfi, i-au construit fațada cu marmoră adusă din Paros. (Vezi mai jos Cartea V, Cap. 62). Insula Paros se află la o mică distanță de Sifnos (32 kilometri), așà că nu e de mirare să se fi întrebuințat această marmoră prețioasă întâiu acolo. Apoi marmora de Paros devenì una din cele mai căutate și rivalizà cu cea extrasă din coasta muntelui Pentelic și cu alte marmore prețioase. — În general Elinii pictau, sau mai bine zis spoiau marmora după ce o lucrau și urmele acestei operații se pot vedeà și astăzi pe Partenon și pe alte edificii mari. Se vede că atacul Samienilor la Sifnos a avut loc înainte ca Sifnienii să fi avut timpul să văpsească aceste monumente. — Pentru participiul ἠσκημένα vezi nota 4, pag. 348, vol. II.

[5] ἰθύς. Luat ca adverb echivalând cu ἰθέως.

[6] προσίσχον. În ediția lui Creutzer προσέσχον care poate e mai corect, dar care nu e forma adoptată de cele mai bune manuscrise. (Vezi și vol. 4, pag. 54, nota 2).

[7] πρέσβεας. În sens de trimiși în misiune. Titlul modern grecesc al unui șef de misiune diplomatică este πρέσβυς.

[8] νέες. Unele ediții. între cari aceea a lui Long și Macleane, și unele manuscrise au νῆες.

τηλιφέες·[1] καὶ ἦν τοῦτο τὸ ἡ Πυθίη προηγόρευε τοῖσι Σιφνίοισι, φυλάξασθαι τὸν ξόλινον λόχον κελεύουσα καὶ κήρυκα ἐρυθρόν. Ἀπικόμενοι ὦν[2] οἱ ἄγγελοι ἐδέοντο τῶν Σιφνίων δέκα τάλαντά σφι χρῆσαι· οὐ φασκόντων δὲ χρήσειν τῶν Σιφνίων αὐτοῖσι οἱ Σάμιοι τοὺς χώρους αὐτῶν ἐπόρθεον.[3] Πυθόμενοι δ' ἰθὺς[4] ἦκον οἱ Σίφνιοι βοηθέοντες, καὶ συμβαλόντες αὐτοῖσι ἐσσώθησαν, καὶ αὐτῶν πολλοὶ ἀπεκληΐσθησαν τοῦ ἄστεος ὑπὸ τῶν Σαμίων. Καὶ αὐτοὺς μετὰ ταῦτα ἑκατὸν τάλαντα ἔπρηξαν.[5]

epoca aceea toate navele erau văpsite roşu cu miniu; şi aceasta a înţeles Pithia când a prevenit pe Sifnieni să se ferească de lemne-oaste şi de solul roşu. Solii, când sosiră, rugară pe Sifnieni să-i împrumute cu zece talanţi; Sifnienii refuzând să acorde această cerere, Samienii începură să prade câmpiile lor. Văzând Sifnienii aceasta, imediat săriră în ajutor şi încăierându-se (cu Samienii), suferiră o înfrângere şi mulţi din ei avură interceptată de Samieni orice cale de reîntoarcere în oraş. Şi atunci (Samienii) reclamară dela Sifnieni o sută de talanţi.

59. Παρὰ δὲ Ἑρμιονέων[6] νῆσον ἀντὶ χρημάτων παρέλαβον Ὑδρέην[7]

59. În schimbul acestor bani (Samienii) cumpărară dela Er-

[1] μιλτηλιφέες. Văpsite cu miniu sau cu roşu. Omer, aproape în mod constant, vorbeşte despre navele antice ca fiind negre, (νῆες μέλαιναι). Nu trebue pentru aceasta să conchidem că există o contrazicere între ceeace spune Omer despre coloarea navelor şi pasajul acesta. Chiar Omer, cu toate că califică corăbiile de negre, spune în două pasajii din *Odisea* (Cant. XI, vers 124 şi Cant. XXIII, vers 272) că erau »φοινικοπάρῃοι« *cu obrajii roşii*, şi în alte două pasajii (*Iliada*, Cant II, vers 637 şi *Odisea*, Cant. IX, vers 125) că erau »μιλτοπάρῃοι« *cu obrajii de coloarea miniului*. De aci trebue să deducem că în genere carena eră neagră, probabil cătrănită, dar că pe deasupra liniei de plutire laturile, pe cari le numiă Omer *obrajii*, erau văpsite roşu cu miniu. — Unele texte manuscrise, între cari cel sancroftian, au μιλτηλοιφέες în loc de μιλτηλιφέες.

[2] ὦν. Unele manuscrise au δ' ὦν respins de Schweighäuser şi de Gaisford şi totuş reţinut în textul lui Creutzer.

[3] ἐπόρθεον. Imperfectul indică o acţiune necompletă, începută adică şi urmată înainte fără raport la terminarea ei: acì dar *au început să jefuească*.

[4] ἰθὺς. Vezi mai sus nota 5, pag. precedentă.

[5] ἔπρηξαν. Trebue să subtînţelegem ca subiect οἱ Σάμιοι. — Verbul acesta, care însemnează a luà sau a căpătà, implică nu tocmai bună voie din partea donatorului; nu indică tocmai răpire cu violenţă dar siluire prin insistenţă; îl mai găsim întrebuinţat de Erodot la Cap. 106 din Cartea I şi la Cap. 126 din Cartea II.

[6] Ἑρμιονέων. Ermione eră un oraş pe coasta despre sud a promontoriului Argolidei: eră dar situat în dreptul insulei Idra: numele modern este »Castri«.

[7] Ὑδρέην. Unele manuscrise au Ὑδρέαν, altele, cu totul greşite, au Θυρέην şi Θυρέαν. — Insula aceasta îşi conservă şi astăzi numele aproape intact,

τὴν ἐπὶ Πελοποννήσῳ, καὶ αὐτὴν Τροιζηνίοισι[1] παρακατέθεντο· αὐτοὶ δὲ Κυδωνίην τὴν ἐν Κρήτῃ ἔκτισαν,[2] οὐκ ἐπὶ τοῦτο[3] πλέοντες[4], ἀλλὰ Ζακυνθίους ἐξελοῦντες ἐκ τῆς νήσου. Ἔμειναν δ' ἐν ταύτῃ καὶ εὐδαιμόνησαν ἐπ' ἔτεα πέντε,[5] ὥστε τὰ ἱρὰ τὰ ἐν Κυδωνίῃ ἐόντα νῦν οὗτοί εἰσι οἱ ποιήσαντες καὶ τὸν τῆς Δικτύνης νηόν.[6] Ἔκτῳ δὲ ἔτεϊ Αἰγινῆται

mionieni (insula) Idrea care e aproape de Pelopones, şi o încredinţară Trezenienilor; tot ei fundară Cidonia din Creta, dar nu s'au dus (acolo) pentru acest (scop), dar ca să gonească pe Zacintieni din insulă. Rămaseră însă acolo şi prosperară într'atâta timp de cinci ani încât incintele sacre cari se găsesc astăzi la Cido-

adică Idra: ea are o formă lunguiaţă, având 19 kilometri lungime pe trei sau patru lăţime şi se întinde dela sud-vest la nord-est; e stearpă şi stâncoasă, aşà că locuitorii ei se ocupă mai mult cu pescăria şi cu transporturi pe mare şi de aceea produce cei mai buni şi mai îndrăzneţi marinari din Grecia, marinari cari au adus servicii însemnate patriei lor în timpul răsboiului independenţei. În vechime Idra a jucat un rol neînsemnat şi de-abiă dacă Pausanias face menţiune de ea; tot aşà şi cu Pliniu şi Stefan din Bizanţa. În timpii mai aproape de noi Idra a fost mai în evidenţă; marinarii idrioţi au adus mari foloase Veneţienilor în evul de mijloc şi au contribuit mult ca să depărteze din Archipel toate pavilioanele cari făceau concurenţă puterii veneţiene; tot odată Idrioţii exercitau, cu concursul Veneţienilor pe aceste mări, un sistem de piraterie de care profită acea puternică republică. În timpul răsboiului independenţei eline, cum am zis mai sus, Idrioţii au jucat pe mare rolul principal, căci principalii eroi ai acestei răscoale cari s'au luptat pe mare în contra Turcilor, cum au fost Miaulis, Cunduriotis, Tombazis, Buduris, Criezis şi alţii, erau Idrioţi.

[1] Τροιζηνίοισι. Trezena erà tot în Argolida, dar la nord de Ermione, ca la trei kilometri de coastă, având în faţa ei şi spre nord peninsula vulcanică Methana şi la răsărit insula Calauria, astăzi Poros. Deşi amândouă oraşele Trezena şi Ermione erau în Argolida, totuş formau două state distincte unul de altul. În Cartea VIII a lui Erodot, la Cap. 1, ni se spune că Trezena figurà ca făcând parte din liga elină la Artemisium; la Cap. 43 din aceeaş Carte vedem iar că Trezena a trimis cinci nave la Salamina şi Ermione trei. La anul 436 înaintea lui Hristos găsim pe Trezenieni şi pe Ermionieni aliaţi cu Corintienii în răsboiul în contra Corcirei (Thucidid I, 27). Ruinele Trezenei se pot vizità uşor dela Poros trecând cu luntrea canalul strimt care separă acea insulă de coasta Argolidei şi apoi mergând călare trei sferturi de oră la satul modern Damala.

[2] αὐτοὶ δὲ Κυδωνίην τὴν ἐν Κρήτῃ ἔκτισαν. Vezi mai sus pag. 106, nota 2.

[3] ἐπὶ τοῦτο. Schweighäuser şi Gaisford au ἐπὶ τοῦτῳ; văd însă că Creutzer şi mai toate ediţiile moderne mai bune au τοῦτο care mi se pare mai corect.

[4] πλέοντες. πλώοντες în unele ediţii.

[5] ἐπ' ἔτεα πέντε. Vezi vol. I, pag. 295, nota 1.

[6] ὥστε τὰ ἱρὰ τὰ ἐν Κυδωνίῃ ἐόντα νῦν οὗτοί εἰσι οἱ ποιήσαντες καὶ τὸν τῆς Δικτύνης νηόν. Zeitatea Dictina, al cărui nume e scris de multe ori cu doi ν, Δικτύννη, e curat de origine cretană, aşà că nu e admisibil ca Samienii să fi venit în Creta şi să fi consacrat acolo un templu unei divinităţi locale şi străine pentru ei. Mă mir cum Erodot a putut să spună aşà cevà şi de aceea Blakesley e de părere că clauza originală se termină la cuvântul πέντε şi că fraza începând cu ὥστε şi sfârşind cu νηόν este

αὐτοὺς ναυμαχίῃ νικήσαντες[1] ἠνδραποδίσαντο μετὰ Κρητῶν· καὶ τῶν νεῶν καπρίους ἐχουσέων τὰς πρώρας[2] ἠκρωτηρίασαν καὶ ἀνέθεσαν ἐς τὸ ἱρὸν τῆς Ἀθηναίης ἐν

nia, precum şi templul Dictinei, se datoresc lor. În anul al şaselea însă Egineţii învinseră pe Samieni într'o luptă navală şi îi robiră cu ajutorul Creta-

o intercalare postumă; pentru acest motiv el pune un punct şi virgulă după πέντε şi închide între paranteze cuvintele ὥστε şi până la νηόν. Revenind acum la zeiţa Dictina, ea erà, cum am mai spus, o zeitate veche locală din Creta, cunoscută acolo şi sub numele de Britomartis; Elinii o considerau ca corespunzând cu Artemis a lor. (Vezi Calimach. *Imn către Artemis*. vers 190; Diodor din Sicilia V, 76; Pausanias II, 30; Sol: Polihist: XI, § 21). Numele Dictina derivă dela δίκτυς, o plasă, şi e în legătură cu plasa ca mijloc de a prinde vânat, sau cu plasa pescarului, căci divinitatea aceasta mai erà şi patrona pescarilor. Numele Britomartis, după spusele lui Solinus în pasajul sus citat (XI, § 21), ar însemnà în dialectul local *dulcis virgo* (fecioara dulce). Relaţia între zeitatea Dictina şi Joele cretan, care e prototipul Joelui (Ζεύς) elenic, e greu de stabilit. Ştim din mitologia elină că Joe s'ar fi născut în Creta şi chiar, după unele tradiţii, pe muntele Ida, iar după altele în peştera Dicte, de unde i-ar fi venit şi numele *Dictæus* care i se dă uneori şi care e câte odată considerat ca sinonim cu Cretan. Există prin urmare o curioasă analogie între numele zeiţei cretane şi acela de *Dicteu* în sens de Cretan. Tradiţia cretană pretinde că Britomartis, sau Dictina, ar fi fugit de urmăririle lui Jupiter pe un promontoriu care separă golfurile de Cisamos şi de Cidonia, şi că de acolo s'ar fi aruncat în mare reapărând apoi în insula Egina unde, subt numele de Afaia, *(cea nevăzută* sau *dispărută)*, ar fi devenit un obiect de adoraţie şi unde un templu s'ar fi dedicat ei pe chiar locul unde şi-a făcut reapariţia. Acest templu este celebrul templu din Egina ale căruia sculpturi de pe fronton se află în muzeul din München. El a fost considerat până acum 15 ani ca un templu al Atenei sau al lui Joe Paneleniu; numele adevăratei zeităţi în onoarea căreia el a fost ridicat, adică Afaia, s'a descoperit de Dr. Furtwängler. — Templul zeiţei Dictina, după Strabon, nu erà pe teritoriul Cidonienilor, ci pe acela al vecinilor lor Poliranienii.

[1] Αἰγηνῆται αὐτοὺς ναυμαχίῃ νικήσαντες. Strabon (VIII, 6) afirmă că Egineţii au trimis o colonie la Cidonia. După Müller (*Aeginet*, pag. 113), această expediţie ar fi avut loc în anul al doilea al Olimpiadei a 65-a, adică la anul 519 înainte de era noastră şi ea ar fi prima întreprinsă de Egineţi despre care avem cunoştinţă în istorie. — Adevărul este că Cidonia a fost fundată, nu de Samieni, ci de Egineţi, şi e probabil că din acest contact al Egineţilor cu insula Creta a rezultat transportul la Egina al cultului zeiţei Afaia, care, cum am zis mai sus în nota precedentă, e una şi aceeaş cu Britomartis şi Dictina.—Cidonia nu erà situată chiar pe malul mării, dar la o distanţă în interior de 4 kilometri, ca precauţiune în contra piraţilor cari infestau acele locuri. Samienii expulsaţi de Policrat sunt aceia despre cari e vorbă acì: ei au venit ca piraţi şi au ocupat coasta lângă Cidonia; atunci, cum erà şi natural, Cidonienii, văzându-se ameninţaţi, au făcut apel la muma lor patrie, adică la Egineţi, cari echipând imediat o flotă, au procedat la Cidonia de unde au alungat şi robit pe Samienii aceştia. Cred că acesta este adevărul istoric al evenimentelor despre cari tratează acì autorul nostru.

[2] τῶν νεῶν καπρίους ἐχουσέων τὰς πρώρας. κάπριος însemnează un mistreţ şi găsim cuvântul acesta în Omer, *Iliada* XI, vers 293, »σῦς κάπριος« şi în alte locuri din acel poem, ca de exemplu la Cant. XI, vers 414; Cant. XII, vers 42; Cant. XVII, vers 282; asemeni în Apoloniu Rhodiu (II, 820) unde avem ζῷον κάπριον. — Samienii adoptaseră ab antiquo capul de mistreţ ca o emblemă care servià de ornament şi de caracter distinctiv pe prorele navelor lor; în sprijinul acestui fapt avem afirmaţia mai multor autori, între cari putem cità pe Didimus şi pe Hesichius. Iată ce spune Hesichius

Αἰγίνῃ.[1] Ταῦτα δὲ ἐποίησαν ἔγκοτον ἔχοντες[2] Σαμίοισι Αἰγινῆται· πρότεροι γὰρ Σάμιοι, ἐπ' Ἀμφι-

nilor; şi tăiară prorele navelor lor cari imitau un cap de porc mistreţ şi le oferiră templului

citând pe Didimus: »Δίδυμος δὲ τὰς Σαμαίνας ἰδιαιτέραν παρὰ τὰς ἄλλας ναῦς »τὴν κατασκευὴν ἔχειν· εὐρύτεραι μὲν γάρ εἰσι τὰς γαστέρας, τοὺς δὲ ἐμβόλους »σεσίμωνται, ὡς δοκεῖν ῥύγχεσιν ὗῶν ὁμοίως κατεσκευάσθαι, οἷον ὁπρώρους »εἶναι· διὸ καὶ ἐπὶ ταύτης λέγεται· ναῦς δέ τις ὠκυπόρος Σαμία, ὃς εἶδος ἔχουσα«. Din acest pasaj vedem că navele samiene, nu numai că purtau pe pro ră semnul distinctiv al capului de mistreţ, dar erau altfel construite decât vasele din alte localităţi, fiind cevă mai largi (εὐρύτεραι μὲν γάρ εἰσι τὰς γαστέρας). — Monetele samiene au multe din ele o proră de navă pe revers, proră care afectează uneori forma unui cap de mistreţ. (Vezi Pinder, *Numism.* I, pag. 29, Tab. II, No. 5). Acestor nave li se dedeà numele de *Samœnæ* şi Fotiu în Lexicon (pag. 498) asupra cuvântului Σάμαιναι zice: »Σάμαιναι, πλοῖα Σάμια ὁσίν ἐμφερεῖς τὰς πρώρας ἔχοντα«.

[1] ἐς τὸ ἱρὸν τῆς Ἀθηναίης ἐν Αἰγίνῃ. Până la descoperirile făcute în zilele noastre de Doctorul Furtwängler şi de Thiersch fiul, cu ocazia unor săpături recente făcute la templul din Egina, s'a crezut în genere că acel templu erà dedicat Atenei Polias şi Bähr erà convins că acì e vorba de templul cel bine cunoscut ale cărui coloane dorice de tuf stau încă în picioare pe un deal aproape de coasta de sud-est a insulei şi al căruia fronton de marmoră, restaurat de Thorwaldsen, face astăzi gloria Gliptotecei din München. S'a dovedit însă acum în urmă că acest templu, pe care alţii iar îl credeau al lui Zeus Panhellenius, erà dedicat zeiţei nevăzute şi misterioase numite Afaia; prin urmare trebue, sau să căutăm templul Minervei despre care se vorbeşte acì în alt loc din Egina, sau să admitem că Erodot a înţeles acì templul Afaiei pe care îl numeşte din eroare al Atenei. De fapt în toată insula nu s'a găsit până astăzi nici o urmă de templu dedicat Atenei. Din autorii antici avem cunoştinţă numai de existenţa următoarelor templuri în insula aceasta: Pindar vorbeşte despre templul Afaiei, care s'a constatat astăzi că este cel vestit şi ale cărui ruine sunt în deobşte cunoscute. Pausanias menţionează un templu al lui Apolon, altul al Artemidei, altul al lui Bacchus, altul al lui Esculap (menţionat şi de Aristofan), altul al Afroditei; o coloană care aparţineà acestui din urmă templu rămâne şi astăzi în picioare la marginea despre apus a oraşului modern Egina care ocupă situl anticei capitale, dar această coloană e foarte trunchiată; unul al Ecatei, unul al lui Eacus, unul al Cererei Thesmofore şi în fine unul al lui Joe Panhellenius. Despre un templu al Atenei nu vorbeşte decât Erodot. Părerea mea e că Erodot a confundat pe Atena cu Afaia şi că templul despre care e vorbă în textul acesta nu este altul decât cel mare al Afaiei. Când ne gândim că cultul Atenei e asociat cu acela al şarpelui, cult foarte răspândit în Creta, şi că Afaia erà o divinitate cretană, se poate prea bine ca şarpele să fi fost consacrat şi acestei zeităţi, cum erà consacrat şi Minervei Atena, şi să se fi născut de acì un fel de legătură între Minerva şi Afaia. Aşà fiind se poate ca astfel templul cel mare din Egina să fi ajuns a fi considerat de unii ca un templu al Minervei. Este iar posibil ca templul acesta, la o epocă foarte înapoiată, să fi fost dedicat Afaiei şi ca apoi cu timpul să fi conţinut şi o statue a Atenei, mai ales că Afaia, ca zeiţa abstractă şi invizibilă, cum o şi arată numele ei, nu puteà fi reprezentată în forma concretă a unei statue. Concluzia mea este că acesta trebue să fi fost templul în care Egineţii au atârnat trofeele luate dela vasele samiene.

[2] ἔγκοτον ἔχοντες. Întâlnim expresia aceasta în Erodot la Cartea VI, Cap. 73 şi 133; la Cartea VIII, Cap. 29 şi la Cartea IX, Cap. 109. La Cap. 27 din Cartea VIII avem ἐνέχοντες αἰεὶ χόλον. În *Iliada* lui Omer (I, vers 82) găsim κότον ἔχειν; în fine, în *Choeforele* lui Eschil, vers 387 şi vers 1040, precum şi în tragedia aceluiaş poet dramatic intitulată *Cei şapte în contra Tebei*, vers 804, avem adjectivul ἔγκοτος, supărat sau mâniat. — Stefanus propune

κράτεος βασιλεύοντος ἐν Σάμῳ,[1] στρατευσάμενοι ἐπ' Αἴγιναν, μεγάλα κακὰ ἐποίησαν Αἰγινήτας καὶ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνων. Ἡ μὲν αἰτίη αὕτη.[2]

Atenei din Egina. Acestea le făcură Egineţii fiindcă aveau cu Samienii o socoteală de răfuit; căci Samienii cei dintâi, pe timpul când Amficrat domnià la Samos, îndreptaseră o expediţie în contra Eginei şi pricinuiseră multă stricăciune locuitorilor, şi suferiseră şi ei de pe urma lor. Aceasta fu cauza (ostilităţii Egineţilor).

60. Ἐμήκυνα δὲ περὶ Σαμίων μᾶλλον, ὅτι σφι τρία ἐστὶ μέγιστα ἁπάντων Ἑλλήνων ἐξεργασμένα·[3]

60. M'am întins cevà mai mult asupra Samienilor pentrucă ei au săvârşit trei lucrări

---

redacţia ἐν κότον ἔχοντες subt motiv că ἔγκοτος e adjectiv iar nu substantiv şi că substantivul κότος ar fi mai gramatical. În faţa unanimităţii manuscriselor însă trebue să mănţinem pe ἔγκοτον şi să-l tratăm ca un substantiv sinonim cu κότον.

[1] ἐπ' Ἀμφικράτεος βασιλεύοντος ἐν Σάμῳ. Amficrat, căruia Erodot îi dă titlul de rege, fu ultimul domnitor al insulei Samos aparţinând dinastiei lui Leogoras, dinastie care ocupă tronul insulei timp de aproape trei secoli. Anul 680 înainte de era creştină este aproximativ data suirii pe tron al lui Amficrat. În timpul domniei lui, Samienii se aflau în prada unei fierberi interne tinzând la resturnarea tiraniei şi la înlocuirea ei printr'un sistem oligarhic. Nu ştim cât timp a durat această luptă între partizanii despotismului absolut şi partizanii unui sistem mai liberal, cunoaştem însă rezultatul final; Amficrat fu detronat şi insula cârmuită de magistraţi denumiţi *geomori*. Revoluţia aceasta nu se potolì fără luptă şi vărsare de sânge, şi ştim din scrierile lui Ateneu că sclavii se răsculară cu prilejul acesta în contra stăpânilor lor, cari, pentru a-i împăcà, le cedară vasele lor (Atheneu VI, pag, 267). Administraţia oligarhică însă nu îndulcì soarta Samienilor, căci ea devenì după puţin timp şi mai tiranică decât regimul în contra căruia ei se revoltaseră şi evenimente externe, în detaliurile cărora nu e acì locul să intrăm, înlesniră o reacţiune internă la Samos în contra geomorilor cari fură măcelăriţi. Profitând de această stare de lucruri, Policrat se făcù atunci stăpân peste insulă. Aşà dar, presupuind că atacul Samienilor în contra Eginei, despre care se tratează acì, ar fi avut loc în timpul când Amficrat nu erà încă paralizat în acţiunea lui de dificultăţile interne în contra cărora a avut a luptà, adică pe la anul 675, aceasta ar însemnà că nu trecuseră mulţi ani dela această expediţie în contra Eginei şi până la revanşa ce şi-au luat-o Egineţii când au alungat pe Samieni din Cidonia. Panofca (*Samiorum res*, § 26) pune expediţia lui Amficrat în contra Egineţilor în anul întâiu al Olimpiadei a XXV-a, adică în anul 680 înainte de Hristos.

[2] Ἡ μὲν αἰτίη αὕτη. Strabon (VIII, 545) spune că Egineţii fură colonizatorii Cidoniei, aşà că rivalitatea cu Samienii poate să fi fost cauzată de un conflict de interese comerciale.

[3] ὅτι σφι τρία ἐστὶ μέγιστα ἁπάντων Ἑλλήνων ἐξεργασμένα. Aristotele (*Polit.* V, 11), atribue aceste lucrări lui Policrat şi le numeşte »ἔργα Πολυκράτεια«. Între aceste lucrări el cuprinde şi vestitul templu al Junonei numit *Heræum*, dar nu încape îndoeală că acela datează dela o epocă anterioară lui Policrat. (Vezi Thiersch, *Epochen*, pag. 184, 185). — Ero-

οὔρεός τε ὑψηλοῦ[1] ἐς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀργυιάς,[2] τούτου[3] ὄρυγμα,[4] κάτωθεν ἀρξάμενον,[5] ἀμφίστομον.[6] Τὸ μὲν μῆκος τοῦ ὀρύγματος ἑπτὰ στάδιοί εἰσι,[7] τὸ δὲ ὕψος καὶ εὖρος ἑκατέρωθεν[8] πόδες. Διὰ παντὸς δὲ αὐτοῦ ἄλλο ὄρυγμα εἰκοσίπηχυ βάθος ὀρώρυκται,[9] τρίπουν δὲ τὸ εὖρος, δι' | cari sunt cele mai mari din toate câte au fost executate de Elini; subt un munte care are o înălțime de o sută cincizeci de brase e un tunel săpat de jos, cu două capete. Lungimea tunelului este de șapte stadii și atât înălțimea cât și lățimea (lui) sunt de câte opt picioare.

dot motivează acì lunga digresiune pe care a făcut-o întrerupând firul principal al narațiunii lui la Cap. 39 pentru a nu-l reluà decât la Cap. 61. În această digresiune el se ocupă de insula Samos și de istoria lui Policrat. Sigur că Erodot, găsind ocazia de a vorbì de Samos, s'a întins cu plăcere asupra ei, pentrucă Samos îl interesà cu osebire, mai ales că el a petrecut câtvà timp în acea insulă. (Vezi biografia dela începutul acestei lucrări, vol. I, pag. XV). De asemenea digresiuni avem exemple destule în scrierile lui Erodot și ca să nu cităm decât un singur exemplu, avem istoria lui Arion care începe la Cap. 23 din Cartea I întrerupând firul principal al narațiunii. (Vezi vol. I, pag. 35, nota 2).

[1] οὔρεος τε ὑψηλοῦ. Muntele acesta se ridică la nord-vest de vechea capitală a insulei, în fața satului modern Megali Chora. El se numește acum Castro și nu trebue confundat cu muntele Ampelos care vine în față. (Vezi planul anexat la nota 4, pag. 128 de mai sus). Înălțimea acestui munte este de 248 metri, ceeace e cu 28 metri mai jos decât înălțimea indicată acì de Erodot.

[2] πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀργυιάς. La nota 3, pag. 409 din vol. II am arătat că brasa (ὀργύια), care reprezintă distanța ce o cuprind ambele brațe întinse, e de patru coți; cotul fiind de 0.664 metri, 150 de orgie ar corespunde cu 398.4 metri.

[3] τούτου se raportă la οὔρεος. Mai avem o astfel de repetiție în Cartea aceasta la Cap. 14 (vezi nota 3, pag. 31).

[4] ὄρυγμα. Se înțelege un tunel. Izvorul de apă pentru care a fost săpat tunelul acesta există și astăzi și se numește fântâna Sf. Ion. Apa eră condusă prin tunel subt munte și curgeà la vale spre orașul pe care îl îndestulà. — În două manuscrise avem articolul τὸ precedând substantivul ὄρυγμα.

[5] ἀρξάμενον. Verbul acesta e întrebuințat în acelaș sens la Cap. 17 și 33 din Cartea II și la Cap. 91 din Cartea aceasta.

[6] ἀμφίστομον. Cu două guri sau deschizături: având adică, cum are orice tunel, două deschizături, una mai sus pentru intrarea și alta mai jos pentru ieșirea apei din munte. Gura inferioară a tunelului s'a găsit de un excavator francez, D-l Guérin, puțin la N.-V. de Tigani, dar a trebuit destupată; gura de sus nu s'a găsit încă, dar nu mă îndoesc că lucrările de excavație întreprinse la Samos de institutul imperial german din Atena o vor da și pe aceea cu timpul la lumină.

[7] ἑπτὰ στάδιοί εἰσι. La Cap. 93 din Cartea I avem »εἰσὶ στάδιοι ἓξ καὶ δύο πλέθρα«.

[8] ἑκάτερον se raportă la ambele dimensii ὕψος și εὖρος.

[9] ὀρώρυκται. Acest verb, subt forma ὄρυγμαι, apare și la Cap. 185 din Cartea I. — Din descrierea de față înțeleg că tunelul a fost săpat pentru a face să treacă prin el canalul sau albia în care trebuià să curgă apa captată dela izvorul menționat mai jos; odată apa ieșită din tunel, ea eră condusă de un acheduc în oraș. Iată cum explică Thiersch cuvintele lui Erodot: »Der »Durchstich (ὄρυγμα) eines 150 Klaftern hohen Berges sieben Stadien lang »und damit verbunden eine Wasserleitung, zwanzig Ellen tief und drei Schuhe »breit«. Curtius, într'un articol în Archæologische Zeitung, 1847, e și mai

οὗ τὸ ὕδωρ ὀχετευόμενον[1] διὰ σωλήνων παραγίνεται ἐς τὴν πόλιν, ἀγόμενον ἀπὸ μεγάλης πηγῆς.[2] Ἀρχιτέκτων δὲ τοῦ ὀρύγματος τούτου ἐγένετο Μεγαρεὺς Εὐπαλῖνος Ναυστρόφου. Τοῦτο μὲν δὴ ἓν τῶν τριῶν ἐστί· δεύτερον δὲ περὶ λιμένα χῶμα ἐν θαλάσσῃ,[3] βάθος κατὰ εἴκοσι ὀργυιέων,[4] μῆκος δὲ τοῦ χώματος μέζον δύο σταδίων. Τρίτον δέ σφι ἐξέργασται νηὸς μέγιστος πάντων νηῶν τῶν ἡμεῖς ἴδμεν·[5] τοῦ ἀρχιτέκτων πρῶτος ἐγένετο Ῥοῖκος

Pe tot parcursul acestui (tunel) s'a practicat o altă săpătură de o adâncime de douăzeci de coţi şi de o lăţime de trei picioare, prin care apa fiind condusă e (apoi) distribuită prin ţevi în oraş, adusă fiind dela un izvor abundent. Constructorul acestui tunel fu Eupalinus din Megara, fiul lui Navstrofos. Aceasta dar este una din cele trei (lucrări); a doua (lucrare) este un mol (construit) în mare (şi) încunjurând

explicit. El zice: »Das Ausserordentliche war, das Eupalinos erst einen sieben »Stadien langen Durchstich mit genau berechnetem Gefäll machte, acht Fuss »breit und acht Fuss hoch, und dann in den Boden dieses Stollen einen drei »Fuss breiten Canal eingrub von zwanzig Ellen Tiefe. Der erste Gang diente »also nur dazu, um dem Wasserlaufe Luft zu schaffen und ihn an jeder Stelle »beaufsichten zu kännen. Von seiner untern Mündung kam das Bergwasser auf »einem gemauerten Aquäducte nach der Stadt Samos«. Aşà dar apa curgeà liberă în tunelul acesta spre a puteà aveà aer şi spre a puteà fi inspectată, nu curgeà închisă ca într'un tub sau o ţeavă; tunelul erà dar un ὄρυγμα mai lat, având un diametru de 8 picioare, în care erà săpat un canal de 3 picioare lăţime (ἄλλο ὄρυγμα) în care curgeà apa până ieşià de subt munte.

[1] τὸ ὕδωρ ὀχετευόμενον. Vezi vol. II, pag. 255, nota 2.

[2] ἀπὸ μεγάλης πηγῆς. Pliniu vorbeşte despre acest izvor şi îl numeşte Gigartho sau Leucothea (*H. N.* V, 31, 37): el e probabil acelaş care astăzi se numeşte fântâna Sf. Ion, despre care am vorbit mai sus la nota 4, pagina precedentă.

[3] περὶ λιμένα χῶμα ἐν θαλάσσῃ. Aceasta este ceeace se numeşte un dig spre larg de mare, sau un mol: e un zid de apărare în contra furiei valurilor. Thiersch explică acest pasaj astfel: »Ein Damm im Meere zum »Schutze des Hafens«. Portul unde fu construit acest mol se află la sud-est de oraşul Samos şi se numeşte astăzi *Tigani*, sat mic pe malul mării, ale cărui case sunte sunt construite cu pietrele luate dela resturile anticei splendori ale oraşului Samos şi ale portului său. Temeliile acestui mol se văd încă în fundul mării când ea e liniştită.

[4] βάθος κατὰ εἴκοσι ὀργυιέων. Adâncimea mării astăzi în portul Tigani este de-abià 10 brase, adică jumătatea adâncimii indicate acì. Ori a exagerat Erodot adâncimea molului, ori că marea s'a retras de atunci încoace. E curios că autorul nostru, care menţionează numele inginerului care a construit tunelul, nu pomeneşte pe acela al constructorului acestui mol.

[5] νηὸς μέγιστος πάντων νηῶν τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. E vorbă despre celebrul templu al Junonei, zis *Heræum*, sau templu al Herei. Erodot, prin cuvintele τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, face de sigur abstracţie de templele egiptene pe cari le-a vizitat şi din cari multe erau mai mari decât templul cel vestit al Junonei din Samos; cred că autorul nostru a înţeles că acest templu erà mai mare ca toate templurile elenice pe cari le-a vizitat, mai ales că în acest capitol e vorbă numai de lucrări săvârşite de rassa elenică: »ἁπάντων Ἑλλήνων ἐξεργασμένα«. Din cauza aceasta unii comentatori, între cari Mehler, propun suprimarea cuvintelor τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ca fiind apocrife; explicaţia însă

Φίλεω ἐπιχώριος.[1] Τούτων εἵνεκεν μᾶλλόν τι περὶ Σαμίων ἐμήχυνα.

portul, având o adâncime ca de douăzeci de brase şi lungimea lui e de aproape două stadii. Cea de a treia este un templu, cel mai mare din toate templele câte le-am văzut; primul arhitect al acestui templu fu (un indigen) din localitate, Rhecus, fiul lui Fileu. Din cauza acestor (lucrări) m'am

---

pe care am dat-o, precum şi faptul că ele figurează în toate manuscrisele, constitue, cred, motive suficiente pentru mănţinerea lor. Făcând abstracţie de templele egiptene, cel din Samos, cu singura excepţie a templului Dianei din Efes, astfel cum fu construit posterior epocii lui Erodot, erà cel mai mare din toate templele eline de pe coasta Asiei, din Grecia propriu zisă şi din sudul Italiei. Templul lui Joe Olimpian din Atena şi templele cele dorice dela Agrigent şi dela Selinunt în Sicilia au fost, ce e drept, cevà mai lungi ca templul Junonei din Samos, dar suprafaţa pătratà pe care o ocupau erà mai micà, aşà că e strict adevărat că templu cel din Samos, la epoca lui Erodot, erà cel mai mare templu elenic în fiinţă. Deşi acest templu a fost cu desăvârşire distrus şi nu a mai rămas în picioare astăzi decât o singură coloană, şi aceea încă foarte maltratată de cutremure şi de lovituri de tun, totuş planul templului e bine cunoscut. Lungimea lui erà de 346 de picioare şi lăţimea de 189. Ambele frontoane erau decastile şi aveau trei rânduri de coloane, iar laturile aveau două rânduri de câte 21 de coloane; în total erau dar 136 de coloane; stilul erà ionic pur. Tradiţiile vechi atribuiau templului primitiv o origine divină. Menodot, citat de Ateneu (XIV), spune că acela a fost ridicat de Caricus şi de Nimfe; Pausanias (VII, 4) de altă parte zice că fu zidit de Argonauţi; el fu după aceea reconstruit de Rhecus, apoi ars şi distrus de Persi şi în fine reedificat cu mare splendoare. Templul se înavuţi atâta după aceea şi conţinù atâtea obiecte scumpe, încât deşteptà cupiditatea Romanilor şi fu jefuit întâiu de Verres şi apoi de Antoniu în profitul Cleopatrei. El nu se află în chiar oraşul Samos, dar se ridicà maiestos pe malul mării la o distanţă de 4 kilometri la apus de oraş, lângă gura pârâului Imbrasos, numit astăzi Dafne. Din fragmentele de marmoră provenind dela templul acesta s'au construit casele din satele moderne Tigani şi Chora şi ziduri mici separând viile şi ogrăzile locuitorilor. Astfel s'a găsit de tatăl meu într'o ogradă o splendidă mână dreaptă de femeie de dimensie colosală sculptată din marmora cea mai pură; degetele din nefericire lipsesc dela a doua încheietură şi o posed astăzi în colecţia mea. Stilul arhaic al acestui fragment de sculptură, dimensiunea lui, puritatea marmorei şi poziţia degetelor, cari sunt închise pe jumătate ca cum ar fi ţinut un sceptru sau un toiag ca acela cu care e reprezentată des Junona, mă fac să presupun că acest fragment poate să fi aparţinut unei statui principale a zeităţii care ar fi stat în sanctuarul templului restaurat. Mărimea acestui fragment este ca de două ori şi jumătate mărimea naturală. Statuea originală din sanctuarul templului primitiv a fost un *xoanon* foarte rud şi primitiv, fără braţe, şi se află astăzi în muzeul Luvrului din Paris. —În traducerea lui Giguet a acestui pasaj găsim o eroare extraordinară: νηὸς şi νηῶν e tradus prin navă şi se zice »le plus grand navire que nous ayons jamais vu«.

[1] τοῦ ἀρχιτέκτων πρῶτος ἐγένετο Ῥοῖκος Φίλεω ἐπιχώριος. Numele lui Fileas, subt forma Φιλέας, se găseşte în dicţionarul lui Suidas şi el figurează între meşterii samieni. Fiul său, Rhecus, fu un arhitect şi un

61. Καμβύσῃ δὲ τῷ Κύρου,[1] χρονίζοντι περὶ Αἴγυπτον καὶ παραφρονήσαντι, ἐπανιστέαται[2] ἄνδρες μάγοι δύο ἀδελφεοί,[3] τῶν τὸν ἕτερον καταλελοίπεε τῶν οἰκίων μελεδωνὸν[4] ὁ Καμβύσης. Οὗτος δὴ ὢν οἱ ἐπανέστη, μαθών τε τὸν Σμέρδιος θάνατον, ὡς κρύπτοιτο γενόμενος, καὶ ὡς ὀλίγοι[5] ἦσαν οἱ ἐπιστάμενοi αὐτὸν[6] Περ-

întins cevà mai mult asupra Samienilor.

61. Pe când Cambise, fiul lui Ciru zăbovià prin Egipt cu minţile pierdute, doi magi, fraţi (între ei), se răsculară în contra lui, pe unul din aceştia Cambise îl lăsase (în Persia) ca supraveghietor al casei regale. Acesta (din urmă) dar fu acela care se răsculă în contra lui (Cambise) atunci când află

artisan mult mai celebru ca tatăl său. Pausanias (VIII, 14, § 15) şi Pliniu (*Hist. Nat.* XXXV, 12, § 43) ne spun că Rhecus, lucrând în tovărăşie cu Theodor, tot din Samos, ar fi descoperit arta de a turnà statui de bronz. Tot Pliniu ne mai spune (*Hist. Nat.* XXXVI, 13) că Rhecus, în tovărăşie cu Theodor şi cu Smilis, ar fi construit marele labirint din Lemnos. Pausanias vorbeşte (X, 38, § 3) despre o frumoasă statue a Noptii, operă a lui Rhecus. Se vede dar că Rhecus a fost tot odată sculptor, şi turnător de metaluri, şi arhitect. La epoca în care trăià el, arhitectura făceà parte esenţială din profesiunea sculptorului şi a artistului în genere: artele nu se specializaseră ca astăzi şi de aceea arta sculpturii şi aceea a turnătoriei erau strâns legate cu arta de a construì. Iată pentru ce vedem că cuvântul ἀρχιτέκτων se aplică în acest pasaj atât inginerului cât şi constructorului şi că Eupalinus, inginerul care a săpat conductul de apă dela Samos, este desemnat ca ἀρχιτέκτων, întocmai cum e calificat şi Rhecus, arhitectul care a construit templul cel mare al Junonei. Epoca la care a trăit Rhecus nu s'a putut stabilì cu precizie, dar e probabil că finele secolului al 8-lea reprezentă data aproximativă. Atunci fu început templul care nu s'a completat decât mai târziu de către Policrat. Unii susţin că Rhecus a trăit pe la anul 620 înainte de Hristos, dar aceasta e prea târziu şi apropie prea mult pe Rhecus de epoca lui Policrat.

[1] Καμβύσῃ δὲ τῷ Κύρου. Erodot menţionează pe Cambise aci dând şi numele tatălui său pentrucă întrerupsese firul principal al naraţiunii lui ca să intercaleze cele 23 de capitole cari precedă pe acesta; acum el iea din nou firul istoriei şi reintroduce, ca să zic aşà, pe Cambise cetitorului.

[2] ἐπανιστέαται pentru ἐπανίστανται. Vezi vol. II, pag. 293, nota 4.

[3] ἄνδρες μάγοι δύο ἀδελφεοί. Inscripţia dela Behistun precum şi Ctesias (*Excerpta Pers.*, § 10) nu menţionează decât un singur mag. Nu trebue pentru aceasta să nu dăm crezământ afirmării acesteia a lui Erodot; aceasta cu atât mai mult, cu cât Dionisie din Milet, care a scris înaintea lui Erodot, pare, după cercetările unui scholiast, a fi pomenit despre doi fraţi magi implicaţi în revolta aceasta şi e posibil ca Erodot să fi cules informaţia lui din scrierile acelui autor.

[4] μελεδωνὸν. Echivalent cu ἐπίτροπον. De fapt, la Cap. 63 şi 65 Erodot numeşte pe acest prepus la oficiul de supraveghetor al casei, ἐπίτροπος.

[5] ὀλίγοι. După cuvântul acesta unele ediţii adaogă particula τε.

[6] αὐτὸν. Marea majoritate din manuscrise au αὐτόν. Un manuscris însă, cu care se conformează Blakesley, are αὐτῶν acordându-se cu Περσέων. În adevăr αὐτόν e slab ca obiect după ἐπιστάμενοι acordându-se cu θάνατον Σμέρδιος, pe când αὐτῶν, aplicat Perşilor, ar indicà o parte mai importantă a naţiei persane, un fel de aristocraţie persană ca opusă massei, οἱ πολλοί. Dacă αὐτὸν nu erà susţinut de aproape unanimitatea manuscriselor şi dacă nu figura în textele lui Gaisford şi al lui Creutzer, mărturisesc că aş fi preferat cu mult pe αὐτῶν.

σέων, οἱ δὲ πολλοὶ περιεόντα μιν εἰδείησαν.[1] Πρὸς ταῦτα[2] βουλεύσας τάδε[3] ἐπεχείρησε τοῖσι βασιληΐοισι.[4] Ἦν οἱ ἀδελφεὸς, τὸν εἶπά οἱ συνεπαναστῆναι, οἰκὼς μάλιστα τὸ εἶδος Σμέρδι τῷ Κύρου,[5] τὸν ὁ Καμβύσης, ἐόντα ἑωυτοῦ ἀδελφεὸν, ἀπέκτεινε·[6] ἦν τε δὴ ὁμοῖος εἶδος τῷ Σμέρδι, καὶ δὴ καὶ οὔνομα τὠυτὸ εἶχε Σμέρδιν.[7] Τοῦτον τὸν ἄνδρα ἀναγνώσας[8] ὁ μάγος Πατιζείθης[9] ὡς οἱ

(acesta) despre moartea lui Smerdis, şi despre modul cum (această moarte) erà ţinută secret, şi cum numai puţini dintre Persani ştiau despre ea, pe când massa poporului erà convinsă că el (tot) trăià. Aşà fiind, el, făcându-şi planul, îndreptă asalturile lui asupra puterii suverane. El aveà un frate carele, precum am spus (mai sus), se răsculase odată cu el,

[1] εἰδείησαν. *Aveau certitudinea*, deci echivalent cu ἐπίστασθαι. În textul lui Creutzer găsesc ἐδείησαν, dar trebue să fie o eroare tipografică, deoarece verbul este εἴδημι, *ştiu*.

[2] ταῦτα se referă la faptele despre cari s'a vorbit acum, adică la moartea lui Smerdis şi la ascunderea ei de popor.

[3] τάδε se referă la cele ce urmează, adică la planul de a pune mâna pe putere.

[4] ἐπεχείρησε τοῖσι βασιληΐοισι. S'au dat diferite înţelesuri cuvântului βασιληΐοισι. Lc Capitolele 30 şi 178 din Cartea I τὰ βασιλήϊα însemnează palatul sau reşedinţa regală, şi de aceea câţivà traduc *a pus mâna pe reşedinţa regală*, lucru care ar fi fost lesne pentru magul, mai ales că Cambise îl lăsase ca supraveghetor peste casa regală. Cred că Erodot nu a înţeles acì numai casa, dar şi atributele regale şi că se subtînţelege πρήγμασι, aşà că sensul literal ar fi *cele privitoare la regalitate*. Aceasta e cu atât mai probabil, cu cât mai jos la Cap. 65, autorul pune în gura lui Cambise cuvintele: »οἱ δὲ ὁμῖν μάγοι κρατέουσι τῶν βασιληΐων«.

[5] οἰκὼς μάλιστα τὸ εἶδος Σμέρδι τῷ Κύρου. Ctesias (*Excerpta Persica*, § 10) vorbeşte şi el de asemănarea dintre Smerdis şi magul despre care e vorbă acì. Totuş nu cred ca ea să fi fost aşà extraordinară, pentrucă nici o menţiune nu se face despre ea, nici despre identitatea numelor, în inscripţia dela Behistun. Afară de aceasta, dacă asemănarea ar fi fost aşà mare, nu ar fi fost necesitate de ascunderea despre care e vorbă mai jos la Cap. 68.

[6] τὸν ὁ Καμβύσης, ἐόντα ἑωυτοῦ ἀδελφεὸν, ἀπέκτεινε. Vezi mai sus Cap. 30.

[7] καὶ δὴ καὶ οὔνομα τὠυτὸ εἶχε Σμέρδιν. Erodot acì comite incontestabil o eroare, căci numele acestui mag se află consemnat în inscripţia dela Behistun şi nu erà de fel Smerdis ci *Gaumatá*. (Vezi inscripţia dela Behistun, coloana 1-a, paragraf 11 şi următoarele). Ctesias îl numeşte *Sfendadate*: aceasta însă e numai un titlu, şi nici cum un nume şi însemnează în limba zendică *dat Celui Sfânt;* forma zendică este *Spentadata*, titlu care se dedeà des preoţilor. Acì putem notà analogia care există între limbile vechi ariane şi limbile europene cum sunt cea latină şi derivatele ei; astfel *Spentadata*, dat Celui Sfânt, nu e decât forma ariană sau indo-europeană a expresiunii *Sanctidatus*. Tot aşà numele lui Mitridat nu e decât *Mithri-data*, dat sau consacrat zeului Mitra.

[8] ἀναγνώσας. Bähr traduce »cum persuasisset«.

[9] Πατιζείθης, Dionisie din Milet, care a scris înaintea lui Erodot, numeşte pe magul acesta Πανζούθης; Blakesley crede că Erodot ar fi scris poate Παντιζείθης şi că litera ν ar fi fost apoi suprimată, pentrucă de multe ori ea

αὐτὸς πάντα διαπρήξει, εἶσε ἄγων ἐς τὸν βασιλήϊον θρόνον.[1] Ποιήσας δὲ τοῦτο, κήρυκας τῇ τε ἄλλῃ διέπεμπε[2] καὶ δὴ καὶ ἐς Αἴγυπ-

şi carele semănà mult la faţă cu Smerdis, fiul lui Ciru, pe carele Cambise, care erà frate cu el, îl ucisese. Dar nu numai că (acest mag) semănà la faţă cu Smerdis, dar purtà şi acelaş nume de Smerdis. Pe omul acesta îl înştiinţă magul Patizeites că el singur va pune toate la cale, şi l-a luat şi l-a aşezat pe tronul regal. După ce făcù el aceasta, trimise soli

---

nu se pronunţà la Perşi şi ne dă ca exemplu numele de Vidafrana care corespunde cu Intafernes.

[1] εἶσε ἄγων ἐς τὸν βασιλήϊον θρόνον. Inscripţia dela Behistun spune că nu s'a opus la început nici o rezistenţă în contra luării în stăpânire a puterii regale de către falsul Smerdis. Iată cum sună în traducere textul acestei inscripţii în pasajul relativ la acest episod, la col. 1, paragraf 11: »După »aceea s'a arătat un om, un mag, cu numele Gomates. — El a venit dela Pi»siacada, dela muntele numit Aracadre,—În a 14-a zi a lunii Viaşama venit-a »dânsul. — Aşà minţì el poporului (zicând): — Eu sunt Bardes (sinonim cu »Smerdis) fiul lui Ciru, fratele lui Cambise«. — Atunci întregul popor s'a răs»culat. — Dela Cambise au trecut în partea lui şi Media şi Persia precum şi »celelalte provincii. — Şi s'a făcut stăpân pe împărăţie. — În a 9-a zi a lunii »Garmapada pus-a el mâna pe putere. — După aceea Cambise, sinucizân«du-se, murì.« Mai departe, la paragraful 13, găsim următoarele: »Dariu regele »zice,« (aceasta este formula cu care încep toate paragrafele inscripţiei acesteia *Thatiya Darayavuş Khshâyathiya*). — »Nu s'a arătat nici un bărbat, fie acela »Persan, fie acela Med, nici chiar vreunul din familia noastră care să smulgă »magului Gomates coroana. — Toţi s'au temut de el. — Ucis-a el pe mulţi din»tre aceia cari au cunoscut pe Bardes: Ucis-a el zicând: »Ca nu cumvà să »mă cunoască că nu sunt eu Bardes, fiul lui Ciru«. — Nimeni nu a cutezat să »zică un cuvânt privitor la Gomates magul până ce venit-am eu. — Atunci ru»gatu-m'am lui Ormuzd« s.c.l. . . . . Ctesias povesteşte istoria aceasta altfel. În scrierea lui *apud Photium* el spune că magul Sfendadate, carele fusese maltratat de Tanioxarches (adică Smerdis), ar fi fugit la Cambise şi i-ar fi spus că fratele lui meditä să se revolte. Cambise ar fi chemat atunci pe Tanioxarches carele ar fi refuzat să vie, ceeace a confirmat pe Cambise în bănuelile lui. Atunci Anutis, mama celor doi fraţi, suspectund starea adevărată de lucruri, ar fi încercat să calmeze temerile lui Cambise. Cambise atunci s'ar fi prefăcut că nu mai are nici bănueli nici ură în contra fratelui său, dar totuş s'ar fi decis să-l ucidă. Chemând dar din nou pe Smerdis (Sfendadate) acesta de rândul acesta ar fi răspuns la chemare şi după ce l-ar fi primit în mod amical Cambise, acesta din urmă l-ar fi ucis. Atunci Cambise, ca să scape de mustrările mamei lui, ar fi recurs la un stratagem: pretinse că ucisese pe Tanioxarches pe care l-ar fi substituit fratelui său. Mama lui Cambise, aflând că a fost înşelată, după ce blestemă pe fiul ei, s'ar fi otrăvit. Cambise atunci, persecutat de vedenii şi de remuşcări, ar fi murit după o domnie de 18 ani. Tanioxarches dar, după versiunea lui Ctesias, nu ar fi domnit personificând pe Smerdis. Versiunea aceasta însă e probabil falsă şi nu putem pune crezământ într'însa, cum nu putem pune crezământ în multe din spusele acestui autor. — În ceeace priveşte identitatea numelui Bardes cu acela de Smerdis, vezi mai sus nota 2, pag. 72.

[2] τῇ τε ἄλλῃ διέπεμπε. Unele ediţii au διέπεμπε τῇ τε ἄλλῃ.

τον, προερέοντα[1] τῷ στρατῷ, ὡς Σμέρδιος τοῦ Κύρου ἀκουστέα εἴη τοῦ λοιποῦ, ἀλλ' οὐ Καμβύσεω.

62. Οἵ τε δὴ ὦν ἄλλοι κήρυκες προηγόρευον ταῦτα, καὶ δὴ καὶ ὁ ἐπ' Αἴγυπτον ταχθείς, (ἔυρισκε γὰρ Καμβύσεα καὶ τὸν στρατὸν ἐόντα τῆς Συρίης ἐν Ἀγβατάνοισι,)[2] προηγόρευε στὰς ἐς μέσον[3] τὰ ἐντεταλμένα ἐκ τοῦ μάγου. Καμβύσης δὲ ἀκούσας ταῦτα ἐκ τοῦ κήρυκος, καὶ ἐλπίσας μιν λέγειν ἀληθέα αὐτός τε προδεδόσθαι ἐκ Πρηξάσπεος, (πεμφθέντα γὰρ αὐτὸν ὡς ἀποκτενέοντα

în toate ţerile precum şi în Egipt ca să proclame ostirilor că de acì înainte ele trebuiau să asculte de Smerdis, fiul lui Ciru, iar nu de Cambise.

62. Toţi solii proclamară acestea, iar acela dintre ei carele fusese orânduit (să se ducă) în Egipt, — aflând că Cambise şi cu armata (lui) erau la Agbatana din Siria, — stătù în mijlocul (oastei) şi proclamă cele decretate de magul (Patizeites). Cambise, auzind acestea din gura solului şi convins că spuneà adevărul şi că el fusese trădat de Prexaspe, — adică că trimis fiind (de el) ca să ucidă

[1] προερέοντα. Acest verb, ca şi προαγορεύειν, însemnează a proclamà sau a publicà.

[2] τῆς Συρίης ἐν Ἀγβατάνοισι. Erodot este singurul autor clasic elin care menţionează o Agbatana, sau o Ecbatana, în Siria. În toate cazurile acest oraş nu trebue confundat cu celebra Ecbatana, numită de Erodot tot Agbatana, capitala Mediei. (Vezi Cartea I, Cap. 90). — E foarte îndoios chiar dacă a existat vreodată în Siria un oraş cu numele acesta, deşì Pliniu (*Hist. Nat.* V, 19), vorbind despre oraşul Carmel în Siria, spune că pe vremuri acela se mai numià şi Ecbatana. Nu e imposibil să fie vorbă acì de un oraş în Siria care se numià *Betana*, oraş menţionat de istoricul Iosif (*Ant. Jud.* II, 9) şi identic cu *Başan* al Iudeilor. În cazul acesta e lesne de înţeles cum numele acelui oraş, precedat de articolul *ac* sau *ag*, care poate să fi înlocuit articolul original arabic *al*, a devenit *Ag-betana*, ceeace ne apropie mult de *Agbatana* din textul nostru. Numele arabic al districtului în care se află ruinele Betaniei este şi astăzi *El-Bataniyeh* şi capitala acestui district a fost odată reşedinţa regelui Og (*Numere*, Cap. XXI, vers 33); ea erà situată la Nord-Est de lacul Genezaret sau Tiberiada. Părerea lui Blakesley că Agbatana siriană ar fi identică cu Hamath, bazată pe o afirmare a lui Stefan din Bizanţ că oraşul Hamath se mai numià şi Epifania, e cam riscată, mai întâiu pentrucă nu e probabil ca numele Agbatana să fie o corupţie al numelui Epifania, şi apoi pentrucă numele Epifania s'a putut da nu numai oraşului Hamath, dar şi altor oraşe unde se dedeau spectacole şi serbări. Alţii pretind că există o Betanie lângă Cesarea, la poalele muntelui Carmel; dacă e aşà, atunci nu e imposibil ca să fie aceea Agbatana din textul nostru, căci e puţin probabil ca în expediţia aceasta Cambise să se fi depărtat mult de coasta mării. E dar probabil vorbă de una din aceste două Betanee, adică de cea de lângă muntele Carmel sau de aceea de lângă lacul Tiberias, dar în nici un caz nu poate fi vorba de Ecbatana mai cunoscută din Media, al cărui nume are cu totul o altă origine. (Vezi vol. I, nota 2, pag. 179).

[3] ἐς μέσον. Se subtînţelege πάντων, *în faţa tutulor*. Avem expresia aceasta şi la Cap. 80, 83, 130, 140 şi 142 din Cartea aceasta, asemeni şi la Cap. 97 din Cartea IV unde vezi vol. IV, pag. 135, nota 1.

Σμέρδιν[1] οὐ ποιήσαι ταῦτα), βλέψας ἐς τὸν Πρηξάσπεα εἶπε· »Πρήξασπες, οὕτω μοι διεπρήξαο τό »τοι προσέθηκα πρῆγμα;« Ὁ δὲ εἶπε· »Ὦ δέσποτα, οὐκ ἔστι ταῦτα »ἀληθέα ὅκως[2] κοτέ σοι Σμέρδις »ἀδελφεὸς ὁ σὸς ἐπανέστηκε, οὐδὲ »ὅκως τι ἐξ ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς »νεῖκός τοι ἔσται ἢ μέγα ἢ σμι»κρόν·[3] ἐγὼ γὰρ αὐτὸς ποιήσας »τὰ σύ με ἐκέλευες, ἔθαψά μιν »χερσὶ τῇσι ἐμεωυτοῦ.[4] Εἰ μέν »νυν οἱ τεθνεῶτες ἀνεστέασι,[5] »προσδέκεό τοι καὶ Ἀστυάγεα τὸν »Μῆδον ἐπανατήσεσθαι·[6] εἰ δ' ἔστι

pe Smerdis, (acesta) nu o făcuse, — se uită în ochii lui Prexaspe şi îi zise: »Prexaspe, »aşà ai executat tu însărcina»rea pe care ţi-am dat-o?« Acesta a răspuns: »O stăpâne, »nu este de fel lucru adevă»rat că Smerdis, fratele vostru, »s'ar fi răsvrătit în contra voas»tră, şi nu e cu putinţă să »(mai) aveţi cu bărbatul acela »vreo neînţelegere de orice »natură; căci eu, eu în per»soană, după ce am făcut ace»lea ce mi-aţi ordonat, l-am

[1] πεμφθέντα γὰρ αὐτὸν ὡς ἀποκτενέοντα Σμέρδιν. Vezi mai sus Cap. 30.

[2] ὅκως. Acì precum şi mai jos este echivalent cu ὡς.

[3] ἢ μέγα ἢ σμικρόν. Expresie idiomatică de care se serviau des oratorii atenieni în loc de *nici un fel de*. O mai găsim la Cap. 116 din Cartea V. — În traducerea acestei clauze m'am depărtat întru câtvà de text pentru a o prezentà subt o formă mai clară: traducerea textuală ar fi: »O stăpâne, acestea »nu sunt adevărate că Smerdis, fratele vostru, s'ar fi răsculat în contra voastră, »nici că va fi pentru voi ceartă cu omul acesta, fie aceea mare, fie aceea mică«.

[4] ἔθαψά μιν χερσὶ τῇσι ἐμεωυτοῦ. Aceasta ar fi posibil numai dacă s'ar admite prima versiune a morţii lui Smerdis datà de Erodot mai sus la Cap. 30. — Erodot pune aceste cuvinte în gura lui Prexaspe ca şi când acela ar fi fost Elin, căci Elinii considerau îngroparea cadavrului ca prima datorie către sufletul mortului; din contra, s'a văzut la Cap. 140 din Cartea I, că Perşii nu îmmormântau cadavrele lor decât după ce le dedeau în prada animalelor. (Vezi vol. I, pag. 249, nota 1).

[5] Εἰ μέν νυν οἱ τεθνεῶτες ἀνεστέασι. Se înţelege că e vorbă de umbra sau de manele mortului, (*revenant*, cum ziç Francezii), căci Persii nu puneau în îndoeală învierea în sine a morţilor. — În loc de ἀνεστέασι unii au propus ἀνεστᾶσι, care e mai regulat, alţii preferă forma pasivă ἀνεστέαται; forma însă ἀνεστέασι e aceea care figurează în manuscrise şi e, afară de aceasta, consfinţită prin alte pasaje din scrierile lui Erodot, între cari putem cità καταστέασι la începutul Cap. 196 din Cartea I, unde vezi nota 2, pag. 374, vol. I.

[6] Ἀστυάγεα τὸν Μῆδον ἐπαναστήσεσθαι. E semnificativă subt două puncte de vedere menţiunea acì a unei reapariţiuni active a lui Astiage, regelui Mediei. Mai întâiu, menţiunea lui Astiage mort, în legătură cu reapariţiunea lui Smerdis, asasinat din ordinul lui Cambise, pare a suggerà un fel de apropiere între aceste două morţi şi un fel de bănueală că şi moartea lui Astiage ar fi fost suspectă. Totuş versiunea ce ne-o prezentă Erodot despre sfârşitul lui Astiage la Cap. 130 din Cartea I nu îndică o moarte violentă; din contra, el ne spune că Ciru a deţinut pe Astiage prizonier pe lângă el până la moartea lui fără să-i facă nici un rău. Mai circulà însă o altă versiune al căreia ecou se face Ctesias (*Ap. Photium*, § 36) cum că Ciru ar fi trimis pe un eunuc anume Patezacas ca să aducă pe Astiage dela Barcanieni pentru a vedeà pe fiica lui, Amitis, şi că acela, urmând sfaturile lui Oebaras, l-ar fi lăsat în pustietate să moară de foame. Capul lui ar fi rămas acolo neatins şi

»ὥσπερ πρὸ τοῦ, οὐ μή τί τοι »ἔκ γε ἐκείνου νεώτερον ἀναβλασ»τήσει.[1] Νῦν ὧν μοι δοκέει, με»ταδιώξαντας τὸν κήρυκα ἐξετάζειν »εἰρωτεῦντας παρ ὅτευ ἥκων προ»αγορεύει ἡμῖν Σμέρδις βασιλέος »ἀκούειν».

»îngropat chiar cu mânile mele. »Acum, dacă reînvieză (astfel) »morţii, aşteptaţi-vă să se răs»coale şi Astiage, regele Mezi»lor; dacă însă lucrurile se pe»trec (în lume) ca până acum, »nu poate să (mai) iasă ni»mic rău pentru voi din (vre»un act) emanând dela dânsul. »Şi acum părerea mea este să »urmărim pe solul (acesta), să l »examinăm şi să-l întrebăm din »ordinul cui ne îndeamnă în »public să ascultăm de regele »Smerdis«.

63. Ταῦτα εἴπαντος Πρηξάσπεος, (ἤρεσε γὰρ Καμβύσῃ,) αὐτίκα μεταδίωκτος γενόμενος ὁ κῆρυξ ἦκε. Ἀπιγμένον δέ μιν εἴρετο ὁ Πρηξάσπης τάδε· »Ὤνθρωπε.[2] »φῆς γὰρ ἥκειν παρὰ Σμέρδιος τοῦ »Κύρου ἄγγελος· νῦν ὦν, εἶπας »τὴν ἀληθηΐην,[3] ἄπιθι χαίρων.[4]

63. După ce Prexaspe rostì cuvintele acestea, — căci plăcù lui Cambise, — îndată fu urmărit solul şi readus. Sosind acesta, Prexaspe îl interogă precum urmează: »Măi omule, »tu pretinzi că ai venit trimis »ca din partea lui Smerdis,

păzit de lei, apoi readus în Persia unde i s'ar fi făcut o pompă mare. Există dar o versiune că moartea lui Astiage ar fi fost suspectă ca şi aceea a lui Smerdis, şi poate că această coincidenţă a motivat menţiunea aceasta de către Prexaspe a numelui lui Astiage. Apoi e foarte semnificativă iar menţiunea numelui lui Astiage cu această ocazie, pentrucă odată cu Astiage a pierit independenţa medică, şi nu e imposibil ca tocmai în momentul când se răsculau magii cu falsul Smerdis în capul lor în contra lui Cambise, să fi avut loc o mişcare analogă din partea Mezilor în contra supremaţiei persane. Dacă e astfel, atunci pomenirea numelui lui Astiage se explică.

[1] οὐ μή τί τοι ἔκ γε ἐκείνου νεώτερον ἀναβλαστήσει. Fraza e eliptică, căci cu τὶ νεώτερον se subtînţelege κακὸν sau un alt adjectiv indicând ceva rău sau periculos. Unele manuscrise, cum e cel din Florenţa, intercalează chiar cuvântul κακὸν după νεώτερον; aceasta nu e de fel necesar şi nu are sancţiunea textelor celor mai bune, mai ales că autorul nostru, la Cap. 210 din Cartea I, se servă de expresia νεώτερα βουλεύειν pentru a indică meditarea unui complot, adică răsturnarea unei stări de lucruri existente pentru a aduce o stare nouă de lucruri, ceeace ar fi în dauna aceluia în contra căruia se urzeşte. — Verbul ἀναβλαστάνειν se aplică unei plante care dă lăstar şi creşte; cuvântul nostru lăstar nu e decât o formă coruptă a cuvântului βλαστὸν.

[2] Ὤνθρωπε. Pentru Ὦ ἄνθρωπε. Aceasta e o interpelare idiomatică şi familiară care conţine şi o doză de dispreţ şi corespunde cu expresia noastră *Măi omule* cu care am şi tradus-o.

[3] ἀληθηΐην. În textul lui Creutzer avem forma ἀληθείην.

[4] ἄπιθι χαίρων. Vezi mai sus Capitolele 29 şi 36 precum şi nota 1, pag. 71.

»Κότερα αὐτός τοι Σμέρδις φαι-
»νόμενος ἐς ὄψιν ἐνετέλλετο ταῦτα,
»ἢ τῶν τις ἐκείνου ὑπηρετέων;«
Ὁ δὲ εἶπε· »Ἐγὼ Σμέρδιν μὲν
»τὸν Κύρου, ἐξ ὅτου[1] βασιλεὺς
»Καμβύσης ἤλασε ἐς Αἴγυπτον,
»οὔ κω ὄπωπα·[2] ὁ δὲ μοι μάγος,
»τὸν Καμβύσης ἐπίτροπον τῶν οἰ-
»κίων ἀπέδεξε, οὗτος ταῦτα ἐνε-
»τείλατο, φὰς Σμέρδιν τὸν Κύρου
»εἶναι τὸν ταῦτα ἐπιθέμενον εἰπαι
»πρὸς ὑμέας.« Ὁ μὲν δή σφι ἔλεγε
οὐδὲν ἐπικατεψευσμένος. Καμβύ-
σης δὲ εἶπε· »Πρήξασπες, σὺ μὲν,
»οἷα ἀνὴρ ἀγαθὸς, ποιήσας τὸ
»κελευόμενον αἰτίην ἐκπέφευγας·
»ἐμοὶ δὲ τίς ἂν εἴη Περσέων ὁ
»ἐπανεστεὼς, ἐπιβατεύων τοῦ Σμέρ-
»διος οὐνόματος;«[3] Ὁ δὲ εἶπε·
»Ἐγώ μοι δοκέω συνιέναι τὸ γε-
»γονὸς τοῦτο, ὦ βασιλεῦ. Οἱ μά-
»γοι εἰσί τοι οἱ ἐπανεστεῶτες, τόν
»τε ἔλιπες μελεδωνὸν τῶν οἰκίων,

»fiul lui Ciru; acuma spune a-
»devărul şi pleacă sănătos. Care
»din două? s'a înfăţişat Smer-
»dis în persoană şi ţi-a dat
»ordinele acestea, ori a fost
»unul din slujbaşii lui?« Acesta
a răspuns: »Eu, despre mine,
»n'am dat cu ochii de Smerdis,
»fiul lui Ciru, de când a por-
»nit regele Cambise în Egipt;
»magul pe carele Cambise l-a
»orânduit ca supraveghetor pes-
»te casa lui, acela mi-a dat or-
»dinul acesta şi mi-a spus că
»Smerdis, fiul lui Ciru, erà a-
»cela carele (îmi) poruncià să
»vi-l fac cunoscut«. Răspun-
zând astfel, solul nu vorbià
decât adevărul curat. Atunci
Cambise zise: »Prexaspe, tu,
»ca un bărbat de treabă, exe-
»cutând ordinul ce ţi s'a dat,
»ai scăpat de orice vină; dar
»cine să fie oare acela dintre
»Perşi carele s'a răsculat în
»contra mea, însuşindu-şi nu-
»mele lui Smerdis? Prexaspe
răspunse: »Mie, o rege, îmi
»pare că am înţeles în ce fel
»s'au petrecut lucrurile. Acei

[1] ἐξ ὅτου. Uzul constant al lui Erodot este de a scrie ὅτευ în loc de ὅτου; am avut chiar câtevà rânduri mai sus, la finele capitolului precedent, παρ' ὅτευ. Bazat pe aceasta, textul lui Creutzer are şi acì ἐξ ὅτευ şi e urmat de câtevà alte ediţii bune moderne. Nici un singur manuscris însă nu autorizà acì pe ὅτευ; toate, cu o singură excepţie, au ἐξ ὅτου, iar singura acea excepţie este manuscrisul sancroftian care are ἐξ ὅσου.

[2] Σμέρδιν μὲν τὸν Κύρου, ἐξ ὅτου βασιλεὺς Καμβύσης ἤλασε ἐς Αἴγυπτον, οὔ κω ὄπωπα. Acì avem un ecou al versiunii persane relativ la asasinatul lui Bardes, consemnată pe inscripţia dela Behistun, conform căreia el ar fi avut loc înaintea expediţiei lui Cambise în Egipt. (Vezi mai sus nota 2, pag. 72). Pentru ὄπωπα, dela ὁράω, vezi vol. I, pag. 113, nota 2.

[3] ἐπιβατεύων τοῦ Σμέρδιος οὐνόματος. »Usurpans nomen Smerdis« traduce Bähr. Avem verbul acesta întrebuinţat în acelaş sens mai jos la Cap. 67 şi în Cartea IX la Cap. 94.

»Πατιζείθης, καὶ ὁ τούτου ἀδελ-
»φεὸς Σμέρδις.«

64. Ἐνθαῦτα ἀκούσαντα Καμ-
βύσεα τὸ Σμέρδιος οὔνομα ἔτυφε
ἡ ἀληθηΐη τῶν τε λόγων[1] καὶ
τοῦ ἐνυπνίου, ὃς ἐδόκεε[2] ἐν τῷ
ὕπνῳ ἀπαγγεῖλαί τινά οἱ, ὡς Σμέρ-
δις ἱζόμενος ἐς τὸν βασιλήϊον θρό-
νον ψαύσειε τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρα-
νοῦ. Μαθὼν δὲ ὡς μάτην ἀπολω-
λεκὼς εἴη τὸν ἀδελφεὸν, ἀπέκλαιε
Σμέρδιν. Ἀποκλαύσας δὲ καὶ πε-
ριημεκτήσας[3] τῇ ἁπάσῃ συμφορῇ
ἀναθρώσκει ἐπὶ τὸν ἵππον,[4] ἐν
νόῳ[5] ἔχων τὴν ταχίστην ἐς Σοῦσα
στρατεύεσθαι ἐπὶ τὸν μάγον. Καί
οἱ ἀναθρώσκοντι ἐπὶ τὸν ἵππον,
τοῦ κουλεοῦ τοῦ ξίφεος ὁ μύκης
ἀποπίπτει·[6] γυμνωθὲν δὲ τὸ ξίφος

»cari s'au răsculat în contra
»voastră sunt magii, Patizeites,
»pe carele l-aţi lăsat suprave-
»ghietor al casei regale, şi
»Smerdis, fratele acestuia«.

64. Îndată ce Cambise auzì numele lui Smerdis, fu impresionat de veracitatea cuvintelor (lui Prexaspe) şi a visului (ce-l avusese când) i s'a părut în somn că cinevà îi raportà că Smerdis şedeà pe tronul regal şi că atingeà cerul cu capul (lui). Înţelegând acum (el) că în van ucisese pe fratele (său), se puse să plângă pe Smerdis. După ce (îl) plânse şi gemù greu (din cauza) întregii (acestei) nenorociri, sărì pe cal în scop de a se repezì cât mai neîntârziat la Susa cu armata asupra magului. Şi în

[1] τῶν τε λόγων. Aceasta se referă la cuvintele ce le rostise acum Prexaspe şi Blakesley face eroare când, în rezumatul marginal al capitolului, le referă la un oracol anterior. Despre un asemenea oracol nu se face menţiune nicăiri, căci la Cap. XXX de mai sus e vorbă numai de visul lui Cambise; λόγων se poate iar aplicà la cuvintele pe cari i s'a părut lui Cambise că le-ar fi auzit în visul lui şi anunţându-l că Smerdis se aşezase pe tronul regal s.c.l., dar aceasta îmi pare puţin probabil şi cred mai mult că autorul se referă la cuvintele lui Prexaspe.

[2] ὃς ἐδόκεε începe o frază explicativă a cuvântului ἐνυπνίου. Literal: *al visului, el care şi-a închipuit în somn că* s.c.l.

[3] περιημεκτήσας. Vezi vol. I, pag. 66, nota 1.

[4] ἀναθρώσκει ἐπὶ τὸν ἵππον. Întocmai expresia noastră *a sări pe cal* pentru a indicà o încălecare repede. Expresia aceasta mai e întrebuinţată de Erodot la Cap. 18 din Cartea VII, de Omer în *Iliada*, Canto XIII, vers 140, şi de Apoloniu Rodiu, III, 957 şi IV, 42.

[5] ἐν νόῳ. Astfel scriu ediţiile cele mai bune, altele au ἐν νῷ. Vezi vol. IV, pag. 172, nota 7, precum şi Cartea I, Cap. 10.

[6] οἱ ἀναθρώσκοντι ἐπὶ τὸν ἵππον, τοῦ κουλεοῦ τοῦ ξίφεος ὁ μύκης ἀποπίπτει. La Cap. 61 din Cartea VII, autorul nostru, descriind echipamentul persan, spune că purtau o spadă atârnată de coapsa dreaptă. Aceasta se acordă perfect cu ceeace ne arată sculpturile. Spada erà scurtă şi lată, iar teaca, atât în partea inferioară care protejà vârful ascuţit al armei, cât şi la gura prin care se introduceà arma în ea, erà căptuşită cu metal; extremitatea inferioară se terminà cu un nasture ornat de metal. Se înţelege că rupându-se acest nasture, sau această extremitate inferioară a tecii, vârful ascuţit al spadei rămâneà expus; în aşà caz e lesne de priceput cum puteà să

παίει τὸν μηρόν· τρωματισθεὶς δὲ κατὰ τοῦτο τῇ[1] αὐτὸς πρότερον τὸν τῶν Αἰγυπτίων θεὸν Ἄπιν[2] ἔπληξε, ὡς οἱ καιρίῃ[3] ἔδοξε τετύφθαι, εἴρετο ὁ Καμβύσης ὅ τι τῇ πόλι οὔνομα εἴη; Οἱ δὲ εἶπαν ὅτι Ἀγβάτανα. Τῷ δὲ ἔτι πρότερον ἐκέχρηστο[4] ἐκ Βουτοῦς πόλιος,[5] ἐν Ἀγβατάνοισι τελευτήσειν τὸν βίον. Ὁ μὲν δὴ ἐν τοῖσι Μηδικοῖσι Ἀγβατάνοισι ἐδόκεε τελευτήσειν γηραιὸς, ἐν τοῖσί οἱ ἦν πάντα τὰ πρήγματα,[6] τὸ δὲ χρηστήριον τοῖσι ἐν Συρίῃ Ἀγβατάνοισι

momentul când el sărià pe cal vârful dela extremitatea tecii spadei (lui) pică din (loc); spada rămânând goală îl tăià la coapsă; fiind rănit tocmai în acelaş loc unde (cu câtvà timp) înainte lovise pe Apis zeul Egiptenilor, Cambise înţelese că erà rănit de moarte şi întrebă care erà numele oraşului (unde se aflau). Cei de lângă el răspunseră, Agbatana. Acum, i se prezisese cu câtvà timp înainte din oraşul Buto, că el aveà să-şi sfârşească zilele în Agbatana. Cambise înţelesese atunci că aveà să sfârşească

---

rănească grav pe cinevà în mişcarea ce ar face ca să sară pe cal. Tocmai această protecţie a vârfului spadei e ceeace se înţelege prin ὁ μύκης.—De altă parte κουλεὸς nu e decât forma ionică pentru κολεὸς pe care ne-o dau trei manuscrise şi pe care îl traduce Bähr prin *vagina*, teacă. Winckelman explică μύκης prin »vagina extrema et capuli summa pars«.

[1] κατὰ τοῦτο τῇ. *Precis în locul unde.* Avem la Cap. 86 mai jos κατὰ τοῦτο... ἵνα, şi iar mai departe, la finele capitolului 125, ἐς τοῦτο... τῇ.

[2] Ἄπιν. Pentru diferinţa de accentuare a acestui nume propriu vezi mai sus nota 1, pag. 66.

[3] καιρίῃ. Trebue subtînţeles πληγῇ, *cu o plagă mortală.* Toate manuscrisele fără excepţie ne dau acì dativul acestui adjectiv; altminteri însă se întrebuinţează acuzativul cu verbul τύπτω şi e posibil ca autorul nostru să fi comis acì o eroare de sintaxă: Creutzer îşi iea răspunderea, corectează textul şi, fără a tineà seamă de textele manuscrise, dă καιρίην în loc de καιρίῃ. Verbul τυγχάνω cere genitivul, aşà, de exemplu, avem în tragedia *Agamemnon* a lui Eschil, la vers 1293, pasajul unde Casandra zice »καιρίας πληγῆς τυχεῖν«.—Moartea lui Cambise, astfel cum ne-o relatează Erodot, este de sigur versiunea pe care el a cules-o din gura preoţilor egipteni cari au văzut în rana aceasta o manifestare a răsbunării zeului lor Apis rănit la coapsă de Cambise şi insultat de el. (Vezi mai sus Cap. 29). Versiunea lui Ctesias, (*Excerpta Persica*, § 12) diferă întru câtvà de aceea a lui Erodot. Acel autor, foarte suspectat subt punctul de vedere al veracităţii, pretinde că Cambise s'ar fi rănit accidental la coapsă pe când tăià cu spada lui o vergeà şi o netezià, şi că după 11 zile ar fi murit din cauza inflamaţiei produse de această rană. Inscripţia dela Behistun pe de altă parte spune curat că Cambise s'a sinucis (*sinucizându-se, murì*), după ce întregul imperiu se revoltă în contra lui. (Coloana I, § 11).

[4] ἐκέχρηστο. Pentru forma cu sau fără σ subt care se prezentă acest verb în Erodot vezi nota 5 dela pag. 398, vol. II.

[5] ἐκ Βουτοῦς πόλιος. Am descris oraşul acesta în vol. II, la pag. 160, nota 2.

[6] ἐν τοῖσί οἱ ἦν πάντα τὰ πρήγματα. La Cap. 122 din Cartea I avem ἦν τέ οἱ ἐν τῷ λόγῳ.

νοισι ἔλεγε[1] ἄρα.[2] Καὶ δὴ ὡς τότε ἐπειρόμενος[3] ἐπύθετο τῆς πόλιος τὸ οὔνομα,[4] ὑπὸ τῆς συμφορῆς τῆς τε ἐκ τοῦ μάγου ἐκπεπληγμένος καὶ τοῦ τρώματος ἐσωφρόνησε·[5] συλλαβὼν δὲ τὸ θεοπρόπιον εἶπε· »Ἐνθαῦτα Καμβύσεα τὸν Κύρου ἐστὶ πεπρωμένον τελευτᾶν«.

bătrân în Agbatana din Media unde se aflau avuţiile lui, oracolul însă vorbise în realitate de Agbatana din Siria. Dar îndată ce, după întrebarea lui, află numele oraşului, supărarea ce i-au pricinuit-o magul şi rana (lui) l-au cuminţit; înţelegând (adevăratul sens) al oracolului, zise: »Acì e decretat că va murì Cambise, fiul lui Ciru«.

[1] τὸ δὲ χρηστήριον τοῖσι ἐν Συρίῃ Ἀγβατάνοισι ἔλεγε. Acest incident aminteşte întru câtvà unul pe care tradiţia engleză s'ar fi leagă de numele regelui Angliei Enric al IV-lea. După tradiţia aceea s'ar fi proorocit acelui rege că trebuià să moară în Ierusalim. Enric al IV-lea a înţeles prin aceasta cetatea sacră din Iudea; el a murit însă la Westminster, în apartamentul care purtà atunci, cum poartă şi astăzi, numele de *Jerusalem chamber*. În tragedia sa *Enric al IV-lea*, partea II, actul al IV-lea, Shakespeare face la sfârşit aluzie la această profeţie.

[2] ἔλεγε ἄρα. Aşà şi mai jos la Capitolul următor οὐκ ἦν ἄρα. La Cartea IV, Cap. 64 avem ἦν ἄρα unde vezi vol. IV, pag. 85, nota 5.

[3] ἐπειρόμενος. În unele texte ἐπειρεόμενος, respins de Dindorf, de Bredoviu şi de Creutzer.

[4] τῆς πόλιος τὸ οὔνομα. La cazul analog pe care l-am comparat la finele notei 1 de mai sus cu temerea superstiţioasă a lui Cambise în această istorisire a morţii lui, putem adăogà un alt exemplu tras iar din tragedia *Enric IV*, a lui Shakespeare, partea II, act. IV, scena 1, unde se pune pe scenă spaima ducelui de Suffolk când află numele lui Walter Whitmore care trebuià să-l ucidă:

Whitmore ..... »My name is Walter Whitmore.
How now? Why startest thou? What, doth death affright?
Suffolk. Thy name affrights me, in whose sound is death.
A cunning man did calculate my birth
And told me that by *water* I should die«.

Mai putem în fine adăugà alte două exemple citate de Bähr, cari pot fi comparate cu cele relatate acì de Erodot despre Cambise. Primul caz este acela al lui Roberto Guiscardo, ducele Apuliei, căruia i se proorocise, ca şi regelui Enric al IV-lea al Angliei, că trebuià să moară la Ierusalim. El se îmbolnăvì la Zante pe când mergeà în Palestina şi poposì într'un sat din acea insulă al căruia nume s'a întâmplat să fie tot Ierusalim. Când a aflat care erà numele acestui sat, boala lui s'a agravat aşà încât după puţine zile a şi murit acolo. Al doilea caz este relatat de Raümer (*Geschichte der Hohenstaufen*, VIII, 5, vol. IV, pag. 439). El spune că principele italian Ezelino, sosind într'un loc căruia îi ziceà Cassano, fu grav rănit, prins de inamic şi aruncat în fiare. Întrebând cum se numià locul, a aflat că se numià Cassano; »atunci«, zise el, »acì am să mor fiindcă mi s'a prevestit că eram destinat să mor la »Bassano şi acest nume e aproape acelaş cu Cassano«. E cert că autosugestiunea joacă un rol important şi chiar deciziv în multe cazuri de felul acesta.

[5] ἐσωφρόνησε. După Erodot Cambise a fost atins de nebunie chiar din momentul în care a insultat şi rănit pe zeul Apis (vezi mai sus Cap. 30) şi

65. Τότε μὲν τοσαῦτα· ἡμέρῃσι δὲ ὕστερον ὡς εἴκοσι[1] μεταπεμψάμενος Περσέων τῶν παρεόντων τοὺς λογιμωτάτους, ἔλεγέ σφι τάδε· »Ὦ Πέρσαι, καταλελάβηκέ[2] »με τὸ πάντων μάλιστα ἔκρυπτον »πρηγμάτων, τοῦτο ἐς ὑμέας ἐκ»φῆναι.[3] Ἐγὼ γὰρ, ἐὼν ἐν Αἰ»γύπτῳ, εἶδον ὄψιν ἐν τῷ ὕπνῳ, »τὴν μηδαμὰ ὄφελον ἰδεῖν.[4] Ἐδό»κεον δέ μοι ἄγγελον ἐλθόντα ἐξ »οἴκου[5] ἀγγέλλειν, ὡς Σμέρδις »ἱζόμενος ἐς τὸν βασιλήϊον θρόνον »ψαύσειε τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ.[6] »Δείσας δὲ μὴ ἀπαιρεθέω τὴν ἀρ»χὴν[7] πρὸς τοῦ ἀδελφεοῦ, ἐποίησα »ταχύτερα ἢ σοφώτερα·[8] ἐν τῇ »γὰρ ἀνθρωπηΐῃ φύσι[9] οὐκ ἐνῆν »ἄρα τὸ μέλλον γίνεσθαι ἀποτρέ-

65. Atâta (zise el) atunci; dar ca douăzeci de zile după (aceasta) trimise după fruntaşii Perşilor cari se aflau acolo, şi le vorbì astfel: »O Perşilor, »eu sunt (acum) silit să vă di»vulg pe acela din actele mele »pe care mai cu osebire îl păs»tram secret. Pe când eram în »Egipt, am avut în somn o ve»denie pe care ar fi fost mai »bine dacă nu o aveam. Mi s'a »părut că a venit un trimis de »acasă care m'a vestit că Smer»dis şedeà pe tronul regal şi »că atingeà cerul cu capul. Te»mându-mă atunci ca nu cumvà »să fiu desbrăcat de putere de »către fratele (meu), am proce-

---

prin acest verb autorul înţelege că înainte de a murì raţiunea i-a revenit şi că astfel a putut să-şi dea seamă de situaţia desperată în care se aflà.

[1] ὡς εἴκοσι. Manuscrisul sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge, precum şi cel wesselingian din Viena, suprimă pe ὡς, fixând astfel exact moartea lui Cambise la 20 zile după ce a fost rănit. Ctesias zice că a murit unsprezece zile după căpătarea ranei, dar tot ce afirmă Ctesias e supus la cauţiune.

[2] καταλελάβηκε. Pentru sensul acestui verb vezi mai sus nota 1, p. 105.

[3] ἐκφῆναι. Creutzer scrie ἐκφῆναι, fără ι subscris.

[4] τὴν μηδαμὰ ὄφελον ἰδεῖν. Textual *pe care de fel nu mi-a folosit s'o văd*, în alte cuvinte *pe care regret că am văzut-o*, sau, *mai bine nu o vedeam*. Găsim verbul acesta tot în sensul acesta la Cap. 111 din Cartea I. Tragedia *Medea* a lui Euripide începe cu cuvintele »Εἰθ' ὤφελ' Ἄργους μὴ διαπτᾶσθαι σκάφος«. — Unele ediţii scriu ὤφελον.

[5] ἐξ' οἴκου. De acasă şi nu dela palatul regal. Mesagerul în chestiune venià din Persia unde erà leagănul casei lui Ciru şi a dinastiei Achemenide; el nu venià din capitala lui Cambise, adică dela Egbatana din Media. Nu trebue să uităm că în timpul domniei lui Cambise scaunul imperiului persan nu se aflà în Persia, aşà că singularul ἐξ' οἴκου e foarte la locul lui. Cambise vorbeşte de casa lui proprie şi aceasta se potriveşte bine cu expresia ἐκ Περσέων de care se servă autorul nostru mai sus la Cap. 30, unde e vorbă iar de această vedenie.

[6] ἱζόμενος ἐς τὸν βασιλήϊον θρόνον ψαύσειε τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ. Vezi mai sus Capitolele 30 şi 64.

[7] Δείσας δὲ μὴ ἀπαιρεθέω τὴν ἀρχὴν. Mai jos la Cap. 126 avem »ἀπαραιρημένους τὴν ἀρχὴν«.

[8] ταχύτερα ἢ σοφώτερα. Expresie cu totul idiomatică pe care o întâlnim iar la Cap. 194 din Cartea VII.

[9] φύσι. Unele ediţii au φύσει precum au mai jos ὄψει în loc de ὄψι. Tot aşà am scris ὄψι şi la Cap. 141 din Cartea II.

»πειν·[1] ἐγὼ δὲ ὁ μάταιος[2] Πρη-
»ξάσπεα ἀποπέμπω ἐς Σοῦσα
»ἀποκτενέοντα Σμέρδιν. Ἐξεργα-
»σθέντος δὲ κακοῦ τοσούτου ἀδεῶς
»διαιτώμην, οὐδαμὰ ἐπιλεξάμενος,[3]
»μή κοτέ τίς μοι, Σμέρδιος ὑπα-
»ραιρημένου, ἄλλος ἐπαναστατὴ
»ἀνθρώπων. Παντὸς δὲ τοῦ μέλ-
»λοντος ἔσεσθαι ἁμαρτῶν, ἀδελ-
»φεοκτόνος[4] τε, οὐδὲν δέον,[5] γέ-
»γονα, καὶ τῆς βασιληΐης οὐδὲν
»ἔσσον[6] ἐστέρημαι. Σμέρδις γὰρ
»δὴ ἦν ὁ μάγος, τόν μοι ὁ δαί-
»μων προέφαινε[7] ἐν τῇ ὄψι ἐπ-
»αναστήσεσθαι. Τὸ μὲν δὴ ἔργον
»ἐξέργασταί μοι, καὶ Σμέρδιν τὸν

»dat cu mai mare pripă decât
»înțelepciune; căci, din neferi-
»cire, nu stă în puterea omu-
»lui să ocolească destinul; ne-
»socotitul (ce sunt), am trimis
»pe Prexaspe la Susa ca să
»ucidă pe Smerdis. Săvârșin-
»du-se acest act fatal, trăiam
»în liniște fără teamă că s'ar
»puteà, odată Smerdis înlătu-
»rat, ca vreun altul să se răs-
»vrătească vreodată în contra
»mea. M'am înșelat asupra con-
»secințelor, am devenit fratricid
»fără necesitate și nu am fost
»mai puțin alungat de pe tron.

[1] ἐν τῇ γὰρ ἀνθρωπηΐῃ φύσι οὐκ ἐνῆν ἄρα τὸ μέλλον γίνεσθαι ἀποτρέπειν. E puțin probabil să fi rostit Cambise aceste cuvinte, căci ele enunță o doctrină fatalistă, esențial elenică și contrarie credinței Perșilor. E probabil că Erodot a pus acì în gura lui Cambise o convingere a lui proprie, pe care o enunță des în scrierile lui, (Vezi nota 3, pag. 160, vol. I.— În loc de ἀποτρέπειν unele ediții au ἀποτράπειν. (Vezi nota asupra cuvântului παρατρέπουσι dela Cap. 2 din Cartea III). Traducerea textuală a frazei acesteia ar fi *căci nu stă în firea umană să împedice viitorul de a se îndeplini*. ἄρα dă frazei o putere deosebită, accentuând faptul enunțat, și e greu de tradus : am încercat să dau această forță frazei traducând pe ἄρα prin *din nefericire* și dându-i o formă mai liberă și mai intelegibilă decât ar rezultà dintr'o traducere strict textuală.

[2] μάταιος. Un om care judecă fals, așà dar un nesocotit. Avem acest adjectiv în sensul acesta la Cartea II, Cap. 118, unde vezi vol. II, pag. 302, nota 6; la Cap. 56 din Cartea aceasta și în alte locuri.

[3] ἐπιλεξάμενος. Verbul ἐπιλέγεσθαι însemnează a medità, a fi pe gânduri (vezi vol. I, pag. 136, nota 2), întocmai ca expresia noastră *a se pune pe gânduri* el implică un grad oarecare de temere sau de aprehensiune și uneori ajunge a fi sinonim cu φοβεῖσθαι ca acì și în Cartea VII la Capitolele 47, 49, 52 și 236.

[4] ἀδελφεοκτόνος. Pollux (III, 25) citează acest epitet pe care, zice Erodot, că și l-ar fi dat Cambise.

[5] οὐδὲν δέον. Schweighäuser dă un înțeles greșit acestor cuvinte interpretându-le prin »præter jus et fas«, adică *pe nedrept*. Sensul adevărat este *în van*, adică *fără rezultat*. Cambise nu erà om să regrete ceeace făcuse pentru motivul că erà un act criminal și nedrept: tot ce regretà erà că crima fusese comisă de geaba. Probă că așà este sensul frazei e că la Capitolul precedent, vorbind de uciderea lui Smerdis, autorul nostru spune că Cambise »μαθὼν δὲ ὡς μάτην ἀπολωλεκὼς εἴη τὸν ἀδελφεὸν, ἀπέκλαιε Σμέρδιν«: μάτην în acel pasaj explică bine pe οὐδὲν δέον din pasajul de față.

[6] ἔσσον. În textul lui Blakesley, ἧσσον.

[7] τόν μοι ὁ δαίμων προέφαινε. La Cap. 210 din Cartea I avem »ὁ δαίμων προέφαινε ὡς« s.c.l. Asemeni vezi Cap. 37, Cartea VII. Răspunsul unui oracol erà adeseori desemnat prin cuvântul πρόφαντον. (Vezi Cap. 63 din Cartea V și Cap. 93 din Cartea IX). De acolo derivă și cuvântul *profeție*.

»Κύρου μηκέτι ὑμῖν ἐόντα λογί-
»ζεσθε· οἱ δὲ ὑμῖν [1] μάγοι κρατέ-
»ουσι τῶν βασιληΐων, τόν τε ἔλι-
»πον ἐπίτροπον τῶν οἰκίων, καὶ ὁ
»ἐκείνου ἀδελφεὸς Σμέρδις. Τὸν
»μέν νυν μάλιστα χρῆν, ἐμεῦ αἰ-
»σχρὰ πρὸς τῶν μάγων πεπονθό-
»τος, [2] τιμωρέειν ἐμοί, οὗτος μὲν [3]
»ἀνοσίῳ μόρῳ τετελεύτηκε ὑπὸ [4]
»τῶν ἑωυτοῦ οἰκηΐωτάτων. [5] Τούτου
»δὲ μηκέτι ἐόντος, δεύτερα τῶν
»λοιπῶν, [6] ὑμῖν, ὦ Πέρσαι, γίνεταί
»μοι ἀναγκαιότατον ἐντέλλεσθαι τὰ
»θέλω μοι γενέσθαι τελευτῶν τὸν
»βίον. Καὶ δὴ ὑμῖν τάδε ἐπισκή-
»πτω, θεοὺς τοὺς βασιληΐους ἐπι-
»καλέων, [7] καὶ πᾶσιν ὑμῖν καὶ μά-

»Căci Smerdis magul e acela
»despre carele a proorocit di-
»vinitatea prin vedenia (din
»somn), că aveà să se răscoale
»în contra mea. Dar faptul a
»fost săvârşit de mine şi să
»consideraţi pe Smerdis, fiul
»lui Ciru, ca ne mai fiind între
»voi; acum voi aveţi magi cari
»deţin puterea regală, pe acela
»pe care l-am lăsat ca supra-
»veghetor al palatului, precum
»şi pe Smerdis, fratele acestuia.
»Acela carele mai ales dintre
»toţi, acum când am suferit un
»neajuns ce mi l-au făcut ma-
»gii, trebuià să mă răsbune,

[1] ὑμῖν. Acest dativ este foarte emfatic şi accentuează faptul că interesele Perşilor de sânge pur erau jicnite prin trecerea succesiunii tronului în mâna castei magilor. E ca şi cum ar fi zis Cambise: *Aţi pătit-o, puterea regală e în mâna magilor.*

[2] ἐμεῦ αἰσχρὰ πρὸς τῶν μάγων πεπονθότος. Acest genitiv, după părerea lui Creutzer, e iar emfatic şi dă o putere mai mare frazei decât ar fi dat dativul ἐμοὶ .... πεπονθότι. (Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 681).

[3] μὲν. La Cap. 75 mai jos avem iar un exemplu unde μὲν urmează un alt μὲν în loc de δὲ. E o repetire pe care am tradus-o prin *zic*.

[4] τετελεύτηκε ὑπὸ. Pentru verbul acesta urmat de prepoziţia ὑπὸ, vezi gramatica elină a lui Kühner, § 392.

[5] οἰκηΐωτάτων. În textul lui Gaisford οἰκηΐοτάτων şi în manuscrisul sancroftian οἰκειοτάτων.

[6] τῶν λοιπῶν. Larcher dă acestor cuvinte sensul de *în fine*, întocmai ca expresia λοιπὸν de care abuzează mult Grecii moderni. Mi se pare însă că la epoca la care scrià Erodot această locuţiune nu puteà avea acest sens. Mai sunt două păreri, una. pe care o susţine Bähr, că τῶν λοιπῶν se referă la superlativul ἀναγκαιότατον, sensul fiind: »atunci, fiind Smerdis mort, în rândul al doilea din câte mai rămân de spus, iată acelea ce le cred eu de mai mare importanţă şi acelea sunt dorinţele mele când voiu fi mort«. Aceasta e şi interpretarea dată de Schweighäuser. Prefer părerea lui Lhardy care înţelege prin τῶν λοιπῶν restul Perşilor, abstracţie făcută de Smerdis; idea autorului este, cred, că dacă Smerdis ar fi fost încă în vieaţă, Cambise i-ar fi comunicat lui ultimele lui dorinţe; acela însă fiind asasinat, nu-i mai rămâneà lui Cambise decât să spue Perşilor celorlalţi cari erau aceste ultime dorinţe ale lui.

[7] θεοὺς τοὺς βασιληΐους ἐπικαλέων. În inscripţia dela Behistun aproape la fiecare paragraf Dariu repetă că a fost ajutat de Ormuzd (Auramazdá); numai într'un singur paragraf (cel de-al 13-lea din coloana 4-a se zice: »Ormuzd mi-a dat ajutor odată cu ceilalţi zei cari sunt«. Bähr crede că zeii pe cari îi invoacă Cambise acì ca zei regali ai dinastiei Achemenizilor şi despre cari e vorbă în Istieu (V, 106) nu sunt decât aceia pe cari Ciru murind i-a invocat subt denumirea de *zei ai părinţilor mei* (θεοὺς πατρῴους). Vezi

»λιστα Ἀχαιμενιδέων τοῖσι παρ- »εοῦσι, μὴ περιϊδεῖν τὴν ἡγεμο- »νίην αὐτις ἐς Μήδους περιελθοῦ- »σαν·[1] ἀλλ', εἴτε δόλῳ ἔχουσι αὐ- τὴν κτησάμενοι, δόλῳ ἀπαιρεθῆναι[2] »ὑπὸ ὑμέων· εἴτε καὶ σθένεϊ[3] τεῳ »κατεργασάμενοι. σθένεϊ[3] κατὰ τὸ

»acela, zic, a fost ucis prin- »tr'un destin fatal chiar de că- »tre cei mai aproape de el. »Acum (însă) că acela nu mai »este, nu-mi mai rămâne în al »doilea rând nimic care mi se »impune mai mult decât să vă

Xenofon, *Ciropedia* VII, 7, 17. Nu cred însă cu Bähr că aceşti zei puteau fi Jupiter, pe care îl califică Ciru de πατρῴον (*Cirop.* I, 6, § 1) şi Vesta, pe care o califică de πατρῴαν (*Cirop.* VII, 4, § 1), pentrucă prin Vesta s'ar înţelege cultul focului, şi acel cult, care a fost importat de Magi din Sicilia, deşi se altoise bine în massele de jos pe credinţa veche ariană care era dualistică, tot nu prinsese bine rădăcină în familia regală Achemenidă, a cărei credinţă era cea pur dualistică veche. Probabil că zeii aceştia despre cari e vorbă acì sunt mai mult genii familiale decât divinităţi propriu zise.

[1] μὴ περιϊδεῖν τὴν ἡγεμονίην αὐτις ἐς Μήδους περιελθοῦσαν. Acest mod de a privì revolta lui Smerdis magul în contra dinastiei achemenide ca un triumf al Mezilor asupra Perşilor este şi acela spre care inclină Heeren (*Naţiile asiatice*, vol. I, pag. 346), precum şi istoricul englez Grote (*Istoria Greciei*, vol. IV, pag. 298—502). Că nu astfel o priviau chiar Perşii o arată clar inscripţia dela Behistun când spune că Gomates (Smerdis magul) era originar din Pisiacada (oraş situat în Persia şi nici cum în Media), că cauza lui a fost îmbrăţişată mai întâiu de Perşi, şi unde Dariu îşi exprimă mirarea cum de nu s'a împotrivit lui Gomates nici un persan, nici un med şi nici un membru al familiei lui (Coloana I, § 13, al. 2). Şi în adevăr, judecând după inscripţia dela Behistun, această revoltă a falsului Smerdis, pe când Cambise zăbovià în Egipt şi în Siria, a fost o revoltă, nu politică, ci religioasă. Religia magilor era de origine scitică şi fu introdusă de Sciţi în Media; de acolo trecù în Persia unde a prins bine numai în păturile poporului de jos altoindu-se pe trunchiul vechei credinţe ariane dualistice propoveduite de Zoroastru. Magismul însă întâmpină rezistenţă în tendinţele mai conservatoare şi mai seculare ale nobleţei şi ale dinastiei achemenide care nu admiteà sistem teocratic şi regi preoţi. Iată de ce îndată ce nobilii Perşi se convinseră că falşul Smerdis nu era Smerdis fiul lui Ciru, ci un preot, ei îl părăsiră. Trebue dar să considerăm revolta lui Smerdis magul ca o cursă întinsă de magi poporului pentru a servì în realitate interesele religioase ale castei lor. Magii au ştiut să profite de starea de nemulţumire cauzată în Persia de prelungita absenţă a regelui în Egipt, sau, ca să cităm cuvintele chiar ale faimoasei inscripţii dela Behistun: »Când Cambise plecă în Egipt, statul deveni rău, anarhia şi intriga se lăţiră peste tot«. Asasinatul lui Smerdis şi faptul asemănării lui Gomates magul cu Smerdis sau Bardes au dat o ocazie cât se poate de bună magilor ca să substitue pe agentul lor fiului lui Ciru şi ca să împingă pe Perşii nemulţumiţi să le servească scopurile aşezând pe tron pe unul dintre ai lor cu gândul că au aşezat acolo pe fiul marelui lor rege, întemeietorul imperiului lor. Îndată însă ce Perşii, cum am spus, au văzut şi s'au convins că Smerdis cel adevărat fusese asasinat şi că acela pe care îl puseseră pe tron nu era decât un mag deghizat, l-au părăsit ca să pue în locul lui pe Dariu care făceà parte din familia lor regală. — Pentru verbul περιϊέω, îl avem în Cartea I la Cap. 7, 96, 120, 187 şi 210 şi vezi vol. I, pag. 213, nota 6.

[2] ἀπαιρεθῆναι. Aceasta e forma verbului pe care am măntinut-o la Cap. 70 din Cartea I şi mai jos în Cartea aceasta la Cap. 126. Multe ediţii au ὑπαιρεθῆναι şi trei manuscrise ἀφαιρεθῆναι.

[3] σθένεϊ. Mehler propune suprimarea acestui cuvânt. El în adevăr ar puteà lipsì fără prejudiciu sensului, dar stilul ar pierde pentrucă repetarea lui corespunde cu repetarea lui δόλῳ în clauza precedentă: afară de aceasta

»καρτερὸν[1] ἀνασώσασθαι. Καὶ ταῦ-
»τα μὲν ποιεῦσι ὑμῖν γῆ τε καρ-
»πὸν ἐκφέροι, καὶ γυναῖκές τε καὶ
»ποίμνια τίκτοιεν, ἐοῦσι ἐς τὸν
»ἅπαντα χρόνον ἐλευθέροισι·[2] μὴ
»ἀνασωσαμένοισι δὲ τὴν ἀρχὴν,
»μηδ' ἐπιχειρήσασι ἀνασώζειν,[3] τὰ
»ἐναντία τούτοισι ἀρέομαι[4] ὑμῖν
»γενέσθαι· καὶ πρὸς ἔτι τούτοισι,[5]

»spun, vouă, o Perşilor, ce do-
»resc eu să se facă când voiu
»încetà din vieaţă. Vă conjur
»pe toţi, şi mai cu osebire pe
»aceia din Achemenizi cari sun-
»teţi acì prezenţi, făcând apel
»la zeii casei noastre regale,
»ca să nu îngăduiţi ca puterea
»regală să treacă din nou în

toate manuscrisele îl au, ceeace probează mai mult decât orice că a figurat în textul original al lui Erodot.

[1] κατὰ τὸ καρτερὸν. Locuţiunea aceasta există în Cartea I la Cap. 76 şi 212 unde vezi vol. I, pag. 407, nota 3. Ctesias se servă de o expresie analogă »κατὰ κράτος« (*Excerpta Persica*, § 7). La Cap. 201 din Cartea IV avem κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρὸν. (Vezi vol. IV, pag. 300, nota 1), asemeni şi la Cartea V, Cap. 62).

[2] γῆ τε καρπὸν ἐκφέροι, καὶ γυναῖκές τε καὶ ποίμνια τίκτοιεν, ἐοῦσι ἐς τὸν ἅπαντα χρόνον ἐλευθέροισι. Această urare, ca şi blestemul corespunzător, este curat elenică şi nu persică, aşà că e mai mult ca probabil că Erodot pune acì în gura lui Cambise cuvinte cari sunt mai mult ale lui proprii decât ale acestui rege muribund, şi autorul nostru, al cărui spirit poetic şi plin de ideal străbate adeseori prin ţesătura stearpă şi prozaică a naraţiunii istorice, s'a inspirat, când a scris aceste cuvinte, dintr'un pasaj din tragedia *Oedip rege* a poetului său favorit Sofocle, linia 263:

. . . . . »εὔχομαι θεοὺς
»μήτ' ἀροτὸν αὐτοῖς γῆς ἀνιέναι τινὰ,
»μήτ' οὖν γυναικῶν παῖδας« κ.τ.λ.

În loc de ποίμνια ediţia lui Creutzer şi a lui Bähr au ποῖμναι care figurează numai într'un singur manuscris vechiu şi anume în cel din biblioteca Medici la Florenţa. E adevărat că la Cap, 126 din Cartea I avem autoritatea unanimă a tuturor manuscriselor în favoarea formei feminine τὰς ποίμνας, dar nu pentru aceasta trebue să respingem forma neutră τὰ ποίμνια care există şi ea şi de care s'a servit probabil Erodot în pasajul de faţă, deoarece toate manuscrisele celebre îl au cu o singură excepţie. La Cap 139 din Cartea VI avem iar forma feminină. — Întru cât priveşte cuprinderea femeilor şi a vitelor în una şi aceeaş categorie, aceasta e un caracteristic al epocii primitive când femeia eră considerată ca o avere a bărbatului şi pusă pe aceeaş treaptă cu vitele lui. Putem comparà această frază cu textul celei de a 10-a poruncă din Biblie: »Nu vei râvnì pe soţia vecinului tău, nici pe boul lui, nici pe asinul »lui, nici nimic care e al lui«.

[3] ἀνασώζειν. Câţivà comentatori, între cari Cobet, consideră acest cuvânt ca suspect şi bănuind că ar fi fost intercalat în text de o mână străină, propun ştergerea lui. El trebue însă mănţinut, nu numai fiindcă figurează în toate manuscrisele, dar şi pentrucă, departe de a fi superfluu, dă mai mare putere clauzei.

[4] ἀρέομαι. Toate manuscrisele scriu astfel, afară de cel florentin unde găsim ἀρέωμαι. Forma adoptată de Lhardy ἀρῶμαι nu e bazată pe nici o autoritate.

[5] τούτοισι. Tot Cobet crede că acest τούτοισι e eronat şi că provine dintr'o confuzie cu τούτοισι din clauza precedentă şi că acì ar trebuì să se ceteascà προσέτι τοιοῦτο τέλος s.c.l. Această părere însă e greşită, cred, pentrucă formula πρὸς ἔτι τούτοισι există şi în alte pasaje din Erodot, ca de exemplu în Cartea VII la Cap. 197 şi în Cartea IX la Cap. 110.

»τὸ τέλος Περσέων ἑκάστῳ ἐπιγε-
»νέσθαι οἷον ἐμοὶ ἐπιγέγονε«. Ἅμα
τε εἶπας ταῦτα[1] ὁ Καμβύσης ἀπέ-
κλαιε πᾶσαν τὴν ἑωυτοῦ πρῆξιν.

»mâna Mezilor; dacă prin vi-
»clenie au stabilit-o, (tot) prin
»viclenie trebue ca voi să le-o
»smulgeţi; dacă iar o conservă
»prin forţă, la forţă opuneţi şi
»voi forţă ca s'o salvaţi. Dacă
»voi veţi face aceasta, să (vă)
»producă pământul rod (bun),
»femeile şi turmele (voastre)
»să nască şi să fiţi în veci li-
»beri! Dacă însă nu salvaţi
»stăpânirea, şi nu faceţi o
»sforţare s'o salvaţi, vă bles-
»tem ca să vi se întâmple con-
»trariul acestora; şi afară de
»aceasta, fie sfârşitul fiecărui
»Persan aşà cum a fost al
»meu!« Pe când rostià încă
(cuvintele) acestea, Cambise de-
plângeà întreaga lui nenoro-
cire.

66. Πέρσαι δ' ὡς τὸν βασιλέα εἶδον ἀνακλαύσαντα, πάντες τά τε ἐσθῆτος ἐχόμενα εἶχον, ταῦτα κατηρείκοντο,[2] καὶ οἰμωγῇ ἀφθόνῳ διεχρέοντο.[3] Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς

66. Perşii, când văzură pe regele (lor) plângând, rupseră toţi vestmintele lor şi se bociră până nu mai putură. După aceasta, descompunându-se osul

[1] Ἅμα τε εἶπας ταῦτα. Avem această locuţiune care exprimă sincronism la Cap. 112 din Cartea I şi la Cap. 67 din Cartea IV.

[2] πάντες τά τε ἐσθῆτος ἐχόμενα εἶχον, ταῦτα κατηρείκοντο. Sfâşierea hainelor erà manifestaţia cea mai adâncă a durerii şi a doliului la popoarele antice, mai ales la cele asiatice. Găsim exemple destule în Biblie. Moartea unui suveran, fiind privită ca o calamitate naţională, erà jeluită şi ea prin ruperea vestmintelor. (Vezi Cartea VIII, Cap. 99; Xenofon, *Ciropedia*, III, 1, 13; III, 3, 67; V, 1, 6, s.c.l.). — κατηρείκοντο e echivalent cu κατεσχίζοντο. (Vezi Hesichiu, II, pag. 202). — Cât pentru τά τε ἐσθῆτος ἐχόμενα, aceasta e un elenism însemnând *privitor la vestmintele lor*. Să comparăm cu »τά γε τῶν ὀνειράτων ἐχόμενα« dela Cap. 120, Cartea I, unde vezi nota 2, pag. 213, vol. I, şi cu »τὰ εἶχον αἰτίων ἐχόμενα« dela Cap. 25 mai sus, unde vezi nota 7, pag. 60. — Eschil, în tragedia *Perşii*, pune pe scenă pe nobilii Persani simpatizând cu durerea suveranului lor prin boceli, smulgere a părului din cap şi sfâşierea vestmintelor lor:

»πέπλον δ' ἔρεικε κολπίαν ἀκμῇ χεροῖν«. (*Persae:* vers 1060).

[3] διεχρέοντο. Astfel stă scris în manuscrisul sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge precum şi în manuscrisul din Viena.

ἐσφακέλισέ τε τὸ ὀστέον[1] καὶ ὁ μηρὸς τάχιστα ἐσάπη, ἀπήνεικε[2] Καμβύσεα τὸν Κύρου, βασιλεύσαντα μὲν τὰ πάντα ἑπτὰ ἔτεα καὶ μῆνας πέντε,[3] ἄπαιδα δὲ τὸ παράπαν ἐόντα ἔρσενος καὶ θήλεος γόνου. Περσέων δὲ τοῖσι παρεοῦσι ἀπιστίη πολλὴ ὑπεκέχυτο,[4] τοὺς μάγους ἔχειν τὰ πρήγματα· ἀλλ' ἠπιστέατο[5] ἐπὶ διαβολῇ εἰπεῖν

(rănitului) şi cangrenând repede coapsa, se sfârşi cu Cambise, fiul lui Ciru, după ce domnise peste tot şapte ani şi cinci luni, fără să lase defel copii (după el), nici băieţi, nici fete. Perşii cari erau împrejurul lui nu crezură de loc că magii puseseră mâna pe situaţie; ei erau convinşi că din

Celelalte manuscrise şi câtevà ediţii, între cari aceea a lui Long şi Macleane, au διεχρέωντο. Tot ἐχρέοντο am scris la Cap. 57 de mai sus unde iarăş ediţia lui Blakesley are ἐχρέωντο. Nu văd care ar fi necesitatea unui augment acì. — Traducerea textuală a cuvintelor καὶ οἰμωγῇ ἀφθόνῳ διεχρέοντο ar fi: *şi s'au uzat cu bocituri multe.*

[1] ἐσφακέλισέ τε τὸ ὀστέον. Erodot se servă de verbul σφακελίζειν la Cap. 136 din Cartea VI şi acel pasaj e aproape identic cu acesta: »Μιλτιάδης μὲν μετὰ ταῦτα, σφακελίσαντός τε τοῦ μηροῦ καὶ σαπέντος, τελευτᾷ«; la Cap. 28 din Cartea IV îl găsim întrebuinţat cu prepoziţia ἀπὸ şi acolo sensul este a degerà. Sensul primitiv al acestui verb este *a se descompune*, aşà că e sinonim cu a cangrenà, când e vorbă de o rană cum e în cazul de faţă.

[2] ἀπήνεικε. Schweighäuser propune suplinirea cuvintelor ἡ νοῦσος, sau τὸ κακόν. Nu e însă necesară această suplinire, mai ales că la Cap. 27 din Cartea VI avem »τοὺς δὲ ὀκτὼ τε καὶ ἐννενήκοντα αὐτῶν λοιμὸς ὑπολαβὼν ἀπήνεικε« unde ἀπήνεικε are un înţeles finit. La Cap. 17 din Cartea VII vedem acest verb însoţit de un infinitiv, συνήνεικε ἀποθανεῖν, şi e posibil că şi aicea se subţînţelege ἀποθανεῖν: dar aceasta nu constitue un motiv pentru ca să facem amplificări într'un text asupra căruia toate manuscrisele sunt de acord.

[3] Καμβύσεα τὸν Κύρου, βασιλεύσαντα μὲν τὰ πάντα ἑπτὰ ἔτεα καὶ μῆνας πέντε. Din canonul lui Ptolemeu reiese faptul că domniile lui Cambise şi ale falsului Smerdis la un loc au ocupat 8 ani, din cari vedem acì că mai mult de 7 au fost ocupate de domnia lui Cambise, pentrucă acel canon spune că 8 ani au intervenit între moartea lui Ciru şi suirea lui Dariu Istaspe pe tronul Persiei, ceeace nu lasă nici un an pentru domnia magului. În acel canon al lui Ptolemeu nici că se face menţiune despre domnia falsului Smerdis, lucru care se explică prin faptul că acolo nu se pomeneşte nici o domnie care a durat mai puţin de un an. Manethon acordă şi el 8 ani de durată domniei lui Cambise, aşà că aceasta trebue să fie cifra adevărată. Suma de 19 ani acordată acestei domnii de Clement din Alexandria e greşită, cum e şi aceea de 18 dată de Ctesias; acest din urmă autor însă a fost poate rău copiat de scriitorul manuscrisului *Excerpta Persica*, care a scris poate IH în loc de X. După calculele făcute de cei mai buni cronologi, moartea lui Cambise a avut loc la anul 521 înainte de era noastră, ceeace însemnează, după cronologia elină, în anul al 4-lea al Olimpiadei LXIV. — Inscripţia dela Behistun spune că Cambise s'a sinucis de necaz că Magii se făcuseră stăpâni pe putere şi Strabon pare a urmà această tradiţie când spune la finele § 3 din Cap. XV »διαδεξάμενος δὲ τοῦτον (adică τὸν Κῦρον) Καμβύσης υἱὸς ὑπὸ τῶν μάγων κατελύθη«. (Vezi mai sus nota 879, pag.).

[4] ἀπιστίη πολλὴ ὑπεκέχυτο. Vezi vol. II, pag. 416, nota 4 unde se va vedeà că expresia aceasta presupune lipsă de bună credinţă din partea subiectului: în alte cuvinte, în cazul de faţă, că Perşii credeau că Cambise i-ar fi indus cu ştire în eroare şi că de aceea ei nu mai aveau încredere în vorbele lui.

[5] ἠπιστέατο. Pentru forma acestui verb vezi vol. II, pag. 446, nota 3.

Καμβύσεα τὰ εἶπε περὶ τοῦ Σμέρδιος θανάτου, ἵνα οἱ ἐκπολεμωθῇ πᾶν τὸ Περσικόν.[1] Οὗτοι μέν νυν ἠπιστέατο Σμέρδιν τὸν Κύρου βασιλέα ἀνεστεῶτα·[2] δεινῶς γὰρ καὶ ὁ Πρηξάσπης ἔξαρνος ἦν μὴ μέν[3] ἀποκτεῖναι Σμέρδιν· οὐ γὰρ ἦν οἱ ἀσφαλές, Καμβύσεω τετελευτηκότος, φάναι τὸν Κύρου υἱὸν[4] ἀπολωλεκέναι αὐτοχειρίῃ.

ciudă spusese Cambise tot ce spusese cu privire la moartea lui Smerdis pentru a indispune toată suflarea persană în contra acestuia. Ei mai erau convinşi că acela carele se prezentă ca rege erà Smerdis, fiul lui Ciru; căci Prexaspe protestă cu energie că ucisese pe Smerdis; pentrucă ar fi fost riscat din partea lui, Cambise odată mort, să spuie că ucisese pe fiul lui Ciru cu propria lui mână.

67. Ὁ δὲ[5] δὴ μάγος, τελευτή-

67. Pe de altă parte magul,

[1] ἵνα οἱ ἐκπολεμωθῇ πᾶν τὸ Περσικόν. Bähr traduce latineşte: »ut sic omne illi nomen Persicum redderetur hostile«.— οἱ se referă la Smerdis. — Verbul ἐκπολεμεῖν, a fi ostil, a combate, figurează încă la Cap. 120 din Cartea IV şi la Cap. 73 din Cartea V. — Idea autorului este că Perşii, neîncrezători în cele ce le auziseră acum din gura lui Cambise şi pornind dela idea că Smerdis magul care se urcase pe tron erà, nu un impostor, ci adevărat Smerdis, fiul lui Ciru, au bănuit că Cambise născocise istoria substituţiunii pentru a-i indispune în contra aceluia care, după convingerea lor, erà autenticul Smerdis.

[2] ἀνεστεῶτα. Cu toată unanimitatea manuscriselor vechi în ceeace priveşte acest cuvânt, Valckenaer propune ἐνεστεῶτα, citând în favoarea opiniei lui întrebuinţarea verbului ἐνέστημι şi nu ἀνέστημι la Cap. 120 din Cartea I şi mai jos la Cap. următor din Cartea aceasta, cu sensul de *a fi aşezat pe tron*. Eu cred însă că cu toate aceste argumente serioase nu e vorbă acì de faptul în sine al uzurpării tronului, ci de prezenţa lui Smerdis, şi, în afară de autoritatea incontestabilă a manuscriselor, mai putem invocà în favoarea lui ἀνεστεῶτα următoarele două pasaje din Cap. 62 de mai sus: »ὅκως κοτέ σοι Σμέρδις ἀδελφεὸς »ὁ σὸς ἐπανέστηκε« urmat îndată de »εἰ μέν νυν οἱ τεθνεῶτες ἀνεστέασι«. Iată pentru ce găsesc greşită traducerea lui Rawlinson »they were convinced that »it was Smerdis the son of Cyrus who had rebelled and now sate on the »throne«. Aceeaş observaţie se aplică şi la traducerea lui Giguet: »ils suppo»sèrent donc que le roi établi était Smerdis«. Aceste două traduceri nu sunt admisibile decât dacă, în contra autorităţii manuscriselor, am admite ἐνεστεῶτα în loc de ἀνεστεῶτα.

[3] μὴ μὲν. Manuscrisele din Cambridge şi din Viena, zise respectiv sancroftiane şi wesselingiane, au μή μιν. Celelalte au μὴ μὲν. (Vezi vol. I, pag. 376, nota 10).

[4] τὸν Κύρου υἱόν. În ochii Perşilor nu uciderea lui Smerdis erà o crimă aşà de mare pe cât erà faptul că se ucisese un fiu al lui Ciru. Aceasta arată ce mare veneraţie aveau Perşii pentru memoria lui Ciru, cel mai mare rege al lor şi fundatorul imperiului lor şi al dinastiei Achemenizilor. — Am tradus fraza în forma pozitivă în loc de negativă, cum e în text, pentru a-i da o întorsătură mai conformă cu geniul limbii noastre: literal tradusă ar fi »căci nu erà sigur pentru el să spuie că ucisese cu mâna lui pe fiul lui Ciru«.

[5] δὲ. Cu toate că două manuscrise, precum şi foarte multe ediţii, între cari a lui Schweighäuser, a lui Gaisford şi a lui Blakesley, au μέν, totuş prefer

σαντος Καμβύσεω, ἀδεῶς ἐβασίλευσε, ἐπιβατεύων τοῦ ὁμωνύμου Σμέρδιος[1] τοῦ Κύρου, μῆνας ἑπτὰ τοὺς ἐπιλοίπους Καμβύσῃ ἐς τὰ ὀκτὼ ἔτεα τῆς πληρώσιος.[2] Ἐν τοῖσι ἀπεδέξατο ἐς τοὺς ὑπηκόους πάντας εὐεργεσίας μεγάλας, ὥστε ἀποθανόντος αὐτοῦ πόθον ἔχειν πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίῃ, πάρεξ αὐτῶν Περσέων. Διαπέμψας γὰρ ὁ μάγος ἐς πᾶν ἔθνος τῶν ἦρχε, προεῖπε ἀτελείην[3] εἶναι στρατηΐης καὶ φόρου[4] ἐπ' ἔτεα τρία. Προεῖπε

după mortea lui Cambise, domnì nesupărat, însuşindu-şi numele omonimului (său) Smerdis, fiului lui Ciru, timp de şapte luni cari lipsiau lui Cambise pentru a completà cei opt ani (de domnie). În aceste (şapte luni) el făcù mari binefaceri la toţi supuşii lui, aşà că la moartea lui o mare jale cuprinse pe toţi cei din Asia, cu excepţia chiar a Perşilor. Căci magul trimise la toate naţiile supuse (sceptrului) lui ca să proclame că erau scutite de armată şi (de plată) de tribut timp de trei ani. El făcù a-

---

pe δὲ care figurează în ediţia lui Creutzer şi în majoritatea manuscriselor, pentrucă e mai corect şi corespunde cu οὗτοι μέν νυν din capitolul precedent.

[1] ἐπιβατεύων τοῦ ὁμωνύμου Σμέρδιος. Mai sus la Cap. 63 avem ἐπιβατεύων τοῦ Σμέρδιος οὐνόματος. (Vezi nota 3, pag. 150). Acela e un mod mai corect de a se exprimà.

[2] μῆνας ἑπτὰ τοὺς ἐπιλοίπους Καμβύσῃ ἐς τὰ ὀκτὼ ἔτεα τῆς πληρώσιος. Sensul e clar că domnia lui Smerdis magul de 7 luni, adăogaţi celor 7 ani şi 5 luni ai domniei lui Cambise dau un total de 8 ani dela suirea pe tron a lui Cambise şi până la uciderea falsului Smerdis. Aşà dar Eusebius (*Chron. Can.* II, pag. 335) greşeşte când spune că Smerdis a domnit 7 luni după 8 ani de domnie ai lui Cambise. Acest din urmă autor pare a fi înţeles rău pe Manethon care într'aceasta e de acord cu autorul nostru. Tot astfel şi inscripţia dela Behistun confirmă cele spuse acì. Din acea inscripţie rezultă că rebeliunea magului a avut loc în ziua a 9-a a lunii Garmapada, luna căldurii, cum o indică şi numele, corespunzând cu luna noastră Iulie, (*Col.* I, § 11), apoi mai departe (§ 13) spune că Gomates (falsul Smerdis) fu ucis în a 10-a zi a lunii Bâgayâdiş, corespunzând cu luna Martie. — În ediţia lui Blakesley cuvintele τῆς πληρώσιος sunt închise între paranteze, ca şi cum ar există o bănuealà asupra autenticităţii lor, dar nu ştiu pe ce e bazată aceastà bănuealà.

[3] ἀτελείην. Ca la Cap. 54 din Cartea I unde am avut acest cuvânt, am scris ἀτελείην şi nu ἀτελῆ̂ην cum figurează în ediţia lui Long şi Macleane: într'aceasta m'am conformat cu textul lui Creutzer şi al lui Gaisford.

[4] φόρου. Tributul ce se percepeà dela naţionalităţile supuse: vezi şi mai jos la Cap. 89. Din aceasta pare a rezultà că Smerdis magul a scutit de serviciu militar şi de tribut numai pe vasalii lui, iar Perşilor propriu zişi nu le-a făcut nici o favoare; din contra, întreaga sarcină a cheltuelilor trebuià să cadă pe aceştia, şi aceasta explică poate dece, cum spune autorul în fraza care precede, Smerdis nu a fost regretat în Persia propriu zisă. Inscripţia dela Behistun (*Col.* I, § 13) spune că Smerdis magul a fost un om crud şi că a ucis mulţi Perşi; dar să nu uităm că acolo vorbeşte Dariu, inamicul personal al lui Smerdis magul; apoi magul a putut fi crud cu Perşii şi tot odată binevoitor faţă de celelalte naţii supuse jugului persan.

μὲν δὴ ταῦτα αὐτίκα ἐνιστάμενος[1] ἐς τὴν ἀρχήν.

68. Ὀγδόῳ δὲ μηνὶ ἐγένετο κατάδηλος τρόπῳ τοιῷδε. Ὀτάνης ἦν Φαρνάσπεω μὲν παῖς,[2] γένεϊ δὲ καὶ χρήμασι ὁμοῖος τῷ πρώτῳ Περσέων.[3] Οὗτος ὁ Ὀτάνης πρῶτος ὑπόπτευσε[4] τὸν μάγον, ὡς οὐκ εἴη[5] ὁ Κύρου Σμέρδις, ἀλλ' ὅσπερ[6] ἦν, τῇδε συμβαλλόμενος,

ceastă proclamaţie îndată ce luă puterea în mână.

68. În a opta lună însă (impostura) fu descoperită în chipul următor. Otanes, fiul lui Farnaspe, erà, prin naşterea şi prin averea sa, egal cu cei mai de frunte dintre Perşi. Acest Otanes fu primul carele bănuì că magul nu erà Smer-

[1] ἐνιστάμενος. Sinonim cu ἀνιστάμενος şi tradus de Bähr »ingressus imperium«. La Cap. 120 din Cartea I avem ἐνεστεῶτος βασιλέος şi la Cap. 147 din Cartea II αὐτίκα ἐνισταμένοισι. În fine la Cap. 59 din Cartea VI, iar vedem acest verb întrebuinţat.

[2] Ὀτάνης ἦν Φαρνάσπεω μὲν παῖς. În inscripţia dela Behistun (*Coloana* IV, § 18, al. 5) acest Otanes este numit Utána; dar se spune că tatăl său se chemà Thukhra (Socres). Erodot acì însă îl face fiu al lui Farnaspe care erà tot odată şi tatăl Casandanei, soţia favorită a lui Ciru, aşà că, după Erodot, acest Otanes ar fi fost fratele Casandanei şi, prin urmare, unchiul lui Cambise şi al lui Smerdis. Această părere a lui Erodot probabil că erà greşită, căci inscripţia dela Behistun e un document autentic; trebue deci să credem că Otanes erà fiu al lui Socres; e, totuş, posibil ca el să fi fost un descendent al lui Farnace, regele Capadociei, care a avut de soţie pe Atosa, sora primului Cambise, şi care erà, prin urmare, un strămoş al lui Ciru. Această presupunere e bazată pe următoarea genealogie pe care ne-o dă Diodor din Sicilia:

Farnace, regele Capadociei căsătorit cu *Atosa*, sora lui Cambise I
|
Galus
|
Smerdis
|
Artamnes
|
Anafas (Otanes).

Nu există dubiu că Anafas acesta e unul şi acelaş cu Otanes al lui Erodot şi cu Onafas al lui Ctesias, carele, ca Otanes din textul nostru, e pus de Ctesias în capul listei conspiratorilor în contra falsului Smerdis. Din cuprinsul Cap. 62 din Cartea VII a lui Erodot pare a rezultà că Anafas sau Onafas erà un nume curent în familia lui Otanes, de unde s'ar puteà face lesne confusie.

[3] ὁμοῖος τῷ πρώτῳ Περσέων. Că Otanes acesta făceà parte din înalta nobilime a Perşilor e indicat şi mai jos la Cap. 84 prin faptul prerogativelor speciale de cari el se bucurà.—În loc de ὁμοῖος unele ediţii au ὁμοίως.

[4] ὑπόπτευσε. Manuscrisul florentin scrie cu augment ὑπώπτευσε. (Vezi mai sus la Cap. 44 din Cartea III, nota 5, pag. 107).

[5] ὑπόπτευσε τὸν μάγον, ὡς οὐκ εἴη. Avem acì o construcţie cu acuzativul după un verb exprimând rezultatul unui raţionament; găsim iar mai departe un alt exemplu de asemenea construcţie la Cap. 80: »Ἐμοὶ δοκέει ἕνα μὲν ἡμέων μούναρχον« s.c.l. şi tot la acel capitol, imediat după aceste cuvinte: Εἴδετε μὲν γὰρ τὴν Καμβύσεω ὕβριν s.c.l. (Vezi şi gramatica elină a lui Kühner, § 857).

[6] ὅσπερ. Manuscrisul sancroftian singur ne dă ὅπερ.

ὅτι τε οὐκ ἐξεφοίτα ἐκ τῆς ἀκροπόλιος,[1] καὶ ὅτι οὐκ ἐκάλεε ἐς ὄψιν ἑωυτῷ οὐδένα τῶν λογίμων Περσέων. Ὑποπτεύσας δέ μιν, ἐποίεε τάδε. Ἔσχε αὐτοῦ ὁ Καμβύσης θυγατέρα, τῇ οὔνομα ἦν Φαιδίμη·[2] τὴν αὐτὴν δὴ ταύτην εἶχε τότε ὁ μάγος, καὶ ταύτῃ τε συνοίκεε[3] καὶ τῇσι ἄλλῃσι πάσῃσι τῇσι τοῦ Καμβύσεω γυναιξί. Πέμπων δὴ ὢν ὁ Ὀτάνης παρὰ ταύ-

dis fiul lui Ciru, dar (că era) acela ce şi era, ajungând la convingerea aceasta din faptul că nu părăsià (niciodată) cetăţuia şi că nu chemà în prezenţa lui pe nici unul din Perşii mai de seamă. Îndată ce concepù aceste bănueli facù precum urmează. Pe fiica acestuia, anume Fedime, o avusese Cambise (de soţie); pe chiar

[1] τῆς ἀκροπόλιος. Faptele relatate acì se petrec la Susa, adică în capitala Persiei şi în oraşul de obârşie al regilor Achemenizi, deci e vorbă de acropola sau de citadela Susei care conţineà şi un palat regal, palat fortificat cum era şi citadela, şi unde regii Achemenizi se retrăgeau vara. Acest palat nu trebue confundat cu reşedinţa regală din oraşul Susa propriu zis; el era situat la aer mai curat, pe culmea acestei acropole care era o ridicătură de pământ ca de 60 metri înălţime şi la o distanţă de 2 sau 3 kilometri de oraş. Că regii Persiei se duceau vara în acest palat de pe acropolă sau cetate, unde era instalat şi haremul lor, reiese clar din cartea Ester a Bibliei (Cap. I, vers 2, şi Cap. II, vers 3) şi din diferite pasajii din cărţile proorocilor. Această cetăţuie, ale cărei ruine se văd şi astăzi, se numià de Elini *Memnonion* şi palatul regal *Memnonia:* »τὰ βασιλήϊα τὰ Μεμνόνια, ἡ δὲ ἀκρόπολις ἐκαλεῖτο Μεμνόνειον (Strabon XV). Rawlinson descrie această acropolă sau citadela dela Susa astfel: »Când m'am apropiat de ruinele acestea, fui izbit de înălţimea »extraordinară a acestei ridicături care pare a fi constituit cetăţuia oraşului. »Calculând în mod aproximativ cu sextantul am găsit, că înălţimea platformei »inferioare era între 80 şi 90 de picioare şi că marea ridicătură aveà 165 de »picioare. Platforma, care e pătrată, o estimez la 2 1/2 mile (4 kilometri) cir»cuit şi ridicătura, pe care am măsurat-o cu pasul, aveà 1100 yards în jurul »bazei şi 850 yards la creastă. Povârnişul e foarte repede, aşà de repede »chiar, încât suitul nu e posibil decât pe două poteci«. (Călătoria dela Zohab la Khuzistan). Această citadelă dela Susa era bine întărită (vezi Polibiu V, 48, § 14) şi în interiorul ei se aflà, cum am mai spus, şi palatul de vară al regilor Achemenizi. Am văzut mai sus la nota 2, pag. 162 că revolta care a pus pe Gomates (falsul Smerdis) pe tronul Persiei a avut loc în luna Iulie şi putem presupune că odată pe tron uzurpatorul şi-a luat pe citadelă reşedinţa de vară: apoi, probabil că odată cu începerea toamnei, în loc să se coboare în oraş la reşedinţa de iarnă, a rămas acolo sus în cetăţuie pentru mai mare siguranţă, precauţiune care a deşteptat bănuelile despre cari se vorbeşte în text.

[2] τῇ οὔνομα ἦν Φαιδίμη. Unele manuscripte au Φαιδύμη şi altele Φαιδιμίη. Numele acesta are o formă aşà de elenică, încât Blakesley e de opinie că e o traducere în limba elină a sensului ce îl aveà numele acestei femei în limba egipteană. În cazul acela numele egiptean trebue să fi însemnat *strălucită* sau *ilustră*, dela rădăcina φάος de unde φαίδιμος (ilustru). Blakesley crede că e posibil să fie o corupţiune dela un cuvânt asiatic; eu totuş difer de această părere şi cred că idea lui Hammer că Φαιδίμη ar fi poate o corupţie elenică a numelui oriental *Fatmah* merită toată considerarea.

[3] καὶ ταύτῃ τε συνοίκεε. Blakesley zice că aceasta era o proclamare oficială că Cambise era mort. (Vezi sfatul dat de Ahitofel lui Avisalom în Biblie II, Samuil, Cap. XVI, vers 20). După actul acesta orice reconciliare era imposibilă. Astfel Atosa fu succesiv soţia lui Cambise, a falsului Smerdis şi a lui Dariu. (Vezi mai jos Cap. 88).

τὴν τὴν θυγατέρα[1] ἐπυνθάνετο παρ' ὅτεω ἀνθρώπων κοιμῷτο, εἴ τε μετὰ Σμέρδιος τοῦ Κύρου, εἴ τε[2] μετὰ ἄλλου τευ. Ἡ δέ οἱ ἀντέπεμπε φαμένη οὐ γινώσκειν· οὔτε γὰρ τὸν Κύρου Σμέρδιν ἰδέσθαι οὐδαμά, οὔτε ὅστις εἴη ὁ συνοικέων αὐτῇ[3] εἰδέναι. Ἔπεμπε δεύτερα ὁ Ὀτάνης λέγων· »Εἰ μὴ »αὐτὴ Σμέρδιν τὸν Κύρου γινώ»σκεις, σὺ δὲ παρὰ Ἀτόσσης[4] πύ»θευ ὅτεῳ τούτῳ[5] συνοικέει αὐτή »τε ἐκείνη καὶ σύ· πάντως γὰρ δή »κου τόν γε ἑωυτῆς ἀδελφεὸν[6] γι»νώσκει.« Ἀντιπέμπει πρὸς ταῦτα ἡ θυγάτηρ· »Οὔτε Ἀτόσσῃ δύνα»μαι ἐς λόγους ἐλθεῖν, οὔτε ἄλλην »οὐδεμίαν ἰδέσθαι τῶν συγκατημέ»νων γυναικῶν·[7] ἐπεί τε γὰρ ταfemeia aceasta o aveà acum magul (de soție) și trăià cu dânsa (cum trăià) și cu toate celelalte neveste ale lui Cambise. Fiicei acesteia trimise dar Otanes (vorbă) ca s'o întrebe cu ce bărbat dormià ea, dacă (erà) cu Smerdis, fiul lui Ciru, sau cu un altul oarecare. Ea îi trimise răspuns înapoi că nu știà; că nici că a văzut vreodată pe Smerdis al lui Ciru, nici că știà cine erà acela cu carele trăià. Otanes trimise a doua oară zicând: »Dacă tu singură nu cunoști »pe Smerdis al lui Ciru, infor»mează-te pe lângă Atosa cine »e acela cu care, împreună cu »tine, trăește și dânsa; căci

[1] παρὰ ταύτην τὴν θυγατέρα. Unele ediții au παρ' αὐτὴν τὴν θυγατέρα.

[2] εἴ τε. Atât acì cât și în rândul viitor, ediția lui Blakesley scrie într'un singur cuvânt εἴτε.

[3] ὅστις εἴη ὁ συνοικέων αὐτῇ. Literal: *cine oare ar fi acela carele trăià cu dânsa*. Intervertirea pe care am făcut-o dă o formă mai românească frazei.

[4] Ἀτόσσης. Această femeie fu tot odată și sora și soția lui Cambise, apoi trecù la Smerdis magul și în fine devenì soția lui Dariu Istaspe. (Vezi mai sus Cap. 33 și mai jos Cap. 88). Numele în limba Perșilor este *Ateș*.

[5] τούτῳ. Omis în manuscrisele din Cambridge și din Viena.

[6] τόν γε ἑωυτῆς ἀδελφεόν· Blakesley observă cu mare dreptate că dacă Smerdis n'ar fi fost frate bun cu Atosa, această intimitate n'ar fi constituit o garanție așà sigură, dar fiind frate de tată și de mamă cu Atosa, iar Atosa și Smerdis fiind nepoată și nepot al lui Otanes (vezi mai sus nota 2, pag. 163), erà natural ca Otanes să pună pe fata lui să iea informații dela vara ei primară.

[7] συγκατημένων γυναικῶν. »*Femeile cari locuesc cu mine împreună*«. Femeile în Persia locuiau împreună în apartament aparte de bărbat, întocmai cum la Mahometanii de școala veche ele locuesc și astăzi în harem, bărbatul trimeteà după ele când voià să le vadă. (Vezi Cartea *Ester* din Biblie Cap. II, vers 13). Acest obiceiu există în timpuri primitive la toate popoarele mai civilizate unde mai există poligamia, ca, de pildă, la Asirieni, la Babilonieni, la Lidieni s.c.l.; el există odată și la Greci. (Vezi *Odisea* VII, vers 305). — În loc de συγκατημένων Bredoviu propune συγκατημενέων, iar Naber preferă συγκατακοιμωμένον sau συγκοιμωμένον; nu văd însă nici o necesitate pentru schimbarea aceasta arbitrară, deoarece αἱ συγκατημέναι γυναῖκες e o locuțiune admisă pentru a indicà femei cari locuesc împreună într'un gineceu sau harem.

»χιστα οὗτος ὥνθρωπος,[1] ὅστις »κοτέ ἐστι, παρέλαβε τὴν βασι»ληΐην, διέσπειρε ἡμέας, ἄλλην »ἄλλῃ τάξας·[2]

»înainte de toate ea trebue »să-şi cunoască fratele«. La acestea fiica trimise înapoi răspuns: »Nu pot nici să intru »în vorbă cu Atosa, nici să dau »cu ochii de vreuna din celelalte »femei cari locuesc cu mine (în »palat); căci omul acesta, ori»cine o fi el, îndată ce a luat »tronul în stăpânire, ne-a se»parat, dând fiecăreia (un apar»tament) deosebit«.

69. Ἀκούοντι δὲ ταῦτα τῷ Ὀτάνῃ μᾶλλον κατεφαίνετο τὸ πρῆγμα. Τρίτην δὲ ἀγγελίην ἐσπέμπει παρ' αὐτήν,[3] λέγουσαν ταῦτα· »Ὦ θύ»γατερ, δεῖ σε, γεγονυῖαν εὖ, κίν»δυνον ἀναλαβέσθαι[4] τὸν ἂν ὁ «πατὴρ ὑποδύνειν[5] κελεύῃ. Εἰ[6] »γὰρ δὴ μή ἐστι ὁ Κύρου Σμέρ»δις, ἀλλὰ τὸν καταδοκέω ἐγώ, »οὗ τοί[7] μιν, σοί τε συγκοιμώμε»νον καὶ τὸ Περσέων κράτος ἔχοντα, »δεῖ χαίροντα[8] ἀπαλλάσσειν, ἀλλὰ »δοῦναι δίκην. Νῦν ὦν ποίησον »τάδε· ἐπεάν σοι συνεύδῃ, καὶ μά-

69. Când auzì Otanes acestea, chestiunea se lămurì şi mai bine (pentru el). Atunci el trimise un al treilea mesaj Fedimei, zicând astfel: »O fiica »(mea), fiindcă eşti de rassă no»bilă, eşti datoare să primeşti »risicul la care tatăl tău te in»vită să te expui. Dacă (omul »acesta) nu este Smerdis al lui »Ciru, ci acela pe care bănuesc »eu (că este), fiindcă a dormit »cu tine şi că a pus stăpânire »pe tronul Persiei, nu trebue

[1] ὥνθρωπος. Pentru ὁ ἄνθρωπος care se şi găseşte în unele ediţii vechi.

[2] διέσπειρε ἡμέας, ἄλλην ἄλλῃ τάξας. Literal, ne-a desemnat (cum se răspândeşte grâul când se seamănă) aşezând pe fiecare în altă localitate.

[3] αὐτήν. Adică Φαιδίμην.

[4] ἀναλαβέσθαι. Propunerea lui Cobet de a se cetì ἀναβαλέσθαι în loc de ἀναλαβέσθαι e combătută de Bähr şi de alţii pentru motivul puternic că nu e vorbă de a riscà un pericol, ci de a se expune de buná voie la un pericol. Nuanţa e subtilă, dar nu e mai puţin adevărat că există. La Cap. 88 din Cartea VI şi la Cap. 8 din Cartea IX, autorul nostru se servă de verbul ἀναβαλέσθαι, dar acolo nu e vorbă de a se pune singur în pericol din propria sa iniţiativă, ci de a înfruntà un pericol iminent.

[5] ὑποδύνειν. În ediţia lui Blakesley ὑποδύεειν. Sensul este acelaş.

[6] Εἰ. Cele mai multe manuscrise au Ἤν. Astfel am avut mai sus la Cap. 15 din Cartea aceasta. (Vezi nota 6, pag. 36).

[7] οὔ τοι. Nu οὔτοι cum e scris într'un singur cuvânt în textul lui Blakesley şi încă mai puţin οὔτι. οὔτοι ar însemnà *nu deci* şi nu prea şi-ar aveà locul când figurează asemeni în fraza care expune cauza (εἰ γὰρ δὴ s.c.l.); οὔ τοι însemnează nu în adevăr şi e un nu emfatic.

[8] χαίροντα. Vezi mai sus la Cap. 29, nota 1, pag. 71.

»θῃς αὐτὸν κατυπνωμένον, ἄφα-
»σον[1] αὐτοῦ τὰ ὦτα. Καὶ ἢν μὲν
»φαίνηται ἔχων ὦτα, νόμιζε σεω-
»τὴν Σμέρδι τῷ Κύρου συνοικέειν·
»ἢν δὲ μὴ ἔχων,[2] σὺ δὲ[3] τῷ
»μάγῳ Σμέρδι.« Ἀντιπέμπει πρὸς
ταῦτα ἡ Φαιδίμη, φαμένη κινδυ-
νεύσειν[4] μεγάλως, ἢν ποιῇ[5] ταῦτα.
Εἰ[6] γὰρ δὴ μὴ τυγχάνει[7] τὰ ὦτα
ἔχων, ἐπίλαμπτος δὲ ἀφάσσουσα
ἔσται,[8] εὖ εἰδέναι ὡς ἀϊστώσει[9]
μιν· ὅμως μέντοι ποιήσειν ταῦτα.
Ἡ μὲν δὴ ὑπεδέξατο ταῦτα τῷ
πατρὶ κατεργάσεσθαι. Τοῦ δὲ μάγου
τούτου τοῦ Σμέρδιος Κῦρος ὁ Καμ-
βύσεω ἄρχων τὰ ὦτα ἀπέταμε[10]
ἐπ' αἰτίῃ δή τινι οὐ σμικρῇ. Ἢν ὧν

»lăsat în pace să se bucure,
»dar trebue să-şi iea pedeapsa
»legitimă. Acum dar să faci
»aşà: când se va culcà cu tine
»şi vei observà că doarme a-
»dânc, pipăi urechile. Dacă îl
»dovedeşti că are urechi, poţi
»să conchizi că trăeşti cu Smer-
»dis al lui Ciru; dacă însă nu
»are, (să ştii că) tu trăeşti cu
»Smerdis magul«. Fedime îi
trimise atunci răspuns înapoi
zicând că s'ar expune la un pe-
ricol foarte mare, dacă ar face
aceasta. Că dacă s'ar întâmplà
(ca el) să nu aibă urechi şi ar
simţì-o că îl pipăe, ea ştià bine

[1] ἄφασον. Wesseling scrie cu doi σ ἄφασσον. Aceasta însă nu este corect, deoarece imperativul verbelor în ασσω leapădă un σ, ca, de ex., προστάσσω imperativ πρόστασον. Manuscriptele au un singur σ, dar Blakesley, urmând pe Wesseling şi pe Gaisford, scrie ἄψασσον.

[2] ἔχων. Unii critică utilitatea acestui participiu; dar fără drept cuvânt; afară de aceasta suprimarea lui nu este autorizată de nici un manuscris.

[3] δὲ. E de notat acest al doilea δὲ într'această clauză. Motivul e că şi ἢν δὲ μὴ ἔχων şi σὺ δὲ τῷ μάγῳ Σμέρδι formează o apodosis după ἢν μὲν φαίνηται ἔχων.

[4] κινδυνεύσειν, Două manuscrise, cel din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge şi cel din Viena au κινδυνεύειν.

[5] ποιῇ. Manuscrisul din Paris are ποιήσῃ pe care îl adoptă şi ediţia lui Dindorf: iar Bredoviu propune ποιέῃ.

[6] Εἰ. Trei manuscrise au ἢν care e mai puţin corect din cauza lui ἔσται care urmează: deci dacă măntinem pe εἰ, trebue să urmăm cu τυγχάνει, dacă scriem ἢν, atunci trebue în locul indicativului prezent să scriem subjunctivul τυγχάνῃ cum stă scris în textul lui Blakesley.

[7] τυγχάνει. Vezi nota precedentă. Steger care nu e mulţumit cu sintaxa acestei clauze o reconstrueşte astfel: Ἢν γὰρ δὴ μὴ τυγχάνῃ τὰ ὦτα ἔχων, ἐπίλαμπτος δὲ (sc. γένηται) ἀφάσσουσα ἔσεσθαι, εὖ εἰδέναι ὡς ἀϊστώσει μιν.

[8] ἐπίλαμπτος δὲ ἀφάσσουσα ἔσται. Bähr traduce »si deprehensa foret illum tangens«. — ἐπίλαμπτος este forma ionică pentru ἐπίληπτος. Mai jos la Cap. 127 avem καταλαμπτέος şi la Cap. 13 din Cartea IV φοιβόλαμπτος. Acì ἐπίλαμπτος e sinonim cu καταφανής.

[9] ἀϊστώσει. Întrebuinţat iar mai jos la Cap. 127 în sens de a ucide. Vezi şi Omer (*Odisea* X, vers 259 şi XX vers 79).

[10] τὰ ὦτα ἀπέταμε. Retezarea urechilor precum şi alte mutilări ca aceea a nasului, a mânilor, etc. erau pedepse curente la Perşi şi aveau un caracter infamant. Vezi mai jos la Cap. 154, *Istoria lui Zopir*, unde reiese clar că tăierea nasului şi a urechilor erà o pedeapsă şi o ruşine, ca o dovadă însă mai autentică decât toate avem inscripţia dela Behistun unde ni se spune la Col. II, § 13, linia 4, că Dariu a tăiat nasul şi urechile rebelului Fraorte. — Câtevà ediţii în loc de ἀπέταμε au ἀπέτεμε.

δὴ Φαιδίμη αὕτη, ἡ τοῦ Ὀτάνεω θυγάτηρ,[1] πάντα ἐπιτελέουσα τὰ ὑπεδέξατο τῷ πατρί, ἐπεί τε αὐτῆς μέρος ἐγίνετο τῆς ἀπίξιος[2] παρὰ τὸν μάγον (ἐν περιτροπῇ γαρ δὴ αἱ γυναῖκες φοιτέουσι τοῖσι Πέρσῃσι)[3] ἐλθοῦσα παρ' αὐτὸν εὗδε·[4] ὑπνωμένου δὲ καρτερῶς τοῦ μάγου, ἤφασσε[5] τὰ ὦτα. Μαθοῦσα δὲ οὐ χαλεπῶς ἀλλ' εὐπετέως[6] οὐκ ἔχοντα τὸν ἄνδρα ὦτα, ὡς ἡμέρῃ τάχιστα ἐγεγόνεε, πέμψασα ἐσήμηνε τῷ πατρὶ τὰ γενόμενα.

că o va ucide; dar că totuş va face aceasta. Astfel dar promise Fedime tatălui ei că va săvârşì aceasta. Acuma, Ciru, fiul lui Cambise, pe când domnià, tăiase urechile acestui mag Smerdis pentru o învinuire oare care destul de gravă. Aşà dar această Fedime, fiica lui Otanes, ca să îndeplinească toate câte le promisese tatălui ei, când îi venì rândul să aibă acces la mag, — căci la Perşi femeile au relaţii cu bărbatul lor când le vine rândul —, intră şi se culcă cu el; când adormì magul profund, ea îl pipăì la urechi. Nu îi fu greu ca să descopere că omul nu aveà urechi, şi imediat ce se lumină

[1] ἡ τοῦ Ὀτάνεω θυγάτηρ. Cuvintele acestea par de prisos, deoarece ştim deja din Capitolul precedent a cui fiică erà Otanes şi de atunci Erodot a mai menţionat-o fără să-i aplice epitetul ei patronimic; de aceea, Valckenaer crede că ele nu sunt autentice şi propune chiar suprimarea lor. Unanimitatea manuscriselor însă militează în favoarea reţinerii lor. Eu cred că cuvintele sunt autentice, mai ales că avem un caz paralel în aceste capitole unde Erodot, vorbind de Smerdis, îi zice uneori ὁ Κύρου Σμέρδις şi alteori numai Σμέρδις.

[2] ἐπεί τε αὐτῆς μέρος ἐγίνετο τῆς ἀπίξιος. Bähr traduce »quum ordo veniret puellae ut accederet«. Manuscrisul lui Sancroft singur are αὐτῇ în loc de αὐτῆς şi atunci trebue tradus *când pentru dânsa i-a venit rândul să aibă acces*, s.c.l.

[3] ἐν περιτροπῇ γὰρ δὴ αἱ γυναῖκες φοιτέουσι τοῖσι Πέρσῃσι. Şi astfel, în adevăr, erà obiceiul la Perşi, precum se dovedeşte din sfintele scripturi la Cartea lui Esther, Cap. II, vers 12: *şi atunci venià rândul de intrare la regele Ahasver a fiecărei fecioare*; şi mai departe la vers 14: *seara intrà şi dimineaţa se înturnà în a doua casă a femeilor care erà subt paza lui Şaaşgaz, eunucul regelui, care păzià concubinele, şi nu mai intrà la rege decât numai dacă regele aveà plăcere de ea şi dacă o chemà anume. Şi venindu-i Esterei, fetei lui Abihael, rândul să intre la rege*, s.c.l. — Verbul φοιτέουσι e luat acì în acelaş sens în care îl întrebuinţează Erodot la Cap. 111 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 287, nota 1). Locuţiunea ἐν περιτροπῇ o avem la Cap. 168 din Cartea II.

[4] εὗδε. Unele ediţii, între cari aceea a lui Blakesley, au ηὗδε.

[5] ἤφασσε. Un manuscris la Florenţa are ἤφασε, adoptat şi de Creutzer.

[6] οὐ χαλεπῶς ἀλλ' εὐπετέως. Literal: nu greu dar cu înlesnire; de asemenea pleonasm am avut alt exemplu la Cap. 43 din Cartea II unde găsim οὐκ ἥκιστα ἀλλὰ μάλιστα. — Am tradus acì, ca şi cum nu am fi avut în text decât un singur adverb.

70. Ὁ δὲ Ὀτάνης παραλαβὼν[1] Ἀσπαθίνην[2] καὶ Γωβρύην,[3] Περσέων τε πρώτους ἐόντας καὶ ἑωυτῷ ἐπιτηδεωτάτους ἐς πίστιν,[4] ἀπηγήσατο πᾶν τὸ πρῆγμα· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἄρα ὑπόπτευον οὕτω τοῦτο ἔχειν, ἀνενείκαντος[5] δὲ τοῦ Ὀτάνεω[6] τοὺς λόγους ἐδέξαντο· καὶ ἔδοξέ σφι ἕκαστον ἄνδρα Περσέων προσεταιρίσασθαι τοῦτον τῷ πιστεύει[7] μάλιστα. Ὀτάνης μέν νυν εἰσάγεται Ἰνταφέρνεα,[8]

de ziuă trimise să anunțe tatălui ei despre întâmplare.

70. Atunci Otanes se asociă cu Aspatines şi cu Gobrias, cari erau printre fruntaşii Perşilor, şi pe cari îi consideră ca vrednici de încredere, şi le spuse toată împrejurarea; şi aceştia bănuiau, în adevăr, că lucrul era aşà, şi când îşi făcù Otanes expunerea, ei căzură de acord cu el; apoi deciseră ca fiecare din ei să-şi asocieze pe acela din-

[1] παραλαβών. Verb dẽs întrebuințat pentru a exprimà actul de a primì sau de a asocià pe cinevà într'un proiect sau într'o întreprindere oarecare. Vezi Cartea VI, Cap. 80, Cartea VII, Cap. 106, 168 şi 169; vezi şi Xenofon (*Ciropedia*, Cartea I, 4 şi 15).

[2] Ἀσπαθίνην. Manuscrisele din Cambridge şi din Viena cari au o aşà marcată analogie între ele, au acì Ἀσπαθόνην. Acesta este singurul conspirator în contra lui Smerdis magul al căruia nume nu figurează în inscripția dela Behistun. Ceilalți cinci sunt exacți şi în locul acestuia acea inscripție la Coloana 4, § 18, figurează unul Ardomanes (Ardamaniş), fiul lui Bazuces (Vahuha). Totuş, pe inscripția dela Nakş-i-Rustan, unde se află mormântul lui Dariu, se face mențiune de unul Açpacanâ calificat de purtător al tolbei lui Dariu, aceeaş inscripție menționează şi pe Gobrias ca purtător al arcului lui Dariu.

[3] Γωβρύην. Forma persană a numelui acestuia, astfel cum se poate cetì pe inscripția dela Behistun, este Gáubaruva şi acolo e calificat de »fiu al lui Mardoniu« (Marduniya). Am arătat în nota precedentă că Gobrias figurează şi pe inscripția dela Nakş-i-Rustan ca purtător de tolbă al lui Dariu, funcțiune care trebuià să fie ocupată de un bărbat de frunte. Pentru mențiunea lui Gobrias pe inscripția dela Behistun vezi Coloana IV, § 18, linia 5. Numele Gobrias figurează iar la Coloana V, § 4, linia 6, dar cred că acolo e vorbă de un alt Gobrias.

[4] ἐπιτηδεωτάτους ἐς πίστιν. Avem la Cap. 115 din Cartea I ἐς τοῦτο ἐπιτηδεώτατος, *apt pentru aceasta*.

[5] ἀνενείκαντος, Acest verb e întrebuințat de Sofocle tot în acest sens în tragedia *Antigona*, vers 258; asemenea şi de Euripid în tragedia *Fenicienile*, vers 1721.

[6] τοῦ Ὀτάνεω. Unele manuscrise au forma Ὀτάνεος a genitivului, asemenea şi mai jos la Cap. 71.

[7] πιστεύει. Varianta πιστεύοι nu trebue primită.

[8] Ἰνταφέρνεα. Aceasta este forma naturală ce ar luà-o în limba elină numele acesta care în limba persană este Vedafrana, cum şi figurează pe inscripția dela Behistun. Erodot dar e mai exact decât Ctesias care îl numeşte Artafernes (*Excerpta Pers.* § 14) şi decât Eschil care în tragedia *Perşii*, vers 782 îl numeşte Artafrenes. E curios de observat acì că inscripția dela Behistun (Col. IV, § 18, l. 4) pune pe acest conspirator în capul listei, ca şi cum după Dariu el ar fi personagiul principal. Eschil în pasajul din *Perşii* la care mă refer mai sus, spune că el fu carele ucise pe falsul Smerdis.

»τὸν δὲ σὺν δόλῳ
»Ἀρταφρένης ἔκτεινεν ἐσθλὸς ἐν δόμοις
»Ξὺν ἀνδράσιν φίλοισιν οἷς τόδ' ἦν χρέος«.

Γωβρύης δὲ Μεγάβυζον,[1] Ἀσπαθίνης δὲ Ὑδάρνεα.[2] Γεγονότων δὲ τούτων ἓξ, παραγίνεται ἐς τὰ Σοῦσα[3] Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπεος ἐκ Περσέων ἥκων·[4] τούτων γὰρ δὴ ἦν οἱ ὁ

tre Perşi, în care ar avea mai mare încredere. Atunci Otanes introduse pe Intafernes, Gobrias pe Megabiz şi Aspatines pe Idarnes. Făcându-se ei (ast-

tatăl lui Intafernes, ne spune inscripţia dela Behistun se numià Veispares (Vayaspára).

[1] Μεγάβυζον. Un manuscris are Μεγάβαζον. Numele astfel cum e scris pe inscripţia dela Behistun este Bagabukhsa; transformarea e lesne dacă schimbăm M în B, cum din Bardes se face Mardes sau Smerdis, — Inscripţia sus menţionată îl face fiu al lui Dadoes (Daduhya).

[2] Ὑδάρνεα. Inscripţia dela Behistun îl numeşte Vidarna şi spune că erà fiul lui Megabignes (Bagabigna). Ctesias îl numeşte Idernes şi Plutarch Indarnes. Pe coloana 2-a a inscripţiei dela Behistun § 6, liniile 4—11 se spune că Dariu i-a încredinţat comanda unei expediţii în contra Mezilor revoltaţi şi că, intrând el în Media, a repurtat asupra lor o victorie mare într'un loc al cărui nume pare a fi Marus. Din Erodot (vezi Cartea VII, Cap. 135) aflăm că Xerxes i-a încredinţat paza coastei asiatice şi că un fiu al lui, purtând tot numele de Idarnes, a căpătat comanda unei armate de 10,000 de oameni ai lui Xerxes supranumiţi *nemuritorii* (VII, 66). Din Strabon (XI, pag. 771) aflăm că descendenţii lui Idarnes au devenit regi ai Armeniei şi au domnit acolo din timpul lui Dariu şi până în zilele lui Antioch cel Mare.

[3] ἐς τὰ Σοῦσα. Susa, în limba arabică *Sus*, în cea persană Şuş, iar în cea ebraică Şuşan, fu capitala regilor Achemenizi cu începere dela Ciru, fundatorul ei. Numele derivă dela cuvântul *Sus* şi însemnă în limba persană floarea crinului, floare care creşteà în mare abundenţă în localitate. Stefan din Bizanţiu zice despre Susa: »Σοῦσα πόλις ἐπίσημος Περσική, Μέμνονος κτίσμα« (acì autorul se înşeală, căci Artaxerxe Memnon nu a fundat, ci numai a mărit şi înfrumuseţat capitala lui Ciru). »κέκλῆται δὲ ἀπὸ τῶν κρίνων, ἃ πολλὰ ἐν τῇ »χώρα πεφύκει ἐκείνῃ, Σοῦσάν τε αὐτὸ καλοῦσιν οἱ βάρβαροι«. — Oraşul acesta erà situat la 400 de kilometri la S.E. spre E. de Babilona şi la 100 kilometri de fluviul Tigru, adică de frontiera Babiloniei, pe râul Karon. Astăzi se văd încă multe resturi în mijlocul unei câmpii întinse, bălţoase şi infestate de fiare sălbatice. Sunt şi multe tumuli sau ridicături de pământ în localitate, dar acestea nu au fost încă serios excavate şi sunt sigur că dacă s'ar face acolo săpături serioase, s'ar da la lumină multe resturi interesante pentru istoria Perşilor şi mai ales a Regilor Achemenizi. Una din aceste ridicături întrece cu mult pe toate celelalte şi ca dimensie şi ca înălţime şi poartă numele de *Kala-i-Şuş*, adică citadela Susei.

[4] Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπεος ἐκ Περσέων ἥκων. Acest pasaj nu e lesne de explicat. Erodot crede şi urmează o versiune conform căreia Smerdis magul s'ar fi găsind la Sardes în momentul când a fost asasinat de conspiratori. Susa fiind situată în Persia, cum dar poate să spună autorul că Dariu, când a sosit la Susa, *venià din Persia*. Singura explicaţie este că cuvintele ἐκ Περσέων pot fi luate acì în sensul cel mai restrâns pentru provincia Persiei propriu zisă, numită *Pars* sau *Farsistan* şi dela care restul Persiei cuprinzând Susiana şi-a luat apoi numele. Această provincie, la răsărit de Susiana, avea ca oraş principal Persepolis şi cuivà venind din Persepolis, sau din provincia Persiei la Susa, i s'ar puteà zice că vine din Persia în acelaş sens în care s'ar fi zis sunt acum câţivà ani de cinevà care ar merge la Iaşi din Bucureşti că vine din Romănia, nume care odată se aplicà mai mult părţii noastre dincoace de Milcov. Aşà îmi explic eu numai această frază. Blakesley o explicà zicând că Erodot a uitat pentru moment că pune scena asasinatului lui Smerdis la Sardes; e adevărat că inscripţia dela Behistun spune că Smerdis a fost ucis în *fortul Siktakhotes în provincia Nisea din Media* (Col. I, § 13, linia 10). În acest caz Dariu ar plecà din Persia ca să atace pe Smerdis. Explicaţia

πατὴρ ὕπαρχος.[1] Ἐπεὶ ὧν οὗτος[2] ἀπίκετο, τοῖσι ἓξ τῶν Περσέων ἔδοξε καὶ Δαρεῖον προσεταιρίσασθαι.[3]

71. Συνελθόντες δὲ οὗτοι, ἐόντες ἑπτά, ἐδίδοσαν σφίσι πίστις καὶ λόγους.[4] Ἐπεί τε δὲ ἐς Δαρεῖον

fel) şase la număr, sosì la Susa Dariu (fiul) lui Istaspe carele venià din Persia: căci în părţile acelea erà tatăl său satrap. Când sosì Dariu, cei şase Persani crezură de cuviinţă să-l asocieze şi pe el (la sfatul lor).

71. Aceştia dar, şapte la număr, se adunară împreună, îşi jurară mutual credinţă şi deli-

---

aceasta e însă puţin satisfăcătoare, căci Erodot nu poate uità că a menţionat oraşul Susa chiar în această frază şi nu poate să se exprime cum se exprimă, decât fiindcă consideră Susiana ca o provincie distinctă de Persia propriu zisă. — Chestiunea de a stabilì în mod precis dacă Smerdis magul a fost asasinat la Susa sau în alt loc e foarte grea; şi asupra acestui detaliu diferă părerile. Incontestabil că autoritatea inscripţiei dela Behistun e foarte mare, dar îmi pare mai natural ca Magul să-şi fi ales reşedinţa la Susa în capitala Achemenizilor, deoarece voià să treacă drept Smerdis, fiul lui Ciru, aşà că şi versiunea lui Erodot este şi ea posibilă. Sa sperăm că descoperirile ce se vor face la Susa vor aruncà cevà lumină asupra acestei chestiuni rămase obscură şi asupra căreia nu ne putem pronunţà astăzi.

[1] τούτων γὰρ δὴ ἦν οἱ ὁ πατὴρ ὕπαρχος. τούτων, adică Περσέων. Prin ὕπαρχος se înţelege guvernator sau satrap ca mai jos la Cap. 166 din Cartea IV. Satrapia Persiei propriu zisă pare a fi fost timp de mai multe generaţii un apanagiu al familiei Achemenizilor, aşà că dela Achemeres ei erau un fel de suverani la Parsagada. Iată de ce la începutul inscripţiei dela Behistun, după ce Dariu îşi numără neamurile (Col. I, § 1), spune la § 4 *Opt din neamul meu au domnit înaintea mea. Eu sunt al noulea.* Acum ştim că Dariu a fost primul din ramura lui care a domnit şi de sigur că Dariu socoteşte satrapia Persică ca o domnie, şi, în adevăr, de fapt aşà erà. Perşii din Persia proprie erau mai mult guvernaţi de Istaspe decât de Ciru, sau de Cambise, cari făceau expediţii depărtate şi chiar decât de Smerdis Magul care nu îndrăznia să iasă din cetăţuia lui. — E de observat că Dariu a devenit rege al Perşilor pe când tatăl său Istaspe trăià şi erà guvernator al satrapiei Persiei. Aceasta se confirmă şi de inscripţia dela Behistun, unde vedem la Coloana II, § 16 că Dariu l-a însărcinat cu pedepsirea Perşilor răsvrătiţi. Acolo însă s'ar părea că Istaspe fusese transferat ca satrap în Partia. Textul glăsueşte astfel: »Partia şi Ircania s'au răsculat în contra mea. — Ele s'au declarat pentru »Fraorte.—Istaspe, tatăl meu .... (*indescifrabil* dar pare a fi) se află în Partia »şi s'a răsculat poporul şi l-a părăsit .... — Şi atunci Istaspe cu câtevà trupe »a mers în contra lor.—Intr'un loc numit Ispahoste, oraş din Partia, s'a făcut »bătălie.—Ormuzd mi-a dat ajutător, prin mila lui Ormuzd Istaspe a învins cumplit această oaste rebelă s.c.l.«

[2] οὗτος. În unele ediţii vechi găsim αὐτός.

[3] τοῖσι ἓξ τῶν Περσέων ἔδοξε καὶ Δαρεῖον προσεταιρίσασθαι. Dariu pe inscripţia dela Behistun spune, la Col. I, § 13, liniile 6 şi 7 *că nimeni nu a cutezat să se lege de Gomates Magul (Smerdis magul) până la sosirea lui.* Cred că versiunea lui Erodot e cea mai probabilă pentrucă e natural ca Dariu într'o inscripţie concepută de el să exagereze meritele lui proprii. Cred dar că initiativa acestei conspiraţii a fost luată, cum zice acì autorul nostru, de cei 6 Persani şi că Dariu s'a asociat pe urmă.

[4] ἐδίδοσαν σφίσι πίστις καὶ λόγους. Explicaţia dată de Bähr acestei fraze mi se pare cea mai bună; el zice: »fide data invicem sermones contulerunt (sc. deliberarunt) quid faciendum esset«, adică, după ce şi-au jurat re-

ἀπίκετο γνώμην ἀποφαίνεσθαι, ἔλεγέ σφι τάδε· »Ἐγὼ ταῦτα ἐδόκεον μὲν »αὐτὸς μοῦνος ἐπίστασθαι, ὅτι τε »ὁ μάγος εἴη ὁ βασιλεύων καὶ Σμέρ»δις ὁ Κύρου τετελεύτηκε·[1] καὶ »αὐτοῦ τούτου εἵνεκεν[2] ἥκω σπουδῇ, »ὡς συστήσων ἐπὶ τῷ μάγῳ θάνα»τον.[3] Ἐπεί τε δὲ συνήνεικε ὥστε[4] »καὶ ὑμέας εἰδέναι καὶ μὴ μοῦνον »ἐμέ, ποιέειν αὐτίκα μοι δοκέει »καὶ μὴ ὑπερβάλλεσθαι· οὐ γὰρ »ἄμεινον.«[5] Εἶπε πρὸς ταῦτα ὁ Ὀτάνης· »Ὦ παῖ Ὑστάσπεος, εἰς »τε πατρὸς ἀγαθοῦ καὶ ἐκφαίνειν «ἔοικας σεωυτὸν ἐόντα τοῦ πατρὸς »οὐδὲν ἧσσω.[6] Τὴν μέντοι ἐπιχεί-

berară (între dânşii). Când îi venì lui Dariu rândul să-şi expună părerea, el le zise: »Eu »credeam că sunt singurul ca»rele ştià că magul este acela «carele domneşte şi că Smer»dis al lui Ciru e mort; şi »am venit în grabă acì în»tr'adins ca să hotărîm îm»preună moartea magului. Dar, »de vreme ce se întâmplă că »şi voi ştiţi (lucrul), dar nu eu »numai, eu sunt de părere că »trebue să ne punem pe lucru »imediat şi să nu amânăm; a»ceasta nu ar fi spre binele

ciproc credinţă, au discutat între dânşii asupra modului de a procedà. Acesta cred că este adevăratul înţeles al lui λόγους. Iată şi motivul pentru care nu pot admite intervertirea ce o face manuscrisul sancroftian care zice ἐδίδοσαν σφίσι λόγους καὶ πίστις; conjuraţii întâiu îşi jură toţi credinţă sau fidelitate între indivizi. (Vezi nota 3 dela pag. 17). — Locuţiunea διδόναι λόγους se găseşte şi la Cap. 97 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 177, nota 4).

[1] Ἐγὼ ταῦτα ἐδόκεον μὲν αὐτὸς μοῦνος ἐπίστασθαι ὅτι τε ὁ μάγος εἴη ὁ βασιλεύων καὶ Σμέρδις ὁ Κύρου τετελεύτηκε. Nimic în Erodot nu ne explică de unde avea Dariu credinţa aceasta şi cum de erà în posesia secretului asasinatului lui Smerdis. Asupra acestui punct obscur asemenea nu aruncă nici un alt autor vreo lumină. Până chiar inscripţia dela Behistun nu spune nimic. Eu nu cred că trebue să deducem a priori că Dariu ar fi fost implicat în asasinatul adevăratului Smerdis; cel mult el a avut o bănueală, cum a avut Otanes, şi nu a îndrăznit să o manifeste în public pentrucă magul avea mulţi partizani şi Perşii nu credeau în asasinatul din ordinul lui Cambise al propriului lui frate. În toate cazurile punctul complicităţii lui Dariu în asasinatul lui Smerdis rămâne un punct încă obscur în istoria Persiei.

[2] αὐτοῦ τούτου εἵνεκεν. Literal, *chiar pentru acest lucru*, sau cum traduce Bähr, »ob id ipsum«. Avem expresia aceasta la Cap. 3 din Cartea II şi o mai găsim în Tucidid la Cap. 139 din Cartea I şi la Cap. 67 din Cartea VIII; în fine şi în Pausanias (I, 23, § 6).

[3] ὡς συστήσων ἐπὶ τῷ μάγῳ θάνατον. Verbul συνιστάναι, pe care îl vedem întrebuinţat iar mai jos la Cap. 84, indică actul de a îndemnà la un fapt asociându-şi tovarăşi. (Vezi la Cartea VI, Cap. 74).

[4] συνήνεικε ὥστε. Avem aceleaşi cuvinte la Cap, 74 din Cartea I.

[5] οὐ γὰρ ἄμεινον Vezi vol. I, pag. 348, nota 3. Tot aşà la Cap. 86 din Cartea VI avem κέρδιον.

[6] εἰς τε πατρὸς ἀγαθοῦ καὶ ἐκφαίνειν ἔοικας σεωυτὸν ἐόντα τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἧσσω. Deşi simţimântul acesta e natural tuturor popoarelor, erà esenţial elenic şi s'a dedus de acì că întreaga desbatere care urmează între conjuraţi cu argumentaţia ei sofistică şi caracteristică a şcoalelor de filozofie din Grecia în timpul lui Erodot este versiunea, ca să zic aşà, naţionalizată elenică a desbaterii între aceşti oameni. Să comparăm fraza aceasta din text cu locuţiunea lui Platon »αὐτοί τε ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν«, — În loc de ἧσσω Creutzer are ἔσσω care e forma atică.

»ρησιν ταύτην μὴ οὕτω συντάχυνε »ἀβούλως, ἀλλ' ἐπὶ τὸ σωφρονέ»στερον αὐτὴν λάμβανε·[1] δεῖ γὰρ »πλεῦνας γενομένους οὕτω ἐπιχει»ρέειν«. Λέγει πρὸς ταῦτα Δαρεῖος. »Ἄνδρες οἱ παρεόντες, τρόπῳ τῷ »εἰρημένῳ ἐξ Ὀτάνεω[2] εἰ χρήσεσθε, »ἐπίστασθε ὅτι ἀπολέεσθε κάκιστα·[3] »ἐξοίσει[4] γάρ τις »πρὸς τὸν μάγον, »ἰδίῃ περιβαλλόμενος ἑωυτῷ κέρ»δεα. Μάλιστα μέν νυν ὠφείλετε[5] »ἐπ' ὑμέων αὐτῶν βαλόμενοι[6] »ποιέειν ταῦτα· ἐπεί τε δὲ ὑμῖν »ἀναφέρειν ἐς πλεῦνας ἐδόκεε καὶ »ἐμοὶ ὑπερέθεσθε,[7] ἢ ποιέωμεν σή»μερον, ἢ ἴστε ὑμῖν ὅτι[8] ἢν »ὑπερπέσῃ ἡ νῦν ἡμέρη, ὡς οὐκ

»(nostru)«. La acestea Otanes răspunse: »O fiu al lui Ista»spes, eşti dintr'un părinte va»loros şi pari a voi să nu te »arăţi inferior părintelui tău. »Afacerea aceasta nu o grăbi »aşà în mod nesocotit, dar în»jghiab'o cu mai multă pru»denţă; trebue să fim mai mulţi »la număr şi apoi să procedăm«. La acestea Dariu răspunse: »O voi cari sunteţi de faţă, »dacă adoptaţi sistemul pro»pus de Otanes, să ştiţi că »veţi pieri în mod mizerabil; »căci se va găsi unul care o »să divulge magului (planurile »noastre) pentru a-şi asigurà »un profit personal. Ar fi fost »mult mai bine dacă aţi fi să»vârşit faptul acesta după ce »v'aţi fi consultat numai între »voi; deoarece însă voi aţi cre»zut de cuviinţă să vă adresaţi

[1] μὴ οὕτω συντάχυνε ἀβούλως, ἀλλ' ἐπὶ τὸ σωφρονέστερον αὐτὴν λάμβανε. În Tucidid (I, 31) găsim ἀβουλία juxtapusă la σωφροσύνη.

[2] Ὀτάνεω. Vezi mai sus nota 6, pag. 169.

[3] ἀπολέεσθε κάκιστα. Vezi Cartea I, Cap. 112. În Aristofan ὦ κάκιστ' ἀπολούμενος.

[4] ἐξοίσει dela ἐκφέρω, care verb, întocmai, ca şi corespondentul său latinul efferre, indică actul de a destăinui un secret. Sensul este identic cu acela al verbului ἐξαγορέυω.

[5] ὠφείλετε. Unele ediţii scriu fără augment ὀφείλετε.

[6] ἐπ' ὑμέων αὐτῶν βαλόμενοι. Două manuscrise au βαλλόμενοι şi se găseşte şi βουλόμενοι în câtevà ediţii vechi. Grenoviu explică locuţiunea ἐφ' ἑαυτοῦ βάλλεσθαι prin »ne se ipsum aliquid recipere« dar interpretarea »secum deliberare, aliis, scilicet, non admissis« e mai exactă,— Pentru expresia ἐπ' ὑμέων αὐτῶν vezi finele notei 7, pag. 256, vol. I. Autorul înţelege prin aceasta că ar fi fost mai bine dacă cei trei conspiratori cari au luat iniţiativa complotului, adică Otanes, Aspatines şi Gobrias, s'ar fi consultat între ei numai, fără a-şi mai asocià alţi patru, şi ar fi urmărit şi executat repede planul lor, aşà că ὑμέων αὐτῶν se adresează în specie de Dariu lui Otanes, lui Aspatines şi lui Gobrias.

[7] ὑπερέθεσθε. Verbul ὑπερτίθεσθαι cu dativul însemnează a supune un lucru cuivà. (Vezi vol. I, pag. 15, nota 2).

[8] ἴστε ὑμῖν ὅτι. Pentru acest ὅτι urmat mai departe de ὡς unde ne-am fi aştaptat la καὶ ὅτι vezi gramatica elină a lui Kühner, § 771.

»ἄλλος φθὰς ἐμεῦ κατήγορος ἔσ-
»ται, ἀλλά σφεα αὐτὸς ἐγὼ κα-
»τερέω πρὸς τὸν μάγον«.

72. Λέγει πρὸς ταῦτα Ὀτάνης, ἐπειδὴ ὥρα σπερχόμενον Δαρεῖον· »Ἐπεί τε ἡμέας συνταχύνειν ἀναγ-
»κάζεις καὶ ὑπερβάλλεσθαι οὐκ
»ἐᾷς, ἴθι ἐξήγεο[1] αὐτὸς ὅτεῳ τρόπῳ
»πάριμεν ἐς τὰ βασιλήϊα, καὶ ἐπι-
»χειρήσομεν αὐτοῖσι.[2] Φυλακὰς
»γὰρ δὴ διεστεώσας οἶδάς κου[3]
»καὶ αὐτός, εἰ μὴ ἰδὼν ἀλλ'[4] ἀ-
»κούσας· ἇς[5] τέῳ τρόπῳ περήσο-
»μεν«;[6] Ἀμείβεται Δαρεῖος τοῖσδε·
»Ὀτάνη, ἡ πολλά ἐστι τὰ λόγῳ
»μὲν οὐκ οἷά τε δηλῶσαι, ἔργῳ
»δέ· ἄλλα δ' ἐστὶ τὰ λόγῳ μὲν
»οἷά τε, ἔργον δὲ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν
»λαμπρὸν γίνεται. Ὑμεῖς δὲ ἴστε
»φυλακὰς τὰς κατεστεώσας ἐούσας
»οὐδὲν χαλεπὰς παρελθεῖν. Τοῦτο
»μὲν γάρ, ἡμέων ἐόντων τοιῶνδε,[7]
»οὐδεὶς ὅστις οὐ παρήσει, τὰ μέν
»κου καταιδεόμενος ἡμέας, τὰ δέ
»κου καὶ δειμαίνων. Τοῦτο δέ, ἔχω

«la mai mulţi şi m'aţi iniţiat
»şi pe mine, să ştiţi voi aceasta,
»că nimeni nu-mi va luà îna-
»inte ca să acuze, dar eu sin-
»gur vă voiu denunţà magului«.

72. Otanes atunci, văzând pe Dariu aşà de grăbit, (îi) zise: »Deoarece ne sileşti să ne gră-
»bim şi nu admiţi nici o întâr-
»ziere, vino de ne explică sin-
»gur în ce mod să pătrundem
»în palat şi să punem mâna pe
»ei. Ştii că paznici sunt po-
»staţi peste tot, dacă nu i-ai vă-
»zut (cu ochii), de sigur ai au-
»zit de ei. Cum, te rog, vom
»străbate noi printr'înşii?« Da-
riu răspunse astfel: »Otanes,
»sunt multe lucruri cari nu se
»spun bine, dar din cari rezultă
»cevà; şi mai sunt altele cari
»la vorbă par frumoase, dar din
»cari la urmă nu rezultă nici
»un act mare. Voi să ştiţi că
»se poate străbate fără greutate
»prin garda postată (acolo). Şi
»aceasta pentrucă, în situaţia

[1] ἐξηγέο. Ediţia Dindorf are ἐξηγέεο pentru care în realitate şi este ἐξηγέο; altminteri s'ar accentuà ἐξήγεο. Avem la Cap. 90 din Cartea I un caz analog cu αἰτέο care e pentru αἰτέεο şi altul mai sus în Cartea aceasta la Cap. 42 ἀκέο în loc de ἀκέεο. (Vezi vol I, pag. 158, nota 3).

[2] αὐτοῖσι. Nu se referă la nimic exprimat înainte, ci la aceia pe cari îi sugeră înainte cele cari precedă, adică la falsul Smerdis şi la partizanii lui.

[3] οἶδάς κου. Manuscrisul florentin şi cel din Paris au οἶδά κου.

[4] ἀλλ' după εἰ μὴ e mai tare ca un simplu *dar*, însemnează *de sigur*.

[5] ἇς. Stein şi unele ediţii au τὰς. Vezi mai sus nota 5, pag. 43 asupra lui ᾧ în loc de τῷ. Toate manuscrisele au ἇς.

[6] περήσομεν. Unele ediţii şi chiar manuscrise au πειρήσομεν care e forma ionică pentru περήσομεν, întocmai cum πείρατα e forma ionică pentru πέρατα.

[7] ἐόντων τοιῶνδε. Literal: *fiind cum suntem*, adică nobili prin naştere cari au acces la curte. — În loc de τοιῶνδε unele ediţii au τοίων. E de preferit τοιῶνδε care are pentru el autoritatea manuscriselor lui Sancroft şi al lui Wesseling, mai ales că la Cap. 62 din Cartea VIII toate manuscrisele fără excepţie au τοιῶνδε.

»αὐτὸς σκῆψιν εὐπρεπεστάτην τῇ »πάριμεν, φὰς ἄρτι τε ἥκειν ἐκ »Περσέων καὶ βούλεσθαί τι ἔπος »παρὰ τοῦ πατρὸς σημῆναι τῷ »βασιλέϊ. Ἔνθα γάρ τι δεῖ ψεῦδος »λέγεσθαι, λεγέσθω.[1] Τοῦ γὰρ αὐ»τοῦ γλιχόμεθα,[2] οἵ τε ψευδόμενοι »καὶ οἱ τῇ ἀληθηΐῃ[3] διαχρεώμενοι. »Οἱ μέν γε ψεύδονται τότε, ἐπεάν »τι μέλλωσι τοῖσι ψεύδεσι πείσαν»τες κερδήσεσθαι· οἱ δ' ἀληθίζον»ται, ἵνα τι τῇ ἀληθηΐῃ ἐπισπά»σωνται κέρδος, καί τι μᾶλλόν »σφισι[4] ἐπιτράπηται. Οὕτω οὐ ταὐ»τὰ ἀσκέοντες, τωὐτοῦ περιεχό»μεθα.[5] Εἰ δὲ μηδὲν κερδήσεσθαι »μέλλοιεν, ὁμοίως ἂν ὅ τε ἀληθι»ζόμενος ψευδὴς εἴη, καὶ ὁ ψευδό»μενος ἀληθής. Ὅς ἂν μέν νυν »τῶν πλουτρῶν ἑκὼν παριῇ,[6] αὐ»τῷ οἱ ἄμεινον[7] ἐς χρόνον[8] ἔσται. »ὃς δ' ἂν ἀντιβαίνειν πειρᾶται,

»pe care o avem, nu e nici u»nul care nu ne-ar lăsa să tre»cem, parte dintr'un simţimânt »de deferinţă, parte de frică. »Afară de aceasta, eu am un »meşteşug excelent pentru a »răsbì, voiu spune că am sosit »chiar acum din (provincia) Per»siei şi că am o comunicare de »făcut regelui din partea tată»lui (meu). Unde trebue spusă »o minciună, să se spue. Căci »urmărim (toţi) unul şi acelaş »scop, şi aceia cari mint, şi a»ceia cari obicinuesc adevărul. »Cei dintâi mint atunci când »au să câştige cevà prin ade»meneală cu minciuni; ceilalţi, »de altă parte, spun adevărul »pentru ca să tragă folos din »veracitatea (lor) şi ca să li se »încredinţeze lucruri mai im»portante. Astfel, deşì sistemele »de a procedà diferă, avem în

[1] Ἔνθα γάρ τε δεῖ ψεῦδος λέγεσθαι, λεγέσθω. E foarte puţin probabil ca Dariu să fi enunţat acest principiu, mai ales că Erodot singur spune că Perşii considerau minciuna ca cea mai mare ruşine: »Αἴσχιστον δὲ αὐτοῖσι (i. e. Πέρσῃσι) τὸ ψεύδεσθαι« (Cap. 138 din Cartea I). Chestiunea dacă minciuna în anume cazuri nu erà justificată formà obiectul unor vii discuţii printre sofistii şi retorii Greci. (Vezi Platon, *Polit.* II, 21 şi III, 3) şi de sigur că Erodot a asistat la destule desbateri interesante asupra acestui punct delicat de filozofie morală; şi, ceeace urmează, nu e decât un rezumat al argumentelor pe cari le-a auzit autorul nostru la sofisti şi pe cari le pune în gura lui Dariu cu idea că ele pot să-l fi servit în ocazia de faţă. Afară de aceasta e puţin probabil ca în aşà moment Dariu să fi făcut tovarăşilor lui un curs de morală.

[2] γλιχόμεθα. Am avut verbul acesta la Cap. 102 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 264, nota 2).

[3] ἀληθηΐῃ. În textul lui Creutzer avem ἀληθείῃ; tot aşà şi câtevà rânduri mai jos, unde avem iar acest cuvânt.

[4] σφισι. În textul lui Long şi Macleane σφι. Asemenea la Cap. 57 din Cartea I.

[5] τωὐτοῦ περιεχόμεθα. Pentru sensul verbului περιέχομαι cu genitivul vezi mai sus nota 744.

[6] παριῇ. Vezi vol. IV, pag. 281, nota 5.

[7] οἱ ἄμεινον. Vezi la capitolul precedent nota 994.

[8] ἐς χρόνον. În viitor, avem această locuţiune la Cartea VII, Cap. 29 şi iar la Cartea IX, Cap. 89.

»διαδεικνύσθω,[1] ἐνθαῦτα ἐὼν πολέ-
»μιος· καὶ ἔπειτα ὠσάμενοι ἔσω[2]
»ἔργου ἐχόμεθα.«[3]

»vedere acelaş scop. Dacă nu
»ar fi câştig în perspectivă,
»acela care spune adevărul ar
»puteà tot aşà de bine să mintă,
»şi acela care minte, să spună
»adevărul. Aceluia dintre sen-
»tinelele dela poartă care ne
«va lăsà de buna lui voie să
»trecem, o să-i fie mai târziu
»spre folos; acela însă care se
»va împotrivì, va fi considerat
»ca un inamic; şi apoi împin-
»gând înainte până în interio-
»rul (palatului), ne vom pune
»pe lucru«.

73. Λέγει Γωβρύης μετὰ ταῦτα· »Ἄνδρες φίλοι, ἡμῖν κότε[4] κάλ-
»λιον παρέξει[5] ἀνασώσασθαι τὴν
»ἀρχήν, ἤ, εἴ γε μὴ οἷοί τε ἐσό-
»μεθα αὐτὴν ἀναλαβέειν, ἀποθα-
»νέειν;[6] Ὅτε γε[7] ἀρχόμεθα μέν,[8]
»ἐόντες Πέρσαι, ὑπὸ Μήδου ἀν-

73. După aceasta Gobrias zise: »Amicii mei, când oare se va
»mai ivì pentru noi o ocazie
»mai nemerită de a recuperà
»puterea sau de a murì dacă
»nu suntem în stare să punem
»mâna pe ea? (Gândiţi-vă) că

[1] διαδεικνύσθω. Dindorf scrie δεικνύσθω. Construcţia aceasta cu participiul unde ne-am fi aşteptat la un infinitiv se mai găseşte la Cap. 119 din Cartea II.

[2] ἔσω, pentru εἴσω, interior sau în lăuntrul palatului. (Vezi şi vol. I, pag. 206, nota 1).

[3] ἔργου ἐχόμεθα. Locuţiunea aceasta pentru a se pune pe lucru o mai avem la Cap. 121 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 313, nota 2).

[4] ἡμῖν κότε. Unele ediţii tratând pe κότε ca o simplă particulă lasă a fi absorbit accentul de cuvântul precedent şi scriu ἡμῖν κοτε.

[5] παρέξει. Acì verbul παρέχειν e luat în sens impersonal. De asemenea uz al unui verb în sens impersonal avem exemple mai jos în Cartea aceasta la Cap. 142, la Cap. 14 din Cartea IV, la Cartea V, Cap. 49 şi la Cartea VIII, Cap. 8.

[6] ἀναλαβέειν, ἀποθανέειν. Aceasta e forma ionică întrebuinţată în textul sancroftian. Creutzer şi câtevà ediţii preferă forma atică contractată ἀναλαβεῖν, ἀποθανεῖν.

[7] Ὅτε γε. Se găseşte ὅτε γὰρ în unele ediţii.

[8] μέν. Cu acest μὲν corespunde τε dela începutul clauzei următoare, de aceea, varianta ὅτε γὰρ e greşită, γὰρ ne cerând apodosis. Construcţia este ὅτε γε ἀρχόμεθα μὲν (protasis) ... ὅσοι τε (apodosis) ... E ca şi cum oratorul ar fi zis: »voiu să vă atrag atenţia asupra a două lucruri: pe de o parte, că sun-
»tem cârmuiţi de un Med, de unul care aparţine sectei magilor şi care a fost
»condamnat la retezirea urechilor pentru crimă, şi, pe de altă parte, că regele
»Cambise în ultimele lui momente ne-a rugat să recucerim puterea pe care a
»uzurpat-o acest rege«.

»δρὸς μάγου,[1] καὶ τούτου ὦτα »οὐκ ἔχοντος.[2] Ὅσοι τε ὑμέων »Καμβύσῃ νοσέοντι παρεγένοντο, »πάντως κου μέμνησθε τὰ ἐπέ- »σκηψε[3] Πέρσῃσι τελευτῶν τὸν »βίον, μὴ πειρεωμένοισι ἀνακτᾶ- »σθαι τὴν ἀρχήν· τὰ τότε οὐκ ἐνε- »δεκόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ διαβολῇ ἐδο- »κέομεν εἰπεῖν Καμβύσεα.[4] Νῦν ὦν »τίθεμαι ψῆφον[5] πείθεσθαι Δαρείῳ, »καὶ μὴ διαλύεσθαι ἐκ τοῦ συλ- »λόγου τοῦδε[6] ἀλλ' ἢ ἰόντας[7] ἐπὶ

»noi, cari suntem Persani, sun- »tem cârmuiţi de un Med, (de »un) mag, căruia încă i s'au re- »tezat urechile! »Aceia dintre »voi cari vă aflaraţi lângă Cam- »bise în timpul boalei lui, vă »aduceţi de sigur aminte im- »precaţiile pe cari, în ulti- »mele lui momente, le-a pro- »nunţat în contra acelora dintre »Perşi cari nu ar încercà să re- »capete stăpânirea: în (cuvin- »tele) acestea nu am pus noi »atunci crezământ pentrucă so- »cotiam că Cambise le rostise »din pizmă. Şi acuma eu votez

[1] ἀρχόμεθα μέν, ἐόντες Πέρσαι, ὑπὸ Μήδου ἀνδρὸς μάγου. Asupra acestei chestiuni a relaţiei între Smerdis magul şi Medii vezi mai sus la Cap. 65, nota 1, pag. 157. — Un fapt acì reiese din discuţia aceasta ţinută de conjuraţi şi aceea este că Perşii şi în special nobilimea consideră că uzurparea de către Smerdis cel fals erà o uzurpare dela un drept care erà al lor şi că a alungà pe Smerdis şi a pune pe tron pe unul din ai lor erà a recuperà un drept. Acesta este şi sensul expresiilor ἀνασώσασθαι τὴν ἀρχὴν şi ἀνακτᾶσθαι τὴν ἀρχήν pe cari le întâlnim în acest capitol. Aceasta e şi în perfect acord cu expresia întrebuinţată în inscripţia dela Behistun la Col. I, § 14, unde zice Dariu »Imperiul care fusese răpit dela neamurile mele, l-am recuperat«.

[2] ὦτα οὐκ ἔχοντος. În alte cuvinte, însemnat cu pecetea infamiei.

[3] τὰ ἐπέσκηψε. Se referă la cuvintele întrebuinţate de Cambise mai sus la Cap. 65: »ὑμῖν τάδε ἐπισκήπτω«. — Verbul ἐπισκήπτειν atât acì, cât şi în pasajul sus citat implică afară de faptul de a rugà sau de a conjurà şi acela al unei sancţiuni care ar fi legată de neobservarea injoncţiunii, sancţiune pe care o şi exprimă Cambise în vorbe în pasajul sus citat când spune Perşilor că dacă nu vor cercà să restabilească dinastia naţională în Persia, femeile lor şi vitele lor să rămână sterpe. Acì unde sancţiunea nu e exprimată, nu e de ajuns să traduc verbul acesta prin *a conjurà*, cum am făcut la Cap. 65, dar să indic mai ales sancţiunea sau blestemul.

[4] ἀλλ' ἐπὶ διαβολῇ ἐδοκέομεν εἰπεῖν Καμβύσεα. Vezi mai sus Cap. 66: »ἀλλ' ἠπιστέατο ἐπὶ διαβολῇ εἰπεῖν Καμβύσεα«.

[5] τίθεμαι ψῆφον. Tucidid (I, 20 şi 40) zice »ψῆφον προστίθεσθαι« a-şi da votul cum se făceà la Elini după o deliberare. Faptul că Erodot întrebuinţează o asemenea expresie acì e oarecum o indicaţie că naraţiunea aceasta a ajuns la cunoştinţa lui Erodot pe o cale elenică. Pentru asemenea urme de influenţă elenică în versiuni istorice relative la popoare străine vezi mai sus la Cap. 36, nota 7, pag. 86.

[6] τοῦδε. Acest cuvânt e omis în textul lui Blakesley.

[7] ἀλλ' ἢ ἰόντας. Acì există mai multe variante în text. Cele mai multe manuscrise şi ediţii vechi au ἄλλοθι ἰόντας ἢ, unde cuvântul ἄλλοθι nu are nici un sens. Schweighäuser propune ἀλλῃ ἰόντας. ἀλλ' ἢ e însă mult mai bine şi e adoptat de Gaisford şi de Creutzer cu sensul, *afară numai pentru a;* Blakesley omite cu totul pe ἢ.

»τὸν μάγον ἰθέως«. Ταῦτα εἶπε Γωβρύης· καὶ πάντες ταῦτα αἴνεον.

»să ascultăm de Dariu şi să »nu ne despărţim dela această »consfătuire, decât pentru a »merge imediat să tăbărîm asu»pra magului«. Aceste (cuvinte) le rostì Gobrias, şi toţi le aprobară.

74. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ταῦτα ἐβουλεύοντο, ἐγίνετο κατὰ συντυχίην τάδε. Τοῖσι μάγοισι ἔδοξε βουλευομένοισι Πρηξάσπεα φίλον προσθέσθαι, ὅτι τε ἐπεπόνθεε πρὸς Καμβύσεω ἀνάρσια, ὃς οἱ τὸν παῖδα τοξεύσας ἀπολωλέκεε,[1] καὶ διότι μοῦνος ἠπίστατο τὸν Σμέρδιος τοῦ Κύρου θάνατον[2] αὐτοχειρίῃ μιν ἀπολέσας· πρὸς δ' ἔτι, ἐόντα ἐν αἴνῃ μεγίστῃ τὸν Πρηξάσπεα ἐν Πέρσῃσι.[3] Τούτων δή μιν εἵνεκεν καλέσαντες φίλον προσεκτέωντο, πίστι τε λαβόντες καὶ ὅρκίοισι,[4]

74. Pe când aceşti (bărbaţi) se consfătuiau asupra acestor (lucruri), din întâmplare se petreceau următoarele (evenimente). Magii, consultându-se între ei, au găsit cu cale să-l aibă de prieten pe Prexaspe, fiindcă suferise cruzimi din partea lui Cambise care îi ucise pe fiul, trăgând într'ânsul cu săgeata, şi fiindcă eră singurul carele ştià de moartea lui Smerdis, fiul lui Ciru, deoarece îl ucisese cu propria lui mână; şi, afară de

[1] ὃς οἱ τὸν παῖδα τοξεύσας ἀπολωλέκεε. Această anecdotă caracteristică a cruzimii lui Cambise e relatată mai sus la Cap. 35. — Blakesley pune aceste cuvinte între parenteze, dar nu văd de fel necesitatea de a le izolà de textul propriu zis: clauza nu e parentetică dar explicativă.

[2] διότι μοῦνος ἠπίστατο τὸν Σμέρδιος τοῦ Κύρου θάνατον. Nu explică Erodot cum credeau magii că Prexaspe eră singurul care eră în secretul asasinării lui Smerdis. S'a văzut cum Dariu şi el credeà că eră singurul care ştià de acest omor. Otanes asemenea crede că numai el ştià. Eu cred că o ştiau mulţi, dar fiecare se temeà de a comunicà aceasta de frica urgiei magilor, aşà că fiecare care bănuià sau ştià acest lucru nu aveà un indiciu că o ştià şi altul şi credeà că el eră singur să ştie adevărul.

[3] πρὸς δ' ἔτι, ἐόντα ἐν αἴνῃ μεγίστῃ τὸν Πρηξάσπεα ἐν Πέρσῃσι. E de observat aci schimbarea subită dela o construcţie cu forma directă, adică cu subjectul în nominativ şi cu verbe finite la forma indirectă cu acuzative şi participii. Astfel, la începutul clauzei am avut verbele finite ἐπεπόνθεε şi ἠπίστατο cu subiectele οὗτος (subtînţeles înaintea lui ἐπεπόνθεε şi μοῦνος (exprimat înaintea lui ἠπίστατο), şi de odată găsim acì τὸν Πρηξάσπεα şi ἐόντα. Această schimbare de construcţie explică şi chiar necesitează repetiţia lui Πρηξάσπεα. O asemenea schimbare dela o construcţie cu verbul finit la una cu verbul infinitiv o mai găsim la capitolul următor »καὶ δὴ ἔλεγε, τὸν μὲν Κύρου Σμέρδιν ὡς αὐτὸς ὑπὸ Καμβύσεω ἀναγκαζόμενος ἀποκτείνειε, τοὺς μάγους δὲ βασιλεύειν«, dar mai sunt o sumă de asemenea exemple în scrierile autorului nostru. — Locuţiunea ἐν αἴνῃ μεγίστῃ εἶναι pe care Bähr o traduce »maximo in honore esse« mai e întrebuinţată de Erodot la Cap. 112 din Cartea VIII: sensul literal este *a fi în mare laudă*, adică foarte lăudat, ceeace mai pe româneşte e a aveà mare trecere.

[4] πίστι τε λαβόντες καὶ ὅρκίοισι. La Cap. 106 din Cartea IX

ἦ μὲν[1] ἔξειν παρ' ἑωυτῷ, μηδ' ἐξοίσειν[2] μηδενὶ ἀνθρώπων τὴν ἀπὸ σφέων ἀπάτην ἐς Πέρσας γεγονυῖαν. ὑπισχνεύμενοι τὰ πάντα οἱ μυρία δώσειν.[3] Ὑποδεκομένου[4] δὲ τοῦ Πρηξάσπεος[5] ποιήσειν ταῦτα, ὡς ἀνέπεισάν μιν οἱ μάγοι, δεύτερα προσέφερον,[6] αὐτοὶ μὲν φάμενοι Πέρσας πάντας συγκαλέσειν ὑπὸ τὸ βασιλήϊον τεῖχος, ἐκεῖνον[7] δ' ἐκέλευον ἀναβάντα ἐπὶ πύργον ἀγορεῦσαι,[8] ὡς ὑπὸ τοῦ Κύρου Σμέρδιος ἄρχονται καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου. Ταῦτα δὲ οὕτω ἐνετέλλοντο, ὡς πιστοτάτου δὴθεν[9] ἐόντος αὐτοῦ ἐν Πέρσῃσι, καὶ πολλάκις ἀποδεξαμένου γνώμην[10] ὡς περιείη ὁ

aceasta, fiindcă printre Perşi Prexaspe aveà foarte mare trecere. În vederea acestor motive ei (îl) chemară şi căpătară amiciţia lui legându-l prin credinţă şi prin jurăminte că va păstrà secretul şi că nu va divulgà nimenui frauda cu care ei înşelau pe Perşi, făgăduindu-i că îl vor îndestulà cu de toate. Prexaspe consimţì la acestea, iar magii, după ce îl convinseră, îi mai făcură o altă propunere şi anume ca ei să convoace pe toţi Perşii subt zidul (care înconjoară) palatul, şi l-au îndemnat ca el să se sue (apoi) pe un turn şi să declare în pu-

---

avem πίστι καταλαβόντες καὶ ὁρκίοισι. Manuscrisul florentin are acuzativul πίστις legând dativul ὁρκίοισι cu προσεκτέωντο care e o ipoteză puţin admisibilă.

[1] ἦ μὲν. Întâlnim ἦ μὴν în unele ediţii.

[2] ἐξοίσειν. Vezi mai sus nota 999, pag.

[3] τὰ πάντα οἱ μυρία δώσειν. Literal *din toate ii vor da zece mii.* În alte cuvinte îi vor dărui din toate câte îi trebue o cantitate mare. Asemenea expresii iperbolice găsim la Cartea I, Cap. 50 »δώσειν πάντα τινὰ αὐτῶν »τούτῳ ὅ τι ἔχοι ἕκαστος«, şi la Cap. 88 din Cartea IV »ἐδωρίσατο πᾶσι δέκα«; asemenea vezi şi Cartea IX, Cap. 81 unde cetim: »Παυσανίῃ δὲ πάντα δέκα ἐξαι»ρέθη τε καὶ ἐδόθη, γυναῖκες, ἵπποι, τάλαντα, κάμηλοι, ὡς δὲ αὖτως καὶ τὰ ἄλλα »χρήματα«. Probabil că de acest fel erau darurile cari se promiteau de magi lui Prexaspe.

[4] Ὑποδεκομένου. Varianta ὑποσχομένου pe care o întâlnim în unele manuscrise nu e justificată, pentrucă Erodot întrebuinţează verbul ὑποδέχεσθαι în sens de a acceptà sau de a se învoì cinevà ca să facă un lucru şi avem exemple la Cartea I, Cap. 24; la Cartea II, 121, mai jos la Cap. 138 din Cartea aceasta şi în alte locuri.

[5] Πρηξάσπεος. Unele manuscrise au Πρηξάσπεω. Am reţinut însă genitivul care figurează la Cap. 63 şi 62 precum şi mai jos la Cap. 75 şi 78.

[6] δεύτερα προσέφερον. Cele mai multe manuscrise au συγκαλέσειν. În orice caz este un viitor infinitiv şi forma cea mai naturală este cea adoptată de noi şi care figurează în textul lui Creutzer şi în toate ediţiile cele mai bune.

[7] ἐκεῖνον. În textul lui Blakesley κεῖνον.

[8] ἀγορεῦσαι. E verbul consacrat pentru a indicà vorbirea în public la Elini, aşà că şi acì avem un indiciu că această naraţiune a fost culeasă de Erodot din sorginte elenică.

[9] δῆθεν. Acest cuvânt conţine o mică doză de ironie. (Vezi vol. I, pag. 92, nota 2).

[10] ἀποδεξαμένου γνώμην. Pentru sensul acestei locuţiuni vezi vol. I, pag. 302, nota 6.

Κύρου Σμέρδις, καὶ ἐξαρνησαμένου τὸν φόνον αὐτοῦ.

75. Φαμένου δὲ καὶ ταῦτα ἑτοίμου εἶναι ποιέειν τοῦ Πρηξάσπεος,[1] συγκαλέσαντες Πέρσας οἱ μάγοι, ἀνεβίβασαν αὐτὸν ἐπὶ πύργον καὶ ἀγορεύειν ἐκέλευον. Ὁ δὲ τῶν μέντοι[2] ἐκείνοι προσεδέοντο αὐτοῦ, τούτων μὲν ἐκὼν ἐπελήθετο·[3] ἀρξάμενος δὲ ἀπὸ Ἀχαιμένεος ἐγενεηλόγησε τὴν πατριὴν[4] τὴν Κύρου Σμέρδις, καὶ ἐξαρνησαμένου τὸν φόνον αὐτοῦ.

blic că sunt cârmuiţi de Smerdis, fiul lui Ciru şi de nimeni altul. Acest (demers) îl cerură (magii dela Prexaspe) pentrucă, adică Perşii aveau mare încredere în el şi pentrucă el îşi exprimase în nenumărate rânduri convingerea că Smerdis, fiul lui Ciru, erà în vieaţă, şi tăgăduise asasinarea acestuia.

75. Răspunzând Prexaspe că erà gata să facă şi aceasta, magii convocară pe Persani şi apoi îl suiră pe el într'un turn şi îl somară să-şi facă declaraţia. Acesta cu ştiinţă nu ţinù nici o seamă de cele ce magii ceruseră dela el; începând cu Achemene trase genealogia casei lui

[1] Πρηξάσπεος. Pentru forma acestui genitiv vezi mai sus nota 5, pag. 179. E curios că textul lui Long şi Macleane care mai sus întrebuinţează forma Πρηξάσπεος la capitolul precedent: »Ὑποδεκομένου δὲ τοῦ Πρηξάσπεος«, acì are Πρηξάσπεω.

[2] μέντοι. Bekker şi Lhardy preferă pe μὲν δή.

[3] τούτων μὲν ἐκὼν ἐπελήθετο. La Cap. 43 din Cartea IV avem »τοῦ ἐπιστάμενος τὸ οὔνομα ἐκὼν ἐπιλήθομαι«.

[4] τὴν πατριὴν. În sens de neam sau familie. — Prexaspe, făcând genealogia casei Achemenizilor, fundatorul dinastiei din care a făcut parte Ciru, întemeietorul imperiului celui mare persan, nu făceà printr'aceasta decât să stabilească drepturile lui Dariu Istaspe la succesiune, căci iată linia de descendenţă dela Achimenes, astfel cum o stabileşte însuş Xerxes. (Vezi Cartea VII, Cap. 11).

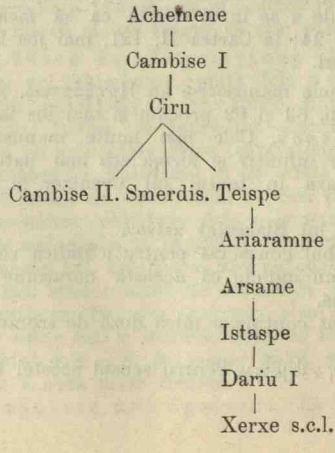

ρου· μετὰ δέ, ὡς ἐς τοῦτον κατέβη, τελευτῶν ἔλεγε ὅσα ἀγαθὰ Κῦρος Πέρσας πεποιήκοι·[1] διεξελθὼν δὲ ταῦτα, ἐξέφαινε τὴν ἀληθηΐην, φάμενος πρότερον μὲν κρύπτειν· οὐ γάρ οἱ εἶναι ἀσφαλὲς λέγειν τὰ γενόμενα· ἐν δὲ τῷ παρεόντι ἀναγκαίην μιν καταλαμβάνειν[2] φαίνειν. Καὶ δὴ ἔλεγε τὸν μὲν Κύρου Σμέρδιν ὡς αὐτὸς ὑπὸ Καμβύσεω ἀναγκαζόμενος ἀποκτείνειε, τοὺς μάγους δὲ βασιλεύειν. Πέρσῃσι δὲ πολλὰ ἐπαρησάμενος, εἰ μὴ ἀνακτησαίατο ὀπίσω τὴν ἀρχὴν καὶ τοὺς μάγους τισαίατο,[3] ἀπῆκε ἑωυτὸν ἐπὶ κεφαλὴν φέρεσθαι ἀπὸ τοῦ πύργου κάτω.[4] Πρηξάσπης μέν νυν, ἐὼν τὸν πάντα χρόνον ἀνὴρ δόκιμος, οὕτω ἐτελεύτησε.[5]

Ciru; după aceasta, când sosì la acesta, terminând, amintì toate serviciile pe cari le adusese Ciru Perşilor; după ce le enumeră pe acestea, destăinuì adevărul zicând că până atunci îl ascunsese; (că îl ascunsese) pentrucă nu se simţià în siguranţă dacă spuneà cele ce s'au petrecut; acum însă necesitatea îi impuneà să divulge (tot). Şi atunci spuse cum el, silit de Cambise, ucisese pe Smerdis fiul lui Ciru, şi că (acum) domniau magii. Apoi după ce pronunţă multe blestemuri în contra Perşilor, dacă nu ar cucerì puterea înapoi şi nu şi-ar răsbunà pe magi, s'a asvârlit peste cap jos de pe turn. Astfel dar pierì Prexaspe carele toată vieaţa lui a fost un bărbat stimat.

Despre genealogia aceasta există controverse în cari nu este locul să intrăm acì, dar cari se vor discutà la timp când se tratează de ea în text, controverse provocate din faptul deosebirii în oarecari detaliuri între genealogia din pasajul sus citat din Cartea VII, Cap. 11 şi inscripţia dela Behistun. E suficient să spunem că cu toate divergînţele ce s'au găsit, un fapt e constant, şi anume: că Dariu Istaspe erà un descendent direct al lui Ciru. De aceea, când Prexaspe a făcut genealogia Achemenizilor, aceasta nu prea puteà fi pe placul magilor, cu toate că pretindeau că Smerdis al lor erà Smerdis cel adevărat. Ei ar fi preferit să se lase la o parte elogiile aduse acestei dinastii şi istoria ei.

[1] πεποιήκοι. Unele manuscrise au πεποιήκει care nu ar fi natural după ὡς.

[2] καταλαμβάνειν. Verbul acesta e luat în acest sens de a luà posesiune pentru a împinge pe cinevà la o acţiune la Cap. 66 din Cartea II »θεῖα πρήγματα καταλαμβάνει τοὺς αἰελούρους« care literal tradus ar fi *o influenţă divină iea posesiune de pisici.* Acì Prexaspe e împins de forţa lucrurilor să destăinuească adevărul.

[3] εἰ μὴ ἀνακτησαίατο ὀπίσω τὴν ἀρχὴν καὶ τοὺς μάγους τισαίατο. În loc de ἀνακτησαίατο şi de τισαίατο. Cobet propune viitorul ἀνακτησοίατο şi τισοίατο. Deşi ar fi admisibil aceasta, totuş manuscrisele nu autorizà această schimbare.

[4] ἀπῆκε ἑωυτὸν ἐπὶ κεφαλὴν φέρεσθαι ἀπὸ τοῦ πύργου κάτω. Literal: *se aruncà aşà încât să pice pe cap de pe turn jos.* Avem o frază similară ca construcţie în Pausanias (I, 30, § 1) »καὶ δὴ καὶ φέρων ἑαυτὸν ἀφῆκε«.

[5] Πρηξάσπης μέν νυν, ἐὼν τὸν πάντα χρόνον ἀνὴρ δόκιμος, οὕτω ἐτελεύτησε. Ctesias spune altfel despre acest episod. Cu toate că

76. Οἱ δὲ δὴ ἑπτὰ τῶν Περσέων, ὡς ἐβουλεύσαντο αὐτίκα ἐπιχειρέειν τοῖσι μάγοισι καὶ μὴ ὑπερβάλλεσθαι, ἤϊσαν εὐξάμενοι τοῖσι θεοῖσι,[1] τῶν περὶ Πρηξάσπεα πρηχθέντων εἰδότες οὐδέν. Ἐν τε δὴ τῇ ὁδῷ μέσῃ στείχοντες ἐγίνοντο, καὶ[2] τὰ περὶ Πρηξάσπεα γεγονότα ἐπυνθάνοντο. Ἐνθαῦτα ἑκστάντες τῆς ὁδοῦ ἐπίδοσαν αὖτίς σφισι λόγους,[3] οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Ὀτάνην[4] πάγχυ κελεύοντες ὑπερβάλλεσθαι,[5] μηδὲ οἰδεόντων[6] τῶν πρηγμάτων

76. Acuma, cei şapte Persani îndată ce luară hotărîrea de a ataca pe magi imediat, fără a amâna (nimic), au pornit adresând o rugăciune către zei, fără a şti nimic din cele ce le făcuse Prexaspe. Făcuseră drumul jumătate când aflară cele petrecute cu Prexaspe. Ei s'au pus atunci la o parte din drum şi au ţinut din nou consiliu; cei alături de Otanes opinând cu orice preţ pentru amânare

versiunea lui nu inspiră mare încredere, totuş e interesant s'o comparăm cu aceea a lui Erodot. Întâiul erou al versiunii lui nu e Prexaspe, ci un eunuc numit Ixabate carele deşi nu fusese omorîtorul lui Smerdis, dar totuş fiind o persoană de încredere a lui Cambise ştia că Smerdis fusese asasinat prin ordinul lui. După ce acest Ixabate şi-a făcut declaraţia în public, el nu s'a aruncat dintr'un turn, cum spune Erodot că s'a sinucis Prexaspe, dar a căutat refugiu într'un templu de unde a fost smuls din ordinul magilor şi tăiat.

[1] τοῖσι θεοῖσι. Nu trebue trecut cu vederea neobservat acest plural care se explică prin unul sau altul din aceste ipoteze: sau pluralul e consecvenţa spiritului elenic care se trădează la fiecare pas în această naraţiune, sau că autorul face aluzie la zeii regali ai casei Achemenizilor, despre cari e vorbă la Cap. 65. (Vezi mai sus nota 7, pag. 156). Am văzut că Persanii nu credeau decât în geniul binelui (Ormuzd) şi în geniul răului (Ahriman). Pe inscripţia dela Behistun Dariu spune că a chemat în ajutorul lui numai pe Ormuzd care planează chiar peste personagiile reprezentate pe această sculptură, şi că graţie concursului pe care i l-a dat acest geniu al binelui a putut izbuti în toate întreprinderile şi luptele pe cari le imortalizează această inscripţie celebră.

[2] Ἐν τε δὴ τῇ ὁδῷ μέσῃ στείχοντες ἐγίνοντο, καὶ. τε urmat astfel de καὶ are un sens pur timporal. (Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 721). Pentru locuţiunea στείχοντες ἐγίνοντο, vezi aceeaş lucrare § 416.

[3] ἐδίδοσαν αὖτίς σφισι λόγους. Bähr traduce »iterum secum deliberant«. Vezi şi Cartea I, Cap. 97 şi Cartea VIII, Cap. 9. — Unele ediţii au αὐτοῖσι în loc de αὖτις. — Creutzer accentuează αὖτις σφίσι.

[4] οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Ὀτάνην. Prin *acei cari erau împrejurul lui Otanes* nu trebue să înţelegem partizanii lui Otanes în sensul că Otanes ar fi avut partizanii lui şi Dariu pe ai săi. Se înţelege numai aceia cari au susţinut în prima discuţie amânarea propusă de Otanes şi cari au susţinut şi acum. Aceeaş observaţie se aplică la οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Δαρεῖον cari, asemenea, indică pe aceia cari fuseseră pentru acţiunea imediată propusă de Dariu.

[5] ὑπερβάλλεσθαι. În manuscrisul Medicean ὑπερβαλέεσθαι, în cel florentin ὑπερβαλλέεσθαι, Dietsch şi Blakesley au ὑπερβαλέσθαι. Blakesley are acì ὑπερβαλέσθαι, cu toate că mai sus la începutul capitolului precum şi la finele acestei clauze are ὑπερβάλλεσθαι. Valckenaer explică sensul acestui verb prin fraza »opportunitatem differe rei gerendæ«.

[6] οἰδεόντων dela verbul οἰδέειν a ridică în sus prin umflătură sau a inflamă şi se aplică în general inflamaţiunii produse de o rană sau de o leziune. În latineşte verbul »tumeo« corespunde cu οἰδέειν şi se aplică asemenea prin metaforă unei stări de surescitaţie; astfel Cicerone (*ad Atticum* XIV, 4) se serveă de expresia »tument negotia«.

ἐπιτίθεσθαι, οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Δαρεῖον αὐτίκα τε ἰέναι καὶ τὰ δεδογμένα ποιέειν, μηδὲ ὑπερβάλλεσθαι. Ὡθιζομένων δ' αὐτῶν, ἐφάνη ἱρήκων ἑπτὰ ζεύγεα,[1] δύο αἰγυπιῶν ζεύγεα διώκοντά τε καὶ τίλλοντά τε καὶ ἀμύσσοντα. Ἰδόντες δὲ ταῦτα οἱ ἑπτά, τήν τε Δαρείου πάντες ἄνεον γνώμην καὶ ἔπειτα ἧϊσαν ἐπὶ τὰ βασιλήϊα, τεθαρσηκότες[2] τοῖσι ὄρνισι.

77. Ἐπιστᾶσι δὲ ἐπὶ τὰς πύλας ἐγίνετο οἷόν τι Δαρείῳ ἡ γνώμη ἔφερε·[3] καταιδεόμενοι γὰρ οἱ φύλακοι ἄνδρας τοὺς Περσέων πρώτους, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύοντες ἐξ αὐτῶν ἔσεσθαι, παρίεσαν θείῃ πομπῇ χρεωμένους·[4] οὐδ'

şi pentru a nu se întreprinde (nimic) în starea de fierbere a lucrurilor, cei alături de Dariu pe de altă parte (fiind de părere) să se procedă imediat înainte şi să se făptuească cele ce se hotărîseră, fără a se amâna. Pe când ei discutau, apărură şapte perechi de ereţi cari goniau două perechi de vulturi smulgându-i şi rupându-i. Când cei şapte văzură acestea, aprobară cu toţii părerea lui Dariu şi apoi, îmbărbătaţi de auguriu, porniră asupra reşedinţei regale.

77. Când ajunseră la intrare, se întâmplă întocmai precum prevăzuse Dariu: căci sentinelele având respect pentru nişte bărbaţi fruntaşi între Perşi, şi nebănuind că aveau să facă aşà un lucru, conjuraţii trecură ca

[1] ἐφάνη ἱρήκων ἑπτὰ ζεύγεα. Erodot e totdeauna încântat, când într'o naraţiune este amestecat un element în care se poate întrevedeà un amestec al divinităţii sau o povestire divină. — Unele ediţii scriu ἱρήκων în loc de ἱρήκων. Semnificarea pe care au dat-o conjuraţii acestui augur eră că au văzut în cele şapte perechi de ereţi pe cei şapte conjuraţi şi în cele două perechi de vulturi pe cei doi magi cari deţineau puterea suverană, adică pe Patizeites intendentul numit de Cambise asupra palatului său şi pe fratele său Smerdis magul care personifică pe Smerdis, fiul lui Ciru. (Vezi mai sus Cap. 61). Cele şapte perechi de ereţi dar atacând şi rupând pe cele două perechi de vulturi indicau atacul celor şapte conjuraţi în contra celor doi fraţi magi.— Avem în istorie şi în literatura antică nenumărate exemple de augurii trase din sborul pasărilor. Ca să cităm numai câtevà, este exemplul acvilelor văzute de Romulus şi de Remus, unul postat pe Palatin, celălalt pe Aventin (T. Liviu I, 7); auguriul tras de Perşi consemnat în tragedia *Perşii* lui Eschil, vers 210 şi următoare; vezi şi augurul celor două acvile din primul chor al tragediei *Agamemnon* al aceluiaş poet.

[2] τεθαρσηκότες. Există ediţii cu τεθαρρηκότες.

[3] οἷόν τι Δαρείῳ ἡ γνώμη ἔφερε. Literal *aşà cum a arătat lui Dariu mintea lui.* Avem alte exemple de elinismul acesta la Cap. 118 din Cartea V; la Cap. 110 din Cartea VI şi la Cap. 110 din Cartea VIII.

[4] θείῃ πομπῇ χρεωμένους. Expresia idiomatică pentru a indică săvârşirea unui lucru cu cea mai mare înlesnire şi fără a întâmpinà nici o împotrivire. Idea este întreprinderea unui lucru prin impulsiune sau misiune divină, sens în care e şi întrebuinţată expresia aceasta la Cap. 62 din Cartea I, şi la Cap. 152 din Cartea IV. Vezi şi *Agamemnon* al lui Eschil, vers 757.

ἐπειρώτα οὐδείς. Ἐπεί τε δὲ[1] παρῆλθον ἐς τὴν αὐλήν, ἐνέκυρσαν τοῖσι τὰς ἀγγελίας ἐσφέρουσι[2] εὐνούχοισι, οἳ σφεας ἱστόρεον ὅ τι θέλοντες ἥκοιεν· καὶ ἅμα ἱστορέοντες τούτους τοῖσι πυλουροῖσι ἠπείλεον,[3] ὅτι σφέας παρῆκαν, ἴσχον τε βουλομένους τοὺς ἑπτὰ ἐς τὸ πρόσω παριέναι. Οἱ δὲ διακελευσάμενοι καὶ σπασάμενοι[4] τὰ ἐγχειρίδια, τούτους μὲν τοὺς ἴσχοντας αὐτοῦ ταύτῃ συγκεντέουσι, αὐτοὶ δὲ ἧῖσαν δρόμῳ ἐς τὸν ἀνδρεῶνα.

78. Οἱ δὲ μάγοι ἔτυχον ἀμφότεροι[5] τηνικαῦτα ἐόντες τε ἔσω, καὶ τὰ ἀπὸ Πρηξάσπεος γενόμενα ἐν βουλῇ ἔχοντες. Ἐπεὶ ὦν εἶδον τοὺς εὐνούχους τεθορυβημένους τε καὶ βοῶντας, ἀνά τε ἔδραμον[6] πάλιν ἀμφότεροι, καὶ, ὡς ἔμαθον τὸ ποιεύμενον, πρὸς ἀλκὴν ἐτράποντο.[7] Ὁ μὲν δὴ αὐτῶν φθάνει τὰ τόξα[8]

cum ar fi fost trimişi de sus; nimeni nu le-a pus vreo întrebare. Când ajunseră însă în curte, întâlniră pe eunucii aceia cari sunt însărcinaţi cu ducerea ordinelor, aceştia îi întrebară ce căutau de veniau (acolo); şi pe când făceau ei aceste întrebări, ocărau tot odată în mod ameninţător pe păzitorii dela poartă, fiindcă lăsaseră pe conjuraţi să treacă şi se opuseră celor şapte cari procedau să treacă înainte. Aceştia (din urmă atunci) se chemară unul pe altul şi trăgând cuţitele lor, străpunseră pe loc cu toţii pe aceşti (eunuci) cari li se opuneau, şi apoi îi împinseră înainte spre apartamentul bărbaţilor.

78. Din întâmplare, ambii magi în momentul acela se aflau în casă şi se consultau relativ la cele ce le făcuse Prexaspe. Când văzură pe eunucii turburaţi şi auziră ţipetele lor, ieşiră amândoi (într'ajutor), şi, îndată ce aflară ceeace se petrecuse, alergară la arme. Unul

[1] Ἐπεί τε δὲ. După aceste cuvinte unele manuscrise au conjuncţia καί, dar ediţiile cele mai autorizate îl suprimă pe baza manuscrisului Florentin şi a altor câtevà.

[2] τοῖσι τὰς ἀγγελίας ἐσφέρουσι. Vezi vol. I, pag. 293, nota 1.

[3] ἠπείλεον. Ediţia Long şi Macleane şi încă altele au ἀπείλεον.

[4] σπασάμενοι. Pentru modul mediu al acestui verb vezi mai sus nota 4, pag. 70, la Cap. 29, unde avem σπασάμενος τὸ ἐγχειρίδιον.

[5] Οἱ δὲ μάγοι ἔτυχον ἀμφότεροι. Adică ambii fraţi magi Patizeites şi falsul Smerdis menţionaţi la Cap. 63 de mai sus.

[6] ἀνά τε ἔδραμον. Tot astfel şi la Cap. 318 din Cartea VIII.

[7] πρὸς ἀλκὴν ἐτράποντο. Aceeaş expresie se repetă la Cap. 85 din Cartea IV şi am avut-o la Cartea II, Cap. 45, unde vezi vol. II, pag. 128, nota 8. — Sensul literal este: *se întoarseră ca să opună forţa.*

[8] τὰ τόξα. Se întrebuinţează pluralul pentrucă se înţelege tot echipamentul arcului cu muniţia de săgeţi cu tot.

κατελόμενος, ὁ δὲ πρὸς τὴν αἰχμὴν ἐτράπετο· ἐνθαῦτα δὲ συνέμισγον ἀλλήλοισι. Τῷ μὲν δὴ τὰ τόξα ἀναλαβόντι αὐτῶν, ἐόντων τε ἀγχοῦ τῶν πολεμίων καὶ προσκειμένων, ἦν χρηστὰ οὐδέν. Ὁ δ' ἕτερος τῇ αἰχμῇ ἡμύνετο, καὶ τοῦτο μὲν Ἀσπαθίνην παίει ἐς τὸν μηρόν, τοῦτο δὲ Ἰνταφέρνεα ἐς τὸν ὀφθαλμόν· καὶ ἐστερήθη μὲν τοῦ ὀφθαλμοῦ[1] ἐκ τοῦ τρώματος ὁ Ἰνταφέρνης, οὐ μέντοι ἀπέθανέ γε. Τῶν μὲν δὴ μάγων οὗτος τρωματίζει τούτους· ὁ δὲ ἕτερος, ἐπεί τέ οἱ τὰ τόξα οὐδὲν χρηστὰ ἐγένετο, ἦν γὰρ δὴ θάλαμος ἐσέχων ἐς τὸν ἀνδρεῶνα, ἐς τοῦτον καταφεύγει, θέλων αὐτοῦ προσθεῖναι τὰς θύρας.[2] Καὶ οἱ συνεσπίπτουσι τῶν ἑπτὰ δύο, Δαρεῖός τε καὶ Γωβρύης.[3] Συμπλακέντος δὲ Γωβρύεω τῷ μάγῳ, ὁ Δαρεῖος ἐπεστεὼς ἠπόρει, οἷα ἐν σκότεϊ[4] προμηθεόμενος μὴ

din ei apucă să iea arcul (în mână), iar celălalt luă suliţa; atunci se încăerară între ei. Pentru acela din ei carele a pus mâna pe arc, adversarii fiind prea aproape şi alături (de coatele lui, această armă) nu a fost de nici un folos. Celălalt însă s'a apărat cu suliţa şi a rănit pe Aspatine la coapsă şi la ochiu; în urma ranei acesteia Intaferme pierdù ochiul, dar totuş nu murì. Unul dar din magi rănì pe aceştia; celălalt însă, când (a văzut) că arcul nu-i erà de nici un folos, deoarece se aflà o cameră de culcat comunicând cu apartamentul bărbaţilor, se refugiă în această cameră cu intenţia de a închide uşile. Dar doi din cei şapte, Dariu şi cu Gobrias, năpustiră (acolo) împreună cu el. Gobrias apucând

[1] ἐστερήθη μὲν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Literal, *fu lipsit de ochiul lui.*

[2] θέλων αὐτοῦ προσθεῖναι τὰς θύρας. αὐτοῦ se referă la θάλαμον. Literal să i (adică odăii de culcat) opue uşile, în alte cuvinte să interpue uşile între acest iatac şi apartamentul sau salonul bărbaţilor. Tot aşà Omer în *Iliada* (Cartea XIV, vers 160) se exprimă când zice »ἐπιθεῖναι τὰς θύρας«.

[3] οἱ συνεσπίπτουσι τῶν ἑπτὰ δύο, Δαρεῖος τε καὶ Γωβρύης. Despre această ispravă a lui Gobrias că ar fi ucis pe Smerdis magul împreună cu Dariu vorbesc şi mulţi alţi scriitori după Erodot, ca Justin (I, 9); Valerius Maximus (III, 2); Aristides (I, pag. 502 şi II, pag. 236), Naraţiunea lui Ctesias (*Excerpta pers.*, § 15) diferă de acesta şi spune că câte şapte au tăbărît pe magi şi i-au ucis; în fine, Eschil (*Persœ*, vers 782) atribue această ispravă lui Artafrene, prin care înţelege pe acela care e numit Intaferne de Erodot şi în inscripţia dela Behistun. (Vezi mai sus nota 8, pag. 169).

[4] ἐν σκότεϊ. Să nu deducem de acì că scena aceasta s'a întâmplat noaptea. Întunecimea de care e vorbă provenià pur şi simplu din dispoziţia încăperilor în casele şi în palatele persane. Întocmai ca la Asirieni, într'o casă persană odăile erau dispuse în jurul unei sale mari pătrate în parte acoperite, restul fiind subt cerul liber. Această jumătate galerie rectangulară, jumătate grădină sau curte interioară nu erà altcevà decât *atrium* din casele romane din cari s'au conservat la Pompeii câtevà exemple frumoase şi servià de sală comună, se mâncà uneori în galerie sau în grădină când timpul erà frumos şi se primiau oaspeţi. La spatele galeriei acesteia pătrate, adică din partea zidului, erau dispuse odăi cari serviau de odăi de culcat în genere şi cari aveau fiecare uşă dând acces în galerie adică în curtea centrală. Singura lumină care

πλήξῃ τὸν Γωβρύην. Ὀρέων δέ μιν ἀργὸν ἐπεστεῶτα ὁ Γωβρύης, εἴρετο ὅ τι οὐ χρᾶται[1] τῇ χειρί;[2] ὁ δὲ εἶπε· »Προμηθεόμενος σέο, μὴ πλήξω.« Γωβρύης δὲ ἀμείβετο. »Ὄθει καὶ δι' ἀμφοτέρων τὸ ξίφος.« Δαρεῖος δὲ πειθόμενος, ὡσέ τε τὸ ἐγχειρίδιον καὶ ἔτυχέ κως τοῦ μάγου.[3]

79. Ἀποκτείναντες δὲ τοὺς μάγους καὶ ἀποταμόντες αὐτῶν τὰς κεφαλάς, τοὺς μὲν τρωματίας ἑωυτῶν αὐτοῦ λείπουσι, καὶ ἀδυνασίης εἵνεκεν [καὶ φυλακῆς τῆς ἀκροπόλιος'[4] οἱ δὲ πέντε αὐτῶν[5] pe mag de corp, Dariu, care stetea deasupra lor, sta nedumerit pentrucă se temeà, din cauza întunerecului, ca nu cumvà să rănească pe Gobrias. Văzându-l Gobrias că stă (acolo) inactiv, l-a întrebat că de ce nu se servă de mânile lui? El răspunse: »Pentrucă îți port grijă, ca nu cumvà să (te) rănesc». Gobrias atunci (îi) zise: »Infige-ți spada chiar în amândoi!« Dariu ascultă, dete o lovitură cu cuțitul (lui) și nemerì numai pe mag.

79. După ce uciseră pe magi și tăiară capetele lor, (conjurații) lăsară acolo pe cei (doi) dintre ei cari erau răniți, atât din cauza slăbiciunii lor cât și pentru paza cetățuii; atunci cei

---

pătrundeà în aceste odăi pătrundeà numai prin ușă căci ferestre nu erau, așà că ele erau în întunerec când se închideà ușa aceea. Trebue dar să ne închipuim acest ἀνδρεῶν ca un atrium mare și pe magul ca fugind din acest atrium și deschizând o ușă care duceà în iatacul acesta, ca să se închidă în lăuntru. Năpustind ceilalți după el, mai ales dacă s'ar fi închis ușa, ei s'ar fi aflat ἐν σκότει; în orice caz, chiar cu ușa deschisă ar aveà puțină lumină.

[1] χρᾶται. În câtevà ediții χρῆται.

[2] χειρί. Ediția lui Blakesley și altele câtevà au χερί.

[3] καὶ ἔτυχέ κως τοῦ μάγου. Rawlinson în nota lui asupra acestui pasaj observà că versiunea pe care ne-o dă Ctesias (*Excerp. Pers.*, § 14) despre moartea magului diferă cu totul de versiunea lui Erodot. El ne relatează că cei șapte conjurați intrară în palat grație complicității lui Bagapate care aveà cheile. Când ei intrară, găsiră pe magul culcat cu o femeie babiloniană, una din concubinele lui. Când îi văzù intrând, magul negăsind subt mână nici o armă, pentrucă Bagapate le ascunsese pe toate, rupse un scaun de aur și luând un picior în mână se apără cu el, dar în fine căzù subt loviturile de pumnal ale tutulor conjuraților. Pe de altă parte inscripția dela Behistun, deși nu ne dă nici un detaliu, totuș diferă și de Erodot și de Ctesias întrucât acești doi autori spun că omorul a avut loc la Susa în palatul regal, iar inscripția spune că Smerdis magul (Gomate) fu ucis în fortul Sictahote, în partea Mediei numită Nisea (Coloana I, part. 13, alin. 10). E probabil, zice Rawlinson, că el s'a refugiat acolo când s'a simțit că erà în pericol. Inscripția dela Behistun spune în nu mai puțin decât trei locuri în gura lui Dariu că el a ucis pe mag, ajutat de ceilalți conjurați; aceasta însă se poate explică lesne prin faptul că Dariu vorbește singur în inscripție și erà natural să se fălească în mod exagerat de această ispravă. Eu cred că versiunea detaliurilor date de Erodot e cea mai aproape de adevăr.

[4] τῆς ἀκροπόλιος. Vezi mai sus nota 1, pag. 164.

[5] οἱ δὲ πέντε αὐτῶν. Scăzându-se din șapte cei doi răniți Aspatine și Intaferne.

ἔχοντες τῶν μάγων τὰς κεφαλὰς ἔθεον ἔξω, βοῇ τε καὶ πατάγῳ χρεώμενοι [1] καὶ Πέρσας τοὺς ἄλλους ἐπεκαλέοντο, ἐξηγεόμενοί τε τὸ πρῆγμα καὶ δεικνύοντες τὰς κεφαλάς· καὶ ἅμα ἔκτεινον πάντα τινὰ τῶν μάγων τὸν ἐν ποσὶ γινόμενον.[2] Οἱ δὲ Πέρσαι, μαθόντες τό τε γεγονὸς ἐκ τῶν ἑπτὰ καὶ τῶν μάγων τὴν ἀπάτην, ἐδικαίευν καὶ αὐτοὶ ἕτερα τοιαῦτα [3] ποιέειν· σπασάμενοι δὲ τὰ ἐγχειρίδια,[4] ἔκτεινον ὅκου τινὰ μάγον εὕρισκον. εἰ δὲ μὴ νὺξ ἐπελθοῦσα ἔσχε, ἔλιπον ἂν οὐδένα μάγον. Ταύτην τὴν ἡμέρην θεραπεύουσι Πέρσαι κοινῇ μάλιστα τῶν ἡμερέων[5] καὶ ἐν αὐτῇ ὁρτὴν μεγάλην ἀνάγουσι, ἣ κέκληται ὑπὸ Περσέων Μαγοφονία·[6] ἐν τῇ μάcinci din ei, luând cu ei capetele magilor, ieşiră (din palat) cu strigăte şi mare sgomot; apoi chemară pe Perşii ceilalţi, punându-i în curentul celor petrecute şi arătându-le capetele; şi în acelaş timp uciseră pe toţi magii, fără distincţie, cari se găsiau în drumul lor. Perşii, când aflară cele ce le făcuseră cei şapte precum şi frauda magilor, se crezură îndreptăţiţi să facă tot aşà; trăgând dar cuţitele (lor) uciseră pe toţi magii, fără distincţie, pe cari îi găsiră; dacă nu ar fi supravenit noapte, n'ar fi lăsat (viu) nici un mag. Perşii sărbătoresc aceastà zi de comun acord mai

[1] βοῇ τε καὶ πατάγῳ χρεώμενοι. La Cap. 211 din Cartea VII avem »βοῇ τε καὶ πατάγῳ ἐπήισαν«. Perşii erau gălăgioşi, cum sunt în genere Orientalii şi astăzi.

[2] ἐν ποσὶ γινόμενον. Pentru expresia idiomatică ἐν ποσὶ însemnând printre, adică circulând printre, am avut-o în Cartea II la Cap. 76 şi 131. (Vezi vol. II, pag. 195, nota 1).

[3] ἕτερα τοιαῦτα. Literal *altele de asemenea fel*, adică *tot aşà*. Întâlnim această expresie în Cartea I la Cap. 120 (unde vezi vol. I, pag. 214, nota 3) şi la Cap. 191; la Cap. 5 din Cartea II, în Cartea aceasta la Cap. 13 şi 47 şi în Cartea VII, Cap. 202. — Sensul acì este că Perşii au urmat exemplul ce îl dăduse cei şapte conjuraţi; nu trebue să înţelegem exemplul dat de magi.

[4] σπασάμενοι δὲ τὰ ἐγχειρίδια. Vezi mai sus nota 4, pag. 70 şi Cap. 77 nota 4, pag. 184.

[5] Ταύτην τὴν ἡμέρην θεραπεύουσι Πέρσαι κοινῇ μάλιστα τῶν ἡμερέων. Blakesley într'o notă asupra acestui pasaj observă că versiunea pe care ne-o dă Erodot despre uzurparea de către magi a puterii regale poate să-şi aibă originea în istorisirea de către comersanţii ambulanţi veniţi din Persia şi cari ar fi asistat la aceste serbări şi în modul lor de a aprecià evenimentele cari le-au dat naştere. E natural că din punctul de vedere al unor străini de felul acesta să treacă caracterul politic al revoltei în contra uzurpatorilor în al doilea plan făcând să reiasă mai mult isprăvile şi aventurile principalilor actori. Inscripţia dela Behistun prezentă celălalt punct de vedere, punct de vedere politic aşà cum îl priviau Perşii.

[6] Μαγοφονία. Aceasta, se înţelege dela sine, e numai traducerea pe elineşte a numelui persan dat acestei sărbători. Acì Erodot şi cu Ctesias sunt de acord asupra celebrării acestei aniversări. Iată ce spune el la § 15 din *Excerpta Persica:* »Sărbătoarea Magofonia se celebrează (ἄγεται) de către Perşi în ziua în care fu ucis magul Sfendadate«. Rawlinson observă că e curios ca, după ce religia magilor s'a combinat cu religia primitivă dualistă a Persanilor, cum era de sigur combinată în timpul când a scris Ctesias şi când magii formau casta preoţească a naţiunii persane, să se fi mănţinut această serbare comemora-

γον οὐδένα ἔξεστι φανῆναι ἐς τὸ φῶς, ἀλλὰ κατ' οἴκους ἑωυτοὺς οἱ μάγοι ἔχουσι[1] τὴν ἡμέρην ταύτην.

80. Ἐπεί τε δὲ κατέστη ὁ θόρυβος καὶ ἐκτὸς πέντε ἡμερέων ἐγένετο,[2] ἐβουλεύοντο οἱ ἐπαναστάντες τοῖσι μάγοισι περὶ τῶν πρηγμάτων πάντων· καὶ ἐλέχθησαν λόγοι ἄπιστοι μὲν ἐνίοισι Ἑλλήνων, ἐλέχθησαν δ' ὦν.[3] Ὀτάνης μὲν ἐκέλευε ἐς μέσον[4] Πέρσῃσι καταθεῖναι τὰ πρήγματα, λέγων τάδε· «Ἐμοὶ δοκέει, ἕνα μὲν ἡμέων »μούναρχον[5] μηκέτι γενέσθαι· οὔτε »γὰρ ἡδὺ οὔτε ἀγαθόν. Εἴδετε μὲν »γὰρ τὴν Καμβύσεω ὕβριν ἐπ' ὅ»σον ἐπεξῆλθε, μετεσχήκατε δὲ καὶ »τῆς τοῦ μάγου ὕβριος. Κῶς δ' ἂν »εἴη χρῆμα κατηρτημένον μουναρ»χίῃ, τῇ ἔξεστι ἀνευθύνῳ ποιέειν »τὰ βούλεται;[6] καὶ γὰρ ἂν τὸν

mult de oricare alta; şi într'însa fac o serbare mare pe care Perşii o numesc »Magofonia«; când ea se prăznueşte, nici un mag nu are voie să apară la lumină, dar toţi stau ziua aceea în casele (lor).

80. După ce se potolì agitaţia şi când se împlinirà cinci zile, aceia cari se răsculaseră în contra magilor se sfătuiră împreună asupra întregii situaţiuni; cu ocazia aceasta s'au rostit cuvinte pe cari unii din Elini le neagă, dar nu e mai puţin adevărat că s'au rostit. Otanes propuse ca la Perşi afacerile publice să fie resolvite fiind toţi de faţă, şi zise: »Pă»rerea mea e că unul singur »din noi nu trebue să mai fie »monarh (suveran): nu e nici »plăcut, nici bine; voi ştiţi până »unde a mers trufia lui Cam»bise, şi aţi fost cu toţii victi-

tivă a măcelului magilor. Dacă însă ne aducem aminte că domnia lui Smerdis magul în Persia a fost nu numai triumful unei religii, dar dominaţia pentru un timp a preoţilor asupra militărimii, putem să ne explicăm mănţinerea serbărilor. Erà ca un exemplu ce se dedeà preoţilor de a nu depăşì limita atribuţiilor lor şi de a nu călcà pe domeniul puterii civile.

[1] κατ' οἴκους ἑωυτοὺς οἱ μάγοι ἔχουσι. Expresia κατ' οἴκους pentru a sta în casă este întrebuinţată asemenea la Cap. 39 din Cartea VI.

[2] καὶ ἐκτὸς πέντε ἡμερέων ἐγένετο. După trecerea a cinci zile libere. — Această accepţiune a cuvântului ἐκτὸς o mai găsim şi la Cap. 133 din Cartea IV. — Trei manuscrise, între cari şi acela din Florenţa, au ἐντὸς în loc de ἐκτός, ceeace atunci ar însemnà a cincea zi.

[3] ἐλέχθησαν δ' ὦν. Acì δ' ὦν însemnează *cu toate acestea*, întocmai precum la Cap. 5 din Cartea IV avem λέγουσι δ' ὦν. Pausanias (I, 30, § 4) zice λέγουσι δ' ὧν şi (II, 19) »λέγουσι δὲ ὅμως«.

[4] ἐς μέσον. Am avut expresia aceasta la Cap. 62, tot în sensul de *în faţa tuturor*, subtînţelegându-se πάντων, asemenea o avem şi la Cap. 97 din Cartea IV unde vezi vol. IV, pag. 135, nota 1.

[5] μούναρχον. Câtevà ediţii vechi precum şi foarte puţine manuscrise de mică importanţă au μοῦνον după μούναρχον, ceeace pe elineşte ar fi un pleonasm inutil.

[6] Κῶς δ' ἂν εἴη χρῆμα κατηρτημένον μουναρχίῃ, τῇ ἔξεστι ἀνευθύνῳ ποιέειν τὰ βούλεται. Erodot pune în gura lui Otanes acì

»ἄριστον ἀνδρῶν πάντων, στάντα »ἐς ταύτην τὴν ἀρχήν,[1] ἐκτὸς τῶν »ἐωθότων[2] νομμάτων στήσειε. Ἐγ- »γίνεται μὲν γὰρ οἱ ὕβρις ὑπὸ τῶν »παρεόντων ἀγαθῶν,[3] φθόνος δὲ »ἀρχῆθεν ἐμφύεται ἀνθρώπῳ. Δύο »δ' ἔχων[4] ταῦτα, ἔχει πᾶσαν κα- »κότητα· τὰ μὲν γὰρ ὕβρι κεκορη- »μένος[5] ἔρδει πολλὰ καὶ ἀτάσθαλα, »τὰ δὲ φθόνῳ. Καίτοι ἄνδρα γε »τύραννον ἄφθονον ἔδεε εἶναι, ἔ- »χοντά γε πάντα τὰ ἀγαθά·[6] τὸ »δ' ὑπεναντίον τούτου ἐς τοὺς πο-

»mele trufiei magului. Cum ar »puteà fi oare monarhia o in- »stituție bine potrivită, când »permite (cuivà) să facă tot ce »voește fără (nici o) răspun- «dere ? Căci cel mai bun dintre »oameni, (odată) pus în această »înaltă poziție, e apt să iasă »din rândueala normală. Avan- »tajele ce le posedă cinevà »produc în el trufia, iar invidia »e dela început înnăscută (în »firea) omenească. Posedând (un

---

tocmai teoriile curente la Atena în epoca în care a fost el acolo când ideile de libertate luaseră un avânt mare. În *Antigona* lui Sofocle, vers 502 și următoare găsim »ἀλλ' ἡ τυραννὶς πολλά τ' ἄλλ' εὐδαιμονεῖ, κἄξεστιν αὐτῇ δρᾶν λέ- γειν θ' ἃ βούλεται«. În scrierile lui Salustiu (*Jugurtha*, 31) găsim fraza următoare care seamănă cu partea finală a frazei noastre: »Nam impune quæ lubet facere, id est regem esse«. Cuvântul ἀνεύθυνος este acela de care se servă Dionisiu din Alicarnas ca să exprime iresponsabilitatea dictatorilor romani. (*Ant. Rom.* V, 70; VI, 38: VII, 56). În toate statele libere ale Greciei antice există principiul că magistrații nu puteau fi trași la răspundere pentru sen- tințele ce le pronunțau și erau calificați de ὑπεύθυνοι. Această neră spundere a magistraților și a suveranilor s'a tradus în statele constituționale moderne prin iresponsabilitatea puterilor suverane, legislative și judecătorești. Acì se înțelege arbitrarul iresponsabil și necontrolat, adică despotismul în forma lui cea mai extremă. — Pentru diversele sensuri și întrebuințări ale cuvântului χρῆμα vezi mai sus nota 750,

[1] στάντα ἐς ταύτην τὴν ἀρχήν. Bähr traduce »in hoc imperium collocatum. Am tradus *pus în această înaltă poziție* ca fiind mai aproape de origi- nal. Erodot se servă uneori de verbul ἵζεσθαι cu ἐς cum avem acì verbul ἵστημι cu ἐς: de exemplu la Cap. 64 mai sus citim: »ἱζόμενος ἐς τὸν βασιλήϊον θρόνον.

[2] ἐωθότων formă ionică pentru εἰθότων dela ἔθος, obiceiu, deci obicinuit sau normal.

[3] Ἐγγίνεται μὲν γὰρ οἱ ὕβρις ὑπὸ τῶν παρεόντων ἀγαθῶν. Sofocle în *Oedip rege* în antistrofa chorului care începe la versul 873 și ur- mătoarele are pasajul »Ὕβρις φυτεύει τύραννον«. De sigur că Erodot s'a inspi- rat acì de acel pasaj.

[4] ἔχων. Cred cu Bähr că subiectul acestui verb este ὁ μούναρχος subtîn- țeles. Nu cred că e ἄνθρωπος pentrucă aceasta ar fi prea general. Nu toți oamenii sunt și trufași și invidioși, dar e vorba de monarhii absoluți, în inima cărora se naște trufia fiindcă sunt puternici și cari din fire sunt invidioși. Acesta cred că e sensul pe care l-a înțeles Erodot și de aceea am exprimat subiectul un monarh în traducere. în parenteză, ca subtînțeles în textul elinesc. Fraza care urmează arată clar mi se pare că acì e vorba de categoria mai restrânsă de monarhi, decât de omenirea întreagă.

[5] Ὕβρι κεκορημένος, plin de insolență. De verbul acesta se servă mult poeții epici. Vezi Omer, *Iliada* XVIII, vers 287, *Odisea* VIII, vers 98; Exiod, *Lucrări și Zile* vers 591 s.c.l.

[6] Καίτοι ἄνδρα γε τύραννον ἄφθονον ἔδεε εἶναι, ἔχοντά γε πάντα τὰ ἀγαθά. Tradus de Bähr latinește: »Quamquam virum regia certe in potestate constitutum oportebat invidia carere«. Avem μέντοι urmat de doi

»λιήτας πέφυκε.[1] Φθονέει γὰρ »τοῖσι ἀρίστοισι περιεοῦσί τε καὶ »ζώουσι,[2] χαίρει δὲ τοῖσι κακί- »στοισι τῶν ἀστῶν, διαβολὰς δὲ »ἄριστος ἐνδέκεσθαι. Ἀναρμοστό- »τατος δὲ πάντων·[3] ἤν τε γὰρ αὐ- »τὸν μετρίως θωμάζῃς, ἄχθεται »ὅτι οὐ κάρτα θεραπεύεται· ἤν τε »θεραπεύῃ τις κάρτα, ἄχθεται ἅτε »θωπί.[4] Τὰ δὲ δὴ μέγιστα ἔρχο- »μαι ἐρέων·[5] νόμαιά τε κινεῖ[6] »πάτρια, καὶ βιᾶται γυναῖκας, κτεί- »νει τε ἀκρίτους. Πλῆθος δὲ ἄρ- »χον[7] πρῶτα μὲν οὔνομα πάντων »κάλλιστον ἔχει, ΙΣΟΝΟΜΙΗΝ·[8]

»monarh) astfel aceste două (vi- »ciuri), el devine cu desăvâr- »şire rău; atunci, plin de tru- »fie pe de o parte, de invidie pe »de alta, făptueşte crime multe. »E lucru pozitiv că un rege ar »trebuì să fie lipsit de invidie, »fiindcă se bucură de toate cele »bune; contrariul însă se în- »tâmplă (în purtarea lui) faţă »de cetăţeni. Căci el invidiează »pe cei buni cari rezistă şi tră- »esc, îi plac cei mai netrebnici »dintre cetăţeni şi ascultă cu »plăcere limbajul calomniei. (Un

---

γε la Cap. 187 din Cartea I, şi am arătat acolo (vol. I, p. 348, nota 2), că au o semnificare negativă; acì au un sens pozitiv foarte accentuat. — În loc de ἔδεε unele ediţii au ἔδει. Vezi mai sus nota 4, pag. 109, Cap. 45.

[1] πέφυκε. Luat în sens intransitiv.

[2] περιεοῦσί τε καὶ ζώουσι. Amândouă verbele au mai acelaş sens. Bähr traduce »quod superstites adhuc sunt ac vivunt«. E totuş o nuanţă ζώουσι fiind consecvenţa lui περιοῦσι care indică rezistenţa în contra a tot ce uzează şi doboară. Nu e deci necesar să suprimăm pe τε καὶ ζώουσι, cum se propune de unii comentatori.

[3] Ἀναρμοστότατος δὲ πάντων. Aceste pasaje sunt inspirate de Euripid. (Vezi *Medea*, vers 119 şi următoare). În toate discursurile acestea politice pe cari Erodot le pune în gurile lui Otanes, a lui Megabiz şi a lui Dariu el nu pretinde a le reproduce textual, ci numai spiritul lor; cât pentru modul de a exprimà principiile pe cari fiecare le susţine, autorul nostru şi-a rezervat dreptul de a le prezentà în forma pe care o consideră el ca mai bună; de aceea, găsim fraze inspirate de poeţii şi de retorii cei mai celebri din timpurile acelea.—Cuvântul ἀναρμοστότατος însemnează nu necumpătat dar nelogic, un om pe care nu se poate contà, nefiind călăuzit în acţiunile lui de nici un principiu cu care să fie consecinte.

[4] ἄχθεται ἅτε θωπί. Cuvântul θώψ însemnează un linguşitor şi se întrebuinţează şi ca adjectiv. — Unele ediţii vechi au acì θωπείαν ἡγούμενος, iar cele mai multe manuscrise au θωπείαν adică au ἄχθεται ἅτε θωπείαν. Versiunea cu θωπί adoptată de noi este aceea a manuscrisului sancroftian, a textului lui Gaisford precum şi a editiilor celor mai bune.

[5] ἔρχομαι ἐρέων. La Cap. 5 din Cartea I am avut ἔρχομαι ἐρέων. (Vezi vol. I, pag. 10, nota 1). Traducerea literală ar fi *viu să spun*.

[6] κινεῖ. Unele ediţii au forma ionică κινέει. — Sensul este de a mutà din loc, a luà de unde este, ceeace aplicat unei legi indică desfiinţarea sau a abrogà, nu a nesocotì cum traduce Rawlinson, căci »set oside« în limba engleză înseamnează a nesocotì.

[7] Πλῆθος δὲ ἄρχον. Massa domnitoare, în alte cuvinte poporul suveran. — Expresia aceasta e inspirată de Euripid. (Vezi *Medea*, vers 119—131).

[8] ΙΣΟΝΟΜΙΗΝ. Cuvântul acesta care e imposibil de tradus într'o limbă modernă altfel decât prin perifrază, cuprindeà întreaga definiţie a idealului democratic la Elini şi exprimà perfecta egalitate de drepturi şi politice şi civile. Deviza republicei franceze *liberté, egalité, fraternité* exprimă foarte bine idea

»δεύτερα δέ, τούτων τῶν ὁ μού-
»ναρχος ποιέει οὐδέν. Πάλῳ μὲν
»ἀρχὰς ἄρχει,[1] ὑπεύθυνον δὲ ἀρ-
»χὴν ἔχει, βουλεύματα δὲ πάντα
»ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει.[2] Τίθεμαι
»ὧν γνώμην, μετέντας ἡμέας μου-

»rege) e omul cel mai capricios;
»dacă îi arăţi o admiraţie po-
»trivită, se mânie că nu i-ai
»făcut destulă onoare; dacă iar
»îi arată cinevà o prea mare
»admiraţie, se mânie că e lin-
»guşire. Să vă spun acum par-
»tea cea mai gravă: el desfiin-
»ţează legile strămoşeşti, silu-
»eşte pe femei şi ucide (oa-
»meni) fără să fie ei judecaţi.
»Suveranitatea poporului poartă
»mai întâiu de toate cel mai
»frumos nume, *isonomia;* apoi,
»în al doilea rând, ea nu (co-
»mite) nici unul din acele (a-
»buzuri) pe cari le comite un
»monarh (absolut). Ea distri-

---

cuprinsă în cuvântul ἰσονομία. — Elinii puneau multă importanţă într'o denumire şi-i atribuiau proprietăţi de suggestiune, aşà că erau departe de idea exprimată de Shakespeare în *Romeo* şi *Julieta* »What's in a nume?« Blakesley zice că există multe exemple în literatura elină din epoca lui Erodot de raţionamente greşite din cauză că sunt bazate pe confuzie între un lucru în sine şi ceeace numele lui uneori suggerează. La asemenea argumentări face Aristoteles aluzie mai târziu când zice »εἶναι τῶν ἀδυνάτων τὸ μὴ εὐνομεῖσθαι τὴν ἀριστοκρατουμένην πόλιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀριστοκρατεῖσθαι τὴν μὴ εὐνομουμένην.— Idea exprimată acì de Erodot o găsim mai desvoltată în pasajul următor din tragedia *Fenicienele* a lui Euripid citat de Blakesley în nota lui asupra acestui pasaj:

»κεῖνο κάλλιον, τέκνον,
»ἰσότητα τιμᾶν, ἥ φίλους ἀεὶ φίλοις
»πόλεις τε πόλεσι, συμμάχους τε συμμάχοις
»ξυνδεῖ· τὰ νόμιμον ἀνθρώποις ἔφυ.
»καὶ γὰρ μέτρ' ἀνθρώποισι καὶ μέρη σταθμῶν
»ἰσότης ἔταξε κἀριθμὸν διώρισε·
»νυκτός τ' ἀφεγγὲς βλέφαρον ἡλίου τε φῶς
»ἴσον βαδίζει τὸν ἐνιαύσιον κύκλον
»κοὐδέτερον αὐτῶν φθόνον ἔχει νικώμενον«.

Euripid (*Fenic*, vers 535—543).

[1] Πάλῳ μὲν ἀρχὰς ἄρχει. În statele democratice ale Greciei antice funcţiile publice înalte se căpătau prin alegere. Aristotele (*Politic*, IV, 7, § 3).

[2] βουλεύματα δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει. Tot aşà în acele state liber constituite din Grecia, toate chestiunile se referă adunării populare. Aceasta erà mai ales cazul la Atena care erà modelul democraţiei eline. De aceea, Demostene spune »ὁ γὰρ δῆμος ὁ Ἀθηναίων κυριώτατος ὢν τῶν ἐν τῇ πόλει ἁπάντων καὶ ἐξὸν αὐτῷ ποιεῖν ὅτι ἂν βούληται«. Avem şi pasajul următor din Republica lui Cicerone (I, 27) care spune acelaş lucru: »Athenienses quibusdam temporibus sublato Areopago nihil nisi populi scitis agebant«.

»ναρχίην τὸ πλῆθος ἀέξειν·[1] ἐν »γὰρ τῷ πολλῷ ἔνι τὰ πάντα.«[2] 'Οτάνης μὲν δὴ ταύτην τὴν γνώ- μην ἐσέφερε,

81. Μεγάβυζος δὲ ὀλιγαρχίῃ ἐκέλευε ἐπιτράπειν,[3] λέγων τάδε· »Τὰ μὲν 'Οτάνης εἶπε τυραννίδα »παύων,[4] λελέχθω κἀμοὶ ταῦτα·[5] »τὰ δ' ἐς τὸ πλῆθος ἄνωγε φέρειν »τὸ κράτος, γνώμης τῆς ἀρίστης »ἥμαρτηκε. Ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου »οὐδὲν ἐστι ἀσυνετώτερον,[6] οὐδὲ »ὑβριστότερον·[7] καί τοι τυράννου »ὕβριν φεύγοντας ἄνδρας ἐς δήμου »ἀκολάστου[8] ὕβριν πεσέειν[9] ἐστὶ »οὐδαμῶς ἀνασχετόν. Ὁ μὲν γάρ, »εἴ τι ποιέει, γινώσκων ποιέει, τῷ

»bue funcţiunile publice prin »sorţi, (funcţionarul) răspunde »de chipul cum administrează »şi ea lasă comunităţii ca să »decidă asupra tuturor (chestiu- »nilor). Eu propun dar ca noi »să desfiinţăm monarhia şi să »mărim (puterea) masselor; căci »în mulţime stau toate». Aceasta dar fu părerea emisă de Otanes.

81. Megabize sfătuì apoi pre- darea (afacerilor statului în mâ- nile) unei oligarhii, zicând ast- fel: »Argumentele puse înainte »de Otanes în favoarea desfiin- «ţării puterii absolute au şi a »mea deplină aprobare; pe de »altă parte a investì massa po- »porului cu puterea suverană »e o greşeală de judecată sănă- »toasă. Căci nimic nu e mai »prost şi mai pizmaş decât mul- »ţimea deşanţată; şi ar fi, în a-

[1] ἀέξειν. Verbul acesta e des întrebuintat de Omer pentru a creşte sau a hrăni şi prin analogie a mări sau desvoltà, aşà că acì idea este de a desvoltà poporul sau a-l ridicà şi a-i da un rol mai important.

[2] ἐν γὰρ τῷ πολλῷ ἔνι τὰ πάντα. Poate că Erodot a avut în minte preceptul lui Anaxagoras »ἐν παντὶ παντὸς μοῖρα ἔνεστι πλὴν νόου«.

[3] ἐπιτράπειν. Se subtînţelege πρήγματα. Sensul este a predà lucrurile sau situaţia, adică a face stăpân pe situaţie; în alte cuvinte acì a da oligarhiei situaţia. Avem verbul acesta întrebuinţat în sensul de a predà în Cartea I la Cap. 64, în Cartea II la Cap. 120, în Cartea IV la Cap. 202, în Cartea VI la Cap. 26 şi în Cartea VII la Cap. 52.

[4] παύων. Participiu prezent indicând intenţia sau tendinţa spre realizarea acţiunii pe care o exprimă verbul. (Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 438).

[5] λελέχθω κἀμοὶ ταῦτα. Literal tradus ar fi *spuse fie şi de mine acestea*, adică consideraţi că le-am spus şi eu, deci le aprob şi eu.

[6] ἀσυνετώτερον. Ediţia lui Long şi Macleane precum şi altele vechi au ἀξυνετώτερον. M'am ţinut însă de forma pe care o are acest cuvânt la Cap. 185 din Cartea I, şi la Cap. 57 din Cartea II.

[7] ὑβριστότερον. Un manuscris, cel din Florenţa, are ὑβριστικώτερον.

[8] δήμου ἀκολάστου. Prin δῆμου acì Erodot nu înţelege poporul în bunul sens, dar massa ignorantă nedisciplinată şi pasionată pe care o numeşte mai sus ὅμιλος şi iar πλῆθος. La Cap. 156 din Cartea VII, Erodot zice δῆμος συνοίκημα ἀχαριτώτατον.

[9] πεσέειν. Ediţia Creutzer are forma atică πεσεῖν.

»δὲ οὐ γινώσκειν ἔνι·[1] κῶς γὰρ »ἂν γινώσκοι, ὃς οὔτ' ἐδιδάχθη, »οὔτε οἷδε καλὸν οὐδέν, οὐδ' οἰ»κήϊον;[2] ὠθέει τε ἐμπεσὼν τὰ »πρήγματα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ »ποταμῷ ἴκελος.[3] Δήμῳ μέν νυν, »οἳ Πέρσῃσι κακὸν νοέουσι, οὗτοι »χράσθων,[4] ἡμεῖς δὲ ἀνδρῶν τῶν »ἀρίστων ἐπιλέξαντες ὁμιλίην τού»τοισι περιθέωμεν τὸ κράτος· ἐν «γὰρ δὴ τούτοισι καὶ αὐτοὶ ἐνεσό»μεθα· ἀρίστων δὲ ἀνδρῶν οἶκος[5] »ἄριστα βουλεύματα γίνεσθαι.« Με-

»devăr, un ce de nesuferit dacă »oamenii, pentru a scăpà de «aroganţa unui tiran, ar cădeà »victime ale aroganţei masselor »nedisciplinate. Fiindcă tiranul, »când face un lucru, îl face cu »ştire, massele însă sunt incon»ştiente. Căci cum ar şti acela »care nu a învăţat (nimic), şi »care nu a văzut nimic bun »sau cum trebue? El se preci»pită cu furie şi fără socoteală »asupra afacerilor (publice) ca »un torent în timp de iarnă. »Urez ca toţi aceia cari vor »răul Perşilor să fie subt regi»mul masselor. Noi însă, să a»legem un consiliu (compus) »din bărbaţii cei mai de frunte

[1] τῷ δὲ οὐ γινώσκειν ἔνι. În tragedia *Suplicantele* lui Euripid, vers 417 şi în alte pasaje din poeţii şi din autorii Greci şi Romani găsim exprimată această idee a inconştienţei masselor mai ales când pasiunile lor s'au deslănţuit. Natura omenească nu s'a schimbat, precum a probat-o revoluţia franceză, care a arătat cât e de adevărată judecata lui Tacit »Nihil in vulgo modicum« (*Anal* I, 29).

[2] οἰκήϊον. S'a discutat destul asupra sensului acestui cuvânt. Cea mai bună interpretare e aceea a lui Corais care consideră că οἰκήϊον este sinonim cu πρέπον sau καθῆκον, cum se cade sau cum se cuvine, casa sau familia fiind considerate ca cercul în care purtarea e mai bună. În toate cazurile nu cred că οἰκήϊον se referă acì la ştiinţele de stat indicând arta de a guvernà bine, cum opinează Dietsch.

[3] ἴκελος. Manuscrisul florentin adoptă ortografia εἴκελος. M'am ţinut de textul lui Creutzer şi de majoritatea manuscritelor, cum am făcut şi în alte locuri unde se prezintă cuvântul acesta. De pildă, la Cap. 61 din Cartea IV am scris προσεικέλους, iar la Cap. 177 din aceeaş carte προσίκελος. Amândouă ortografiile sunt corecte. — Putem comparà pasajul acesta despre tirania şi inconştiinţa masselor când au pus mâna pe putere cu următorul pasaj din Platon (*Alcibiad*, § 18): »Ὁ μὲν γὰρ δῆμός ἐστι ἑαυτὸ συνδεόμενον· ὁ δὲ ὄχλος διεσπασ»μένον πλῆθος· ὅθεν δὴ καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις διαφέρειν λέγουσι τὴν ὀχλοκρατείαν »τῆς δημοκρατίας· ἔστι γὰρ ἡ μὲν ἄτακτος καὶ παράνομος καὶ πλημμελής, ἡ δὲ »ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένη«. Platon în pasajul acesta distinge mult mai bine decât Erodot între sensul cuvintelor ὄχλος şi δῆμος, căci Erodot zice δῆμος când înţelege ὄχλος.

[4] οἳ Πέρσῃσι κακὸν νοέουσι, οὗτοι χράσθων. Aceasta seamănă cu exclamaţia lui Fabricius când întrerupse pe Cineas care îi expuneà doctrinele lui Epicur şi-i zise: »Pe Ercule, urez ca Piru şi Sammiţii să pună această doctrină în practică cât timp vor fi inamicii noştri!« (Vezi Plutarh, *Viaţa lui Piru*, § 20)

[5] οἶκός. Unele ediţii scriu εἰκός.

γάβυζος μὲν δὴ ταύτην γνώμην ἐσέφερε.

82. Τρίτος δὲ Δαρεῖος ἀπεδείκνυτο γνώμην,[1] λέγων· «ἐμοὶ δέ, »τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος ἐς τὸ »πλῆθος ἔχοντα,[2] δοκέει ὀρθῶς »λέξαι, τὰ δ' ἐς ὀλιγαρχίην οὐκ »ὀρθῶς. Τριῶν γὰρ προκειμένων, »καὶ πάντων τῶν λέγω ἀρίστων »ἐόντων, δήμου τε ἀρίστου καὶ ὀλι»γαρχίης καὶ μουνάρχου, πολλῷ »τοῦτο προέχειν λέγω. Ἀνδρὸς γὰρ »ἑνὸς τοῦ ἀρίστου[3] οὐδὲν ἄμεινον »ἂν φανείη· γνώμῃ γὰρ τοιαύτῃ »χρεώμενος, ἐπιτροπεύοι[4] ἂν ἀμω»μήτως τοῦ πλήθεος· σιγῷτό τε ἂν »βουλεύματα ἐπὶ δυσμενέας ἄνδρας »οὕτω μάλιστα. Ἐν δὲ ὀλιγαρχίῃ, »πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκέουσι ἐς τὸ »κοινόν, ἔχθεα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει »ἐγγίνεσθαι.[5] Αὐτὸς γὰρ ἕκαστος »βουλόμενος κορυφαῖος εἶναι γνώ»μῃσί τε νικᾶν, ἐς ἔχθεα μεγάλα »şi pe aceştia să-i investim cu »puterea; între aceştia vom fi şi »noi; şi se înţelege că din băr»baţii cei mai buni vor naşte »hotărîile cele mai bune«. Aceasta fu părerea pe care o emise Megabiz.

82. În al treilea rând Dariu îşi expuse părerea zicând: »În »cele ce le a spus Megabiz re»lativ la (regimul) masselor, mi »se pare că a vorbit drept, re»lativ însă la oligarhie, nu (a »vorbit) drept. Cei din aceste »trei (sisteme) cari s'au adus »înainte, chiar aplicate toate în »cele mai bune (condiţii, adică) »democraţie cum trebue, oli»garhie şi monarhie, cu mult e »de preferat cel din urmă. Căci »nimic nu e mai bun ca un »bărbat aşà cum trebue: acesta »pune în practică (bunele) lui »principii şi guvernează massele »în mod perfect; în acelaş timp »el e mai discret cu privire la »hotărîrile (ce le iea) în contra »celor răi. Pe de altă parte, »subt (un regim) oligarhic, (când)

[1] ἀπεδείκνυτο γνώμην. Pentru expresia aceasta însemnând a-şi expune părerea vezi vol. I, pag. 302, nota 6.

[2] τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα. Vezi mai sus nota 1, pag. 44.

[3] Ἀνδρὸς γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου. Unii cred această frază defectuoasă şi o completează prin »Ἄρχοντος γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου« sau »Ἀνδρὸς γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου ἄρχοντος«. Nu văd necesitatea unui asemenea adaos, căci se pricepe dela sine că e vorbă de un bărbat în capul puterii.

[4] ἐπιτροπεύοι. Pentru uzul impropriu pe care îl face uneori Erodot de verbul acesta vezi mai sus nota 5, pag. 87.

[5] Ἐν δὲ ὀλιγαρχίῃ, πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκέουσι ἐς τὸ κοινόν, ἔχθεα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει ἐγγίνεσθαι. Bähr traduce latineşte: »In paucorum potestate, ubi plures virtutem ad res publicas tractandas affe»runt eandemque exercent, inter hos inimicitiæ privatæ eæque validæ existere »solent«. Aceeaş reflecţie o găsim şi în Isocrat (*Panegiric*, § 79).

»ἀλλήλοισι ἀπικνέονται,[1] ἐξ ὧν στά-
»σιες ἐγγίνονται, ἐκ δὲ τῶν στασίων
»φόνος, ἐκ δὲ τοῦ φόνου ἀπέβη ἐς
»μουναρχίην·[2] καὶ ἐν τούτῳ διέδεξε
»ὅσῳ ἐστὶ τοῦτο ἄριστον. Δήμου τε
»αὖ ἄρχοντος, ἀδύνατα μὴ οὐ[3] κακό-
»τητα ἐγγίνεσθαι· κακότητος τοίνυν
»ἐγγινομένης ἐς τὰ κοινὰ ἔχθεα μὲν
»οὐκ ἐγγίνεται τοῖσι κακοῖσι, φι-
»λίαι δὲ ἰσχυραί· οἱ γὰρ κακοῦν-
»τες τὰ κοινὰ συγκύψαντες ποιεῦσι.[4]
»Τοῦτο δὲ τοιοῦτο γίνεται, ἐς ὃ
»ἄν[5] προστάς τις τοῦ δήμου τοὺς
»τοιούτους παύσῃ. Ἐκ δὲ αὐτῶν[6]
»θωυμάζεται οὗτος δὴ ὑπὸ τοῦ
»δήμου, θωυμαζόμενος δέ, ἀν' ὧν
»ἐφάνη μούναρχος ἐών· καὶ ἐν
»τούτῳ δηλοῖ καὶ οὗτος ὡς ἡ μου-
»ναρχίη κράτιστον. Ἑνὶ δὲ ἔπεῖ
»πάντα συλλαβόντα εἰπεῖν,[7] κοθεν
»ἡμῖν ἡ ἐλευθερίη ἐγένετο; καὶ τεῦ
»δόντος; Κότερα παρὰ δήμου, ἢ
»ὀλιγαρχίης, ἢ μουνάρχου; Ἔχω
»τοίνυν γνώμην, ἡμέας ἐλευθερω-
»θέντας διὰ ἕνα ἄνδρα,[8] τὸ τοι-

»mulţi cultivă virtutea în inte-
»resul comun, trebue să se
»nască uri puternice personale.
»Fiecare în parte caută să fie
»el conducătorul şi să facă să
»triumfe părerile lui, de acì a-
»jung să se urască unii pe alţii
»şi atunci rezultă răscoale, din
»răscoale se nasc vărsări de
»sânge şi la vărsări de sânge
»succede regimul monarhic; şi
»într'aceasta s'a dovedit că acest
»(din urmă regim) e cu mult
»cel mai bun. Iarăş, dacă stă-
»pâneşte massa, e peste putinţă
»să nu se ivească ticăloşii; şi
»când se ivesc (asemenea) tică-
»loşii, în genere nu rezultă re-
»simţiminte între cei ticăloşi,
»ci amicii strânse; căci acei
»cari comit ticăloşii le comit în
»urma unei comune înţelegeri.
»Astfel merge situaţia înainte
»până ce se deşteaptă un apă-
»rător oarecare al poporului

[1] ἀπικνέονται. Verbul e la plural acordându-se cu pluralitatea implicată în cuvântul ἕκαστος. Avem construcţii similare mai jos la Cap. 150 şi 158.

[2] ἀπέβη. Se subtintelege τὰ πρήγατα sau τὸ κράτος. Acelaş lucru se poate spune şi despre verbul διέδεξε mai jos.

[3] μὴ οὐ. Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 718, 2.

[4] συγκύψαντες ποιεῦσι. συγκύψαντες e tradus de Bähr »incumbentes et consentientes«. Idea este de a-şi apropiă capetele şi a le plecă unul către altul ca într'o adunare de oameni cari se consultă împreună. Tot aşà avem la Cap. 145 din Cartea VII. — Bekker şi cu Dindorf pe alte pasaje din Erodot ca la Cap. 39 din Cartea I, la Cap. 49 din Cartea II, la Cap. 16 din Cartea aceasta şi altele unde e întrebuinţat ποιεῦσι în modul acesta propun să mai adaoge acì τὰ ποιεῦσι, dar nici un manuscris nu legitimează acest adaos.

[5] ἐς ὃ ἄν. Avem această expresie, urmată tot aşà de subjunctiv la Cap. 93 din Cartea I.

[6] Ἐκ δὲ αὐτῶν. Rezultând din aceste împrejurări. — Dindorf, Dietsch şi Valckenar propun în loc de aceste cuvinte Ἐκ δὲ αὖ τῶνδε însemnând după aceea; nici un manuscris însă nu legitimează această schimbare.

[7] Ἑνὶ δὲ ἔπεῖ πάντα συλλαβόντα εἰπεῖν. Aceeaş expresie pentru a rezumà într'un cuvânt e întrebuinţată de Erodot la Cartea VII, Cap. 16.

[8] διὰ ἕνα ἄνδρα. Prin munca unui singur om. Aşà avem la Cartea VI, Cap. 38 şi la Cartea VII, Cap. 165.

»οὗτο [1] περιστέλλειν' [2] χωρίς τε »τούτου, πατρίους νόμους μὴ λύειν »ἔχοντας εὖ· οὐ γὰρ ἄμεινον.« [3]

»care pune capăt acestor tică»loşi. Consecinţa este că acest »om este admirat de popor, şi «fiind admirat, ajunge să fie »rege; şi acì el probează iar »că monarhia e (sistemul) cel »mai bun. Dar, ca să mă rezum »într'un singur cuvânt, (vă în»treb) de unde ne vine liber»tatea? Care e regimul care «ne-a hărăzit-o? Dată e ea de »regimul democratic, sau de cel »oligarhic, ori (e dată) de cel »monarhic? Părerea mea este »că, deoarece am fost liberaţi »prin munca unui singur băr»bat, să stăruim în sistemul mo»narhic; afară de aceasta, să »nu desfiinţăm legile noastre »strămoşeşti subt cari prospe»răm: aceasta nu ar fi spre »bine«.

83. Γνῶμαι μὲν δὴ τρεῖς αὗται προεκέατο· οἱ δὲ τέσσερες τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν προσέθεντο ταύτῃ. Ὡς δὲ ἐσσώθη τῇ γνώμῃ ὁ Ὀτάνης, Πέρσῃσι ἰσονομίην [4] σπεύδων ποιῆσαι, ἔλεξε ἐς μέσον [5] αὐτοῖσι τάδε· »Ἄνδρες στασιῶται, δῆλα »γὰρ δὴ ὅτι δεῖ ἕνα γέ τινα ἡμέων »βασιλέα γενέσθαι, ἤτοι κλήρῳ γε

84. Acestea fură cele trei păreri propuse; patru din cei şapte se uniră cu părerea din urmă. Îndată ce fu respinsă propunerea lui, Otanes, doritor să stabilească o democraţie în Persia, luă (din nou) cuvântul în mijlocul lor şi zise: »Camara»zilor de răscoală, este lucru »evident că unul din noi are

[1] τὸ τοιοῦτο. Sistemul analog celui din urmă menţionat, adică cel monarhic.

[2] περιστέλλειν. Vezi vol. I, pag. 178, nota 7.

[3] οὐ γὰρ ἄμεινον. Aceste cuvinte conţin nuanţa de ameninţare ce am semnalat în ele pe inscripţia reginei Nitocris dat de Erodot la Cap. 187 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 346, nota 3).

[4] ἰσονομίην. Egalitatea de drepturi şi de regim pentru toţi, în alte cuvinte democraţia. Vezi mai sus la Cap. 80, nota 8, pag. 190.

[5] ἐς μέσον. Vezi la Cap. 62 mai sus nota 3. pag. 147 şi mai jos în capitolul acesta avem ἐκ τοῦ μέσου κατῆστο.

»λαχόντα,[1] ἢ ἐπιτρεψάντων[2] τῷ Περ-
»σέων πλήθει τὸν ἂν ἐκεῖνο ἕληται, ἢ
»ἄλλῃ τινὶ μηχανῇ.[3] ἐγὼ μέν νυν ὑμῖν
»οὐκ ἐναγωνιεῦμαι· οὔτε γὰρ ἄρχειν
»οὔτε ἄρχεσθαι ἐθέλω. Ἐπὶ τούτῳ
»δὲ[4] ὑπεξίσταμαι τῆς ἀρχῆς, ἐπ'
»ᾧ τε ὑπ' οὐδενὸς ὑμέων ἄρξομαι,
»οὔτε αὐτὸς ἐγώ, οὔτε οἱ ἀπ' ἐμεῦ
»αἰεὶ γινόμενοι«. Τούτου εἰπαντος
ταῦτα, ὡς συνεχώρεον οἱ ἑξ ἐπὶ
τούτοισι,[5] οὗτος μὲν δὴ σφι οὐκ
ἐνηγωνίζετο, ἀλλ' ἐκ τοῦ μέσου
κατῆστο.[6] Καὶ νῦν αὕτη ἡ οἰκίη
διατελέει μούνη ἐλευθέρη ἐοῦσα
Περσέων,[7] καὶ ἄρχεται τοσαῦτα

»să fie rege, ori desemnat de
»soartă, ori referind obştei Per-
»şilor alegerea aceluia care ar
»convenì lor (ca să fie) stăpân
»peste ei, ori prin alt mijloc
»oarecare; eu, (pentru mine) nu
»am să vă fac nici o împotri-
»vire: nu am poftă nici să stă-
»pânesc, nici să fiu stăpânit.
»Cu o condiţie însă renunţ (eu)
»la putere, cu aceea adică să
»nu fiu stăpânit de nici unul
»din voi, nici eu, nici acei cari
»se vor naşte din mine în veci«.
Rostind Otanes cuvintele ace-

[1] κλήρῳ γε λαβόντα. Desemnat de soartă, se acordă cu ἕνα. Varianta λαχόντων, acordând cu ἡμέων şi care figurează în unele ediţii vechi nu are sprijinul manuscriselor.

[2] ἐπιτρεψάντων. Trebue subtînţeles ἡμέων.

[3] ἢ ἄλλῃ τινὶ μηχανῇ. Lisias în oraţiunea lui în contra lui Agorat, § 95, întrebuinţează o expresie analogă: μήτε τέχνῃ μήτε μηχανῇ μηδεμιᾷ.

[4] Ἐπὶ τούτῳ δὲ. Ἐπὶ urmat de dativ în acelaş sens scopul ce îl are în locuţiunea ἐπ' ἐκτομῇ dela Cap. 48 de mai sus.

[5] ἐπὶ τούτοισι. Iar ἐπὶ urmat de dativ, acì însă în alt sens de *asupra acestora* care se repetă la condiţia pusă de Otanes şi care a fost acceptată de ceilalţi şase tovarăşi ai lui.

[6] κατῆστο. Vezi vol. I, pag. 68, nota 5 unde la Cartea I, Cap. 45, ca şi acì toate manuscrisele au forma aceasta. Asemenea mai jos la Cap. 134 şi la Cap. 56 din Cartea IX. — Locuţiunea ἐκ τοῦ μέσου κατῆσθαι însemnează a se retrage din mijloc sau a fi neutru.

[7] μούνη ἐλευθέρη ἐοῦσα Περσέων. Nu încape nici o îndoeală că afirmarea aceasta a lui Erodot relativ la situaţia excepţională şi privilegiată pe care o ocupă în timpul lui familia lui Otanes în Persia, căci aceasta o mai probează afirmările lui Ctesias şi poziţia ce o ocupă numele lui pe inscripţia dela Behistun, însă trebue să atribuim această situaţie excepţională unei origini cu totul alta decât aceleia ce-i asemnează autorul nostru, adică unei condiţii puse de el camarazilor lui de revoltă în contra uzurpatorului mag. Lăsând la o parte faptul că toată naraţiunea acestei discuţii între conjuraţi după omorul lui Smerdis este o simplă ficţiune în care autorul nostru a voit să pună în gura acestor conjuraţi cuvinte şi definiţii de ştiinţă de stat curente în adunările Elinilor şi aceasta pentru a face scrierea lui mai gustată de cetitorii lui Elini, e un ce netăgăduit că situaţia excepţională a familiei lui Otanes datează dela o epocă cevă anterioară uciderii lui Smerdis Magul. Adevărata sorginte a privilegiilor de cari se bucură familia lui Otanes trebue căutată dar aiurea, şi ele îşi găsesc explicaţia în faptele următoare: Întâiu existau vechi legături de rudenie cu casa Achemenizilor; am văzut mai sus, la Cap. 68, că el se coborà dela Farnaspe, regele Capadociei şi dela Atosa, fiica lui Cambise I, strămoşul lui Ciru cel Mare; fiica lui Fedima (de sigur o formă a numelui Fatma), erà măritată cu Cambise al II-lea şi devenì apoi soţia lui Smerdis magul şi a lui Dariu. Nici o familie nobilă în Persia nu se găsià în aşà strânse legături cu ramura domnitoare achemenidă în Persia. Erà deci foarte

ὅσα αὐτὴ θέλει, νόμους οὐκ ὑπερβαίνουσα τοὺς Περσέων.

84. Οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἑπτὰ [1] ἐβουλεύοντο ὡς βασιλέα δικαιότατα στήσονται· [2] καί σφι ἔδοξε, Ὀτάνῃ μὲν καὶ τοῖσι ἀπὸ Ὀτάνεω αἰεὶ γινομένοισι, ἢν ἐς ἄλλον τινὰ τῶν ἑπτὰ ἔλθῃ ἡ βασιληΐη, ἐξαίρετα δίδοσθαι ἐσθῆτά τε Μηδικὴν [3] ἔτεος ἑκάστου καὶ τὴν πᾶσαν δωρεὴν [4] ἣ γίνεται ἐν Πέρσῃσι τιμιωτάτη. Τοῦδε δὲ εἵνεκεν ἐβουλεύσαντό [5] οἱ δίδοσθαι ταῦτα, ὅτι ἐβούστea şi cei şase consimţind la condiţiile acestea, el nu le (mai) făcù nici o împotrivire, dar se ţinù la o parte. Şi până în ziua de astăzi familia aceasta e în fiinţă, singura liberă din câte sunt în Persia, e stăpânită numai atât cât permite ea, dar nu trece peste (limitele) legilor persane.

84. Aceia cari mai rămaseră din cei şapte se consultară (apoi) asupra modului celui mai echitabil de a numì un rege; şi mai întâiu de toate deciseră ca în cazul când unul din ei ar devenì rege să dea în fiecare an lui Otanes şi acelor cari s'ar naşte din el îu veci o rochie medică ca distincţie, precum şi în acelaş timp din

natural ca să fi ocupat o situaţie independentă şi privilegiată într'un stat autocratic ca Persia. Situaţia de frunte ce o ocupà familia lui Otanes şi mai târziu în timpul domniei lui Xerxe e iar indicată prin faptul că Xerxe luă de soţie pe Amestris, o strănepoată a lui Otanes. (Vezi Ctesias, *Excerpta Pers.*, Cap. 20). — În loc de ἐλευθέρη textul lui Creutzer are ἐλευθέρα.

[1] Οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἑπτά. Cei rămaşi din cei şapte, scoţându-se Otanes care s'a retras; deci cei şase rămaşi concurenţi pentru tron.

[2] ὡς βασιλέα δικαιότατα στήσονται. Am avut la Cap. 97 din Cartea I, verbul ἱστάναι pentru a instalà un rege pe tron: »φέρε στήσωμεν ἡμέων αὐτῶν βασιλέα«.

[3] ἐσθῆτά τε Μηδικήν. Despre costumul medic s'a vorbit de Erodot la Cap. 135 din Cartea I (vezi vol. I, pag. 242, nota 3, şi tot la vol. I, pag. 119 la nota 1) am făcut două schiţe arătând deosebirea între portul greoiu, strâmt şi disgraţios al Perşilor şi portul larg, moale, făcut din stofe fixe al Mezilor. Perşii mai nobili îmbrăcau costumul mai elegant medic şi avem toate motivele de a crede că dreptul de a purtà acest costum de distincţie se conferià de rege odată cu haina întocmai cum se conferă încă de Sultanii Turciei *kaftanul* care erà nu e mult timp un semn distinctiv al boieriei noastre. Aşà erà la Perşi cu rochia medică şi Erodot la Cap. 116 din Cartea VII ne mai citează un caz unde un monarh al Perşilor prezintă o asemenea rochie ca semn distinctiv când Xerxe trimite una Acontienilor drept mulţumire pentru concursul ce-l primise dela ei; asemenea avem cazul relatat de Xenofon (*Anabasis* I, 2, § 27) unde Ciru conferă o asemenea distincţie regelui Ciliciei.

[4] τὴν πᾶσαν δωρεήν. Vezi mai sus nota 3, pag. 179, asupra cuvintelor τὰ πάντα οἱ μυρία δώσειν.

[5] ἐβουλεύσαντο. Atât acì cât şi câtevà rânduri mai jos unde avem iar ἐβουλεύσαντο textul lui Sayce are ἐβούλευσαν care figurează şi în unele manu-

λευσέ τε πρῶτος τὸ πρῆγμα καὶ συνέστησε αὐτούς. Ταῦτα μὲν δὴ Ὀτάνῃ ἐξαίρετα, τάδε δὲ ἐς τὸ κοινὸν ἐβουλεύσαντο·[1] παριέναι ἐς τὰ βασιλήϊα πάντα τὸν βουλόμενον τῶν ἑπτὰ ἄνευ ἐσαγγελέος, ἢν μὴ τυγχάνῃ εὕδων μετὰ γυναικὸς βασιλεύς·[2] γαμέειν δὲ μὴ ἐξεῖναι ἄλλοθεν τῷ βασιλέϊ ἢ ἐκ τῶν συνεπαναστάντων.[3] Περὶ δὲ τῆς βασιληΐης ἐβουλεύσαντο τοιόνδε· ὅτευ ἂν ὁ ἵππος ἡλίου ἐπανατέλλοντος πρῶτος φθέγξηται ἐν τῷ προαστείῳ,

toate darurile cari sunt mai căutate de către Persani. Şi ei luară hotărîrea de a da acestea lui Otanes pentrucă el fusese primul carele a consiliat lucrul şi carele i a adus împreună. Aceste (privilegii) le (decretară) dar (ei) în deosebi pentru Otanes, pentru cercul lor însă hotărîră următoarele (privilegii): acela pentru oricare din cei şapte care ar poftì, de a se presentà neanunţat în palat, afară numai dacă s'ar întâmplà ca regele să fie culcat cu (una din) femeile (lui); nu erà per-

---

scrise şi texte vechi. Forma medie e mai corectă şi indică consfătuire, pe când forma activă care urmează imediat este a da un consiliu. Otanes a consiliat revolta (activ), dar cei şapte s'au consultat (mediu) înainte de a decide ce răsplată trebuià să dea lui Otanes. — Plutarch ne spune că celor şapte conjuraţi cari au ucis pe falsul Smerdis li s'a mai acordat ca privilegiu dreptul de a purtà tiara în partea din nainte a capului: »τοὔμπροσθεν τῆς κεφαλῆς τὴν τιάραν φορεῖν· τοῦτο γὰρ ἐποιήσαντο σύμβολον χωροῦντες ἐπὶ τὴν πρᾶξιν«.

[1] ἐβουλεύσαντο. Deşi mai sus (vezi nota precedentă) ediţia lui Blakesley are forma medie, acì are forma activă şi scrie ἐβούλευσαν.

[2] Παριέναι ἐς τὰ βασιλήϊα πάντα τὸν βουλόμενον τῶν ἑπτὰ ἄνευ ἐσαγγελέος, ἢν μὴ τυγχάνῃ εὕδων μετὰ γυναικὸς βασιλεύς. În Lucian (*Le Syr.* dela § 25) găsim descris un privilegiu şi mai intim exprimat aproape în aceiaşi termeni. Acolo se vorbeşte de un privilegiu regal acordat lui Cambabu şi regele îi spune: »ἀπίξεαι δὲ παρ' ἡμέας ἄνευ ἐσαγγελέος οὐδέ τις ἀπέρξει σε ἡμετέρης ὄψιος, οὐδ' ἢν γυναικὶ εὐνάζωμαι«.

[3] γαμέειν δὲ μὴ ἐξεῖναι ἄλλοθεν τῷ βασιλέϊ ἢ ἐκ τῶν συνεπαναστάντων Pe cât s'a putut constată, regii Persiei au observat timp de secoli întregi această regulă, în ceeace priveşte, se înţelege, numai soţiile lor legitime, căci aveau, ca Sultanii otomani, multe sclave concubine în afară de soţiile lor legitime ai căror fii numai aveau dreptul la succesiune. Astfel Dariu I, în afară de soţiile lui legitime aparţinând familiei lui proprie a Achemenizilor, a avut de soţii pe Fedima, fiica lui Otanes şi pe o fiică a lui Gobrias (vezi Cartea VII, Cap. 2). Xerxe luă de soţie pe Amestris, fiica lui Onofas, unul din fiii lui Otanes (vezi Ctesias, *Excerpta persica*, § 20) s.c.l. În urmă a devenit un titlu de onoare pentru regii Capadociei de a trasà ascendenţa lor dela această aristocraţie persană de şapte şi dela neamul Achemenizilor. Ei pretindeau că se trag din Atosa, sora lui Cambise I, deci mătuşa lui Ciru cel Mare, spuneau că Atosa se măritase cu Farnace, regele Capadociei şi că din această căsătorie se născuse Galu, carele avù un fiu Smerdis, carele fu tatăl lui Artamnes; acest Artamnes avù de fiu pe Anafas, unul din cei şapte conjuraţi în contra falsului Smerdis şi carele primì Capadocia în stăpânire fără plată de tribut. (Vezi Diodor din Sicilia, »apud Photium«). Tot aşà pretenţii de descendenţă aveà şi Mitridat, regele Pontului, după spusele lui Polibiu şi lui Apian. (Vezi nota 2 dela pag. 215 din vol. I).

αὐτῶν ἐπιβεβηκότων, τοῦτον ἔχειν τὴν βασιληΐην.[1]

85. Δαρείῳ δὲ ἦν ἱπποκόμος,[2] ἀνὴρ σοφός, τῷ οὔνομα ἦν Οἰβάρης. Πρὸς τοῦτον τὸν ἄνδρα, ἐπεί τε διελύθησαν, ἔλεξε Δαρεῖος τάδε· »Οἴβαρες, ἡμῖν δέδοκται περὶ τῆς »βασιληΐης ποιέειν κατὰ τάδε· ὅτευ »ἂν ὁ ἵππος πρῶτος φθέγξηται ἅμα »τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι, αὐτῶν ἐπαναβε»βηκότων,[3] τοῦτον ἔχειν τὴν βασι»ληΐην. Νῦν ὦν, εἴ τινα ἔχεις

mis regelui să se căsătorească în alt cerc decât în acela al (celor şapte) conjuraţi. Întrucât însă priveşte desemnarea (persoanei) regelui, ei luară următoarea hotărîre: ca acela al cărui cal va nechezì cel dintâiu la răsăritul soarelui, când vor ieşì ei în suburbie, să fie rege.

85. Dariu aveà un vizitiu, om deştept, al cărui nume erà Oebares. Omului acestuia, după ce se despărţiră (cei şapte), Dariu îi adresă cuvintele următoare: »Oebares, iată ce ho»tărîre am luat noi în privinţa »regalităţii: când vom încălecà, »acela (din noi) al căruia cal »va nechezì cel dintâiu, odată

[1] ὅτευ ἂν ὁ ἵππος ἡλίου ἐπανατέλλοντος πρῶτος φθέγξηται ἐν τῷ προαστείῳ αὐτῶν ἐπιβεβηκότων, τοῦτον ἔχειν τὴν βασιληΐην. Inscripţia dela Behistun nu pomeneşte nimic despre aceasta şi nu cred că e de mirare pentrucă e un detaliu şi apoi pentrucă Dariu, care vorbeşte în această inscripţie nu ar aveà de ce se fălì ştiind cum ştià să întrebuinţeze frauda ca să ajungă la scopul urmărit. Totuş nu poate încăpeà îndoeală că ceeace spune Erodot acì e adevărat, mai ales că Ctesias, care nu îşi face niciodată scrupul de a contrazice pe Erodot când îl crede în defect, confirmă acì spusele din textul nostru şi în *Excerpta Persica*, § 15, găsim următorul pasaj: »βασιλεύει δὲ τῶν ἑπτὰ ὁ Δαρεῖος, τοῦ ἵππου, καθὰ συνέκειτο ἀλλήλοις, πρώτου μηχανῇ τινι καὶ τέχνῃ, ἐπειδὴ ὁ ἥλιος πρὸς ἀνατολὰς ἐγένετο, χρεμετίσαντος«. — Cât pentru observarea ca augur al calului vezi *Imnul* către Apolon al lui Omer vers 231 şi Tacit (*Germ*., 10, § 16), ne spune că nechezitul cailor albi servià de augur atât poporului cât şi preoţilor: »hinnitus ac »fremitus observant (equorum candidorum) nec ulli auspicio major fides, non »solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes, etc.« La Persani caii albi erau consideraţi ca sacri şi dedicaţi soarelui. (Vezi vol. I, pag. 253, nota 2), de aceea presupun că aceşti cai pe cari au încălecat cei şase pretendenţi la tron, erau albi. Soarele răsăritor erà un obiect de adoraţie la Perşi şi figurează şi acum pe armele ţerii şi tinerii aceştia mergând la porţile cetăţii pe la ora când soarele se sculà îndepliniau probabil ceeace considerau ei ca o datorie religioasă. — τοῦτον ἔχειν τὴν βασιληΐην, literal: *el să aibă* (*în posesiune*) *puterea regală*.

[2] ἱπποκόμος. Acest servitor erà şeful grajdului, peste vizitiii ordinari cari erau ἱπποφόρβοι. La noi nu există cuvinte pentru a marcà această distincţie. Avem expresià turcească *sacz*, dar ea a pierit din limba noastră. Francezul are *ecuyer* şi *cocher*.

[3] αὐτῶν ἐπαναβεβηκότων. De preferinţă, pentru mai mare claritate am întrebuinţat prima persoană plural în loc de a treia plural, cum e în textul elinesc.

»σοφίην,[1] μηχανῶ ὡς ἂν ἡμεῖς σχῶ-
»μεν τοῦτο τὸ γέρας, καὶ μὴ ἄλ-
»λος τις.« Ἀμείβεται Οἰβάρης
τοῖσδε· »Εἰ μὲν δή, ὦ δέσποτα, ἐν
»τούτῳ τοί ἐστι[2] ἡ βασιλέα εἶναι
»ἢ μή, θάρσεε τούτου εἵνεκεν[3]
»καὶ θυμὸν ἔχε ἀγαθόν, ὡς βασι-
»λεὺς οὐδεὶς ἄλλος πρὸ σεῦ ἔσται·
»τοιαῦτα ἔχω φάρμακα«. Λέγει
Δαρεῖος· »Εἰ τοίνυν τι τοιοῦτον
»ἔχεις σόφισμα, ὥρη μηχανᾶσθαι
»καὶ μὴ ἀναβάλλεσθαι, ὡς τῆς
»ἐπιούσης ἡμέρης ὁ ἀγὼν ἡμῖν
»ἐστι«.[4] Ἀκούσας ταῦτα ὁ Οἰβά-
ρης ποιέει τοιόνδε· ὡς ἐγίνετο ἡ
νύξ, τῶν θηλέων ἵππων μίαν, τὴν
ὁ Δαρείου ἵππος ἔστεργε μάλιστα,
ταύτην[5] ἀγαγὼν ἐς τὸ προάστειον
κατέδησε, καὶ ἐπήγαγε τὸν Δαρείου
ἵππον· καὶ τὰ μὲν πολλὰ περιῆγε[6]
ἀγχοῦ τῇ ἵππῳ,[7] ἐγχρίμπτων[8] τῇ

»cu răsărirea soarelui, să fie
»rege. Şi acum, dacă ai cevà
»deşteptăciune, potriveşte aşà
»ca să căpătăm noi onoarea a-
»ceasta, şi nu un altul«. Oebares răspunse astfel: »O stă-
»pâne, dacă depinde numai de
»aceasta, să fii, ori să nu fii,
»rege, fii cu curaj întrucât pri-
»veşte aceasta, şi fii cu inima
»voioasă, căci nu are să fie rege
»nimeni altul decât tu; am eu
»un farmec pentru aşà cevà!«
Dariu zise: »Dacă în adevăr ai
»un meşteşug de felul acesta,
»a sosit timpul ca să-l pui în
»practică, şi fără amânare, căci
»concurenţa noastră va aveà loc
»mâine«. Oebares, când auzì
aceste (cuvinte), făcù precum
urmează: îndată ce se făcù
noapte, luă dintre iepe pe aceea
pe care o preferà calul lui Dariu,
o duse în suburbie şi o pri-
ponì, apoi conduse (acolo) ca-

[1] σοφίην. În sens de iscusinţă sau deşteptăciune ca la Cap. 64 de mai sus.

[2] ἐν τούτῳ τοί ἐστι e o locuţiune însemnând dacă numai într'aceasta constă, sau mai bine zis pe româneşte, dacă numai de acesta depinde. Găsim în autorul nostru, la Cap. 109 din Cartea VI o frază similară: »ἐν σοὶ νῦν, »Καλλίμαχε, ἐστὶ ἢ καταδουλῶσαι Ἀθήνας ἢ ἐλευθέρας ποιήσαντα μνημόσυνα »λιπέσθαι. — *Depinde acum de tine, Calimache* s.c.l.

[3] τούτου εἵνεκεν. Bähr traduce »quod ad hoc attinet«.

[4] ἐστι. Rău scris ἔσται în unele ediţii.

[5] ταύτην. Mai sus, la Cap. 63 şi 75 avem exemple de pronume demonstrative, urmând după pronume: ὁ δέ μοι μάγος .... οὗτος ....« şi »τῶν μέντοι .... τούτων ...«

[6] περιῆγε. Ediţia lui Wesseling are περιήγαγε preferat şi de Mathias şi de Dietsch şi care e mai corect. Nu putem însă să nesocotim autoritatea manuscriselor existente.

[7] ἀγχοῦ τῇ ἵππῳ. Aceste cuvinte par lui Blakesley a se fi strecurat în text dintr'o notă explicativă a frazei următoare ἐγχρίμπτων τῇ θηλέῃ şi pentru motivul acesta le închide între paranteze în textul lui. Ele însă pot prea bine să fie şi originale, cu atât mai mult că figurează în toate manuscrisele şi nu ne lipsesc în Erodot exemple de asemenea repetiţii surabundente. — ἀγχοῦ e echivalent cu ἐγγύς. (Vezi vol. I, pag. 355, nota 2).

[8] ἐγχρίμπτων, scris şi ἐγχρίπτων interpretat de Suidas προσπελάζων.

θηλέῃ,[1] τέλος δὲ ἐπῆκε ὀχεῦσαι τὴν[2] ἵππον.

86. Ἅμ' ἡμέρῃ δὲ διαφωσκούσῃ,[3] οἱ ἕξ,[4] κατὰ[5] συνεθήκαντο, παρῆσαν ἐπὶ τῶν ἵππων· διεξελαυνόντων δὲ κατὰ[6] τὸ προάστειον, ὡς κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἐγίνοντο, ἵνα[7] τῆς παροιχομένης νυκτὸς κατεδέδετο ἡ θηλέα ἵππος, ἐνθαῦτα ὁ Δαρείου ἵππος προσδραμὼν ἐχρεμέτισε· ἅμα δὲ τῷ ἵππῳ τοῦτο ποιήσαντι,[8] ἀστραπὴ ἐξ αἰθρίης καὶ βροντὴ ἐγένετο.[9] Ἐπιγενόμενα δὲ ταῦτα τῷ Δαρείῳ ἐτελέωσέ μιν,[10] ὥσπερ ἐκ συνθέτου τευ γενόμενα· οἱ δὲ κα-

lul lui Dariu. Apoi dete mai multe ocoale împrejurul iepei până ce se apropie de tot de ea, şi la urmă dete drumul (armăsarului) la iapă.

86. Îndată ce începu să crape de ziuă, cei şase, precum conveniseră, se înfăţişară călări pe cai; trecând ei prin suburbie, când au sosit exact la punctul unde în noaptea precedentă iapa fusese priponită, deodată calul lui Dariu se repezì înainte şi nechezì; odată cu (nechezitul) acesta, din chiar senin fulgeră şi trăsnì. Acest (concurs de) circumstanţe decise în favoarea lui Dariu, (erà) ca şi cum lucrul ar fi fost combinat (de sus); (aspiranţii atunci) săriră

[1] θηλέῃ. În textul lui Aldus avem θήλεϊ. Forma însă θηλέῃ este cea mai comună ionică şi mai conformă cu limbajul lui Erodot.

[2] τὴν. E adevărat că manuscrisele în majoritate au τὸν, dar se înţelege că τὴν e mai logic, căci verbul ὀχέω sau ὀχέομαι în sensul ce-l are al copulaţiunii unui animal este actul animalului bărbătesc, partea femeiască fiind obiectul pasiv. Aşà de exemplu Platon (*Eutid.*, § 63) zice »ἔγωγέ τοι εἶδον... αὐτὸν (adică τὸν κύνα) ὀχεύοντα τὴν κύνα«. Ediţia lui Blakesley şi a lui Sayce au τὸν.

[3] διαφωσκούσῃ. Două manuscrise au διαφαυσκούσῃ care are acelaş sens.

[4] οἱ ἕξ. După renunţarea condiţionată a lui Otanes, din şapte aspiranţi la domnie nu mai rămăseseră decât şase.

[5] κατὰ. Formă coruptă pentru κατ' ἃ sau κατὰ τὰ.)Vezi vol. I, pag. 400, nota 3).

[6] κατὰ în sens de *prin* ca în Cartea I, Cap. 30 »κατὰ τοὺς θησαυροὺς« şi la Cap. 77 din Cartea I »κατὰ τὰς συμμαχίας«.

[7] κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἐγίνοντο, ἵνα. În acelaş loc unde, întocmai ca mai sus la Cap. 64 κατὰ τοῦτο τῇ, (Vezi nota 1, pag. 152).

[8] ἅμα δὲ τῷ ἵππῳ τοῦτο ποιήσαντι. Literal: *odată cu calul făcând aceasta.* Participiul e acì întrebuinţat cum e la Cap. 34 din Cartea I în fraza »μετὰ Σόλωνα οἰχόμενον« şi la Cap. 51 din aceeaş Carte în fraza »ὑπὸ τὸν νηὸν κατακαέντα«.

[9] ἀστραπὴ ἐξ αἰθρίης καὶ βροντὴ ἐγένετο. Faptul acesta ar da un caracter supranatural indicaţiunii nechezitului. Un fulger din chiar senin e un fenomen aşà de extraordinar, încât nu puteà decât să inspire groază. Plin. (*Hist. nat.*, II, Cap. 51) spune despre un magistrat în Pompei care fu trăsnit din cer senin, fenomen care fu unul din semnele precursorii ale conjuraţiunii lui Catilina. (Vezi şi *Oda* 34, Cartea I a lui Oraţiu; Virgil. *Georgica* I, 487, şi *Eucida* VII, 141).

[10] ἐτελέωσέ μιν. Verbul τελειόω, cu sensul de a desăvârşi sau stabilì în mod definitiv, aşà ca să nu mai fie posibilitate de îndoeală, e întrebuinţat în

ταθορόντες ἀπὸ τῶν ἵππων προσεκύνεον τὸν Δαρεῖον ὡς βασιλέα.[1]

87. Οἱ μὲν δὴ φασι τὸν Οἰβάρεα ταῦτα μηχανήσασθαι,[2] οἱ δὲ τοιάδε (καὶ γὰρ ἐπ' ἀμφότερα λέγεται ὑπὸ Περσέων):[3] ὡς τῆς ἵππου ταύτης τῶν ἄρθρων ἐπιψαύσας τῇ χειρί, χοι αὐτὴν κρύψας ἐν τῇσι ἀναξυρίσι·[4] ὡς δὲ ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι ἀπιέσθαι μέλλειν τοὺς ἵππους,[5] τὸν Οἰβάρεα τοῦτον ἐξείραντα τὴν χεῖρα, πρὸς τοῦ Δαρείου ἵππου τοὺς μυκτῆρας προσjos de pe caii (lor) şi se închinară lui Dariu ca rege.

87. Acesta fu, după cum spun unii, artificiul întrebuinţat de Oebares, alţii spun altfel, — ambele versiuni sunt persane—; (adică) că (acesta) ar fi atins părţile genitale ale iepei acesteia cu mâna, pe care (apoi) a ascuns'o în nădragii (lui); că apoi, odată cu răsărirea soarelui când s'au scos şi adus caii, Oebares acesta, scoţând mâna lui, ar fi vârît-o subt nările calului lui Dariu; calul, cam a

---

epistola Sf. Pavel către Elini la versul 10 dela Cap. II; tot aşà îl întrebuinţează şi autorul nostru la Cap. 120 şi 160 din Cartea I şi la Cap. 111 din Cartea V.

[1] προσεκύνεον τὸν Δαρεῖον ὡς βασιλέα. Pentru προσεκύνεον vezi Cartea II, Cap. 80. — Textul acì diferă în manuscrise şi în variele ediţii vechi şi moderne. Unele manuscrise au particula μιν înserată după προσεκύνεον, altele omit cuvintele ὡς βασιλέα; Blakesley bănue că τὸν Δαρεῖον ὡς βασιλέα s'ar fi strecurat în text şi închide aceste cuvinte între parenteze. — De fapt, după moartea lui Cambise al II-lea şi asasinatul adevăratului Smerdis, ramura lui Istaspe erà aceea care venià direct în linia de succesiune a familiei Achemenide, aşà fiind succesorul legitim la tronul Persiei ar fi fost Istaspe, tatăl lui Dariu; vârsta însă înaintată a acestuia la epoca aceasta l-a împiedicat de a venì din Persia proprie unde erà guvernator, să iea parte la conspiraţia în contra falsului Smerdis, şi atunci renunţând el la drepturile lui le-a cedat natural fiului său Dariu. Cred că nechezatul calului lui Dariu a jucat în realitate un rol secundar în recunoaşterea lui Dariu ca rege şi poate să fi fost un incident care a fost interpretat ca de bun augur pentru un fapt dejà împlinit. Trebue aşà de puţin pentru crearea unei legende.

[2] Οἱ μὲν δὴ φασι τὸν Οἰβάρεα ταῦτα μηχανήσασθαι. Polieniu (*Strateg* VII, 10) ne dă şi el o naraţiune mai concisă a acestei fraude a lui Oebares. E curios că Nicolae Damascin (*Fragm.*, 66), atribue succesele lui Ciru unui oarecare Oebares (în limba persană U-bara), nume pe care acest autor îl traduce în limba elină prin cuvântul ἀγαθάγγελος.

[3] ἀμφότερα λέγεται ὑπὸ Περσέων. Nu trebue să conchidem necesarmente de acì că Erodot a auzit aceste versiuni direct din gura Perşilor; autorului nostru îi plăceà mult să lase pe cetitor să crează că ar fi văzut localităţi unde nu a fost şi ar fi auzit lucruri chiar dela sorginte. (Vezi vol. I, pag. 174, nota 4, şi pag. 247, nota 4). Erodot repetă ce a auzit dela Elini probabil cari au auzit dela Persani.

[4] ἐν τῇσι ἀναξυρίσι. Aceştia erau nădragii pe cari îi purtau Perşii şi cari erau de piele. (Vezi la Cartea I, Cap. 71, în desenul fig. 2 anexat la nota 1, pag. 119, vol. I).

[5] ἀπιέσθαι μέλλειν τοὺς ἵππους. Când trebuià să se scoată caii, adică caii celor şase aspiranţi la tron, din grajdurile lor pentru concursul ce trebuià să aibă loc. ἀπίεσθαι este expresia consacrată pentru scoaterea din grajd a unui cal şi aducerea lui pe o arenă pentru curse sau altfel de concursuri ipice.

ενεῖκαι· τὸν δὲ αἰσθόμενον φρι-
μάξασθαί[1] τε καὶ χρεμετίσαι.

88. Δαρεῖός τε δὴ ὁ Ὑστάσπεος
βασιλεὺς ἀπεδέδεκτο·[2] καὶ οἱ ἦσαν
ἐν τῇ Ἀσίῃ[3] πάντες κατήκοοι,
πλὴν Ἀραβίων, Κύρου τε κατα-
στρεψαμένου καὶ ὕστερον αὖτις
Καμβύσεω.[4] Ἀράβιοι δὲ οὐδαμὰ
κατήκουσαν ἐπὶ δουλοσύνῃ Πέρ-
σῃσι,[5] ἀλλὰ ξεῖνοι ἐγένοντο πα-
ρέντες[6] Καμβύσεα ἐπ' Αἴγυπτον·

simțit, a început să sufle și să nechezească.

88. Astfel fu rânduit Dariu rege; și, în afară de Arabi, toți (locuitorii) din Asia au fost subt stăpânirea lui, deoarece fuseseră supuși (întâiu) de către Ciru și apoi iar de către Cambise. Arabii nu căzură niciodată subt stăpânirea Perșilor, dar deveniră aliații lor acordând lui

[1] φριμάξασθαι. Se zice și de suflatul unui cerb mai mult, pe când suflatul prin nări particular calului excitat se desemnează în genere prin verbul φρυάττεσθαι.

[2] Δαρεῖός τε δὴ ὁ Ὑστάσπεος βασιλεὺς ἀπεδέδεκτο. La moartea lui Ciru Dariu era de 20 de ani (vezi Cartea I, Cap. 209); domniile a lui Cambise și a lui Smerdis magul ocupând 8 ani (vezi mai sus Cap. 67) aceasta ar face că Dariu era de 28 sau 29 de ani când s'a suit pe tronul Persiei la anul 521 înainte de era noastră.

[3] Ἀσίῃ. Asia mică și partea acelui continent până la golful Persic.

[4] Κύρου τε καταστρεψαμένου καὶ ὕστερον αὖτις Καμβύσεω. Deși până acî autorul nostru nu menționează nici un războiu și nici o conchistă în Asia săvârșite de Cambise, totuș la Cap. 19 de mai sus vedem că Fenicienii și Ciprienii se supuseseră lui Cambise și e probabil că la această supunere face autorul nostru aluzie acî. E însă probabil că Cilicienii s'au supus dominațiunii persane tot în timpul domniei lui Cambise pentrucă știm că Cilicia era un stat liber și independent în timpul lui Cresu (vezi Cartea I, Cap. 28), apoi mai jos la Cap. 90 din Cartea aceasta, Cilicia apare ca o satrapie a lui Dariu; deci conchidem că s'a supus în timpul lui Cambise și probabil că s'a supus fără luptă, căci nu vedem mențiune de expediție persană în Cilicia pe timpul acela. Cu toate cele spuse acî de Erodot nu e mai puțin adevărat că Dariu când s'a urcat pe tron a găsit imperiul persan foarte desagregat grație probabil absenței prelungite a lui Cambise în pustiul african și anarhiei din timpul lui Smerdis magul. Dariu a trebuit să reconstitue imperiul bucată cu bucată, precum ne-o și spune inscripția celebră găsită la Behistun.

[5] Ἀράβιοι δὲ οὐδαμὰ κατήκουσαν ἐπὶ δουλοσύνῃ Πέρσῃσι. Erodot e confirmat de Diodor din Sicilia (II, 1) și de alți autori în această afirmare. In adevăr, Arabia, țară în mare parte neproductivă și pietroasă, prin poziția ei geografică nu se oferia în calea popoarelor cuceritoare cari rând pe rând au întins imperiul lor asupra Asiei occidentale și centrale, cum au fost Babilonienii, Asirienii, Chetiții, Mezii și Perșii. Nici Dariu nici succesorii lui nu au avut vreodată ambiția de a cucerî Arabia și iar Alexandru cel Mare în expediția lui nu turbură liniștea acestui popor. In timpul lui August Romanii făcură o recunoaștere în Arabia și această expediție fu condusă de Aciliu Gallu, dar rezultatul fu numai de a convinge pe Romani că Arabia era mai bine lăsată în pace (Strabon, XVI).

[6] παρέντες, dela παριέναι. Chiar în timpurile cele mai vechi și la popoare barbare faptul de a lăsà un inamic să treacă peste teritoriul unui stat ca să atace un al treilea era considerat ca un act ostil din partea celui de al doilea față de cel de al treilea și statul lăsând libera trecere se considerà ca aliat (ξεῖνος) cu agresorul sau în termeni de drept internațional modern era considerat ca un beligerant iar nu un stat neutru. Așà, când în resboiul căruia datorim independența noastră când am încheiat convenția din $^{4}/_{16}$ Aprilie 1876

ἀεκόντων γὰρ Ἀραβίων οὐκ ἂν ἐσβάλοιεν Πέρσαι ἐς Αἴγυπτον.[1] Γάμους τε τοὺς πρώτους ἐγάμεε Πέρσῃσι ὁ Δαρεῖος,[2] Κύρου μὲν δύο θυγατέρας, Ἄτοσσάν[3] τε καὶ Ἀρτυστώνην·[4] τὴν μὲν Ἄτοσσαν προσυνοικήσασαν Καμβύσῃ τε τῷ ἀδελφεῷ καὶ αὐτὶς τῷ μάγῳ· τὴν δὲ Ἀρτυστώνην, παρθένον. Ἑτέρην δὲ Σμέρδιος τοῦ Κύρου θυγατέρα ἔγημε, τῇ οὔνομα ἦν Πάρμυς.[5] Ἔσχε δὲ καὶ τὴν τοῦ Ὀτάνεω θυγατέρα, ἣ τὸν μάγον κατάδηλον ἐποίησε.[6] Δυνάμιός τε πάντα οἱ

Cambise liberă trecere (pe la ei pentru a se năpustì) asupra Egiptului; fără voia Arabilor Perşii nu ar fi putut să pătrunză în Egipt. Căsătoriile de prim ordin pe cari le contractă Dariu cu femei din Persia fură cu doua fiice ale lui Ciru, Atosa şi Artistone; Atosa fusese măritată înainte cu Cambise, fratele ei, şi cu magul (Smerdis); Aristone eră fecioară. (Dariu) mai luă de soţie pe fata lui Smerdis, fiul lui Ciru, al că-

prin care se acordă Rusiei liberă trecere prin teritoriul nostru ca să atace pe Turci cu condiţie ca integritatea actuală a teritoriului nostru să fie respectată acesta eră dejà un act de alianţă cu Rusia.

[1] ἀεκόντων γὰρ Ἀραβίων οὐκ ἂν ἐσβάλοιεν Πέρσαι ἐς Αἴγυπτον. Unele manuscrise au ἐσβάλλοιεν adoptat şi de Blakesley care crede că fraza aceasta a figurat în text înaintea detaliilor din Cap. 9 de mai sus şi că după ce a înşirat autorul acele detalii pentrucă lucrarea nu a primit niciodată ultima lustruire generală.

[2] Γάμους τε τοὺς πρώτους ἐγάμεε Πέρσῃσι ὁ Δαρεῖος. Nu primele căsătorii pe cari le contractă Dariu între femei persane, nici primele căsătorii pe cari Dariu le contractă fură cu femei persane. Aceste două moduri de a traduce aceste cuvinte sunt cred greşite şi nu cred că e vorbă de prime căsătorii, ci de căsătorii în adevăr valabile conform uzurilor adoptate de regii Persiei. Aceasta e cu atât mai adevărat cu cât femeile cele patru menţionate în acest capitol al lui Erodot nu au fost în realitate primele soţii persane ale lui Dariu şi însuş autorul nostru (Cartea VII, Cap. 2) spune că înainte de a se suì pe tronul Persiei Dariu eră căsătorit cu o fiică a lui Gobrias, apoi la Cap. 224 din aceeaş Carte că a avut de soţie pe o proprie nepoată a lui adică pe Fratagune, fiica fratelui său Artanes. E posibil să fi murit fiica lui Gobrias înaintea suirii lui Dariu pe tron, căci, după uzul persan, cum e şi astăzi uzul la mahomedani, numai patru soţii erau considerate ca legitime şi se menţionează acì patru cari erau dar principalele şi legitimele soţii de prim ordin ale lui Dariu când s'a suit pe tron. Fratagune nu puteà fi şi ea decât o soţie legitimă, fiind cum eră de sânge regal; e dar posibil că ori murise şi ea, când a devenit Dariu rege, ori că una din cele patru menţionate acì a murit curând după suirea lui Dariu pe tron şi că locul ei a fost ocupat de Fratagune. Din fiica lui Gobrias Dariu avù trei fii, Artabare (VII, 21), Ariabigne (VII, 97) şi Arsomene (Valckenaer).

[3] Ἄτοσσαν. Aceasta fu fiica lui Ciru şi favorita soţie a lui Dariu asupra căruia exercità cea mai mare influenţă; Erodot la Cap. 3 din Cartea VII zice despre dânsa »ἡ Ἄτοσσα εἶχε τὸ πᾶν κράτος«. Cu Atosa Dariu avù patru fii şi anume Xerxe, Achemenes (VII, 97), Masiste (VII, 82) şi Istaspe (VII, 64).

[4] Ἀρτυστώνην. Cu această fiică a lui Ciru Dariu avù doi fii, Arsame şi Gobrias (VII, 69 şi 72).

[5] Πάρμυς. Această a treia soţie legitimă a lui Dariu avù cu el un fiu menţionat la Cap. 78 din Cartea VII.

[6] Ἔσχε δὲ καὶ τὴν τοῦ Ὀτάνεω, ἣ τὸν μάγον κατάδηλον ἐποίησε. Aceasta eră Fadima despre care s'a vorbit mai sus la Cap. 68 şi

ἐπίμπλατο· [1] Πρῶτον μέν νυν τύπον ποιησάμενος λίθινον ἔστησε· [2] ζῷον [3] δέ οἱ ἐνῆν ἀνὴρ ἵππεύς· ἐπέγραψε δὲ γράμματα λέγοντα τάδε· [4] ΔΑΡΕΙΟΣ Ὁ ΥΣΤΑΣΠΕΟΣ ΣΥΝ ΤΕ ΤΟΥ ΙΠΠΟΥ

ruia nume erà Parmis. Tot odată a avut şi pe fiica lui Otanes, aceea care a dat pe magul în vileag. Toate fură cuprinse de puterea lui. Mai întâiu de toate el făcù o figură

---

care fusese întâiu soţia lui Cambise al II-lea şi a trecut după moartea acestuia în haremul falsului Smerdis, aşà că a fost pe rând soţia legitimă a doi suverani ai Persiei şi acum Dariu erà al 3 lea. Nu cred să existe în istorie caz analog cu acesta unde o femeie a fost consoarta a trei suverani dearândul. — Influenţa cea mare pe care o aveà Otanes provenià de sigur din rudenia lui cu sultanele principale; astfel el erà socrul a trei regi, apoi dacă Atosa şi Aristona erau fiice de ale Casandanei el erà unchiul acestor două sultane şi unchiu mare cu Parmis. (Vezi mai sus nota 2, pag. 163). Aceasta explică şi nemulţumirile provocate de excluzivismul membrilor familiei Achemenide cari formau o clică în jurul regelui şi poate că atitudinea ostilă luată de Oroetes (vezi mai jos Cap. 127) a fost o manifestaţie a unor asemenea nemulţumiri. — Iată dar cele patru sultane legitime pe cari le-a luat Dariu când s'a suit pe tron. Acest număr de patru soţii legitime este şi numărul permis de religia mahometană (vezi Hammer, *Istoria Osmanilor*, vol. I, pag. 565). Vedem că în alegerea nevestelor lui Dariu s'a ţinut strict de pactul încheiat cu tovarăşii lui de revoltă în contra falsului Smerdis.

[1] ἐπίμπλατο, Textul florentin şi multe ediţii moderne au ἐπιπλέατο. Sensul este că Dariu readuse subt sceptrul lui toate părţile imperiului cari se dezagregaseră. In alte cuvinte reconstituì imperiul aşà cum erà în timpul lui Ciru.

[2] Πρῶτον μέν νυν τύπον ποιησάμενος λίθινον ἔστησε. In modul cum se exprimă autorul nostru acì am puteà crede că e vorbă de o statue pe care ar fi ridicat-o în picioare Dariu, căci verbul ἔστησε e tocmai termenul care în tehnologia elină exprimă ridicarea pe o bază a unei statui sau a unui grup de sculptură şi verbul ποιεῖσθαι implică actul de a sculptà ca la Cap. 31 din Cartea I »εἰκόνας ποιησάμενοι«. De fapt e pozitiv că aceasta nu puteà fi o statue ci un simplu basorelief cum erau toate monumentele persane din epoca aceea. După ce Dariu reintegră imperiul lui Ciru face multe monumente comemorând aceste succese şi toate sunt săpături în stâncă; între acestea cea mai importantă săpătură este aceea găsită la Behistun pe drumul dela Babilona la Egbatana şi Sargon mai menţionează una situată la Bitoili tot în aceeaş vecinătate. Că Erodot nu a înţeles acì o statue, aceasta o indică cuvântul ἐνῆν care vine imediat după aceasta. Pe nici o săpătură ce s'a găsit a lui Dariu nu e el reprezentat călare cum se spune în textul de faţă.

[3] ζῷον. Vezi vol. I, nota 2 de pe pag. 117 şi nota 5, pag. 391.

[4] ἐπέγραψε δὲ γράμματα λέγοντα τάδε. E lucru cert că Erodot nu a fost niciodată în aceste localităţi şi prin urmare nu a văzut nici săpătura pe care o descrie şi nu a cetit inscripţià pe care ne-o transcrie acì; probabil că nici informatorul lui nu a putut să o cetească deoarece el trebue să fi fost Elin, căci Erodot nu ştià limba ariană a Perşilor. Afară de aceasta inscripţia ca toate inscripţiile lui Dariu săpate în stânci erau puse în loc foarte sus şi de greu acces cum e săpătura dela Behistun. Trebue dar să fim cevà rezervaţi înainte de a admite exactitatea ei cum am arătat că e cazul şi cu o altă inscripţie săpată pe stâncă şi despre care autorul nostru ne vorbeşte la Cap. 106 din Cartea II. Mulţi comentatori, între cari Blakesley, cred că istoria lui Dariu şi a lui Oebares e o legendă care îşi are originea în interpretarea sensului acestei sculpturi, interpretare de sigur eronată. Donaldson caută să explice în chip ingenios de unde a provenit eroarea. El zice că provine dintr'o interpretare greşită a inscripţiei cuneiforme; cuvintele pe cari Elinii le-au tradus prin

ΤΗΙ ΆΡΕΤΗΙ (τὸ οὔνομα λέγων)[1] ΚΑΙ ΟΙΒΑΡΕΟΣ ΤΟΥ ΊΠΠΟΚΟΜΟΥ ΕΚΤΗΣΑΤΟ ΤΗΝ ΠΕΡΣΕΩΝ ΒΑΣΙΛΗΙΗΝ.

de piatră; figura săpată era un om călare; a pus şi o inscripţie în cuprinderea următoare: DARIU, FIUL LUI ISTASPE, MULŢUMITĂ VIRTUŢII CALULUI (SĂU), — urmează numele (calului) — ŞI AL LUI OEBARES, VIZITIULUI (SĂU), CĂPĂTĂ TRONUL PERSILOR.

89. Ποιήσας δὲ ταῦτα ἐν Πέρσῃσι ἀρχὰς κατεστήσατο εἴκοσι, τὰς αὐτοὶ καλέουσι σατραπηΐας.[2]

89. După ce săvârşì acestea în Persia, (Dariu) înfiinţă douăzeci de gubernii, pe cari ei le

substantivul ἱπποκόμος sunt un epitet al lui Ormuzd divinitatea persană care era desemnată ca *călăreţul*. Calul era un animal consacrat Soarelui şi puteà simbolizà pe Ormuzd, aşà că acì ar fi vorbă de divinitatea care pe toate inscripţiile lui Dariu figurează ca ajutorul lui şi căruia pe inscripţia dela Behistun Dariu atribue toate succesele lui; cât pentru numele lui Oebares care figurează în inscripţia aceasta, cum ne-o traduce Erodot, Donaldson crede că poate fi o traducere elină greşiţă a cuvântului persan *frabara* care însemnează a acordat. Inscripţia astfel restabilită după ipoteza lui Donaldson ar spune astfel că Dariu s'a suit pe tron graţie ajutorului lui Ormuzd şi ar fi cu totul în spiritul inscripţiei dela Behistun. Acestea toate sunt ipoteze cari nu se vor descurcà decât dacă vreo întâmplare norocoasă ar da această inscripţie la lumină.

[1] τὸ οὔνομα λέγων. Se înţelege ἵππου. Adică că acì pe inscripţie urmà numele calului pe care nu şi-l aduce aminte Erodot.

[2] ἀρχὰς κατεστήσατο εἴκοσι, τὰς αὐτοὶ καλέουσι σατραπηΐας Spre completarea celor ce am arătat la nota 5, pag. 360, vol. I, vom adăugà că la Perşi existau două diviziuni în imperiu, una pur etnică care constituià *provincia* (în limba persană *dahyava*), cealaltă, pur administrativă, satrapie (în limba persană *Kṣatrapatra*). E adevărat că aceste diviziuni coincidau în cele mai multe cazuri, dar nu e mai puţin adevărat că există o deosebire. Listele autentice pe cari le posedăm privesc numai diviziile etnice în provincii (dahyava) şi dela Dariu posedăm trei asemenea liste, una la Behistun pe faimoasa inscripţie, una pe o inscripţie găsită la Persepolis şi cea de a treia pe mormântul lui Dariu la Nacş-i-Rustam. Pe inscripţia dela Behistun lista cuprinde 23 de provincii cari sunt: 1-a Persia propriu zisă, a 2-a Susiana, a 3-a Babilonia, a 4-a Asiria, a 5-a Arabia, a 6-a Egiptul, a 7-a Insulele, a 8-a Saparda, a 9-a Ionia, a 10-a Media, a 11-a Armenia, a 12 a Capadocia, a 13-a Partia, a 14-a Zarangia, a 15-a Aria, a 16-a Khorazmia, a 17-a Bactria, a 18-a Sogdiana, a 19-a Gaudaria (Caudahar), a 20-a Saccei, a 21-a Tatagidia, a 22-a Aracosia, a 23-a Maca. Lista dela Persepolis cuprinde şi ea 23 de provincii, numărul dar a fost acelaş ca pe lista de pe piatra dela Behistun, dar lista diferă puţin, iat-o: 1-a Susiana, a 2-a Media, a 3-a Babilonia, a 4-a Arabia, a 5-a Asiria, a 6-a Egiptul, a 7-a Armenia, a 8-a Capadocia, a 9-a Saparda, a 10-a Ionia, a 11-a Sagartia, a 12-a Partia, a 13-a Zarangia, a 14-a Aria, a 15-a Bactria, a 16-a Sogdiana, a 17-a Korasmia, a 18-a Tatagidia, a 19-a Aracosia, a 20-a India, a 21-a Gaudaria, a 22-a Saccei, a 23-a Maca. Iată în fine şi lista a treia de pe mormântul lui Dariu la Nacş-i-Rustam, ea cuprinde 29 de provincii: 1-a Media, a 2-a Susiana, a 3-a Partia, a 4-a Aria, a 5-a Bactria, a 6-a Sogdiana, a 7-a Corasmia, a 8-a Zarangia, a 9-a Aracosia, a 10 a Satagidia, a 11-a Gaudaria, a 12-a India, a 13-a Sacii din Amirgia, a 14-a Sacii cu căciula ascu-

Καταστήσας δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ ἄρχοντας ἐπιστήσας, ἐτάξατο[1] φόρους οἱ προσιέναι κατὰ ἔθνεά τε καὶ πρὸς τοῖσι ἔθνεσι τοὺς πλησιοχώρους προστάσσων, καὶ ὑπερβαίνων τοὺς προσεχέας, τὰ ἑκαστέρω ἄλλοισι ἄλλα ἔθνεα νέμων.[2] Ἀρ-

numesc satrapii. După ce înființă (aceste) gubernii şi desemnă pe gubernatori, stabilì contribuția ce trebuià să i se plătească de fiecare naționalitate în parte, uneori indicând naționalităților pe vecinii lor,

ţită, a 15-a Babilonia, a 16-a Asiria, a 17-a Arabia, a 18-a Egiptul, a 19-a Armenia, a 20-a Capadocia, a 21-a Saparda, a 22-a Ionia cu (Cipru?), a 23-a Sacii de pe marea (Caspică?), a 24-a Scodria (Scitia), a 25-a Ionieni cu pene pe cap, a 26-a Futii (Budii?), a 27-a Cuşitii (Etiopienii), a 28-a Matstsii (Maxii?), a 29-a Carcienii (Cartaginesii?). De ací vedem că numărul provinciilor acestora în care erà împărțità Persia a variat chiar în decursul unei singure domnii, aşà că cifra de 20 de satrapii dată ací de Erodot poate să fi fost exactă în timpul lui, mai ales că el vorbeşte de satrapii adică de circumscripții administrative şi e lesne de imaginat cum două diviziuni etnice cum sunt acelea menționate mai sus puteau prea bine să fi format o singură satrapie, aşà de exemplu Bactriana şi Sogdiana puteau să fie administrate de un singur satrap. In Cartea prooroculuì Daniil (VI, 1), se vorbeşte de 120 de stăpânitori în Persia, iar în Cartea Esterei la început de tot şi la vers 9 din Cap. VIII, e vorbă de 127 de provincii, pe când Iosif (*Ant, jud.* XI, 3, § 2, XI, 6, § 1 s.c.l.), vorbeşte de 360 de satrapii ca fiind înființate de Dariu. Cred că sau e vorbă de altfel de divizii decât de acelea despre cari e vorbă ací, sau că autorii au exagerat cifra fără a-şi da seamă.

[1] ἐτάξατο. Intrebuințarea ací a vocii medie arată că tributul nu a fost impus dar că suma de plătit a fost fixată prin bună înțelegere. Am arătat această nuanță mai sus la nota 3, pag. 30, asupra cuvintelor φόρον τε ἐτάξαντο dela Cap. 13. Dacă verbul ar fi fost activ şi Erodot ar fi zis ἔταξε φόρους, atunci ar însemnà că tributul ar fi fost impus ca dela cuceritor la cucerit. Avem un exemplu la Cap. 42 din Cartea VI, unde autorul nostru vorbind de Artabanes spune că »φόρους ἔταξε ἑκάστοισι τῶν Ἰώνων«. In cazul acela Ionienii îşi creaseră o situație care îi puneà la discreția învingătorului.

[2] πρὸς τοῖσι ἔθνεσι τοὺς πλησιοχώρους προστάσσων καὶ ὑπερβαίνων τοὺς προσεχέας τὰ ἑκαστέρω ἄλλοισι ἄλλα ἔθνεα νέμων. Această frază ca construcție e foarte încurcată şi grea de tradus. Ea pare a fi scăpat din vedere autorului când a revizuit lucrarea lui, altfel de sigur că ar fi corectat-o şi i-ar fi dat un înțeles. Aşà cum este acuma e foarte greu de ghicit ce a voit să înțeleagă Erodot când a scris-o. Pare ca şi cum aceste clauze participiale din text ar fi notații de ale autorului, ca un fel de adunare de material din care mai târziu trebuià să construească o frază care ar corespunde cu fraza ἐτάξατο φόρους οἱ προσιέναι κατὰ ἔθνεα. Autorul pare a fi avut ací intenția de a intrà în oarecari desvoltări asupra sistemului administrativ al Perşilor asupra căruia alunecă numai în treacăt la Cap. 134 din Cartea I. Se vede atunci că neavând îndestule cunoştințe asupra lui lasă fraza încurcată şi nu-şi urmăreşte idea înainte. — Explicația pe care o dă Bähr mi se pare cea mai posibilă; el traduce »prætergrediens gentes finitimas« (sc. vicinas), şi explică »ita ut non semper gentes vicinæ (sc. contiguæ) ad unam eandemque provinciam adscriptæ fuerint, sed etiam aliæ remotiores, aliis gentibus interjectis separatæ et disjunctæ«. Eu am tradus mai în aceiaşi termeni vagi în cari se exprimă autorul, dar cred că idea e că satrapià nu erà totdeauna limitată de hotarele unei provincii, dar că de multe ori depăşià acele limite pentru a cuprinde subt aceeaş administrație popoare de acelaş neam dar răspândite. Ar fi ca şi cum în imperiul Otoman de astăzi ar fi un guvernator pentru Românii din Epir, din Macedonia şi din Rumelia, altul pentru Bulgarii răspândiți, altul pentru Grecii răspândiți în acele provincii. De fapt, circumscrip-

χὰς δὲ καὶ φόρων πρόσοδον τὴν ἐπέτειον[1] κατὰ τάδε διεῖλε· τοῖσι μὲν αὐτῶν ἀργύριον ἀπαγινέουσι εἴρητο Βαβυλώνιον σταθμὸν τάλαντον ἀπαγινέειν, τοῖσι δὲ χρυσίον ἀπαγινέουσι Εὐβοϊκόν.[2] Τὸ δὲ Βαβυλώνιον τάλαντον δύναται Εὐβοΐδας ἑβδομήκοντα μνέας.[3] Ἐπὶ

trecând peste vecinii aceia şi substituind acestora alte neamuri. Guberniile şi tributele de plătit anual fură repartizate precum urmează: acelora din ei cari plătiau în argint le impuse talantul după etalonul babilonian şi acelora cari plătiau

ţiile acestea variau după împrejurări, uneori mai multe satrapii erau unite subt un singur satrap; aşà, de pildă, vedem mai jos la Cap. 127, că Oroete erà în acelaş timp satrap al Frigiei, al Lidiei şi al Ioniei; Xenofon (*Anabasis* I, 9, § 7), ne arată că Ciru cel June a avut subt controlul şi administraţia lui Lidia, Frigia şi Capadocia; alteori, de sigur, aveà loc contrariul. — In textul lui Blakesley cuvintele τὰ ἑκαστέρω vin după ἄλλοισι ἄλλα în loc de înainte; dar aceasta nu clarifică întru nimic obscuritatea frazei.

[1] Ἀρχὰς δὲ καὶ πρόσοδον τὴν ἐπέτειον. Acì e vorbă de punctul de vedere al autorităţii centrale, adică al monarhului Persiei, regele regilor. Aceşti satrapi numiţi direct de rege printre rudele lui sau persoanele în cari aveà absolută încredere şi revocabili de el la orice moment, erau un fel de regi, aveau curtea lor organizată după modelul curţii centrale, cu suita lor de eunuci şi de subalterni, locuiau în palate numite palate regale (βασίλεια), vezi Xenofon (*Anabasis* I, 2, § 7), Helanicus (IV, 1, § 5) şi alţi autori. Tot ce se cereà dela ei e ca provincia să fie administrată aşà ca să nu suscite greutăţi imperiului, şi ca satrapul să trimită în toţi anii tezaurului imperial tributul sau contribuţia fixată. Tot ce puteà stoarce satrapul în afară de această sumă dela administraţii lui erà beneficiul său. In această privinţă sistemul paşalâcurilor din imperiul otoman are o mare asemănare cu vechiul sistem al satrapiilor persane şi probabil că Turcii s'au inspirat de acel sistem care natural dedeà ocazie la multe abuzuri şi la mult arbitrar. — In loc de ἐπέτειον ediţia lui Blakesley scrie ἐπέτεον. (Vezi vol. II, pag. 63, nota 7).

[2] τοῖσι μὲν αὐτῶν ἀργύριον ἀπαγινέουσι εἴρητο Βαβυλώνιον σταθμὸν ἀπαγινέειν, τοῖσι δὲ χρυσίον ἀπαγινέουσι Εὐβοϊκόν. Din cele ce preced ne-am fi aşteptat acì, precum am arătat mai sus la nota 2 dela pag. 207, ca Erodot să ne facă acì o descriere amănunţită a sistemului administrativ şi fiscal în Persia şi totul se rezumă în acest mic amănunt de puţină importanţă şi interes; de aceea, cred că Erodot a căutat să scape prin tangentă răsgândindu-se şi crezând că nu ar fi bine să se risce asupra unui subiect despre care nu aveà suficientă cunoştinţă. — τάλαντον e greşit scris ταλάντου în unele ediţii; — Εὐβοϊκὸν în câtevà manuscrise e scris Εὐβοϊκόν.

[3] Τὸ δὲ Βαβυλώνιον τάλαντον δύναται Εὐβοΐδας ἑβδομήκοντα μνέας. Asupra acestui pasaj găsim în ediţia lui Rawlinson o notă foarte interesantă a lui Wilkinson de care e bine a da seamă acì. El spune că unităţile de măsuri şi greutăţi au fost introduse în Grecia din Asia şi cuvântul mina (μνᾶ) o indică fiind cuvânt semitic a căruia formă ebraică este מנה. Pasajul din text arată clar că etalonul cunoscut de Elini ca cel euboic erà asiatic. Tot aşà şi cu vechea scară de măsură atică care aveà cu cea euboică o mare analogie. In timpurile vechi în aceste părţi ale lumii existau trei diferite scări de măsură cari între ele aveau proporţiile cifrelor 8, 7 şi 6. Prima scară de măsură întrebuinţată în Grecia a fost cea atică căreia îi mai zice şi eginetă; a doua scară fu cea babiloniană şi cea de a treia cea euboică. Dacă luăm cifra de 100 ca reprezentând unitatea de măsură atică, cifrele 87.5 şi 75 ar reprezentà unităţile de măsuri babiloniane şi euboice. Astfel dar, ceeace spune Erodot că talantul babilonian e compus din 70 de mine în loc de 60 ca cel euboic, adică e în proporţie cu cel euboic cum e 7 la 6, e exact

γὰρ Κύρου ἄρχοντος, καὶ αὖτις Καμβύσεω, ἦν κατεστηκὸς οὐδὲν φόρου πέρι, ἀλλὰ δῶρα ἀγίνεον.[1] Διὰ δὲ ταύτην τὴν ἐπίταξιν τοῦ φόρου καὶ παραπλήσια ταύτῃ ἄλλα, λέγουσι Πέρσαι ὡς Δαρεῖος μὲν ἦν κάπηλος,[2] Καμβύσης δὲ δεσπότης, Κῦρος δὲ πατήρ· ὁ μέν, ὅτι ἐκαπήλευε πάντα τὰ πρήγματα, ὁ δέ, ὅτι χαλεπός[3] τε ἦν καὶ ὀλίγωρος,[4]

în aur, (talantul) euboic. Talantul babilonian e echivalent cu şaptezeci de mine euboice. In timpul domniei lui Ciru, şi apoi (în timpul domniei) lui Cambise, nimic nu erà fixat relativ la (suma) tributului, dar (supuşii) plătiau daruri. Din cauza acestei fixări a tributului şi pentru alte motive pe lângă aceasta, Perşii spun că Dariu a fost negustor, Cambise tiran şi Ciru părinte; cel dintâiu pentrucă făceà negustorie cu toate, cel de al doilea fiindcă erà aspru şi semeţ, şi cel de al trei-

---

căci 85.5 e la 75 cum e 7 la 6. Tot astfel şi Elian (*V. H.*, I, 22), spune că talantul babilonian conţine 72 mine atice. Măsurile de greutate babiloniene descoperite de Layard (*Ninmeh and Babylon*, pag. 206), confirmă aceste estimaţii; mina găsită de el cântăreşte în măsură metrică de astăzi 0.510 kilograme; comparată cu mina atenianà sau eginetă cea babilonianà erà cevà mai grea, căci cea atică cântărià numai 0.45 kgr. Aşà fiind, talantul babilonian de argint ar valorà în monetă de a noastră 7,300 lei, iar cel euboic 6,260 lei, acesta din urmă cântărind 70 de mine, adică 32 kgr. — Pentru forma μνέας vezi vol. II, pag. 485, nota 1, asemenea şi la Cap. 51 din Cartea I.

[1] Ἐπὶ γὰρ Κύρου ἄρχοντος, καὶ αὖτις Καμβύσεω, ἦν κατεστηκὸς οὐδὲν φόρου πέρι, ἀλλὰ δῶρα ἀγίνεον. Sistemul de a cere daruri dela un popor supus e mult mai oneros decât perceperea unui tribut fix anual şi de sigur a fost una din cauzele cari au nemulţumit provinciile în timpul domniilor agitate a lui Ciru şi a lui Cambise, şi nu mă îndoesc că aceste nemulţumiri au contribuit foarte mult la dezagregarea imperiului la finele domniei lui Cambise. Dariu, urcându-se pe tron, îndată ce a reintegrat imperiul a pus ordine în acest sistem de extensiune şi a fixat suma exactă ce trebuià fiecare satrapie s'o plătească tezaurului imperial; aceasta, se înţelege, în afară de suma ce fiecare satrap puteà s'o stoarcă dela administraţii lui pentru propriul său profit. — In loc de κατεστηκὸς Bredoviu propune κατεστεὸς.

[2] Δαρεῖος μὲν ἦν κάπηλος. Am văzut la vol. I, pag. 170, nota 2, care este sensul cuvântului κάπηλος uneori şi acì e luat tot ca în pasajul din Cartea I, Cap. 94, asupra căruia figurează sus citata nota, numai că acì negustorimea comportă un caracter mai rafinat şi implică cum că Dariu erà un bun gospodar, un om care se pricepeà bine în afaceri. Pe lângă aceasta e implicată şi o oarecare sgârcenie şi sete de bani. La lăcomia de bani a lui Dariu Erodot face aluzie la Cap. 187 din Cartea I şi Ieronim (Epistola 60 către Eliodor), vorbeşte de banii pe cari i-a strâns Dariu şi de avuţia lui.

[3] χαλεπός. Strict sau sever, ca la Cap. 100 din Cartea I, de unde ajunge să aibă sensul de aspru ca acì,

[4] ὀλίγωρος. Bähr explică: »qui nullius rei curam rationemve habet, durus ac superbus est«.

ὁ δέ, ὅτι ἤπιός τε καὶ ἀγαθά σφι πάντα[1] ἐμηχανήσατο.

90. Ἀπὸ μὲν δὴ Ἰώνων,[2] καὶ Μαγνήτων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ,[3] καὶ Αἰολέων,[4] καὶ Καρῶν,[5] καὶ Λυκίων,[6] καὶ Μιλυέων,[7] καὶ Παμφύλων,[8] (εἰς γὰρ ἦν οἱ τεταγμένος φόρος οὗτος,[9]) προσήϊε τετρακόσια τάλαντα ἀργυρίου.[10] Ὁ μὲν δὴ πρῶτος οὗτός οἱ νομὸς κατεστήκεε.[11]

lea pentrucă era blând şi le-a hărăzit multe bune.

90. Dela Ionieni, dela Magnesienii cei din Asia, dela Eolieni, dela Carieni, dela Licieni, dela Milieni şi dela Pamfili, — căci pentru aceştia tributul era fixat global, — (Dariu) percepeà patru sute de talanţi de argint. Acestia compuseră prima sa-

[1] πάντα. In locul acestui cuvânt manuscrisul din Florenţa are τὰ. Dietsch propune τὰ πάντα, dar πάντα e suficient. In tragedia *Persæ* a lui Eschil, poetul acesta pune în gura lui Dariu următoarele cuvinte cu privire la Ciru: »Κῦρος, εὐδαίμων ἀνήρ, ἄρξας ἔθνηκε πᾶσιν εἰρήνην φίλοις«. (*Persæ*, vers 774).

[2] Ἰώνων. Pe inscripţiile persane figurează în lista supuşilor imperiului uneori numele *Iuna* care fără îndoeală indică pe Ionieni. Inscripţia dela Behistun, Col. I, § 6. linia 7-a, vorbeşte de *cei din insulă* şi apoi după Sapardii de Iuna. Prin *cei din insulă* se înţelege probabil locuitorii insulelor din Marea Egee. Ionienii propriu zişi erau stabiliţi pe coasta Asiei mici. (Vezi harta pe pag. 272 din vol. I.

[3] Μαγνήτων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ. Distincţia aceasta o face Erodot pentru eroii Magnesieni în Europa, menţionaţi de el la Cap. 132 din Cartea VII şi cari erau stabiliţi în Tesalia. Acestia probabil că erau de aceeaş rassă ca şi omonimii lor din Asia. Magnesienii din Asia erau şi ei separaţi în două localităţi distincte şi erau două oraşe cari purtau numele de Magnesia; unul se află la poalele muntelui Sapil şi celălalt mai la Sud, pe fluviul Aleandru şi puţin mai în interior. (Vezi vol. I, pag. 288, nota 4). E probabil vorbă de amândouă aceste comunităţi magnesiene cari sigur erau puse de Perşi la contribuţie.

[4] Αἰολέων. Eolienii ocupau coasta Asiei mici dela strimtoarea Elespontului până la Smirna. (Vezi vol. I, pag. 251, nota 2).

[5] Καρῶν. Vezi vol. I, pag. 305, nota 2.

[6] Λυκίων. Vezi vol. I, pag. 311, nota 1.

[7] Μιλυέων. Populaţia aceasta semitică era considerată ca separată, deşi locuià în Licia. (Vezi Eforus, *Fragmenta Hist. Gr.*, vol. I, pag. 258; vezi asemenea volumul nostru I, pag. 312, nota 2).

[8] Παμφύλων. Vezi vol. I, pag. 44, nota 5.

[9] εἰς γὰρ ἦν οἱ τεταγμένος φόρος οὗτος. Rennel crede că Dariu a unificat astfel neamurile diverse stabilite dealungul coastei Asiei mici pentru ca forţele lor navale să fie mai bine organizate subt un singur conducător, dar cred această idee exagerată.

[10] τετρακόσια τάλαντα ἀργυρίου. Aceasta reprezentă 2,920,000 de lei, adică aproape trei milioane. — E de observat că în enumerările naţionalităţilor pe cari le face în acest capitol Erodot, nu se vorbeşte nici despre colonii dorieni din Asia nici despre Pisidieni. Pentru Pisidieni se poate explică omisiunea prin faptul că la epoca aceea Pisidia nu se supusese încă Perşilor. Cât pentru Dorieni cari erau supuşi Perşilor, Blakesley e dispus să creadă că ei trebue să fi adus un serviciu oarecare Perşilor în schimbul căruia au fost scutiţi de tribut.

[11] Ὁ μὲν δὴ πρῶτος οὗτός οἱ νομὸς κατεστήκεε. Această satrapie a coastei Asiei mici pe inscripţiile şi pe listele oficiale persane nu figurează ca aci în prima linie, ci după altele. Erodot, de sigur, o pune în capul listei lui ca interesând mai direct pe cetitorii lui Elini şi fiindcă era satrapia cea mai apropiată de Grecia.

Ἀπὸ δὲ Μυσῶν, καὶ Λυδῶν, [1] καὶ Λασονίων, [2] καὶ Καβαλίων, [3] καὶ Ὑγεννέων, [4] πεντακόσια τάλαντα· [5] νομὸς δεύτερος οὗτος. [6] Ἀπὸ δὲ Ἑλλησποντίων τῶν ἐπὶ δεξιὰ ἐσπλέοντι, [7] καὶ Φρυγῶν, [8] καὶ Θρηΐκων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ, [9]

trapie. Dela Misieni, dela Lidieni, dela Lasonieni, dela Cabalieni şi dela Igenei (percepeà) cinci sute de talanţi; aceasta fu a doua satrapie. Dela Elespontinii cari vin la dreapta când intră cinevà (în strâmtoare),

[1] Μυσῶν, καὶ Λυδῶν. Vezi la pag. 43 din vol. I respectiv notele 6 şi 5.

[2] Λασονίων. Manuscrisul florentin are Ἀλυσονίων în acord şi cu alte câtevà manuscrise de a doua mânà. Acei cari nu pot să identifice exact poporul acesta greşeşte când îşi închipue că sunt identici cu Alazonii despre cari e vorbă la Cap. 17 din Cartea IV, şi cari erà un popor scitic locuind dincolo de limitele până la cari se întindeà imperiul lui Dariu înspre Nord. Erodot mai vorbeşte de Lasonii aceştia la Cap. 77 din Cartea VII; acolo el îi identifică cu Cabalii şi spune că erau, ca şi Cabalii, Meonieni şi un rest al populaţiei indigene gonite de Lidieni când au ocupat teritoriul care poartă numele lor. Probabil că ei ocupau acum partea muntoasă dintre Lidia şi Licia şi care erà privită de multi ca făcând parte din Frigia.

[3] Καβαλίων. Vezi nota precedentă. Aceştia ocupau, după părerea multor comentatori şi geografi antici, câmpia între Milias şi valea Xantului.

[4] Ὑγεννέων. Igeneii nu sunt menţionaţi în nici un alt loc şi de nici un alt autor, aşà că, probabil, sau e numele greşit sau că s'a înşelat Erodot. Wesseling crede că e o eroare a autorului care a voit să vorbească poate de Obigeni, cari ocupau un teritoriu mic în Licaonia şi sunt menţionaţi de Pliniu (*H. N. V.*, 28). Două manuscrise importante, cel wesselingian şi cel sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge au Ὀτενέων în loc de Ὑγεννέων. Valckenaer e mai radical şi sprijinindu-se pe cele spuse de Erodot la Cap. 77 din Cartea VII, propune ca în loc de Λασονίων, καὶ Καβαλίων, καὶ Ὑγεννέων să cetim : Λασονίων τῶν καὶ Καβαλίων καλευμένων. Rawlinson emite şi părerea că Erodot ar fi voit poate să scrie Ὑτεννέων, un τ putându-se lesne transformà sau luà drept un Γ, şi că dacă e aşà, atunci ar fi poate vorbă de locuitorii oraşului Etena din Pisidia, menţionat de Polibiu (V, 73).

[5] πεντακόσια τάλαντα. Adică 3,650,000 lei. Ca întindere teritorială această satrapie erà mai mică decât aceea de pe coastă şi la prima vedere s'ar părea curios ca tributul cu care a fost impusă să fi fost mai oneros decât acela impus primei satrapii. Nu trebue însă să uităm că din această satrapie făceà parte Lidia reputată ca foarte avută în aur şi în argint şi prin care curgeà fluviul Pactol care cărà fragmente de aur din coastele muntelui Tmobes. Avuţia Lidienilor erà proverbială. Erodot ne spune la Cap. 94 din Cartea I, că ei fură primii cari bătură monedă şi Aristegoras îi califică de πολυαργυρωτάτους. (Vezi Erodot Cartea V, Cap. 49).

[6] νομὸς δεύτερος οὗτος. Autorii elini în general verifică aceste două satrapii subt un singur nume satrapic Daschilion.

[7] Ἀπὸ δὲ Ἑλλησποντίων τῶν ἐπὶ δεξιὰ ἐσπλέοντι. Intrând în strâmtorile Elespontului, se înţelege din marea Egee. Atunci coasta Asiei ar fi pe mâna dreaptă. — Asupra participiului dativ ἐσπλέοντι vezi gramatica elinească a lui Kühner, § 581; avem un alt exemplu la Cap. 51 din Cartea I, »ἐπὶ δεξιὰ ἐσιόντι«.

[8] Φρυγῶν. La Cap. 75 din Cartea VII, autorul nostru spune că acest popor locuià întâiu în Macedonia subt numele de Brigi. La o epocă pe care nu o spune Erodot, ei emigrară în Asia şi din Brigi schimbară numele lor în Frigieni şi că Armenii fură numai nişte coloni de ai lor.

[9] Θρηΐκων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ. Aceştia sunt Bitinienii după spusele lui Erodot la Cap. 75 din Cartea VII. Vezi şi vol. I, pag. 44, nota 4. Inainte de a emigrà în Asia şi când locuiau în Tracia ei se numiau Strimoni.

καὶ Παφλαγόνων,[1] καὶ Μαριανδυνῶν,[2] καὶ Συρίων,[3] ἑξήκοντα καὶ τριηκόσια ἦν τάλαντα φόρος· νομὸς τρίτος οὗτος. Ἀπὸ δὲ Κιλίκων[4] ἵπποι τε λευκοὶ ἑξήκοντα καὶ τριηκόσιοι, ἑκάστης ἡμέρης εἷς γινόμενος,[5] καὶ τάλαντα ἀργυρίου πεντακόσια·[6] τούτων δὲ[7] τεσσεράκοντα μὲν[8] καὶ ἑκατὸν ἐς τὴν φρουρέουσαν ἵππον τὴν Κιλικίην χώρην ἀναισιμοῦτο,[9] τὰ δὲ τριηκόσια καὶ

dela Frigieni, dela Tracii cei din Asia, dela Paflagoni, dela Mariandini şi dela Sirieni, tributul erà de trei sute şasezeci de talanţi; aceasta fu a treia satrapie. Dela Cilicieni (percepeà) trei sute şasezeci de cai albi, unul adică pe fiecare zi, şi cinci sute de talanţi de argint; din (suma) aceasta una sută patruzeci (de talanţi) erau cheltuiţi cu (întreţinerea) cavaleriei care păzià teritoriul Ciliciei, iar trei sute şasezeci se

[1] Παφλαγόνων. Vezi vol. I, pag. 44, nota 3.

[2] Μαριανδυνῶν. Vezi vol. I, pag. 44, nota 1. Aceştia locuiau coasta Pontelui Euxin între râul Gonguriu şi Ereclé de astăzi şi erau separaţi de şirul de munţi ai Asiei mici de Bitinieni. Strabon (VII, 42), le atribue o origine tracică.

[3] Συρίων. Prin apelaţiunea aceasta autorul nostru înţelege pe Capadocieni. Aceasta reiese clar din Cap. 72, Cartea I, care începe cu cuvintele: »Οἱ δὲ Καππαδόκαι ὑπὸ Ἑλλήνων Σύριοι ὀνομάζονται«. Lista acestor satrapii pe care ne-o dă acì Erodot e o listă curat de sorginte elinească şi nu persană cum o indică ordinea lor şi denumirile, aceasta dar explică apelaţia de Sirieni aplicată Capadocienilor. Pentru chestia cine şi ce erau Capadocienii acestia vezi nota 3, pag. 120, vol. I. Capadocia erà situată în centrul Asiei micì între fluviul Halis şi Cilicia. După limitele ce-i erau asemnate de Perşi erà mai mare şi mergeà până la Pontul Euxin şi pe inscripţiile cuneiforme numele figurează ca *Catpaduce*.

[4] Κιλίκων. Rennel observă că în timpul lui Erodot ceeace se înţelegeà prin Cilicia erà un teritoriu mult mai mare decât acela care mai târziu purtà acest nume, căci atunci ea se întindeà până la malurile fluviului Eufrate. (Vezi Cap. 52, Cartea V), unde se spune că fluviul acesta curge între Cilicia şi Armenia. Pe inscripţiile persane nu figurează numele Cilicia şi probabil că erà cuprinsă în Capadocia.

[5] ἑκάστης ἡμέρης εἷς γινόμενος. Pentru anul de 360 de zile vezi cele spuse de autorul nostru la Cartea I, Cap. 32 şi la Cartea II, Cap. 4.

[6] τάλαντα ἀργυρίου πεντακόσια. Această sumă a tributului plătit de Cilicieni tezaurului persan se repetă la Cap. 49 din Cartea I.

[7] δὲ. Lipseşte în două manuscrise şi pe baza aceasta e respins de Schweighäuser şi omis în textele lui Long şi Macleane, iar Creutzer şi Sayce îl reţine.

[8] μὲν. Lipseşte asemenea în mai multe manuscrise între cari cel din Florenţa. Sayce îl omite asemenea, dar în cele mai bune ediţii e reţinut. Eu cred μὲν necesar pentrucă corespunde cu δὲ de mai sus (prima parte a sumei, apoi a doua parte a sumei totale).

[9] ἀναισιμοῦτο. Pluralul ἀναισιμοῦντο se găseşte în câtevà ediţii. Sensul strict al verbului acesta este a fi întrebuinţat şi îl găsim în acest înţeles la Cap. 179 din Cartea I. — La Cap. 91 din Cartea VII nu se vorbeşte de cavaleria Cilicianã ca contingent al lui Xerxes, acolo vedem numai că au contribuit cu o sumă de vase de răsboiu.

ἑξήκοντα Δαρείῳ ἐφοίτα·[1] νομὸς τέταρτος οὗτος.

91. Ἀπὸ δὲ Ποσειδηΐου πόλιος,[2] τὴν Ἀμφίλοχος ὁ Ἀμφιάρεω[3] οἴκισε ἐπ' οὔροισι τοῖσι Κιλίκων τε καὶ Σύρων, ἀρξάμενον[4] ἀπὸ ταύτης μέχρι Αἰγύπτου, πλὴν μοίρης τῆς Ἀραβίων,[5] (ταῦτα γὰρ ἦν ἀτελέα[6]), πεντήκοντα καὶ τριηκόσια τάλαντα φόρος ἦν. Ἔστι δὲ ἐν τῷ νομῷ τούτῳ Φοινίκη τε πᾶσα καὶ Συρίη ἡ Παλαιστίνη καλεομένη,[7] καὶ Κύπρος·[8] νομὸς πέμπτος οὗ-

incassau de către Dariu; aceasta (fu) a patra satrapie.

91. (Regiunea începând) dela oraşul Posideion, pe care l-a întemeiat Amfilocus, fiul lui Amfiareu pe hotarele dintre Cilicia şi Siria, începând de acì şi până la (hotarele) Egiptului, exceptându-se porţiunea Arabiei, — căci aceea este exemptă, — suma tributului este de trei sute cincizeci de talanţi. In satrapia aceasta se cuprinde

[1] ἐφοίτα. Verbul φοιτᾶν se aplică banilor vărsaţi în tezaurul regal. (Vezi Cartea V, Cap. 17).

[2] Ποσειδηΐου πόλιος. Oraşul acesta erà situat puţin la Nord de punctul unde Sebiecus zidì mai târziu oraşul Saodicea şi satul modern Bosit conservă încă urme de pe numele lui. E menţionat de Strabon (XVI) şi localitatea exportà mult vin mai ales în Egipt şi în Siria. Posideium erà mai mult în Siria decât în Cilicia, fiindcă pasul sau defileul care despărţià Cilicia de Siria erà ca la 80 kilometri la Nord de Saodicea, aşà că expresia ἐπ' οὔροισι τοῖσι Κιλίκων τε καὶ Σύρων nu este tocmai exactă şi Blakesley caută să explice această neexactitate zicând că pe timpul lui Erodot un călător care ar venì din Egipt (luând coasta Siriei se înţelege), îndată ce ar trece peste promontoriul pe care se aflà Posideium ar tăià golful de Isus îndreptându-se pe promontoriul Alegarsus, aşà că Posideium ar fi ultimul punct pe care l-ar vedeà în Siria înainte de a da de coasta Ciliciei şi atunci ar fi oarecum explicabilă eroarea. Adevărul e că Erodot aveà idei foarte confuse asupra golfului Isus şi asupra topografiei în genere a Asiei mici. (Vezi şi vol. IV, pag. 50, nota 2).

[3] Ἀμφίλοχος ὁ Ἀμφιάρεω. Despre acest poet vorbeşte Pausanias (II, 18 şi 20 şi V, 17). Strabon (XIV spune că el fondă şi Malus, alt oraş în Cilicia, lângă promontoriul Alegarsus la intrarea despre Apus a golfului Isus. El erà frate cu Alcmean şi mama lui se numià Erifile, luă parte la expediţia Epigonilor în contra Tebei şi asasină pe mama lui în complicitate cu fratele său şi apoi luă parte la războiul în contra Troiei. El fu ucis la Malus în Cilicia într'o luptă singulară cu Mopsus, care ca el erà un divinator şi un poet.

[4] ἀρξάμενον. Larcher compară această construcţie participială cu participiile des întrebuinţate de Erodot ca δέον, ἐξόν, παρόν, dar Blakesley obiectează că e un masculin şi că construcţia completă ar fi ὡς ἀρξάμενον ἀπὸ ταύτης μέχρι Αἰγύπτου ἐέναι şi că fraza întreagă e scrisă cu o negligenţă de stil fără pereche.

[5] πλὴν μοίρης τῆς Ἀραβίων. E clar că regiunea despre care voeşte Erodot să vorbească acì este pustietatea dintre Gaza şi Ienisus, pe care Erodot a străbătut-o în bună înţelegere cu şeikul arab din localitate când s'a năpustit asupra Egiptului. (Vezi mai sus Cap. 5).

[6] ταῦτα γὰρ ἦν ἀτελέα. Vezi mai sus nota 5, pag. 204.

[7] Συρίη ἡ Παλαιστίνη καλεομένη. Vezi mai sus nota 2, pag. 13.

[8] Κύπρος. La finele Cap. 19 de mai sus Erodot ne spune că Ciprienii s'au supus lui Cambise şi l-au ajutat în războiul cu Egiptul. (Vezi nota 1, pag. 49). — Despre această satrapie a Feniciei, a Palestinei şi a Ciprului nu se face separat menţiune pe inscripţiile persane, afară numai dacă e corectă părerea lui Offert că numele *Putija* care figurează pe lista săpată pe monumentul sepulcral al lui Dariu s'ar fi raportând la Fenicieni.

τος. Ἀπ' Αἰγύπτου δὲ καὶ Λιβύων τῶν προσεχέων Αἰγύπτῳ καὶ[1] Κυρήνης τε καὶ Βάρκης,[2] (ἐς γὰρ τὸν Αἰγύπτιον νομὸν αὗται ἐκεκοσμέατο[3]), ἑπτακόσια προσήϊε τάλαντα, πάρεξ τοῦ ἐκ τῆς Μοίριος λίμνης γινομένου ἀργυρίου, τὸ ἐγίνετο ἐκ τῶν ἰχθύων.[4] Τούτου τε δὴ χωρὶς τοῦ ἀργυρίου[5] καὶ τοῦ ἐπιμετρουμένου[6] σίτου προσήϊε ἑπτακόσια τάλαντα· σίτου γὰρ δύο καὶ δέκα μυριάδας[7] Περσέων τε τοῖσι ἐν τῷ Λευκῷ τείχεϊ τῷ ἐν

întreaga Fenicie, Siria aşà numită Palestina precum şi Ciprul; aceasta (fu) a cincea satrapie. Din Egipt şi din (părţile) Libiei cari se învecinesc cu Egiptul, dela Cirene şi din Barca, — căci acestea erau dispuse în satrapia Egiptului, — el percepeà şapte sute de talanţi, în afară de banii cari proveniau din (venitul) peştelui lacului Mœris. In afară de banii aceştià dar, şi încă în afară de

[1] καὶ. Conjuncţiunea aceasta lipseşte în câtevà ediţii.

[2] Κυρήνης τε καὶ Βάρκης. Deşi locuitorii provinciei Cirenaicei erau Libieni, Erodot face o distincţie şi menţionează deosebit Cirene şi Barca pentrucă voeşte probabil să vorbească de oraşele Cirene şi Barca cari erau locuite de coloni Elini. — Pe inscripţiile persane provincia Cirenaica e nealienată separat şi desemnată subt numele de *Mudraia*. (Vezi inştripţia dela Behistun, col. I, § 6). Cirenienii şi Barcii sunt menţionaţi împreună mai sus la Cap. 13, notele 6 şi 7, pag. 30.

[3] ἐκεκοσμέατο. Verbul acesta care însemnează *a dispune* sau *a orândui* e întrebuinţat de Erodot la Cap. 100 din Cartea I.

[4] τοῦ ἐκ τῆς Μοίριος λίμνης γινομένου ἀργυρίου, τὸ ἐγίνετο ἐκ τῶν ἰχθύων. La Cap. 149 din Cartea II, autorul nostru ne spune că timp de şase luni în fiecare an, când apele lacului Moeris se retrag, tezaurul regal egiptean luà un venit de un talant de argint pe zi, venit care după spusele lui Diodor din Sicilia (I, 52), erà un apanagiu al reginei pentru toaleta ei. (Vezi vol. II, pag. 410, nota 5). Astfel dar tezaurul regal persian după cucerirea Egiptului nu a făcut decât să intre în drepturile ce le posedà tezaurul regal egiptean.

[5] Τούτου τε δὴ χωρὶς τοῦ ἀργυρίου. In afară de aceasta sumă de argint, adică de suma de bani provenind dela pescuitul lacului Moeris. Bähr explică astfel fraza întreagă care ca stil e foarte neglească: »Præter hanc igitur argenti summam (quæ scilicet e piscium proventu in laco Mœridis redit) et præter frumentum quod militibus dimetiebatur, ex hac satrapia septingenta talanta, ut dixi, redierunt.

[6] ἐπιμετρουμένου. Unele ediţii au μετρουμένου.

[7] σίτου γὰρ δύο καὶ δέκα μυριάδας. Aceste cuvinte prezentă o sumă de variante în diferitele manuscrise şi în diferitele ediţii cari există şi încape puţină îndoeală că textul original a fost scris cu neglijenţă sau că s'au strecurat cuvinte cari erau mai mult note explicative. Eu cred că clauza aceasta întreagă până la ἐπικούροισι şi cu cele două cari au precedat, începând dar dela Ἀπ' Αἰγύπτου δὲ καὶ Λιβύων τῶν προσεχέων Αἰγύπτῳ s.c.l. şi până la cuvântul ἐπικούροισι formà o singură clauză lungă care apoi a fost despărţită în trei fără a ţineà în seamă regulele sintaxei. Astfel cuvântul σίτου, repetat inutil, e omis în unele manuscrise figurând numai în textul aldin şi în manuscrisele sancroftiane şi wesselingiane, şi înlocuit cu πρὸς care nu are nici o raţiune de a fi; δύο καὶ δέκα μυριάδας pare a fi fost intercalat în cifre pentrucă manuscriptele diferă mult în transcrierea lor: unele scriu δυοκαίδεκα, altele δυώδεκα. In fine μυριάδας e scris greşit în toate manuscrisele μυριάσι pentrucă e un acuzativ, obiect al verbului καταμετρέουσι şi nici cum nu se poate acordà cu Περ

Μέμφι[1] κατοικημένοισι καταμετρέουσι καὶ τοῖσι τούτων ἐπικούροισι· νομὸς ἕκτος οὗτος. Σατταγύδαι[2] δὲ καὶ Γανδάριοι,[3] καὶ Δαδίκαι[4] τε καὶ Ἀπαρύται,[5] ἐς

grâul măsurat (satrapia aceasta) vărsà şapte sute de talanţi; căci ea trebuià să mai predeà o sută douăzeci de măsuri de grâu cântărit Perşilor cari locuesc în

---

σέων τοῖσι κατοικημένοισι; eroarea e aşà de vădită, încât toate ediţiile cele bune fac această rectificare propusă şi susţinută de Schweighäuser. In loc de σίτου Schäfer propune a se cetì πυρούς: e însă mai bine a subtînţelege μεδίμνους după δύο καὶ δέκα μυριάδας. Incă odată, repet, pasajul întreg e aşà plin de greşeli, încât trebue să-l primim astfel cum ni-l prezentă ediţiile cele mai autorizate, mai ales că sensul e evident şi nu prezentă materie de controversă.

[1] ἐν τῷ Λευκῷ τείχεϊ τῷ ἐν Μέμφι. Tucidid (I, 27) spune că o treime din oraşul Memfis erà numită Λευκὸν τεῖχος şi probabil că partea aceasta erà cuartierul citadelei care a fost încunjurat de un zid alb de piatră. La această citadelă se referă autorul nostru mai sus la Cap. 13. (Vezi nota 8, pag. 29). Această incintă aveà un caracter oarecum sacru şi erà dedicată lui Osiris, căci în imnul către Osiris săpat pe o stelă în caractere ieroglifice şi conservată în muzeul din Paris, Osiris este salutat ca *Cel sfânt al zidului alb*. Acest imn e tradus în limba franceză de Chabat şi publicat în »Revue Archéologique« din anul 1857 la pag. 69. — Satrapia aceasta a Egiptului şi a Libiei erà grevată cu un tribut foarte oneros, căci 700 de talanţi de argint reprezentă 5,100,000 lei, venitul pescuitului lacului Mœris reprezentà iar un talant pe zi timp de 6 luni, ceeace face alţi 182 talanţi, adică 1,328,600 lei, în fine 120,000 măsuri de grâu ar mai reprezentà încă vreo 700 talanţi, ceeace ne dă o sumă considerabilă de peste unsprezece şi jumătate milioane lei pe an. Trebue însă să ţinem minte că Egiptul erà provincia cea mai populată a imperiului şi cea mai mănoasă ca productivitate a solului. Diodor din Sicilia ne spune (I, 31), că Egiptul aveà 300,000 de locuitori, în cazul acela tributul ar reprezentà 21 lei 50 bani de cap de om. Proporţia aceasta s'ar reduce la vreo 18 lei de cap de om, dacă închidem Libia cu Cirene şi Barca în această satrapie.

[2] Σατταγύδαι. După ce Erodot a făcut enumerarea provinciilor şi a popoarelor din extremităţile apusene ale imperiului Perşilor, trece la extremul Orient mărginaş cu India: Satagidii aceştia nu sunt menţionaţi de nici un alt autor, dar nu încape îndoeală că ei sunt identici cu poporul numit Thataguş şi Sataguş pe inscripţiile persane şi protomedice ale lui Dariu. (Vezi inscriptia dela Behistun, col. I, § 6, al. 4; inscripţia dela Persepolis 4, linia 17 şi aceea de pe mormântul lui Dariu la Nacş-i-Rustam). Poziţia geografică pe care o ocupă acest popor nu este exact cunoscută, dar aproximativ se poate spune că ocupau o mică parte din regiunea muntoasă din Nordul Baluchistanului, între Candahar şi fluviul Indus. Erau probabil de rassă afghană.

[3] Γανδάριοι. Numele indian este Gandhára, de unde îşi derivă numele Candaharul modern. In inscripţiile protomedice şi babiloniane se dă numele Paropanesos acestei provincii, nume prin care Elinii au desemnat mai târziu munţii Indu-Kuşului. Oraşul principal erà Kabura, Cabulul de astăzi. Aceşti Gandari erau de origine indiană şi au ocupat partea orientală a Afghanistanului; ei, apoi, cam prin secolul al 5-lea sau al 6-lea al erei noastre, au emigrat spre Sudvest dela Cabul la Candahar care a devenit capitala lor cea nouă. La Cap. 66 din Cartea VII, Erodot menţionează pe Ganderi şi pe Dadici ca formând trupe uşoare ale armatei lui Xerxe odată cu Bactrianii, Sogdianii şi Corasmii.

[4] Δαδίκαι. Larcher pune acest popor la Răsărit de Bactriani şi la Apus de Gandari, în alte cuvinte în munţii Indu-Kuşului. De acolo ei ar fi emigrat mai târziu pe coastele despre Sud ale mării Caspice. Von Kammer (*Anual Vienese*, vol. LIII, pag. 25), vede în aceşti Dadici pe Tatchik cari au locuit Bokhara şi cari după el ar fi fost pregenitorii Germanilor.

[5] Ἀπαρύται. Nimic cert nu se ştie despre acest popor. Opinia în ge-

τῶῦτὸ τεταγμένοι, ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν τάλαντα προσέφερον· νομὸς[1] οὗτος ἕβδομος. Ἀπὸ Σούσων δὲ καὶ τῆς ἄλλης Κισσίων[2] χώρης, τριηκόσια· νομὸς ὄγδοος οὗτος.

Zidul Alb din Memfis şi auxiliarilor lor; aceasta (fu) a şasea satrapie. Satagizii şi cu Gandarii, şi Dadicii şi cu Apariţii, toţi la un loc, aduceau o sută şaptezeci de talanţi; aceasta (fu) a şaptea satrapie. Dela Susa şi din restul regiunii Cisienilor (percepeà) trei sute (de talanţi); aceasta (fu) a opta satrapie.

92. Ἀπὸ Βαβυλῶνος δὲ καὶ τῆς λοιπῆς Ἀσσυρίης[3] χίλιά οἱ προσήϊε τάλαντα ἀργυρίου[4] καὶ παῖδες ἑκτομίαι πεντακόσιοι· νομὸς εἷνα-

92. Din Babilona şi din restul Asiriei i se aduceau o mie de talanţi de argint şi cinci sute de băieţi scopiţi; aceasta

neral admisă e că ei sunt identici cu Pariaţii lui Ptolemeu cari ar fi locuit tot în regiunea muntoasă a Paropanesului (Indu-Kuş). Vezi Ptolemeu, VI, 17, 18 şi 20. Alţii văd în ei pe Afridii de astăzi, dar acestea toate sunt simple presupuneri. Nici un alt autor nu menţionează pe Apariţi.

[1] νομὸς. Unele manuscrise, fără nici un motiv plauzibil au δὲ după acest cuvânt.

[2] Κισσίων. Acest popor, care pe inscripţiile cuneiforme e numit Kassi: Sirienii le ziceau Kúşan. Ei locuiau la Nord de Susiana în munţii cari separă Media proprie de Susiana. Cu vreo 2000 de ani înaintea erei noastre Cisii aceştia subt conducerea şefului lor Kamuraga scoborîră în câmpia Babilonului, cuceriră Babilonia şi stabiliră acolo o dinastie puternică care domnì mai mulţi secoli unind Media cu Babilonia şi Siria. Astfel fu începutul marelui imperiu al Asiriei.

[3] Ἀπὸ Βαβυλῶνος δὲ καὶ τῆς λοιπῆς Ἀσσυρίης. Erodot, la Cap. 192 din Cartea I, amestecă iar la un loc Babilona cu Asiria şi aceasta provine din lipsa de cunoştinţă a istoriei acestor popoare cari şi-au disputat dominaţia acestei părţi a Asiei timp de secoli, până ce Mezii şi Perşii i-au desfiinţat. — Pe cele trei inscripţii pe cari le cunoaştem şi cari conţin lista provinciilor imperiului lui Dariu, Babilonia şi Asiria figurează deosebit, Babilonia subt denumirea de *Bâbiru* şi Asiria subt aceea de *Athurâ*, poate însă că subt punctul de vedere fiscal erau contopite într'o singură circumscripţie.

[4] χίλιά οἱ προσήϊε τάλαντα ἀργυρίου. Blakesley spune că comparând această cifră cu aceea pe care autorul nostru la Cap. 192 din Cartea I, ne-o dă ca valoare ce o incassà pe propria lui socoteală Tretantecme, fiul lui Artabaze, satrapul Babiloniei, ea pare aşà de disproporţionat de mică încât el crede că e o eroare în text şi că în loc de χίλια ar trebuì să cetim τρισχίλια. In adevăr, tributul anual vărsat de Babilonia în fiscul imperial persan reprezentà în bani de ai noştri 73,000,000 lei; de altă parte, artabasa plină de argint pe care o incassà Tretantecme pe zi (presupuind că artabasa după calculele ce s'au făcut echivalà cu 32 1/2 litre sau 2 1/2 baniţe vechi), reprezentà o valoare de 1,875,000 lei pe zi, adică pe an cifra colosală şi absurdă de 684,375,000 lei. Deducând de acì cei 73,000,000 lei pe cari satrapul trebuià să-i verse în tezaurul imperial, tot îi rămâneà satrapului un beneficiu net de o jumătate de miliard pe an. Aceste cifre sunt absurde şi nu că cuvântul χίλια trebue schimbat, cum propune Blakesley în τρισχίλια, dar lăsat cum e, fiindcă e lucru imposibil de a stabilì o proporţie raţională sau sume având măcar aparenţă de realitate

τος οὗτος. [3]Ἀπὸ δὲ [2]Ἀγβατάνων [1] καὶ τῆς λοιπῆς Μηδικῆς, [2] καὶ Παρικανίων, [3] καὶ [4]Ὀρθοκορυβαντίων, [4] πεντήκοντά τε καὶ τετρακόσια τάλαντα· νομὸς δέκατος οὗτος. [5] Κάσπιοι [6] δὲ καὶ Παυσίκαι [7] καὶ Παν-

(fu) a noua satrapie. Dela Agbatana şi din restul Mediei, dela Paricani şi dela Ortocoribanţi (el percepeà) patru sute cincizeci de talanţi; aceasta (fu) a zecea satrapie. Caspii şi cu

cu elementele ce ni le dă acì Erodot. Eu cred că chiar cifra de χίλια τάλαντα ἀργυρίου ca suma vărsată în tezaurul regal în fiecare an de guberniile Babilonului şi al Asiriei e exagerată. Se înţelege ca şi artabasa plină de argint ce o primià satrapul zilnic şi despre care se vorbeşte la Cap. 192 din Cartea I e şi o mare absurditate. (Vezi vol. I, pag. 362, nota 2).

[1] [3]Αγβατάνων. Pentru descrierea oraşului Ecbatana sau Agbatana, capitala Mediei şi situată în partea de Nordvest a acestei provincii, vezi nota 2 dela pag. 179, vol. I, precum şi planul ruinelor acestui oraş.

[2] Μηδικῆς. Prin apelaţia aceasta Erodot înţelege regiunea care e cunoscută în general subt numele roman de Magna Media şi care astăzi se numeşte Irak. Pe inscripţia dela Behistun numele Mediei lipseşte în lista provinciilor supuse lui Dariu, în celelalte două liste dorice, adică în aceea dela Persepolis şi în aceea de pe mormântul lui Dariu la Nacş-i-Rustam numele *Made* reprezentă Media.

[3] Παρικανίων. Această naţiune e poate aceeaş pe care o numeşte Paretareni Erodot la Cap. 101 din Cartea I. Ei par a fi locuit pe malul sud al Mării Caspice. In toate cazurile nu pot fi unul şi acelaş popor cu Paricanii menţionaţi mai jos la Cap, 94, aceia fiind puşi alături cu Etiopii din Asia şi cari erau probabil un trib nomad. La Cap. 86 din Cartea VII, Paricanii sunt menţionaţi în catalogul armatei lui Xerxes căreia au dat un contingent de cavalerie şi unul de infanterie. Smith în *Classical Atlas* al lui emite idea că aceşti Paricani ar fi Barcanii (forma persică pentru Hircanii) cari erau limitrofi cu Medii. Aceasta cred că e părerea cea mai bine fundată din toate. In toate cazurile Vidal Lablache greşeşte puindu-i în harta lui la Nordestul Beluchistanului modern şi aproape de fluviul Indus. Ecateu menţionează un oraş persian cu numele Paricane, dar unde erà acest oraş e imposibil să determinăm încă.

[4] Ὀρθοκορυβαντίων. Acest nume pare a fi elenic şi însemnând *cu căciulele ridicate în sus*. E curios că pe inscripţia dela Nacş-i-Rustam Sacii (Sciţi) sunt numiţi *Saka Tigrakhauda* ceeace în limba persană însemnează »Sciţii cu căciulele ridicate în sus, adică ţuguiate«, şi e posibil ca acest popor să fi fost desemnat de Perşi prin acelaş epitet pe care Erodot l-a primit tradus în limba elenică de informatorul lui şi a luat epitetul drept nume etnic. Aceasta e cu atât mai probabil cu cât nici un alt autor afară de Erodot nu face menţiune de Ortocoribanţi. Opinia în general admisă e că adjectivul persan corespunzând cu desemnarea de *cu căciuli ţuguiate* se aplică Paricanilor. Sayce crede chiar că textul original ar fi fost »Παρικανίων οἱ καὶ Ὀρθοκορυβάντιοι«.

[5] νομὸς δέκατος οὗτος. Satrapia aceasta situată între Marea Caspică şi Golful Persic erà considerată ca cea mai productivă şi ca cea mai importantă a imperiului.

[6] Κάσπιοι. Poporul acesta pare a fi locuit şesurile între gurile fluviurilor Araxe şi Ciru pe malul sud-est al Mării Caspice, la Sud de Baku de astăzi. Singura urmă ce au lăsat-o este numele Mării Caspice. Ei sunt menţionaţi la Cap. 67 din Cartea VII, ca dând un contingent armatei lui Xerxes.

[7] Παυσίκαι. Pausicii par a fi identici cu Pasicii sau Pesianii menţionaţi de Strabon (XI) şi cu Pasicii menţionaţi de Pliniu (*H. N.* VI, 17). Ptolemeu iar vorbeşte despre nişte Aspasiaci cari ar fi locuit pe malul oriental al Mării Caspice şi ar fi fost vecini cu Chorasmii. Pliniu în pasajul sus citat spune că erau un popor scitic. Ceeace rezultă din aceasta este că erà unul din triburile

τίμαθοί[1] τε καὶ Δαρεῖται,[2] ἐς τὠυτὸ συμφέροντες,[3] διηκόσια τάλαντα ἀπαγίνεον· νομὸς ἑνδέκατος οὗτος. Ἀπὸ Βακτριανῶν[4] δὲ μέχρι Αἰγλῶν,[5] ἑξήκοντα καὶ τριηκόσια τάλαντα φόρος ἦν· νομὸς δυωδέκατος οὗτος.

Pausicii, Pantimaţii şi cu Dariţii, cari toţi erau cuprinşi în aceeaş (circumscripţie), aduceau două sute de talanţi; aceasta (fu) a unsprezecea satrapie. Dela Bactriani şi până la Egli, (suma) tributului se urcà la trei sute şasezeci de talanţi; aceasta (fu) a douăsprezecea satrapie.

93. Ἀπὸ Πακτυϊκῆς[6] δὲ καὶ Ἀρ-

93. Din Pactia şi din Arme-

numeroase cari duceau o vieaţă mai mult sau mai puţin nomadă pe malurile orientale ale Mării Caspice prin pustiurile locuite acum de Turcomani. — In manuscrisul sancroftian dela Cambridge există acì o variantă: în loc de Παυσίκαι avem Παυσοὶ καὶ şi Dietsch şi Dindorf primesc această versiune ca cea bună şi cetesc Παῦσοι καὶ Παντίμαθοί τε s.c.l. Nu cred însă că pe singura autoritate a unui manuscris să putem face o aşà schimbare; nici o ediţie bună nu face această schimbare.

[1] Παντίμαθοι. Despre poporul acesta nu se ştie absolut nimic şi e menţionat numai de Erodot. S'a suggerat idea că numele ar fi o corupţie pentru Πάρθαι-Μήδοι.

[2] Δαρεῖται. Rennel spune că aceştia sunt Daii cari locuiau colţul sud-est al Mării Caspice, dar e o simplă presupunere fără temeiu serios. Altfel nu se ştie nimic despre ei.

[3] ἐς τὠυτὸ συμφέροντες. Trebue suplinit acì τὸν φόρον, aşà că traducerea textuală ar fi *aducând la un loc tributul*, sau, *vărsându-l într'o cassă comună*.

[4] Βακτριανῶν. Manuscrisele din Biblioteca Colegiului Emmanuel din Cambridge şi cel din Viena care coincidă aşà de mult între ele au Ἀπὸ δὲ Βάκτρων. La Cap. 66 din Cartea VII, Erodot se servă, e adevărat, de forma Βάκτριοι, dar aceasta nu e un motiv ca el să nu se fi servit acì cu forma Βακτριανοὶ, mai ales că această din urmă formă este cea mai răspândită între autorii elini. Eratosthene vorbind de Βακτριανοὶ spune că fluviul Oxus îi despărţià de Sogdiani cari la rândul lor erau despărţiţi de Sacii prin fluviul Iaxarte, adică locuiau malul despre Răsărit al lacului Aral de astăzi. Pe acolo sunt pustiuri, aşà că acest popor erà şi el nomadic.

[5] Αἰγλῶν. Cele două manuscrise menţionate în nota precedentă au Αἰγδων în loc de Αἰγλῶν, dar e o variantă care nu e acceptată de nici o ediţie modernă mai de seamă şi e probabil o eroare provenind din originea comună care a dat naştere acestor manuscrise. Eglii aceştia sunt, se crede de cei mai autorizati comentatori, identici cu Augabii lui Ptolemeu cari locuiau pe fluviul Iaxarte. Müller crede că Egeii din Cronica Pascalică (pag. 321), e o eroare pentru Eglii şi în cazul acesta ei ocupau Alexandria ἡ ἐσχάτη, extrema întărire persană pe Iaxarte, în locul zis astăzi Sogd. Erau în toate cazurile limitrofi cu Bactrii şi ei amândoi ocupau locurile cunoscute mai târziu de Romani ca Bactriana şi Sogdiana.

[6] Πακτυϊκῆς. Manuscrisele cele două despre cari a fost vorbă la notele precedente au Πακτυικίης. Regiunea aceasta nu poate să fie aceeaş despre care e vorbă mai jos la Cap. 102 şi la Cap. 44 dia Cartea IV, şi care corespunde la regiunea între Cabul şi partea de sus a fluviului Indus, pe când Pactiica aceasta e evident că e departe spre Sudvest şi vecină cu Armenia. Eu cred că Erodot a greşit numele. Pactii nu sunt menţionaţi pe nici o inscripţie cuneiformă persană. Nu e imposibil ca să fie vorbă de localităţile vecine cu Armenia, în care astăzi locuesc Curzii.

μενίων,[1] καὶ τῶν προσεχέων μέχρι τοῦ πόντου τοῦ Εὐξείνου, τετρακόσια τάλαντα· νομὸς τρίτος καὶ δέκατος οὗτος. Ἀπὸ δὲ Σαγαρτίων,[2] καὶ Σαραγγέων,[3] καὶ Θαμαναίων,[4] καὶ Οὐτίων,[5] καὶ Μύκων,[6] καὶ τῶν ἐν τῇσι νήσοισι οἰκεόντων τῶν ἐν τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ,[7] ἐν τῇσι τοὺς

nia şi dela aceia cari se învecinau cu aceştia până la Pontul Euxin (percepeà) patru sute de talanţi; aceasta (fu) a treisprezecea satrapie. Dela Sagarţi, dela Sarangei, dela Tamanei, dela Utii, dela Micei şi dela aceia cari locuesc în insulele

[1] Ἀρμενίων. Despre acest popor şi despre ţara pe care o locuiau nu există nici un dubiu, căci numele lor şi al ţerii lor subsistă şi astăzi. Pe toate trele inscripţiile persane cari ne dau lista provinciilor supuse imperiului lui Dariu Armenia figurează subt numele de Armina.

[2] Σαγαρτίων. Sagarţii sunt menţionaţi la finele Cap. 125 din Cartea I unde vezi vol. I, pag. 223, nota 1 şi harta anexată la acea notă. Erà un trib persan nomadic, parte din ei se aflau pe malul golfului Persic şi alt trib cu acelaş nume la Sudest de Media proprie. Numele persan erà *Asagarta*. Acì e vorbă de aceia de pe golful Persic lângă gurile Tigrului şi ale Eufratului.

[3] Σαραγγέων. Menţionaţi de Erodot iar mai jos la Cap. 117. Acest popor de rassă persană al cărui nume însemnează locuitori din bălţile dela *Zaraia*, forma zendică pentru persanul Daraya (baltă), locuiau în mlaştinele la Sudvest de Candahar lângă lacul Seistan. Ei mai erau cunoscuţi subt numele de Drangi (litera d din Persia occidentală fiiind des schimbată în z în dialectul Persiei orientale). Poeţii persani cei antici şi legende vechi au privit regiunea aceasta ca sediul eroilor şi al zeilor lor, deci erà de ei considerată ca leagănul rassei ariane.

[4] Θαμαναίων. Autorul nostru se referă iar la acest popor mai jos la Cap. 117, dar nici un alt scriitor nu-i menţionează, aşà că e foarte greu să determinăm cine sunt şi în ce parte de loc locuiau. S'a presupus de unii că κόμη Θαμανῶν menţionaţi de Agatias (IV, 29) ca locuind în Curdistanul modern poate să fie acelaş neam cu aceşti Tamanci sau Tamani; alţii cred că sunt Taimanii de astăzi cari locuesc lângă Herat; Valkenaer în nota lui asupra pasajului din Cap. 117, unde sunt menţionaţi Thamanii, propune a se cetì Καρμανίων în loc de Θαμαναίων, aceasta e însă pură conjectură. Mă întreb dacă numele de Otomani sau Osmani nu ar fi oare legat etimologiceşte cu acest nume de Tamani, căci tot din părţile Turkestanului şi din vecinătatea fluviului Oxus au venit şi strămoşii Turcilor.

[5] Οὐτίων. Menţionaţi la Cap. 68 din Cartea VII, ca formând parte din contingentul armatei lui Xerxes. Ei par a fi fost identici cu Unii lui Strabon (XI) cari erau un trib răsboinic persan locuind la Nord de Persia proprie. Numele persan erà *Iuti* şi pe inscripţia dela Behistun (coloana III, § 5) cetim că acest popor se revoltase şi că Dariu i-a subjugat din nou.

[6] Μύκων. In afară de Erodot numai Stefan din Bizanţiu menţionează pe Miciani sau Meciani, ca şi pe Utii; autorul nostru, la Cap. 68 din Cartea VII, spune că ei figurau în contingentul armatei lui Xerxes. Pe inscripţiile persane ei figurează subt numele de *Maka* şi poate că numele *Mekrân* dat astăzi unei regiuni situate pe marginea mării, la Sud de platoul iranic sau persan este o urmă rămasă din timpul existenţei în aceste locuri a acestui popor.

[7] τῶν ἐν τῇσι νήσοισι οἰκεόντων τῶν ἐν τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ. Insulele despre cari e vorbă sunt acelea cari sunt situate în golful Persic şi cari sunt menţionate iar de Erodot la Cap. 80 din Cartea VII. Fenicienii, şi apoi în timpuri mai aproape de ale noastre, Veneţienii au posedat insulele acestea din cari au făcut întrepozite importante pentru comerţul productelor venind din Indii şi din extremul Orient. — Pentru verbul οἰκεόντων vezi vol. II, pag. 451, nota 1.

ἀναστάστους[1] καλεομένους κατοικίζει βασιλεὺς, ἀπὸ τούτων πάντων ἑξακόσια τάλαντα ἐγίνετο φόρος· νομὸς τέταρτος καὶ δέκατος οὗτος. Σάκαι[2] δὲ καὶ Κάσπιοι[3] πεντήκοντα καὶ διηκόσια ἀγίνεον[4] τάλαντα· νομὸς πέμπτος καὶ δέκατος οὗτος.[5] Πάρθοι[6] δὲ καὶ Χοράσμιοι,[7] καὶ Σόγδοι[8] τε καὶ

din marea Eritreei în cari regele aşează pe deportaţi, dela toţi aceştia se percepeà un tribut de şase sute de talanţi; aceasta (fu) a patrusprezecea satrapie. Sacii şi cu Caspii aduceau două sute cincizeci de talanţi; aceasta (fu) a cincisprezecea satrapie. Parţii şi Cho-

[1] ἀναστάστους. Ἀνάστατοι sunt aceia cari sunt luaţi din patria lor şi deportaţi aiurea, fie pentrucă au fost robiţi în războiu, fie pentru crime comise, fie pentru motive de ordine politică; vezi Cartea IV, Cap. 204; Cartea VI, Cap. 9, 12, 32; Cartea VII, Cap, 80; pentru alţi autori unde întâlnim expresia aceasta vezi Ctesias (*Excerpta Persica*, § 9 şi 40); Demosten (*a 4-a Filipică*, § 32) şi alţii. Acest obiceiu de a deportà erà comun la Asiatici şi avem exemple destule în cari Ebreii au fost deportaţi din ţara lor de către diferiţii monarhi Asirieni şi Perşi cari i-au învins.

[2] Σάκαι. Prin acest nume se înţelege poporul, sau mai bine zis, popoarele, denumit în mod vag prin apelaţiunea de Sciţi. Erodot însuş admite la Cap. 64 din Cartea VII, că numele Sacii e dat de Persani tuturor Sciţilor. Ceeace înţelegeau Elinii prin Σκύθαι şi Perşii prin *Saka* nu erà un popor omogen şi Sciţii nomazi de rassă mongolo-tartarică din stepele de lângă Marea Caspică nu aveau nimic comun cu cei din Europa, deşi şi Perşii îi desemnau prin acelaş nume şi linii tot aşà: Cum spune D-rul Macau în lucrarea lui asupra Cărţilor IV, V şi VI din Erodot la vol. II, pag. 11, *Erau Sciţi şi Sciţi*. Pentru mai amănunţite detalii asupra Sciţilor aş referì pe cetitor la Cap. din lucrarea lui Macau intitulat *Sciţii lui Erodot*, (vol. II, pag. 1—14). E destul pentru noi să spunem că Sciţii aceştia sunt cei din Asia cari erau Tartari şi jefuitori. Cum au fost reduşi aceştia să plătească un tribut regulat fiscului imperial al Perşilor e greu de înţeles.

[3] Κάσπιοι. Despre poporul acesta nu se ştie nimic precis şi Blakesley crede că numele erà numai local. Şirul munţilor Caucas erau denumiţi, după spusele lui Strabon, munţii Caspii şi ar fi luat numele dela Caspii, deşi la epoca lui nu există popor cu numele acesta. Că munţii se numiau Caspii în localitate nu poate fi îndoeală şi marea Caspie a luat probabil numele ei din cauza proximităţii ei cu munţii aceştia, şi cât pentru denumirea etnică Caspii probabil că prin ea se înţeleg muntenii locuind în acei munţi.

[4] ἀγίνεον. Cobet propune ἀπαγίνεον fiindcă am avut astfel mai sus la Cap. 89 şi 92, şi avem mai jos la Cap. 94. Aceasta însă nu e un motiv destul de puternic pentru ca să nesocotim autoritatea manuscriselor.

[5] νομὸς πέμπτος καὶ δέκατος οὗτος. Malte-Brun observă că până acì am avut satrapiile cari făceau parte din vechiul imperiu şi de acì înainte din interiorul Asiei acelea cari fură adăugate de Ciru, dar anexate complet numai subt Dariu şi succesorii lui.

[6] Πάρθοι. Din cele ce le spune autorul nostru mai jos la Cap. 117, ar rezultà că la epoca lui acest popor locuià prin munţii între Kircasia (coasta despre Sud a mării Caspice şi pustiile Chorasmiilor, adică stepele Iranului modern.

[7] Χοράσμιοι. Menţionaţi iar la Cap. 66 din Cartea VII. Forma numelui acestui popor aşà cum figurează el pe inscripţiile persane este *Huvârázmi* şi în limba modernă Kwarizm, iar forma cunoscută de noi este Khorason pe hotarele Persiei despre Afganistan.

[8] Σόγδοι. Sogdii, numiţi şi Sogdieni locuiau Sogdiana veche, astăzi Sogdia a cărei capitală este Samarcand între fluviile Oxus şi Iaxartes.

Ἄρειοι,[1] τριηκόσια τάλαντα· νομὸς ἕκτος καὶ δέκατος οὗτος.

94. Παρικάνιοι[2] δὲ καὶ Αἰθίοπες[3] οἱ ἐκ τῆς Ἀσίης,[4] τετρακόσια τάλαντα ἀπαγίνεον· νομὸς ἕβδομος καὶ δέκατος οὗτος. Ματιηνοῖσι[5] δὲ[6] καὶ Σάσπειρσι,[7] καὶ Ἀλαροδίοισι[1] διηκόσια ἐπετέτακτο

rasmii, Sogdienii şi cu Arii (aduceau) trei sute de talanţi; aceasta (fu) a şasesprezecea satrapie.

94. Paricanii şi cu Etiopienii cei din Asia aduceau patru sute de talanţi; aceasta (fu) a şaptesprezecea satrapie. Dela Matîeni, dela Saspini şi dela Alarodieni (tributul) erà fixat la

[1] Ἄρειοι. Cu toate că toate manuscrisele scriu astfel, ediţia lui Creutzer scrie Ἄριοι pentru motivul că la Cap. 62 şi 66 din Cartea VII toate manuscrisele scriu Ἄριοι. Nu mă îndoesc că Erodot a întrebuinţat ambele forme. Forma veche persanà este *Haraiva* şi forma modernă *Hêrât*. Acest popor deci locuià în partea occidentală a Afganistanului modern şi erà limitrof cu Chorasmii.

[2] Παρικάνιοι. Precum am arătat mai sus la nota 3, pe pag. 218, Paricanii aceştia nu au nimic comun cu aceia despre cari a fost vorbă mai sus la Cap. 92. Rennel crede că aceştia erau stabiliţi în regiunea numită astăzi Balkhan unde locuesc triburi numite Bercani. Bähr îi pune pe coasta mării în partea occidentală a Beluchistanului modern unde locuiau şi Etiopienii Ichtiofagi şi pe cari îi înţelege Erodot acì subt denumirea de Etiopienii cei din Asia. Larcher îi pune în Colchida, dar cred părerea aceasta cu totul greşită. In toate cazurile nimic nu se poate spune cu precizie în privinţa stabilirii identităţii acestor Paricani, şi eu aş fi dispus a crede mai mult într'o eroare sau o confuzie a autorului nostru. Aceasta a fost şi părerea acelor cari au copiat un manuscris din secolul al 10-lea colaţionat de Schweighäuser şi aflător la Florenţa, care omite aceasta a 17-lea satrapie şi schimbă numerotaţia celor cari rămân.

[3] Αἰθίοπες οἱ ἐκ τῆς Ἀσίης. La cele ce am spus în nota precedentă vom adăugà că e clar că Etiopienii aceştia pe cari îi califică autorul nostru ca cei din Asia nu au nimic comun cu Etiopienii propriu zis cari locuiau la Sudul Egiptului decât faptul că erau probabil de rassă neagră. Pe Etiopienii din Asia îi numeşte astfel Erodot ca să-i distingă de cei din Africa, pe cari îi califică mai jos la Cap. 97 de Αἰθίοπες οἱ πρόσουροι Αἰγύπτῳ, şi de Etiopienii Macrobii cari locuiau pe coasta orientală a Africei.

[4] Ματιηνοῖσι. Matienii aceştia nu par a fi aceiaşi pe cari îi menţionează autorul nostru la Cap. 72 din Cartea I. Aceia par a fi locuit mai la Apus decât aceştia, adică în Capadocia, pe când aceştia e evident că locuiau în Armenia în părţile muntoase cari lungesc la Nord lacul Van de astăzi. Erau nomazi şi inscripţiile asiriene îi numesc Matai. Pe inscripţiile persane ei nu figurează, probabil pentrucă ei nu s'au supus niciodată, dar formau o hordă sălbatică de munte, cari şi-au mănţinut independenţa cum au făcut Muntenegrenii faţă de dominaţiunea otomană.

[5] δὲ. Particula aceasta e omisă în unele manuscrise.

[6] Σάσπειρσι. La Cap. 79 din Cartea VII se spune că Saspirii şi cu Alarodii aveau contingentul lor în armata lui Xerxes, că erau subt acelaş comandament şi că armamentul lor erà similar cu acela al locuitorilor din Colchida. De acì putem conchide că ei erau munteni şi că ca atare nu aveau mare valoare ca soldaţi în sensul militar al cuvântului. Se vedeà chiar din suma mică ce o plătiau ca tribut că nu aveau resurse mari. La Cap. 37 din Cartea IV, vedem că Saiperii locuiau la Nord de Mezi şi la Sud de Colchieni, deci lângă Erivan şi Kars de astăzi. (Vezi vol. IV, pag. 69, nota 3).

[7] Ἀλαροδίοισι. Sir Henry Rawlinson identifică pe Alarodieni cu Urardienii din inscripţiite asiriane; locuiau în Armenia în vecinătatea muntelui

τάλαντα· νομὸς ὄγδοος καὶ δέκατος οὗτος.[1] Μόσχοισι[2] δὲ καὶ Τιβαρηνοῖσι,[3] καὶ Μάκρωσι,[4] καὶ Μοσσυνοίκοισι,[5] καὶ Μαρσί,[6] τριηκόσια τάλαντα προείρητο· νομὸς εἴνατος καὶ δέκατος οὗτος. Ἰνδῶν δὲ πλῆθός τε πολλῷ πλεῖστόν ἐστι πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ἀνθρώπων,[7] καὶ φόρον ἀπαγίνεον πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους,[8] ἑξήκοντα

două sute de talanți; aceasta (fu) a optsprezecea satrapie. Dela Moschi, dela Tibareni, dela Macroni, dela Mosinici și dela Marsieni se percepeau trei sute de talanți; aceasta (fu) a nouăsprezecea satrapie. Din toate națiile despre cari am eu cunoștință Indienii sunt cu mult cei mai numeroși și erau, în

---

Ararat și par a fi fost strămoșii Georgienilor fiind împinși spre Caucas de către Armenii Arieni.

[1] νομὸς ὄγδοος καὶ δέκατος οὗτος. Satrapia aceasta nu figurează pe nici o inscripție Persană. Probabil că fiind compusă din triburi sălbatice de munte era greu de administrat și nu a fost în realitate incorporată în imperiu. Cifra modestă de 200 talanți care era percepută ca tribut, arată că Perșii nu comptau mult pe incassarea ei, dacă nu o incassau chiar de fel.

[2] Μόσχοισι. Acest popor e menționat de autorul nostru în Cartea VII la Cap. 78, dar Xenofon nu vorbește de fel de el; pe de altă parte Strabon, deși nu vorbește despre Moschi, totuș menționează *munții Moschilor*. In scripturile asiriene ei figurează ca *Muscai* și forma biblică a numelui este *Meșek*. Ei locuiau în regiunea cuprinsă la Răsărit între Cilicia și Armenia modernă, lângă Erzerum. Blakesley crede că Moschii sunt identici cu Meșek din Sf. Scriptură. (*Ezechiel* XXVII, 13; XXXVIII, 2 și XXXIX, 1).

[3] Τιβαρηνοῖσι. Aceștia sunt asociați cu Moschii în inscripțiile asiriene și chiar în Biblie. Inscripțiile asiriene îi numesc *Tublai* și în Biblie sunt numiți *Tubal*. Ecateu consideră pe Moschi și pe Tibareni ca triburi colchice. E probabil că de fapt erau de un neam cu Moschii și că ocupau acelaș teritoriu ca și ei. Xenofon îi menționează în Anabasis (Cartea V, Cap. 5, § 1).

[4] Μάκρωσι. Macronii locuiau în vecinătatea Trebizondei de astăzi și sunt menționați în Cartea II la Cap. 104, unde vezi nota 4, pag. 269, vol. II. Scriitorul ungur George Fejér e de părere că din acest popor se trăgeau Maghiarii.

[5] Μοσσυνοίκοισι. Menționați iar la Cap. 78 din Cartea VII. Atât acì cât și în pasajul citat din Cartea VII, numele e scris Μοσσυνοίκοισι în cele mai multe manuscrise, dar am adoptat ortografia lui Gaisford, care este și aceea a ediției moderne cele mai bune. Strabon (XI, 14), spune că locuiau în munții despre Sudvest al Pontului Euxin fiind vecini cu Moschii și Tibarenii, adică regiunea între Erzerum de astăzi și coasta mării. Numele lor, după Blakesley ar derivà dela cuvântul tracic μόσσυναι care însemnează întăriri de lemn și deduce de acì că ei locuiau în casuțe de lemn în munții Caucasului.

[6] Μαρσί. Manuscrisele variază între Μάρσοσι, Μαρσοῖσι și Μάρδοισι. Nu e dubiu că aceștia sunt identici cu Marii menționați de autorul nostru la Cap. 79 din Cartea VII și Stefan din Bizanțiu spune că erau limitrofi cu Mosinecii, deci și ei locuiau în Caucas. Maltebrun pretinde că un trib din acest popor locuia în Armenia. Ei mai sunt menționați și de Ecateu.

[7] Ἰνδῶν δὲ πλῆθός τε πολλῷ πλεῖστόν ἐστι πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ἀνθρώπων. Această afirmare o mai face Erodot mai jos la Cap. 98, dar acolo spune că Indienii nu sunt o națiе omogenă și având o limbă comună. Tot așà și Ctesias (*Excerpta Indica*, § 1), zice despre Indieni că sunt »πλείους σχεδὸν συμπάντων ἀνθρώπων«. Se înțelege că termenul Indieni era foarte vag pentru Elini și că ei dedeau această numire generică mai tuturor popoarelor cari locuiau dincolo de Indus.

[8] καὶ φόρον ἀπαγίνεον πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους. Pentru o

καὶ τριηκόσια τάλαντα ψήγματος·[1] νομὸς εἰκοστὸς οὗτος.[2]

comparaţie cu toţi ceilalţi, mai greu taxaţi, (adică) cu (plata) a trei sute şasezeci de talanţi de pulbere de aur; aceasta (fu) a douăzecea satrapie.

---

construcţie similară, unde πρὸς urmat de acuzativ indică o comparaţie, vezi Cap. 35 din Cartea II »πρὸς πᾶσαν χώρην« unde am tradus *în mai mare număr* decât vreo altă ţară. (Vezi vol. II, pag. 91, nota 5).

[1] ψήγματος. Prin fărămiturile acestea de aur se înţelege praful de aur pe care îl cară apele cari izvorăsc din munţii auriferi. Acest cuvânt e întrebuinţat la Cap. 93 din Cartea I, la Cap. 95 şi 98 de mai jos, la Cap. 103 din Cartea V şi la Cap. 125 din Cartea VII. Despre bogăţia auriferă a Indiei vorbeşte şi Ctesias (*Excerpta Indica*, § 12).

[2] νομὸς εἰκοστὸς οὗτος. India nu figurează pe lista provinciilor persane de pe inscripţia dela Behistun, dar figurează pe acelea din Persepolis şi pe mormântul lui Dariu dela Nacş-i-Rustam. Trebue însă să ne aducem aminte că lista de pe inscripţia dela Behistun care nu conţine decât 22 nume de provincii e mai scurtă ca celelalte două.—Cea dela Persepolis cuprinde 23 şi cea dela Nacş-i-Rustam 30 de nume. Lucrul e natural pentru două motive: mai întâiu cea dela Behistun este cea mai veche şi Dariu şi-a întins conchistele după săparea ei şi apoi pentrucă inscripţia dela Behistun spune singură că menţionează acele provincii tributare în cari el (Dariu) »a ocrotit credinţa cea adevărată şi a distrus pe cei eretici«. — In lucrarea lui Rawlinson ni se prezentă o listă comparativă a numelor cari figurează pe aceste trei inscripţiuni şi această comparaţie fiind utilă şi interesantă o vom reproduce acì.

Inscripţia dela Behistun.	*Inscripţia dela Persepolis.*	*Inscrip. dela Nacş-i-Rustam.*
Persia	Susiania	Media
Susiana	Media	Susiana
Babilonia	Babilonia	Partia
Asiria	Arabia	Aria
Arabia	Asiria	Bactria
Egiptul	Egiptul	Sogdiana
Saparda	Armenia	Corasmia
Ionia	Capadocia	Zarangia
Media	Saparda	Aracosia
Armenia	Ionia	Satagidia
Capadocia	* Sagartia	Gandaria
Partia	Partia	India
Zarangia	Zarangia	Sacia (de două ori)
Aria	Aria	Babilonia
Corasmia	Bactria	Asiria
Bactria	Sogdiana	Arabia
Sogdiana	Corasmia	Egiptul
Gandaria	Satagidia	Armenia
Sacia	Aracosia	Capadocia
Satagidia	* India	Saparda
Aracosia	Gandaria	Ionia (de două ori)
Mecia	Sacia	* Sacia
	Mecia	* Insulele (probabil Cicladele)
		* Scodra ?
		* Ionia
		* Tabacrii
		* Budii
		* Etiopienii
		* Mardii
		* Carceenii

95. Τὸ μὲν δὴ ἀργύριον τὸ Βαβυλώνιον πρὸς τὸ Εὐβοϊκὸν συμβαλλεόμενον τάλαντον γίνεται τεσσεράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ εἰνακισχίλια τάλαντα·[1] Τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον,[2] τὸ ψῆγμα εὑρίσκεται ἐὸν Εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. Τούτων ὦν πάντων συντιθεμένων τὸ πλῆθος, Εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον Δαρείῳ μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα·[3] τὸ δ'

95. Suma (aceasta din urmă) babilonică, exprimată în termeni de talanţi euboici, reprezentă nouă mii cinci sute şi patruzeci de talanţi. Socotindu-se valoarea aurului ca de treisprezece ori mai mare (ca aceea a argintului) pulberea de aur valorează patru mii şase sute optzeci de talanţi euboici. Dacă adunăm la un loc toate aceste cifre, rezultă ca sumă răspunsă anual lui Dariu drept tribut, patrusprezece mii cinci sute şi

De acì se poate vedeà cât diferă repartiţia făcută de Erodot de listele acestea. Cei însemnaţi cu steluţă pe inscripţiile din Persepolis şi dela Nacş-i-Rustam sunt menţionaţi pentru prima oară.

[1] τὸ μὲν δὴ ἀργύριον τὸ Βαβυλώνιον πρὸς τὸ Εὐβοϊκὸν συμβαλλεόμενον τάλαντον γίνεται τεσσεράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ εἰνακισχίλια τάλαντα. Calculul făcut de Erodot este cu desăvârşire greşit şi aceasta ne arată cât de superficial este autorul nostru în materie de cifre. El ne spune la Cap. 89 de mai sus că tributul Euboic fuţă de cel babilonian erà în proporţie de 7 la 6, aşà că 9540 de talanţi euboici ar fi $8534\,^2/_7$ talanţi babilonieni şi 4680 talanţi euboici ar fi egali cu 4011 talanti babilonici. Vedem deci cât de greşite sunt cifrele lui Erodot, şi e greu de fixat unde e eroarea. Nu e imposibil ca şi textul chiar să fie greşit şi probă e că unele cifre variază în unele manuscrise, astfel acì în loc de τεσσεράκοντα καὶ πεντακόσια textul sancroftian are ὀγδώκοντα καὶ ὀκτακόσια, aşà că cifra devine 9880 în loc de 9540; aceasta însă nu schimbă mult eroarea. — In loc de γίνεται unele manuscrise au εἶναι

[2] Τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον. Valoarea aurului a variat în Grecia faţă de argint, cum a variat după timpuri şi după împrejurări în lumea întreagă. Inaintea epocei lui Erodot aurul erà mai scump fiindcă în Europa erà mai rar; aşà cetesc la Cap. 69 din Cartea I, că îmbrăcarea cu aur a unei statui (probabil numai a figurii şi a părţilor vizibile ale corpului) erà considerată ca o binefacere naţională şi la Cap. 125 din Cartea VI, că cantitatea de aur ce puteà s'o poarte un om pe el erà suficientă pentru a asigurà întregii lui familii o importanţă însemnată în stat. O mare scădere a avut apoi de sigur loc după înfrângerea Perşilor la Platea, când s'a găsit mult aur în lagărul persan. Vezi Cap. 80 din Cartea IX unde Erodot spune că se vindeà aurul cu preţul bronzului. In epoca lui Erodot valoarea aurului faţă de aceea a argintului ne spune textul nostru erà de 13 la 1. Mai târziu aurul merse scăzând şi Platea (Iparch) ne spune că proporţia erà 12 la 1; în timpul lui Xenofon erà 10 la 1, cum a fost şi în timpul lui August. (Vezi T. Liviu, XXXVIII). La epoca lui Teodosiu II, proporţia s'a urcat la 18 la 1 pentru a scădeà iar în uzul mediu în secolul al 16-iea la aceeaş proporţie de 11 şi 12 la 1. Veniră apoi descoperirile minelor de argint din America, cari scăzură aşà de mult valoarea argintului, încât proporţia s'a suit la 16 la 1, în timpul secolului al 18-lea, şi astăzi e de 14 la 1, adică revenind iar aproape la proporţia din epoca lui Erodot.

[3] Τούτων ὦν πάντων συντιθεμένων τὸ πλῆθος, Εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον Δαρείῳ μύρια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. Adunând acì cifrele date de Erodot ca tribut în

ἔτι τούτων ἔλασσον ἀπιείς, οὐ λέγω.[1]

96. Οὗτος Δαρείῳ προσήϊε φόρος ἀπό τε τῆς Ἀσίης καὶ τῆς Λιβύης ὀλιγαχόθεν.[2] Προϊόντος μέντοι τοῦ χρόνου, καὶ ἀπὸ νήσων[3] προσήϊε ἄλλος φόρος καὶ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ μέχρι Θεσσαλίης οἰκημένων.[4]

şasezeci de talanţi euboici; nu ţiu socoteală de sume mai mici pe cari le trec cu vederea.

96. Acesta era tributul care se răspundeà lui Dariu, atât din Asia cât şi dintr'o parte mică a Libiei. Cu timpul însă veni de se mai adăugă alt tribut din insule şi dela locuitorii din Eu-

bani răspunşi tezaurului lui Dariu în toţi anii de cele douăzeci de satrapii menţionate în capitolele precedente avem cifra de 7.740 de talanţi, această sumă plus 300 talanţi de pulbere de aur indian, adică 4.680 talanţi de argint face 12.420 de talanţi nu 14.560, cum spune acì textul nostru. Diferinţa între aceste două cifre este de 2.140 de talanţi. Trebue însă să ne amintim că în cifra de 12.420 de talanţi nu sunt cuprinse valorile următoare şi anume: 1) valoarea a 360 cai furnizaţi de satrapia a 4-a; 2) valoarea pescăriilor lacului Mœris răspunsă de satrapia a 6-a; 3) valoarea a 120.000 de măsuri de grău pentru garnizoana persană din Memfis, cu care era anual încărcată aceeaş satrapie şi în fine valoarea celor 500 de eunuci în sarcina satrapiei a doua. Calculând valoarea celor 360 cai la 50 talanţi cel mult, a peştelui din lacul Mœris la 184 talanţi (un talant pe zi timp de 6 luni pe an; vezi nota 5, pag. 410, vol. II), a furniturii de grâu la 790 talanţi şi a muncilor la 10 talanţi avem un total de 944 talanţi. Această cifră de 944 talanţi e departe încă de a acoperì diferinţa care există între acelea de 12.420 şi 14.560 de talanţi, aşà că cifra de 14.560 de talanţi pe care o califică de cifră rotundă sau aproximativă Erodot, e sau greşită sau se cuprind în ea cifre şi valori pe cari autorul nostru a uitat să le menţioneze. Daca luăm cifra de 14.560 de talanţi ca reprezentând venitul anual al imperiului persan, aceasta ar fi egal cu mai mult ca 100 de milioane de lei. Această sumă cred că e exagerată, căci să nu uităm că e vorbă numai de sumele cari se vărsau în tezaurul regal. — In loc de συντιθεμένων unele ediţii au συντιθέμενον, acordând astfel cu πλῆθος şi nu cu Τούτων ὧν πάντων. — ἐπέτειον e scris ἐπέτεον în unele ediţii mai moderne.

[1] τὸ δ' ἔτι τούτων ἔλασσον ἀπιείς, οὐ λέγω. Din această frază rezultă cred că nu e vorbă de omiterea numai a unei simple fracţiuni pentru a obţineà o cifră rotundă divizibilă cu zece, dar de omiterea unor cifre mai mici a căror sumă totală ar acoperì diferenţa între totalul obţinut de calculul făcut în nota precedentă, şi care e de 13.364 de talanţi, şi cifra de 14.560 dată de Erodot, diferenţă care e de 896 talanţi. De aceea, am preferat interpretarea lui Schweighäuser »ut minorem numerum mittam, qui hanc summam excidit«, sau mai clar exprimată de Lange »ohne geringere Einkünfte, die ich gar nicht rechnen will«, interpretării date de mulţi traducători cari cred că e vorbă de fracţiuni. Intre aceştia sunt Giguet care traduce: »14.560 talents, nombre rond, en négligeant une somme minime«, şi Rawlinson care traduce: »not to mention parts of a talent«.

[2] καὶ τῆς Λιβύης ὀλιγαχόθεν. Bähr interpretează pe latineşte »ex paucis quibusdam Libyæ regionibus«. Acì denumirea Libia e respinsă în sensul ei prin privinţa cuvântului ὀλιγαχόθεν şi indică numai la coasta maritimă a Nordului Africei începând dela hotarul Egiptului şi până la fundul Sirtei mari, aşà că vizează în specie oraşele Cirene şi Barca cuprinsă în satrapia Egiptului (Cap. 91). In sens mai larg e luată denumirea de Λιβύα la Cap. 115 de mai jos; acolo se înţelege toată Africa cunoscută în timpul istoricului nostru.

[3] νήσων. Insulele din Marea Egee, mai ales acelea de pe lângă coasta Asiei mici denumite azi Sporade şi cari erau mai aproape de Persia.

[4] οἰκημένων. Cari locuesc. Tot aşà la finele Cap. 27 din Cartea I avem τὰς νήσους οἰκημένοισι. Prin cei cari locuesc în Europa şi până în Tesalia se

Τοῦτον τὸν φόρον θησαυρίζει ὁ βασιλεὺς τρόπῳ τοιῷδε·[1] ἐς πίθους κεραμίνους τήξας[2] καταχέει· πλήσας δὲ τὸ ἄγγος, περιαιρέει[3] τὸν κέραμον. Ἐπεὰν δὲ δεηθῇ χρημάτων, κατακόπτει[4] τοσοῦτο ὅσου ἂν ἑκάστοτε δέηται.

ropa până la (hotarele) Tesaliei. Regele strânge acest tribut la o parte în modul următor: topind metalul, îl toarnă tot în vase de lut; ciocănind apoi vasul îl scot (din massa solidificată). Când (regele) are nevoie de bani, (el) fabrică atât cât îi trebue la fiecare ocazie.

97. Αὗται μέν νυν ἀρχαί τε ἦσαν καὶ φόρων ἐπιτάξιες. Ἡ Περσὶς δὲ χώρη[5] μούνη μοι οὐκ εἴρηται δασμοφόρος· ἀτελέα γὰρ Πέρσαι νέμονται χώρην.[6] Οἵδε δὲ φόρον μὲν οὐδένα ἐτάχθησαν φέρειν, δῶρα δὲ ἀγίνεον·[7] Αἰθίοπες οἱ πρόσουροι Αἰγύπτῳ,[8] τοὺς Καμβύσης

97. Acestea erau dar guberniile (din Persia) şi tributele percepute (dela fiecare). Singură ţara Persiei nu e menţionată de mine ca impusă la plată de tribut: aceasta pentrucă Perşii locuesc un teritoriu scutit de orice impozit. (Popoarele) ur-

înţelege locuitorii părţilor Europei subjugate de Dariu dela Bosforul tracic înspre Sud cuprinzând coasta Traciei şi a Macedoniei.

[1] θησαυρίζει ὁ βασιλεὺς τρόπῳ τοιῷδε. Arian (*Expediţia lui Alexandru*, III, 16), afirmă că Alexandru cel Mare, când a intrat în Susa, acolo a găsit puşi la o parte 50.000 talanţi de argint în tezaurul regal. Două capitole mai departe acelaş autor spune că asemenea depozite s'au găsit la Persepolis şi la Pasargade.

[2] τήξας dela τήκω, topesc sau pisez. La Cap. 166 din Cartea IV vedem că Dariu rafinà metalul din care bateà faimoasa lui monetă dorică de aur.

[3] περιαιρέει. In sens de a trage din loc. (Vezi mai sus nota 6, pag 102. Operaţia descrisă constă în turnarea metalului topit în nişte vase de lut. Când metalul s'a răcit bine, massa topită e extrasă din vas, sau mai bine zis în cuvintele textului, vasul e scos din metal cum se scoate o floare dintr'un ghiveciu când vrea grădinarul s'o pue în pământ. El iea ghiveciul în degete împrejurul fundului trage şi scoate floarea, ceeace se exprimă bine prin περιαιρέει. Dacă vasul nu se deslipeşte de conţinut, îl ciocăneşte (πλήσσω). Dacă nici aceasta nu reuşeşte, se sparge vasul.

[4] κατακόπτει. Verbul κατακόπτειν e cel întrebuinţat în specie pentru fabricarea monetei. — La nota 1, pag. 240, vol. IV, se dă un desemn reprezentând o monetă de aur a lui Dariu.

[5] Ἡ Περσὶς δὲ χώρη. Se înţelege Persia propriu zis numită Fars sau Farsistan în limba persană.

[6] ἀτελέα γὰρ Πέρσαι νέμονται χώρην. Prin Πέρσαι autorul nostru nu înţelege poporul persan în genere dar membrii familiilor nobile cari erau proprietarii pământului din Persia proprie. Ei formau o castă privilegiată şi nu plătiau nici o dare, fie pentru pământul lor, fie de natură personală. De sigur că dela locuitorii ordinari se percepeau bir uri în natură sau în bani. După χώρην trebue neapărat un punct: virgula din textul lui Blakesley nu poate fi decât o eroare: οἵδε nu se poate raportà la Πέρσαι.

[7] δῶρα δὲ ἀγίνεον. Vezi mai sus nota 1, pag. 210.

[8] Αἰθίοπες οἱ πρόσουροι Αἰγύπτῳ. Se înţeleg Etiopienii cari locuesc Nilul dela Elefantine în sus, adică Nubienii. Erodot îi califică pentru a-i distinge de alte două popoare cu totul deosebite şi cărora totuş le dă numele

ἐλαύνων ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας[1] κατεστρέψατο, οἳ περί τε Νῦσαν[2] τὴν ἱρὴν κατοίκηνται[3] καὶ τῷ Διονύσῳ ἀνάγουσι τὰς ὁρτάς. Οὗτοι οἱ Αἰθίοπες, καὶ οἱ πλησιόχωροι τούτοισι, σπέρματι[4] μὲν χρέωνται τῷ αὐτῷ τῷ καὶ οἱ Καλαντίαι Ἰνδοί·[5] οἰκήματα δὲ ἔκτηνται κατάγαια.[6] Οὗτοι συναμφότεροι[7] διὰ τρίτου ἔτεος[8] ἀγίνεον, ἀγινέουσι δὲ καὶ τὸ μέχρι ἐμεῦ,

mătoare nu erau impuse la plată de tribut, dar (trebuiau) să aducă daruri (şi anume): Etiopienii aceia cari se învecinesc cu Egiptul şi pe cari i-a înfrânt Cambise atunci când a pornit în contra Etiopienilor Macrobii, şi cari locuesc împrejurul Nisei celei sacre şi observă serbările lui Dionisos. Etiopienii aceştia, precum şi vecinii lor,

---

de Etiopieni, adică de Etiopienii din Asia cari locuiau în Beluchistanul modern (vezi mai sus notele 2 şi 3, pag. 222), şi de Etiopienii Macrobii cari trebue să corespundă cu Somalii de astăzi. (Vezi mai sus nota 6, pag. 44),

[1] Καμβύσης ἐλαύνων ἐπὶ τοὺς Μακροβίους Αἰθίοπας. Despre expediţia lui Cambise în contra Etiopienilor Macrobii autorul nostru tratează mai sus la Cap. 17.

[2] Νῦσαν. Scris Νύσην în ediţia lui Blakesley. Vezi vol. II, pag. 395, nota 5.

[3] κατοίκηνται. Dindorf propune a se cetì κατοικέαται. Toate manuscrisele însă au forma menţionată de noi şi afară de aceasta la Cap. 142 din Cartea I şi la Cap. 53 din Cartea IV găsim pretutindeni forma κατοίκηνται în toate textele manuscrise.

[4] σπέρματι. Fiindcă până acì nu s'a vorbit de nici o grână sau sămânţă pe care ar mâncà-o Indienii Calontinii, s'a conchis de mulţi că textul trebue să fie greşit: astfel Valkenaer propune σήματι în loc de σπέρματι şi cu părerea aceasta se raliază Larcher care traduce »coutumes à l'égard des morts« şi Longe carele traduce »Tottenbrauche«; Wesseling propune ἔργματι, adică traduce *întrebuinţează aceeaş procedare*, făcând aluzie la obiceiul lor de a-şi mâncà părinţii, despre care vorbeşte autorul nostru la Cap. de mai sus. Nu e însă nici un motiv ca să schimbăm un text consacrat prin autoritatea tuturor manuscriselor, şi nimic mai natural decât ca Erodot să vorbească de hrana acestui popor. Grâna despre care e vorbă este probabil orezul care creşte în abundenţă în Etiopia.

[5] Καλαντίαι Ἰνδοί. In textul lui Creutzer Καλατίαι Ἰνδοί ca la Cap. 38 de mai sus Καλατίας. Acì însă toate manuscrisele au Καλαντίαι. E clar însă că e vorbă de acelaş popor şi pentru alte detalii vezi mai sus nota 8 de pe pag. 93.

[6] οἰκήματα δὲ ἔκτηνται κατάγαια. Noţiunea aceasta provine probabil din faptul că locuitorii acestor părţi între Nubia modernă şi coasta Mării Roşii şi a Oceanului Indian, îşi făceau bordeie cum fac Ţiganii noştri şi astăzi în multe locuri. De acolo provine şi legenda Troglodiţilor despre cari vorbeşte Erodot iar la Cap. 183 din Cartea IV. (Vezi vol. IV, pag. 269, nota 4). — In loc de ἔκτηνται, ca pentru κατοίκηνται de mai sus, Dindorf propune forma ἐκτέαται. (Vezi mai sus nota 3). Intrucât priveşte forma κατάγαια, o găsim la Cap. 59 din Cartea II şi în Cartea IV la Cap. 95, 96, 175 şi 192. Două manuscrise au κατάγεα care nu e corect.

[7] συναμφότεροι. Adică Etiopienii Troglodiţi şi cu vecinii lor (οἱ πλησιόχωροι). Pasajul care precedă e confuz şi probabil că e corupt.

[8] διὰ τρίτου ἔτεος. In al treilea an, adică la fiecare trei ani. Avem la Cap. 4 şi 37 din Cartea II, alte două exemple de această locuţiune cu διὰ urmat de genitiv.

δύο χοίνικας ἀπύρου χρυσίου,[1] καὶ διηκοσίας φάλαγγας ἐβένου,[2] καὶ πέντε παῖδας Αἰθίοπας,[3] καὶ ἐλέφαντος ὀδόντας μεγάλους εἴκοσι.[4] Κόλχοι δὲ ἐτάξαντο ἐς τὴν δωρεήν,[5] καὶ οἱ προσεχέες μέχρι τοῦ Καυκάσιος οὔρεος·[6] ἐς τοῦτο γὰρ τὸ οὖρος ὑπὸ Πέρσῃσι ἄρχεται·[7]

întrebuinţează aceleaşi grâne ca şi Indienii Calanţi: ei au locuinţe subt pământ. Tot ei aduceau, şi aduc încă în ziua de astăzi, la fiecare trei ani, două chenice de aur curat, două sute de lemne de abanos, cinci prunci etiopieni şi douăzeci de dinţi de elefant. Colchienii şi cu ve-

[1] δύο χοίνικας ἀπύρου χρυσίου. Chænixa erà o măsură de capacitate pentru materii uscate, nu pentru lichide şi de aceea e vorbă de pulbere de aur, cum ar fi aurul care se scoate din nisipul unui râu aurifer. Această măsură de capacitate erà a patruzeci şi opta parte dintr'o medimnă şi echivalà în măsură modernă decimală 1.088 litri, aşà că două chenice erau egale cu 2.1576 litri. Prin ἀπύρου χρυσίου se înţelege aur aşà de pur şi lipsit de alte substanţe, încât să nu fie nevoie de a-l trece prin foc pentru rafinare.

[2] φάλαγγας ἐβένου. Prin termenul φάλαγγας se înţelege bucăţi cilindrice. Esichiu interpretează φάλαγγες: στρογγύλα ξύλα καὶ σύμμετρα. Dimensiunea acestor bucăţi cilindrice de abanos, se înţelege dela sine că variau după grosimea şi calitatea lemnului. Numai inima sau centrul copacului e neagră şi sunt diferite epoci cari produc acest lemn tare şi negru aşà de căutat din timpurile chiar cele mai antice şi până în zilele noastre. Numele vechiu egiptean erà *haloni*, de unde derivă şi numele modern. Câtevà ediţii scriu ἐβένων.

[3] πέντε παῖδας Αἰθίοπας. Pentru a fi castraţi şi a servì de eunuci.

[4] ἐλέφαντος ὀδόντας μεγάλους εἴκοσι. Fildeşul a fost totdeauna căutat ca o materie preţioasă şi exportul se făceà din Asia, mai ales unde elefantul erà mai comun decât astăzi, căci el a dispărut aproape din acel continent. Astăzi India şi insula Ceylan sunt părţile din lume unde elefantul e mai comun.

[5] ἐτάξαντο ἐς τὴν δωρεήν. Vocea medie implică deja în sine că darea nu erà impusă de suzeran, ci că erà rezultatul unei bune înţelegeri între suzeran şi tributar, precum am arătat în nota 3, pag. 30, dela Cap. 13 de mai sus. Aci însă e cevà mai mult decât aceasta, verbul mediu este urmat de ἐς ceeace implică nu numai că Colchienii au consimţit să dea aceste daruri, dar că iniţiativa a fost a lor, că oferta îi puneà nu în poziţia unor supuşi dar în poziţia unei naţiuni având dreptul să ceară protecţia Perşilor în caz de nevoie, aşà că din frazeologia aceasta putem deduce că faţă de Perşi Colchienii erau mai mult în situaţia unor aliaţi decât în aceea a unor supuşi.

[6] Καυκάσιος οὔρεος. Două manuscrise au Καυκάσιοιο οὔρεος. Aceste două manuscrise sunt cel din Cambridge şi cel din Viena, deşi mai jos imediat ele au Καυκάσιος pentru Καυκάσος.

[7] ἐς τοῦτο γὰρ τὸ οὖρος ὑπὸ Πέρσῃσι ἄρχεται. Traducerea literală ar fi: *până la muntele acesta se stăpâneşte subt Perşi*, adică până la şirul acesta de munţi se întinde dominaţia persană. Din fraza care urmează rezultă pentru mine că fraza aceasta are mai mult un sens restrictiv decât extensiv. Nu e: dominaţia Persilor se întinde până la şirul acesta de munţi, ci, dominaţia Persilor nu trece dincolo de limita acestor munţi. Iată pentru ce, ca să dau întreg sensul autorului, am intercalat cuvântul *numai* în traducere.—Faptul enunţat aci de Erodot e absolut exact şi linia munţilor Caucasi între Pontul Euxin şi Marea Caspică a arătat totdeauna extrema limită despre Nord a dominaţiunii persane. Această limită nu a fost depăşită decât mai târziu de Gangis, Chanul Tătarilor. — Clauza începând dela cuvintele acestea şi până la φροντίζει este pur parentetică şi de aceea în traducere am separat-o de rest prin baze parentetice.

τὰ δὲ πρὸς βορέην[1] ἄνεμον τοῦ Καυκάσιος Περσέων οὐδὲν ἔτι φροντίζει. Οὗτοι ὦν[2] δῶρα, τὰ ἐτάξαντο, ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ διὰ πεντετηρίδος ἀγίνεον, ἑκατὸν παῖδας καὶ ἑκατὸν παρθένους.[3] Ἀράβιοι δὲ χίλια τάλαντα ἀγίνεον λιβανωτοῦ ἀνὰ πᾶν ἔτος.[4] Ταῦτα μὲν οὗτοι[5] δῶρα πάρεξ τοῦ φόρου βασιλέϊ ἐκόμιζον.

cinii lor până la muntele Caucas au convenit singuri asupra darului lor; — căci (numai) până la muntele acesta se stăpâneşte de către Perşi; la miazănoapte de Caucas nimeni nu se mai preocupă de Perşi. — Aceştia, zic, aduc darurile pentru cari au convenit, şi anume, chiar şi în timpurile mele, la fiecare perioadă de cinci ani câte o sută de prunci şi o sută de fecioare. Arabii aduceau în fiecare an câte o mie de talanţi de tămâie. Acestea sunt darurile ce le aduceau regelui aceste (popoare) în afară de tribut.

98. Τὸν δὲ χρυσὸν τοῦτον τὸν πολλὸν[6] οἱ Ἰνδοί, ἀπ' οὗ τὸ ψῆγμα τῷ βασιλέϊ τὸ εἰρημένον κομίζουσι, τρόπῳ τοιῷδε κτέωνται. Ἔστι τῆς Ἰνδικῆς χώρης[7] τὸ πρὸς ἥλιον

98. Indienii îşi procură în chipul următor aurul acesta mult din care provine praful de aur destinat regelui şi despre care am vorbit (mai sus).

[1] βορέην. Unele ediţii, între cari aceea a lui Blakesey, au βορῆν. (Vezi vol. I, pag. 11, nota 3).

[2] οὗτοι ὦν. M'am servit în traducere de cuvântul *zic* pentru ὦν pentrucă leagă în limba noastră mai bine ca *deci* sau *dar* două clauze întrerupte printr'o parenteză lungă cum e aceea care precedă.

[3] ἑκατὸν παῖδας καὶ ἑκατὸν παρθένους. Băieţii probabil pentru a fi transformaţi în eunuci sau în servitori şi fecioarele pentru haremul regelui. Rassa de oameni locuind în vecinătatea munţilor Caucas a fost din vechime cunoscută ca cea mai frumoasă şi bine făcută din toate tipurile umane, de unde s'a şi numit rassa Europeană, rassa Caucasiană. Nu e de mirare dar ca Perşii să fi adus de acolo concubine pentru haremul regelui, cum aduce şi astăzi sultanul Turciei sclave şi femei pentru haremul lui din Caucas. Tinerii asemenea erau bine făcuţi şi solizi şi se zice că Mamelucii erau mai toţi bărbaţi cari au fost aduşi când erau băieţi tineri din Circasia şi din părţile mai aproape de frontiera rusească.

[4] λιβανωτοῦ. Cuvântul este semitic, dela *l'bona*, forma ebraică a numelui plantei care produce tămâia. Planta în sine este din familia coniferelor şi e cunoscută subt numele botanic de *Jumperus Lycia* sau *tharifera*.

[5] Ταῦτα μὲν οὗτοι. Unele ediţii au ταῦτα μὲν ὦν, ceeace poate e mai bine, dar manuscrisele toate şi toate ediţiile moderne cele mai bune au pe οὗτοι. Eu cred că nu poate fi îndoeală asupra sensului lui οὗτοι şi că el se referă la toate popoarele menţionate ca aducând daruri în natură.

[6] χρυσὸν τοῦτον τὸν πολλὸν. Vezi la Cap. 94 mai sus nota 1, pag. 224.

[7] τῆς Ἰνδικῆς χώρης. Prin India Erodot nu înţelege ţara căreia îi dăm astăzi numele acesta. El cunoşteà numai din auzite Asia până la fluviul

ἀνίσχοντα ψάμμος· τῶν γὰρ ἡμεῖς ἴδμεν, τῶν καὶ πέρι ἀτρεκές τι λέγεται, πρῶτοι[1] πρὸς ἠῶ καὶ ἡλίου ἀνατολὰς[2] οἰκέουσι ἀνθρώπων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ Ἰνδοί· Ἰνδῶν γὰρ τὸ πρὸς τὴν ἠῶ ἐρημίη ἐστὶ διὰ τὴν ψάμμον.[3] Ἔστι δὲ πολλὰ ἔθνεα Ἰνδῶν καὶ οὐκ ὁμόφωνά σφισι·[4] καὶ οἱ μὲν αὐτῶν νομάδες εἰσί, οἱ δὲ οὔ· οἱ δὲ ἐν τοῖσι ἕλεσι οἰκέουσι

In părţile despre Răsărit ale Indiei se întind (pustiuri de) nisip; căci din toată omenirea pe care o cunoaştem şi despre care se ştie cevà în mod precis, cei dintâi înspre Orient şi răsăritul soarelui din Asia sunt Indienii; căci partea despre Răsărit a Indiei este pustie din cauza nisipului. In India sunt neamuri multe şi nu vorbesc toate aceeaş limbă; şi unii

---

Indus şi pustiul din Rajputan, care se întinde pe malul stâng al cursului inferior al acestui fluviu precum şi pustiul din regiunea Sind până în Guzeratul şi Multan de astăzi şi cred că despre aceste regiuni nisipoase şi deşerte este vorba acì, aşà că Delhi erà limita extremă orientală a Indiei pentru el, şi el îşi închipuià probabil că toată partea orientală a Indiei erà asemenea compusă din pustiuri până la mare şi până în stepele Mongoliei. Aceasta este şi India proprie a Vendidadei, care se întindeà dincolo de şirul munţilor Himalaia şi până în desertul Cobi spre China. Despre marea peninsulă a Indiei Erodot nu pare a fi avut nici o cunoştinţă.

[1] πρῶτοι. Aceasta arată clar că Erodot nu cunoaşteà locuitori dincolo de India lui, prin urmare nu cunoşteà nimic nici despre Chinezi, nici dospre Japonezi, nici despre vreun alt popor din extremul Orient.

[2] πρὸς ἠῶ καὶ ἡλίου ἀνατολὰς. Avem πρὸς ἠῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολὰς.

[3] Ἰνδῶν γὰρ τὸ πρὸς τὴν ἠῶ ἐρημίη ἐστὶ διὰ τὴν ψάμμον. Aşà dar Erodot nu aveà nici o cunoştinţă despre munţii cei mai înalţi aì lumii, despre munţii Himalaia; în această privinţă Ctesias ştià mai mult ca el, căci vorbeşte despre munţii Indiei.

[4] Ἔστι δὲ πολλὰ ἔθνεα Ἰνδῶν καὶ οὐκ ὁμόφωνά σφισι. Asupra pasajului acesta Wilkinson are în lucrarea lui Rawlinson o notă foarte instructivă şi interesantă care merită să o dăm tradusă acì în întregul ei. El zice: »Rassele Indiene se presupune că s'au stabilit în India dejà din anul 1200 »înaintea erei noastre; aceasta este data care se da Vedelor, deşi nu toate par »a fi din aceeaş epocă. Unii limitează data lor la anul 880 înainte de Hristos. »Pornind din Asia centrală şi trecând prin Cabul, Indienii s'au aşezat pe ma»lurile Indusului (Sin-du, fluviul) şi s'au răspândit în Pan-jab (cele cinci flu»vii), de acolo s'au întins treptat la Sud şi în timpul lui Erodot ei robiseră »dejà multe din neamurile aborigene. — Limba Indienilor se deosebeşte mult »de aceea a aborigenilor şi raportul între limba sanscrită cu aceea a zendilor »din Persia precum şi cu aceea a Elenilor, a Germanilor şi a altor popoare »din Europa se acordă bine cu originea lor comună din Asia Centrală. Vedele »sunt scrise într'un dialect de o formă mai vechie decât cel sanscrit şi mai apro»piat de Zendul Avestei. — Aborigenii se mai găsesc în insula Ceylan precum »şi în părţile de Sud ale Indiei şi în regiunile de munte, şi moravurile lor ca »şi limba diferă de acelea ale Indienilor. Se crede că aceşti aborigeni sunt de »origine scitică şi dacă există, cum cred unii, o afinitate între limbajul lor şi »acela al semiţilor, acesta se datoreşte poate raportului lor cu limba originală »înaintea despărţirii ramurilor Ariene şi Semitice, cum e şi cazul cu limba »egipteană. Ei nu au caste, dar se bănueşte că această instituţie nu există nici »la Indieni la epoca când au cucerit India, ci au fost rezultatul acestei cuce»riri. Castele sunt pentru prima oară menţionate de Megastenes care a scris »la anul 302 înainte de Hristos«.

τοῦ ποταμοῦ[1] καὶ ἰχθύας[2] σιτέονται ὠμούς, τοὺς αἱρέουσι ἐκ πλοίων καλαμίνων[3] ὁρμεώμενοι·[4] καλάμου δὲ ἓν γόνυ πλοῖον ἕκαστον ποιέεται.[5] Οὗτοι μὲν δὴ τῶν Ἰνδῶν φορέουσι ἐσθῆτα φλοΐνην·[6] ἐπεὰν ἐκ τοῦ ποταμοῦ φλοῦν ἀμήσωσι[7] καὶ κόψωσι, τὸ ἐνθεῦτεν φορμοῦ τρόπον[8]

sunt nomazi, iar alţii nu; unii locuesc în bălţile fluviului şi mănâncă peştele crud pe care îl prind pornind pe vase făcute din trestie; fiecare vas este format din spaţiul unei singure încheieturi. Indienii aceştia poartă haine de rogoz; după ce bat şi taie rogozul din fluviu îl împletesc cum (se face) pentru

[1] τοῦ ποταμοῦ. Fluviul despre care e vorbă acì nu poate fi altul decât fluviul Indus, căci despre fluviul celălalt al Indiei, Ganges, Erodot nu avea nici o cunoştinţă; acela nu fu cunoscut de Elini decât în urma expediţiei lui Alexandru. (Vezi Strabon, XV).

[2] ἰχθύας. In textul lui Gaisford avem ἰχθῦς ca la Cap. 53 din Cartea IV, unde vezi vol. IV, pag. 73, nota 2. La Cap. 202 din Cartea I am scris ἰχθῦς pentrucă toate manuscrisele scriu astfel şi cred că Erodot a întrebuinţat ambele forme. — Peştele e foarte abundent şi astăzi la gura fluviului Indus şi mulţi Indieni trăesc din produsul acestui pescuit.

[3] πλοίων καλαμίνων. Se înţelege bărci făcute din trestie şi la Cap. 101 din Cartea V avem expresiă οἰκίαι καλαμίναι. Trestia despre care e vorbă acì este trestia uriaşă care creşte în aceste regiuni şi care servă la mai multe uzuri, trestia cunoscută în deobşte subt denumirea de *Bambu*.

[4] ὁρμεόμενοι. Wesseling propune ὁρμευόμενοι, dela ὁρμεύειν, a prinde cu undiţa, sau Pauwin ὁρμιόμενοι, dar aceasta nu-şi are locul căci în general peştele acesta nu se prinde cu undiţa ci cu plasa. Verbul vine dela ὁρμῶμαι, indicând procedare sau repezire. Sensul este că pescarii procedă sau ies pe bărcile acestea ca să prindă peşte.

[5] καλάμου δὲ ἓν γόνυ πλοῖον ἕκαστον ποιέεται. Cuvier afirmă că uneori o trestie de bambu are 60 de picioare înălţime, aşà că dela un nod al trestiei la celălalt e lungimea suficientă pentru o luntre mică în care să se puie un om sau doi. Pliniu în *Istoria naturală* are la Cap. XVI, § 36, un pasaj care seamănă acestuia şi probabil că s'a inspirat chiar din Erodot, el zice: »Arundini quidem Indicæ arborea altitudo; navigiorumque etiam vicem præstant, si credimus, singula internodia«; asemenea tot acelaş autor şi tot în Istoria lui naturală la Cap. VII, § 36, zice: »Arundines tantæ proceritatis ut »singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant. Multas ibi »quina cubita constat longitudine excedere«.

[6] Οὗτοι μὲν δὴ τῶν Ἰνδῶν φορέουσι ἐσθῆτα φλοΐνην. Adjectivul φλοΐνη vine dela φλέως san φλοῦς, iarbă acuatică din care se fac rogojini, coşniţe şi alte împletituri de cari se servă ţăranii pentru a aşterne pe jos sau a acoperì ceeace voesc să apere de umezeală. Bine uscate la soare asemenea împletituri pot face o haină bună care rezistă de minune la umezeală. — După ἐσθῆτα unele manuscrise au τε, altele au ἥν care atunci se raportă la καταπλέξαντες şi atunci trebue înlocuit punctul şi virgula după φλοΐνην printr'o simplă virgulă,

[7] ἀμήσωσι. Unele ediţii, între cari şi aceea a lui Creutzer au vocea medie ἀμήσωνται. Am preferit verbul activ care figurează în majoritatea manuscriselor şi care pare mai naturală.

[8] φορμοῦ τρόπον. In chip de coşniţă, adică în modul cum se împleteşte pentru facerea unei coşniţe de rogojină. Găsim expresiă aceasta în Pausanias (VIII, 22, § 4). Bähr traduce »corbis ad instar«.

καταπλέξαντες, ὡς θώρηκα ἐνδυνέουσι.[1]

99. Ἄλλοι δὲ τῶν Ἰνδῶν πρὸς ἠῶ οἰκέοντες τούτων νομάδες εἰσί, κρεῶν ἐδεσταὶ ὠμῶν· καλέονται δὲ Παδαῖοι.[2] Νομαίοισι δὲ τοιοισίδε[3] λέγονται χρᾶσθαι. Ὅς ἂν κάμῃ τῶν ἀστῶν, ἤν τε γυνὴ ἤν τε ἀνήρ, τὸν μὲν ἄνδρα ἄνδρες οἱ μάλιστά οἱ ὁμιλέοντες κτείνουσι, φάμενοι αὐτὸν τηκόμενον τῇ νούσῳ τὰ κρέα σφίσι διαφθείρεσθαι.[4] Ὁ δὲ ἄπαρνός ἐστι μὴ μὲν νοσέειν, οἱ δὲ οὐ συγγινωσκόμενοι[5] ἀποκτείναντες κατευωcoşniţe şi se îmbracă cu el ca cu un pieptar.

99. (Mai sunt) alţi Indieni cari locuesc la Răsărit de aceştia şi cari sunt nomazi şi mâncători de carne crudă; ei se numesc Padei. Se zice că moravurile lor sunt cele următoare. Dacă cinevà dintre ei se îmbolnăveşte, fie el bărbat, fie femeie, (ei ieau următoarele măsuri), pe bărbat îl ucid cei din sexul lui cu cari a fost el mai mult în contact, zicând că dacă

[1] ἐνδυνέουσι. Manuscrisul din Cambridge, zis sancroftian are ἐνδύνουσι adoptat şi de Creutzer.

[2] Παδαῖοι. Toate părerile cari s'au emis pentru a determinà care e poporul la care Erodot face aluzie, nu sunt bazate decât pe nişte pure presupuneri, aşà că e imposibil a ajunge la un rezultat pozitiv sau cel puţin satisfăcător în privinţa aceasta. Tot ce putem face este a da seamă de ele, cu toate că chiar aceasta e de puţin folos când ne gândim că Erodot însuş nu ştie unde locuià acest popor, ci repetă numai un ecou de svon care a ajuns până la urechile lui totdeauna gata să asculte cevà sensaţional sau misterios. Iată dar diferitele păreri cari au fost emise în această privinţă: Larcher şi Rennel cred că Padeii şi Gangarii sunt două denumiri ale unuia şi aceluiaş popor, numele derivând dela râul Ganges care în limba industană se numeşte Gangas şi în cea sanscrită Pada. Vincent pretinde că sunt o rassă din munţii despre Tartaria; de altă parte Heeren e de idee că locuiau în regiunea numită astăzi Guzerat, la Răsărit de gurile fluviului Indus unde se află un râu numit Padar; alţii iar zic că ar fi vorba de coasta Pariahilor al căror nume ar fi derivând dela cuvântul *Pad*, care în limba sanscrită însemnează *picior*, fiindcă această castă despreţuită ar fi ieşit din piciorul lui Brahma. Singurul autor clasic care îi menţionează este Tibul în versurile următoare:

»Impie nec sævis celebrans convivia mensis
»Ultima vicinus Phoebo tenet arva Padæus«
IV, 1. v 144.

Blakesley crede că canibalismul atribuit acestui popor provine mai mult din doctrina metempsicozei decât dintr'o stare de sălbăticie.

[3] Νομαίοισι δὲ τοιοισίδε. Am scris τοιοισίδε cum am făcut şi la Cap. 26 din Cartea IV. Unele ediţii şi manuscrise au τοιοῖσδε. Sunt şi ediţii cu Νόμοις în loc de Νομαίοισι, dar cuvântul nu se poate aplică la un popor barbar cum e acesta.

[4] σφίσι διαφθείρεσθαι Va fi stricată pentru uzul lor; în alte cuvinte că ei n'ar puteà s'o mănânce. Bähr interpretează fraza întreagă, »dicentes, »illum tabescentun morbo suam ipsium carnem corrumpere indeque ipsis gu»standi cupidis corruptam præbere«. — Textul aldin şi câtevà manuscrise au διαφθείρειν, iar restul între cari manuscrisele cele două din Florenţa au διαφθείρεσθαι adoptat de toate cele mai bune ediţii moderne.

[5] οἱ δὲ οὐ συγγινωσκόμενοι. Bähr traduce »non concedentes hoc« id »est non agnoscentes quod morbo se laborare negat«. (Vezi Cartea I, Cap. 216;

χέονται. Ἢν δὲ γυνὴ κάμῃ, ὡσαύτως αἱ ἐπιχρεώμεναι[1] μάλιστα γυναῖκες ταὐτὰ τοῖσι ἀνδράσι ποιεῦσι. Τὸν γὰρ δὴ ἐς γῆρας ἀπικόμενον θύσαντες κατευωχέονται. Ἐς δὲ τούτου λόγον[2] οὐ πολλοί τινες αὐτῶν ἀπικνέονται· πρὸ γὰρ τοῦ[3] τὸν ἐς νοῦσον πίπτοντα πάντα κτείνουσι.

l-ar prăpădi boala, carnea (lui) pentru ei ar fi pierdută. El tăgăduește (și susține) că nu e nici un bolnav, ei însă neadmițând (aceasta) îl omoară și îl mănâncă prăznuind. Dacă este o femeie care se îmbolnăvește, tot astfel femeile cari îi sunt mai amice procedează (cu dânsa) la fel cum (procedează) bărbații. Pe acela din ei care ajunge la bătrânețe, (ei) îl sacrifică și îl mănâncă prăznuind. Puțini însă ajung să se pună această chestiune în discuție; căci înainte de aceasta ucid (pe om) când cade bolnav.

100. Ἑτέρων δέ ἐστι Ἰνδῶν ὅδε ἄλλος τρόπος· οὔτε κτείνουσι οὐδὲν

100. La alții dintre Indieni există (cu totul) alt sistem: ei

Cartea IV, Cap. 26; Cartea V, Cap. 86 și 94 și Cartea VI, Cap. 61 și 140). — Martius (*Über den Rechtsurstand d. Ureinwohner Brazil*, pag. 73), vorbește de un obiceiu similar ca răspândit între locuitorii originari din Brazilia. Asemenea călătorul Marco Polo (*Călătorii*, pag. 610), în ediția Tischendorf spune că »locuitorii din Dragoian (insula Sumatra), au acest obiceiu când vreun membru din familia lor se îmbolnăvește. Rudele bolnavului chiamă pe fermecător ca să examineze simptomele și să declare dacă el se va vindecă sau nu.... Dacă fermecătorul declară că nu, ei atunci chiamă niște persoane speciale pentru aceasta și cari operează cu dexteritate, ca să astupe gura pacientului până îl sufocă. Aceasta odată făcut ei taie cadavrul în bucăți spre a fi gătit de mâncare și odată gătit se adună rudele și benchetuesc pe el mâncându-l fără a lăsă măduva din oase«. E interesant să compari acest pasaj cu textul nostru.

[1] ἐπιχρεώμενοι. Este acì de observat că mai sus când e vorba de relațiile între bărbați autorul nostru se servă de expresia οἱ ὁμιλέοντες, care implică daraveri de afaceri, acì când e vorbă de femei relațiile fiind mai mult de amiciție sau de servicii mutuale avem participiul ἐπιχρεώμενοι, care indică îndatoriri de o parte și de alta. Prepoziția ἐπὶ denotă reciprocitate de multe ori când ea intră în compunerea unui verb și acì avem un caz care indică relațiuni de servicii reciproce. Am crezut dar bine de a traduce prin cuvântul amice.

[2] Ἐς δὲ τούτου λόγον. Bähr traduce latinește: »in ejus rationem« și interpretează »ad eam scilicet senectutem«. Nu mă satisface însă această explicație care ar fi bună dacă am aveà λόγου în loc de λόγον. Explicația lui Blakesley e mult mai bună. El zice »puțini ajung să vie chestie despre aceasta, adică ajung să se discute dacă sunt destul de bătrâni ca să fie sacrificați sau nu.

[3] πρὸ γὰρ τοῦ. Manuscrisul sancroftian din Viena și cel din Cambridge au τούτου în loc de τοῦ și această variantă e adoptată și de Bekker. — Avem însă πρὸ τοῦ necontestat la Cap. 122 din Cartea I, mai sus la Cap. 62 din Cartea aceasta și la Cap. 55 și 75 din Cartea V.

ἔμψυχον,[1] οὔτε τι σπείρουσι, οὔτε οἰκίας νομίζουσι ἐκτῆσθαι· ποιηφαγέουσι[2] δὲ· καὶ αὐτοῖσί ἐστι ὅσον κέγχρος τὸ μέγαθος ἐν κάλυκι, αὐτόματον ἐκ τῆς γῆς γινόμενον·[3] τὸ συλλέγοντες, αὐτῇ τῇ κάλυκι[4] ἕψουσί τε καὶ σιτέονται. Ὃς δ' ἂν ἐς νοῦσον αὐτῶν πέσῃ, ἐλθὼν ἐς τὴν ἔρημον κέεται· φροντίζει δὲ οὐδεὶς οὔτ' ἀποθανόντος οὔτε κάμνοντος.[5]

101. Μίξις δὲ τούτων τῶν Ἰνδῶν τῶν κατέλεξα πάντων ἐμφανὴς

nu ucid nici o fiinţă cu vieaţă, nu seamănă şi nu au obiceiul să zidească case; ei mănâncă zarzavaturi; în ţara lor există (o plantă) care creşte dela sine din pământ, (având sămânţa) de mărimea (bobului) de meiu şi într'o calice; pe aceasta ei o culeg, o fierb cu calice cu tot, şi o mănâncă. Acela dintre ei care se îmbolnăveşte pleacă în pustietate şi se culcă jos; despre morţi şi despre bolnavi nu se preocupă nimeni.

101. La toţi Indienii aceia despre cari am vorbit, relaţiile

[1] οὔτε κτείνουσι οὐδὲν ἔμψυχον. Brahminii au o deosebită oroare de a distruge vieaţa, asemenea au şi Mahratii din India. Probabil că e vorbă de asemenea secte, în toate cazurile de Budişti, cari şi ei sunt vegetarieni, nu poate să fie chestie pentru simplul motiv că Gaumata-Budha a trăit cu 40 de ani numai înaintea lui Erodot, aşà că credinţele lui nu avuseră timpul să se întindă şi religia Budistă nu a prins consistenţă decât mult timp după moartea lui Erodot. Budismul nu a început să se desvolte decât după începutul erei creştine, în Sudul Indiei şi mai cu osebire în insula Ceylan.

[2] ποιηφαγέουσι. Vezi mai sus la Cap. 25 unde este întrebuinţat iar verbul acesta.

[3] ὅσον κέγχρος τὸ μέγαθος ἐν κάλυκι, αὐτόματον ἐκ τῆς γῆς γινόμενον. S'a crezut de mulţi comentatori că e vorbă acì de planta orezului care este baza hranei Indienilor, dar descrierea nu corespunde de loc cu orezul, mai întâiu fiindcă boaba orezului e mult mai mare ca o boabă de meiu (κέγχρος), apoi orezul nu creşte într'o calice. Alţii au crezut că e vorbă de nalbă (hibiscus) care are diferite specii din cari unele se mănâncă în India când floarea şi sămânţà din calice sunt încă foarte crude. Aceasta însă nu se poate zice că constitue baza hranei. Adevărul este că Erodot vorbeşte de popoare dincolo de limita cunoştinţelor lui şi poate prea bine să confunde descrierile ce le-a auzit ale unor plante diferite, nalba şi orezul. — Fraza aceasta e foarte eliptică şi a trebuit să adaug cuvinte multe în traducere ca să suplinesc lipsurile şi s'o fac dela prima vedere inteligibilă şi clară. Cuvintele ce le-am suplinit sunt logiceşte incontestabile, căci κέγχρος care e sămânţà de meiu deoarece numai sămânţà unei plante poate fi conţinută într'o calice adică în partea in formă de potir care susţine corola sau floarea propriu zisă.

[4] αὐτῇ τῇ κάλυκι. Multe ediţii, între cari aceea a lui Long şi Macleane urmând textul colegiului Emmanuel la Cambridge omit articolul τῇ pentru cuvântul că nu există în nici un manuscris în clauza care precedă. M'am conformat, reţinându-l, cu marea majoritate a manuscriselor şi cu textele manuscrise cele mai bune.

[5] φροντίζει δὲ οὐδεὶς οὔτ' ἀποθανόντος οὔτε κάμνοντος. Aceasta seamănă mult cu obiceiurile sectei asiatice din India zisă *Iogi*. Dar încă odată nu putem preciză asupra unor chestiuni aşà de confuze chiar în mintea autorului.

ἐστι, κατάπερ τῶν προβάτων·[1] καὶ τὸ χρῶμα φορέουσι ὁμοῖον πάντες καὶ παραπλήσιον Αἰθίοψι.[2] Ἡ γονὴ δὲ αὐτῶν, τὴν ἀπίενται ἐς τὰς γυναῖκας,[3] οὐ κατάπερ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἐστὶ λευκή, ἀλλὰ μέλαινα, κατάπερ τὸ χρῶμα·[4] τοιαύτην δὲ καὶ Αἰθίοπες ἀπίενται θορήν.[5] Οὗτοι μὲν τῶν Ἰνδῶν ἑκαστέρω τῶν Περσέων οἰκέουσι καὶ πρὸς νότου ἀνέμου·[6] καὶ Δαρείου βασιλέος οὐδαμὰ ὑπήκουσαν.

102. Ἄλλοι δὲ τῶν Ἰνδῶν Κασπατύρῳ τε πόλι καὶ τῇ Πακτυϊκῇ χώρῃ[7] εἰσὶ πρόσουροι, πρὸς ἄρ-

sexuale se petrec în public, ca la vite; toţi au aceeaş coloare ca a Etiopienilor. Sperma lor, pe care o introduc în femeie, nu este ca a altor bărbaţi, albă, ci neagră ca şi coloarea (lor proprie); tot aşà spermă emit şi Etiopienii. Aceşti Indieni locuesc departe de Perşi şi în direcţia Sudului; şi nu dau nici un fel de ascultare regelui Dariu.

102. Un alt neam de Indieni locuesc în apropierea oraşului Caspatira şi a Pactiicei, ei tră-

[1] προβάτων. In sensul mai larg de vite în care e luat cuvântul acesta la Cap. 133 din Cartea I, unde vezi vol. I, pag. 239, nota I, şi Cartea II, Cap. 41. — Obiceiuri similare sunt atribuite Masageţilor la Cap. 216 din Cartea I.

[2] τὸ χρῶμα φορέουσι ὁμοῖον πάντες καὶ παραπλήσιον Αἰθίοψι. De unde rezultă că Etiopienii nu erau negri şi încă mai puţin Egiptenii cari sunt mai la Nord şi mai puţin expuşi la soare, ceeace o şi spune Erodot la Cap. 104 din Cartea II. (Vezi vol. II, pag. 267, nota 6).

[3] τὴν ἀπίενται ἐς τὰς γυναῖκας. Această frază, deşi există în toate manuscrisele, constitue un detaliu inutil şi indecent, de aceea se bănue că ar fi fost intercalat nerozeşte la o dată anterioară manuscriselor existente, de vreun copist de prost gust.

[4] ἀλλὰ μέλαινα, κατάπερ τὸ χρῶμα. Aceasta este o eroare fiziologică din cele mai neexplicabile pe cari le-a comis autorul nostru şi Aristotele deneagă faptul în mod categoric în două pasaje din scrierile lui. (Vezi *Hist. Animal.*, III, 22, şi *Gener. Animal.*, II, 2).

[5] θορήν. Acest substantiv, care este identic ca sens cu γονὴ de mai sus, e câte odată masculin şi am avut τοῦ θοροῦ la Cap. 93 din Cartea II; Aristotele şi Plutarch întrebuinţează forma femenină θορὴ.

[6] Οὗτοι μὲν τῶν Ἰνδῶν ἑκαστέρω τῶν Περσέων οἰκέουσι καὶ πρὸς νότου ἀνέμου. Porţiunea Indiei care ar corespunde mai bine cu această indicaţie ar fi aceea cunoscută astăzi subt numele de Scindia şi mai ales partea de pe malul drept al fluviului Indus în partea inferioară a cursului său. Rennel conchide din aceasta că Dariu nu a stăpânit din India decât partea bazinului fluviului Indus, şi că limita despre Răsărit a lui era pustietatea Registan în partea despre Apus a provinciei Rhadjputan. Despre rest nu ştia nimic decât din svonuri vage. (Vezi Rennel, *Geografia lui Erodot*, pag. 309).

[7] Κασπατύρῳ τε πολι καὶ τῇ Πακτυϊκῇ χώρῃ. Mai toţi cari au comentat pasajul acesta au căzut de acord în a recunoaşte că prin oraşul Caspatira se înţelege oraşul Cabul de astăzi. Numele mai corect este Caspapiros şi e şi acela pe care il dă Ecateu precum ne-o afirmă Stephan din Bizanţiu care spune: »Κασπάπυρος· πόλις Γανδαρικὴ, Σκυθῶν ἀκτή. Ἑκαταῖος Ἀσίᾳ«. Numele Caspapuros însemnă în limba locală *Cetatea Caspiilor* şi erà numele vechiu al oraşului Cabul şi nu Caşiapapuros care însemnă *Cetatea Caşiilor* şi erà numele vechiu al Caşmirului. In realitate Erodot greşeşte poziţia geografică a acestui oraş care nu e situat pe fluviul Indus, ci pe malul unui râu tributar al Indusului.—Intru cât priveşte acum regiunea Pactiică, ea e astăzi reprezen-

κνου τε καὶ βορέω[1] ἀνέμου κατοικημένοι τῶν ἄλλων Ἰνδῶν, οἳ Βακτρίοισι παραπλησίην ἔχουσι δίαιταν. Οὗτοι[2] καὶ μαχιμώτατοί εἰσι Ἰνδῶν, καὶ οἱ[3] ἐπὶ τὸν χρυσὸν στελλόμενοι εἰσὶ οὗτοι· κατὰ γὰρ τοῦτό ἐστι ἐρημίη διὰ τὴν ψάμμον.[4] Ἐν δὴ ὧν τῇ ἐρημίῃ ταύτῃ καὶ τῇ ψάμμῳ γίνονται μύρμηκες, μεγάθεα ἔχοντες κυνῶν μὲν ἐλάσσονα, ἀλωπέκων δὲ μέζονα.[5] Εἰσὶ γὰρ

esc mai la Nord decât (toți) Indienii ceilalți și moravurile lor se aseamănă cu acelea ale Bactrienilor. Ei sunt cei mai răsboinici dintre Indieni și sunt aceia cari se trimit să aducă aurul: căci în părțile acestea e situată regiunea (care e) stearpă din cauza nisipului. In pustiurile și în nisipurile acestea sunt niște furnici de o dimensie mai

tată prin partea nordestică a Afganistanului. Afganii despre Răsărit se intitulează și astăzi *Paktûn* și cei despre Apus *Paștûn*. La Cap. 44 din Cartea IV, cetatea Caspatira și cu țara Pactiică sunt iar asociate împreună, dar e clar că Pactiica aceasta din textul nostru și aceea dela Cap. 44 din Cartea IV, nu este Pâctiica menționată mai sus la Cap. 93; aceea dela Cap. 93 din Cartea aceasta eră situată în Armenia, pe când aceasta eră în Afganistan, aproape de malurile Indusului. Ei poate sunt reprezentați prin Afrezii moderni de pe frontiera Anglo-afgană de astăzi. Pentru Pactii cei din Armenia vezi mai sus nota 6, pag. 219. La Cap. 67 din Cartea VII, Pacticii menționați acolo figurează după Caspii și Zarangiani ca făcând parte din armata lui Xerxes și după modul cum descrie Erodot îmbrăcămintea lor, ar rezultă că țara lor e friguroasă și muntoasă, ceeace ar indică poate mai mult părțile de munte ale Armeniei. Dar, cum am spus mai sus la nota 6 dela pag. 219, Erodot trebue să fi făcut o confuzie de nume între Pactii aceștia din Afganistan și poporul din Armenia căruia îi dă acelaș nume.

[1] βορέω. Unele ediții au βορέεω.

[2] οὗτοι. E foarte curios că Erodot tace asupra numelui acestui popor. Pliniu spune că se numiau Darzi; alții îi numesc Darazi. In poema indiană *Mahabharata* se vorbește de un neam de oameni Darada; dar acì avem a face cu simple presupuneri.

[3] οἱ. Omis în câtevà ediții.

[4] ἐρημίη διὰ τὴν ψάμμον. Nu poate fi vorbă acì decât de pustiul Cobi. Maltebrun (*Nuvelles annales de voyages*, vol. II, pag. 323), spune că munții din vecinătatea pustiului acestuia sunt auriferi pentrucă apele cari curg de acolo spre Buchara au fărămituri și praf de aur.

[5] μύρμηκες, μεγάθεα ἔχοντες κυνῶν μὲν ἐλάσσονα, ἀλωπέκων δὲ μέζονα. Ori cât ar părea de absurdă această afirmare a autorului nostru, nu trebue să o tratăm ca o pură invenție a lui sau a aceluia care i-a repetat ceeace el ne-a transmis. Trebue să fie o bază pe care s'a ridicat această legendă, căci Erodot nu e singurul care să ne spue acest lucru și autori nu mai puțin eminenți și sinceri ca Megasthene (*Fragm.*, 39): Dion (*Or.*, XXXV, pag. 436); Pliniu (*Hist. Nat.*, XI, 56); Elian (*Hist. An.*, III, 4), s'au lăsat a fi și ei înșelați și să devie și ei ecoul unui asemenea basm. Nu numai atât, dar Presbiter Johan, scriitor din secolul al 12-lea al erei noastre, într'o epistolă a lui relativă la minunile Indiei, conținută în manuscrisul cunoscut subt numele de Codex Misinonsis și citat de Bähr zice: »In quadam provincia nostra, sunt formicæ »in magnitudine catulorum, habentes septem pedes et alas quattuor. Istæ for»micæ ab occasu solis ad ortum morantur sub terra et fodiunt purissimum au»rum tota nocte — quærunt victum suum tota die. — In nocte autem veniunt »homines de cunctis civitatibus ad colligendum ipsum aurum et imponunt ele»phantibus, — Quando formicæ sunt supra terram, nullus ibi audet accedere, »propter crudelitatem et ferocitatem ipsorun«. Nearch (*Arrian Ind*, 15), afirmă

αὐτῶν καὶ παρὰ βασιλέϊ τῶν Περσέων,[1] ἐνθεῦτεν θηρευθέντες. Οὗτοι ὦν οἱ μύρμηκες, ποιεύμενοι οἴκησιν ὑπὸ γῆν, ἀναφορέουσι τὴν ψάμμον, κατάπερ οἱ ἐν τοῖσι Ἕλλησι μύρμηκες, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον· εἰσὶ δὲ καὶ τὸ εἶδος ὁμοιότατοι οὗτοι.[2] Ἡ δὲ ψάμμος ἡ ἀναφερομένη ἐστὶ χρυσῖτις. Ἐπὶ δὴ ταύτην τὴν ψάμ-

mică ca a cânelui, dar mai mare ca a vulpei. Câtevà din ele se găsesc la regele Perşilor, prinse la vânătoare în acele locuri. Furnicile acestea dar, după ce îşi fac locuinţă subt pământ, ridică grămezi de nisip în chipul şi în felul cum fac furnicile din Elada; şi la fel au o

că a văzut chiar pieile acestor insecte colosale. In timpuri chiar aşà de recente ca anul 1559, autorul De Thou (*Istoria Contimporană*, Cap. XXIV), spune că Şahul Persiei ar fi trimis ca dar Sultanului Suleiman al II-lea, »formicam Indicam, canis mediocris magnitudine, animal mordax et sævum«. — Un lucru înainte de toate trebue înlăturat şi aceasta este că animalul care a creat întâiu legenda aceasta ar fi fost o insectă; trebue să fi fost un cuadruped al cărui nume local seamănă cu acela dat furnicilor şi să fi produs astfel o confuzie; alţii sunt de părere că ar fi fost un animal care ar fi oarecum asociat cu furnicile, cum ar fi de pildă furnicarul (Manis pentedactyla al lui Lineu şi Pengolinul lui Buffon), care se hrăneşte excluziv din furnici. Animalul acesta e în adevăr cevà mai mare ca o vulpe şi îşi face găuri în nisipurile din şesurile Indiei de Nord şi se găseşte în vecinătatea cuiburilor de furnici cari sunt în India foarte mari; el se vâră foarte repede subt pământ când se crede observat sau în pericol, scobind o gaură foarte repede cu picioarele lui dinainte. Strabon descrie mirmacul ca un fel de şacal şi nu e imposibil ca numele să fie local. Mir în limba persică însemnează furnică şi în multe dialecte asiatice însemnează un animal sălbatic oarecare şi a fost dat uneori hienei. O explicaţie dată de Wilson atribue originea legendei faptului că în şesurile Tibetului acelaş cuvânt (pipilica) însemnează şi furnică şi aur, şi că numele acesta s'a dat metalului preţios adunat în Tibet pentrucă se crede că furnicile scormonesc nisipul şi aduc aurul la suprafaţă. (*Journal of Asiatic Society*, vol. XIII, pag. 177 şi 143). Ori cum o fi Erodot nu trebue acuzat acì cum îl acuză unii critici de a născocì o absurditate. Ctesias atribue grifonilor rolul pe care îl dă Erodot acestor furnici. — In loc de ἀλωπέκων textul lui Blakesley are ἀλωπέκεων. Am scris astfel cum am scris şi la Cap. 67 din Cartea II, unde însuş textul lui Blakesley are ἀλωπέκων.

[1] Εἰσὶ γὰρ αὐτῶν καὶ παρὰ βασιλέϊ τῶν Περσέων. Adică erau păstrate în parcurile sau în grădinile regale împreună cu alte animale sălbatice şi acolo regele îşi făceà plăcerea de a le vânà. — In loc de τῶν Bekker acordă cu βασιλέϊ şi are τῷ. Toate manuscrisele însă acordă cu Περσέων.

[2] εἰσὶ δὲ καὶ τὸ εἶδος ὁμοιότατοι οὗτοι. Am urmat acì textul aldin care e şi acela al lui Long şi Macleane din lucrarea lui Blakesley, fiindcă acì ne pierdem în diversitatea variantelor pe cari le întâlnim în diferitele manuscrise şi ediţii. Unele manuscrise pe cari le urmează Gaisford şi Creutzer omit pe οὗτοι, altele înlocuesc pe οὗτοι prin αὐτοί, altele omit pe καί, altele în fine omit pe τὸ, şi de acì rezultă o mulţime de combinaţii de tot felul, cari toate însă nu alterează sensul. Blakesley crede că textul aldin precum l-am reprodus acì este cel corect dar că întreaga clauză a fost deplasată din poziţia ei originală care ar fi fost imediat după ἀλωπέκων δὲ μέζονα. Dion Chrisostom (*Or.*, XXXV), pare a fi avut o ediţie a scrierilor lui Erodot în care clauza aceasta nu erà unde ne-o prezentă astăzi manuscrisele pe cari le posedăm, căci el zice acolo având fără îndoeală pasajul acesta în mintea lui, despre furnicile acestea »οὗτοι δὲ εἰσι ἀλωπέκων μείζονες, τἆλλα δὲ ὅμοιοι τοῖς παρ' ὑμῖν«. Dacă punem clauza acolo unde crede Blakesley că a fost dela început, impresià ar fi aceea pe care a avut-o Dion.

μον στέλλονται ἐς τὴν ἐρῆμον οἱ Ἰνδοί, ζευξάμενος ἕκαστος καμήλους τρεῖς, σειρηφόρον μὲν ἑκατέρωθεν ἔρσενα παρέλκειν, θήλεαν δὲ ἐς μέσον·[1] ἐπὶ ταύτην δὲ αὐτὸς ἀναβαίνει, ἐπιτηδεύσας ὅκως ἀπὸ τέκνων ὡς νεωτάτων ἀποσπάσας ζεύξῃ·[2] αἱ γάρ σφι κάμηλοι ἵππων οὐκ ἔσσονες[3] ἐς ταχύτητά[4] εἰσι χωρὶς δὲ ἄχθεα δυνατώτεραι πολλὸν[5] φέρειν.

mare asemănare (cu acestea din urmă). Nisipul (acesta) ridicat este aurifer. După nisipul acesta se duc Indienii în pustietate, înhămând împreună fiecare din ei trei cămile, în dreapta şi în stânga (două animale) bărbăteşti, pe cari le mână cu hăţuri, iar la mijloc partea femeiască; pe aceasta (din urmă) o încalecă (Indianul) potrivind aşà ca să se serve de una pe care a despărţit-o de curând dela feţii ei; căci cămilele lor, subt punctul de vedere al iuţelii nu sunt inferioare cailor, afară de aceasta sunt mai tari în a suportà poveri grele.

103. Τὸ μὲν δὴ εἶδος ὁκοῖόν τι ἔχει ἡ κάμηλος, ἐπισταμένοισι τοῖσι Ἕλλησι οὐ συγγράφω· τὸ δὲ μὴ ἐπιστέαται[6] αὐτῆς, τοῦτο φράσω. Κάμηλος ἐν τοῖσι ὀπισθίοισι σκέλεσι ἔχει τέσσερας μηροὺς καὶ

103. Cam ce fel de aparenţă prezentă cămila, deoarece Elinii o cunosc, eu nu o voiu descrie; voiu vorbì (numai) de acelea ce (ei) nu (le) ştiu despre dânsa. Cămila are, la picioarele dinapoi, patru oase femoriale şi pa-

[1] σειρηφόρον μὲν ἑκατέρωθεν ἔρσενα παρέλκειν, θήλεαν δὲ ἐς μέσον. Prin σειρηφόρον se înţelege animalul care e condus cu hăţuri, adică înhămat. Imi închipuiu acì două cămile bărbăteşti înhămate la dreapta şi la stânga omului ce conduce, iar la mijloc între aceste animale cămila femeiască liberă pe care omul se ţine călare ca să conducă această echipă extraordinară. Bähr explică astfel acest pasaj în latineşte: »tres quisque camelos ita jungunt, »ut marem funalem utrimque collocent, qui a latere trahant, feminam vero »mediam inter hos ponant hanc vero ipse conscendit quam ab recentissime natis »suis avulsam ut jungat operam dedit«. — Mai sus la Cap. 85, avem θηλέων ἵππων cum avem acì θήλεαν deoarece în limba elină nu există cuvânt deosebit pentru a[a] desemnà nici o iapă, nici partea femeiască a cămilei.

[2] ζεύξῃ. Unele ediţii au ζεύξει, ceeace nu e corect deoarece e subjunctivul după ὡς. Vezi la vol. II, pag. 308, nota 7, unde avem un subjunctiv după ὅκως pe care iar unele ediţii l-au transformat greşit în indicativ.

[3] ἔσσονες. Editia lui Blakesley are ἧσσονες, atât acì cât şi mai jos la Cap. 105.

[4] ταχυτῆτα. Accentuat în unele ediţii ταχύτητα.

[5] πολλὸν. Omis în unele ediţii, altele au πολλῷ, adică *cu mult*.

[6] ἐπιστέαται. Pentru ἐπίστανται, subiectul fiind οἱ Ἕλληνες subtînţeles. Tot aşà avem δυνέαται la Cap. 142 din Cartea II, unde vezi vol. II, pag. 384. nota 3 şi tot ἐπιστέαται la Cap. 2 din Cartea aceasta.

γούνατα τέσσερα·[1] τὰ δὲ αἰδοῖα διὰ τῶν ὀπισθίων σκελέων πρὸς τὴν οὐρὴν τετραμμένα.[2]

104. Οἱ δὲ δὴ Ἰνδοὶ τρόπῳ τοιούτῳ καὶ ζεύξει τοιαύτῃ χρεώμενοι ἐλαύνουσι ἐπὶ τὸν χρυσόν, λελογισμένως ὅκως ἂν καυμάτων τῶν θερμοτάτων ἐόντων ἔσονται ἐν τῇ ἁρπαγῇ·[3] ὑπὸ γὰρ τοῦ καύματος οἱ μύρμηκες ἀφανέες γίνονται ὑπὸ γῆν. Θερμότατος δέ ἐστι ὁ ἥλιος τούτοισι τοῖσι ἀνθρώποισι τὸ ἑωθινόν,[4] οὐ κατάπερ τοῖσι ἄλλοισι μεσαμβρίης, ἀλλ' ὑπερτείλας μέχρις[5] οὗ ἀγορῆς διαλύσιος.[6] Τοῦ-

tru genuchi; părțile ei genitale se află între picioarele dinapoi și întoarse spre coadă.

104. In modul acesta dar și cu atelagiul acesta se duc Indienii să caute aurul, calculând să fie la pradă atunci când arșița e mai intensă; căci furnicile se fac nevăzute subt pământ când e arșiță. In localitățile acelea soarele arde mai tare dimineața, dar nu ca în alte locuri la amiazi, ci când se ridică sus (puțin) și până la ora spartului târgului. La

[1] Κάμηλος ἐν τοῖσι ὀπισθίοισι σκέλεσι ἔχει τεσσεράς μηροὺς καὶ γούνατα τέσσερα. A. H. Sayce, care e câte odată sever cu Erodot când îl găsește în defect, observă aci cu o notă de ironie că nu e de mirare ca Elinii să fi ignorat faptul acesta pentru motivul foarte simplu că faptul nu e adevărat. Și în adevăr faptul e cu totul inexact, căci cămila are exact același număr de oase la picior ca și calul, lucru pe care l-a recunoscut și Aristotele (*Hist. Animal.*, II, 1). La cămilă ca și la cal, fiecare picior e compus din patru oase unite prin trei încheieturi, și din aceste trei încheieturi numai adevăratul genuchiu care e cevă mai aparent la cămilă decât la alte animale cuadrupede din cauza înălțimii osului copsal are aparență de genuchiu. Eroarea lui Erodot se explică foarte lesne prin faptul că la cămilă încheietoarea care corespunde cu genuchiul nostru e mai vizibilă decât e la cai sau la boi unde e ascuns aproape subt pielea panticelor. Să nu uităm că ceeace pare a fi genuchiul, la picioarele din napoi la cal sau la bou nu corespunde cu genuchiul nostru ci cu încheietoarea dela picior sau glesnă; astfel fiind cămila pare a avea doi genuchi, pe acela îngenuche ea când se lasă jos pentru a fi încărcată, cealaltă încheietură e numai încheietura dela picior.—Prin μηροὺς autorul înțelege osul femurului.

[2] τὰ δὲ αἰδοῖα διὰ τῶν ὀπισθίων σκελέων πρὸς τὴν οὐρὴν τετραμμένα. Cămila aparține la clasa retromingenților și urinează între picioarele dinapoi.

[3] λελογισμένως ὅκως ἂν καυμάτων τῶν θερμοτάτων ἐόντων ἔσονται ἐν τῇ ἁρπαγῇ. Această frază, curioasă ca construcție e tradusă de către Bähr »temporis ratione ita inita, ut, quando æstus maxime furit, aurum rapient«. Un manuscris care e în biblioteca națională din Paris are subjunctivul ἔσωνται în loc de ἔσονται. Pentru o construcție ὅκως similară cu aceasta vezi mai sus la Cap. 36 »ὅκως μή σε ἀποστήσονται Πέρσαι«, unde însă majoritatea manuscriselor are subjunctivul ἀποστήσωνται. (Vezi nota 8, pag. 86. Multe ediții foarte bune, cum e aceea a lui Gaisford, omit pe ἂν.

[4] Θερμότατος δέ ἐστι ὁ ἥλιος τούτοισι τοῖσι ἀνθρώποισι τὸ ἑωθινόν. τούτοισι τοῖσι ἀνθρώποισι, pentru oamenii aceștia cu sensul de în localitatea aceasta. Se înțelege că afirmația aceasta e tot așà de fantastică ca și întreaga istorie a acestor furnici gigantice, căci e imposibil oriunde ca căldura soarelui să fie mai intensă dimineața decât în mijlocul zilei. — Xenofon se servă și el de expresiă τὸ ἑωθινὸν pentru a indică ora dimineții (*Hellen.*, I, 1, § 4).

[5] μέχρις. In ediția lui Creutzer μέχρι.

[6] μέχρις οὗ ἀγορῆς διαλύσιος. Ora când se sparge târgul; acesta

τον δὲ τὸν χρόνον καίει πολλῷ μᾶλλον ἢ τῇ μεσαμβρίῃ τὴν Ἑλλάδα, οὕτως ὥστ' ἐν ὕδατι λόγος αὐτούς ἐστι βρέχεσθαι τηνικαῦτα.[1] Μεσοῦσα δὲ[2] ἡ ἡμέρη σχεδὸν παραπλησίως καίει τούς τε ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τοὺς Ἰνδούς.[3] Ἀποκλινομένης δὲ τῆς μεσαμβρίης,[4] γίνεταί σφι ὁ ἥλιος κατάπερ τοῖσι ἄλλοισι ὁ ἑωθινός· καὶ τὸ ἀπὸ τούτου ἐπιὼν ἐπὶ μᾶλλον[5] ψύχει, ἐς ὃ ἐπὶ δυσμῇσι ἐὼν καὶ τὰ κάρτα ψύχει.[6]

ora aceea (soarele) arde mult mai tare decât la amiazi în Elada, aşà că (locuitorii) sunt siliţi atunci să se ude cu apă. Când ziua ajunge la jumătate, căldura la Indieni este cam aceeaş ca în alte locuri. După aceea însă, când soarele se lasă jos după amiazi, el devine cum e în alte locuri (soarele) cel de dimineaţă; de atunci încolo (temperatura se răceşte mai mult până ce la sfârşitul (soarelui) se lasă frig de tot.

însemnează ora 11 înainte de amiazi când s'au terminat toate daraverile în piaţă. (Vezi vol. II, pag. 465, nota 2. Vezi asemenea vol. IV, pag. 266, nota 3).

[1] ὥστ' ἐν ὕδατι λόγος αὐτούς ἐστι βρέχεσθαι τηνικαῦτα. Verbul βρέχεσθαι vrea să zică a fi udat sau a se uda cu apă. Acì e chestie de udătură cu apă, fie prin scăldare, fie prin stropeală, aşà că foarte greşit se interpretează de unii că Erodot a înţeles acì că pielea se udă de sudoare. Deşi această interpretare e patronată de o autoritate nu mai puţin serioasă decât aceea a marelui editor şi comentator Schweighäuser, totuş prefer interpretarea lui Larcher »pendant ce temps là ils se tiennent dans l'eau«, sau a lui Miot »ils sont obligés de se jeter de l'eau pour se rafraichir«. Nu cred necesar în traducere să specificăm modul udării ci numai faptul, cum şi face Erodot.

[2] δὲ. Există ediţii cu δὴ în loc de δὲ.

[3] Μεσοῦσα δὲ ἡ ἡμέρη σχεδὸν παραπλησίως καίει τούς τε ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τοὺς Ἰνδούς. Traducerea textuală a frazei acesteia ar fi: »Când ziua se face jumătate, (soarele) arde pe Indieni cam în acelaş mod cum (arde) pe alţi oameni.

[4] Ἀποκλινομένης δὲ τῆς μεσαμβρίης. Mai jos la Cap. 114, avem identic aceeaş expresie pe care cu drept cuvânt o consideră ca curioasă, căci sensul literal este: *când mijlocul zilei se lasă jos;* μεσαμβρίη este indicaţia unei ore sau epoci a zilei, aşà că nu se poate zice, strict vorbind, că ora sau timpul zilei se lasă jos, s'ar puteà zice numai de astrul zilei care la amiazi, după ce a atins punctul cel mai înalt la care ajunge, începe să se lase jos până atinge orizontul şi dispare subt el. Acì dar timpul zilei e luat prin asociaţiune de idei pentru soare, căci timpul sau ora e indicată prin mişcarea aparentă ce o face soarele în spaţiu; analogia se explică dela sine. Se înţelege că am tradus liber pentru a da un sens clar şi logic frazei. — Două manuscrise au ἀποκλιναμένης în loc de ἀποκλινομένης. M'am ţinut de textul lui Creutzer care scrie tot aşà mai jos la Cap. 114 şi 181 din Cartea IV, unde iarăş avem verbul acesta.

[5] ἐπὶ μᾶλλον. Mai mult, nu ἔτι μᾶλλον (şi mai mult), care figurează în unele ediţii. Tot aşà avem ἐπὶ μᾶλλον la Cap. 94 din Cartea I şi la Cap. 181 din Cartea IV.

[6] ἐς ὃ ἐπὶ δυσμῇσι ἐὼν καὶ τὰ κάρτα ψύχει. Ca să ne explicăm mai bine de unde provin aceste afirmări fantastice şi falşe ale lui Erodot, trebue să ţinem seamă de mai multe concepţiuni false în materie de cosmografie cari erau înrădăcinate în mintea Elinilor în timpul lui şi cari au rămas curente până în evul de mijloc când Copernic cel dintâiu a trasat calea pentru descoperirea adevărului. Ca toţi Elinii, Erodot credeà, deoarece nu cunoşteà nici forma pământului nici mişcarea lui de rotaţiune, că ora erà comună pentru tot

105. Ἐπεὰν δὲ ἔλθωσι ἐς τὸν χῶρον οἱ Ἰνδοὶ ἔχοντες θυλάκια,[1] ἐμπλήσαντες ταῦτα τῆς ψάμμου τὴν ταχίστην ἐλαύνουσι ὀπίσω. Αὐτίκα γὰρ οἱ μύρμηκες ὀδμῇ, ὡς δὴ λέγεται ὑπὸ Περσέων,[2] μαθόντες διώκουσι· εἶναι δὲ ταχυτῆτα οὐδενὶ ἑτέρῳ ὁμοῖον, οὕτω ὥστε, εἰ μὴ προλαμβάνεν τοὺς Ἰνδοὺς τῆς ὁδοῦ[3] ἐν ᾧ τοὺς μύρμη-

105. După ce sosesc Indienii în localitatea (unde se găseşte aurul), având saci (cu ei), umplând acestia cu nisip, fug înapoi cât se poate de repede. Căci furnicile imediat, aşà spun Perşii, încunoştinţate după miros, se ieau după dânşi; căci subt punctul de vedere al iu-

universul, căci nu posedau anticii nici ceasoarnice cronologice nici mijloace repezi de comunicaţie, nici firul telegrafic care să poată divulgà faptul că pe când erà dimineaţa în Grecia, erà aproape amează în India şi încă noapte la Coloanele lui Ercule. Un alt fapt important care explică şi mai bine cele relatate în capitolul acesta de Erodot şi tratate aşà de sever de unii comentatori mai sceptici decât mine asupra bunei credinţe a autorului nostru este faptul că Erodot consideră pământul ca o suprafaţă plană şi cerul ca o boltă concavă despre pământ, judecà în faptă după aparenţa ce ne produce bolta cerească când ne aflam pe mare sau pe o întindere de pământ care ne permite să vedem orizontul liber, iluzie optică naturală produsă prin faptul că o sferă al cărei centru suntem noi formează limita noastră vizuală; aşà fiind dar pentru Erodot carele vedeà că soarele se ridică la răsărit pe bolta aceasta şi trece apoi sus peste capul lui ca să se scoboare iar la pământ în spre apus i se părea că dimineaţa spre răsărit soarele e aproape de tot de pământ, că îl atinge chiar şi că prin urmare pentru oamenii cari locuiau la răsărit, cum erau Indienii, dimineaţa trebuià să fie o căldură teribilă, că la amează soarele se depărtà de Indieni fiindcă erà mai departe de orizontul lor şi că seara pentru acelaş motiv erà de tot frig »ἐπὶ δυσμῇσι ἐὼν καὶ τὰ κάρτα ψύχει«. Aşà dar se explică bine cum credeà Erodot că dimineaţa ardeà soarele în India mai tare decât arde în Grecia la ameazi şi seara erà acolo frig de tot. De sigur că pentru motivul invers el credeà că pentru omenirea situată la apusul lumii cunoscute de el trebuià să fie frig dimineaţa, potrivit la amiazi şi căldură mare seara când soarele erà pentru Elini pe orizontul apusean. Că acest din urmă fenomen erà credinţa la Greci şi la Romani o arată scriitorul Posidonius (*apud Strabonem*, III, 1), care spune că soarele când apuneà pe Oceanul Apusean (Atlantic) făceà un sgomot ca cum ar fi un fier roşu care intră în apă. Avem aceeaş credinţă exprimată de Juvenal (XIV, v. 280).

». . . . . sed longe Calpe relicta
»Audiet Herculeo stridentem gurgite solem.«

La acesta trebue adăugat un fapt real care fără îndoeală a venit şi a confirmat opinia că seara erà frig în India şi anume faptul că căldura cea mare în timpul zilei vara produce la sfinţitul soarelui o aşà evaporaţie încât efectul este des de a scădeà temperatura pe sol aproape la 0, fenomen care face ca serile de vară în India, după o zi de căldură tropicală să fie foarte periculoasă mai ales pentru Europei neobicinuiţi cu aşà schimbări brusce de temperatură.

[3] θυλάκια. Cuvântul întrebuinţat mai sus la Cap. 46, este un sac de piele în general şi uneori de lână ca desagii ţăranilor noştri.

[4] ὡς δὴ λέγεται ὑπὸ Περσέων. Vezi vol. I, pag. 174, nota 4, asupra pasajului »ὡς ὧν Περσέων μετεξέτεροι λέγουσι«.

[5] εἰ μὴ προλαμβάνειν τοὺς Ἰνδοὺς τῆς ὁδοῦ. In ediţia lui Long şi Macleane, ordinea acestor cuvinte este schimbată şi cetim εἰ μὴ προλαμβάνειν τῆς ὁδοῦ τοὺς Ἰνδούς. — Bähr traduce latineşte: ut nisi Indi viam præciperent.

κας συλλέγεσθαι, οὐδένα ἂν σφέων ἀποσώζεσθαι. Τοὺς μέν νυν ἔρσενας τῶν καμήλων (εἶναι γὰρ ἔσσονας[1] θεῖν[2] τῶν θηλέων) καὶ παραλύεσθαι, ἐπελκομένους οὐκ ὁμοῦ ἀμφοτέρους·[3] τὰς δὲ θηλέας, ἀναμιμνησκομένας τῶν ἔλιπον τέκνων,

ţelii (ele) nu au seamăn, aşà că dacă Indienii nu ar luà-o (bine) înainte pe drum pe când furnicile se adună, nici unul din ei nu ar scăpà cu vieaţă. Acum, cămilele de sexul bărbătesc, — cari la fugă sunt infe-

[1] ἔσσονας. In textul lui Sayce precum şi în acela al lui Longe şi Maaleane găsim ἧσσονας. (Vezi mai sus nota 6 dela pag. 222.

[2] θεῖν. In unele ediţii vechi dăm de forma necontractată ionică θέειν, patronată de Bredoviu.

[3] καὶ παραλύεσθαι, ἐπελκομένους οὐκ ὁμοῦ ἀμφοτέρους. Din cauza diferitelor interpretări cari s'au dat verbelor παραλύεσθαι şi ἐπελκομένους s'au pus diferite moduri de a traduce aceste cuvinte. E dubios dacă παραλύεσθαι se aplică la forţele de rezistenţă ale animalului sau la legăturile de fringhie cu cari erau conduse cămilele acestea, cari serviau de hăţuri şi al căror uz e implicat în sensul cuvântului σειριφόρον dela Cap. 102 de mai sus. In primul caz am traduce »puterile lor li se îmmoae«, în cel de al doilea caz »se liberează de legăturile lor«. De altă parte ἐπελκομένους a fost înţeles iar în diferite sensuri, unii cred că însemnează a fi târîţi, adică deşi osteniţi acești cămiloi erau obligaţi sau târîţi să meargă înainte fiidcă erau ţinuţi de hăţuri; acesta ar fi sensul strict al verbului ἐπέλκεσθαι aşà cum îl găsim întrebuinţat de Erodot la Cap. 113 mai jos şi la Cap. 13 din Cartea V. La Cap. 203 din Cartea IV avem iar ἐπελκομένους aplicat unor oameni târîţi sau conduşi fiindcă erau prea slabi să meargă singuri; acì eu cred că e nu numai aceasta, dar încă şi separarea de restul echipei, adică părăsirea pe drum după ce animalul obosit nu poate să mai ţie cu ceilalţi. (Vezi vol. IV, pag. 304, nota 2). Nu găsesc bună explicaţia latină a unui comentator din Iena »mares camelos, cum omnino feminis »sint impares currendo indeque deficiant lessine fiant sequi non posse eundem »ac feminam cursum, sed utrumque trahi«. Dacă prin »utrumque trahi« se înţelege că animalul e târît unul de o parte, altul de altă parte, prefer interpretarea franceză a lui Miot »ils sont obligés de lâcher les deux chameaux, »non pas à la fois, mais l'un après l'autre«. Eu cred că ἐπελκομένους nu trebue luat ca un verb pasiv ci ca un verb personal şi că prin urmare trebue să traducem »se târăsc«. Strict vorbind o aşà traducere se depărtează de gramatică, dar mi se pare că aceasta a fost idea autorului. — Conjuncţiunea καὶ care acì e inutilă lipseşte în două manuscrise, am măntinut-o însă fiindcă există în toate ediţiile moderne cele mai autorizate. Nu ar fi de mirare ca textul să fi fost alterat în clauza aceasta şi ca textul original să fi găsit παραλύεσθαι καὶ ἐπέλκεσθαι οὐκ ὁμοῦ τῇ θηλέῃ, adică tărăgăniau îndărăt neputând ţineà acelaş pas ca cămiloaica. Am tradus οὐκ ὁμοῦ ἀμφοτέρους prin »întâiu unul, apoi celălalt«, care se potriveşte mai bine cu modul cum am interpretat pasajul, sensul literal ar fi »nu de o potrivă unul cu altul«, sau, »nu în mod egal amândoi«. La prima vedere nu pare a există nici un raport între acest detaliu despre iuţeala şi rezistenţa la fugă a cămiloilor comparat cu puterea de rezistenţă a cămiloaicei şi între găsirea aurului în nisip cărat de aceste furnici, căci detaliul despre iuţeală şi despre sleirea puterilor cămiloilor nu pare a conduce la nimic. E o lacună care trebue suplinită pentru a legà relaţia cu acest detaliu şi unora li se pare că autorul a voit să spună că Indienii, ca să câştige timp după ce furnicile acestea gigantice au pornit pe urma lor lasă cămilele bărbăteşti obosite să rămână unul câte unul în urmă pentru ca furnicile să-i mănânce, pe când ei îşi urmează drumul înainte pe cămiloaicele mai agere îmboldite de dorul puilor lor. Cred însă că Erodot voeşte numai să spue că Indienii cunoscând slăbiciunea cămiloilor cari puteau să-i lase în drum luau precauţiunea de a luà cămiloaice cu pui de cămilă lăsaţi acasă pentru ca în drumul lor pentru

ἐνδιδόναι μαλακὸν οὐδέν.[1] Τὸν μὲν δὴ πλέω τοῦ χρυσοῦ οὕτω οἱ Ἰνδοὶ κτῶνται, ὡς Πέρσαι φασί· ἄλλος δὲ σπανιώτερός ἐστι ἐν τῇ χώρῃ ὀρυσσόμενος.[2]

rioare acelora de sex femeiesc,— pierd (puterile lor) şi rămân înapoi, întâiu unul, apoi celălalt; cămiloaicele însă, aducându-şi aminte de feţii pe cari i-au lăsat (acasă), nu o lasă de loc mai moale. In modul acesta, după spusele Perşilor, îşi procură Indienii cea mai mare parte din aurul (lor); mai e şi o cantitate mai mică care se scoate prin săpături în localitate.

106. Αἱ δ' ἐσχατιαί κως τῆς οἰκουμένης τὰ κάλλιστα[3] ἔλαχον κατάπερ ἡ Ἑλλὰς τὰς ὥρας πολλόν τι κάλλιστα κεκραμένας ἔλαχε.[4] Τοῦτο μὲν γάρ, πρὸς τὴν ἠῶ[5] ἐσχάτη τῶν οἰκεομένων ἡ Ἰνδικὴ ἐστι,

106. Regiunile extreme ale universului posedă cele mai bune produse întocmai cum posedă Grecia cu mult cea mai bine temperată climă. In adevăr, precum am spus puţin mai sus,

feţi să fugă repede înapoi acasă. Nu cred că trebue suplinit altcevà. Dacă e aşà, aceasta seamănă cu precauţiunile ce spune călătorul Marco Polo că le ieau Turcomanii când pornesc ca să prade pe vecinii lor. (Vezi *Călătoriile lui Marco Polo*, pagina 745).

[1] ἐνδιδόναι μαλακὸν οὐδέν. La Cap. 51 mai sus avem identic aceeaş expresie care seamănă mult cu expresià noastră »a o lăsà mai moale« de care mă şi servesc acì în traducerea acestui pasaj.

[2] ἄλλος δὲ σπανιώτερός ἐστι ἐν τῇ χώρῃ ὀρυσσόμενος. Rawlinson observă acì că în munţii Altai se văd urme de exploatări vechi de mine de aur; Tibetul şi Bokhara asemenea posedă vine de aur şi, în general, întreagă regiunea aceasta a Asiei centrale e auriferă.

[3] τὰ κάλλιστα. Tot ce e mai bun adică produsele cele mai bune, cum ar fi metale preţioase, producte, animale şi vegetale.

[4] κατάπερ ἡ Ἑλλὰς τὰς ὥρας πολλόν τι κάλλιστα κεκραμένας ἔλαχε. ὥρας e luat în acelaş sens ca la Cap. 142 şi 149 din Cartea I, (vezi vol. I, pag, 253, nota 3); asemenea la Cap. 77 din Cartea II, adică in sens de climă rezultând din anotimpuri. Erodot acì spune că Grecia se bucură de clima cea mai frumoasa din lume şi la Cap. 142 din Cartea I, spune că Ionia se bucură de acest privilegiu; nu văd acì o contrazicere cum face Blakesley, căci cred că Ἑλλὰς e luat într'un sens mai larg şi cuprinde nu numai Grecia propriu zis dar şi Asia mică şi tot cuprinsul localităţilor unde se vorbià limba elină. Aristotele (*Politic.*, VII, 6), repetă şi el afirmarea lui Erodot şi merge mai departe ca el, susţinând că Grecia e aşà privilegiată pentrucă ocupà geograficeşte centrul universului: »τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὥσπερ μεσεύει κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει, καὶ γὰρ ἔνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστι«. El uità că fiecare popor e centrul lumii pe care o cunoaşte. — In loc de κεκραμένας, Dietsch scrie κερκημένας, care însă nu se justifică prin nici un text manuscris. Acest participiu pasiv e dela verbul κεράω, amestec, sau temperez din idea că amestecând apă cu vin îl temperezi sau îi reduci puterea, deci aplicat la climă însemnează o climă dulce sau temperată.

[5] ἠῶ. Unele ediţii, între cari aceea a lui Tauchnitz din Lipsca şi a lui Long şi Macleane au ἕω care e o formă atică de care nu se servă autorul nostru.

ὥσπερ ὀλίγον πρότερον[1] εἴρηκα· ἐν ταύτῃ τοῦτο[2] μὲν τὰ ἔμψυχα τετράποδά τε καὶ τὰ πετεινὰ[3] πολλῷ μέζω ἢ ἐν τοῖσι ἄλλοισι χωρίοισί ἐστι, πάρεξ τῶν ἵππων· τοῦτο δὲ ἐσσοῦνται ὑπὸ τῶν Μηδικῶν, Νισαίων δὲ καλευμένων ἵππων·[4] τοῦτο δὲ χρυσὸς ἄπλετος[5] αὐτόθι ἐστί, ὁ μὲν ὀρυσσόμενος,[6] ὁ δὲ καταφορεύμενος ὑπὸ ποταμῶν,[7] ὁ δέ, ὥσπερ ἐσήμηνα,[8] ἁρπαζόμενος. Τὰ δὲ δένδρεα τὰ ἄγρια αὐτόθι φέρει καρπὸν εἴρια, καλλονῇ τε προφέροντα καὶ ἀρετῇ τῶν ἀπὸ τῶν ὄΐων·[9] καὶ ἐσθῆτι οἱ Ἰνδοὶ ἀπὸ τούτων τῶν δενδρέων χρέωνται.[10]

India este ultima ţară locuită în direcţia răsăritului; acolo vieţuitoarele cuadrupede şi sburătoare sunt mult mai mari ca în alte locuri, exceptându-se caii; aceştia sunt întrecuţi de (caii) cei din Media, cunoscuţi subt numele de cai niseeni; mai produce (India) şi o cantitate mare de aur, parte din ea săpată (din pământ), parte cărată de fluvii, parte răpită în chipul pe care l-am descris. Apoi acolo copacii sălbatici au ca rod lână, mai frumoasă şi de calitate superioară aceleia de oaie ; şi Indienii întrebuinţează (lâna) aceasta vegetală pentru vestminte.

---

[1] ὀλίγον πρότερον. Vezi mai sus Cap. 98.

[2] πετεινὰ. Ediţiile menţionate la nota 5, pag. 244 mai sus scriu πετηνὰ. Afirmarea din text e cu totul inexactă, putem zice chiar că vitele cornute sunt mai mici în India decât în Europa; cât pentru pasări nu e încă o diferenţă între pasările de acelaş fel.

[3] Τοῦτο. In unele ediţii τούτῳ.

[4] Νισαίων δὲ καλευμένων ἵππων. Unele manuscrise au Νησαίων care e şi ortografia întrebuinţată de Strabon (XI, 7). Regiunea aceasta este menţionată în inscripţia dela Behistun (Coloana I, 13, § 11), subt forma Nisaia şi erà situată în vecinătatea imediată a satului Behistun sau Beşitun şi posedà subt poalele munţilor întinderi frumoase pentru păşunatul şi creşterea cailor. Erodot la Cap. 40 din Cartea VII, vorbeşte iar de câmpia Niseană şi de mărimea rassei de cai care se creşteà acolo. După inscripţia dela Behistun Smerdis Magul sau Gomates fu ucis în provincia Nisea, lângă vechea capitală a Mediei, Egbatana, aşà că localitatea aceasta aveà celebritatea ei istorică. Astăzi regiunea aceasta face parte din provincia persană numită Luristan.

[5] ἄπλετος. Acest adjectiv, care indică o mare cantitate şi care se aplică la aur, în Cap. 14, 50 şi 215 din Cartea I, e exagerat, căci India nu produceà aur în mare cantitate. Nu e de comparat cu ceeace produce California, Peru sau Australia.

[6] ὁ μὲν ὀρυσσόμενος. Aurul exploatat din mine despre care s'a vorbit mai sus, vezi nota 2 dela pag. 244.

[7] ὁ δὲ καταφορεύμενος ὑπὸ ποταμῶν. Fragmentele mici ale acestui metal preţios cărat de ape prin pustiul Cobi.

[8] ἐσήμηνα. Unele ediţii au ἐσήμανα.

[9] καρπὸν εἴρια, καλλονῇ τε προφέροντα καὶ ἀρετῇ τῶν ἀπὸ τῶν ὄΐων. Acì nu incape nici o îndoeală că e vorbă de bumbac. Expresià elină seamănă mult cu numele prin care Germanii desemnează bumbacul, *Baumwolle* (lână din arbori). Avem şi noi un exemplu paralel în cuvântul untdelemn. La Cap. 47 mai sus Erodot iar menţionează bumbacul pe care îl numeşte εἴριον ἀπὸ ξύλου.

[10] ἐσθῆτι οἱ Ἰνδοὶ ἀπὸ τούτων τῶν δενδρέων χρέωνται. Mai jos la Cartea VII, Cap. 65, autorul nostru vorbeşte iar de îmbrăcămintea de

107. Πρὸς δ' αὖ μεσαμβρίης ἐσχάτη. Ἀραβίη τῶν οἰκεομένων χωρέων[1] ἐστί· ἐν δὲ ταύτῃ λιβανωτός[2] τέ ἐστι μούνῃ χωρέων πασέων φυόμενος, καὶ σμύρνη,[3] καὶ κασίη,[4] καὶ κιννάμωμον,[5] καὶ λήδανον.[6] Ταῦτα πάντα, πλὴν τῆς σμύρνης, δυσπετέως κτέωνται[7] οἱ Ἀράβιοι. Τὸν μέν γε λιβανωτὸν συλλέγουσι,

107. In direcţia despre miazăzi Arabia este cea din urmă ţară locuită; ea e singura din toate ţerile care produce tămâie, smirnă, casia, scorţişoară şi ledan. Acestea toate, afară de smirnă, Arabii şi le procură cu greutate. Tămâia ei o obţin afumând cu stiraxul pe

bumbac a Indienilor: »Ἰνδοὶ δὲ εἵματα μὲν ἐνδεδυκότες ἀπὸ ξύλων πεποιημένα«. Schlegel crede că bumbacul a fost introdus din India în Persia şi apoi adoptat pretutindeni ca materie textilă. — In loc de χρέωνται unele ediţii, cum e aceea a lui Creutzer, au χρέονται, cum au mai jos la capitolul următor κτέονται în loc de κτέωνται. Această ortografie e bazată numai pe autoritatea manuscrisului din Paris.

[1] χωρέων. Nu e corectă varianta χωρίων care figurează în unele ediţii vechi.

[2] λιβανωτὸς. Tămâia care se arde în bisericile şi înaintea icoanelor noastre este un residuu inferior al tămâii. S'a vorbit la vol. II, pag. 219, nota 5, de această gumă care se extrăgeà din coniferul Juniperus thurifera, originar probabil din Arabia, cuvânt pentru care Virgil vorbind de acest copac spune (*Georg.*, II, vers 117)

»Solis est thurea virga Sabæis«.

Numele *libán* dat în Arabia acestui product de unde derivă şi numele grecesc modern λιβάνη, se pretinde de unii că derivă dela numele muntelui Liban, unde iar creşte acest copăcel. Eu cred mai mult că ambele nume au o origine comună semitică, rădăcina *lebu* însemnând alb. In limba Ebraică *lebu* însemnează lapte. Numele Liban ar fi însemnând muntele alb, fiindcă e acoperit de zăpadă, întocmai cum s'a dat numele de Mont Blanc muntelui celui mai înalt din Europa. Guma pură a tămâii e albă şi se poate ca să se fi dat acestei substanţe din cauză că e albă. Coniferul thurifer care produce tămâia creşte şi în India în destul de mare cantitate între Sene şi Nagpur, substanţa pe care o ardem în bisericele noastre este o calitate inferioară şi mai ieftină care se aduce din Siria unde e cunoscută subt numele de Bokhûr-el-bur.

[3] σμύρνη. Despre această substanţă s'a vorbit la nota 2, pag. 219, vol. II.

[4] κασίη. Vezi vol. II, pag. 219, nota 3.

[5] κιννάμωμον. Acest produs, ca şi casia, provine mai mult din Sudul Indiei şi mai ales din insula Ceylan. Este scoarţa copacului laurus cianamomum.

[6] λήδανον. Mai departe, la Cap. 112, autorul spune că Arabii îi mai ziceau şi λάδανον, este exudatul aromatic şi vâscos al plantei *cistus ladaniferus* sau *creticus*. Această plantă creşte mult în insula Cipru, în insula Creta, în Portugalia, în Spania, în Sudul Franţei şi în insulele Arhipelagului, aşà că Erodot exagerează când spune că Arabia posedà monopolul acestor producte aromatice. Este varietatea cea mai frumoasă de cistus, foile sunt lamentate, lucii pe faţa superioară şi acoperite cu un fel de bumbac subţire pe partea de dedesubt, florile sunt mari, albe şi izolate.

[7] κτέωνται. Vezi mai sus nota 9, pag. 245. — Arabii aduceau în Egipt substanţe aromatice pe cari şi le procurau în ţara lor sau din extremul Orient; aceste substanţe, în general, de natură cleioasă sau reşinoasă, aveau mare căutare în Egipt fiindcă serviau pentru îmbălsămări. Aşà cetim în Biblie (*Genesa*, Cap. XXXVII, vers 25), că Ismaeliţii (Arabii) mergeau în Egipt având cămilele lor încărcate cu parfumuri, balsamuri şi smirnă.

τὴν στύρακα[1] θυμιῶντες[2] τὴν ἐς Ἕλληνας Φοίνικες ἐξάγουσι· ταύτην θυμιῶντες λαμβάνουσι.[3] Τὰ γὰρ δένδρεα ταῦτα τὰ λιβανωτοφόρα ὄφιες ὑπόπτεροι,[4] σμικροὶ[5] τὰ μεγάθεα,[6] ποικίλοι τὰ εἴδεα, φυλάσσουσι πλήθεϊ πολλοὶ περὶ δένδρον[7] ἕκαστον· οὗτοι οἵ περ ἐπ' Αἴγυπτον ἐπιστρατεύονται·[8] οὐδενὶ δὲ ἄλλῳ ἀπελαύνονται ἀπὸ τῶν δενδρέων ἢ τῆς στύρακος τῷ καπνῷ.

108. Λέγουσι δὲ καὶ τόδε Ἀράβιοι, ὡς πᾶσα ἂν γῆ ἐπίμπλατο[9] τῶν ὀφίων τούτων, εἰ μὴ γίνεσθαι[10] κατ' αὐτοὺς οἷόν τι κατὰ τὰς ἐχίδνας, care îl debitează Elinilor Fenicienii; arzând stiraxul, ei capătă (tămâia). Căci copacii aceştia cari produc tămâia sunt păziţi de (nişte) şerpi cu aripi, de talie mică, şi cu feţe multe, cari (stau) în număr mare împrejurul fiecărui copac; aceştia sunt şi cari se năpustesc asupra Egiptului; nimic nu (îi) depărtează dela copaci decât fumul stiraxului.

108. Arabii mai spun încă, că toată ţara (lor) s'ar umpleà cu şerpii aceştia dacă nu s'ar întâmplà cu ei cevà analog cu ceeace ştim că se întâmplă cu

[1] τὴν στύρακα. Aceasta este guma storax sau stirax. E o substanţă reşinoasă obţinută prin inciziuni practicate în coaja unui copăcel numit alibufier; e de o coloare roşcată şi când arde produce o flacără vie şi un fum aromatic. In medicină se întrebuinţează ca un stimulent. America produce stiraxul lichid cunoscut în comerţul englez subt numele de liquid amber (chihlibar lichid). — Articolul indică, că această substanţă erà considerată de Erodot ca cunoscută de cetitorii lui.

[2] θυμιῶντες. Insemnează acì: dând foc sau aprinzând pentru a produce fum, ca mai jos la Cap. 112, la Cap. 75 din Cartea IV, la Cap. 97 din Cartea VI şi la Cap. 99 din Cartea VIII.

[3] ταύτην θυμιῶντες λαμβάνουσι. Fraza eliptică în care se subtînţelege λιβανωτὸν după λαμβάνουσι ταύτην, adică στύρακα. Această frază e numai o repetiţie a celei precedente şi ne oferă un exemplu de obiceiul ce îl are autorul nostru de a se repetà uneori. E posibil ca asemenea repetiţii să rezulte dintr'o corectare a autorului care a uitat să şteargă fraza înlocuită, aşà că amândouă au rămas în text.

[4] ὄφιες ὑπόπτεροι. Vezi vol. II, pag. 192, nota 6.

[5] σμικροὶ. Vezi vol. I, pag. 10, nota 2. Acolo am stabilit ca regulă că de câte ori cuvântul care precedă acest adjectiv se termină cu o vocală, e mai bine a adoptà forma cu σ la început, adică σμικρὸς şi când ultima literă e un σ trebue scris μικρὸς, de aceea la Cap. 5 din Cartea I, unde acest cuvânt apare de trei ori, prima oară am scris μικροὶ, fiindcă e precedat de adverbul ὁμοίως. Iată de ce prefer acì forma σμικροὶ formei μικροὶ adoptată de textul lui Blakesley.

[6] μεγάθεα. Vezi vol. II, pag. 29, nota 7.

[7] δένδρον. Scris uneori δένδρεον.

[8] οὗτοι οἵ περ ἐπ' Αἴγυπτον ἐπιστρατεύονται. Adică şerpii cari sunt menţionaţi la Cap. 74 şi 75 din Cartea II. Unele ediţii, cum e aceea a lui Sayce, scriu într'un singur cuvânt οἵπερ în loc de οἵ περ; cele mai bune texte însă nu fac această contopire.

[9] ἐπίμπλατο. Vezi mai sus nota 1 dela pag. 206.

[10] εἰ μὴ γίνεσθαι. Mai sus la Cap. 105 avem o construcţie similară »εἰ προλαμβάνειν«.

νας ἠπιστάμην γίνεσθαι.[1] Καί κως τοῦ θείου ἡ προνοίη, ὥσπερ καὶ οἰκός ἐστι, ἐοῦσα σοφή,[2] ὅσα μὲν[3] ψυχήν τε δειλὰ καὶ ἐδώδιμα, ταῦτα μὲν πάντα πολύγονα πεποίηκε,[4] ἵνα μὴ ἐπιλίπῃ[5] κατεσθιόμενα, ὅσα δὲ σχέτλια καὶ ἀνιηρά, ὀλιγόγονα. Τοῦτο μέν, ὅτι ὁ λαγὸς ὑπὸ παντὸς θηρεύεται θηρίου καὶ ὄρνιθος καὶ ἀνθρώπου,[6] οὕτω δή τι[7] πολύγονόν ἐστι, ἐπικυΐσκεται[8] μοῦνον

năpârcile. Şi într'adevăr, pronia dumnezeească, care e înţeleaptă precum trebue să fie, a dispus ca acele (vieţuitoare) cari sunt fricoase şi cari se mănâncă, să fie toate foarte productive, pentrú ca nu cumvà, fiind toate mâncate, să ajungă să lipsească, iar acelea cari sunt agresive şi vătămătoare să se reproducă puţin. Astfel (de exemplu) pe

[1] εἰ μὴ γένεσθαι κατ' αὐτοὺς οἷόν τι κατὰ τὰς ἐχίδνας ἠπιστάμην γίνεσθαι. Fraza ca construcţie e foarte întortochiată şi cred că a fost la început o singură frază combinată cu cea următoare. Am reprodus acì textul aşà cum se prezentă el în majoritatea manuscriselor şi în textele cele mai bune. Textul lui Sancroft are καὶ τὰς în loc de κατὰ τὰς. S'au făcut chiar încercări de a restabilì textul, între altele aceea a lui Sennep care crede că textul original a fost »εἰ μὴ γίνεσθαι κατ' αὐτούς, οἷόν τι καὶ τῇσι ἐχίδνῃσι ἠπιστάμην γίνεσθαι κακῶς τοῦ θείου προνοίῃ, ὥσπερ καὶ οἰκός ἐστι, ἐοῦσῃ σοφῇ« s.c.l.

[2] τοῦ θείου ἡ προνοίη, ὥσπερ καὶ οἰκός ἐστι. Trebue să deosebim între τὸ θεῖον despre care vorbeşte autorul nostru la Cap. 32 din Cartea I şi la Cap. 40 din Cartea aceasta şi care este calificat de φθονερόν şi între ceeace Erodot numeşte τοῦ θείου ἡ προνοίη. τὸ θεῖον este divinitatea în sine pe care Elinii în genere nu o considerau ca totdeauna binevoitoare către om, în sensul că erà geloasă de orice fericire prea mare a omului, fiindcă numai ea aveà dreptul să fie perfect de fericită, perfect puternică şi stăpână peste tot; τοῦ θείου ἡ προνοίη este grijà părintească a divinităţii asupra naturii în genere creată de ea, este providenţa divină sau în limbajul sancţionat prin uz în biserica noastră »pronia cerească«. Omul, prin inteligenţa sa erà prea aproape de divinitate aşà cum o concepeau Elinii şi puteà rivalizà uneori cu ea până a deşteptà gelozia ei şi atunci τὸ θεῖον devenià φθονερόν; nu erà aşà cu restul naturii care nu puteà rivalizà cu divinitatea şi care aveà nevoie de protecţia divină. Doctrina proniei cereşti a fost patronată de Platon şi apoi de şcoala stoică. — Unii pretind că προνοίη erà unul din epitetele Minervei Atene, dar am văzut la vol. I, pag. 144, nota 2, că aceasta e o eroare pentru Ἀθήνη προνηΐη (πρὸ ναοῦ).

[3] ὅσα μὲν. Rău se adauge în unele ediţii γὰρ după cuvintele acestea.

[4] πεποίηκε. Unii scriu πεποίηκεν.

[5] ἐπιλίπῃ. Se găsesc ediţii cu ἐπιλίπηται.

[6] ὁ λαγὸς ὑπὸ παντὸς θηρεύεται θηρίου καὶ ὄρνιθος καὶ ἀνθρώπου. Observaţia aceasta o face şi Aelian (*Nat. animal.*, XIII, 11), unde acest autor spune că iepurele nu are odihnă, dar că e totdeauna cu grijă pentru el şi pentru puii lui, şi există un proverb chiar la Elini care ziceà λαγὼ βίον ζῆν, proverb pe care îl găsim într'un pasaj din Lucian (*Somn.*, § 9) şi care însemnà a duce o vieaţă plină de grijă. — Unele ediţii au forma ionică λαγωὸς în loc de λαγὸς.

[7] οὕτω δή τι. Mai sus la Cap. 12 ne întâlnim cu locuţiunea aceasta.

[8] ἐπικυΐσκεται. Avem verbul simplu κυΐσκεσθαι la Cap. 93 din Cartea II. Bähr dă latineşte sensul lui ἐπικυΐσκεται astfel: »superfetat, super priores fetus alio fetu gravide fit bestia, seu denuo concipit«. Faptul fizic în sine mi se pare foarte dubios, cu toate că precum observă Bähr, e sprijinit de o autoritate nu mai puţin recunoscută decât aceea a naturalistului Lineu care spune: »Lepus immensus parturitione per totam æstatem, superfœtatione haud rara«.

πάντων θηρίων· καὶ τὸ μὲν δασὺ τῶν τέκνων ἐν τῇ γαστρί, τὸ δὲ ψιλόν, τὸ δὲ ἄρτι ἐν τῇσι μήτρῃσι πλάσσεται, τὸ δὲ ἀναιρέεται.[1] Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτό ἐστι. Ἡ δὲ δὴ λέαινα, ἐὸν ἰσχυρότατον καὶ θρασύτατον,[2] ἅπαξ ἐν τῷ βίῳ τίκτει ἕν·[3] τίκτουσα γὰρ συνεκβάλλει τῷ τέκνῳ τὰς μήτρας.[4] Τὸ δὲ αἴτιον τούτου τόδε ἐστί· ἐπεὰν ὁ σκύμνος ἐν τῇ μήτρῃ ἐὼν ἄρχηται διακινεόμενος, ὁ δέ, ἔχων ὄνυχας θηρίων πολλὸν πάντων ὀξυτάτους, ἀμύσσει τὰς μήτρας· αὐξανόμενός τε δὴ πολλῷ μᾶλλον ἐσικνέεται

de o parte (e) iepurele, care e vânat de toate animalele, şi de păsări şi de om, acela e astfel de prolific (fiind) singurul animal care se suprafetează; căci în pântecele (iepuroaicei se pot găsi totodată) un şoldan cu blana completă, altul cu părul (încă) rar, altul deabia format în mitră, iar altul în curs de a fi conceput. Astfel dar e (animalul) acesta; pe de altă parte leoaica, care este (animalul) cel mai puternic şi cel mai îndrăzneţ, nu fată decât odată în vieaţa ei un singur puiu; şi aceasta pentrucă (leoaica) când fată, odată cu fătul (îşi) leapădă (şi) mitra. Şi acum iată cum se face aceasta: când puiul care se află în mitră începe să se mişte, acela, având unghii mult mai ascuţite decât oricare alt animal, sgârie mitra; cu cât însă creşte mai mare, o sgârie mai cumplit; şi venind momentul

[1] τὸ δὲ ἀναιρέεται. In sensul de a se concepe în care Erodot întrebuinează verbul acesta şi la Cap. 69 din Cartea VI, precum şi Ateneu, Eustatie şi alţii. Intr'o traducere română publicată de Iorga după un manuscris din 1645, găsit în mânăstirea Coşula, găsesc curioasa traducere »altul se omoară«. Evident că traducătorul nu şi-a dat seamă de sens.

[2] θρασύτατον. Reputaţia leului ca animal curagios şi îndrăzneţ a scăzut mult de când vânători ca Gérard, Gordon Cumming şi exploratori ca Livingstone au făcut cunoştinţă mai de aproape cu această fiară. Totuş leul e foarte îndrăzneţ când e împins de foame sau când e vorba de apărarea puilor lui. — Avem aci neutrul ἐὸν ἰσχυρότατον καὶ θρασύτατον în locul femininului acordându-se cu λέαινα, fiindcă se subtînţelege ζῶον sau θηρίον.

[3] ἅπαξ ἐν τῷ βίῳ τίκτει ἕν. Aci iar Erodot a căzut într'o eroare gravă de istorie naturală. Dacă ar fi cum spune Erodot, rassa leilor ar fi dispărut de mult de pe pământ. Adevărul e că leoaica fată în toţi anii şi rareori are numai un singur puiu, în general sunt doi sau trei, sau chiar patru. Omer (*Iliada*, XVIII), e mai bine informat decât Erodot în privinţa aceasta, asemenea şi Aristotele (*Hist. anim.*, VI, 81).

[4] συνεκβάλλει τῷ τέκνῳ τὰς μήτρας. E de mirare cum Erodot a putut să se facă ecoul unei aşà de mari absurdităţi.

καταγράφων.[1] πέλας τε δὴ ὁ τόκος ἐστί, καὶ τὸ παράπαν λείπεται αὐτέων ὑγιὲς οὐδὲ ἕν.[2]

109. Ὡς δὲ καὶ αἱ ἔχιδναί τε καὶ οἱ ἐν Ἀραβίοισι ὑπόπτεροι ὄφιες, εἰ ἐγίνοντο ὡς ἡ φύσις αὐτοῖσι ὑπάρχει, οὐκ ἂν ἦν βιώσιμα[3] ἀνθρώποισι. Νῦν δ', ἐπεὰν θορνύωνται κατὰ ζεύγεα, καὶ ἐν αὐτῇ ἢ ὁ ἔρσην τῇ ἐκποιήσει,[4] ἀπιεμένου[5] αὐτοῦ τὴν γονήν, ἡ θήλεα ἅπτεται τῆς δειρῆς, καὶ ἐμφῦσα,[6] οὐκ ἀνίει πρὶν ἂν διαφάγῃ. Ὁ μὲν δὴ ἔρσην ἀποθνήσκει τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ· ἡ δὲ θήλεα τίσιν τοιήνδε ἀποτίνει τῷ ἔρσενι· τῷ γονεῖ[7] τιμωρέοντα ἔτι ἐν τῇ γαστρὶ ἐόντα τὰ τέκνα διεσθίει τὴν μήτραν,[8] διαφαγόντα δὲ τὴν νηδὺν αὐτῆς, οὕτω τὴν ἔκδυσιν ποιέεται. Οἱ δὲ

nașterii, din ce a mai rămas din mitră nu mai e petic sănătos.

109. Tot așà și cu năpârcile și cu șerpii sburători din Arabia, dacă s'ar reproduce (aceștia) după cum e firea lor (să se reproducă), n'ar mai fi traiu posibil pentru oameni. Acum, când se împerechează ei, și în momentul când șarpele bărbătesc își depune sămânța, șerpoaica îl apucă de gât, și înfigându-se bine, nu-l mai slăbește până ce (i) l-a mâncat dela un capăt la altul. Astfel moare dar partea bărbătească; cea femeiască însă e pedepsită (și ea) în chipul următor: puii, ca să răsbune pe autorul lor, când sunt încă

[1] ἐοικνέεται καταγράφων. Pătrunde mai adânc sgâriind-o cu desăvârșire; în alte cuvinte o sgârie mai profund. — In loc de ἐοικνέεται Dietsch și Dindorf au ἐπικνέεται, dar, afară că ἐοικνέεται e preferabil, varianta ἐπικνέεται nu e sprijinită pe nici un text manuscris. — Textul lui Sancroft are καταγνάφων dela καταγνάπτω în loc de καταγράπτω. Sensul este acelaș de a sgâria, căci καταγράπτω însemnează sgâriitura ca cu un vârf de condeiu cu care se scrie și καταγνάπτω, sgâriitura cu pieptenele cu care se pieptenă lâna (γνάφος). Prefer însă pe καταγράφων, care figurează în textul lui Creutzer și în toate manuscrisele afară de cel din Cambridge, fiindcă e o aplicare destul de des a acestui verb în limba elinească, și care își are paralela în verbul francez »griffer«, care derivă tot dela verbul γράφω cum derivă și substantivul »griffe«.

[2] οὐδὲ ἕν. Vezi vol. I, pag. 54, nota 2.

[3] οὐκ ἂν ἦν βιώσιμα. La Cap. 45 din Cartea I avem οὐδὲ οἱ εἴη βιώσιμον, unde ar fi fost mai bine dacă aș fi tradus »nu mai era de trăit pentru el« în loc de »nu mai voià să trăească«.

[4] τῇ ἐκποιήσει. Unele ediții au ἐκποιήσι. (Vezi vol. II, pag. 210, nota 3). Bähr traduce latinește întreg pasajul acesta astfel: »Quando in ipsa genitura »versatur mas, dum semen a se emittit, femina ejus collum apprehendit eique »innixa non prius remittit quam perroserit (collum)«.

[5] ἀπιεμένου. Textul florentin are ἀπιεμένου adoptat și de Blakesley.

[6] ἐμφῦσα. A ține bine cu dinții, cu ghiarele sau cu orice s'ar înfige. Omer (*Odisea*, I, vers 381), zice: »Ὡς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ὀδὰξ ἐν χείλεσι φύντες«.

[7] γονεῖ. Nu γονεῖ care e forma atică și pe care nu o întrebuințează niciodată autorul nostru.

[8] μήτραν. Textul sancroftian are μητέρα care însă e prea general, mai ales când se vorbește imediat de intestinele mamei. Bähr traduce pasajul: »pulli patrem abciscentes, dum in ventre adhuc sunt, uterum prorodunt«.

ἄλλοι ὄφιες, ἐόντες ἀνθρώπων οὐ δηλήμονες,[1] τίκτουσί τε ᾠὰ καὶ ἐκλέπουσι πολλόν τι χρῆμα[2] τῶν τέκνων.[3] Αἱ μὲν δή νυν ἔχιδναι κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν εἰσί· οἱ δὲ ὑπόπτεροι ἐόντες[4] ἀθρόοι εἰσὶ ἐν τῇ Ἀραβίῃ καὶ οὐδαμῇ ἄλλῃ· κατὰ τοῦτο[5] δοκέουσι πολλοὶ εἶναι.

în pântecele (mamei lor), rod prin mitră, şi rupând cu dinţii maţele acesteia, efectuează astfel ieşirea lor. Pe de altă parte, şerpii ceilalţi, cari nu sunt vătămători oamenilor, ouă şi scot o mare mulţime de pui. Năpârcile sunt răspândite peste lumea întreagă; iar (şerpii) cei aripaţi sunt grămădiţi (toţi) în Arabia şi nicăiri aiurea; acesta e motivul pentru care par a fi aşà de mulţi.

110. Τὸν μὲν δὴ λιβανωτὸν τοῦτον οὕτω κτῶνται Ἀράβιοι, τὴν δὲ κασίην[6] ὧδε· ἐπεὰν καταδήσωνται βύρσῃσι καὶ δέρμασι ἄλλοισι πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον, πλὴν αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν, ἔρχονται ἐπὶ τὴν κασίην.[7] Ἡ δὲ ἐν λίμνῃ φύεται[8] οὐ βαθέῃ· περὶ δὲ αὐτὴν καὶ

110. Tămâia aceasta dar, Arabii şi-o procură aşà (cum am arătat), casia însă în chipul următor: după ce se învăluesc peste tot corpul şi peste obraz exceptându-se ochii, cu piei de bou şi de alte animale, vin după casia. Ea creşte într'o baltă care

[1] οὐ δηλήμονες. Avem οὐδαμῶς δηλήμονες, aplicat şerpilor cari nu sunt veninoşi, la Cap. 74 din Cartea II.

[2] χρῆμα. Prin cuvântul acesta se înţelege: mulţime sau dimensie ca la Cap. 36 din Cartea I, şi mai jos la Cap. 130 din Cartea aceasta, la Cap. 81 din Certea IV, la Cap. 43 din Cartea VI, şi în alte locuri.

[3] τέκνων nu se aplică des la progenitura animalelor fiind în general întrebuinţat pentru copiii umani, de aceea s'a propus de către Valkenaer şi Wesseling a se ceti acì ὀφίων. O asemenea alterare a textului nu o autorizà nici un text manuscris şi avem, afară de aceasta, o mulţime de exemple unde τέκνον se aplică la pui de animale. Astfel Plutarch (*Vieaţa lui Pericles*, § 1), aplică termenul acesta căţeilor şi maimuţoilor. Vezi şi Omer, *Iliada*, II, vers 311, 315. 317; *Iliada* XI, vers 113; *Iliada* XIX, vers 400; *Odisea* XVI vers 217. La noi cuvântul puiu, care strict vorbind ar trebuì să se aplice numai la pasări, se aplică prin extensiune chiar la lei şi la alte animale cari numai a pasăre nu seamănă. — E curios cum Erodot face pe şerpii vătămători vivipari iar pe cei nevătămători ovipari.

[4] οἱ δὲ ὑπόπτεροι ἐόντες. Se subtînţelege ὄφιες de mai sus.

[5] κατὰ τοῦτο. Ca mai jos la Cap. 137, din cauza aceasta.

[6] κασίην. S'a văzut la nota 3, pag. 219, vol. II, că casia şi cinomonul sunt produse ale aceluiaş copac. Pliniu descrie casia la Cap. XII, § 19 din *Istoria Naturală*.

[7] ἔρχονται ἐπὶ τὴν κασίην. La începutul Cap. 104 de mai sus am avut »ἐλαύνουσι ἐπὶ τὸν χρυσόν.

[8] Ἡ δὲ ἐν λίμνῃ φύεται. Dacă prin casia Erodot a înţeles ceeace cuvântul în real semnifică adică scorţişoara aromatică a arborelui canelii (*laurus casia* a lui Lineu), el se înşeală când spune că creşte în localităţi băltoase; din contra e un copac căruia îi place uscăciunea şi căldura. Nu trebue să ne uităm

ἐν αὐτῇ αὐλίζεται κου θηρία πτερωτά, τῆσι νυκτερίσι προσίκελα[1] μάλιστα· καὶ τέτριγε[2] δεινόν, καὶ ἐς ἀλκὴν ἄλκιμα. Τὰ δὴ ἀπαμυνομένους ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, οὕτω δρέπειν τὴν κασίην.[3]

nu are adâncime; în jurul (lacului) acestuia şi într'însul locuesc nişte animale aripate având o asemănare mare cu liliecii; ei ţipă în mod îngrozitor şi când e vorbă de luptă, ştiu să lupte. Apărându-şi dar ochii în contra (acestor animale), culeg ei casia.

111. Τὸ δὲ δὴ κιννάμωμον[4] ἔτι τούτων θωυμαστότερον συλλέγουσι. Ὅκου μὲν γὰρ γίνεται καὶ ἥτις μιν γῆ ἡ τρέφουσά ἐστι, οὐκ ἔχουσι εἰπεῖν· πλὴν ὅτι, λόγῳ οἰκότι[5] χρεώμενοι, ἐν τοισίδε χωρίοισί φασί τινες αὐτὸ φύεσθαι ἐν τοῖσι ὁ Διόνυσος ἐτράφη.[6] Ὄρνιθας δὲ λέγουσι μεγάλας[7] φορέειν ταῦτα τὰ

111. Chipul cu care (ei) adună scorţişoara e şi mai extraordinar. Unde se face ea, şi care e localitatea care o produce, aceasta (ei) nu sunt în stare s'o spună: numai că unii, urmând o tradiţie verosimilă, spun că ea se face tocmai în aceleaşi locuri în cari a fost

aşà de aproape în aceste pasaje ca să conciliăm descrierile acestea cu realitatea faptelor, suntem în plină fantezie şi în plină legendă.

[1] προσίκελα. Scris uneori προσείκελα. Vezi mai sus nota 3, pag. 123.

[2] τέτριγε. Verbul acesta care e etimologiceşte legat cu verbul latinesc stridere şi cu a strigà al nostru exprimă sunetul ascuţit al vocii pasărilor şi se aplică şi ţipătului strident al liliacului. (Vezi vol. IV, pag. 270, nota 6). Heeren crede că e vorbă de reptilul sburător (draco volans) al lui Lineu care abundă în India Orientală şi în Africa şi deci şi în Arabia.

[3] Τὰ δὴ ἀπαμυνομένους ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, οὕτω δρέπειν τὴν κασίην. Construcţia indirectă a infinitivului cu acuzativul pare a indicà că Erodot spune ceeace a auzit dela Arabi şi că se subtînţelege λέγουσι sau λέγουσι Ἀράβιοι.

[4] κιννάμωμον. Vom repetà acì ceeace am spus mai sus la nota 8 dela pag. 251 şi în alte locuri, că suntem acì în pur domeniu de fantezie şi că Erodot nu ştie că casia şi cinamona sunt forme diferite ale aceluiaş produs, adică arborul canelei sau scorţişoara. El nu are de loc o idee clară despre ceeace înţelege singur fie prin casia fie prin cinamonă şi confundă împreună diferitele producte străine pe cari le numesc Englezii *spices* şi Francezii *epices*, cum sunt scorţişoara, enipaharul, cuişoara, nucşoara şi altele.

[5] οἰκότι. Sunt ediţii cari scriu εἰκότι.

[6] ἐν τοῖσι ὁ Διόνυσος ἐτράφη. Ceeace pare a fi Etiopia. (Vezi mai sus Cap. 97). Heeren însă crede că se înţelege India, fiindcă scorţişoara sau canela (laurus cinnamomum), creşte mai ales în insula Ceylan, dar chestiunea nu comportă discuţie deoarece ne lipsesc bazele necesare pentru a puteà ajunge la un rezultat satisfăcător.

[7] Ὄρνιθας δὲ λέγουσι μεγάλας. Pasările cele mari au jucat totdeauna un rol important în legendele şi în basmele orientale, între cari trebue să prenumerăm şi pe acestea pe cari ni le raportează Erodot în capitolele acestea; astfel avem pasărea uriaşă, rocul, care răpeşte în Halimaoa arabică pe Sinvbal marinarul; vezi şi legenda raportată de Marco Polo relativă la animale din Golconda (*Călătorii*, pag. 658).

κάρφεα,[1] τὰ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες κιννάμωμον καλέομεν·[2] φορέειν δὲ τὰς ὄρνιθας ἐς νεοσσιὰς προσπεπλασμένας ἐκ πηλοῦ πρὸς ἀποκρήμνοισι οὔρεσι, ἔνθα πρόσβασιν ἀνθρώπῳ οὐδεμίαν εἶναι. Πρὸς ὧν δὴ ταῦτα τοὺς Ἀραβίους σοφίζεσθαι τάδε·[3] βοῶν τε καὶ ὄνων τῶν ἀπογινομένων[4] καὶ τῶν ἄλλων ὑποζυγίων τὰ μέλεα διαταμόντας ὡς μέγιστα, κομίζειν ἐς ταῦτα τὰ χωρία· καὶ σφεα θέντας ἀγχοῦ τῶν νεοσσιέων, ἀπαλλάσσεσθαι ἑκὰς αὐτέων· τὰς δὲ ὄρνιθας καταπετεωμένας[5] τὰ τῶν ὑποζυγίων μέλεα ἀναφορέειν ἐπὶ τὰς νεοσσιάς·[6] τὰς δὲ οὐ δυναμένας ἴσχειν καταρρήγ-

crescut Dionisus. Ei spun că nişte păsări mari aduc acele bucăţele sucite de scoarţă cărora am învăţat dela Fenicieni să-i dăm numele de cinamonă; aceste păsări mari le cară la cuibul lor alipite cu lut de pereţii râpelor de munte, unde nu păseşte picior de om. Ca să ajungă la acestea, Arabii recurg la meşteşugul următor: ei tae în bucăţi cât se poate de mari cărnurile boilor, ale asinilor şi ale altor animale cari au murit, şi le aduc în localităţile acelea; depunând aceste (bucăţi de carne) lângă cuiburi, fiecare din ei

[1] τὰ κάρφεα. Scoarţele subţiri şi sucite cum le avem şi astăzi în scorţişoara ce se găseşte în comerţ, şi pe care o pisăm sau o radem ca să facem praf de canelă. Bähr explică cuvântul prin »convolutam tenuem corticem.

[2] τὰ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες κιννάμωμον καλέομεν. Fenicienii, precum ştim bine, erau agenţii principali de comerţ şi de transport între Europa şi Asia, aşà că erà natural ca productele ce le aduceau în Grecia să fie cunoscute acolo subt denumirile lor semitice. Numele fenician pentru cinamona trebue să fi fost dar tot cinamon cum e şi în limba soră ebraică (קנמיר). Bochart (*Phaleg.*, II, 3) observă că toate denumirile elineşti pentru plante şi produse aromatice venite din Asia sunt de origine semitică, cum e casia (*Psalmul* XLV, vers 9), smirna sau mirul (*Cântecul lui Salomon*, III, 7), tămâia (λιβανωτός) s.c.l. El mai emite părerea că legenda relativă la pasăre şi-ar aveà originea în asemănarea cuvântului semitic kinamona cu cuvântul kinim care însemnează cuiburi de pasăre (קר).

[3] Πρὸς ὧν δὴ ταῦτα τοὺς Ἀραβίους σοφίζεσθαι· τάδε. La Cap. 66 din Cartea II, am avut aceeaş expresie în formă directă: »Πρὸς ὧν ταῦτα σοφίζονται τάδε«. Πρὸς ὧν este în vederea scopului urmărit, care este acì de a luà aceste cuiburi puse în locuri prăpăstioase şi inaccesibile.

[4] τῶν ἀπογινομένων. Inţelegându-se cei morti. Vezi şi Cartea II, Cap. 85 şi 136 şi Cartea V, Cap. 4.

[5] καταπετεωμένας. Câtevà ediţii mai moderne au καταπετομένας care se găseşte în manuscrisul florentin. Forma admisă de noi este cea ionică şi în textul lui Creutzer găsim καταπτομένας, care e bazat pe manuscrisul sancroftian din Cambridge. Verbul πέτεσθαι e întrebuinţat de Erodot la Cap. 95 din Cartea II.

[6] τὰ τῶν ὑποζυγίων μέλεα ἀναφορέειν ἐπὶ τὰς νεοσσίας. Nu poate să nu ne izbească asemănarea care există între acest basm al lui Erodot şi basmul arab din Halima cu pasărea uriaşă şi bucăţile de carne crudă, cari au înlesnit scăparea lui Sindbad din fundul văii inaccesibile unde căzuse. Amândouă poveştile poartă aceeaş stampilă şi e posibil că au ieşit din acelaş izvor. — In loc de τὰ τῶν ὑποζυγίων μέλεα, unele ediţii vechi au αὐτῶν τὰ μέλεα τῶν ὑποζυγίων, care nici nu e mai bun şi nici nu e susţinut de vreun text manuscris din cele recunoscute.

νυσθαι ἐπὶ γῆν· τοὺς δὲ ἐπιόντας συλλέγειν οὕτω[1] τὸ κιννάμωμον, συλλεγόμενον δὲ ἐκ τούτων[2] ἀπικνέεσθαι ἐς τὰς ἄλλας χώρας.

se retrage de acolo; păsările atunci, repezindu-se jos în sbor, apucă cărnurile (acestea) de vită şi le duc sus la cuiburi; cuiburile neputând rezistà (greutăţii) cad jos la pământ; atunci acei cari pândesc, adună cinamona în chipul acesta şi după ce (ei) au adunat-o, ajunge şi în alte ţeri.

112. Τὸ δὲ δὴ λήδανον, τὸ καλέουσι Ἀράβιοι λάδανον,[3] ἔτι τούτου θωμασιώτερον γίνεται· ἐν γὰρ δυσοδμοτάτῳ γινόμενον εὐωδέστατόν ἐστι· τῶν γὰρ αἰγῶν τῶν τράγων[4] ἐν τοῖσι πώγωσι εὑρίσκεται ἐγγινόμενον, οἷον γλοιὸς ἀπὸ τῆς ὕλης.[5] Χρήσιμον δ' ἐς πολλὰ τῶν μύρων ἐστί, θυμιῶσί τε μάλιστα τοῦτο Ἀράβιοι.

112. Ledanul, căruia îi zic Arabii ladan, se obţine într'un mod şi mai extraordinar încă; căci provenind din sorginte care miroase urît, are un parfum din cele mai plăcute; căci se găseşte (lipit) de barba ţapilor, fiind un exudat cleios din arbust. E întrebuinţat la (fabricarea) a multor parfumuri şi Arabii (se servă de el) mai ales ca să afume.

113. Τοσαῦτα μὲν θυωμάτων πέρι εἰρήσθω· ἀπόζει δὲ τῆς χώρης τῆς Ἀραβίης[6] θεσπέσιον ὡς

113. Asupra plantelor aromatice ajunge atâta: întreaga ţară a Arabiei răspândeşte (din

[1] οὕτω. După cuvântul acesta unele manuscrise inserează particula μὲν pentru a corespunde cu δὲ de mai jos, dar aceasta nu e necesar şi manuscrisele principale şi ediţiile cele mai bune o suprimă.

[2] τούτων. Nu ἐπιόντω ci χωρῶν subtînţeles. Bähr traduce: »ex his locis perveniat in alis regiones«.

[3] λάδανον. Vezi mai sus nota 6 dela pag. 246.

[4] αἰγῶν τῶν τράγων. Wesseling propune acì αἰγῶν καὶ τῶν τράγων sau αἰγῶν τῶν τε τράγων. Nu e însă nevoie de această schimbare care nu e sprijinită pe nici un text manuscris, căci o τράγος τῶν αἰγῶν, este o expresie admisă pentru a indicà un ţap şi o găsim în versiunea septuagintei din Biblie (*Daniil*, VIII, vers 5, 8 şi 21).

[5] γλοιὸς ἀπὸ τῆς ὕλης. Materia reşinoasă şi lipicioasă pe care o exudă planta aceasta cistus. Pliniu (XII, 17), spune că această materie vâscoasă se lipià de părul caprelor când păşteau din plantă. E curios că scriitorul francez Thévenot spune că în insula Naxos creşte o plantă »ladum«, pe care o mănâncă caprele şi că cleiul de pe această plantă se încurcă în barba lor pe care o taie locuitorii ca să obţină această reşină. E ciudat ca acest autor să transporte la Naxos tocmai ceeace Erodot spune despre Arabia şi cred că e o eroare, deoarece numele »ladan« nu e elinesc dar arabic.

[6] ἀπόζει δὲ τῆς χώρης τῆς Ἀραβίης. Mai sus la Cap. 23 am avut »ὄζειν δὲ ἀπ' αὐτῆς ὡσεὶ ἰων«.

ἡδύ. Δύο δὲ γένεα ὀΐων σφί ἐστι[1] θωύματος ἄξια, τὰ οὐδαμόθι ἑτέρωθι ἐστί.[2] Τὸ μὲν αὐτέων[3] ἕτερον ἔχει τὰς οὐρὰς μακράς, τριῶν πηχέων οὐκ ἐλλάσσονας, τὰς εἴ τις ἐπείη σφι ἐπέλκειν,[4] ἕλκεα ἂν ἔχοιεν, ἀνατριβομένεων[5] πρὸς τῇ γῇ τῶν οὐρέων. Νῦν δ' ἅπας τις τῶν ποιμένων ἐπίσταται ξυλουργέειν ἐς τοσοῦτο·[6] ἁμαξίδας γὰρ ποιεῦντες ὑποδέουσι αὐτὰς τῇσι οὐρῇσι, ἑνὸς ἑκάστου κτήνεος τὴν οὐρὴν ἐπὶ ἁμαξίδα ἑκάστην καταδέοντες.[7] Τὸ δὲ ἕτερον γένος[8] τῶν

cauza lor) un parfum divin. Acolo există două rasse de oi demne de a fi admirate, şi cari nu se găsesc nicăiri aiurea. Una din ele are cozile lungi, nu mai scurte ca trei coţi, cari, dacă ar lăsà cinevà ca oile să le târască jos după ele, s'ar ulcerà din cauza frecării coadelor cu pământul. Aşà fiind, fiecare cioban ştie tocmai cât îi trebue în materie de dulgherie; căci, fabricând nişte cărucioare mici, le leagă pe dedesubtul cozilor, aşà că fiecărei vite în parte îi leagă coada pe câte o cără-

[1] Δύο δὲ γένεα ὀΐων σφί ἐστι. Speciile de oi descrise acì, unele cu coada lungă, altele cu coada lată, par a fi aceleaşi cari sunt comune şi astăzi în Asia mică, în Persia, în Arabia, în Siria, în Afganistan şi în toată Africa. Englezii le numesc *Oi dela Cap*, pentrucă sunt acelea pe cari le cresc colonii englezi dela Capul de Bună Speranţă, şi în Turcia oaia cu coada latà şi groasă e foarte căutată din cauza seului ce se scoate din ea. Un călător englez descrie astfel oaia pe care a văzut-o la Smirna: »Oile din ţara aceasta sunt ca »oile noastre dela Cap, având o coadă întinsă ca un şorţ, plină de grăsime »cum e măduva, coada aceasta acopere întreaga lăţime a părţilor dinapoi a »oii, şi adeseori târăşte pe pământ greutatea ei care trece uneori de 10 »pfunzi«. (Fellocos, *Asia Mică*, pag. 10). Leo Africanul, carele a scris în secolul al 15-lea, consideră că caracteristicul care deosebeşte oaia africană de cea europeană este lăţimea cozii, şi spune că a văzut o coadă care cântărià 80 livre.

[2] τὰ οὐδαμόθι ἑτέρωθι ἐστί. Acaasta e exagerat pentrucă am văzut în nota precedentă că aceste varietăţi de oi se găsesc nu numai în Arabia dar şi în Asia occidentală şi în toată Africa.

[3] αὐτέων. Adică ὀΐων. Unele manuscrise au αὐτῶν.

[4] τὰς εἴ τις ἐπείη σφι ἐπέλκειν. Tradus de Bähr în latineşte: »quas (caudas) si quis permitteret ipsis post se trahendas«. Tot construcţia aceasta o avem la Cap. 161 din Cartea VII »ἦν ὁ Λάκων ἐπιῇ τοι ἄρχειν«. Asemenea la Cap. 90 din Cartea I »ἐπεῖναί οἱ τῷ θεῷ τούτῳ«. — In loc de ἐπέλκειν unele manuscrise au ἀπέλκειν, dar ἐπέλκειν e mai corect.

[5] ἀνατριβομενέων. Scris uneori ἀνατριβομένων.

[6] ἐς τοσοῦτο. Până la gradul necesar ca să-şi ajungă scopul, adică pentru a puteà fabrică cărucìorul pe care se aşează coada.

[7] ἑνὸς ἑκάστου κτήνεος τὴν οὐρὴν ἐπὶ ἁμαξίδα ἑκάστην καταδέοντες. Şi astăzi se pot vedeà în Turcia asiatică oi cu coade late târînd după ele o scândurică pe două rotiţe pe care e aşezată coada, căci altminteri de ar târî-o pe pământ, fiind prea grea s'ar jupui de piele. Leon Africanul (IX), face şi el menţiune de acest sistem de a purtà coada aceasta voluminoasă ce o au oile acestea. El zice: »Vervecibus adeo crassescit cauda ut se ipsos »dimovere non possint; verum qui eorum curam gerunt caudam exiguis vehi»culis alligantes gradum promovere faciunt«.

[8] γένος. Erodot greşeşte, nu erà o rassă deosebită ci o simplă varietate a rassei cu coada mare.

οἷων τὰς οὐρὰς πλατέας φορέουσι καὶ ἐπὶ πῆχυν πλάτος.

114. Ἀποκλινομένης[1] δὲ μεσαμβρίης[2] παρήκει πρὸς δύνοντα ἥλιον ἡ Αἰθιοπίη χώρη,[3] ἐσχάτη τῶν οἰκεομένων·[4] αὕτη δὲ χρυσόν τε φέρει πολλὸν[5] καὶ ἐλέφαντας ἀμφιλαφέας,[6] καὶ δένδρεα πάντα[7] ἄγρια, καὶ ἔβενον,[8] καὶ ἄνδρας μεγίστους καὶ καλλίστους[9] καὶ μακροβιωτάτους.[10]

115. Αὗται μέν νυν ἔν τε τῇ Ἀσίῃ ἐσχατιαί[11] εἰσι καὶ ἐν τῇ Λιβύῃ.[12] Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐ-

cioară. Rassa cealaltă de oi are coada lată, lăţimea ei fiind câte odată de un cot.

114. In direcţia spre unde miazăzi se lasă spre soarele ce apune (se află) ţara Etiopiei, ultima din câte sunt locuite; ea produce în mare cantitate aur şi elefanţi uriaşi, şi toate soiurile de copaci sălbatici, şi abanos, (precum) şi bărbaţii cei mai înalţi (ca statură) şi cari trăesc mai mult.

115. Acestea sunt dar regiunile extreme (ale lumii) atât despre partea Asiei cât şi des-

[1] Ἀποκλινομένης. Manuscrisele zise sancroftiane şi wesselingiane şi încă unul care nu are legătură cu acelea au ἀποκλινομένης, adoptat de toate ediţiile cele mai bune. Celelalte manuscrise au ἀποκλιναμένης.

[2] Ἀποκλινομένης δὲ μεσαμβρίης. Pentru expresia aceasta pe care am avut-o mai sus la Cap. 104, vezi nota 4 dela pag. 211. Acì autorul voeşte să spună că Etiopia e la Sudvest de Arabia.

[3] Αἰθιοπίη χώρη. Etiopia e considerată ca începând din sus de Elefantopolis şi se pierdeà apoi în vagul necunoscutului. (Vezi mai sus Cap. 19). De aceea o şi califică de »ἐσχάτη τῶν οἰκεομένων«.

[4] ἡ Αἰθιοπίη χώρη, ἐσχάτη τῶν οἰκεομένων. Tot aşà mai sus la Cap. 106, e calificată India ca »ultima ţară locuită în direcţia răsăritului«.

[5] χρυσόν τε φέρει πολλὸν. Vezi mai sus pag. 56, nota 7.

[6] ἀμφιλαφέας. Adjectivul acesta, pe care îl întâlnim iar la Cap. 28 şi 172 din Cartea IV, însemnează de mare dimensie. El s'a aplicat la început unor cupe mari cari aveau nevoie de două mânere pentru a puteà fi mânuite cu înlesnire. — E curios că Erodot vorbeşte de elefanţi ca de un animal numai african, pe când elefanţii reprezentaţi pe monumentele egiptene sunt asiatici aduşi ca daruri sau tribut, şi în naraţiunea lui Ctesias despre campaniile lui Ciru şi pe obeliscul descoperit la Nimrud de Layard, vedem elefantul asiatic adus ca dar. E posibil ca Erodot să fi confundat pe Etiopienii africani cu cei asiatici, mai ales că şi unii şi alţii făceau parte din una şi aceeaş satrapie. (Vezi Cap. 94 şi notele 2 şi 3 dela pag. 222).

[7] πάντα. Manuscrisul sancroftian are ἅπαντα.

[8] ἔβενον. Vezi mai sus nota 2, pag. 229.

[9] ἄνδρας μεγίστους καὶ καλλίστους. La Cap. 20 mai sus autorul nostru spune despre Etiopieni că se zice că erau »μέγιστοι καὶ κάλλιστοι ἀνθρώπων πάντων«. (Vezi pag. 50, nota 2).

[10] μακροβιωτάτους. Despre particularitatea aceasta a Etiopienilor s'a vorbit mai sus la nota 6, pag. 44.

[11] ἐσχατιαί. Trei manuscrise din cari cele două la Florenţa au ἐσχατὰι. Acest cuvânt pe care l-am avut mai sus la începutul Cap. 106 şi care iar revine la Cap. 116, însemnează limita extremă.

[12] Λιβύῃ. Luat în sensul cel mai larg de continent african. (Vezi mai sus nota 2, pag. 226).

ρώπῃ τῶν πρὸς ἑσπέρην ἐσχατιέων ἔχω μὲν οὐκ ἀτρεκέως λέγειν·[1] οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέκομαι Ἠριδανόν τινα καλέεσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμόν, ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον, ἀπ' ὅτευ τὸ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστί,[2]

pre partea Libiei. Despre limitele extreme ale Europei în direcţia apusului nu pot spune nimic în mod precis; căci eu nu admit (existenţa) unui fluviu oarecare căruia barbarii i-ar zice Eridanul, care s'ar vărsà în

[1] Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τῶν πρὸς ἑσπέρην ἐσχατιέων ἔχω μὲν οὐκ ἀτρεκέως λέγειν. Despre limitele extreme ale Europei în direcţia Apusului, tot ce ştiau Elinii erà ceeace auziau din gura comercianţilor fenicieni, singurii cari îndrăzniau să înfrunte valurile Atlanticei dincolo de coloanele lui Ercul. Elinii considerau ca legende şi fabule cele ce le auziau din această sursă, aşà că aceasta explicà bine cele spuse în acest pasaj şi uzul cuvântului ἀτρεκέως.

[2] οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέκομαι Ἠριδανόν τινα καλέεσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμόν, ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον, ἀπ' ὅτευ τὸ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστί. Suntem acì în faţa unui exemplu curios de neîncredere din partea lui Erodot a unui fapt în sine care e pozitiv. Chihlibarul, pe care îl numiau Elinii ἤλεκτρον se găsià în timpurile antice, cum se găseşte şi astăzi în cantitate mare pe coasta despre Sud a Mării Baltice între Königsberg şi Mamel. De acolo comersanţi locali aduceau acest chihlibar pentru a fi debitat în Grecia, în Egipt şi în Asia. Drumul pe unde îl aduceau erà probabil prin Rusia Orientalà la Dunăre şi apoi prin Pontul Euxin pe nave feniciane. Un alt transport se făceà prin centrul Europei şi se îmbarcà apoi la gurà râului Po care purtà şi numele de Eridanus. In timpul lui Pliniu (*H. N.*, XXXVI, 3), comercianţii din Nordul Europei îl aduceau în Panonia până la Carnutum pe Dunăre, între Viena şi Presburg, de unde Veneţienii îl aduceau pe malurile Adriaticei, de unde apoi îl cumpărau Fenicienii şi îl traficau în Grecia, în Egipt şi în Asia. Tacit (*Germ.*, 45), ne spune chiar că locuitorii coastei unde se găsià această substanţă o numiau *glesum*, care nume de sigur trebue să fie legat etimologiceşte cu germanicul *glass* (sticlà). Pliniu chiar descrie chihlibarul şi vorbeşte despre insectele cari se găsesc uneori în el. — Numele fluviului Eridanus pare a fi fost dat de către locuitorii vechi ai Europei cursurilor mari şi puternice de apă, şi derivà dela rădăcina *sru*, care însemnează a curge şi dela o altă rădăcină *dan*, care însemnează apă. Prima rădăcină apare în rădăcina elină ῥε sau ῥευ, în cea latină *ri* din rivus, în râul nostru, în verbul german *rennen*, a curge, şi apare iar în nume de fluvii mari cum e Rinul, Ronul. A doua rădăcină apare în numirile fluviilor Danubiu, Dnistru (Danistru) Dan, (Tanais nu e decât Donais) Donetz, poate chiar Iordan. Aşà dar Eridanus e compus din Rhe şi Dan, şi să nu uităm că vechiul nume al Ronului erà tocmai Rhodanus şi numele Rhinului modern e poate rezultatul unei construcţiuni similare cu acela al Ronului. Rezultà de acì că numele Eridanus e mai mult un nume generic care se aplicà de Fenicieni nu unui anume curs de apă special pe cât se aplicà în deobşte fluviilor celor mari europene, cari serviau de comunicatie între locurile de unde se găsià chihlibarul şi porturile unde se debità, aşà că poate indicà Vistula, Niemenul, Oderul, Ronul, Rinul, şi altele ale căror vărsări puteau servì la transportul chihlibarului. E adevărat că se află un mic râuleţ care trece prin cartierele apusene ale oraşului Dantzig şi care şi astăzi poartă numele de Rhodanne, dar e un curs aşà mic de apă încât nu cred ca el să fi dat loc la rumoarea despre care face Erodot aşà puţin caz acì. Dacă e să facem o presupunere, Vistula cred că e cursul de apă care să fi dat loc acestei credinte. Numele de Eridanos aplicat unui fluviu oarecare în legătură cu comerţul chihlibarului, aruncă poate cevà lumină asupra numelui acestuia ca dat într'o vreme şi fluviului Po (Padus) din Italia. E pozitiv, şi o ştim din Pliniu, că pe coasta Adria

οὔτε νήσους οἶδα Κασσιτερίδας ἐούσας, ἐκ τῶν ὁ κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ.[1] Τοῦτο μὲν γὰρ ὁ Ἠριδανὸς αὐτὸ κατηγορέει τὸ οὔνομα,

marea situată la Nord, şi de unde se pretinde că ar provenì chihlibarul, nici nu cunosc existenţa (unor) insule Casiteride de unde ne-ar provenì cositorul. Căci mai nainte de toate însuş numele Eridanului nu e (cuvânt) barbaric ci (un nume) elenic inventat de vreun poet; apoi, în al doilea rând, mi-a

---

ticei, lângă gura acestui fluviu erà un centru mare de comerţ de chihlibar. Acest chihlibar venià parte din Sicilia unde se găseşte lângă Catania şi parte adus din Nordul Europei, adică dela Baltică. Aşà fiind, se explică lesne cum numele fluviului Eridanos din Nordul Europei a fost dat prin analogie şi fluviului italian. — Pentru ἀπ' ὅτευ vezi vol. I, pag. 13, nota 1. — In loc de βορέην ediţia lui Blakesley şi altele au forma atică βορῆν. (Vezi vol. I, pag. 11, nota 3).

[1] οὔτε νήσους οἶδα Κασσιτερίδας ἐούσας ἐκ τῶν ὁ κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ. In genere numele acesta de Casiteride se aplicà insulelor Sclins, astăzi cunoscute subt numele de Scili din Oceanul Atlantic şi la o mică distanţă la Apus de extremitatea comitatului Cornualia. Aceasta provenià dintr'o necunoştinţă exactă a localităţii de unde se extrăgeà metalul acesta care ca şi astăzi se exploatà în Cornualia din Britania. Strabon (III, 25), pune insulele Casitoride între Spania şi Britania şi spune că ele produceau cositorul. Totuş acest autor se contrazice, căci spune mai departe că se exportà din Britania în Galia. Diodor din Sicilia (V, 21 şi 22), recunoaşte ca şi Polibiu că cositorul venià din Britania, dar e mai precis decât Polibiu şi spune că se extrăgeà dela Belerium, la extremitatea Cornualiei moderne, aproape de capul Lezard, şi că acolo se topià şi se transformà în lingouri (εἰς ἀστραγάλων ῥυθμούς), în formă de arşice, că aceste lingouri se transportau într'o insulă pe care o numeşte Ictis, lângă coasta Britaniei, în căruţe când marea se retrăgeà cu mişcarea fluxului şi refluxului. De acolo comercianţii le aduceau în Galia pe care o străbăteau dela Nord la Sud până la gura Ronului, pentru a fi în fine debitate în bazinul Mediteranei prin Marsalia sau Marsilia. Acest autor apoi vorbeşte şi despre minele de cositor din insulele Casitoride pe cari el le pune lângă coasta Iberiei, adică a Spaniei. Ictis aceasta nu este decât insula Vectis, astăzi insula Wight, dar Diodor a făcut o confuzie şi din descrierea lui nu poate fi alta decât numele Sf. Mihail din Cornualia care e insula când marea se ridică şi care e unită cu coasta Cornualiei când marea se retrăgeà. Pliniu (VI, 36) pune insulele Casitoride pe coasta Spaniei şi Strabon spune că erau în număr de zece. Rezultă de acì că Grecii şi Romanii nu aveau o idee clară despre locul de unde provenià cositorul, nici despre poziţia acestor aşà numite Casitoride. Fenicienii cari traficau cu metalul acesta singuri ştiau mai exact provenienţa lui şi interesul lor erà să nu spună de unde îl aduceau, şi ştim din Strabon (Cap. III), cum un căpitan de bastiment fenician simţindu-se urmărit pe coasta Britaniei, a preferat să se arunce pe o stâncă distrugând şi vasul lui şi pe acela al Romanului decât să-şi divulge secretul, fapt pentru care primì o recompensă dela Fenicieni. Cred că insulele Casitoride sunt insulele Scili de unde Fenicienii cumpărau cositorul ce se scoteà din Cornualia şi că apoi, prin confuzia acelor cari auziseră numai în mod vag ceeace Fenicienii le spuneau ca să-i încurce şi mai mult, acest nume s'a aplicat altor insule de pe lângă coastele Spaniei, Portugaliei, Franţei sau Angliei. Ceeace spune Diodor că cositorul se topià în lingouri de forma arşicilor pare a fi exact

ὡς ἔστι Ἑλληνικὸν καὶ οὐ βάρβαρον,[1] ὑπὸ ποιητέω[2] δέ τινος ποιηθέν· τοῦτο δέ, οὐδενὸς αὐτόπτεω γενομένου οὐ[3] δύναμαι ἀκοῦσαι, τοῦτο μελετῶν,[4] ὅκως θάλασσά ἐστι τὰ ἐπέκεινα τῆς Εὐρώπης. Ἐξ ἐσχάτης δ' ὧν ὅ τε κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ[5] καὶ τὸ ἤλεκτρον.

116. Πρὸς δὲ ἄρκτου τῆς Εὐ-

fost peste putință, cu toate silințele ce mi-am dat, să mă asigur dela cinevà care a văzut, că ar fi existând (o) mare în partea aceea a Europei. Faptul e că şi cositorul şi chihlibarul ne vin din regiunile cele mai depărtate.

116. Aurul pare a fi mai

pentrucă s'a găsit în Cornualia un totul de forma acelor Romann sau

Lingou de cositor antic găsit în Anglia şi presupus a fi fabricat de Fenicieni.

lingou antic din acest metal care diferă cu normane. Acest lingou pe care îl reproduc acì din lucrarea lui Rawlinson şi care se păstrează în muzeul din Truro, are o formă care s'ar puteà calificà de ἀστραγαλέον şi părerea arheologilor este că e un lingou fenician gata pentru a fi adus în Orientul Europei de către traficanții fenicieni întocmai cum descrie Diodor. — Numele elenic κασσίτερος nu e butanic, cum au căutat să arate câțivà, dar e pur sanscrit (kastera) pe care Arabii l-au transformat în *kagdir*. Numele ebraic este Bedeel (בדיל), dar aceasta însemnează »separat« şi provine probabil din faptul că un extras numai din acest metal se întrebuințează de ei, căci în general e găsit amalgamat cu argint. Pliniu numeşte cositorul plumb alb (IV, 30 şi VII, 57), iar Pomponius Mela (III, 6), îi dă pur şi simplu numele de plumb. Nu se poate precizà epoca la care cositorul a început să fie importat în Orientul Europei şi în Asia din Britania, dar e probabil că acest comerț se făceà prin timpuri preistorice când alte mine nu se cunoşteau; minele de cositor din Germania nu s'au descoperit decât la anul 1240 al erei creştine.

[1] οὐ βάρβαρον. Unele manuscrise au οὔ τι βαρβαρικόν care ar fi poate mai logic după Ἑλληνικόν, dar m'am conformat cu textul aşà cum ni-l prezentă edițiile cele mai bune. Vezi şi vol. I, pag. 94, nota 5.

[2] ποιητέω. Se poate luà şi în sens de autor.

[3] οὐ. Acest negativ e în adevăr de prisos după οὐδενὸς şi s'ar puteà suprimà lesne, cum e şi suprimat în manuscrisul sancroftian şi în cele două din Paris; ediția lui Creutzer asemenea îl omite şi Dietsch îl închide ca suspect între parenteze. Văd însă că marea majoritate a manuscriselor îl are precum şi toate edițiile mai bune afară de Creutzer. Avem exemple unde Erodot s'a servit de două negative, cum e de exemplu pasajul »ἄλλου δὲ οὐδενὸς οὐδὲν ἐδυνάμην πυθέσθαι«. din Cartea II, Cap. 29. Pe de altă parte la Cap. 16 din Cartea IV, avem o frază aproape identică cu aceasta în care negativul nu se repetă: »οὐδενὸς γὰρ δὴ αὐτόπτεω εἰδέναι φαμένου δύναμαι πυθέσθαι«, ceeace militează puțin în favoarea omiterii lui οὐ din fraza aceasta. Bähr traduce astfel: »tum vero a nemine qui ipse suis oculis hæc vidit, accipere (scilicet audire »possum, quamvis studiose inquirens, mare esse ultra Europam (septentrionem versus extensum).

[4] τοῦτο μελετῶν. Examinând chestiunea cu deamănuntul, adică deşi a examinat chestiunea cu deamănuntul ca la Cap. 105 din Cartea VI.

[5] Ἐξ ἐσχάτης δ' ὧν ὅ τε κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ. Cu aceste cuvinte conclude Erodot partea narațiunii sale care începe la Cap. 106 cu cuvintele »αἱ δ' ἐσχατιαὶ κως τῆς οἰκουμένης τὰ κάλλιστα ἔλαχον«, cari se repetă aproape în capitolul care urmează.

ρώπης πολλῷ τι πλεῖστος χρυσὸς φαίνεται ἐών·[1] ὅκως μὲν γινόμενος, οὐκ ἔχω οὐδὲ τοῦτο ἀτρεκέως εἰπαι· λέγεται δὲ ὑπὲκ τῶν γρυπῶν ἁρπάζειν Ἀριμασπούς, ἄνδρας μουνοφθάλμους.[2] Πείθομαι δὲ οὐδὲ τοῦτο, ὅκως μουνόφθαλμοι ἄνδρες φύονται, φύσιν ἔχοντες τὴν ἄλλην ὁμοίην τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι. Αἱ δὴ[3] ὧν ἐσχατιαὶ οἴκασι, περικληΐουσαι τὴν ἄλλην χώρην καὶ ἐντὸς ἀπέργουσαι, τὰ κάλλιστα δοκέοντα ἡμῖν εἶναι καὶ σπανιώτατα ἔχειν αὗται.[4]

abundent în părţile despre Nord ale Europei; cum se obţine (acesta) nu pot s'o spun în mod precis; totuş se zice că Arimaspii, nişte oameni cu un singur ochiu, îl răpesc de subt (paza) grifonilor. (Eu) nu cred acest lucru, că ar fi existând oameni cu un singur ochiu cari în alte privinţe să fie identici la fire cu restul omenirii. Se vede totuş că regiunile extreme (ale lumii) cari închid toate celelalte ţeri şi le cuprind, acestea sunt cari posedă produsele ce noi le considerăm ca mai frumoase şi mai rare.

[1] Πρὸς δὲ ἄρκτου τῆς Εὐρώπης πολλῷ τι πλεῖστος χρυσὸς φαίνεται ἐών. Din faptul menţiunii mai jos a Arimaspilor e clar că regiunea auriferă despre care vorbeşte acì Erodot, este aceea dincolo de munţii Urali pe care geografii moderni ar pune-o în Asia, adică în munţii cari separă Siberia de astăzi de Tartaria şi cărora le dăm numele pe munţii Altai şi cari în adevăr posedă mine abundente de aur. Aceasta se explică lesne prin faptul că pentru Erodot Europa nu erà circumscrisă în limitele în cari o circumscrie geografia modernă. Pentru el Europa se întindeà spre Răsărit tot aşà de departe ca şi Asia şi Siberia erà socotită de el ca făcând parte din Europa; el considerà Fasul, Marea Caspică şi fluviul Araxes ca marcând linia de hotar între Europa şi Asia. Aceste mine de aur din munţii Altai se vede că au fost lăsate în părăsire de secoli, şi numai la o epocă comparativ recentă au început din nou a fi exploatate în mod sistematic de către Ruşi, şi actualmente produc anual până la o sută de milioane valoare de aur. — Particula τι lipseşte în unele ediţii şi chiar în câtevà manuscrise; majoritatea însă a manuscriselor precum şi cele mai bune ediţii moderne o mănţin.

[2] λέγεται δὲ ὑπὲκ τῶν γρυπῶν ἁρπάζειν Ἀριμασπούς, ἄνδρας μουνοφθάλμους. La nota 2, pag. 19, vol IV, se va vedeà că Arimaspii aceştia locuiau regiunile boreale şi erau probabil de rassa mongolă. Fabula că aurul erà păzit de grifoni şi că Arimaspii îl răpiau de subt paza lor îşi are originea în poema »Arimaspea« a lui Aristeas din Proconesus. Aurul acesta venià cu caravane în Europa din munţii Altai prin Siberia şi Rusia şi Marea Neagră. — Despre grifoni sau gripi, vezi la Cap. 13 din Cartea IV, nota sus citată şi nota 1, pag. 37, vol. IV. — Expresia ὑπὲκ cu genitivul este pur omerică şi o întâlnim în Iliada V, vers 854; Iliada VIII, vers 504; Iliada XV, vers 628; Iliada XVI, vers 353; Iliada XVII, vers 461 şi 581; Odisea XI, vers 37, — In loc de ὑπὲκ textul lui Blakesley are ὑπ' ἐκ care figurează şi în ediţia lui Tauchnitz (Lipsca 1815). — Textul manuscris al lui Sancroft scrie μονοφθάλμους în loc de μουνοφθάλμους; numele Arimaspii însemnează în limba scitică »cu un ochiu«, dela Arima (unu) şi Spu (ochiu).

[3] δὴ e de preferat lui δὲ care figurează în unele ediţii vechi şi în unele manuscrise.

[4] αὗται. Textul manuscris al lui Sancroft care e urmat de ediţiile mo-

117. Ἔστι δὲ πεδίον ἐν τῇ Ἀσίῃ περικεκλῃμένον οὔρεϊ πάντοθεν, διασφάγες[1] δὲ τοῦ οὔρεός εἰσι πέντε. Τοῦτο τὸ πεδίον ἦν μέν κοτε Χορασμίων,[2] ἐν οὔροισι ἐὸν τῶν Χορασμίων τε αὐτῶν καὶ Ὑρκανίων,[3] καὶ Πάρθων, καὶ Σαραγγέων,[4] καὶ Θαμαναίων·[5] ἐπεί τε δὲ Πέρσαι ἔχουσι τὸ κράτος, ἔστι τοῦ βασιλέος.[6] Ἐκ δὴ ὧν τοῦ περικληΐοντος οὔρεος τούτου ῥέει ποταμὸς μέγας, οὔνομα δὲ οἱ

117. In Asia se află o câmpie încunjurată din toate părţile de un şir de munţi, şi în munţii aceştia sunt cinci deschizături. Ea aparţineà odinioară Chorasmilor, fiind pe hotarele acestor Chorasmi precum şi al Hircanilor, al Parţilor, al Sarangilor şi al Tamaneilor; de când însă Perşii s'au făcut stăpâni, (această câmpie) a devenit proprietatea (Marelui) rege.

derne a lui Gaisford şi a lui Creutzer, au αὐτά în loc de αὖται. Mi se pare mult mai natural şi mai logic a acordà acest pronume cu ἐσχατιαὶ decât cu τὰ κάλλιστα.

[1] διασφάγες. Deschizături în munţi, adică trecători sau pasuri cum avem noi trecători prin Carpaţii noştrii la vadul Câineni, la Turnu Roşu, la Predeal, la Oituz şi altele, pe latineşte *fances*. Cuvântul acesta e întrebuinţat de Erodot la Cap. 158 din Cartea II, unde vezi vol. II, pag. 432, nota 7; uneori e accentuat διάσφαγες, alteori διασφαγὲς.

[2] Χορασμίων. (Vezi mai sus nota 7, pag. 221).

[3] Ὑρκανίων. La Cap. 62 din Cartea VII, ni se spune de Erodot că acest popor a contribuit un contingent, un contingent armat ca Perşii în armata lui Xerxes. Ei nu figurează în nomenclatura popoarelor tributare Perşilor care ocupă Capitolele 90—96 de mai sus, dar e probabil că făceau parte din satrapia 16-a despre care se vorbeşte la Cap. 93, cu Parţii şi cu Chorasmii cu cari erau vecini. (Vezi nota 6, pag. 221).

[4] Πάρθων καὶ Σαραγγέων. Pe lista ce ne-o dă inscripţia lui Dariu dela Behistun, Partia şi cu Sarangia sunt menţionate împreună, dar în lista lui Erodot Parţii şi cu Chorasmii fac parte din satrapia a 16-a (Cap. 98), iar Sarangii, tot în acel capitol, sunt menţionaţi la un loc cu Tamuucii ca făcând parte din satrapia a 14-a. — Pentru Parţi vezi nota 6, pag. 221, şi pentru Sarangi nota 3, pag. 220.

[5] Θαμαναίων. Vezi mai sus nota 4, pag. 220.

[6] ἔστι τοῦ βασιλέως. Ar fi inutilă cercarea de a găsì o câmpie care să corespundă exact cu descrierea câmpiei despre care e vorbă în acest capitol din textul nostru. Se poate ca valea Caşmirului să fi dat loc la această legendă. In toate cazurile ea a luat naştere undevà la miazănoapte de Indukuşul modern. S'a considerat de către mulţi că toată această istorie e o ficţiune, dar e imposibil ca ea să nu aibă un fund de veritate şi perceperea unui impozit pentru apă erà un uz care se practică cum se practică şi astăzi în ţerile unde, ca în Persia, e nevoie de irigaţie artificială; câmpia cu cele cinci deschizături poate fi o fabulă, dar guvernul persan poate foarte bine să fi făcut lucrări de irigaţie ca să aducă apele unui fluviu, cum ar fi Herirudul, ca să îndestuleze cu apă văile la Nordul munţilor Hindu-Kuş. Şi astăzi triburile sălbatice de Afgani se sfădesc pentru apa Herirudului şi de multe ori îl întorc din cursul lui natural şi aceasta a dat loc până mai deunăzi la conflicte sângeroase între ei. Se înţelege că acum că stăpânirea engleză a regulat şi debitele de apă asemenea certuri nu se mai ivesc; e dar lesne de conceput cum Perşii au putut regulà distribuţia apelor în locuri de felul acestora şi să tragă chiar un venit însemnat din taxele percepute pentru apele astfel distribuite.

ἐστὶ Ἄκης.[1] οὗτος πρότερον μὲν ἄρδεσκε, διαλελαμμένος πενταχοῦ, τῶν εἰρημένων τούτων[2] τὰς χώρας, διὰ διασφάγος ἀγόμενος ἑκάστης ἑκάστοισι. Ἐπεί τε δὲ ὑπὸ τῷ Πέρσῃ εἰσί, πεπόνθασι τοιόνδε. Τὰς διασφάγας τῶν οὐρέων ἐνδείμας ὁ βασιλεύς, πύλας ἐπ' ἑκάστῃ διασφάγι ἔστησε· ἀποκεκλῃϊμένου δὲ τοῦ ὕδατος τῆς διεξόδου,[3] τὸ πεδίον τὸ ἐντὸς τῶν οὐρέων πέλαγος γίνεται, ἐνδιδόντος μὲν τοῦ ποταμοῦ, ἔχοντος δὲ οὐδαμῇ ἐξήλυσιν. Οὗτοι ὦν οἵπερ[4] ἔμπροσθεν[5] ἐώθεσαν χρᾶσθαι τῷ ὕδατι, οὐκ ἔχοντες αὐτῷ χρᾶσθαι, συμφορῇ μεγάλῃ διαχρέωνται.[6] Τὸν μὲν γὰρ χειμῶνα ὕει σφι ὁ θεός,[7] ὥσπερ καὶ τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι· τοῦ δὲ θέρεος σπείροντες μελίνην[8] καὶ σήσαμον,[9] χρῆσκοντο[10] τῷ ὕδατι.

Din şirul de munţi cari o înconjoară curge un fluviu mare al cărui nume este Aces; (fluviul) acesta, împărţindu-se în cinci, la început trecând peste pământul acelora despre cari am vorbit, prin deschizături, le udă pe fiecare în parte. De când însă (popoarele acestea) au intrat subt stăpânirea regelui Persiei, iată ce au păţit. Regele, astupând deschizăturile din munţi, a construit de fiecare deschizătură câte o poartă; atunci apele fiind împiedicate din scurgerea (lor), câmpia cuprinsă între munţi se transformă în mare pentrucă fluviul se revărsă în (ea) neavând ieşire pe nicăiri. Atunci aceia cari mai nainte se deprinseseră să facă

[1] Ἄκης. Acest fluviu a fost luat de unii drept Jikunul modern (Oxus), de alţii drept Atrecul (Ochus), de alţii drept Murgabul, de alţii iar drept Chenalul, în fine de alţii drept Helmend. In toată probabilitatea erà un fluviu în vecinătatea muntilor Elburz, aproape de Herat, singurul punct unde cele cinci popoare menţionate puteau fi considerate ca vecine. Bähr, de acord cu Rennel, opinează că ar fi vorbă de Helmend care formează lacul Zarah şi unde se văd urme de lucrări vechi de irigaţie.

[2] τῶν εἰρημένων τούτων. Guthe crede că acest participiu se raportă numai la Chorasmii, fiindcă nu ar fi cu putinţă cn un singur fluviu să se împartă în cinci şi să irigeze cinci popoare diferite.

[3] διεξόδου. Găsim scris simplu ἐξόδου, dar ediţiile cele mai bune au διεξόδου întrebuinţat de autorul nostru şi la Cap. 24 din Cartea II.

[4] οἵπερ. In ediţia lui Blakesley scris într'un singur cuvânt, iar în textul lui Creutzer οἳ περ în două cuvinte.

[5] ἔμπροσθεν. In textul lui Creutzer ἔμπροσθε.

[6] συμφορῇ μεγάλῃ διαχρέωνται. Vezi mai sus nota 2, pag. 103.

[7] Τὸν μὲν γὰρ χειμῶνα ὕει σφι ὁ θεός. Acesta ar fi adevărat pentru regiunile la Nord de gradul 35 de latitudine N. La Sud de această paralelă, adică dincolo de munţii cari formează limita despre Nord a Indiei, sezonul ploilor nu mai e în lunile de iarnă ci în lunile de primăvară şi de vară, adică dela Aprilie până la Octomvrie, şi acesta e un argument puternic în favoarea teoriei că regiunea despre care ar fi vorba acì e una situată la Nord de Hindu-Kuş. — Pentru expresia ὕει ὁ θεὸς vazi vol. II, pag. 39, nota 7.

[8] μελίνην. Meiul care se cultivă mult în părţile temperate ale Asiei.

[9] σήσαμον. Susamul e o plantă oleoginoasă care creşte mult în Mesopotamia şi despre care a vorbit autorul nostru şi la Cap. 193 din Cartea I.

[10] χρῆσκοντο. De preferit prezentului χρῆσκονται, care e patronat de Schweighäuser şi de Portus.

Ἐπεὰν ὦν μηδέν σφι παραδιδῶται[1] τοῦ ὕδατος, ἐλθόντες ἐς τοὺς Πέρσας αὐτοί τε καὶ γυναῖκες, στάντες κατὰ τὰς θύρας τοῦ βασιλέος,[2] βοῶσι ὠρυόμενοι.[3] Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖσι δεομένοισι αὐτῶν μάλιστα ἐντέλλεται ἀνοίγειν τὰς πύλας τὰς ἐς τοῦτο φερούσας.[4] ἐπεὰν δὲ διάκορος ἡ γῆ σφέων γένηται πίνουσα τὸ ὕδωρ, αὗται μὲν αἱ πύλαι ἀποκληΐονθαι, ἄλλας δ' ἐντέλλεται ἀνοίγειν ἄλλοισι τοῖσι δεομένοισι μάλιστα τῶν λοιπῶν. Ὡς δὲ ἐγὼ οἶδα ἀκούσας, χρήματα μεγάλα πρησσόμενος ἀνοίγει,[5] πάρεξ τοῦ φόρου.[6] Ταῦτα μὲν δὴ ἔχει οὕτω.

uz de apele (acestea), ne mai putându-se (acum) servì de ele, păţiră rău de tot. Căci iarna îi plouă cerul precum plouă şi pe alţii; vara însă, după ce (îşi) semănau meiul, aveau lipsă de apă. Când nu mai pot căpătà apă de fel, aleargă la Perşi, ei şi cu soţiile lor, şi puindu-se în dreptul porţilor (palatului) regelui încep să se bocească. Regele atunci dă ordin să se dea drumul în specie acelor porţi cari duc (apa) pe locurile suplicanţilor; când pământul acestora e sătul şi imbibat cu apă, porţile acestea se închid (din nou) şi (regele) ordonă să se dea drumul altora (spre folosinţa) acelora dintre (popoarele) rămase a căror rugăminţi sunt mai insistente. După câte

[1] παραδιδῶται. In ediţia lui Creutzer subjunctivul acesta este accentuat παραδίδωται.

[2] στάντες κατὰ τὰς θύρας τοῦ βασιλέος. La Cap. 120 mai jos avem ἐπὶ τῶν βασιλέος θυρέων κατήμενον.

[3] ὠρυόμενοι. Literal *urlând*, cuvântul a se bocì exprimă mai bine ca oricare la noi sensul acestui verb. Avem verbul acestui la Cap. 75 din Cartea IV, dar acolo e vorbă mai mult de strigăte de bucurie.

[4] τὰς ἐς τοῦτο φερούσας. In Cartea I, Cap. 180 avem »φέρουσαι καὶ αὗται ἐς αὐτὸν τὸν ποταμόν«, şi la Cap. 191 din această Carte »τὰς ἐς τὸν ποταμὸν πυλίδας ἐχούσας.

[5] χρήματα μεγάλα πρησσόμενος ἀνοίγει. Sistemul de a percepe o taxă pentru apă există în vechime în Persia cum se practică şi astăzi când taxa aceasta formează un paragraf important în veniturile statului. Fiecare provincie are un funcţionar numit *Mirab*, sau stăpân peste ape, care are direcţia distribuţiei apei în circumscripţia lui precum şi dreptul de a percepe taxa pentru apă dela locuitori. Chardin (vol. III, pag. 100), spune: »Chaque province »a un officier établi sur les eaux de la province, qu'on appelle Mirab, c'est-à-»dire Prince de l'eau, qui règle la disribution de l'eau partout, avec grande »exactitude, ayant toujours ses gens aux courans des ruisseaux pour les faire »aller de canton en canton et de champ en champ selon ses ordres,.... Les »terres et les jardins d'Ispahan et des environs payent vingt sols l'année au »Roi par *girib*, qui est leur mesure de terre ordinaire, laquelle est moindre »qu'un arpent«. Vezi şi Chesney (*Eufrat.*, vol. II, pag. 660). — Pentru verbul πρησσόμενος vezi Cap. 84 din Cartea V.

[6] πάρεξ τοῦ φόρου. Avem mai sus aceeaş expresie la finele Cap. 97.

118. Τῶν δὲ τῷ μάγῳ ἐπαναστάντων ἑπτὰ ἀνδρῶν, ἕνα αὐτῶν Ἰνταφέρνεα[1] κατέλαβε,[2] ὑβρίσαντα τάδε, ἀποθανεῖν αὐτίκα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν.[3] Ἦθελε ἐς τὰ βασιλήϊα ἐσελθὼν χρηματίσασθαι[4] τῷ βασιλέϊ· καὶ γὰρ δὴ καὶ ὁ νόμος οὕτω εἶχε τοῖσι ἐπαναστᾶσι τῷ μάγῳ, ἔσοδον εἶναι παρὰ βασιλέα ἄνευ ἀγγέλου, ἢν μὴ γυναικὶ τυγχάνῃ μισγόμενος ὁ βασιλεύς.[5] Οὐκ ὢν[6] δὴ Ἰνταφέρνης ἐδικαίευ οὐ-

ştiu eu din auzite, când (regele) deschide (porţile acestea) el pretinde o sumă mare de bani în afară de tribut. Aşà stau lucrurile.

118. Din cei şapte bărbaţi cari s'au răsculat în contra magului, unul, (şi anume) Intafernes a păţit moartea îndată după revoltă din cauza indiscreţiei următoare. El voì să intre (odată) în palat spre a convorbì cu regele despre afaceri; acum rânduеala stabilită pentru acei cari se răsculaseră în contra magului erà ca ei să poată aveà acces la rege fără a fi

[1] Ἰνταφέρνεα. Despre acest Intafernes s'a vorbit mai sus la 70 unde vezi nota 8, pag. 169.

[2] κατέλαβε. Pentru sensul acestui verb care implică o păţanie, vezi mai sus nota 1, pag. 105.

[3] ἀποθανεῖν αὐτίκα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Am văzut mai sus la nota 8, pag. 169, că pe inscripţia dela Behistun Intafernes ocupà o situaţie foarte înaltă între conspiratorii cari au ucis pe Smerdis magul şi au ajutat pe Dariu Istaspe să se urce pe tron. (Vezi Coloana IV, § 18, linia 4). Această inscripţie a fost săpată după revolta Babiloniei, aşà că moartea lui Intaferne şi incidentul care a provocat-o şi care e relatat în acest capitol, trebue să fi avut loc după iar nu înaintea revoltei Babilonienilor, aşà că Erodot când spune că a avut loc αὐτίκα, adică imediat după revolta în contra falsului Smerdis, o antidatează. Inscripţia dela Behistun datează după anul 515 înainte de Hristos şi moartea lui Smerdis magul a avut loc la anul 521 înainte de Hristos. Dacă pasajul din tragedia *Persœ* a lui Eschil, vers 774 e autentic, Marafes şi Artafrenes (Intafernes) erau consideraţi ca regii ai 6-lea şi al 7-lea al Persiei între Smerdis magul şi Dariu Istaspe, ceeace ar indicà cum că Intafernes a pretins la tron. Inscripţia dela Behistun nu face nici o aluzie la acest detaliu, dar aceasta dă loc la bănueala că Marafes ar fi fost cel de al doilea pseudo-Smerdis care nu a fost ucis decât la anul 516 înainte de era noastră.

[4] χρηματίσασθαι. Verb însemnând a se întreţineà de afaceri şi de care se servă Erodot şi la Cap. 163 din Cartea VII.

[5] τοῖσι ἐπαναστᾶσι τῷ μάγῳ, ἔσοδον εἶναι παρὰ βασιλέα ἄνευ ἀγγέλου, ἢν μὴ γυναικὶ τυγχάνῃ μισγόμενος ὁ βασιλεύς. Astfel conveniseră între dânşii conjuraţii; vezi mai sus Cap. 84, unde Erodot întrebuinţează un verb mai puţin cred decât μίσγεσθαι şi zice: »ἢν μὴ τυγχάνῃ εὕδων μετὰ γυναικὸς βασιλεύς«. — Pentru sensul verbului μίσγεσθαι vezi Cartea 1, Cap. 5 şi Cartea II, Cap. 46, 64 şi 89.—După cele arătate la nota 2, pag. 13 de mai sus, bănuesc că actul violent al lui Intafernes care a avut de rezultat uciderea lui, a fost motivat de o acţiune politică şi nu de simplul pretext că nu a fost lăsat să aibă acces la rege.

[6] οὐκ ὢν. Scris într'un singur cuvânt οὐκων în textul lui Long şi Macleane.

δένα οἱ ἐσαγγεῖλαι, ἀλλ' ὅτι ἦν τῶν ἑπτά, ἐσιέναι ἤθελε. Ὁ δὲ πυλουρὸς[1] καὶ ὁ ἀγγελιηφόρος[2] οὐ περιώρεον,[3] φάμενοι τὸν βασιλέα γυναικὶ μίσγεσθαι. Ὁ δὲ Ἰνταφέρνης, δοκέων σφέας ψεύδεα λέγειν, ποιέει τοιάδε· σπασάμενος τὸν ἀκινάκεα[4] ἀποτάμνει αὐτῶν τά τε ὦτα καὶ τὰς ῥῖνας,[5] καὶ ἀνείρας περὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου περὶ τοὺς αὐχένας σφέων ἔδησε, καὶ ἀπῆκε.[6]

anunțați, afară numai dacă s'ar întâmplà ca regele să fie culcat cu (una din) femeile (lui). Astfel dar Intafernes s'a crezut în dreptul lui să nu fie anunțat de nimeni, şi, deoarece erà (unul) din cei şapte, a voit să intre. Păzitorul porții însă şi cu introducătorul îl opriră zicându-(i) că regele erà culcat cu o femeie. Dar Intafernes, crezând că ei spun minciuni, a făcut precum urmează: scoțând spada lui le reteză urechile şi nasul (pe cari) le atârnă de căpăstrul calului (lui) şi legâud (pe acesta) de gâturile lor, le dete drumul.

119. Οἱ δὲ τῷ βασιλέϊ δεικνύουσι[7]

119. Aceştia se arătară rege-

[1] πυλουρὸς. Sentinela sau păzitorul dela poartă. Vezi mai sus Cap. 72 şi 77. — Acei ce voiau să intre în palat şi să vadă pe rege treceau întâiu înaintea păzitorului porții; odată intrat se adresà funcționarului a căruia datorie erà să-l anunțe regelui care atunci îl primià dacă erà dispus. In cazul de față şi păzitorul porții şi introducătorul au refuzat lui Intaferne să-l admită în palat.

[2] ἀγγελιηφόρος. Pentru caracterul atribuțiunilor acestui funcționar al casei regale vezi vol. I, pag. 203, nota 1.

[3] περιώρεον. Două manuscrise au περιώρων.

[4] ἀκινάκεα. Spada scurtă şi lată a Mezilor. Vezi vol. IV, pag. 82, nota 6. In general Erodot, vorbind chiar de această armă în specie nu se servă de cuvântul persan dar de cuvântul ἐγχειρίδιον cu care Elinii erau mai familiari; astfel vezi mai sus în Cartea aceasta Cap. 29, 77, 79; mai jos la Cap. 128 avem ἀκινάκας precum şi la Cartea IV, Cap. 62 şi 70; la Cap. 54 din Cartea VII avem forma ἀκινάκην a acuzativului.

[5] ἀποτάμνει αὐτῶν τά τε ὦτα καὶ τὰς ῥῖνας. Această mutilare a fost o pedeapsă care în timpuri relativ recente se practică în Orient. Sepoii revoltați în contra Englezilor în timpul marei revolte a Indiei la începutul ultimei jumătăți a secolului al XIX-lea, au mutilat astfel pe mulți Englezi cari au căzut în mânile lor.

[6] ἀνείρας περὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου περὶ τοὺς αὐχένας σφέων ἔδησε, καὶ ἀπῆκε. Ințeleg că Intafernes a luat aceste nasuri şi aceste urechi tăiate şi le-a atârnat de căpăstrul calului său, pe care căpăstru l-a legat apoi împrejurul gâturilor lor, după ce se înțelege i-a legat pe ei împreună; Schweighäuser traduce latineşte »aures et nares præcises circa frenum »equi adnexas cervicibus eorum circumdedit atque ita homines dimisit«. Tot aşà înțelege şi Lang când traduce în limba germană: »er zog seinen Säbel »und hieb ihnen Nasen und Ohren ab und hängte sie an den Zügel seines »Pferdes und band sie ihnen um den Hals und dann lies er sie laufen«. — In comedia Acarnancii lui Aristofan avem »τοὺς στεφάνους ἀνείρετε«.

[7] δεικνύουσι. Multe manuscrise au δεικνύασι adoptat şi de Blakesley; vezi şi nota 1, pag. 216, vol. II.

ἑωυτούς, καὶ τὴν αἰτίην εἶπον δι' ἣν πεπονθότες εἴησαν. Δαρεῖος δέ, ἀρρωδήσας[1] μὴ κοινῷ λόγῳ οἱ ἐξ πεποιημότες ἔωσι ταῦτα, μεταπεμπόμενος ἕνα ἕκαστον, ἀπεπειρᾶτο γνώμης[2] εἰ συνέπαινοί εἰσι τῷ πεποιημένῳ. Ἐπεί τε δὲ ἐξέμαθε ὡς οὐ σὺν ἐκείνοισι εἴη ταῦτα πεποιημένα, ἔλαβε αὐτόν τε τὸν Ἰνταφέρνεα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκηίους πάντας, ἐλπίδας πολλὰς ἔχων[3] μετὰ τῶν συγγενέων μιν ἐπιβουλεύειν[4] οἱ ἐπανάστασιν· συλλαβὼν δέ σφεας ἔδησε τὴν ἐπὶ θανάτῳ[5]. Ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Ἰνταφέρνεος, φοιτέουσα ἐπὶ τὰς θύρας τοῦ βασιλέος,[6] κλαίεσκε ἂν[7] καὶ ὀδυρέ-

lui şi arătară motivul pentru care păţiseră (aşà). Dariu se temù ca nu cumvà actul acesta să fi fost săvârşit de către cei şase, prin comună înţelegere, şi trimise după fiecare în parte ca să cerceteze dacă aprobau ceeace se făcuse. După ce se convinse că faptul nu se săvârşise cu concursul acestor (şase), el puse mâna pe însuş Intafernes, pe fiii lui şi pe toate rudele lui de aproape, având mare bănueală că el şi cu neamurile lui ar fi conspirând în contra sa; după ce a pus mâna pe aceştia, i-a legat gata de exe-

[1] ἀρρωδήσας. Temerea lui Dariu erà destul de bine întemeiată pentrucă Intafernes erà, ca să zic aşà, un alter ego al lui Otanes care erà cel mai influent din toţi şefii Persani şi o acţiune ostilă din partea lui Intafernes ar fi pentru Dariu o indicaţie că Otanes ar fi asemenea ostil lui. Mai sus la Cap. 70, că Intafernes a fost propus de Otanes ca să fie admis în secretul conspiraţiei, aşà că el erà mai mult omul lui Otanes şi în mai strânse legături cu el decât erau Magabise sau Idarnes, propuşi de ceilalţi doi colegi originari ai lui Otanes, care erà adevăratul iniţiator şi şef al mişcării în contra lui Smerdis şi care indicase pe ceilalţi cinci, Dariu intrând mai târziu ca al şaptelea conspirator.

[2] ἀπεπειρᾶτο γνώμης. Verbul mediu πειρᾶσθαι şi compuşii lui când iea genitivul are senzul de a scrutà sau examinà. Vezi gramatica elină a lui Kühner, § 530. Avem exemple în Erodot la Cartea I, Cap. 47, unde avem substantivul διάπειραν urmat de genitivul τῶν χρηστηρίων, Cartea III, Cap. 52, 128, 134, 195; Cartea V, Cap. 85; Cartea VIII, Cap. 67 şi în alte locuri.

[3] ἐλπίδας πολλὰς ἔχων. Literal ar fi: *având mare speranţă*, dar acì ἐλπίς e luat nu în sensul de speranţă ci de credinţă. Cuvântul acesta de ἐλπὶς are uneori, dar rar, acest sens. Putem cità un caz în Platon (Phileb).

[4] ἐπιβουλεύειν. A se consfătuì împreună pentru a săvârşì un fapt. Astfel avem verbul acesta în acest sens la Cap. 24 din Cartea I şi la Cap. 132 din Cartea VIII. Obiectul scopului consfătuirii e rău când se întrebuinţează verbul acesta, astfel în pasajul citat din Cartea I, e vorbă de consfătuirea marinarilor ca să Arunce pe Arion în mare; acì şi în pasajul din Cartea VIII, e vorbă de conspiraţii.

[5] ἔδησε τὴν ἐπὶ θανάτῳ. Vezi vol. I, pag. 194, nota 5.

[6] φοιτέουσα ἐπὶ τὰς θύρας τοῦ βασιλέος. La capitolul următor avem ἐπὶ τῶν βασιλέος θυρέων κατήμενον. In aceste două pasaje nu trebue să înţelegem prin θύρας porţile în strictul sens al cuvântului, ci vestibulul. Postulanţii steteau la intrarea vestibulului care precedà apartamentele private ale regelui, şi intrarea aceasta se chemà poarta cum se chiamă şi la Turci; tot aşà şi la Cap. 140 din Cartea aceasta.

[7] ἄν. In marea majoritate a manuscriselor lipseşte ἄν, pe care îl reţin însă bazat pe autorităţi ca Gaisford şi Schweighäuser, precum şi pe textele mo-

σκετο· ποιεῦσα δὲ αἰεὶ τὠυτὸ τοῦτο, τὸν Δαρεῖον ἔπεισε οἰκτεῖραί μιν· πέμψας δὲ ἄγγελον ἔλεγε τάδε· »Ὦ γύναι, βασιλεύς τοι Δαρεῖος »διδοῖ ἕνα τῶν δεδεμένων οἰκηΐων »ῥύσασθαι, τὸν βούλεαι ἐκ πάντων.« Ἡ δὲ βουλευσαμένη ὑπεκρίνατο τάδε· »Εἰ μὲν δή μοι διδοῖ βασι»λεὺς ἑνὸς τὴν ψυχήν, αἱρέομαι »ἐκ πάντων τὸν ἀδελφεόν.«[1] Πυθόμενος δὲ Δαρεῖος ταῦτα καὶ θωυμάσας τὸν λόγον, πέμψας ἠγόρευε· »Ὦ γύναι, εἰρωτᾷ σε βασι»λεύς, τίνα ἔχουσα γνώμην,[2] τὸν »ἄνδρα τε καὶ τὰ τέκνα ἐγκατα»λιποῦσα, τὸν ἀδελφεὸν εἵλευ πε-

cuţie. Soţia însă a lui Intaferne, prezentându-se în dreptul intrării regelui, plângea şi se văetă într'una; şi deoarece ea tot persistà, lui Dariu i se făcù milă de dânsa; trimise atunci un sol la dânsa zicându-i: «O »doamnă, regele Dariu îţi hă»răzeşte pe unul din cei legaţi »cari fac parte din familia ta »spre a fi scăpat (de moarte), »pe acela pe care vei hotărî »dintre toţi«. Ea reflectând răspunse astfel: »Deoarece regele »îmi acordă vieaţa unuia, voiu »luà pe fratele (meu)«. Dariu, când auzì de răspunsul acesta, fu surprins, şi trimise (din nou vorbă) zicând: »O doamnă, re»gele te întreabă care e rostul

derne cele mai bune ca Creutzer, Long şi Macleane (Blakesley) şi Sayce; Tischendorf îl omite.

[1] αἱρέομαι ἐκ πάντων τὸν ἀδελφεόν. Foarte mulţi comentatori, între cari marele filolog Englez Donaldson, susţine că Erodot în naraţiunea aceasta exprimă simţimintele cari formează nota dominantă din tragedia *Antigona* a lui Sofocle. In această tragedie Antigona spune că a făcut pentru fratele ei ceeace nu ar fi făcut nici pentru bărbat nici pentru copii şi se bazează pe argumentul următor:

»πόσις μὲν ἄν μοι, κατθανόντος, ἄλλος ἦν,
»καὶ παῖς ἀπ' ἄλλου φωτός, εἰ τοῦδ' ἡμπλακον.
»μητρὸς δ' ἐν Ἅιδου καὶ πατρὸς κεκευθότοιν
»οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις ἂν βλάστοι ποτέ«.

(Ant. v. 909—913)

şi acest pasaj e precedat de versul:

»Τίνος νόμου δὴ ταῦτα πρὸς χάριν λέγω«;

care corespunde întocmai cu »τίνα ἔχουσα γνώμην« din fraza următoare. Nu poate fi îndoeală că există o corelaţie între pasajul acesta al lui Erodot şi aceste rânduri din *Antigona* lui Sofocle, dar deoarece autorul nostru şi acest mare poet atenian erau contiporani, e greu de determinat carele din doi a inspirat pe celălalt. Dacă însă e adevărată tradiţia că Erodot a recitat la Atena o parte din scrierile sale înainte ca Sofocle să fi scris *Antigona*, atunci aş înclinà mai mult spre opinia că poetul s'a inspirat dela istorian dar nu istorianul dela poet.

[2] τίνα ἔχουσα γνώμην. Vezi nota precedentă.

»ριεῖναί τοι, ὃς καὶ ἀλλοτριώτα-
»τός[1] τοι τῶν παίδων καὶ ἔσσον[2]
»κεχαρισμένος τοῦ ἀνδρός ἐστι.« Ἡ δ' ἀμείβετο τοῖσδε· »Ὦ βασιλεῦ,
»ἀνὴρ μέν μοι[3] ἂν ἄλλος γένοιτο,
»εἰ δαίμων[4] ἐθέλοι, καὶ τέκνα
»ἄλλα, εἰ ταῦτα ἀποβάλοιμι· πα-
»τρὸς δὲ καὶ μητρὸς οὐκ ἔτι μευ
»ζωόντων, ἀδελφεὸς ἂν ἄλλος οὐ-
»δενὶ τρόπῳ γένοιτο. Ταύτῃ τῇ
»γνώμῃ χρεωμένη ἔλεξα[5] ταῦτα.« Εὖ τε δὴ ἔδοξε τῷ Δαρείῳ εἰπεῖν ἡ γυνή, καί οἱ ἀπῆκε τοῦτόν τε τὸν παραιτέετο καὶ τῶν παίδων τὸν πρεσβύτατον, ἡσθεὶς αὐτῇ· τοὺς δὲ ἄλλους ἀπέκτεινε πάντας. Τῶν μὲν δὴ ἑπτὰ εἷς αὐτίκα τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ ἀπολώλεε.

»pentru care lăsând la o parte
»pe bărbatul şi pe fiii (tăi) ai
»luat pe fratele (tău) ca să-i
»salvezi vieaţa, (pe când) acela
»e mai străin de tine decât co-
»piii (tăi) şi mai puţin drag
»decât bărbatul (tău)?« Ea răspunse precum urmează: »O rege,
»aş puteà să capăt un alt băr-
»bat dacă vrea zeitatea şi (să
»mai am) alţi copii dacă aş pier-
»de pe aceştia; tatăl şi mama
»mea însă ne mai fiind în vieaţă,
»nu mai e chip să am alt frate.
»Pe considerantele acestea ba-
»zată am vorbit eu astfel«. Şi fiindcă a fost încântat cu ea, Dariu, judecând că femeia aveà dreptate, îi liberă pe acela pe care îl ceruse precum şi pe cel mai în vârstă dintre fiii (ei); pe toţi ceilalţi îi ucise. Astfel dar pierì unul din cei şapte imediat, în modul arătat.

120. Κατὰ δέ κου μάλιστα τὴν

120. Cam pe timpul boalei

[1] ἀλλοτριώτατος. Toate manuscrisele fără o singură excepţie au acì superlativul. S'ar părea că comparativul ar fi mult mai natural şi corect şi de aceea ediţii foarte bune, cum e aceea a lui Blakesley, s'au crezut în drept să corecteze pe Erodot şi în loc de ἀλλοτριώτατος scriu ἀλλοτριώτερος. Trebue însă să nu uităm că Elinii de multe ori întrebuinţau superlativul în locul comparativului, mai ales când comparaţia se face între două concepţiuni cum e cazul acì, fratele de o parte şi fiii de alta, din care una întrecând pe cealaltă în calitatea exprimată de adjectiv devine superlativ înzestrată cu acea calitate faţă de celălalt termen de comparaţie. Astfel dar, nu e justificată corectarea superlativului în comparativ acì. In traducere, se înţelege, suntem nevoiţi să întrebuinţăm comparativul.

[2] ἔσσον. In textul lui Blakesley avem ἧσσον.

[3] μοι. Manuscrisul florentin are τοι.

[4] δαίμων. E aproape sinonim cu θεὸς. La Cap. 86 şi 87 din Cartea I şi la Cap. 43 din Cartea II, se vede cum autorul nostru întrebuinţează fără distincţie aceste două cuvinte; singura nuanţă între ele este că poate δαίμων are un sens mai larg decât θεὸς. (Vezi vol. II, pag. 122, nota 2).

[5] ἔλεξα. Unele manuscrise şi ediţii au persoana a treia ἔλεξε, ceeace nu e corect după ce rostul acestui discurs e în persoana întâia, afară numai dacă considerăm această din urmă frază ca separată şi o scoatem din discursul propriu zis şi o considerăm ca o apreciere a autorului.

Καμβύσεω νοῦσον ἐγένετο τάδε.[1] Ὑπὸ Κύρου καταστα θεὶς ἦν Σαρδίων ὕπαρχος[2] Ὀροίτης,[3] ἀνὴρ Πέρσης. Οὗτος ἐπεθύμησε πρήγματος οὐκ ὁσίου· οὔτε γάρ τι παθὼν οὔτε ἀκούσας μάταιον ἔπος[4] πρὸς Πολυκράτεος τοῦ Σαμίου, οὔτε ἰδὼν πρότερον, ἐπεθύμεε λαβὼν αὐτὸν ἀπολέσαι, ὡς μὲν οἱ πλεῦνες λέγουσι, διὰ τοιήνδε τινὰ αἰτίην.[5] Ἐπὶ τῶν βασιλέος θυρέων

lui Cambise s'au întâmplat următoarele (evenimente). Un Persian, (anume) Oroetes, fusese orânduit de către Ciru administrator peste Sardis. Acesta concepù un plan nelegiuit; căci, fără a fi suferit nimic (de pe urma lui), fără a fi auzit o vorbă proastă dela Policrat samianul, fără a fi dat cu ochii vreodată de el, (Oroetes acesta) a

[1] Κατὰ δέ κου μάλιστα τὴν Καμβύσεω νοῦσον ἐγένετο τάδε. Erodot întrerupe acì iar, cum a făcut mai sus la Cap. 39, firul regulat şi cronologic al istoriei lui şi merge înapoi la epoca lui Cambise, iar modul nedeterminat, ca succesiune de evenimente, cu care el deschide această nouă serie arată că ceeace va relată acum nu face parte dintr'un alt izvor de informaţii decât ceeace a precedat; nimic nu ne orientează pentru cronologia acestor întâmplări decât numele persoanelor cari joacă un rol în desfăşurarea lor. Vezi mai sus nota 1, pag. 95. — In loc de ἐγένετο, unele manuscrise au ἐγίνετο.

[2] Σαρδίων ὕπαρχος. Se înţelege şeful administraţiei sau satrapul. Vezi mai sus nota 1, pag. 171.

[3] Ὀροίτης. Un manuscris are Ὀρίτης; alţi autori ca Diodor din Sicilia şi Lucian (*Contempl.*, 14), vorbesc de el ca Ὀρόντης. — Erodot nu ne spune nicăiri când fu numit acest funcţionar înalt de către Ciru; ştim numai că îndată ce Sardis a căzut în mâinile lui Ciru, el a numit satrap acolo pe Tabalus, un Persan (I, 153), apoi mai departe (I, 156, 161), s'ar părea că în urma răscoalei lui Pactias ar fi fost orânduit Mazares care era comandantul militar. Acì Erodot opreşte şirul satrapilor Lidiei pe care a culeş-o dintr'o sorginte Elino-lidiană. In pasajul de faţă se vede că sorgintea lui de informaţii este alta, probabil samiană, conform căreia Oroetes şi Mitrabates, Persani, apar ca capi de administraţie, iar Mazares şi Arpag, cari erau Mezi, ca impiegaţi administrativi subalterni.

[4] οὔτε γάρ τι παθὼν οὔτε ἀκούσας μάταιον ἔπος. Bähr traduce: »neque facto ullo neque verbo læsus a Polycrate«. — Pentru sensul lui μάταιος, vezi mai sus nota 2, pag. 155 şi vol. II, pag. 302, nota 6.

[5] διὰ τοιήνδε τινὰ αἰτίην. Diodor din Sicilia, în pasajul la care m'am referit în nota 3 de mai sus, vorbeşte de o supărare pe care ar fi avut-o Oroetes în contra lui Policrat şi pe care o consideră ca fiind cauza răsbunării lui Oroetes. El ne spune că mai mulţi cetăţeni din Sardis voind să scape de tirania acestui satrap, părăsind oraşul lor natal s'au dus la Samos unde Policrat i-a primit întâiu bine dar apoi a pus să-i asasineze ca să iea averea lor. Nu văd însă cum ar fi supărat aceasta pe Oroetes în contra lui Policrat, căci Lidienii aceştia erau inamici ai lui şi nu puteà să-l intereseze soarta lor aşà de mult. Din contră, mi se pare că ar fi putut să se supere dacă Policrat i-ar fi răsfăţat şi încurajat. Cred dar că motivul invocat de Diodor nu poate fi cel adevărat. Pe de altă parte, explicaţia al cărei ecou se face Erodot acì, mi se pare mai aproape de adevăr, şi nimic mai natural decât ca mustrarea lui Mitrabates să fie dorinţa lui Oroetes să distrugă pe Policrat; aceasta cu atât mai mult cu cât conflicte de interese şi chestiuni de amor propriu trebue să fi mişcat amorul propriu al colegului său şi să-l fi decis să facă ceeace a făcut, şi de sigur că Oroetes a plănuit moartea lui Policrat cu gândul că acest puternic tiran odată pus la o parte, insula se va supune lesne puterii Perşilor.

κατήμενον[1] τόν τε Ὀροίτην[2] καὶ ἄλλον Πέρσην, τῷ οὔνομα εἶναι Μιτραβάτεα,[3] νομοῦ ἄρχοντα τοῦ ἐν Δασκυλείῳ,[4] τούτους ἐκ λόγων

conceput idea de a pune mâna pe el şi de a-l ucide, şi mulţi spun că pentru cuvântul următor. Şezând (odată) Oroetes

[1] Ἐπὶ τῶν βασιλέος θυρέων καθήμενον. Vezi mai sus nota 6 dela pag. 266.

[2] Ὀροίτην. Unele ediţii mai recente au Ὀροίτεα care nu e incorect, căci autorul nostru s'a servit de ambele aceste forme de acuzativ, însă acì toate manuscrisele au forma Ὀροίτην.

[3] Μιτραβάτεα. Numai un singur manuscris are forma aceasta Μιτραβάτεα, toate celelalte au Μιτροβάτεα; Gaisford şi Creutzer au furma cu o. Motivul însă care m'a decis să adopt forma care e bazată numai pe autoritatea unui singur manuscris, este cel invocat şi de Blakesley, că numele, ca şi acela al lui Mitradat derivă dela Mitra, aşà că forma corectă e Mitradates iar nu Mitridates.

[4] Δασκυλείῳ. Dascileon în Bitinia erà capitala unei satrapii importante care la epoca lui Erodot cuprindeà Frigia întreagă. Mai târziu Frigia centralà formă o satrapie deosebită, iar satrapia care îşi aveà capitala Diascileon, se numià în timpul lui Arian şi al lui Xenofon satrapia Misiei, Frigiei de pe Elespont sau uneori satrapia Eolis. Situaţia precisă a acestui oraş e încă un subiect de controversă. Mulţi zic că satul turcesc modern Diaskili care e pe coasta Mării de Marmara, nu departe de Mundania modernă, portul Brusei ar ocupà exact locul unde erà situată Dascileon. Se ridică însă obiecţia că oraşele importante de reşedinţă în Asia Mică nu erau situate pe litoralul însuş maritim, cum de pildă Sardis, Celene, Xantus, Tarsus şi altele, ci erau puse la o mică distanţă de mare pentru a fi mai în siguranţă. Dascileon trebue să fi fost şi el la o distanţă oarecare de coastă, altminteri Scilax în scrierea lui *Periplous*, în care descrie oraşele de pe coastă, nu ar fi omis menţiunea acestui oraş; la aceasta se poate adăugà că din descrierile acestui oraş pe cari le găsim în două pasaje din Strabon şi anume XII, § 797 şi § 830, s'ar părea că oraşul acesta erà situat, nu chiar pe malul mării, ci la vreo 35 kilometrii în interior, la punctul unde râul Lufer Su înainte de a se vărsà în fluviul Rindacus (astăzi Susurli), trece peste o câmpie de toată frumuseţea încunjurat de dealuri mici, superbul loc Apolonia întinzându-se peste dealul despre Sud. E una din poziţiile cele mai superbe cari nu se pot şterge din mintea aceluia care a vizitat Brusa şi s'a suit pe muntele Olimp de unde se desfăşoară subt picioarele călătorului această panoramă unică în lume în felul ei pentru întinderea şi frumuseţea ei. Am vizitat aceste locuri la 1878, şi nu pot uità impresià ce mi-au făcut. Din nefericire, când am făcut ascensiunea Olimpului cu ajutorul unei mici escorte puse la dispoziţia mea de regretatul Ahmed Vafic Paşa, atunci, la 1878 paşă al vilaetului Brusa, adică pentru a întrebuinţà cuvintele din textul nostru »νομοῦ ἄρχων τοῦ ἐν Δασκυλείῳ, aerul nu erà clar şi nu am putut să văd spectacolul în toată splendoarea lui, dar scoborîndu-mă în vale precum şi în parcursul cu trăsura dela Brusa la Mundania, am trecut prin câmpia aceasta la extremitatea despre Vest a căreia trebuesc căutate resturile oraşului Dascileon, adică la juncţiunea apei Lufer şi a fluviului Rindacus. Xenofon (*Hellenica*, IV, 1. § 15), descrie oraşul acesta astfel: »Acolo »erà, zice el, palatul satrapului Farnabaze, şi în vecinătate se aflau o mulţime »de sate mari bine aprovizionate cu cele necesare vieţii. Mai sunt în aceea re»giune multe animale cari se vânează, unele în parcuri închise iar altele în »libertate. Un râu trece pe acolo plin cu tot felul de peşte şi peste tot locul »sunt o mulţime de pasări pentru acei cărora le place vânatul de pasări«. Stefan Bizantinul (*Lexicon*), zice că Dascileon fu fundat de unul Dascilus pe care îl face fiu al lui Periandos. Un Periandos fu tatăl lui Giges, dar dacă e aceeaş persoană sau nu aceasta nu se ştie; dacă ar fi acelaş, atunci fundatorul oraşului Dascileon ar fi fost frate cu Giges, regele Lidiei.

ἐς νείκεα συμπεσέειν.[1] Κρινομένων δὲ περὶ ἀρετῆς, εἰπεῖν τὸν Μιτραβάτεα[2] τῷ Ὀροίτῃ προφέροντα· »Σὺ γὰρ ἐν ἀνδρῶν λόγῳ,[3] ὃς βα»σιλέϊ νῆσον Σάμον πρὸς τῷ σῷ »νομῷ προσκειμένην οὐ προσε»κτήσαο, ὧδε δή τι ἐοῦσαν εὐπετέα »χειρωθῆναι, τὴν τῶν τις ἐπιχω»ρίων πεντεκαίδεκα ὁπλίτῃσι ἐπα»ναστὰς[4] ἔσχε, καὶ νῦν αὐτῆς τυ»ραννεύει«; Οἳ μὲν δή μιν φασὶ τοῦτο ἀκούσαντα καὶ ἀλγήσαντα τῷ ὀνείδεϊ, ἐπιθυμῆσαι οὐκ οὕτω τὸν εἴπαντα ταῦτα τίσασθαι, ὡς[5] Πολυκράτεα πάντως ἀπολέσαι, δι' ὃν τινα κακῶς ἤκουσε.

în dreptul intrării (la apartamentele) regelui cu un alt Persian al cărui nume era Mitrabates, şi carele era administrator peste satrapia dela Dascileon, aceştia din vorbe ajunseră la ceartă. Discutând ei asupra meritelor (lor reciproce), Mitrabates ar fi zis lui Oroetes cu un ton de mustrare: »Ce fel »de bărbat eşti tu când nu ai »(fost în stare) să capeţi pen»tru regele nostru insula Samos »care e situată în vecinătatea »imediată a satrapiei tale şi care ar puteà fi cucerită lesne de»oarece un simplu cetăţean lo»cal de acolo răsculat a putut, »cu (o forţă armată de) cinci»sprezece oameni, să se facă »stăpân peste ea şi domneşte »astăzi acolo?« Se zice că (Oroetes) se simţi foarte atins când auzì mustrarea aceasta şi concepù idea, nu atât de a-şi răsbunà în contra aceluia care o formulase, pe cât de a distruge cu desăvârşire pe Policrat, carele dedese ocazie acestei mustrări.

[1] συμπεσέειν. In ediţia lui Creutzer avem forma atică συμπεσεῖν.

[2] Μιτραβάτεα. Vezi mai sus nota 3, pag. 270.

[3] Σὺ γὰρ ἐν ἀνδρῶν λόγῳ. Traducerea textuală a locuţiunii acesteia ar fi: »Ce fel, tu (te prenumeri) în rândul bărbaţilor?« — Toate textele însemnate afară de textul aldin au ἀνδρῶν şi acesta din urmă are singularul ἀνδρός. Fraza e chivalentă cu »Σὺ γὰρ ἀνήρ«. Am tradus prin »Ce fel de bărbat eşti tu?« care dă într'o idiomă mai românească sensul deplin al acestei chestiuni ironice.

[4] ἐπαναστὰς. Despre revolta aceasta a lui Policrat a ţvorbit autorul nostru mai sus la Cap. 39. (Vezi nota 2 dela pag. 95).

[5] οὐκ οὕτω τὸν εἴπαντα ταῦτα τίσασθαι, ὡς. Construcţia aceasta am avut-o la Cap. 47 din Cartea aceasta: »οὐκ οὕτω τιμωρῆσθαι δεομένοισι Σαμίοισι ἐστρατεύοντο, ὡς s.c.l.«

121. Οἱ δὲ ἐλάσσονες λέγουσι,[1] πέμψαι Ὀροίτεα ἐς Σάμον κήρυκα ὅτευ δὴ χρήματος δεησόμενον· οὐ γὰρ ὧν δὴ τοῦτό γε λέγεται·[2] καὶ τὸν Πολυκράτεα τυχεῖν κατακείμενον ἐν ἀνδρεῶνι,[3] παρεῖναι δέ οἱ καὶ Ἀνακρέοντα τὸν Τήϊον·[4] καί κως, εἴτ' ἐκ προνοίης αὐτὸν καταλογέοντα[5] τὰ Ὀροίτεω πρήγματα, εἴτε καὶ συντυχίη τις τοιαύτη ἐπεγένετο· τόν τε γὰρ κήρυκα τὸν Ὀροίτεω παρελθόντα διαλέγεσθαι, καὶ τὸν Πολυκράτεα τυχεῖν γὰρ ἐπεστραμμένον πρὸς τὸν τοῖχον, οὔτε τι μεταστραφῆναι, οὔτε ὑποκρίνασθαι.

122. Αἰτίαι μὲν δὴ αὗται διφάσιαι λέγονται τοῦ θανάτου τοῦ Πολυκράτεος γενέσθαι· πάρεστι δὲ πείθεσθαι[6] αὐτέων. Ὁ δὲ ὧν Ὀροίτης, ἰζόμενος ἐν Μαγνησίῃ τῇ ὑπὲρ Μαιάνδρου ποταμοῦ οἰκημένῃ,[7]

121. Alţii, mai puţini la număr, spun că Oroetes ar fi trimis un sol la Samos ca să ceară o informaţie oarecare; ce era aceasta nu se spune, atunci Policrat era din întâmplare lungit în apartamentul bărbătesc şi cu el era Anacreon din Teos; Policrat, fie în mod intenţionat, fie aceasta întâmplător, a nesocotit afacerea lui Oroetes; căci când veni trimisul lui Oroetes (şi începù) să vorbească, Policrat, carele întâmplător avea faţa întoarsă spre perete, nici nu s'a reîntors (spre el), nici nu i-a dat răspuns.

122. Acestea dar sunt cele două cauze aduse înainte ca determinând moartea lui Policrat; liber fiecare să creadă din aceste două (versiuni pe aceea care îi convine). E un fapt însă

[1] Οἱ δὲ ἐλάσσονες λέγουσι. Corespunde cu »ὡς μὲν οἱ πλεῦνες λέγουσι« dela capitolul precedent.

[2] οὐ γὰρ ὧν δὴ τοῦτό γε λέγεται. La Cap. 49 din Cartea I avem »οὐ γὰρ ὧν οὐδὲ τοῦτο λέγεται«.

[3] ἐν ἀνδρεῶνι. Vezi vol. I, pag. 57, nota 1.

[4] παρεῖναι δέ οἱ καὶ Ἀνακρέοντα τὸν Τήϊον. Celebrul tiran din Samos a fost un mare protector al artelor, al ştiinţelor şi al poeziei, nu trebue dar să ne mire intimitatea lui Policrat cu marele poet Anacreon care era originar din Teos, oraş pe coasta Asiei, în faţa aproape a insulei Samos. Strabon, Aelian şi Pausanias menţionează amiciţia ce a existat între Policrat şi Anacreon. După ce fu ucis Policrat, Anacreon fu protejat de Ipazch, fiul lui Pisistrat, tiranul atenian.

[5] καταλογέοντα. Scris κατηλογέοντα în textul lui Blakesley. — Bähr dă astfel sensul acestui pasaj cam iregulat în construcţie: »atque Polycration, sive »consulto Oroetæ res aspernatus sit sive casu quodam ita acciderit« s.c.l. Avem ἐκ προνοίης în acelaş sens de »din precugetare«, întrebuinţat la Cap. 159 din Cartea I. Vezi vol. I, pag. 285, nota 2. — αὐτὸν se raportă, se înţelege, la Policrat.

[6] πάρεστι δὲ πείθεσθαι. Locuţiune elină care însemnează e permis oricăruia să creadă.

[7] Μαγνησίῃ τῇ ὑπὲρ Μαιάνδρου ποταμοῦ οἰκημένῃ. Magnesia aceasta situată pe fluviul Meandru nu trebue confundată cu oraşul tot în Asia mică situat mai la Nord, la poalele muntelui Sipilus, nu departe de Smirna. Magnesia din textul nostru se află în dreptul insulei Samos, la 20 kilometri

ἔπεμπε Μύρσον τὸν Γύγεω,[1] ἄνδρα Λυδόν, ἐς Σάμον ἀγγελίην φέροντα, μαθὼν τοῦ Πολυκράτεος τὸν νόον. Πολυκράτης γάρ ἐστι πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Ἑλλήνων ὃς θαλασσοκρατέειν ἐπενοήθη,[2] πάρεξ Μίνωός[3] τε τοῦ Κνωσσίου,[4] καὶ εἰ δή τις ἄλλος πρότερος τούτου ἦρξε τῆς θαλάσσης· τῆς δὲ ἀν-

că Oroetes, şezând la Magnesia, care e situată pe fluviul Meandru, a trimis pe Mirsu, fiul lui Giges, un Lidian, la Samos, cu misiunea de a aflà intenţiile lui Policrat. Căci, pe cât avem noi cunoştinţă, Policrat este primul dintre Elini carele să fi conceput idea de a se face

de coasta mării şi la vreo 24 kilometri spre Sud-Est de Efes. Un sat mic numit *Inek bazar* ocupă locul unde erà Magnesia aceasta. Despre fluviul Meandru, astăzi *Mindáreh*, a vorbit autorul nostru la Cap. 18 din Cartea I. El izvorăşte din munţii Frigiei şi se varsă în Marea Egee, lângă oraşul Priene, la poalele muntelui Mical, aproape în faţa insulei Samos.

[1] Μύρσον τὸν Γύγεω. Acest nume şi Mirsilos (fiul lui Mirsos) corespunde pe elineşte cu numele lidian Candaule. (Vezi vol. I, pag. 12, nota 3). La Cap. 7 din Cartea I, Candaule se zice a fi fiul unui Mirsus, aşà că numele acesta erà comun în aristocraţia lidiană. Persoana numită acì e probabil aceeaş despre a căreia moarte se vorbeşte la Cartea V, Cap. 121.

[2] Πολυκράτης γάρ ἐστι πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Ἑλλήνων ὃς θαλασσοκρατέειν ἐπενοήθη. Statele eline considerau stăpânirea pe mare, adică faptul de a aveà flota cea mai puternică pe mare ca o glorie, întocmai cum Anglia este mândră de a fi puterea cea mai tare pe mare, şi astăzi când Germania îşi dă cele mai mari silinţe s'o egalizeze şi chiar dacă se poate să-i smulgă supremaţia maritimă prin construcţii de bastimente mari de răsboiu, Anglia îşi încordează toate puterile pentru a-şi mănţineà superioritatea construind şi mai multe, tot astfel Samos la epoca lui Erodot erà statul care rivalizà cu Atena ca putere navală şi la epoca lui Policrat erà prima putere navală în Marea Egee. Statele cari se considerau astfel puternice pe mare erau denumite ca θαλασσοκρατοῦντες şi ştim din Eusebius că după Minos 17 state au fost considerate ca θαλασσοκρατίαι, din cari Samos a fost al 13-lea. Această θαλασσοκρατία au posedat-o Samienii timp de 30 de ani, adică dela anul 550 până la anul 520 înaintea erei noastre, aşà că în timpul când a fost ucis Policrat, adică la anul 523 înainte de Hristos, Samos arà considerată ca posedând supremaţia pe mare. Această importanţă maritimă a insulei Samos la acea epocă e indicată şi pe monedele samiene, cari multe din ele au păunul, emblema Junonei pe o parte iar pe cealaltă prora unei nave. Vedem mai sus la Cap. 39, că Policrat s'a făcut stăpân pe multe din insulele Mării Egee, şi atât Tucidid (I, 13) cât şi Strabon (XIV), vorbesc de puterea maritimă a lui Policrat. — In loc de ἐπενοήθη care figurează în toate manuscrisele se propune de Dindorf ἐπενώθη.

[3] Μίνωος. Creutzer preferă forma Μίνω a genitivului acestui nume, pentrucă manuscrisul sancroftian şi cu cel wesselingian scriu astfel. Ambele forme însă sunt corecte. — Despre însuş Minos că ar fi fost primul din timpurile istorice care ar fi exercitat supremaţie pe mare, vezi Tucidid, I, 4; Diodor din Sicilia, IV, 60 şi V, 54, precum şi alţi autori cari s'au inspirat dela dânşii.

[4] τοῦ Κνωσσίου. Se dă acest titlu lui Minos fiindcă reşedinţa lui erà la Cnosos sau Gnosos din Creta unde aveà un palat de o mărime colosală şi de o bogăţie renumită. Acest palat erà celebrul labirint din Creta, ale căruia rămăşiţe au fost date acum la lumină de către d-l, astăzi Sir Arthur Evans. Cnosos e situat la 4 kilometrii spre Sud de oraşul Candia (Eraclion). Am făcut la 1903 această plimbare pe jos şi luna Maiu, plăcută şi plină de interes, căci îndată ce am ieşit din oraşul Candia am trecut subt zidurile masive ale fortificaţiilor vechei cetăţi veneţiene care a susţinut în timpul evului de mijloc cel

θρωπηΐης λεγομένης γενεῆς[1] Πολυκράτης ἐστὶ πρῶτος, ἐλπίδας πολλὰς ἔχων Ἰωνίης τε καὶ νήσων ἄρξειν.[2] Μαθὼν ὦν ταῦτά μιν διανοεύμενον ὁ Ὀροίτης πέμψας ἀγγελίην ἔλεγε τάδε· »Ὀροίτης Πο»λυκράτεϊ ὧδε λέγει·[3] πυνθάνομαι »ἐπιβουλεύειν σε πρήγμασι μεγά»λοισι, καὶ χρήματά τοι οὐκ εἶναι »κατὰ τὰ φρονήματα.[4] Σὺ νῦν ὧδε »ποιήσας ὀρθώσεις μὲν σεωυτόν, »σώσεις δὲ καὶ ἐμέ. Ἐμοὶ γὰρ βα»σιλεὺς Καμβύσης ἐπιβουλεύει θά»νατον,[5] καί μοι τοῦτο ἐξαγγέλ»λεται σαφηνέως. Σὺ νῦν ἐμὲ ἐκ»κομίσας αὐτὸν καὶ χρήματα,[6] τὰ

stăpân peste mare, afară de Minos din Cnosos şi poate de vreun altul înaintea acestuia carele va fi deţinut supremaţia maritimă; Policrat este cel dintâiu carele, în cursul epocei zise a oamenilor (muritori), a ambiţionat să domnească peste Ionia şi peste insule. Oroetes, aflând dar că Policrat proiectà aşà cevà, (îi) trimise o solie zicând astfel: »Oroetes spune lui »Policrat aşà: Eu aflu că tu »proiectezi lucruri mari şi că »nu dispui de mijloace băneşti »proporţionale cu intenţiile tale.

mai lung asediu cunoscut în istorie. După un parcurs de o oră având în faţa mea maiestosul munte Ida, acoperit chiar în acea lună cu zăpadă, am ajuns la Cnosos unde d-l Evans mi-a făcut onorurile palatului lui Minos şi a curţii pavate, interne în care te cobori pe trepte de piatră :şi care are o suprafaţă de 20.000 picioare pătrate şi în care se dedeau, ca în Spania astăzi, lupte de tauri.

[1] τῆς δὲ ἀνθρωπηΐης λεγομένης γενεῆς. Literal subt rassa denumită a oamenilor, adică subt dominaţia omului muritor ca opusă dominaţiei mitice a zeilor sau γενεῆς μυθικῆς. Erodot trage acì o linie de demarcaţie şi distinge între perioada preistorică sau mitologică înväluită în negurile unui trecut depărtat a cărui cunoştinţă se bazează numai pe tradiţii orale şi perioada istorică despre care avem date sigure istorice. Această linie de demarcare el o trage la începutul domniei lui Minos în Creta; tot ce s'a întâmplat înainte aparţine epocii eroice sau mitologice, tot ce a venit în urmă, epocii istorice. Tucidid nu face nicăiri această distincţie. (Vezi vol. II, pag. 384, nota 1).

[2] ἐλπίδας πολλὰς ἔχων Ἰωνίης τε καὶ νήσων ἄρξειν. Literal ar fi: »având speranţe multe de a stăpâni peste Ionia şi peste insule«. Prin aceste insule se înţeleg de autor insulele cele mici în vecinătatea insulei Samos. Avem expresia ἐλπίδας πολλὰς ἔχων mai sus la Cap. 119, unde vezi nota 3, pag. 266.

[3] Ὀροίτης Πολυκράτει ὧδε λέγει. Vezi mai sus nota 2, pag. 99.

[4] οὐκ εἶναι κατὰ τὰ φρονήματα. Avem κατὰ în sensul acesta de potrivit ca la Cartea I, Cap. 121, »οὐ κατὰ Μιτραδάτην« şi la Cap. 84 din aceeaş carte »κατ' αὐτόν«; asemenea la Cap. 10 din Cartea II. Vezi vol. I, pag. 149, nota 1 şi pag. 215, nota 2 şi vol. II, pag. 29, nota 7.

[5] Ἐμοὶ γὰρ βασιλεὺς Καμβύσης ἐπιβουλεύει θάνατον. Din scrierile lui Erodot nu reiese cauza care ar fi motivat supărarea lui Cambise în contra lui Oroetes, dar din cele ce ni le destăinueşte inscripţia dela Behistun, ne e permis să supozăm că acest satrap, deşì Persan, ar fi simpatizat cu partidul religios medic al cărui şefi au fost întâiu Bartie, fratele lui Cambise, şi apoi falsul Smerdis magul, şi e de observat, zice Blakesley, că Oroetes ocupă poziţia pe care a ocupat-o înaintea lui doi Mezi şi anume Mazares şi Arpag.

[6] Σὺ νῦν ἐμὲ ἐκκομίσας αὐτὸν καὶ χρήματα. Bähr traduce »Tu »igitur, ut me ipsum ex hac terra educas et pecunias meas exportes«. Sensul

»μὲν αὐτῶν αὐτὸς ἔχε, τὰ δὲ ἐμὲ »ἔα[1] ἔχειν. Εἵνεκέν τε χρημάτων »ἄρξεις ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος. Εἰ »δέ μοι ἀπιστέεις τὰ περὶ τῶν »χρημάτων, πέμψον ὅστις τοι πι»στότατος τυγχάνει ἐών, τῷ ἐγὼ »ἀποδέξω«.

»Dacă vei face tu aşà (cum îţi »voiu spune), te vei folosì şi »pe tine şi (tot odată) mă vei »scăpà şi pe mine. Regele Cam»bise proiectează moartea mea »şi despre aceasta sunt infor»mat în mod pozitiv. Acum, »vino, scoate-mă de acì şi pe »mine şi banii mei din cari »iea o parte, iar restul să-mi »rămâie mie. Atunci, graţie ba»nilor, poţi să devii stăpân peste »Grecia întreagă. Dacă nu mă »crezi, în ceeace priveşte banii, »trimite pe unul în care ai mai »mare încredere şi lui îi voiu »arătà banii«.

123. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Πολυκράτης ἥσθη τε καὶ ἐβούλετο·[2] καί κως,[3] ἱμείρετο γὰρ χρημάτων μεγάλως, ἀποπέμπει πρῶτα κατοψόμενον Μαιάνδριον Μαιανδρίου,[4] ἄνδρα τῶν ἀστῶν, ὃς οἱ ἦν γραμματιστής· ὃς χρόνῳ οὐ πολλῷ ὕ-

123. Policrat, când auzì (cuvintele) acestea, se bucură şi aprobă; şi fiidcă aveà nevoie neapărată de bani, trimise întâiu de toate pentru ca să facă cercetări, pe Meandriu, fiul lui Meandriu (samian), carele erà (tot odată) şi secretaral său; tot

---

verbului ἐκκομίζω acì este da a scoate dintr'un loc pentru a scăpà; în acest sens îl vedem întrebuinţat şi mai sus la Cap. 43.

[1] ἔα. O exclamaţie de încurajare şi pe care am tradus-o prin »vino«.

[2] ἐβούλετο. Verbul acesta implică acì nu numai chibzuinţă, dar şi aprobare în urma chibzuelii, mai ales că aprobarea e implicată şi în verbul ἥσθη, care arată că propunerea lui Oroete i-a cauzat plăcere, căci nu se aprobă cevà care nu place.

[3] καί κως. Locuţiunea aceasta e întrebuinţată în acelaş sens în Cap. 121 de mai sus.

[4] Μαίανδριον Μαιανδρίου. La epoca lui Erodot nu se obicinuià să se dea fiului numele tatălui, şi acesta e singurul exemplu în toate scrierile lui Erodot. Pentru nume persane îndeplinind această condiţie avem două exemple în Erodot, Artaferne, fiul lui Artaferne (Cartea VI, Cap. 94) şi Idarnes, fiul lui Idarnes (Cartea VII, Cap. 83). La epoca lui Demosten, moda de a da fiului numele tatălui, la Elini se răspândì mai mult, şi în scrierile acelui autor găsim nu mai puţin decât cinci cazuri de felul acesta.. — Unele ediţii au Μαίανδρον; numele e evident dat dela fluviul Meandru, cum sunt alte destule nume elenice luate dela fluvii, munţi, văi s.c.l. — Mai jos la Cap. 142, Erodot ne vorbeşte iarăş dnspre acest Meandriu şi ne spune că el ar fi succedat lui Policrat la Samos.

στερον τούτων[1] τὸν κόσμον[2] τὸν ἐκ τοῦ ἀνδρεῶνος τοῦ Πολυκράτεος, ἐόντα ἀξιοθέητον, ἀνέθηκε πάντα ἐς τὸ Ἡραῖον.[3] Ὁ δὲ Ὀροίτης, μαθὼν τὸν κατάσκοπον ἐόντα προσδόκιμον,[4] ἐποίεε τοιάδε· λάρνακας ὀκτὼ πληρώσας λίθων, πλὴν κάρτα βραχέος τοῦ περὶ αὐτὰ τὰ χείλεα, ἐπιπολῆς τῶν λίθων χρυσὸν ἐπέβαλε,[5] καταδήσας δὲ τὰς λάρνακας[6] εἶχε ἑτοίμας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Μαιάνδριος καὶ θεησάμενος, ἀπήγγειλε τῷ Πολυκράτεϊ.

acesta fu) acela carele, puțin timp după aceste evenimente, oferì templului Herei întreaga mobilă care se află în apartamentul lui Policrat și care merită a fi văzută. Oroetes, aflând că erà așteptat unul (trimis) ca să inspecteze (tezaurul lui), făcù precum urmează: (luă) opt lăzi și le umplù cu pietre până aproape de gură, iar pe deasupra restului rămas după pietre puse (un strat de) aur, apoi legând bine lăzile (cu fringhii), le ținù gata. Sosind atunci Meandriu, le văzù și raportă lui Policrat.

124. Ὁ δέ, πολλὰ μὲν τῶν μαντίων ἀπαγορευόντων,[7] πολλὰ δὲ τῶν φίλων ἐστέλλετο αὐτὸς[8] ἀπιέναι. πρὸς δέ, καὶ ἰδούσης τῆς

124. Policrat, cu toate sfaturile insistente contrarii ale ghicitorilor și ale amicilor, se pregătì să se ducă (acolo) în per-

[1] χρόνῳ οὐ πολλῷ ὕστερον τούτων. Găsim mai sus la Cap. 36 o expresie similară. (Vezi nota 7 dela pag. 88).

[2] κόσμον. Ceeace garnisește sau împodobește, adică scule, și fiindcă cuvântul se aplică acì unui apartament cred că e vorbă de mobilier.

[3] Ἡραῖον. Despre Hereum sau faimosul templu al zeiței Junona la Samos s'a vorbit pe larg mai sas la Cap. 60. (Vezi nota 5, pag. 142).

[4] ἐόντα προσδόκιμον. Vezi vol. I, pag. 138, nota 1.

[5] λάρνακας ὀκτὼ πληρώσας λίθων, πλὴν κάρτα βραχέος τοῦ περὶ αὐτὰ τὰ χείλεα, ἐπιπολῆς τῶν λίθων χρυσὸν ἐπέβαλε. Valchenaer observă că frauda aceasta a lui Oroetes seamănă mult cu aceea la care a avut recurs Anibal, ca să înșele pe locuitorii din Gortina și de care ne dă Cornelius Nepas seamă: »Amphoras complures complet plumbo, summas operit auro et argento«. (Vita Hannibal. Cap. 9, § 3). Alte două artificii de felul acesta sunt relatate de Tucidid (VI, 46) și de Cicerone (*de Officiis*, III, 14), cea dintâi imaginată de Segesteni, cea de a doua de Pitie din Siracuza.

[6] καταδήσας δὲ τὰς λάρνακας. Inaintea invenției broaștelor cu cheie singurul mod de a asigurà o ladă sau un vas erà de a legà cu coarde. Astfel proorocul Ezechiil (Cap. 27, vers 24), vorbește de »lăzile conținând stofe scumpe legate cu coarde«. Arta consta în a face așà noduri încât să nu poată să le desfacă un străin care ar avea intenții să fure sau să distrugă cevà, și astfel de nod trebue să fi fost acela numit de Omer »ὁ τοῦ Ὀδυσσέος δεσμὸς (*Odisea*, VIII, vers 447).

[7] ἀπαγορευόντων. Ca la Cap. 149 din Cartea VII și la Cap. 66 din Cartea IX, ἀπαγορεύειν acì însemnează a căutà să facă pe cinevà să renunțe la săvârșirea unei acțiuni.

[8] αὐτὸς. Unii au propus ἐκεῖσε care e subtînțeles, alții αὐτόσε, dar nici una din aceste variante nu sunt bazate pe vreo autoritate manuscrisă.

θυγατρὸς ὄψιν ἐνυπνίου τοιήνδε· ἐδόκεέ οἱ τὸν πατέρα ἐν τῷ ἠέρι μετέωρον ἐόντα, λοῦσθαι[1] μὲν ὑπὸ τοῦ Διός, χρίεσθαι δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Ταύτην ἰδοῦσα τὴν ὄψιν, παντοίῃ ἐγίνετο[2] μὴ ἀποδημῆσαι τὸν Πολυκράτεα παρὰ τὸν Ὀροίτεα· καὶ δὴ καὶ ἰόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πεντηκόντερον[3] ἐπεφημίζετο.[4] Ὁ δὲ οἱ ὑπείλησε, ἢν σῶς ἀπονοστήσῃ, πολλόν μιν χρόνον παρθενεύεσθαι.[5] Ἡ δὲ ἠρήσατο ἐπιτελέα ταῦτα γενέσθαι·[6] βούλεσθαι

soană; afară de aceasta, fiica sa avusese în somn visul următor: i s'a părut că tatăl ei era ridicat sus în aer, şi că îl spălà Jupiter şi îl ungeà soarele. După ce avù ea visul acesta, întrebuinţă toate mijloacele pentru ca Policrat să nu meargă la Oroete; şi chiar după ce se îmbarcă el pe penticonteră, (ea) vociferà prevestind de rău. Atunci el o ameninţă că dacă s'ar reîntoarce teafăr o va lăsà mult timp fecioară. Ea răspunse că făceà urări să se rea-

[1] λοῦσθαι. In genere, cum face şi acì şi la capitolul următor, Erodot întrebuinţează forma contractată a verbului acestuia şi nu forma ionică.

[2] παντοίῃ ἐγίνετο. Un elenism însemnând »avù recurs la toate mijloacele posibile«. Tot aşà la Cap. 109 din Cartea IX, Erodot ne spune că Xerxes »παντοῖος ἐγίνετο« ca să se sustragă dela angajamentul ce îl luase faţă de Artointe. E posibil ca în locuţiunea aceasta să se subtînţeleagă δεομένῃ, căci la Cap. 10 din Cartea VII unde Erodot se servă de aceeaş expresie idiomatică găsim: »Τότε παντοῖοι ἐγένοντο Σκόθαι δεόμενοι Ἰώνων λῦσαι τὸν πόρον«. — In loc de ἐγίνετο unele ediţii au ἐγένετο.

[3] ἐπὶ τὴν πεντηκόντερον. In privinţa faptului că acì e vorbă de o penticonteră şi nu de o triremă, cum s'ar părea că erau vasele samiene după cele spuse mai sus la Cap. 44 (vezi mai sus cele expuse în nota 6, pag. 107). Trebue notată acì şi prezenţa articolului τὴν, care pare a implicà că acest bastiment fatal erà cunoscut; e ca şi cum ar fi zis autorul »vestita penticonteră«. Pentru un caz analog vezi mai sus la Cap. 31, nota 1, pag. 75, asupra cuvintelor τῶν κακῶν.

[4] ἐπεφημίζετο. Literal: »îi strigă prevestind de rău«. Fata aceasta a lui Policrat, în urma visului ce l-a avut şi a prevestirilor de rele cari amenințau să cadă pe capul tatălui ei, s'a simţit că erà datoria ei ca inspirată de zei să prevină în gura mare pe tatăl ei, şi ca o profetă să declame relele ce le prevedeà. Tot astfel şi Casandra din Troia alergà strigând pe ulițele Troiei nenorocirile cari trebuiau să cadă pe casa lui Priam, şi când fu adusă roabă de Agamemnon la Micene, profetizà declamând uciderea lui de Cletemnestra. (Vezi *Agamemnon* lui Eschil). — Textul florentin, în loc de ἐπεφημίζετο are ἐφημίζετο; textul aldin şi al lui Sancroft au ἐπεφημίζετο.

[5] παρθενεύεσθαι. Blakesley crede că amenințarea aceasta a lui Policrat e răspunsul la atitudinea de proorocă inspirată faţă de fiica lui. El o ameninţă că o va dedicà zeiţei care o inspiră, poate Herei. Nu cred însă să fi fost acesta sensul, căci ar implicà o doză de bătaie de joc şi de dispreţ pentru acţiunea divină, care nu prea concordă cu caracterul lui Policrat. Dacă ar fi fost vorbă ca Policrat să-şi dedice fiica cultului unei zeităţi, ar fi a o condamnà la o virginitate perpetuă dar nu timporară numai şi Erodot nu ar fi zis »πολλόν μιν χρόνον παρθενεύεσθαι« ci πάντα χρόνον παρθενεύεσθαι sau pur şi simplu παρθενεύεσθαι.

[6] ἐπιτελέα ταῦτα γενέσθαι. Pentru expresia aceasta vezi mai sus pag. 40, nota 5.

γὰρ παρθενεύεσθαι πλέω χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερῆσθαι.[1]

125. Πολυκράτης δέ, πάσης συμβουλίης ἀλογήσας,[2] ἔπλεε παρὰ τὸν Ὀροίτεα, ἅμα ἀγόμενος ἄλλους τε πολλοὺς τῶν ἑταίρων, ἐν δὲ δὴ καὶ Δημοκήδεα τὸν Καλλιφῶντος,[3] Κροτωνιήτην ἄνδρα, ἰητρόν τε ἐόντα[4] καὶ τὴν τέχνην ἀσκέοντα[5] ἄριστα τῶν κατ' ἑωυτόν. Ἀπικόμενος δὲ ἐς τὴν Μαγνησίην ὁ Πολυκράτης διεφθάρη κακῶς, οὔτε ἑωυτοῦ ἀξίως οὔτε τῶν ἑωυτοῦ φρονημάτων· ὅτι γὰρ μὴ[6] οἱ Συρηκοσίων[7] γενόμενοι τύραννοι,[8] οὐδὲ εἷς τῶν ἄλλων Ἑλ-

lizeze ceeace spuneà el; căci preferà mai bine să rămâie fecioară decât să fie lipsită de tatăl ei.

125. Policrat dar, neţinând seamă de nici un sfat, a pornit pe mare la Oroete, luând cu el pe mulţi dintre amicii (lui), printre cari şi pe Democide, fiul lui Califon, un Crotoniat, carele erà medic şi care îşi exercità profesia cu mai mare iscusinţă decât toţi colegii lui. Indată ce sosì la Magnesia, Policrat pierì mizerabil, într'un mod care nu erà demn nici de dânsul, nici de aspiraţiunile lui (cele mari); căci, cu excepţia

[1] βούλεσθαι γὰρ παρθενεύεσθαι πλέω χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερῆσθαι. Se subţînţelege μᾶλλον după βούλεσθαι γὰρ. Avem o construcţie exact analogă în *Ciropedia* lui Xenofon (I, 4, § 3). — Anecdota aceasta relativă la fiica lui Policrat e relatată şi de Filon care adauge că Policrat, pe când îl ridică în cruce, repetà visul şi cuvintele profetice ale fiicei lui.

[2] ἀλογήσας. La Cap. 121 mai sus, autorul nostru se servă de două alte compuse ale verbelor λέγω şi λογέω; avem καταλογέω şi διαλέγομαι.

[3] Δημοκήδεα τὸν Καλλιφῶντος. Dion Crisostom îl numeşte Demodocus.

[4] Κροτωνιήτην ἄνδρα, ἰητρόν τε ἐόντα. Punctuaţia adoptată în câtevà ediţii de a pune virgulă după Κροτωνιήτην şi de a o suprimà după ἄνδρα e cu totul eronată, căci ἄνδρα se leagă cu Κροτωνιήτην şi e un substantiv care în limba elină însoţeşte des numele neamului, patriei sau oraşului natal; nu se poate legà aşà bine cu specificarea unei profesiuni. — Crotona erà o colonie elină importantă în Italia de sus sau Magna Græcia şi rivală celebră a Sibarisului pe care a reuşit să-l distrugă cu desăvârşire; posedà o şcoală vestită de medicină care a produs şi pe Alcmeon.

[5] ἀσκέοντα. Câtevà manuscrise au ἐπασκέοντα; compusul acesta al verbului ἀσκέω se găseşte şi la Cap. 92 din Cartea VI şi îl întrebuinţează Euripid (*Suppl.*, vers 862) şi Eschil (*Prometheus vinctus*, vers 1064).

[6] ὅτι γὰρ μὴ. Avem la Cap 18 din Cartea I, tot aşà ὅτι μὴ în sens de exceptare.

[7] Συρηκοσίων. Ortografia acestui nume variază în diferite ediţii şi manuscrise; am adoptat pe aceea pe care o găsesc în cele mai multe şi mai bune ediţii.

[8] οἱ Συρηκοσίων γενόμενοι τύραννοι. Erodot nu face acì aluzie decât la celebrii tirani ai Siracusei, fraţii Gelon, Hieron şi Trasibul, cari au domnit în Siracusa în succesiunea dela anul 485 până la anul 466 înainte de Hristos. Deoarece după datele ce le avem, Erodot a murit cam pe la anul 429 înainte de Hristos, memoria splendoarei acestor mari stăpânitori sicilieni erà încă recentă când el erà stabilit la Thurium, în Italia de Sud. Primul din

λητικῶν τυράννων ἄξιος ἐστὶ Πολυκράτεϊ μεγαλοπρεπείην[1] συμβληθῆναι. Ἀποκτείνας δέ μιν οὐκ ἀξίως ἀπηγήσιος[2] Ὀροίτης ἀνεσταύρωσε. Τῶν δὲ οἱ ἑπομένων ὅσοι μὲν ἦσαν Σάμιοι, ἀπῆκε, κελεύων σφέας ἑωυτῷ χάριν εἰδέναι ἐόντας ἐλευθέρους· ὅσοι δὲ ἦσαν ξεῖνοί τε καὶ δοῦλοι τῶν ἑπομένων, ἐν ἀνδραπόδων λόγῳ ποιεύμενος εἶχε.

tiranilor din Siracusa, nici unul din ceilalţi tirani elini nu este demn de a fi comparat ca munificenţă cu Policrat. Oroete, după ce îl ucise într'un mod care nu se poate descrie, (îi) răstignì (cadavrul). El dete drumul tuturor acelora din suita lui (Policrat) cari erau Samieni, spunându-le să-i fie recunoscători lui că erau liberi; pe aceia însă cari erau străini, sau ser-

---

fraţii aceştia, Gelon, a fost întâiu tiranul Gelei, oraşul lui natal în Sicilia dela 491—485, când fu chemat să domnească la Siracusa lăsând fratelui său Hieron tirania Gelei. El domnì în Siracusa dela anul 485—478. El mări în intervalul acesta importanţa şi puterea Siracusei. Elinii cerură ajutorul lui în contra lui Xerxes, dar un atac din partea Cartaginezilor în contra Siracusei îl puse în neputinţă de a aduce Elenilor din Grecia ajutorul cerut. El dobândì o victorie strălucită asupra Cartaginezilor aproape de Himera, în aceeaş zi, se zice, în care avu loc bătălia dela Salamina (Cartea VII, Cap. 166). Gelon lăsă după el amintirea unui domnitor valoros şi blând cu supuşii săi, şi Dion îi dă epitetele de εὐεργέτης καὶ σωτὴρ καὶ βασιλεὺς (XI, 26). — Despre Hieron care succedă fratelui său pe tronul Siracusei, ştim că a fost un mare protector al artelor şi al poeziei şi a fost mult cântat de poeţi, mai ales de Pindar, şi curtea sa fu ilustrată prin prezenţa acestui poet precum şi a lui Eschil, Simonide, Xenofon şi alţii. El fu mai despotic decât predecesorul său şi stabilì un sistem de spionaj care cauză multe nemulţumiri. El murì la Catana la anul 467. Despre splendoarea curţii lui vezi Pindar (*Pit.*, I—III). Cel de al treilea frate, Trasibul, fu mai puţin celebru şi nu domnì decât un an.

[1] μεγαλοπρεπείην. Cuvântul acesta indică acea eleganţă şi acea liberalitate distinsă pe care Elinii le considerau ca fiind cele mai esenţiale calităţi pentru un suveran sau pentru un bărbat carele ocupă o situaţie importantă în stat. Aristotel, în două pasaje din scrierile sale ne defineşte ceeace înţelege el prin μεγαλοπρέπεια. Astfel în Rhetorica lui (I, 8) găsim: »μεγαλοπρέπεια δὲ »ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι μεγέθους ποιητική, μικροψυχία δὲ καὶ μικροπρέπεια τὰ»νάντια«; şi iarăş în Etica lui (IV): »ἔστι τῶν δαπανημάτων οἷα λέγομεν τὰ »τίμια, οἷον τὰ περὶ θεοὺς ἀναθήματα καὶ κατασκευαὶ καὶ θυσίαι, ὁμοίως δὲ καὶ »ὅσα περὶ πᾶν τὸ δαιμόνιον καὶ ὅσα πρὸς τὸ κοινὸν εὐφιλοτίμητά ἐστιν, οἷον εἴ »που χορηγεῖν οἴονται δεῖν λαμπρῶς ἢ τριηραρχεῖν ἢ καὶ ἑστιᾶν τὴν πόλιν«. Gustul rafinat şi cult al Elinilor însă nu calificà de μεγαλοπρέπεια ceeace erà ostentaţiune vulgară şi risipă; aceasta erà calificată de βαναυσία (vulgaritate); asemenea nu mai erà μεγαλοπρέπεια risipa aceea care are mai mult caracterul unei reclame personale, şi la care au obiceiu parveniţii să recurgă ca să-şi facă o poziţie, lucru pe care îl spune lămurit Aristot tot în Etica lui: »οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπής, ἀλλ' ἐς τὰ κοινά«.

[2] Ἀποκτείνας δέ μιν οὐκ ἀξίως ἀπηγήσιος. Lucian (*Contempl.*, § 14) şi Dion Chrisostom (*Orat.*, XVII), spun că Policrat a fost tras în ţeapă (ἀνασκολοπισθῆναι). Alţii ca Wesseling, Bähr, Larcher s.c.l., cred că el ar fi fost jupuit de viu. Sigur că ambele aceste două supliciì sunt de o cruzime şi de o sălbăticie oribilă, dar totuş nu comportă reticenţa manifestată aci de autorul nostru. De aceea, Wilkinson bănueşte că ar fi vorba de un supliciu şi mai oribil şi mai rar practicat, cum ar fi acela de σκάφευσις descris de Plutarch în *Vieaţa lui Artaxerxe* (§ 16).

Πολυκράτης δὲ ἀνακρεμάμενος ἐπετέλεε[1] πᾶσαν τὴν ὄψιν τῆς θυγατρός· ἐλοῦτο μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Διὸς[2] ὅκως ὄοι,[3] ἐχρίετο δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἀνιεὶς αὐτὸς ἐκ τοῦ σώματος ἰκμάδα. Πολυκράτεος μὲν δὴ αἱ πολλαὶ εὐτυχίαι ἐς τοῦτο ἐτελεύτησαν, τῇ οἱ Ἄμασις ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς προεμαντεύσατο.[4]

126. Χρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον καὶ Ὀροίτεα Πολυκράτεος τίσιες[5] μετῆλθον. Μετὰ γὰρ τὸν Καμβύσεω θάνατον καὶ τῶν Μάγων τὴν βασιληΐην,[6] μένων ἐν τῇσι Σάρδισι Ὀροίτης ὠφέλει μὲν οὐδὲν Πέρσας, ὑπὸ Μήδων ἀπαραιρημένους τὴν ἀρχήν·[7] ὁ δὲ

vitori ai suitei, el îi consideră ca robiți. Policrat, suspendat (pe cruce), îndeplini întreg visul fiicei lui; căci el era spălat de Joe de câte ori ploua și uns de soare când se exalau emanațiunile din trupul lui. Acesta dar fu rezultatul marilor noroace ale lui Policrat, cari îl conduseseră acolo unde îi prezisese Amasis, regele Egiptului.

126. Nu trecù mult timp însă și urgia divină răsbună pe Policrat, căzând pe capul lui Oroete. Căci după moartea lui Cambise și cât timp ținù regimul magilor, Oroete rămânând la Sarde, nu fu de nici un folos

[1] ἐπετέλεε. Mai sus la capitolul precedent avem ἐπιτελέα ταῦτα γενέσθαι unde avem adjectivul în loc de verb ca acì. Sensul este de a aduce la înde plinire, de a face împlinit.

[2] ἐλοῦτο μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Διός.. Trebue acì să înțelegem că Jupiter erà adorat la Samos mai mult ca zeul fenomenelor atmosferice, ca Jupiter Pluvius sau ca Jupiter Aetherius al lui Lucrețiu, deci ploaia erà una din manifestațiile lui.

[3] ὅκως ὄοι. ὅκως cu optativul are sensul de *de câte ori*. Tot așà la Cap. 11 din Cartea I avem »ὅκως ἡ βασίλεια καλέοιτο«, de câte ori îl chemà regina.

[4] Πολυκράτεος μὲν δὴ αἱ πολλαὶ εὐτυχίαι ἐς τοῦτο ἐτελεύτησαν, τῇ οἱ Ἄμασις Αἰγύπτου βασιλεὺς προεμαντεύσατο. Clauza aceasta finală a capitolului 125 lipsește în două manuscrise, în cel sancroftian din Cambridge și în cel wesselingian din Viena. Autorul se referă firește la cele spuse de el mai sus la Cap. 43 »ὅτι οὐκ εὖ τελευτήσειν μέλλοι«. — Pentru construcția ἐς τοῦτο ἐτελεύτησαν, τῇ s.c.l., vezi mai sus Cap. 64, κατὰ τοῦτο τῇ s.c.l.

[5] τίσιες. Zeițăile răsbunătoare deci acì Πολυκράτεος τίσιες, zeițele răsbunătoare ale lui Policrat. Expresia aceasta poetică e repetată de Erodot la finele Cap. 128. Vezi și la Cartea VI, Cap. 86, versurile oracolului reproduse acolo.

[6] καὶ τῶν Μάγων τὴν βασιληΐην. Valchenaer bănue că în loc de καὶ ar trebuì cetit acì κατὰ, căci aceasta din urmă prepoziție se acordă mult mai bine decât conjuncțiunea cu sensul timporal, pe care voește autorul să-l indice și care este pe timpul cât dură regimul Magilor. Avem κατὰ în acest sens timporal la începutul Cap. 67 din Cartea I.

[7] μένων ἐν τῇσι Σάρδισι Ὀροίτης ὠφέλει μὲν οὐδὲν Πέρσας, ὑπὸ Μήδων ἀπαραιρημένους τὴν ἀρχήν. Acest pasaj e interesant din mai multe puncte de vedere, și ca arătând politica urmată de un satrap persan puternic servind subt un alt regim decât acela subt auspiciile căruia fusese orânduit, și apoi din cauza cuvântului Μήδων și nu Μάγων, care figurează mai sus în această frază și care arată că autorul are cunoștință de o altă versiune relativ la revolta în contra lui Cambise, care a adus pe Smerdis magul pe tron. In seama care ne-o dă Erodot mai sus la Cap. 66 despre ultimele dorințe pe

ἐν ταύτῃ τῇ ταραχῇ[1] κατὰ μὲν ἔκτεινε[2] Μιτραβάτεα[3] τὸν ἐκ Δα-

Perşilor cărora Mezii le răpiseră dominaţiunea; căci el, în

cari le exprimă Cambise amicilor lui, el zice că Cambise i-ar fi rugat »μὴ περιιδεῖν τὴν ἡγεμονίην αὖτις ἐς Μήδους« găsim iar aceeaş notă, şi nu mă îndoesc că această notă este cea justă şi că Cambise a recomandat Perşilor să nu cedeze puterea în mâna Mezilor şi nu a vorbit de Magi. Magismul a jucat un rol secundar în uzurparea lui Smerdis Magul, mişcarea reală a avut de scop restabilirea supremaţiei medice. In general, Erodot în povestirea acestei episode a uzurpării lui Smerdis magul urmează o tradiţie magiană şi nu achemenidă, el tratează uzurparea falsului Smerdis ca o mişcare personală şi cel mult a unei secte religioase, pe când în realitate a fost o mişcare politică tinzând a restabili supremaţia medică distrusă de Ciru. Numai acesta este modul just de a privi uzurparea lui Smerdis magul, şi e în conformitate cu versiunea persană consemnată pe inscripţia dela Behistun. Se înţelege că eră o legătură între chestiunea religioasă şi cea politică, pentrucă magismul eră religia predominantă a Mezilor, pe când religia dualistică eră cea persană primitivă şi în specie aceea a regilor achemenizi. Iată de ce inscripţia dela Behistun spune că după moartea lui Gomates (Smerdis Magus), »Dariu restaură cântecele sacre »şi ritul lui Ormuzd încredinţându-le familiilor dela cari le răpise Gomates »magul. Am restabilit statul la locul unde eră în Persia, în Media şi în pro»vincii, cum eră aşà am restabilit ceeace se răpise. Prin graţia lui Ormuzd am »făcut eu ce am făcut şi am restabilit familia noastră la locul unde eră« s.c.l. (Inscripţia dela Behistun, § 14). — Intru cât se atinge de Oroete, Blakesley trage concluziile următoare asupra atitudinii acestui satrap, cu ocazia acestei crize în istoria dinastiei achemenizilor. Probabil, zice Blakesley, că Oroete cu forţele de cari despuneà ca satrap, s'a dat de partea răsvrătiţilor în contra lui Cambise şi a contribuit la schimbarea de regim cu speranţa de a căpătà o suveranitate a lui proprie încurajat fiind de exemplul altor satrapi şi de liberalele promisiuni pe cari le făcuse falsul Smerdis. El profită de protecţia şi de favorurile regimului mago-medic, dar îndată ce se prăbuşì acest regim şi se restabilì dominaţiunea persană a Achemenizilor, Oroete îşi găsì răsplata ce o merità pentru trădarea şi cruzimile lui. — In loc de ὠφέλεε care e forma ce o găsim în toate manuscrisele, mai mulţi comentatori şi editori propun forma ionică ὠφέλεσε, subt cuvânt că e mai naturală limbii în care scrie Erodot, şi mai ales fiindcă puţin mai jos în capitolul acesta avem ἐπεθύμεε şi nu ἐπεθύμεσε; repet acì ceeace am observat dejà de mai multe ori, că nu trebue să căutăm unitate de dialect în limba lui Erodot; el se servă în multe cuvinte de forma ioniană şi de cea atică fără distincţie şi poate foarte bine să fi scris acì ὠψέλεσε în dialectul atic şi imediat după aceasta să se fi servit mai jos de forma ionică ἐπεθύμεε.

[1] ἐν ταύτῃ τῇ ταραχῇ. Se face aluzie acì la completa anarhie care a domnit în Persia dela sfârşitul domniei lui Cambise şi până la moartea falsului Smerdis. Tot aşà mai jos la Cap. 150 autorul nostru zice: »ἐν ὅσῳ γὰρ ὅ τε μάγος ἦρχε καὶ οἱ ἑπτὰ ἐπανέστησαν, ἐν τούτῳ παντὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ ταραχῇ κ.τ.λ.« Şi în adevăr cât timp a durat domnia lui Smerdis, imperiul eră desmembrat, satrapii se considerau ca suverani independenţi, se revoltau şi sfidau autoritatea imperială şi anarhia şi desordinea cea mai completă domnià pretutindeni. Nu e dar de mirare că îndată ce Dariu a venit pe tron, prima lui grijă a fost de a reintegrà imperiul şi de a pune mâna pe satrapii şi pe principii rebeli, nouă din cari cu mâinile legate îi vedem figurând pe basorelieful de pe piatra dela Behistun.

[2] κατὰ μὲν ἔκτεινε. Tmesis pentru κατέκτεινε. De asemenea figură gramaticală avem suficiente exemple în Erodot, dar ceeace e remarcabil acì e că tot în fraza aceasta unde ea se repetă avem numai prepoziţia κατὰ, pe când verbul principal ἔκτεινε dispare şi e numai subtînţeles »κατὰ δὲ τοῦ Μιτραβάτεω τὸν παῖδα« s.c.l.

[3] Μιτραβάτεα. Pentru ortografia acestui nume propriu persan, vezi mai sus nota 3 dela pag. 270.

σκυλείου ὕπαρχον,[1] ὃς οἱ ὠνείδισε τὰ ἐς Πολυκράτεα ἔχοντα,[2] κατὰ δὲ[3] τοῦ Μιτραβάτεω[4] τὸν παῖδα Κρανάσπην,[5] ἄνδρας ἐν Πέρσῃσι δοκίμους, ἄλλα τε ἐξύβρισε παντοῖα καί τινα ἀγγαρήϊον[6] Δαρείου ἐλθόντα παρ' αὐτόν, ὡς οὐ πρὸς ἡδονήν οἱ ἦν τὰ ἀγγελλόμενα,[7] κτείνει μιν ὀπίσω κομιζόμενον, ἄνδρας οἱ ὑπείσας[8] κατ' ὁδόν·[9] ἀποκτείνας δέ μιν ἠφάνισε αὐτῷ ἵππῳ.[10]

timpul acestei perioade turbure, ucise pe Mitrabate, satrapul Dasciliei, carele (pe vremuri) îi făcuse mustrări cu privire la Policrat, mai ucise şi pe Cranaspe, fiul lui Mitrabate, bărbaţi de seamă printre Persani, şi trufia lui se manifestă în diverse moduri; între altele, venind (odată) la el un curier (trimis) de Dariu, şi fiindcă mesajul (pe care îl adusese) nu erà (tocmai) pe placul lui, po-

[1] τὸν ἐκ Δασκυλείου ὕπαρχον. La Cap. 120 de mai sus Mitrabates e desemnat ca »νομοῦ ἄρχοντα τοῦ ἐν Δασκυλείῳ«. Pentru oraşul şi provincia Dascileon, vezi mai sus nota 4, pag. 270, asupra pasajului acì citat.

[2] τὰ ἐς Πολυκράτεα ἔχοντα. Verbul ἔχω e întrebuinţat tot în sensul acesta relativ la Cap. 16 mai sus: αἱ ἐς τὴν ταφὴν τε καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔχουσαι«, şi Erodot ne procură destule exemple unde se servă de această expresie; aşà avem între altele τὰ ἐς Ἡσιόδόν τε καὶ Ὁμήρου ἔχοντα la Cartea II, Cap. 53. In fine putem citâ şi pe Pausanias (I, 2, § 4).

[3] κατὰ δὲ. Vezi mai sus nota 2, pag. 291.

[4] Μιτραβάτεω. In ediţiile lui Sayce şi Creutzer precum şi în cele mai multe manuscrise se scrie Μιτροβάτεω. Am indicat mai sus la nota 3, dela pag. 270, pentru ce am preferit forma Μιτραβάτεω.

[5] κατὰ δὲ τοῦ Μιτραβάτεω τὸν παῖδα Κρανάσπην. Unele manuscrise au κατὰ δὲ τὸν Μιτροβάτεω παῖδα Κρανάσπην. Unii în loc de Κρανάσπην au Κρανάστην, care trebue să fie o eroare căci terminaţia *aspe* e curat persană în vreme ce *aste* nu e.

[6] ἀγγαρήϊον. Acest cuvânt e un adjectiv şi trebue suplinit ἄνδρα. Aceşti ἀγγαρήϊοι ἄνδρες erau curieri speciali călări pe cari îi întrebuinţau regii Persiei ca să ducă ordinele lor în provincii sau orice altă comunicare aveau de făcut şi să-i aducă răspuns cât mai repede. Intocmai ca şi împăraţii romani, regii Persiei instalaseră un serviciu regulat de curieri pe marile căi militare de comunicaţie, şi Erodot descrie sistemul acesta la Cap. 97 din Cartea VIII, unde îl compară cu *lampadoforiile* elenice. Erà un fel de sistem postal primitiv. Marco Polo vorbeşte de un sistem similar ca întrebuinţat de Mongoli de către succesorii hanului tătărăsc, Ghenghis Han, — Cele mai multe manuscrise au ἀγγελιηφόρον acì în loc de ἀγγαρήϊον. Singurele manuscrise, cel sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge şi cel wesselingian din Viena au ἀγγαρήϊον şi cei mai buni comentatori bănuesc că ἀγγελιηφόρον s'a substituit cuvântului original mai puţin cunoscut dintr'o glosă explicativă notată la margine de vreun scholiast.

[7] ὡς οὐ πρὸς ἡδονήν οἱ ἦν τὰ ἀγγελλόμενα. Bähr traduce pe latineşte »cum ei grata non essent regis mandata«. O frază similară cu aceasta se află în *Banchetul* lui Platon.

[8] ἄνδρας οἱ ὑπείσας. Verbul ὑπείσας nu ὑπίσας cum propune Cobet a se cetì atât acì cât şi la Cap. 103 din Cartea VI, însemnează a postà pe furiş. Bähr traduce »viros in insidiis clam collocans«.

[9] κατ' ὁδόν. Câtevà manuscrise, de importanţă însă inferioară, au κατ' οὐδόν.

[10] αὐτῷ ἵππῳ. Cu cal cu tot. Aşà avem mai sus la Cap. 100 αὐτῇ τῇ κάλυκι ἔψουσι unde am tradus »o fierb cu calice cu tot«.

stă o ambuscadă să-l pândească pe drum şi (astfel) îl ucise când se înapoià; şi după ce l-a ucis l-a făcut să dispară cu cal cu tot.

127. Δαρεῖος δὲ ὡς ἔσχε τὴν ἀρχήν, ἐπεθύμεε τὸν Ὀροίτεα τίσασθαι, πάντων τε τῶν ἀδικημάτων εἵνεκεν καὶ μάλιστα Μιτραβάτεω[1] καὶ τοῦ παιδός. Ἐκ μὲν δὴ τῆς ἰθείης[2] στρατὸν ἐπ' αὐτὸν οὐκ ἐδόκεε πέμπειν, ἅτε οἱ οἰδεόντων[3] ἔτι τῶν πρηγμάτων, καὶ νεωστὶ ἔχων τὴν ἀρχήν, καὶ τὸν Ὀροίτεα μεγάλην τὴν ἰσχὺν πυνθανόμενος

127. Dariu, îndată ce puse mâna pe putere, avù poftă să-şi răsbune pe Oroete pentru toate nelegiuirile (ce le comisese el) şi mai ales (pentru aceea comisă) în contra lui Mitrabate şi a fiului (lui). Totuş el nu a socotit (prudent) să trimită dela început o expediţie militară în contra lui, pentrucă, mai întâiu, situaţia lui proprie erà încă nelămurită, şi, apoi, erà nou ve-

[1] Μιτραβάτεω Vezi mai sus nota 3, pag. 270.

[2] Ἐκ μὲν δὴ τῆς ἰθείης. La finele Cap. 161 din Cartea II, avem identic această expresie ἐκ τῆς ἰθέης şi am tradus prin imediat. Vezi vol. II, pag. 441, nota 5. Acì »dela început« corespunde mai bine cu exigentele textului.

[3] ἅτε οἱ οἰδεόντων. Manuscrisele sancroftian şi wesselingian omit pe οἱ, toate celelalte precum şi textul lui Gaisford îl reţin. Sensul verbului οἰδέω este a umflà sau inflamà, de unde a turburà şi aplicat situaţiunii unei persoane ca acì se poate traduce prin situaţia turbure sau critică. — Nu e de mirare ca Dariu, la începutul domniei lui, să fi ezitat să iea măsuri drastice în contra unui satrap puternic, căci în adevăr, el nu puteà în cursul primilor şase ani ai domniei lui să zică că situaţia lui erà clară şi stabilă, şi Wilkinson observă că în decursul acestor şase ani el a avut nu mai puţin decât nouă revolte de potolit şi anume: 1) o revoltă combinată a trei provincii din cele mai importante ale imperiului, adică Asia, Media şi Armenia, când un descendent (sau un pretins descendent) al vechei linii domnitoare în Media, unul Xatrite din familia lui Ciaxare a pus stăpânire pe tronul Mediei. Şase bătălii importante au avut loc între revoltaţi şi generalii lui Dariu, din cari una pe Idarnes. Dariu atunci se puse însuş în campanie, Xatrite fu învins, robit şi ucis la Egbatana. Aceasta fu răscoala medică despre care vorbeşte în treacăt Erodot în Cartea I, la Cap. 130; 2) o revoltă în Susiana subt Atrines, fiul lui Opodarmes, care fu potolită lesne; 3) o revoltă în Babilonia, în capul căreia se aflà un om care pretindeà că erà fiul lui Labinet (Nabunit), ultimul rege al Babiloniei. Această revoltă fu foarte serioasă şi Dariu se puse singur în capul oştirii lui bătând pe insurgenţi în două bătălii mari, după care Babilonia se supuse pentru a nu fi asediată; 4) o revoltă de mică importanţă în Segartia; 5) o revoltă în provinciile despre răsărit, adică în Parthia, în Ircania şi în Margiana, parte din Bactriana pe care o potolì Istaspe, tatăl lui Dariu, ajutat de Dadarce, satrapul Bactriei; 6) o revoltă în Persia chiar subt un alt pretendent care se ziceà şi el a fi Smerdis; 7) o a doua revoltă sus citată de către acest nou fals Smerdis; 8) o a doua revoltă în Babilonia, care e probabil aceea care Erodot a voit s'o descrie şi care a fost înăbuşită de către Intaferne, unul din generalii lui Dariu, şi în fine 9) răscoala Sacilor sau a Sciţilor. Nu se ştie exact la ce epocă în cursul acestei perioade de 6 ani au avut loc procedările lui Dariu în contra lui Oroete. Ele probabil că au precedat revolta a doua a Babiloniei, dar nu mai mult ca un an sau doi.

ἔχειν· τὸν χίλιοι μὲν Περσέων ἐδορυφόρεον,[1] εἶχε δὲ νομὸν τόν τε Φρύγιον καὶ Λύδιον καὶ Ἰωνικόν.[2] Πρὸς ταῦτα δὴ ὧν ὁ Δαρεῖος τάδε ἐμηχανήσατο. Συγκαλέσας Περσέων τοὺς δοκιμωτάτους,[3] ἔλεγέ σφι τάδε· »Ὦ Πέρσαι, τίς ἄν μοι τοῦτο »ὑμέων ὑποστὰς ἐπιτελέσειε σοφίῃ[4] »καὶ μὴ βίῃ τε καὶ ὁμίλῳ;[5] ἔνθα »γὰρ σοφίης δέει, βίης ἔργον οὐδέν. »Ὑμέων δὴ ὧν τίς ἄν[6] μοι Ὀροί-

nit la putere, şi (în fine), pentrucă aflase că Oroete erà foarte puternic; (şi în adevăr), o mie de Perşi formau garda lui personală, şi (mai) aveà subt stăpânirea lui satrapiile Frigiei, ale Lidiei şi ale Ioniei. Aşà fiind, Dariu a recurs la stratagemul următor. Convocând la un loc pe cei mai de seamă dintre Perşi, le vorbì astfel:

[1] τὸν χίλιοι μὲν Περσέων ἐδορυφόρεον. Aceasta ne arată fastul şi puterea ce o etalau aceşti satrapi persani. Curtea lor erà organizată după modelul celei imperiale cu care rivalizau, şi nu ar fi de mirare ca uneori curtea unui satrap să fi întrecut chiar curtea Regelui. Aveau deci personalul curţii lor, haremul şi eunucii lor ca să-l păzească, sentinelele lor şi garda lor personală pe care Elenii o numiau δορύφοροι, din care cuvânt s'a format verbul δορυφορέω, a sta de gardă.

[2] εἶχε δὲ νομὸν τόν τε Φρύγιον καὶ Λύδιον καὶ Ἰωνικόν. Aceste trei satrapii sunt acelea cari formează cele trei prime satrapii din sistemul cadastral al lui Dariu, descris mai sus la Cap. 90—94, dar nu trebue să conchidem că în timpul lui Oroete erà încă înfiinţat acest sistem. Cred că Oroete a succedat situaţiunii pe care o avusese Arpag înainte (vezi mai sus nota 3, pag. 269), şi că Erodot se exprimă în termenii unei organizaţii ulterioare. De fapt, după cuvintele acestea ar rezultà că dominaţiunea lui Oroete se întindeà peste întreagă Asia Mică, cu excepţia Ciliciei, aşà că el erà un fel de mare suveran. Nu e de mirare deci ca Dariu, la începutul domniei lui, să fi ezitat să se lege de Oroete şi să-l fi atacat în mod franc, şi nu mă îndoesc iar că divizia pe satrapii făcută de Dariu, cum o vedem descrisă în Cap, 90—94 incluziv, a fost efectuată de acel monarh pentru a micşorà importanţa periculoasă pentru unitatea imperiului a unor oameni cum erau Ariande, Arpag, Oroete şi alţii. Blakesley compară situaţia lui Dariu, nou venit pe tronul Persiei, faţă de Oroete cu situaţia Impăratului roman Vitellius când s'a suit pe tron, faţă de Vespasian.

[3] δοκιμωτάτους. Singur manuscrisul Colegiului Emmanuel la Cambridge şi perechea lui din Viena au λογιμωτάτους. De fapt e indiferent pe care din aceste variante le adoptăm, căci Erodot le consideră, cum şi este, sinonime; dacă am preferit pe δοκιμωτάτους e numai pentrucă figurează în textul lui Gaisford şi în majoritatea manuscriselor. In capitolul precedent am avut ἄνδρας δοκίμους; tot aşà la Cap. 135 şi 143; la Cartea I, Cap. 152 avem δοκιμώτατον şi la Cap. 158 din aceeaş Carte ἀνὴρ δόκιμος. Pe de altă parte în Cartea aceasta la Cap. 65 avem Περσέων τοὺς λογιμωτάτους; adjectivul λόγιμος e întrebuinţat iar la Cap. 138 din Cartea IV şi la Cap. 15 şi 24 din Cartea IX. Vedem dar că Erodot s'a servit în mod indiferent când de una, când de cealaltă expresie.

[4] σοφίῃ. In Cartea aceasta la Cap. 4 şi 85 avem cuvântul acesta luat în sens de *prudenţă*.

[5] ὁμίλῳ. Literal *mulţime*, dar acì prin analogie gălăgia care o fac mulţi oameni strânşi la un loc.

[6] ἄν. Multe ediţii şi chiar manuscrise omit pe ἄν acì pe cuvânt că am avut această particulă mai sus »τίς ἄν μοι τοῦτο ὑμέων ὑποστὰς ἐπιτελέσειε« şi că acì s'ar puteà subtînţelege. Nu cred acest argument suficient, mai ales că a intervenit o clauză între aceea invocată de acei ce suprimă pe ἄν şi aceasta.

»τεα ἢ ζώοντα ἀγάγοι, ἢ ἀποκτεί-
»νειε; ὃς ὠφέλησε μέν κω Πέρσας
»οὐδέν, κακὰ δὲ μεγάλα ἔοργε·[1]
»τοῦτο μὲν δύο ἡμέων[2] ἠΐστωσε,
»Μιτραβάτεά[3] τε καὶ τὸν παῖδα
»αὐτοῦ· τοῦτο δὲ καὶ[4] τοὺς ἀνα-
»καλέοντας αὐτὸν καὶ πεμπομένους
»ὑπ' ἐμεῦ κτείνει,[5] ὕβριν οὐκ ἀνά-
»σχετον φαίνων. Πρίν τι ὧν μέζον
»ἐξεργάσασθαί μιν Πέρσας κακόν,
»καταλαμπτέος[6] ἐστὶ ἡμῖν θα-
»νάτῳ«.

»O Perşilor, care dintre voi va
»întreprinde pentru mine un
»lucru care cere mai mult tact
»decât violenţă şi sgomot? Căci
»acolo unde e nevoie de pru-
»denţă, forţa nu e de nici un
»folos. Carele dintre voi îmi
»va aduce viu pe Oroete sau
»îl va ucide pentru mine? Acest
»om nu a fost niciodată de fo-
»los Perşilor, şi a săvârşit cri-
»me mari; pe de o parte, el a
»ucis pe doi dintre ai noştri,
»pe Mitrabate şi pe fiul ace-
»stuia; pe de altă parte, pe
»acei cari, trimişi de mine, tre-
»buiau să-l revoace, i-a ucis,
»dând exemplu de nesuferită
»îndrăzneală. Inainte ca el să
»facă rău mai mare Perşilor
»trebue ca noi să-l împiedicăm
»prin moarte«.

---

[1] ἔοργε. La Cap. 127 din Cartea I avem forma ἐόργεε.

[2] δύο ἡμέων. Aceste cuvinte cred că indică cum că Mitrabate ar fi fost de neam Achemenid, prin urmare consângean cu Dariu. Aceasta ar explică şi ura lui Oroete în contra colegului său şi setea lui Dariu de a răsbunà moartea acestuia. Oroete profitând de starea anarhică de subt regimul falsului Smerdis la a căruia cauză se alipise, trădând interesele partidului Achemenid, erà natural ca având vecin cu el pe un satrap achemenid cum erà Mitrabate, să caute să-l ucidă. Aşà fiind, faptele mi se par foarte clare.

[3] Μιτραβάτεα. Pentru ortografia acestui nume, vezi mai sus nota 3, dela pag. 270.

[4] καὶ. Omis în biblioteca mediceană din Florenţa.

[5] τοὺς ἀνακαλέοντας αὐτὸν καὶ πεμπομένους ὑπ' ἐμεῦ κτείνει. Aceasta amplifică pasajul »ὡς οὐ πρὸς ἡδονήν οἱ ἦν τὰ ἀγγελλόμενα« din capitolul precedent. Noul rege Dariu, nemulţumit cu purtarea lui Oroete care partizà cu regimul medic, a trimis o misiune către Oroete, şi anume un curier purtător de firman prin care el erà revocat. Obiectul mesajului nefiind pe placul lui Oroete, el nu se supuse şi pune de pândeşte pe curier la reîntoarcere şi-l ucide. Sistemul acesta a fost des întrebuinţat de paşi turci şi de guvernatori persani cu tendinţe subversive în contra suveranului lor, şi când un ordin al Sultanului nu erà după gustul lui Ali Paşa, acest faimos paşă al Ianinei puneà sbiri de ai lui să atace pe curier şi să fure firmanul. — Să notăm pluralul ἀνακαλέοντας şi πεμπομένους acì, în vreme ce la capitolul precedent s'a vorbit numai de un curier. Cred că erau doi sau trei, nu unul.

[6] καταλαμπτέος. Vezi nota 8 de la pag. 167, asupra cuvântului ἐπιλαμπτέος. καταλαμπτέος este forma ionică pentru καταληπτέος.

128. Δαρεῖος μὲν ταῦτα ἐπειρώτα, τῷ δὲ ἄνδρες τριήκοντα ὑπέστησαν, αὐτὸς ἕκαστος ἐθέλων ποιέειν ταῦτα. Ἐρίζοντας δὲ Δαρεῖος κατελάμβανε,[1] κελεύων πάλλεσθαι·[2] παλλομένων δέ, λαγχάνει ἐκ πάντων Βαγαῖος[3] ὁ Ἀρτόντεω.[4] Λαχὼν δὲ ὁ Βαγαῖος[5] ποιέει τοιάδε· βιβλία[6] γραψάμενος πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἔχοντα[7] πρηγμάτων, σφρηγῖδά σφι ἐπέβαλε τὴν Δαρείου· μετὰ δὲ ἦιε ἔχων ταῦτα ἐς τὰς Σάρδις. Ἀπικόμενος δὲ καὶ Ὀροίτεω ἐς ὄψιν ἐλθών, τῶν βιβλίων ἓν ἕκαστον περιαιρεόμενος,[8] ἐδίδου τῷ γραμματιστῇ τῷ βασιληΐῳ ἐπιλέγεσθαι·[9] γραμμα-

128. Aceste întrebări le puse deci Dariu; pentru el săriră (îndată) treizeci de bărbaţi, voind fiecare să facă el lucrul acesta. Şi fiindcă se sfădiau între dânşii, Dariu îi reţinù şi le porunci să tragă la sorţi; trăgându-se (sorţi), acelea, dintre toţi, căzură peste Bageu, fiul lui Artonte. Odată desemnat de sorţi, iată cum procedă Bageu: făcù o mulţime de scrisuri tratând despre diverse materii, şi puse sigiliul lui Dariu pe ele; după aceea, luând acestea cu el, plecă la Sarde. Sosind

[1] κατελάμβανε. Avem verbul acesta καταλαμβάνω în sensul de a oprì la Cap. 46 din Cartea I şi la Cap. 9 din Cartea VII. E lesne de înţeles cum ajunge să capete sensul acesta, când sensul original este de a apucà şi de a ţinea în mână.

[2] πάλλεσθαι. Vocea aceasta medie a verbului πάλλω însemnează în dialectul ionic a scuturà pentru a amestecà sorţii într'o urnă sau într'un coif, deci a trage la sorţi. In limba atică s'ar zice κληροῦσθαι care e vocea medie a verbului κληροῦν dela κλήρος, bila sau buletinul pentru tras sorţi. Avem în *Iliada* lui Omer (III, vers 316) şi în *Odisea* (X, vers 206) expresia »κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρεϊ πάλλον«. Scriitorul Ferikide (101), pretinde că πάλλω nu e decât o altă formă a lui βάλλω din care latinii au verbul pollo. Acela pe care sorţii îl desemnau se ziceà κλήρῳ λαχεῖν sau πάλῳ λαχεῖν. Vezi mai sus Cap. 83 precum şi Cartea IV, Cap. 94 şi 153. Vezi asemenea *Electra* lui Sofocle, vers 711.

[3] Βαγαῖος. Numele acesta în compunerea căruia intră cuvântul arian *Baga* sau *Maga* care însemnează divinitate, însemnează în limba persană »iubitor de Dumnezeu sau »Teofil« cum ar zice Elinii. Cuvântul slavon *Bog* pentru Dumnezeu e în legătură cu Baga al arienilor şi probabil că μέγας în limba elină are legătură cu aceeaş origine.

[4] Ἀρτόντεω. La Cap. 67 din Cartea VII, avem numele Artintes şi la Cap. 130 din Cartea VIII, acela de Artaintes, cari sunt cred toate diferitele forme date de Erodot unuia şi aceluiaş nume persan.

[5] Λαχὼν δὲ ὁ Βαγαῖος. Vezi mai sus nota 2, pag. 286.

[6] βιβλία. Orice document scris se poate numì βιβλίον şi nu e necesarmente o carte. Bähr traduce prin *libellum* şi interpretează întreaga frază »libelli multi et in quibus de multis rebus agebatur«. Nu putem zice hârtii sau scrisori şi am preferat expresia din urmă.

[7] ἔχοντα. Luat acì în sens de a tratà despre, când e însoţit de prepoziţia περὶ.

[8] περιαιρεόμενος. Vezi mai sus nota 6 dela pag. 102. A scoate cevà care acopere încunjurând, cum ar fi a scoate un inel din deget sau un sul dintr'o legătură, deci acì a desface. Bähr explică »detrahens sigillum, solvens singules litteras, seu vinculum cujusque epistolæ«.

[9] ἐπιλέγεσθαι. Acest verb e destul de des întrebuinţat de Erodot în sensul acesta de a cetì. Vezi mai sus la Cap. 41 şi 43, la Cartea I, Cap. 124 şi 125, la Cartea II, Cap. 125 şi în alte locuri.

τιστὰς δὲ βασιλῆους οἱ πάντες ὕπαρχοι ἔχουσι.[1] Ἀποπειρεώμενος[2] δὲ τῶν δορυφόρων[3] ἐδίδου τὰ βιβλία ὁ Βαγαῖος, εἰ ἐνδεξαίατο[4] ἀπόστασιν ἀπὸ Ὀροίτεω. Ὀρέων δὲ σφέας τά τε βιβλία σεβομένους μεγάλως, καὶ τὰ λεγόμενα ἐκ τῶν βιβλίων ἔτι μεζόνως, διδοῖ ἄλλο ἐν τῷ ἐνῆν ἔπεα τάδε, »Ὦ Πέρσαι, »βασιλεὺς Δαρεῖος ἀπαγορεύει ὑμῖν »μὴ δορυφορέειν[5] Ὀροίτεα.« Οἱ δὲ ἀκούσαντες τούτων μετῆκάν οἱ

acolo şi fiind condus în prezenţa lui Oroete, desfăcù unul câte unul scrisurile şi le dete secretarului regesc ca să le cetească, căci. toţi guvernatorii (de provincie) au secretari regeşti. Când dete Bageu scrisurile, el observă de aproape garda (ca să vadă) dacă manifestă (vreo dispoziţie de) revoltă în contra lui Oroete. Văzând el atunci că garda arătà un respect mare pentru (aceste) scripte (regale) şi încă mai mare pentru ceeace spuneau ele, mai dete unul (spre cetire) care cuprindeà cuvintele următoare: »O Perşilor, regele Dariu vă o»preşte de a servì ca gardă per»sonală a lui Oroete«. Când auzirà soldaţii gardei cuvintele

[1] γραμματιστὰς δὲ βασιλῆους οἱ πάντες ὕπαρχοι ἔχουσι. Aceşti funcţionari numiţi de rege şi ataşaţi pe lângă persoana satrapului erau puşi acolo mai mult ca să controleze faptele lui şi să raportcze la centru tot ce se petrece în provincie şi să informeze cum erau executate de satrap ordinele ce le primià dela rege. Sistemul acesta de control există şi astăzi la Turci, dar mai ales la Perşii moderni unde Şahul numeşte trei oameni de încredere ai lui pe lângă persoana fiecărui guvernator de provincie. (Vezi Chardin, vol. III, pag. 302). Îmi inchipuiu că asemenea secretari de multe ori trebue să fi trăit rău cu satrapii pe lângă cari erau orânduiţi, mai ales cu aceia rău văzuţi cum erà Oroete.

[2] Ἀποπειρεώμενος. Rău scris ἀποπειρεόμενος în textul lui Sayce.

[3] δορυφόρων. Garda personală a lui Oroete, care, precum s'a văzut la capitolul precedent, erà compusă din o mie de Persani.

[4] ἐνδεξαίατο. Textul sancroftian are οἱ înaintea acestui verb clarificând mult sensul lui. Ceeace voeşte să zică acì Erodot este că prin atitudinea ei faţă cu aceste ordine sau proclamaţiuni regale, garda personală a satrapului să *indice* lui Bageu dacă sau nu erà dispusă să se revolte în contra lui Oroete. Verbul ἐνδεξαίατο este dela ἐνδείκνυσθαι şi nu dela ἐνδέχεσθαι cum cred aceia cari traduc »dar ei, adică soldaţii gardei ar *primì* o propunere de a se răsculà în contra lui Oroete«. Ceeace mă confirmă în idea că avem a face cu o *indicaţie* şi nu cu o *primire*, adică cu verbul δείκνυσθαι şi nu cu verbul δέχεσθαι este prezenţa lui οἱ în manuscrisul din Cambridge, care nu şi-ar aveà locul cu δέχεσθαι.

[5] ἀπαγορεύει ὑμῖν μὴ δορυφορέειν. Mai sus la Cap. 51 am avut verbul ἀπαγορεύειν cu un negativ »ἀπηγόρευε μή μην δέκεσθαι οἰκίοισι«, (Vezi nota 2 dela pag. 121). De fapt μὴ e inutil cu un verb având un sens de negativ, deoarece strict vorbind două negaţiuni se anulează una pe alta.

τὰς αἰχμάς.[1] Ἰδὼν δὲ τοῦτο[2] σφεας ὁ Βαγαῖος πειθομένους τῷ βιβλίῳ, ἐνθαῦτα δὴ θαρσήσας τὸ τελευταῖον τῶν βιβλίων διδοῖ τῷ ἐγέγραπτο. »Βασιλεὺς Δαρεῖος Πέρσῃσι τοῖσι »ἐν Σάρδισι ἐντέλλεται κτείνειν »Ὀροίτεα«. Οἱ δὲ δορυφόροι ὡς ἤκουσαν ταῦτα, σπασάμενοι τοὺς ἀκινάκας[3] κτείνουσι παραυτίκα μιν. Οὕτω δὴ Ὀροίτεα τὸν Πέρσην Πολυκράτεος τοῦ Σαμίου τίσιες μετῆλθον.[4]

129. Ἀπικομένων δὲ καὶ ἀνακομισθέντων τῶν Ὀροίτεω χρημάτων[5] ἐς τὰ Σοῦσα, συνήνεικε χρόνῳ

acestea, depuseră jos suliţele (lor). Bageu, văzând cum se supuneau soldaţii scriptului, prinse curaj şi dete secretarului ultimul script care glăsuià: »Re»gele Dariu, Perşilor celor din »Sarde, le dă ordin să ucidă »pe Oroete«. Garda, îndată ce auziră (cuvintele) acestea puseră mâna pe cuţitele lor şi îl uciseră pe loc. Şi astfel ajunse pe Oroete persanul urgia divină răsbunând pe Policrat samianul.

129. Ridicându-se şi ducându-se la Suza tezaurele lu Oroete, s'a întâmplat nu mult

[1] μετῆκάν οἱ τὰς αἰχμάς. Depuseră suliţele lor în faţa lui, adică în faţa lui Bageu ca să-i probeze supunerea lor la ordinele lui Dariu. Garda a pus jos arma cu care îşi făceà serviciul lor pe lângă persoana satrapului şi arma aceea erà suliţa. La Cap. 3 din Cartea IV avem verbul μετεῖναι întrebuinţat tot în sensul în care e întrebuinţat acì de a depune arme »μοὶ δοκέει αἰχμὰς μὲν καὶ τόξα μετεῖναι«. — Prezenţa acì a pronumelui οἱ care, se înţelege, se aplică lui Bageu, face pe Steger şi pe alţii să înţeleagă prin fraza aceasta că garda lui Oroete, auzind cuvintele din mesajul regal adus de Bageu ar fi înclinat vârful suliţelor lor spre Bageu, ca un semn de supunere sau ca un fel de salut militar, cum se pleacă într'o paradă steagul înaintea unui personaj. Nu cred însă ca ei acì să aibă semnificarea aceasta întinsă, cred mai mult că soldaţii au depus armele lor jos în semn de supunere ordinului regal de a nu mai apără pe satrapul lor, şi că οἱ nu arată decât că acest gest al soldaţilor a fost făcut pentru a concordà cu dorinţa lui Bageu. In traducere e imposibil a da sensul lui οἱ fără o lungă perifrază şi am preferit a-l lăsà la o parte explicând prin notă ceeace nu pot face în chiar textul traducerii.

[2] τοῦτο ţine de πειθομένους. Unele manuscrise au τούτῳ acordând cu τῷ βιβλίῳ, dar toate ediţiile cele mai bune şi manuscrisele principale au τοῦτο.

[3] ἀκινάκας. Unele manuscrise au ἀκινάκεας. Acestea erau un fel de iatagan sau spadă scurtă. Vezi mai sus nota 4, pag. 265 şi vol. IV, pag. 82, notele 6 şi 7.

[4] Ὀροίτεα τὸν Πέρσην Πολυκράτεος τοῦ Σαμίου τίσιες μετῆλθον. Vezi începutul Cap. 126 unde avem aceleaşi cuvinte pe cari Erodot le repetă acì la sfârşitul naraţiunii morţii lui Oroete.

[5] Ἀπικομένων δὲ καὶ ἀνακομισθέντων τῶν Ὀροίτεω χρημάτων. Şi acum în genere în Orient şi în specie în Persia disgraţia unui guvernator de provincie, sau al unei persoane ocupând o poziţie importantă, implică şi confiscarea averii lui în profitul fiscului sau al suveranului. Nu mai târziu decât la începutul secolului trecut, tatăl bunicei mele, Principele Nicolae Sutzu, căzând în disgraţie la Poartă din cauza relaţiilor lui prea intime cu ambasadorul lui Napoleon I la Constantinopol, generalul Sebastiani, fu decapitat şi averea lui imobiliară în Turcia confiscată de Sultan, din care cauză fiica lui şi bunica mea, d-na Mavros, s'a bucurat câtvà timp de o pensie ce

οὐ πολλῷ ὕστερον[1] βασιλέα Δαρεῖον, ἐν ἄγρῃ θηρῶν[2] ἀποθρώσκοντα ἀπὸ ἵππου,[3] στραφῆναι τὸν πόδα. Καί κως ἰσχυροτέρως[4] ἐστράφη· ὁ γάρ οἱ ἀστράγαλος ἐξεχώρησε ἐκ τῶν ἄρθρων.[5] Νομίζων δὲ καὶ πρότερον περὶ ἑωυτὸν ἔχειν Αἰγυπτίων τοὺς δοκέοντας εἶναι πρώτους τὴν ἰητρικήν,[6] τούτοισι ἐχρῆτο.[7] Οἱ δὲ στρεβλοῦντες καὶ βιώμενοι τὸν πόδα,[8] κακὸν μέζον ἐργάζοντο· Ἐπ' ἑπτὰ μὲν δὴ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ὑπὸ τοῦ παρεόντος κακοῦ ὁ Δαρεῖος ἀγρυπνίῃσι εἴχετο·[9] τῇ δὲ δὴ ὀγδόῃ ἡμέρῃ

timp după aceea ca regele Dariu, gonind după vânat, să-şi scrintească piciorul cum sărià de pe cal. Şi scrinteala fu foarte serioasă; căci încheietura (dela piciorul) lui ieşise din articulaţie. (Dariu), convins dela început că aveà pe lângă el pe aceia dintre Egipteni cari erau consideraţi ca primii în arta medicinei, avù recurs la dânşii. Aceştia însă sucirà şi sforţarà aşà piciorul încât făcurà şi mai rău. Şapte zile şi şapte nopţi rămase Dariu în prada însom-

i se servià de guvernul francez. Chardin (vol. III, pag. 310) zice: »Toute dis»grâce en Perse emporte infailliblement avec soi le confiscation des biens«. Tot aşà găsim în Iosif (*Ant.*, XII, 1), că Ciru decretase ca aceia cari nu se vor supune ordonanţei lui să fie răstigniţi iar averea lor confiscată în profitul tezaurului regal »τὰς οὐσίας αὐτῶν εἶναι βασιλικάς«.

[1] χρόνῳ οὐ πολλῷ ὕστερον. La Cap. 36 mai sus avem οὐ πολλῷ μετέπειτα χρόνῳ ὕστερον unde μετέπειτα e pleonastic alături cu χρόνῳ οὐ πολλῷ ὕστερον.

[2] ἐν ἄγρῃ θηρῶν. Vânătoarea erà distracţia la care se dedeau mai cu pasiune Perşii cu dare de mână şi mai ales regii, nu numai pentru plăcerea pe care o procurà şi exerciţiul sănătos pe care îl necesità, dar încă pentrucă lăudată în preceptele sacre ale lui Zoroastru care promite în raiu locuri de vânat cu abundenţă de animale sălbatice de tot felul.

[3] ἀποθρώσκοντα ἀπὸ ἵππου. Dion Chrisostom (*Orat.*, XIV şi LXXVII), vorbind despre accidentul acesta întâmplat lui Dariu, zice că ar fi căzut de pe cal. Am văzut mai sus (nota 3, pag. 278), că acelaş autor numeşte pe medic Demodocos în loc de Democide, dar acestea sunt detaliuri foarte mici cari pot să fi scăpat din vedere lui Dion Chrisostom.

[4] ἰσχυροτέρως. Un adverb format dintr'un adjectiv comparativ având un sens superlativ e un mod de a se exprimà destul de des întrebuinţat de Erodot. Astfel avem la Cap. 122 din Cartea I, θειοτέρως, mai sus la Cap. 31 din Cartea aceasta πλεόνως; mai jos la Cap. 143 avem εὐπρεπεστέρως. Vezi gramatica elină a lui Mathias, I, § 252.

[5] ὁ γάρ οἱ ἀστράγαλος ἐξεχώρησε ἐκ τῶν ἄρθρων. E vorbă de ceeace numim noi o luxaţie, când osul iese dintr'o încheietură.

[6] Αἰγυπτίων τοὺς δοκέοντας εἶναι πρώτους τὴν ἰητρικήν. Renumele Egiptenilor ca medici se probează prin faptul că Amasis a trimis un medic egiptean lui Ciru ca să-l caute pentru o boală de ochi. Vezi mai sus Cap. 1 din Cartea aceasta; vezi asemenea vol. II, pag. 212, nota 3, unde m'am întins asupra acestui subiect. După nereuşita lor cu Dariu, medicii elini fură consultaţi de preferinţă de Perşii cu dare de mână.

[7] ἐχρῆτο. Textul lui Creutzer, conform cu manuscrisul lui Sancroft scrie ἐχρᾶτο în loc de ἐχρῆτο.

[8] στρεβλοῦντες καὶ βιώμενοι τὸν πόδα. Dion Chrisostom relatând aceeaş întâmplare zice: »ἕλκοντες καὶ βιαζόμενοι τὸ ἄρθρον«.

[9] ἀγρυπνίῃσι εἴχετο. In acelaş sens ca şi ἔχομαι acì avem ἐνέχομαι la Cap. 190 din Cartea I. Vezi iar Cartea IV, Cap. 131 şi Cartea VIII, Cap. 52.

ἔχοντί οἱ φλαύρως,[1] οἷα δὴ[2] παρακούσας τις πρότερον ἔτι ἐν Σάρδισι τοῦ Κροτωνιήτεω Δημοκήδεος τὴν τέχνην,[3] ἐσαγγέλλει[4] τῷ Δαρείῳ· ὁ δὲ ἄγειν μιν[5] τὴν ταχίστην παρ' ἑωυτὸν ἐκέλευσε. Τὸν δὲ ὡς ἐξεῦρον ἐν τοῖσι Ὀροίτεω ἀνδραπόδοισι ὄκου δὴ ἀπημελημένον, παρῆγον ἐς μέσον,[6] πέδας τε ἕλκοντα καὶ ῥάκεσι ἐσθημένον.

niei din cauza durerilor ce suferia; a opta zi însă, (Dariu) fiind rău de tot, un om carele se vede că ar fi auzit într'un timp la Sarde de dibăcia lui Democide din Crotona, vestì pe rege; Dariu dete ordin ca Democide să fie adus cât mai repede pe lângă el. (Oamenii lui Dariu), îndată ce găsiră pe Democide printre robii lui Oroete, unde erà lăsat uitării, l-au adus în prezența tuturor, târîndu-şi lanțurile şi îmbrăcat în sdrențe.

130. Σταθέντα δὲ ἐς μέσον, εἰρώτα ὁ Δαρεῖος τὴν τέχνην[7] εἰ ἐπίσταιτο. Ὁ δ' οὐκ ὑπεδέκετο,[8]

130. Indată ce (acesta) stătù în prezența tuturor, Dariu îl întrebă dacă cunoştea artà (me-

[1] ἔχοντί οἱ φλαύρως. Acest dativ se acordă cu τῷ Δαρείῳ de mai jos.

[2] οἷο δὴ. Toate manuscrisele, afară de cele din Cambridge şi din Viena, nu au aceste doua cuvinte şi Gaisford care de obiceiu urmează aceste două manuscrise de preferință, se desparte de rândul acesta de ele şi urmează majoritatea manuscriselor şi nu are pe οἷα δὴ. Exemplul lui Gaisford e urmat şi de Creutzer. Pe de altă parte în textul lui Blakesley figurează οἷα δὴ, aşà că se poate zice că sunt argumente bune şi pentru mănținerea şi pentru respingerea acestor două cuvinte. Această mănținere sau respingere nu e fără a aveà un efect asupra înțelesului frazei. Dacă admitem particulele οἷα δὴ, atunci aceasta însemnează că părerea personală a autorului ar fi că persoana aceasta care a informat pe Dariu despre existența lui Democide ar fi auzit poate despre el la Parde; dacă suprimăm aceste particule, cum face Creutzer, atunci autorul înțelege că e lucru pozitiv că informantul lui Dariu a auzit la Sarde despre dibăcia lui Democine ca medic. Diferința e aceeaş ca şi aceea care la noi există intre *ar fi* sau *va fi aflat* şi pozitivul *aflând* sau *a aflat*. Am accentuat această nuanță în traducere prin locuțiunea *se vede că*.

[3] Κροτωνιήτεω Δημοκήδεος τὴν τέχνην. Vezi mai sus notele 3 şi 4, pag. 278; s'a arătat acolo că Dion Chrisostom numeşte pe medicul acesta Demodocus.

[4] ἐσαγγέλλει. Toate manuscrisele afară de două precum şi textul lui Creutzer au forma simplă ἀγγέλλει. Dacă am dat preferință formei compuse ἐσαγγέλλει, asta nu numai pentrucă ea figurează în cele două manuscrise cari au totdeauna prioritatea față cu celelalte şi anume cel din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge, zis şi manuscrisul sancroftian, şi cel din biblioteca Imperială din Viena, zis manuscrisul wesselingian, dar încă pentrucă din cuvintele lui Erodot, informantul lui Dariu nu făceà parte din cercul intim al lui care ar fi putut să-i vorbească şi să-i recomande direct (ἀγγέλλειν) pe Democide; erà un străin oarecare (τις) şi fiind afară trebuià să intre la el ca să-i raporteze ce voià să-i spună (ἐσαγγέλλειν) sau să trimită o scrisoare la palat.

[5] μιν se referă la Δημοκήδης subtînțeles.

[6] ἐς μέσον. Vezi mai sus nota 3, pag. 147.

[7] τὴν τέχνην. Arta de care erà nevoie, deci se înțelege ἰητρικήν.

[8] ὑπεδέκετο. Acest verb e întrebuințat tot în sensul acesta la Cap. 167 din Cartea IV şi la Cap. 69 din Cartea VI.

ἀρρωδέων μὴ ἐωυτὸν ἐκφήνας τὸ παράπαν τῆς Ἑλλάδος ᾖ ἀπεστερημένος. Κατεφάνη δὲ[1] τῷ Δαρείῳ τεχνάζειν[2] ἐπιστάμενος,[3] καὶ τοὺς ἀγαγόντας αὐτὸν ἐκέλευσε μάστιγάς τε καὶ κέντρα[4] παραφέρειν ἐς τὸ μέσον.[5] Ὁ δὲ[6] ἐνθαῦτα δὴ ὧν ἐκφαίνει, φὰς ἀτρεκέως μὲν οὐκ ἐπίστασθαι, ὁμιλήσας δὲ ἰητρῷ φλαύρως[7] ἔχειν τὴν τέχνην. Μετὰ δὲ, ὡς οἱ ἐπέτρεψε,[8] Ἑλληνικοῖσι ἰήμασι χρεώμενος καὶ ἤπια μετὰ τὰ ἰσχυρὰ[9] προσάγων, ὕπνου τέ μιν λαγχάνειν ἐποίεε καὶ ἐν χρόνῳ ὀλίγῳ ὑγιέα μιν ἐόντα ἀπέδεξε, οὐδαμὰ ἔτι ἐλπίζοντα ἀρτίπουν

dicinei). El însă nu admise, temându-se ca nu cumvà, dacă s'ar da pe faţă, să fie lipsit de (a mai vedeà) Elada vreodată. Lui Dariu însă i s'a părut în mod evident că Democide, cu toate că cunoşteà (perfect) acea artă, făceà pe şiretul (şi ascundeà); atunci el dete ordin acelor cari aduseseră pe Democide, să producă (acum) biciurile şi boldurile. Atunci Democide fu mai veridic cevà şi spuse că nu cunoşteà (medicina) în mod perfect, dar că frecuentase (odată) un medic şi că (aşà) căpătase o idee superficială des-

[1] δὲ. Omis de unele manuscrise şi unele ediţii vulgate vechi au τε.

[2] τεχνάζειν. A aveà recurs la şiretenie pentru a ascunde adevărul. Tot aşà avem la Cap. 121 din Cartea II.

[3] ἐπιστάμενος. Trebue aci să suplinim καίπερ ἐπιστάμενος τὴν τέχνην ἰητρικήν. Sensul este că Dariu a înţeles că Democide cunoşteà arta în chestiune, dar totuş erà şiret şi se prefăceà că nu o cunoşteà.

[4] κέντρα. Wilkinson crede că e vorbă aci de fiarele ascuţite (περόναι σιδηραῖ) despre cari vorbeşte Procopiu (*de Bello Persico*, I. 7, § 6) cu cari se scoteau ochii. Acest supliciu erà foarte comun la Perşi. (Vezi Xenofon: *Anabasis* I, 9, § 13).

[5] ἐς τὸ μέσον. Vezi mai sus nota 6, pag. 147.

[6] Ὁ δὲ. Se înţelege Democide. In tot pasajul acesta sunt atâtea pronume şi atâtea verbe cu subiecte şi chiar cu atribute subtînţelese, încât pentru a evità confuzii suntem nevoiţi să repetăm numele subiectelor şi ale atributelor cari lipsesc. Aşà de exemplu după κατεφάνη trebue să suplinim ὁ Δημοκήδης, adică κατεφάνη δὲ ὁ Δημοκήδης τῷ Δαρείῳ τεχνάζειν ἐπιστάμενος; după ἐκέλευσε trebue să suplinim ὁ Δαρεῖος; mai departe, după ἐπέτρεψε trebue suplinit ὁ Δαρεῖος şi după χρεώμενος, ἐποίεε ὁ Δημοκήδης.

[7] φλαύρως. Cuvântul acesta nu are aci sensul gradului de intensitate pe care îl are în capitolul precedent. Acolo însemnează »rău de tot«, pe când aci însemnează prost în înţeles de mediocru sau imperfect.

[8] ἐπέτρεψε. Subiectul este »ὁ Δαρεῖος« subtînţeles; vezi nota 8, dela pag. 290.

[9] ἤπια μετὰ τὰ ἰσχυρὰ. Se subtînţelege φάρμακα sau πρήγματα. Democide a înlocuit sistemul eroic şi violent de tratare a medicilor egipteni prin sistemul mai dulce elenic. Prin sistem violent de tratament se înţelege la Elini tratamentele unde se întrebuinţă forţa fizică, focul sau instrumentele de chirurgie; prin ἤπια se înţelegeau loţiuni, cataplasmuri, în fine tot ce nu cauză durere. Dion Chrisostom (*Orat.* LXXVII) vorbind de acest episod în istoria lui Dariu, spune chiar care a fost acest tratament blând al lui Democide pe carele, cum am arătat la nota 3 dela pag. 278, acel autor îl numeşte Demodocus; el zice: »Δημόδοκος ὁ Κροτωνιάτης (Δαρεῖον) καταπλάττων καὶ καταιονῶν«. adică l-a tratat cu cataplasme şi cu comprese.

ἔσεσθαι. Δωρέεται δή[1] μιν μετὰ ταῦτα ὁ Δαρεῖος πεδέων χρυσέων δύο ζεύγεσι.[2] Ὁ δέ μιν ἐπείρετο, εἴ οἱ διπλήσιον τὸ κακὸν ἐπίτηδες[3] νέμει, ὅτι μιν ὑγιέα ἐποίησε; Ἡσθεὶς δὲ τῷ ἔπεϊ ὁ Δαρεῖος ἀποπέμπει μιν παρὰ τὰς ἑωυτοῦ γυναῖκας. παράγοντες δὲ οἱ εὐνοῦχοι ἔλεγον πρὸς τὰς γυναῖκας ὡς βασιλέϊ οὗτος εἴη ὃς τὴν ψυχὴν ἀπέδωκε.[4] Ὑποτύπτουσα[5] δὲ αὐτέων ἑκάστη φιάλῃ ἐς τοῦ χρυσοῦ τὴν θήκην[6] ἐδωρέετο Δημοκήδεα.[7] οὕτω δή τι δαψιλέϊ δωρεῇ, ὡς τοὺς ἀποπίπτοντας ἀπὸ τῶν φιαλέων στατῆρας[8]

pre arta (aceasta). După aceea (Dariu) se puse subt îngrijirea lui (Democide), şi acesta, servindu-se de remedii elineşti şi înlocuind tratamentul violent printr'unul dulce, izbuti să facă (pe rege) să recapete somn, şi după puţin timp l-a făcut sănătos (de tot), pe el carele nu mai trăgeà nădejde să fie (vreodată) sdravăn de picior. In urma acestora Dariu dărui lui Democide două perechi de lanţuri de aur. Atunci acesta întrebă pe Dariu dacă el cu dinadinsul

[1] δή. In locul acestei particule sunt unele manuscrise cari au δέ.

[2] ζεύγεσι. Cuvântul acesta e întrebuinţat în acelaş sens mai sus la Cap. 76.

[3] ἐπίτηδες. Acest adverb a reţinut sensul şi forma lui clasică în limbajul modern grecesc cel mai popular. Îl mai întâlnim în Erodot la Cap. 44 şi 168 din Cartea VII şi la Cap. 141 din Cartea VIII.

[4] τὴν ψυχὴν ἀπέδωκε. ψυχὴ e luat acì în sens de ζωή. Aşà la Cap. 24 din Cartea I am avut ψυχὴν δὲ παραιτεόμενον. In Cartea II am avut un exemplu la Cap. 134 iar în Cartea aceasta la Cap. 108 şi 119, în fine mai avem unul la Cartea VII, Cap. 39.

[5] Ὑποτύπτουσα. Blakesley şi cu majoritatea manuscriselor au ὑποκόπτουσα, dar m'am conformat cu textul lui Gaisford care are pentru el manuscrisele cele mai autorizate şi care face sens mai bun. Deosebirea între ὑποτύπτω şi ὑποκόπτω este că primul verb însemnează a vârî subt cevà cum vârà cinevà o sapă ca să scoată pământ, cel de al doilea verb însemnează a se plecà subt, cum ar fi a pune capul subt un jug. E evident că e vorbă de prima acţiune, de a scoate prin vârîre de dedesubt cum şi astăzi scoate un cassier monete cu lopăţica dintr'un sac. Intreg pasajul acesta pare a fi fost corupt, căci avem în manuscrise o sumă de variante cari unele din ele nu pot să nu fie erori. Larcher explică acţiunea reprezentată prin ὑποτύπτουσα φιάλῃ ἐς τοῦ χρυσοῦ τὴν θήκην prin »c'est mettre la soucoupe sous le tas de pièces d'or et la retirer aussi pleine qu'il soit possible«.

[6] τοῦ χρυσοῦ τὴν θήκην. Toate ediţiile cele mai bune fără nici o excepţie scriu aşà, dar e curios că acest text nu se află decât într'un singur manuscris şi acela e cel sancroftian din Cambridge. Toate celelalte manuscrise au »τοῦ χρυσοῦ σὺν θήκῃ, ceeace nu poate fi decât o eroare; ἐς care precedă se impune cu atât mai mult, că avem a face acì cu un text neapărat corupt, aşà că se poate admite o oarecare licenţă în sensul corectării. Câţivà comentatori cred că cuvintele origale ale pasajului acesta au fost »Ὑποτύπτουσα δὲ αὐτέων ἑκάστη σὺν φιάλῃ ἐς τὴν χρυσοθήκην«. Acestea însă sunt simple presupuneri. Principalul e că nu e îndoeală asupra lucrului pe care voeşte să ni-l spună autorul.

[7] Δημοκήδεα. Precedat de articolul τὸν în unele ediţii.

[8] στατῆρας. Staterul atenian erà o monetă de aur valorând 26 de drachme şi cântărind 7.08 grame. Moneta persană de aur din timpul lui Dariu şi care erà cunoscută subt numele de *darie*, o reprezentaţie despre care s'a dat la vol. IV, pag. 240, nota 1, cântărià 6.520 grame, aşà că diferinţa nu erà mare.

ἑπόμενος ὁ οἰκέτης, τῷ οὔνομα ἦν Σκίτων, ἀνελέγετο, καὶ οἱ χρῆμα πολλόν[1] τι χρυσοῦ συνελέχθη.

131. Ὁ δὲ Δημοκήδης οὗτος, ὢν ἐκ Κρότωνος ἀπιγμένος, Πολυκράτεϊ ὡμίλησε·[2] πατρὶ συνείχετο[3] ἐν Κρότωνι ὀργὴν χαλεπῷ·[4] τοῦτον ἐπεί τε οὐκ ἐδύνατο φέρειν, ἀπολιπὼν οἴχετο ἐς Αἴγιναν. Καταστὰς δὲ ἐς ταύτην, τῷ πρώτῳ

voià să-i îndoească necazurile fiindcă îl făcuse sănătos ? Dariu, încântat de vorba (aceasta), trimise pe Democide la femeile lui ; ducându-l acolo eunucii, (aceştia) spuseră femeilor că el era carele scăpase vieaţa regelui. Atunci fiecare din ele, scoţând cu farfurioara din tezaurul de aur, dăruì lui Democide în chip aşà larg, încât un servitor care urmà îndărăt (şi) al cărui nume era Sciton, adună (de pe jos) staterii cari picau din farfurioare şi strânse pentru el o cătăţime mare de aur.

131. Acest Democide, originar din Crotona, a intrat în relaţiuni de amiciţie cu Policrat în modul următor: (când era el) la Crotona, era continuu supărat de un tată arţăgos ; neputând să-l mai suporte, el îl părăsì şi se duse în Egina. Stabilindu-se

---

Proporţia în măsura engleză este că staterul atenian = 132 ½ grame valorând în aur după moneta de astăzi lei 29, bani 10, iar daricul (staterul persan) care se găseşte în Muzeul britanic din Londra, cântăreşte 123 7/10 grame engleze, valorând 27 lei, 60 bani în aur. Se pretinde de mulţi că daricul persan nu era decât un stater bătut de Perşi şi de coloniile eline din Asia, supuse jugului persan, pentru a facilità comerţul care era mai mult în mâna Elinilor, staterul fiind o unitate mai cunoscută în lumea comercială. Afară de staterul atenian şi de daricul, putem menţionà staterul din Cizie, care cântărià 140 grame engleze, cel din Lampsae = 129 de grame engleze şi cel din Focea care cântărià 127 grame engleze sau în grame suetrice respectiv 7.42, 6.837 şi 6.731 grame. La Cap. 28 din Cartea VII. Erodot numeşte daricul *staterul daric*.

[1] χρῆμα πολλόν. Vezi mai sus nota 2, pag. 251.

[2] Δημοκήδης οὗτος, ὢν ἐκ Κρότωνος ἀπιγμένος, Πολυκράτεϊ ὡμίλησε. Mai sus la nota 4, pag. 272, s'a vorbit despre modul cum Policrat atrăgea la curtea lui pe toţi bărbaţii marcanţi din epoca lui.

[3] συνείχετο. Autorul nostru se servă de acelaş verb la Cap. 12 din Cartea VI: »μᾶλλον ἢ τῇ παρεούσῃ δουλητῇ συνέχεσθαι«. Atât acì cât şi în acel pasaj, observă Blakesley, e vorbă de o supărare nu trecătoare, dar continuă (συνεχὲς). Mai avem verbul συνέχεσθαι întrebuinţat pentru lupta corp la corp la Cap. 124 din Cartea I.

[4] ὀργὴν χαλεπῷ. χαλεπῷ se acordă cu πατρὶ. La Cap. 73 din Cartea I avem expresia ὀργὴν ἄκρος, un om de un temperament iute.

ἔτεϊ[1] ὑπερεβάλετο τοὺς πρώτους ἰητροὺς, ἀσκευὴς περ ἐὼν καὶ ἔχων οὐδὲν τῶν ὅσα περὶ τὴν τέχνην ἐστὶ ἐργαλήϊα.[2] Καί μιν δευτέρῳ ἔτεϊ ταλάντου Αἰγινῆται δημοσίῃ μισθεῦνται·[3] τρίτῳ δὲ ἔτεϊ Ἀθηναῖοι ἑκατὸν μνέων·[4] τετάρτῳ δὲ

acolo, din întâiul an, întrecù pe primii medici, cu toate că-i lipsiau şi uneltele şi sculele necesare (exercitării) artei lui. In anul al doilea, Egineţii îl plătiră cu un talant din fondurile comune; în anul al treilea Ate-

[1] τῷ πρώτῳ ἔτεϊ. Pentru acest sens timporal al dativului, vezi gramatica elină a lui Kühner, § 569.

[2] ἀσκευὴς περ ἐὼν καὶ ἔχων οὐδὲν τῶν ὅσα περὶ τὴν τέχνην ἐστὶ ἐργαλήϊα. Prin σεύη se înţelege uneltele necesare unui chirurg pentru exercitarea artei sale şi prin ἐργαλήϊα întreg aparatul de care are nevoie un medic pentru căutarea bolnavilor, în care se cuprinde şi farmacopea sau provizia de medicină şi de substanţe necesare pregătirii lor. Trebue să nu uităm că numai în timpuri cu totul recente chirurgia şi medicina internă sau patotegia nu erau ştiinţe şi arte separate, dar se exercitau de una şi aceeaş persoană care mai erà şi farmacist, preparând singur remediile şi doctoriile ce le judecà necesare. In timpul lui Erodot fiecare ἰατρὸς trebuià să aibă ἰατρεῖον al lui, în alte cuvinte biuroul în care îşi ţineà depozitul de medicamente, precum şi instrumentele şi aparatele chirurgicale necesare. Acì dedea consultaţiile lui, dispensà medicamentele lui pe cari le pregătià singur şi făceà şi operaţii. Democide, ca fugar din ţara lui, plecând în pripă şi probabil pe subt ascuns, nu a putut să transporte cu el la Egina instrumentele cari formau instalaţia unui om exercitând meseria sa, şi cu care colegii lui din acea insulă erau de sigur bine aprovizionaţi.

[3] δευτέρῳ ἔτει ταλάντου Αἰγινῆται δημοσίῃ μισθεῦνται. Medicii erau la Elini uneori plătiţi cu anul din fondurile publice, şi atunci se numiau οἱ δημοσιεύοντες ἰατροί, şi datoria lor în schimb erà de a căutà gratis pe cei săraci. (Vezi Aristofan, *Acharnan*, vers 1029 şi Rhangabé, *Antiquités Helléniques*, vol. II, pag. 35 şi 99). Asemenea medici erau, ca să zic aşà, medici comunali. Intru cât priveşte leafa anuală de un talant, deşi o chestie de o întâmplare petrecută în insula Egina, totuş sunt dispus a crede că talantul despre care e vorbă este talantul atic şi nu cel eginet, căci în general, Erodot când voeşte să vorbească despre talantul eginet îl specifică, şi când nu specifică atunci e chestie de talantul atic. 5 talanţi atici corespundeau ca valoare cu 3 talanţi egineţi. Talantul atic aveà 60 mine şi valorà în monetă de a noastră în cifre rotunde lei 6,140 şi talantul eginet cu 100 mine valorà lei 10,230, aşà că chiar dacă ar fi chestie numai de talantul atic, leafa lui Democide e colosală pentru timpurile acelea. Rawlinson crede că descendenţii lui Democide dela cari poate Erodot a cules la Atena sau aiurea această istorie, vor fi exagerat suma ca să se fălească; aceasta se aplică şi la sumele specificate mai jos ca răspunse lui Democide la Atena şi la Samos în anii al 3-lea, al 4-lea s.c.l. până la moartea lui Policrat şi la robirea lui de Oroete.

[4] τρίτῳ δὲ ἔτεϊ Ἀθηναῖοι ἑκατὸν μνέων. Talantul fiind echivalent cu 60 mine, 100 mine echivalează cu un talant şi 10 mine, adică cu 10,230 lei. Rezultă foarte clar din cronologia acestei naraţiuni că momentul când Democide a exercitat meseria la Atena, a fost în toiul puterii lui Pisistrat; atunci nu există δημοσία la Atena, aşà că Democide nu a fost angajat de comunitate ci personal de Pisistrat, deci nu poate să fie vorbă de plata unei sume aşà de colosale dintr'un fond public care e foarte dubios dacă a existat pe atunci. La epoca cea mai prosperă a Atenei, adică la începutul războiului cu Peloponezul, venitul Statului nu treceà peste 2000 de talanţi pe an, şi atunci un ambasador primià 2 drahme pe zi, adică 2 lei de ai noştri, şi încă aceasta erà considerat ca exagerat, şi a provocat exclamaţia lui Aristofan οἷμοι τῶν δραχμῶν. Nu pot să cred nici că Pisistrat a dat o sumă aşà de mare din

ἔτεϊ Πολυκράτης δυῶν ταλάντων.[1] Οὕτω μὲν ἀπίκετο ἐς τὴν Σάμον. Καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἥκιστα Κροτωνιῆται ἰητροὶ εὐδοκίμησαν·[2] ἐγένετο γὰρ ὧν τοῦτο, ὅτε πρῶτοι μὲν Κροτωνιῆται ἰητροὶ ἐλέγοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι, δεύτεροι δὲ Κυρηναῖοι.[3] Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ[4] χρόνον καὶ Ἀργεῖοι ἤκουον μουσικὴν εἶναι Ἑλλήνων πρῶτοι.[5]

nienii (îl retribuiră) cu o sută de mine; în anul al patrulea Policrat cu doi talanți. Iată prin urmare cum ajunse (Democide) la Samos. Şi nu puțin grație acestui bărbat, căpătară renume medicii din Crotona; căci era un timp când medicii din Crotona erau socotiți ca primii din Elada, în al doilea rând veniau cei din Cirene. Tot pe la epoca aceea Argienii erau reputați a fi primii muzicanți dintre Elini.

---

punga lui. Cifra dar de 100 de mine trebue să fie exagerată de aceia cari au raportat-o lui Erodot. (Vezi nota precedentă).

[1] δυῶν ταλάντων. Adică 12,280 lei. Mă îndoesc foarte ca Policrat, cu toată prosperitatea lui, să fi putut plăti un medic cu mai mult ca o mie de lei pe lună. Că Policrat l-a retribuit larg e sigur, altminteri Democide nu ar fi părăsit tot ca să se stabilească definitiv la Samos. — Pentru instituția medicilor de stat în Grecia antică mai vezi şi Xenofon, *Memorab.* IV, 2, şi Platon, *Gargias*, 21—24.

[2] ἀπὸ τούτου τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἥκιστα Κροτωνιῆται ἰητροὶ εὐδοκίμησαν. Nu tocmai bine a înțeles Giguet sensul acestui pasaj când a tradus »après lui les médecins de Crotone ne furent pas médecinement célèbres«. »Grace a lui« ar fi fost mai în spiritul autorului. — Manuscrisul florentin, după cuvântul ἰητροὶ sare la linia următoare şi luând cuvântul ἰητροὶ de acolo drept acesta continuă înainte cu ἐλέγοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα s.c.l., așà că lipsesc cuvintele εὐδοκίμησαν· ἐγένετο γὰρ ὧν τοῦτο, ὅτε πρῶτοι μὲν Κροτωνιῆται ἰητροί. Aceasta e o eroare în care, cum am arătat şi cu alte ocazii, cad lesne şi copiştii şi tipografii şi că e cu atât mai explicabilă în cazul de față, cu cât se repetă de două ori nu un singur cuvânt dar două consecutive Κροτωνιῆται ἰητροὶ.

[3] πρῶτοι μὲν Κροτωνιῆται ἰητροὶ ἐλέγοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι, δεύτεροι δὲ Κυρηναῖοι. Wesseling observă aci că proeminența pe care o dă Erodot medicilor din Crotona şi din Cirene într'o vreme anterioară lui Ipocrat asupra celor din Grecia proprie, ar fi provenind poate din faptul că aparțineau şcoalei italiene de medicină; aceasta cu atât mai mult, că şi Crotona şi Cirene erau centruri de pitagoricianism şi că medicii din acele localități erau în acelaş timp filozofi pitagoricieni, şcoala de filozofie spre care inclină mai mult autorul nostru. Se înțelege că Erodot nu puteà să spue aceasta despre epoca lui când autoritatea medicală a lui Ipocrat din Cos era recunoscută şi necontestată ca prima în toată Grecia.

[4] δέ. In textul lui Creutzer δή.

[5] Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ Ἀργεῖοι ἤκουον μουσικὴν εἶναι Ἑλλήνων πρῶτοι. E curioasă această juxtapunere a artei muzicale cu arta medicală, căci una nu are analogie cu cealaltă şi mărturisesc că nu pot găsì asociația de idei care a împins pe Erodot să pue clauza aceasta finală în capitolul acesta. Intru cât privește faptul în sine, e cunoscut că cei mai buni flautiști erau din Argolida şi flautul era principalul instrument muzical în antichitate ținând locul pe care îl ocupă vioara astăzi. Argienii în secolul

132. Τότε δὴ[1] ὁ Δημοκήδης, ἐν τοῖσι Σούσοισι ἐξιησάμενος Δαρεῖον, οἰκόν τε μέγιστον εἶχε καὶ ὁμοτράπεζος βασιλέϊ ἐγεγόνεε,[2] πλήν τε ἑνὸς τοῦ ἐς Ἕλληνας ἀπιέναι, πάντα τὰ ἄλλα οἱ παρῆν.[3] Καὶ τοῦτο μὲν τοὺς Αἰγυπτίους ἰητροὺς οἳ βασιλέα πρότερον ἰῶντο, μέλλοντας ἀνασκολοπιεῖσθαι[4] διότι ὑπὸ Ἕλληνος ἰητροῦ ἐσσώθησαν, τούτους βασιλέα παραιτησάμενος[5] ἐρρύσατο. τοῦτο δὲ μάντιν Ἠλεῖον Πολυκράτεϊ ἐπισπόμενον[6] καὶ ἀνδραπόδοισι[7] ἐρρύσατο. Ἦν δὲ μέ-

132. Atunci Democide, după ce îl făcù pe Dariu sănătos la Susa, avù casă foarte mare şi devenì un obicinuit la masa regelui, el se mai bucură de toate (cele bune), afară numai că nu se puteà duce la Elini. Apoi, intervenind pe lângă rege, scăpă vieaţa medicilor Egipteni cari înainte căutaseră pe rege şi cari trebuià să fie traşi în ţepi fiindcă se lăsaseră a fi întrecuţi de un medic elin; tot odată scăpă şi pe un ghicitor din Elea care urmase pe Policrat şi carele erà lăsat uitării între robi. In

al 16-lea înainte de era noastră au avut artişti şi compozitori celebri; astfel au fost *Sacada*, care pe la 506 a scris muzică şi cântece pentru flaut; *Ariston*, care asemenea cântà şi compuneà tot cam la acea epocă; asemenea şi poeta cantatrice *Telesilla*, care trăià la 510 înainte de Hristos. Pentru locuţiunea ἤκουον εἶναι πρῶτοι avem la Cap. 93 din Cartea VIII, ἤκουσαν Ἑλλήνων ἄριστα Αἰγινῆται. Sensul literal al locuţiunii este *se auziau a fi*, adică auziau că erau reputaţi a fi s.c.l.

[1] δὴ. Ediţia Long şi Macleane are δὲ.

[2] ὁμοτράπεζος βασιλέϊ ἐγεγόνεε. A-şi aveà locul totdeauna la masa regelui erà, se înţelege, o onoare din cele mai mari. La Cap. 24 din Cartea V, vedem cum tot regele Dariu conferă această distincţie lui Istieu din Milet. Tot aşà şi Artaxerxe pare a fi onorat pe medicul său Ctesias din Cnid, autorul excerptelor persice. (Vezi Plutarc, *Vieaţa lui Artaxerxe*, § 41).

[3] πλήν τε ἑνὸς τοῦ ἐς Ἕλληνας ἀπιέναι, πάντα τὰ ἄλλα οἱ παρῆν. Fraza e eliptică şi trebue să suplinim pe τούτου după ἑνός. Traducerea literală ar fi »afară de un singur (lucru) de reîntoarcere la Elini, toate le aveà el«.

[4] ἀνασκολοπιεῖσθαι. In două manuscrise găsim forma ἀνασκολοπίζεσθαι a viitorului. Pentru supliciul tragerii în ţepi, vezi vol. I, pag. 227, nota 1.

[5] βασιλέα παραιτησάμενος. Bähr traduce »deprecatus apud regem pro illis«. Avem verbul παραιτέομαι întrebuinţat de Erodot tot în sensul acesta la Cap, 24 şi 90 din Cartea I; la Cap. 146 din Carrea IV; la Cap. 32 din Cartea V, şi la Cap. 86 din Cartea VI.

[6] ἐπισπόμενον. Care urmase pe Policrat, adică carele făceà parte din suita lui Policrat când acesta s'a dus la Oroete. — Ca la Cap. 91 din Cartea I, unde întâlnim iar acest cuvânt, mai multe manuscrise au ἑπισπώμενον în loc de ἐπισπόμενον. (Vezi vol. I, pag. 161, nota 2). — La epoca aceea, Elea pare a fi avut specialitatea de a produce ghicitori, şi vedem la Cap. 36 din Cartea VIII, că Foceenii aveau un ghicitor din Elea; tot aşà la Cap. 33 şi 37 din Cartea IX, Erodot ne spune că de ambele părţi la Platea se aflau ghicitori din Elea. Acest dar pare a fi fost ereditar în unele familii. (Vezi Cartea IX, Cap. 33).

[7] ἀπημελημένον ἐν τοῖσι ἀνδραπόδοισι. Adică exact în aceeaş tristă situaţie în care se aflà însuş Democide când Dariu a trimis după el: »ἐν τοῖσι Ὀροίτεω ἀνδραπόδοισι ὄκου δὴ ἀπημελημένον«. (Vezi mai sus Cap. 129).

γιστον πρῆγμα Δημοκήδης παρὰ βασιλέϊ.[1]

133. Ἐν χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ μετὰ ταῦτα τάδε ἄλλα συνήνεικε γενέσθαι. Ἀτόσσῃ[2] τῇ Κύρου μὲν θυγατρί, Δαρείου δὲ γυναικί, ἐπὶ τοῦ μαστοῦ ἔφυ φῦμα·[3] μετὰ δέ, ἐκραγὲν[4] ἐνέμετο πρόσω. Ὅσον μὲν δὴ χρόνον ἦν ἕλασσον, ἡ δὲ κρύπτουσα καὶ αἰσχυνομένη ἔφραξε οὐδενί· ἐπεί τε δὲ ἐν κακῷ ἦν, μετεπέμψατο τὸν Δημοκήδεα καὶ οἱ ἐπέδεξε. Ὁ δὲ φὰς ὑγιέα ποιήσειν, ἐξορκοῖ[5] μιν ἢ μέν[6] οἱ ἀντυποῦργήσειν ἐκείνην τοῦτο τὸ ἂν αὐτῆς δεηθῇ· δεήσεσθαι δὲ οὐδενὸς τῶν ὅσα ἐς αἰσχύνην ἐστὶ φέροντα.[7]

134. Ὡς δὲ ἄρα μιν μετὰ ταῦτα ἰώμενος ὑγιέα ἀπέδεξε, ἐνθαῦτα δὴ διδαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δημοκήδεος ἡ Ἀτοσσα προσέφερε ἐν τῇ κοίτῃ[8] Δαρείῳ λόγον τοιόνδε· »Ὦ βασιλεῦ,

scurt, Democide avea trecere foarte mare pe lângă rege.

133. Puţin timp după aceasta s'au mai întâmplat cele următoare: Atosei, fiicei lui Ciru şi soţiei lui Dariu, i-a ieşit un buboiu pe sân; (acela) apoi spărgând, a progresat înainte. Cât timp (buboiul) era mic, ea ruşinându-se, îl ascunse şi nu spuse nimănui; când însă se simţì mai rău, trimise după Democide şi i-(l) arătă. El îi spuse că o va face bine, dar o legă prin jurământ ca ea în schimb să-i acorde lucrul pe care i l-ar cere; (bine înţeles fiind)că el nu va cere nimic care să fie spre ruşine.

134. Când, după trecerea a câtvà timp şi după ce (Democide) a căutat-o şi ea s'a făcut sănătoasă, Atosa, învăţată de Democide, culcată fiind cu Da-

[1] Ἦν δὲ μέγιστον πρῆγμα Δημοκήδης παρὰ βασιλέϊ. Traducerea textuală ar fi: »In fine Democide erà lucru mare pe lângă rege şi μέγιστον πρῆγμα corespunde exact cu expresia noastră »lucru mare« în sens de mare trecere. — In unele ediţii vechi găsim τῷ βασιλέϊ în loc de παρὰ βασιλέϊ, şi aceasta nu e aşà lesne ca παρὰ sau παρὰ τῷ βασιλέϊ, şi mai jos la Cap. 137 avem οὔνομα παρὰ βασιλέϊ.

[2] Ἀτόσσῃ. Vezi mai sus nota 3, pag. 205.

[3] ἐπὶ τοῦ μαστοῦ ἔφυ φῦμα. Ateneu vorbind de boala Atosei spune mai simplu »τὸν μαστὸν ἀλγήσασα«. (*Ath.* XII). — Pentru cuvântul μαστὸς vezi vol. IV, pag. 302, nota 1.

[4] ἐκραγὲν dela ἐκρήγνυμι, a sparge.

[5] ἐξορκοῖ. In unele texte manuscrise ἐξορκεῖ.

[6] ἢ μέν. In loc de μὲν mulţi editori, între cari şi Blakesley, au ἤ μήν. Vezi vol. I, pag. 376, nota 10.

[7] ὅσα ἐς αἰσχύνην ἐστὶ φέροντα. Ediţiile cele mai bune şi mai vechi cum e a lui Aldus şi mai recente cum sunt ale lui Creutzer, Blakesley, etc. mănţin pe ἐς care e suprimat în unele manuscrise. Prepoziţia însă are importanţa şi însemnătatea ei, întru cât implică o tendinţă spre şi fraza înseamnează *toate lucrurile acelea cari ar tinde spre desonoarea ei.* Avem la Cap. 90 din Cartea IV »τὰ ἐς ἄκεσιν φέροντα, lucruri tinzând spre vindecare sau aducând vindecare; în acel pasaj toate manuscrisele au pe ἐς. Mai vezi Cartea II, Cap. 52; Cartea V, Cap. 92.

[8] κοίτῃ. Vezi vol. I, pag. 17, nota 1.

»ἔχων δύναμιν τοσαύτην κάτησαι, »οὔτε τι ἔθνος προσκτώμενος οὔτε »δύναμιν Πέρσῃσι.[1] Οἰκὸς[2] δὲ ἐστί »ἄνδρα καὶ νέον καὶ χρημάτων με»γάλων δεσπότην φαίνεσθαί τι ἀπο»δεικνύμενον, ἵνα καὶ Πέρσαι ἐκ»μάθωσι ὅτι ὑπ' ἀνδρὸς ἄρχονται. »Ἐπ' ἀμφότερα δέ τοι φέρει ταῦτα »ποιέειν,[3] καὶ ἵνα σφέων Πέρσαι »ἐπιστέωνται[4] ἄνδρα εἶναι τὸν προ»εστεῶτα, καὶ ἵνα τρίβωνται πο»λέμῳ, μηδὲ σχολὴν ἄγοντες ἐπι»βουλεύωσί τοι· Νῦν γὰρ ἄν τι »καὶ ἀποδέξαιο ἔργον, ἕως νέος εἰς »ἡλικίην· αὐξανομένῳ γὰρ τῷ σώ»ματι συναύξονται καὶ αἱ φρένες, »γηράσκοντι δὲ συγγηράσκουσι καὶ »ἐς τὰ πρήγματα πάντα ἀπαμβλύ»νονται.«[5] Ἡ μὲν δὴ ταῦτα ἐκ »διδαχῆς ἔλεγε. Ὁ δ' ἀμείβεται »τοισίδε·[6] Ὦ γύναι, πάντα ὅσα »περ αὐτὸς ἐπινοέω ποιήσειν, εἴρη»κας. Ἐγὼ γὰρ βεβούλευμαι,[7] ζεύ-

riu, îi adresă următoarele cuvinte: »O rege, dispunând de »aşà putere stai inactiv, nici »nu supui vreun popor, nici nu »(vezi de întinderea) puterii »Perşilor. E bine ca un bărbat »care e tânăr şi care dispune »de avere multă, să se mani»feste că e tare printr'o ispravă »oarecare, astfel încât să ştie »şi Perşii că sunt stăpâniţi de »un bărbat. Sunt două (mo»tive) cari fac că e în avantajul »tău să procedezi astfel, mai »întâiu ca Perşii să se con»vingă că au în capul lor pe »un bărbat, şi apoi ca să se »uzeze ei în luptă, ne mai a»vând la dispoziţie timp să com»ploteze în contra ta. Acum »e momentul să săvârşeşti o »ispravă oarecare pe când eşti »încă tânăr de ani; căci, odată

[1] Πέρσῃσι. Textul lui Long şi Macleane pune un punct de întrebare după acest cuvânt, ca şi cum Atosa ar fi puind o chestiune lui Dariu. Cred că e mai mult constatarea unui fapt şi subt forma aceasta găsesc mustrarea mai tare.

[2] Οἰκός. In unele manuscrise εἰκός.

[3] Ἐπ' ἀμφότερα δέ τοι φέρει ταῦτα ποιέειν. Pentru acest uz special al verbului φέρειν în sens de a fi profitabil, vezi finele Cap. 129 din Cartea IV şi nota 8, pag. 178, vol. IV. Un manuscris de mai puţină importanţă are συμφέρει în loc de φέρει. — Bähr traduce latineşte »ad utrumque tibi sane hoc prodest facere«.

[4] ἐπιστέωνται. Deşi toate manuscrisele au ἐπιστέωνται şi Dindorf şi Dietsch găsesc această formă greşită şi preferă ἐπίστωνται.

[5] αὐξανομένῳ γὰρ τῷ σώματι συναύξονται καὶ αἱ φρένες, γηράσκοντι δὲ συγγηράσκουσι καὶ ἐς τὰ πρήγματα πάντα ἀπαμβλύνονται. Democrit, într'un pasaj citat de Stobeu (CXV, § 592) zice: »αὐξανομένου γὰρ τοῦ σώματος συναύξονται φρένες, γηράσκοντος δὲ συγγηράσκουσι«. Frazeologia e aşà de similară, încât cred cu Blakesley că nu e cu putinţă ca să nu existe o legătură între ele şi nu mă îndoesc că Erodot a luat fraza lui Democrit şi a pus-o în gura Atosei. Idea aceasta o mai găsim în politica lui Aristotele (II, 7), în Lucreţiu (III, 447) şi în Titu Liviu (VI, 23).

[6] τοισίδε. In textul adoptat de Blakesley τοῖσδε, în acela al lui Sayce τοῖσιδε.

[7] βεβούλευμαι. Despre uzul acestui perfect mediu vezi gramatica elineascà a lui Kühner, § 439, nota 2. El indică o deliberare cu el însuş din care rezultă o hotărîre luată. Pasivul τὰ βεβουλευμένα este rezultatul final al

»ξας γέφυραν,[1] ἐκ τῆσδε τῆς ἠπεί-
»ρου ἐς τὴν ἑτέρην ἤπειρον ἐπὶ
»Σκύθας στρατεύεσθαι· καὶ ταῦτα
»ὀλίγου χρόνου[2] ἔσται τελεύμενα«.
Λέγει Ἄτοσσα τάδε· »Ὅρα νυν,
»ἐπὶ[3] Σκύθας μὲν τὴν πρώτην[4]
»ἰέναι[5] ἔασον·[6] οὗτοι γάρ, ἐπεὰν
»σὺ βούλῃ, ἔσονταί τοι. Σὺ δέ μοι[7]
»ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι·[8]
»ἐπιθυμέω γάρ, λόγῳ πυνθανομένη,
»Λακαίνας τέ μοι γενέσθαι θερα-
»παίνας καὶ Ἀργείας καὶ Ἀττικὰς
»καὶ Κορινθίας.[9] Ἔχεις δὲ ἄν-

»cu desvoltarea trupului, se des-
»voltă şi minţile, şi odată cu
»îmbătrânirea lui îmbătrânesc
»(şi acelea), şi se topesc pen-
»tru orice întreprindere«. Aşà
»vorbì ea, învăţată fiind. Dariu
răspunse: »(Scumpă) soţie, ai
»spus tocmai cele ce eu însumi
»îmi propuneam să fac. Căci
»am luat hotărîrea să fac un
»pod între continentul acesta
»şi celălalt şi să duc o expe-
»diţie în contra Sciţilor; încă

deliberării, adică hotărîrea în sine fără raport la reflecţia din care a rezultat; în acest sens avem τα βεβουλευμένα la Cartea IV, Cap. 120, 125 şi 128.

[1] ζεύξας γέφυραν. A *legà* un pod este o expresie elină pentru a face un pod provenind din faptul că podurile de felul acesta militare sunt făcute de vase legate una de alta, nu sunt poduri construite ci poduri aruncate. (Vezi Cartea IV, Cap. 83, 88, 97 şi 118 şi Cartea VII, Cap. 34 şi 36). Uneori verbul ζευγνύναι e întrebuinţat fără γέφυραν ca la Cap, 83 din Cartea IV. — Podul despre care vorbeşte Dariu acì e probabil acela pe care l-a aruncat peste Bosfor şi pe care i l-a executat arhitectul Mandrocles din Samos şi care e menţionat la Cartea IV, Cap. 85, 86 şi 87.

[2] ὀλίγου χρόνου. Expresia eliptică pentru δέοντος ὀλίγου χρόνου, lipsind puţin timp, adică peste puţin. (Vezi gramatica elinească a lui Kühner, § 524).

[3] ἐπὶ. Unele ediţii au ἐς în loc de ἐπί.

[4] τὴν πρώτην. Iarăş o expresie eliptică în care e subtînţeles substantivul ὁδὸν.

[5] ἰέναι. In loc de ἰέναι se propune de Bekker εἶναι. (Vezi vol. I, pag. 275, nota 1).

[6] ἔασον. Bähr zice că verbul acesta echivalează cu »ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιῆσαι« şi el traduce latineşte »missam fac priorem expeditionem in Scythas«.

[7] μοι. Pronumele acesta în cazul dativ însemnează *pentru mine*, adică dacă voeşti să faci după placul meu. Avem τοι întrebuinţat tot în sensul acesta la Cap. 126 din Cartea IV »ἐξόν τοι τῶνδε τὰ ἕτερα ποιέειν«. (Vezi vol. IV, pag. 174, nota 1).

[8] ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι. Nu cred că acest sfat al Atosei să fi fost singurul motiv care a împins pe Dariu să facă expediţia lui în contra Elinilor şi găsim alte motive citate de Aelian (*H. A.*, XI, 37), de Claudian (*In Eutrop.*, II, 200), şi în alţi autori cari au scris despre războaiele între Elini şi Perşi. — Câţivà comentatori propun a se înserà πρῶτα înainte de στρατεύεσθαι, dar aceasta se înţelege, cred, dela sine.

[9] Λακαίνας τέ μοι γενέσθαι θεραπαίνας καὶ Ἀργείας καὶ Ἀττικὰς καὶ Κορινθίας. Această cunoştinţă a Atosei despre provinciile din Grecia nu se potriveşte de loc cu cele ce ni le spune Erodot la Cap. 105 din Cartea V, şi anume că Dariu nici nu ştià unde e Atena, şi la Cap. 73 tot din Cartea V, însuş cumnatul Atosei, Artaferne, fiul lui Istaspe, pare a nu fi auzit de Atena. Două explicaţii se pot da relativ la această contrazicere: una este că Artaferne a afectat ignoranţă despre Greci în faţa delegaţiunii Atenienilor pentru a le arătà dispreţ şi a-i sperià; cealaltă explicaţie, pe care o cred mai satisfăcătoare, este că sursele de informaţii din textul acesta sunt diferite de acelea după cari s'a luat Erodot în naraţiunea din Cartea V. Auto-

»ὄρα ἐπιτηδειώτατον ἀνδρῶν πάν-
»των δέξαι τε ἕκαστα τῆς Ἑλλά-
»δος καὶ κατηγήσασθαι, τοῦτον ὅς
»σευ τὸν πόδα ἐξιήσατο«. Ἀμεί-
βεται Δαρεῖος· »Ὦ γύναι, ἐπεὶ
»τοίνον τοι δοκέει τῆς Ἑλλάδος
»ἡμέας πρῶτα ἀποπειρᾶσθαι,[1] κα-
»τασκόπους μοι δοκέει Περσέων
»πρῶτον ἄμεινον εἶναι ὁμοῦ τούτῳ,
»τῷ σὺ λέγεις, πέμψαι ἐς αὐτούς,
»οἳ μαθόντες καὶ ἰδόντες ἕκαστα
»αὐτῶν ἐξαγγελέουσι ἡμῖν. Καὶ
»ἔπειτα ἐξεπιστάμενος[2] ἐπ' αὐτοὺς
»τρέψομαι«.

»puţin timp şi toate vor fi a-
»duse la îndeplinire«. Atosa
zise: »Acum gândeşte-te bine,
»renunţă (la idea) de a procedà
»mai întâiu în contra Sciţilor;
»căci aceştia vor fi ai tăi când
»vei voì. Fă cum spun eu şi
»porneşte (întâiu) în contra Gre-
»ciei; eu doresc, după câte am
»fost informată (despre ele), să
»am servitoare lacedemoniene,
»şi argiene, şi atice, şi corin-
»tiene. Ai (acì) un om mai ca-
»pabil ca oricare altul să-ţi dea
»toate informaţiile relative la
»Grecia şi să-ţi serve de că-
»lăuză, pe acela carele te-a vin-
»decat de picior«. Dariu răs-
punse: »Scumpă soţie, deoare-
»ce eşti de părere ca noi să
»facem întâiu încercare cu Gre-
»cia, cred că ar fi mai nemerit
»înainte de toate ca, odată cu
»persoana pe care ai indicat-o,
»să trimitem informatori per-
»sani la Elini cari, după ce vor
»fi aflat şi vor fi văzut toate
»privitor la dânşii, să ne ra-
»porteze nouă. Atunci, odată

rul nostru a culeş probabil din gura descendenţilor lui Democide din Crotona cele relatate acì, pe când cele relatate la Cartea V par a fi până la un punct influenţate de o versiune persană. Blakesley pe de altă parte crede că versiunea dată acì de Erodot despre amestecul Atosei şi dorinţa exprimată de ea, e o versiune inventată la Atena cu scop de a ridicà răspunderea de pe capul Ate-nienilor, cari de fapt au fost provocatorii acestui războiu. Eschil, în tragedia *Perşii*, dă un alt caracter cu totul Atosei, un caracter pasiv cu totul şi rolul ce-l face Erodot să-l joace în pasajul de faţă, e dat de Aelian în pasajul la care m'am referit în nota precedentă (*Hist. Animal.*, XI, 27), soţiei lui Xerxe şi nu soţiei lui Dariu.

[1] ἀποπειρᾶσθαι. Pentru sensul verbului mediu πειρᾶσθαι şi al compu-şilor lui cu genitivul obiectului, vezi mai sus nota 2, dela pag. 266.

[2] ἐξεπιστάμενος. Bähr consideră întrebuinţarea prepoziţiunii ἐξ în com-poziţia acestui verb superfluă, după ce am avut-o în fraza precedentă în com-poziţia ἐξαγγελέουσι.

135. Ταῦτα εἶπε· καὶ ἅμα ἔπος τε καὶ ἔργον ἐποίεε·[1] ἐπεί τε γὰρ τάχιστα ἡμέρη ἐπέλαμψε,[2] καλέσας Περσέων ἄνδρας δοκίμους πεντεκαίδεκα, ἐνετέλλετό σφι, ἑπομένους Δημοκήδεϊ, διεξελθεῖν τὰ παραθαλάσσια τῆς Ἑλλάδος· ὅκως τε μὴ διαδρήσεταί σφεας ὁ Δημοκήδης, ἀλλά μιν πάντας ὀπίσω ἀπάξουσι.[3] Ἐντειλάμενος δὲ τοῦτοισι ταῦτα, δεύτερα καλέσας αὐτὸν Δημοκήδεα, ἐδέετο αὐτοῦ ὅκως, ἐξηγησάμενος πᾶσαν καὶ ἐπιδέξας τὴν Ἑλλάδα, τοῖσι Πέρσῃσι[4] ὀπίσω ἥξει. Δῶρα δέ μιν τῷ πατρὶ καὶ τοῖσι ἀδελφεοῖσι ἐκέλευε πάντα τὰ ἐκείνου ἔπιπλα λαβόντα ἄγειν, φὰς ἄλλα οἱ πολλαπλήσια[5] ἀντιδώσειν.

»bine informat, voiu procedà »în contra lor«.

135. Acestea le zise (Dariu); şi odată cu vorba procedă la fapte; căci îndată ce se lumină de ziuă, chemă la el cincisprezece fruntaşi persani şi le dete »ordin să meargă călăuziţi de »Democide şi să parcurgă litoralul maritim al Greciei; dar să aibă grijă ca nu cumvà să le scape Democide, şi să-l aducă înapoi cu orice preţ. După ce dete acestora ordinele acestea, (Dariu) chemă la el pe însuş Democide şi îl rugă ca îndată ce va fi explicat şi arătat toată Grecia, să se întoarcă înapoi în Persia. Îi mai spuse să iea cu el şi să ducă ca dar tatălui lui

[1] ἅμα ἔπος τε καὶ ἔργον ἐποίεε. Unele manuscrise intercalează εἶπε după ἔπος, altele ἔφα. Nu e nici o nevoie de această completare, mai întâiu pentrucă εἶπε precedează imediat această frază şi apoi pentrucă fraza în sine e un fel de locuţiune proverbială admisă, întocmai cum e locuţiunea noastră *zis şi făcut*. Originea locuţiunii e poate omerică şi o găsim în *Iliada* la Cartea XIX, vers 242: αὐτικ' ἔπειθ' ἅμα μῦθος ἔην, τετέλεστο δὲ ἔργον«.

[2] ἐπέλαμψε. La Cap. 190 din Cartea I avem verbul ὑπέλαμπε. (Vezi vol. I, pag. 355, nota 1).

[3] ὅκως τε μὴ διαδρήσεταί σφι ὁ Δημοκήδης, ἀλλά μιν πάντως ὀπίσω ἀπάξουσι. Unii, în vederea faptului că ὅκως μὴ în general iea subjunctivul, scriu acì διαδρήσηται în loc de διαδρήσεται şi ἀπάξωσι în loc de ἀπάξουσι; nici un manuscris însă nu ne autorizà să facem această schimbare. Mai sus în Cartea aceasta, la Cap. 36, am avut un caz similar, dar acolo unele manuscrise au subjunctivul ἀποστήσωνται. (Vezi mai sus pag. 86, nota 8).

[4] τοῖσι Πέρσῃσι. Sunt trei moduri de a luà şi de a traduce aceste cuvinte. Intâiu se pot luà ca regim indirect al verbelor ἐξηγησάμενος şi ἐπιδέξας şi atunci virgula care am pus-o după Ἑλλάδα trebue mutată şi pusă după Πέρσῃσι; în aşà caz s'ar traduce: »ca îndată ce va fi explicat şi arătat Perşilor toată Grecia, să se întoarcă înapoi«. Al doilea, τοῖσι Πέρσῃσι se poate separà de ἐξηγησάμενος şi de ἐπιδέξας şi luat ca regim indirect al verbului ἥξει, şi atunci s'ar traduce »ca îndată ce va fi explicat şi arătat toată Grecia, să se întoarcă înapoi împreună cu Perşii«. Un al treilea mod este considerând tot τοῖσι Πέρσῃσι ca un regim indirect al lui ἥξει, este de a da cuvintelor acestora acelaş sens de localitate pe care îl au de multe ori în Erodot, ca de exemplu mai sus în Cartea aceasta la Cap. 89, la început »Ποιήσας δὲ ταῦτα ἐν Πέρσῃσι«, unde am tradus »după ce săvârşì acestea în Persia«. Cu toată prezenţa acì a articolului τοῖσι am dat preferinţă acestui mod de a tratà aceste cuvinte.

[5] πολλαπλήσια. Câtevà ediţii au πολληπλήσια. Adevărata formă ionică ar fi πολλαπλάσια, dar această formă nu figurează în nici un manuscris. Un

πρὸς δέ, ἐς τὰ δῶρα[1] ὁλκάδα οἱ ἔφη συμβαλέεσθαι,[2] πλήσας ἀγαθῶν παντοίων, τὴν ἅμα οἱ πλεύσεσθαι.[3] Δαρεῖος μὲν δή, δοκέειν ἐμοί, ἀπ' οὐδενὸς δολεροῦ νόου ἐπηγγέλλετο[4] οἱ ταῦτα. Δημοκήδης δὲ δείσας μή εὖ[5] ἐκπειρῷτο[6] Δαρεῖος, οὔ τι[7] ἐπιδραμὼν[8] πάντα τὰ διδόμενα[9] ἐδέκετο, ἀλλὰ τὰ μὲν ἑωυτοῦ κατὰ χώρην ἔφη καταλείψειν ἵνα ὀπίσω σφέα ἀπελθὼν ἔχοι·[10] τὴν μέν τοι[11] ὁλκάδα, τήν οἱ Δαρεῖος ἐπηγγέλλετο[12] ἐς τὴν

şi fraţilor lui întreaga lui avere mobilă, spuindu-i că îi va dărui alta de mai mare valoare; în afară de aceasta îi mai spuse că va contribui (şi el) la daruri cu un vas de transport pe care îl va încărcà cu tot felul de obiecte de valoare şi care va plecà odată cu el. Acum părerea mea este că Dariu, spunând acestea, nu aveà nimic perfid (ascuns) în mintea lui; Democide însă, sfiindu-se ca nu

singur manuscris, cel sancroftian pe care îl urmează Gaisford şi Blakesley în textul lui Long şi Macleane are παραπλήσια care ar însemnà mai puţin, adică de o valoare egală.

[1] ἐς τὰ δῶρα. Idea acì este a unei contribuţii în care fiecare aduce partea lui la totalul darurilor care ar fi ἐς τὰ δῶρα. (Vezi gramatica elinească a lui Kühner, § 560).

[2] συμβαλέεσθαι. Verb care denotă faptul contribuirii şi care e întrebuinţat la începutul Cap. 50 din Cartea IV, metaforiceşte pentru a exprimà contribuţia de apă adusă în Dunăre de afluenţii lui. Originea sensului acestuia care s'a dat verbului συμβαλέεσθαι, trebue căutat în obiceiul care există la Elini ca de câte ori dedeà cinevà un prânz sau un banchet, invitaţii trebuiau toţi să aducă contribuţia lor şi aceste contribuţii se numiau σύμβολα dela σύν (împreună) şi βάλλω (aduc). Democide, revenind în ţara lui, toate rudele şi toţi amicii săi s'ar aşteptà să-l vadă venind încărcat cu daruri primite dela bolnavii lui de seamă, şi acì Dariu îi promite partea lui de contribuţie. Câtevà ediţii scriu συμβαλλέεσθαι; un manuscris are συμβαλέσθαι.

[3] πλεύσεσθαι. Câtevà ediţii au πλώσεσθαι, iar manuscrisul sancroftian are πλεύσασθαι.

[4] ἐπηγγέλλετο. In textul lui Blakesley ἐπαγγέλλετο; asemenea şi în textul lui Sayce şi în al lui Tauchnitz din 1815.

[5] εὖ e pentru οὗ pronumele. E greşită varianta εὖ care ar schimbà cu totul sensul dând lui Dariu intenţii nu binevoitoare către Democide (μὴ εὖ) în această punere la încercare. E clar că Dariu nu erà rău voitor către un om care îi făcuse, şi lui şi soţiei lui atât bine. Principala lui grijă erà din contra să-l aibă lângă el şi să nu-l scape. Avem εὖ întrebuinţat pentru οὗ în Iliada lui Omer, Cartea XX, vers 464: »εἴ πώς εὖ πεφίδοιτο λαβὼν καὶ ζωὸν ἀφείη«.

[6] ἐκπειρῷτο. Vezi mai sus nota 2, pag. 266.

[7] οὔ τι. Scris uneori într'un singur cuvânt οὔτι.

[8] ἐπιδραμών, dela ἐπιτρέχειν este tradus de Bähr »cupide involare«, a se repezì cu lăcomie.

[9] τὰ διδόμενα, cele oferite. Mai jos la Cap. 148 şi la Cartea IV, Cap. 162, ne întâlnim cu aceeaş expresie.

[10] κατὰ χώρην ἔφη καταλείψειν ἵνα ὀπίσω σφέα ἀπελθὼν ἔχοι. κατὰ χώρην e aicea o locuţiune însemnând *intacte*, sau în starea care au fost lăsate înainte; o avem şi la Cap. 17 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 19, nota 2). Asemenea şi la finele Cap. 135 din Cartea IV.

[11] μέν τοι. In textul lui Blakesley scris într'un singur cuvânt μέντοι.

[12] ἐπηγγέλλετο. Vezi nota 4 mai sus.

δωρεὴν[1] τοῖσι ἀδελφεοῖσι, δέκεσθαι ἔφη. Ἐντειλάμενος δὲ καὶ τούτῳ ταῦτα ὁ Δαρεῖος ἀποστέλλει αὐτοὺς ἐπὶ θάλασσαν.

cumvà Dariu să-l fi punând la încercare, nu acceptă cu grabă toate darurile oferite, dar spuse că va lăsà efectele lui unde erau pentru ca, când s'ar întoarce înapoi, să se bucure de ele; cât pentru vasul de transport pe care i-l oferià Dariu ca contribuţie la darurile (destinate) fraţilor (săi), spuse că îl acceptă. Dând dar Dariu aceste instrucţii şi lui Democide, îi pornì spre mare.

136. Καταβάντες δὲ οὗτοι[2] ἐς Φοινίκην καὶ Φοινίκης ἐς Σιδῶνα πόλιν, αὐτίκα μὲν τριήρεας δύο ἐπλήρωσαν, ἅμα δὲ αὐτῇσι καὶ γαυλὸν[3]

136. Coborîndu-să aceştia în Fenicia, şi (anume) la cetatea Sidona din Fenicia, echipară numai decât două trireme şi

[1] ἐς τὴν δωρεήν. Vezi mai sus nota 1, pag. 302.

[2] δὲ οὗτοι. In unele ediţii contractat în δ' οὗτοι.

[3] γαυλόν. Acest cuvânt e fără cea mai mică îndoeală semitic şi derivă dela rădăcina גול (*gol*), rotund sau sferic şi se aplică la tot ce e sferic, ca de exem. plu căpăţânii de om, de unde şi numele Golgota, unui sul, unei cupe, unei oglinzi, unui vas rotund. De acì a fost aplicat vaselor de transport feniciene cari erau de formă adâncă şi concavă ca o albie. Aceste vase erau mai mici ca o triremă, mai scurte şi mai late şi adaptate mai mult pentru încărcăment decât pentru navigaţie. Vedem la Cap. 119 din Cartea VI cuvântul γαῦλος, întrebuinţat de Erodot pentru o găleată, şi nu am cea mai mioă îndoeală că originea cuvântului nostru găleată trebue căutată acolo, asemenea bănuiam că cuvântul *goeletă* care însemnà o corabie cu pânză de o construcţie particulară scurtă şi lată vine tot de acolo. Esichiu explică cuvântul γαῦλος astfel: »γαῦλοι, τὰ ποιμενικὰ τοῦ γάλακτος ἀγγεῖα καὶ τὰ Φοινικὰ πλοῖα«. Din întrebuinţarea ce o face Erodot a acestui cuvânt, rezultă că intrase în limba elină şi că Elinii cunoşteau însemnarea lui; el îl aplică tot acestui bastiment la capitolul următor şi la Cap. 97 din Cartea VIII vorbeşte despre γαύλους Φοινικηΐους, aşà că erà o expresie curentă pentru vase de transport feniciene. — Blakesley, într'o notă asupra acestui pasaj, face o observaţie interesantă. El se întreabă de ce Erodot, carele în capitolul precedent a denumit acest vas ὁλκάδα, îi schimbă această denumire acì şi persistă în această schimbare iar la capitolul următor. Pentru a răspunde acestei întrebări, el propune ipoteza că istoria evadării lui Democide el a cules-o din gura acelor cari i-au relatat-o în Sudul Italiei, şi cari erau în contact continuu cu comercianţii Cartaginezi din Sicilia şi pentru cari denumirea γαῦλος sau γαυλὸς dat unui vas de transport fenician erà familiară, aşà că acel Elin din Sudul Italiei care a relatat lui Erodot istoria evaziunii lui Democide de subt supravegherea Perşilor trimişi de Dariu în Grecia, au putut foarte bine să se serve de cuvântul γαῦλος pentru a indică acest fel de navă feniciană. Pe de altă parte, seama pe care o dă Erodot despre cele întâmplate lui Democide la curtea lui Dariu, i-a venit din altă sursă care s'a servit de cuvântul mai cunoscut ὁλκὰς. — Am tradus acì cuvântul acesta printr'o perifrază, altminteri aş fi fost obligat să creez cuvântul *gaula* care e cu totul necunoscut în limba noastră.

μέγαν[1] παντοίων ἀγαθῶν. Παρεσκευασμένοι δὲ πάντα ἔπλεον ἐς τὴν Ἑλλάδα· προσίσχοντες[2] δὲ, αὐτῆς τὰ παραθαλάσσια ἐθηεῦντο[3] καὶ ἀπεγράφοντο,[4] ἐς ὃ τὰ πολλὰ αὐτῆς καὶ οὐνομαστότατα[5] θεησάμενοι,[6] ἀπίκοντο τῆς Ἰταλίης ἐς Τάραντα.[7] Ἐνθαῦτα δὲ ἐκ ῥητώνης[8]

odată cu acestea un vas de transport fenician de mare dimensie (încărcat) cu tot felul de obiecte scumpe. Când toate fură gata, porniră pe mare în Grecia. Ei, când se apropiară de coastă, inspectară litoralul maritim şi luară însemnări în-

[1] μέγαν. In unire cu Blakesley nu pot aprobà virgula pe care o pune Gaisford după acest cuvânt şi care nu face decât să întunece pasajul, când a înţelege că şi cele două trireme erau încărcate şi acelea cu tot felul de obiecte scumpe. In realitate numai *gaula*, adică vasul de transport fenician era încărcat cu aceste daruri scumpe şî triremele erau destinate la transportul misiunii şi al personalului. Verbul πληροῦν, aplicat cum e acì la o triremă, însemnează numai a echipà şi niciodată a încărcà, pe când παντοίων ἀγαθῶν e guvernat nu de ἐπλήρωσαν ci de un verb ca ἔπλησαν, care trebue suplinit prin analogie şi pe care l-am exprimat în traducere prin *încărcat* între paranteze cu subt-înţeles.

[2] προσίσχοντες. Dela προσίσχω pentru προσέχω, a se îndreptà spre, adică apropiându-se, se aplică în termeni de navigaţie unui vas care se apropie de pământ; la Cap. 76 din Cartea IV avem προσίσχει ἐς κόζικον, am pus o virgulă după προσίσχοντες δὲ pentru a separà verbul προσίσχοντες de τὰ παραθαλάσσια care depinde de ἐθηεῦντο. — Din modul cum e relatată acì această călătorie a Perşilor subt conducerea lui Democide, ar rezultà că vasele pe cari se aflau ei ar fi navigat direct dela Sidone la coasta Greciei, şi, deşì Erodot ne spune că spionii aceştia au examinat tot ce puteà aveà un interes pentru dânşii şi au luat chiar însemnări de cele ce au văzut, totuş nu ne spune nimic despre această călătorie decât despre călătoria lor la Tarent. Din faptul acesta Blakesley conchide că naraţiunea aceasta n'a fost culeasă de Erodot din gura vreunui descendent al lui Dariu. Eu cred că nu Elin din Italia de Sud a fost acela care a dat relaţia aceasta lui Erodot.

[3] ἐθηεῦντο. Verb întrebuinţat de autorul nostru la Cap. 10 din Cartea I, el indică o observare pe subt ascuns.

[4] ἀπεγράφοντο. Avem la Cap. 145 din Cartea II, ἀπογραφόμενοι τὰ ἔτεα. Verbul însemnează a trece într'un registru, fie din notiţe, fie din memorie. Vezi şi Cartea VII, Cap. 100.

[5] οὐνομαστότατα. Manuscrisele din Viena şi din Cambridge au ὀνομαστότατα. Erodot însa se servă de formn οὔνομα şi niciodată de ὄνομα. Avem adjectivul acesta superlativ tot subt forma aceasta la Cartea I, Cap. 178 şi la Cartea II, Cap. 178.

[6] θεησάμενοι. In unele ediţii θηησάμενοι.

[7] τῆς Ἰταλίης ἐς Τάραντα. Numele Italia e întrebuinţat în mai multe locuri de Erodot ca de exemplu la Cap. 15 din Cartea IV; la Cap. 43 din Cartea V; la Cap. 126 din Cartea VI şi la Cap. 62 din Cartea VIII, deşì e foarte rar uzitat de alţi autori Elini. Explicaţia e lesne, numele erà local şi Erodot care a trăit acolo în ultimii ani ai vieţii lui erà familiar cu el. Prin Ἰταλία în Erodot nu trebue să înţelegem toată ţara căruia îi dăm astăzi acest nume, ci numal partea de Sud care erà colonizată de Elini şi care erà mult timp cunoscută de Romani subt numele de »Magna Græcia« şi care cuprindeà şi Sicilia. Fostul regat al »celor două Sicilii«, reprezentà mai mult sau mai puţin ceeace Erodot numeşte Italia. — Oraşul Tarent erà o colonie din Lacedemona. (Vezi vol. I, pag. 38, nota 3).

[8] ἐκ ῥητώνης. Cuvântul acesta a format subiectul a multor controverse printre comentatori, mai ales că în manuscrise există şi variante. Sensul lui propriu este lăsare sau mai bine înţeles laxitate în înţeles de laxitate morală,

τῆς Δημοκήδεος, Ἀριστοφιλίδης,[1] τῶν Ταραντίνων ὁ βασιλεύς,[2] τοῦτο μὲν τὰ πηδάλια παρέλυσε τῶν Μηδικέων νεῶν,[3] τοῦτο δὲ αὐτοὺς τοὺς Πέρσας ἔρξε[4] ὡς κατασκόπους δῆθεν[5] ἐόντας. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ταῦτα ἔπασχον, ὁ Δημοκήδης ἐς τὴν Κρότωνα[6] ἀπικνέεται·[7] ἀπιγμένου δὲ ἤδη τούτου ἐς τὴν ἑωυτοῦ, ὁ Ἀριστοφιλίδης ἔλυσε τοὺς Πέρσας, καὶ τὰ[8] παρέλαβε τῶν νεῶν ἀπέδωκε σφι.

137. Πλέοντες δὲ ἐνθεῦτεν[9] οἱ

scris până ce, după ce au văzut o mare parte din acea ţară şi localităţile (ei) cele mai renumite, au sosit la Tarent din Italia. Acolo, în urma instigaţiilor lui Democide, Aristofilide, regele Tarentinilor, pe de o parte scoase cârmele dela vasele medice şi pe de altă parte închise pe Perşi ca fiind în mod evident spioni. Pe când Perşii suferiau aceste (neajunsuri), Democide se duse la Crotona; îndată ce acesta se întoarse în patria lui, Aristofilide dete Perşilor libertatea şi le restituì (cârmele) ce le sustrăsese dela navele (lor).

137. Pornind de acolo pe

sau lipsă de scrupul, de unde violenie, aşà că acì îl consider cu Blakesley ca sinonim cu ῥᾳδιουργία. Unii iarăş traduc ῥηστώνης τῆς Δημοκήδεος prin indulgenţă către Democide, adică a face un serviciu lui Democide, ceeace cred că nu o poate admite un Δημοκήδεος; Schäfer propune ἐκ χρησμοσύνης, adică în urma unor insistenţe din partea lui Democide. Cred că trebue să admitem ῥηστώνης care există în toate ediţiile şi manuscrisele principale cu interpretarea ce i-o dăm acì.

[1] Ἀριστοφιλίδης. Numele acesta figurează ca Ἀριστοφίλης în manuscrisul parisian şi pe o monetă din Anactorium s'a găsit Ἀριστόφυλος, care poate să fie acelaş rege, deşì acolo pare a fi fost un magistrat.

[2] τῶν Ταραντίνων ὁ βασιλεύς. Să observăm acì că Erodot nu numeşte pe acest Aristofilide tiran al Tarentinilor, ci rege al Tarentinilor pentrucă Tarentul fiind o colonie din Sparta, statul acesta erà constituit după modelul mamei patrie, având regii ei constituţionali. Aşà erà cazul în aproape toate statele doriene, şi lucrul acesta reiese clar şi din spusele lui Erodot despre colonizarea Cirenei de către Terieni. (Vezi Cartea IV, Cap. 150, 153).

[3] τὰ πηδάλια παρέλυσε τῶν Μηδικέων νεῶν. Găsim aceeaş expresie în Atheneu (VIII, 16). O navă dela care se scoteà cârma nu puteà să mai navigheze, căcì a o dirige numai cu lopeţile e greu şi obositor, mai ales când vasul e mare.

[4] ἔρξε. Unele manuscrise au εἶρξε, care e forma mai naturală.

[5] δῆθεν. Nu are acì sensul ironic ce îl are la Cap. 59 din Cartea I, şi în genere când e întrebuinţat de Erodot; nu implică un pretext numai, dar un fapt patent în sine. Perşii nu sunt aruncaţi în temniţă de Aristofilide fiind bănuiţi că ar puteà fi spioni, sau subt pretext că ar fi spioni, dar fiindcă erau evident spioni.

[6] Κρότωνα. Vezi mai sus nota 4, pag. 278.

[7] ἀπικνέεται. Sayce are forma atică ἀπικνεῖται.

[8] τὰ se referă la πηδάλια.

[9] ἐνθεῦτεν, adică dela Tarent.

Πέρσαι καὶ διώκοντες Δημοκήδεα ἀπικνέονται ἐς τὴν Κρότωνα, εὑρόντες δέ μιν ἀγοράζοντα,[1] ἅπ-

mare Perşii şi luând urma lui Democide, ajunseră la Crotona, şi găsindu-l în piaţă puseră

[1] ἀγοράζοντα. Vezi vol. II, pag. 92, nota 1. Acest verb e întrebuinţat mai jos la Cap. 139 şi la Cartea IV, Cap. 78 şi 164. — Pentru o mai clară înţelegere a porţiunii acesteia din scrierile lui Erodot, anexez acì o schiţă de hartă mai detaliată a părţii meridionale a Italiei, în care se pot constată poziţiile respective ale diferitelor colonii elene. E de mirat dacă Perşii n'au venit de fel în Italia şi dacă nu s'au mulţumit cu inspectarea coastei Eladei proprin

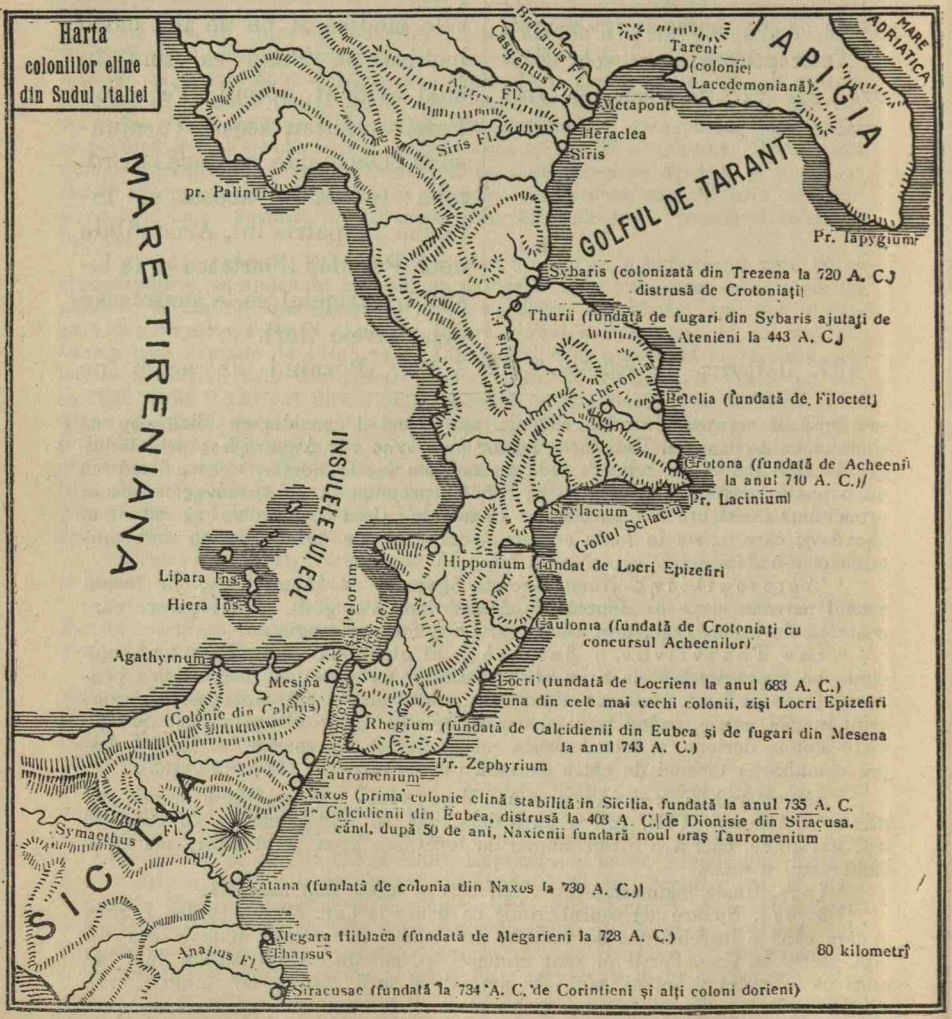

zisă fără a trece pe continentul celălalt pe care nu puteau să-l cucerească fă ă ca mai întâiu să stabilească o fermă posesiune asupra Grciei. Eu cred că Democide a atras pe Perşii aceştia afară din drumul lor spunându-le minciuni despre Italia ca să poată, când odată ar pune piciorul pe solul lui natal, mai lesne scăpă din mânile lor, şi de aceea vedem cum îndată ce a

τοντο αὐτοῦ. Τῶν δὲ Κροτωνιητέων οἳ μὲν καταρρωδέοντες τὰ Περσικὰ πρήγματα προϊέναι ἑτοῖμοι ἦσαν,[1] οἳ δὲ ἀντάπτοντό τε καὶ τοῖσι σκυτάλοισι[2] ἔπαιον τοὺς Πέρσας, προϊσχομένους[3] ἔπεα τάδε· »Ἄνδρες »Κροτωνιῆται, ὁρᾶτε τὰ ποιέετε. »Ἄνδρα βασιλέος δρηπέτην γενόμε»νον[4] ἐξαιρέεσθε. Κῶς[5] ταῦτα βα»σιλεῖ[6] Δαρείῳ ἐκχρήσει[7] περιυ»βρίσθαι; Κῶς δὲ ὑμῖν τὰ ποιεύ»μενα ἕξει καλῶς, ἢν ἀπέλησθε[8] »ἡμέας; Ἐπὶ τίνα δὲ τῆσδε προ»τέρην στρατευσόμεθα πόλιν; Τίνα »δὲ προτέρην ἀνδραποδίζεσθαι πει»ρησόμεθα«; Ταῦτα λέγοντες τοὺς Κροτωνιήτας οὐκ ὧν ἔπειθον ἀλλ' ἐξαιρεθέντες[9] τε τὸν Δημοκήδεα

mâna pe dânsul. Dintre Crotoniaţi, o parte care se temeà de puterea Perşilor, erau gata a-l predà, ceilalţi însă se opuseră cu violenţă şi loviră cu bastoanele (lor) pe Perşii cari argumentară zicând: »Cetăţeni din »Crotona, luaţi seama ce faceţi; »ne răpiţi un om care e un rob »fugar al regelui. Cum are să »tolereze oare regele Dariu a»ceastă insultă (ce i se face)? »Cum o să vă ducă faptele voa»stre la un rezultat bun dacă »ni-l luaţi (pe omul acesta)? »In contra cărui oraş (credeţi »voi atunci) că ne vom răsboì »întâiu? pe care vom căutà noi

ajuns la Tarent s'a pus să îndemne pe regele acelei colonii să-i închidă şi să facă plecarea lor imposibilă, pe când el pornià spre oraşul său natal. In genere vorbind, partea aceasta a naraţiunii începând cu plecarea lui Democide dela Sidon, reprezentă tradiţia curentă în coloniile eline din Crotona, dela Thurium şi din vecinătatea golfului de Tarent.

[1] ἦσαν. Unele ediţii au ἔσαν, dar ἦσαν e necontestat mai sus la Cap. 125.

[2] σκυτάλοισι. In limbajul atic σκυτάλη sau σκύταλον însemnà băţul în jurul căruia erà învârtită o bandă subţire de piele pe care se răsuciau depeşi sau scrisori. Probabil că la Sparta cuvântul se aplicà oricărui baston şi aveà acelaş sens larg şi la Crotona, colonia spartană de unde Erodot a cules această naraţiune. Suidas, citând acest pasaj, zice că acì τὸ σκύταλον e sinonim cu τὸ ῥόπαλον.

[3] προϊσχομένους. Verb întrebuinţat de Erodot şi la Cap 141 din Cartea I. (Vezi vol. I, pag. 251, nota 4).

[4] γενόμενον. Schweighäuser pledează pentru γινόμενον, dar m'am ţinut de forma pe care o găsim în toate ediţiile mai bune.

[5] Κῶς. Manuscrisele din Cambridge şi din Viena precedează această particulă interogativă de καὶ. E însă conjuncţiunea aceasta logiceşte afară din locul ei, şi cele mai bune ediţii moderne o suprimă.

[6] βασιλεῖ. Unele ediţii au βασιλῆϊ.

[7] ἐκχρήσει. Literal: *o să ajungă.* Bähr explică astfel pasajul acesta pe latineşte: »Qui Dario regi sufficere potuit (qui poterit æquo ferre animo) tali contumelia affici?« Tot în acest sens găsim verbul acesta întrebuinţat în pasajul »τότε μέν νυν οὐκ ἐξέχρησέ σφι ἡ ἡμέρη ναυμαχίην ποιήσασθαι« din Cartea VIII, Cap. 70.

[8] ἀπέλησθε. In unele ediţii ἀπέλεσθε. Verbul vine, cred, dela ἀπολύω, a scăpà. Aceasta e şi părerea lui Schweighäuser şi în atare caz obiectul ar fi Democide şi trebue să subtinţelegem αὐτὸν sau τοῦτον.

[9] ἐξαιρεθέντες. E de notat acì nuanţa între sensul pe care îl implică verbul ἐξαιρεθέντες aplicat lui Democide şi verbul ἀπαιρεθέντες aplicat vasului de transport fenician. Primul verb implică violenţă în actul de a luà, cel de al doilea însemnează a luà sau deţineà fără violenţă, aşà că liberarea lui Demo

καὶ τὸν γαυλόν,[1] τὸν ἅμα ἤγοντο, ἀπαιρεθέντες ἀπέπλεον ὀπίσω ἐς τὴν Ἀσίην, οὐδ' ἔτι ἐζήτησαν τὸ προσωτέρω τῆς Ἑλλάδος ἀπικόμενοι ἐκμαθεῖν, ἐστερημένοι τοῦ ἡγεμόνος. Τοσόνδε μέντοι ἐνετείλατό σφι Δημοκήδης ἀναγομένοισι,[2] κελεύων εἰπεῖν σφέας Δαρείῳ[3] ὅτι ἅρμοσται[4] τὴν Μίλωνος[5] θυγατέρα

»să-l robim întâiu ?« Astfel vorbiră (Perşii), dar nu convinseră pe Crotoniaţi; căci după ce li s'a smuls Democide din mâini şi după ce li s'a luat şi vasul de transport pe care îl aduseseră cu dânşii, au procedat pe mare înapoi spre Asia şi nu au mai încercat să mai capete informaţii asupra restului Gre-

cide s'a efectuat cu luptă, în alte cuvinte Crotoniaţii l-au smuls din mânile Perşilor, vasul de transport a fost confiscat sau deţinut. Salvarea aceasta a lui Democide de către Crotoniaţi e confirmată şi de către Ateneu (*Deipn.*, XII). Acest autor ne spune că în urma acestui incident, primul magistrat al acestui oraş, îmbrăcà în a 7-a zi a fiecărei luni o haină persiană, pentrucă în lupta care a avut loc cu această ocazie pentru persoana lui Democide, un Crotoniat a smuls haina Persanului care căută să reţină pe concetăţeanul lor. Blakesley din eroare atribue această naraţiune lui Timeu, dar pasajul citat se află în scrierile lui Ateneu.

[1] γαυλὸν. Vezi mai sus nota 3, pag. 303.

[2] ἀναγομένοισι. Când erau duşi la largul mării, marea fiind considerată ca fiind sus, cum zic Francezii *la haute mer*. — Avem verbul ἀνάγω luat în sensul acesta la Cap. 96 din Cartea VI şi la Cap. 84 din Cartea VIII.

[3] σφέας Δαρείῳ. Ordinea acestor cuvinte e intervertită în unele ediţii.

[4] ἅρμοσται. ἁρμόζειν τινά τινι este a potrivì pe cinevà cu alt cinevà în sens de căsătorie, ca la Cap. 108 din Cartea IX; de acolo expresia ἁρμόζειν γάμον, a contractà o căsătorie; la Cap. 32 şi 47 din Cartea V, precum şi la Cap. 65 din Cartea VI avem ἁρμόζεσθαί τινα, a luà o fată în căsătorie.—Erodot nu ne mai spune ce s'a întâmplat lui Democide după ce s'a reîntors în patria lui şi a luat de soţie pe fiica lui Milon din Crotona, dar ştim din Iamblicus (*Vieaţa lui Pitagora*, Cap. 35, § 257), că el a fost unul din discopolii lui Pitagora carele s'a împotrivit partidului agitator democratic din Crotona şi că a fugit la Platea. De acì conchidem că a devenit ca mulţi alţi medici un urmaş al filozofiei pitagoriciane cu care arta terapeutică erà în strânsă legătură.

[5] Μίλωνος. Atlet celebru născut în Crotona pe la anul 570 înainte de Hristos. El erà reputat pentru forţa lui extraordinară şi Pausanias (VI, 14, § 2), precum şi Aulu Geliu (*Nopţi atice*, XV, 16), ne spune că a luat la Olimpia de şapte ori şi la jocurile pitice de şase ori premiul pentru luptă. Ateneu (X, p. 412) iar povesteşte că a parcurs alergând întreaga lungime a stadiului cu un taur de patru ani în braţe, pe care apoi l-a omorît cu o lovitură de pumn şi l-a mâncat în cursul zilei, şi că odată când ascultà cu alţi discipoli într'o sală, o lecţie a lui Pitagora, o coloană din sală cedând, el a susţinut tavanul cu braţul său până la terminarea cursului. Se înţelege că asemenea poveste aparţine mai mult domeniului legendelor şi al ficţiunii. Legenda relativă la moartea lui e iarăş caracteristică. Voind la bătrâneţe să spintece un copac a fost apucat de mâni în deschizătura ce o făcuse cu toporul, şi neputând să le mai libereze de acolo, a fost mâncat de un leu. — E greu de înţeles de ce da Democide această însărcinare Perşilor să anunţe lui Dariu. Cred că Erodot se înşeală când zice că Dariu cunoşteà despre faima lui Milon şi că nici nu ştià de existenţa lui, afară numai dacă însuş Democide nu ar fi vorbit, în timpul captivităţii sale, lui Dariu despre forţa colosală a acestui om; dacă e aşà, atunci Democide vestià pe Dariu că el aveà de acì înainte un apărător cu care nu trebuià glumit. Sunt mai mult de idee că pasajul acesta e un indiciu că e o versiune curat crotoniată.

BIBL TECA

Δημοκήδης[1] γυναῖκα. Τοῦ γὰρ δὴ παλαιστέω Μίλωνος ἦν οὔνομα πολλὸν παρὰ βασιλέϊ.[2] Κατὰ δὴ τοῦτό μοι δοκέει σπεῦσαι τὸν γάμον τοῦτον τελέσας χρήματα μεγάλα Δημοκήδης, ἵνα φανῇ πρὸς Δαρείου[3] ἐὼν καὶ ἐν τῇ ἑωυτοῦ δόκιμος.

ciei când au trecut (pe acolo), lipsiți fiind de conducătorul (lor). Atâta numai le recomandă Democide când plecau, rugându-i ca ei să spună lui Dariu că el iea de soție pe fiica lui Milon. Căci numele luptătorului Milon era bine cunoscut de rege. Părerea mea e că Democide a grăbit uniunea aceasta matrimonială cheltuind o sumă însemnată de bani, numai ca să apară în ochii lui Dariu ca un bărbat de seamă chiar în patria lui.

138. Ἀναχθέντες δὲ ἐκ τῆς Κρότωνος οἱ Πέρσαι ἐκπίπτουσι[4] τῇσι νησοὶ ἐς Ἰηπυγίην·[5] καὶ σφεας δουλεύοντας ἐνθαῦτα Γίλλος ἀνὴρ

138. Perșii, după ce plecară din Crotona, fură asvârliți cu navele (lor pe coastele) Iapigiei; și fiind ei prinși acolo

[1] Δημοκήδης. Repetirea numelui propriu ací mă face să cred că Democide dictează Perșilor propriile cuvinte pe cari trebue să le spue lui Dariu din partea lui, altminteri nu ar fi vorbit de el însuș numindu-se pe nume. Atunci dă acestei comisiuni o notă de sfidare care confirmă și explică cele ce le-am spus la finele notei precedente.

[2] τοῦ γὰρ δὴ παλαιστέω Μίλωνος ἦν οὔνομα πολλὸν βασιλέϊ. Regele Dariu, cum am arătat în nota 5, p. 308, probabil că nici nu auzise de numele acestui atlet; dacă auzise, era de sigur numai din chiar gura lui Democide.

[3] ἵνα φανῇ πρὸς Δαρείου. Modul cel mai natural de a se exprimă ar fi fost ἵνα φανῇ Δαρείῳ, dar ca sens φανῇ fiind echivalent cu νομισθῇ care atunci ar cere prepoziția πρὸς urmată de genitivul persoanei, e posibil ca această asociație să fi suggerat pe πρὸς cu genitivul și după φανῇ care e insolit. S'ar fi putut zice și ὑπὸ Δαρείου după φανῇ; avem iar exemple în Erodot de πρὸς cu genitivul la Cap. 144 din Cartea IV și la Cap. 5 și 139 din Cartea VII.

[4] ἐκπίπτουσι. Se zice despre aceia cari fără voia lor sunt aruncați sau deținuți undevă. Cu acelaș înțeles găsim verbul acesta întrebuințat de Plutarch, *Viața lui Pirhu*, § 15.

[5] ἐς Ἰηπυγίην. Regiunea aceasta formă călcâiul cizmei cu care a fost comparată forma peninsulei italice. (Vezi harta anexată la nota 1 dela pag. 306, precum și schița din vol. IV, pag. 139). Promontoriul care formă extremitatea despre Sud a acestei regiuni și care în vechime se numiă promontoriul Iapigiu iar astăzi Capo di Leuca, formează intrarea golfului de Tarant și separă apele acestui golf de Marea Adriatică, și Plutarch (*Viața lui Pirhu*, § 15), ne spune că eră greu de dublat pentru navigatori. Nu e dar de mirare ca vasele Perșilor să fi întâmpinat acolo vânturi contrarii cari i-au aruncat pe coastă sau i-au deținut. — Elinii numiau Iapigia: *Messapia*, adică »între două ape« (μέσσος și ἀπία). Cuvântul acesta ἀπία întrebuințat și de Omer (ἀπίη γαῖα), e interesant pentru noi Românii, pentrucă arată că cuvântul nostru *apă* e mai aproape de rădăcina originală sanscrită *âpas* decât cel latinesc *aqua*.

Ταραντῖνος[1] φυγὰς ῥυσάμενος, ἀπήγαγε παρὰ βασιλέα Δαρεῖον. Ὁ δὲ ἀντὶ τούτων[2] ἑτοῖμος ἦν διδόναι τοῦτο[3] ὅ τι βούλοιτο αὐτός· Γίλλος δὲ αἱρέεται κάτοδόν οἱ ἐς Τάραντα γενέσθαι, προαπηγησάμενος τὴν συμφορήν. Ἵνα δὲ μὴ συνταράξῃ τὴν Ἑλλάδα, ἦν δι' αὐτὸν στόλος μέγας πλέῃ ἐπὶ τὴν Ἰταλίην, Κνιδίους μούνους ἀποχρὰν οἱ ἔφη τοὺς κατάγοντας γίνεσθαι, δοαέων ἀπὸ τούτων ἐόντων τοῖσι Ταραντίνοισι φίλων[4] μάλιστα δὴ τὴν κάτοδόν οἱ ἔσεσθαι. Δαρεῖος δὲ ὑποδεξάμενος ἐπετέλεε· πέμψας γὰρ ἄγγελον ἐς Κνίδον κατάγειν σφέας ἐκέλευε Γίλλον ἐς Τάραντα. Πειθόμενοι δὲ Δαρείῳ Κνίδιοι Ταραντίνους οὐκ ὦν ἔπειθον, βίην δὲ ἀδύνατοι ἦσαν προσφέρειν. Ταῦτα μέν νυν οὕτω ἐπρήχθη· οὗτοι δὲ πρῶτοι ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπίκοντο Πέρσαι,[5] καὶ οὗτοι

ca robi, Gilu, un exilat cetăţean tarantin, îi răscumpără şi îi duse de acolo la regele Dariu. Dariu, în schimbul acestora, se arătă dispus să acorde (lui Gilu) favoarea pe care ar dorì-(o) el; Gilu însă, după ce relată (regelui) cele ce le păţise, cerù să fie reintegrat la Tarant. Spre a evità însă ca toată Grecia să fie turburată prin faptul năvălirii în Apele Italiei, din cauza lui, a unei flote mari, (Gilu) spuse că (erà suficient ca) Cnidienii singuri să intervie pentru reintegrarea (lui), căci el credeà că, deoarece aceia erau în relaţii de amiciţie cu Tarentinii, reîntoarcerea lui s'ar puteà obţineà mai lesne. Dariu, primind (propunerea), o puse în operaţie; căci, trimiţând un sol la Cnid, invită pe Cnidieni

[1] Γίλλος ἀνὴρ Ταραντῖνος. Din scrierile lui Apuleius (*Florid*, II, § 59), aflăm că Pitagora a fost odată robit de Cambise şi răscumpărat de către unul Gilu, fruntaş din Crotona, şi Wesseling crede că acest Gilu, deşì denumit aci cetăţean din Tarant, ar fi acelaş.

[2] τούτων. Se poate referì sau la Perşii răscumpăraţi de Gilu, sau la serviciile aduse lui Dariu de către Gilu prin răscumpărarea spionilor acestora. Cred că se referă la Perşi şi am tradus în consecinţă prin *acestora*.

[3] τοῦτο. Lucrul acela pe care, adică favoarea sau serviciul pe care. Unele manuscrise au τούτῳ în loc de τοῦτο, în care caz s'ar raportà la Gilu şi s'ar traduce »a da acestuia«; dar toate ediţiile şi manuscrisele de valoare au τοῦτο.

[4] τούτων ἐόντων τοῖσι Ταραντίνοισι φίλων. La Cap. 174 din Cartea I, Erodot calificà Cnidul de colonie Lacedemoniană, aşà că comunitatea de origine poate singură să explice legătura de amicie care există, cum se spune acì, între Cnidieni şi Tarantini, dar mai existau şi interese comune comerciale între aceste două oraşe, situate aşà departe unul de altul încât nu puteau să-şi facă concurenţă.

[5] οὗτοι δὲ πρῶτοι ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπίκοντο Πέρσαι. Erodot acì ne spune că Democide fu cauza determinantă care produse primul contact al Perşilor cu Elinii, şi prin urmare al războiului persic, pe când mai sus, în fraza cu care el încheie Cap. 56, el ne spune că primul contact fu un act de agresiune din partea Lacedemonienilor. Să nu uităm că sorgintea din care s'a inspirat autorul nostru când a scris evenimentele descrise la Cap. 56, diferă cu totul de aceea din care a extras naraţiunea celor întâm-

διὰ τοιόνδε πρῆγμα[1] κατάσκοποι ἐγένοντο.

139. Μετὰ δὲ ταῦτα Σάμον βασιλεὺς Δαρεῖος αἱρέει,[2] πολίων πασέων πρώτην Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων, διὰ τοιήνδε τινὰ αἰτίην. Καμβύσεω τοῦ Κύρου στρατευομένου ἐπ' Αἴγυπτον, ἄλλοι τε συχνοὶ ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀπίκοντο Ἑλλήνων, οἱ μὲν, ὡς οἰκός,[3] κατ' ἐμπορίην, οἱ δὲ στρατευόμενοι,[4] οἱ δέ τινες καὶ αὐτῆς τῆς χώρης θεηταί, τῶν ἦν καὶ Συλοσῶν ὁ Αἰάκεος, Πολυκράτεός τε ἐὼν ἀδελφεὸς καὶ φεύγων ἐκ Σάμου.[5] Τοῦτον

să reintegreze pe Gilu la Tarant. Cnidienii se supuseră (voinţei) lui Dariu dar nu convinseră pe Tarantini şi nu fură destul de tari ca să (le) impue prin forţă. Astfel se petrecură (lucrurile) acestea; aceştia fură primii dintre Perşi cari au venit în Grecia şi au fost trimişi să spioneze pentru scopul ce l-am spus.

139. După acestea, dintre toate oraşele elenice şi barbare, Dariu se făcù stăpân mai întâiu pe Samos, pretextul fu acesta: când Cambise, fiul lui Ciru, întreprinse expediţia (lui) în contra Egiptului, o mulţime de Elini din toate părţile se duseră în Egipt, unii, după cum eră şi natural, pentru interes comercial, alţii ca să facă campania, câţivà iar ca să viziteze această ţară, între aceştia fu şi

plate lui Democide după scăparea lui dela curtea din Suza şi din mânile Perşilor. Toate detaliile de faţă le-a obţinut Erodot din gura descendenţilor lui Democide, cu cari s'a pus el în contact în Italia, şi cari l-au convins că istoria lui Democide a jucat un rol de cea mai mare importanţă în Istoria Greciei. Democide eră evident un fel de fanfaron, cum se şi vede din modul cum s'a fălit că a luat de soţie pe fiica lui Milon, şi eră dar foarte natural ca să se fi fălit în Italia că el a jucat un rol determinant în istorie. O probă că nu trebue să dăm o importanţă exagerată acestui rol, cum face acì Erodot, este că Dariu nu a atacat imediat pe Elini după ce a potolit răscoala din Babilonia, ci a procedat numai după expediţia pe care a întreprins-o în contra Sciţilor.

[1] διὰ τοιόνδε πρῆγμα. *Pentru aşà lucru*, deci pentru motivul de care am vorbit.

[2] Σάμον βασιλεὺς Δαρεῖος αἱρέει. Samos fiind aşà de aproape de coasta Asiei mici în mare parte dejà supusă Perşilor, şi afară de aceasta oraşul fiind foarte avut şi puternic (vezi mai sus Cap. 59 şi 60), eră natural ca Dariu să fi dorit să-l cucerească.

[3] ὡς οἰκός. Unele manuscrise au ὡς εἰκός.

[4] στρατευόμενοι. Ca să facă adică campania în calitate de soldaţi cu soldă. Aceştia compuneau trupa de mercenari despre cari se vorbeşte mai sus la Cap. 4 şi cari sunt denumiţi ἐπίκουροι. (Vezi pag. 9, nota 4).

[5] Συλοσῶν ὁ Αἰάκεος, Πολυκράτεός τε ἐὼν ἀδελφεὸς καὶ φεύγων ἐκ Σάμου. La Cap. 39 din Cartea acesta am văzut că acest Siloson a

τον τὸν Συλοσῶντα κατέλαβε εὐτυχίη[1] τις τοιήδε· λαβὼν χλανίδα[2] καὶ περιβαλόμενος πορφυρὴν ἠγόραζε[3] ἐν τῇ Μέμφι· ἰδὼν δὲ αὐτὸν Δαρεῖος, δορυφόρος τε ἐὼν Καμβύσεω καὶ λόγου οὐδενός κω μεγάλου,[4] ἐπεθύμησε[5] τῆς χλανίδος, καὶ αὐτὴν προσελθὼν ὠνέετο. Ὁ δὲ

Siloson, fiul lui Eacus şi tot odată frate cu Policrat şi gonit din Samos. Acestui Siloson i s'a întâmplat un noroc (mare): luând o mantie de lână fină roşie, se îmbrăcă cu ea şi merse la târg în Memfis; văzându-l Dariu, carele (pe atunci) erà

fost gonit din Samos de către fratele său Policrat; el în urma acestui exil nu puteà să fugă în Egipt, căci acolo domnià Amasis, aliatul fratelui său şi a profitat de invazia lui Cambise ca să meargă acolo.

[1] κατέλαβε εὐτυχίη Verbul καταλαμβάνω e luat în acelaş sens în care e întrebuinţat mai sus la Cap. 42 şi la Cartea II, Cap. 66: »θεῖα πρήγματα καταλαμβάνει τοὺς αἰελούρους«. (Vezi vol. II, pag. 176, nota 3).

[2] χλανίδα. χλανὶς erà o mantie subţire dintr'o ţesătură de lână foarte fină şi uşoară în felul stofei pe care o numim noi azi caşmir. Această stofă erà purtată de partea elegantă a societăţii, şi vedem din Plutarch că Alcibiad afectà de a se îmbrăcà cu această stofă fină văpsită roşu (vezi *Viaţa lui Alcibiad*, Cap. 23). In general mantia aceasta se numià χλαμὺς, şi alţi autori cari au vorbit de acest incident şi de mantia lui Siloson, cum Diogen de exemplu, zic χλαμὺς. Aelian o numeşte pur şi simplu ἱμάτιον, cuvânt care indică îmbrăcămintea, independent de materialul din care e compusă.

[3] ἠγόραζε. Vezi mai sus nota 1, pag. 306.

[4] δορυφόρος τε ἐὼν Καμβύσεω καὶ λόγου οὐδενός κω μεγάλου. Erodot repetà bucuros mici istorii, mai mult poveşti locale de babe provinciale, curente în cercurile mai puţin serioase elineşti, şi pe cari le credeà el amuzante, aşà de pildă sunt istoriile lui Fanes, lui Democide şi altele. In această categorie oe istorii e şi aceasta cu mantia lui Siloson; cum e repetată acì de Erodot, probabil direct din gura vreunui povestitor elin de prin Italia sau din Samos, se vede cât de colo că e inventată sau, dacă nu inventată cu totul, cel puţin prefăcută. Aşà de pildă din chiar ceeace ne spune Erodot mai sus la Cap. 70 şi din inscripţia dela Behistun, rezultă că Dariu nu a fost niciodată în Egipt şi a rămas în Persia în timpul când Cambise îşi făceà expediţia în Africa. Siloson, alungat din Samos, şi făcând cum a făcut Demarat mai târziu, s'a refugiat în Persia şi fu primit la curtea regelui Dariu. Monarhii persani ca Dariu, Xerxe, Artaxerxe, când aflau de vreun Elin alungat din patria lui sau nemulţumit cu starea de lucruri în Grecia, ce căutà refugiu în Persia, îl primiau cu plăcere şi îl mulţumiau îndestulându-l cu toate, fiindcă se puteau servì de ei ca instrumente utile în urmărirea scopurilor lor de a subjugà Grecia. Dacă acest Siloson fu bine primit de Dariu, nu în amintirea darului unei mantii roşii de lână, dar fiindcă Dariu a găsit în el un instrument pentru a ajunge la scopul ce îl urmărià de mult, de a pune capăt independenţei Samienilor cari îl jenau mult în mişcările lui, din cauza tendinţelor lor piratice. (Vezi mai sus Cap. 120). — Un alt indiciu că sorgintea acestei poveşti nu este originală ci prefăcută, e că se vorbeşte acì de Dariu ca de o persoană fără importanţă (λόγου οὐδενός κω μεγάλου). Chiar înainte de a fi rege, Dariu nu puteà fi considerat de atare şi nu puteà fi un simplu soldat în garda lui Cambise, căci înainte de toate, făceà parte din familia regală achemenidă, şi în lipsă de moştenitori direcţi din ramura lui Ciru, erà moştenitorul presumptiv al tronului persan, deci departe de a fi »λόγου οὐδενὸς μεγάλου«.

[5] ἐπεθύμησε. O greşită scriere ἐπιθυμέου, care se află în textul manuscris din biblioteca Medici la Florenţa, a indus pe Valkenaer să creadă că forma originală a fost imperfectul ἐπεθύμεε, care în adevăr s'ar acordà mai bine cu ὠνέετο, dar nici un manuscris nu are ἐπεθύμεε ci toate afară de cel citat au ἐπεθύμησε.

Συλοσῶν, ὁρέων τὸν Δαρεῖον μεγάλως ἐπιθυμέοντα τῆς χλανίδος, θείῃ τύχῃ χρεώμενος[1] λέγει· »Ἐγὼ »ταύτην πωλέω μὲν οὐδενὸς χρή»ματος· δίδωμι δὲ ἄλλως,[2] εἴ περ »οὕτω δεῖ γενέσθαι πάντως τοι«.[3] Αἰνέσας ταῦτα ὁ Δαρεῖος παραλαμβάνει τὸ εἷμα.

soldat în garda lui Cambise şi o persoană fără mare însemnătate, i se făcù poftă de mantia (aceasta) şi apropiându-se de el îi propuse să i-o cumpere. Pe de altă parte Siloson, văzând ce poftă mare aveà Dariu de mantie, ca împins de norocul (lui), îi zise: »Eu nu vând »această mantie pentru bani; »o dăruesc însă dacă trebue »să o aibi cu orice preţ«. Dariu mulţumì şi luă vestmântul.

140. Ὁ μὲν δὴ Συλοσῶν ἠπίστατό οἱ τοῦτο ἀπολωλέναι δι' εὐηθείην.[4] Ὡς δὲ τοῦ χρόνου προβαίνοντος Καμβύσης τε ἀπέθανε καὶ τῷ μάγῳ ἐπανέστησαν οἱ ἑπτά, καὶ ἐκ τῶν ἑπτὰ Δαρεῖος τὴν βασιληΐην ἔσχε, πυνθάνεται ὁ Συλοσῶν ὡς ἡ βασιληΐη περιεληλύθοι[5] ἐς τοῦτον τὸν ἄνδρα,[6] τῷ κοτὲ αὐτὸς ἔδωκε

140. Siloson a înţeles (îndată) că şi-a pierdut mantia din exces de bunătate. Cu timpul Cambise murì, cei şapte se răsculară în contra magului, şi din cei şapte Dariu obţinù tronul, Siloson află că sceptrul regal căzuse în mâna a (chiar) acelui bărbat căruia el îi dă-

[1] θείῃ τύχῃ χρεώμενος. Servit de un noroc divin ar fi traducerea exactă a acestor cuvinte al căror sens e exprimat de Bähr latineşte prin »divino quodam instinctu«. La Cap. 111 din Cartea I, aceeaş idee e exprimată prin cuvintele κατὰ δαίμονα.

[2] ἄλλως. Altfel decât propui, adică altfel decât cu bani, în alte cuvinte gratis. Vezi şi sensul în care e luat acest adverb mai sus la finele Cap. 16.

[3] πάντως τοι. Locuţiune adverbială care e mult mai mult la locul ei la sfârşitul acestei clauze decât transferată, cum face Blakesley şi mai multe alte ediţii la începutul clauzei următoare prin mutarea punctului după τοι şi punerea lui după γενέσθαι.

[4] εὐηθείην. Este o bunătate sau o complezenţă care, când e împinsă la extrem, devine prostie, şi de aceea cuvântul acesta a ajuns uneori să devie un termen eufemistic pentru a denotà prostia. Tucidid (III, 83), explică sensul original al acestui cuvânt în următorul pasaj: »τὸ εὐήθες οὗ τὸ γενναῖον πλεῖστον μετέχει«, adică »simplicitatea care formează elementul principal al nobleţei«.— Blakesley scrie εὐηθίην, ortografia pe care o cred greşită pentru motivele arătate la nota 4, pag. 224 dela vol. II, cu privire la ortografia cuvântului πολυτελείην. Vezi şi nota 4, pag. 82, vol. I.

[5] περιεληλύθοι. Dela περιΐέω, verb care exprimă trecerea sceptrului în mâna cuiva. (Vezi vol. I, pag. 213, nota 6 şi mai sus nota 911). — Pentru uzul optativului după ὡς vezi gramatica elină a lui Kühner, § 769, 3 β.

[6] ἐς τοῦτον τὸν ἄνδρα. Patru manuscrise au ὡς τοῦτον τὸν ἄνδρα. E curios că aceste patru manuscrise în pasajul din Cartea II, Cap. 121, ἐσελθόντα δὲ ὡς τοῦ βασιλέος τὴν θυγατέρα au ἐς în loc de ὡς. (Vezi vol. II, pag. 320, nota 5). Nu se poate însă zice περιελθεῖν ὡς dar περιελθεῖν πρὸς sau εἰς şi aci

ἐν Αἰγύπτῳ δεηθέντι τὸ εἶμα. Ἀναβὰς δὲ ἐς τὰ Σοῦσα ἵζετο ἐς τὰ πρόθυρα τῶν βασιλέος οἰκίων, καὶ ἔφη Δαρείου εὐεργέτης εἶναι.[1] Ἀγγέλλει ταῦτα[2] ἀκούσας ὁ πυλουρὸς τῷ βασιλέϊ. Ὁ δὲ θωυμάσας λέγει πρὸς αὐτόν·[3] »Καὶ τίς ἐστι »Ἑλλήνων εὐεργέτης,[4] τῷ[5] ἐγὼ »προαιδεῦμαι,[6] νεωστὶ μὲν τὴν ἀρ»χὴν ἔχων;[7] Ἀναβέβηκε δ' ἤ τις »ἢ οὐδείς κω[8] παρ' ἡμέας αὐτῶν.

ruise într'o vreme în Egipt haina (lui) pe care i-o ceruse. Mergând dar la Susa, el se aşezâ în faţa palatului regal şi spuse că erà un binefăcător al lui Dariu. Portarul, când auzì aceasta, raportă regelui. Atunci Dariu, cuprins de mirare, îi zise: »Şi care este Elinul care »ar fi un binefăcător (de ai mei) »şi faţă de carele aş aveà în-

ὡς în manuscrisele citate e pus pentru εἰς care echivalează cu ἐς şi se poate substitui pentru πρὸς, care ar fi, cum am spus, prepoziţia naturală după verbul περιΐέω.

[1] Δαρείου εὐεργέτης εἶναι. Toţi aceia cari aduseseră un serviciu regelui Persiei, erau după uzul acelei curţi, trecuţi într'o listă specială în care erau calificaţi de *Orasanghi* sau *binefăcători ai regelui*. (Vezi Cartea VIII, Cap. 85). Astfel dar Siloson când se instală subt vestibulul palatului se prezentà ca un postulant (vezi mai sus Cap. 120 şi nota 6, pag. 266), şi reclamà să fie înscris în lista acestor *orasanghi* şi să beneficieze şi el de privilegiile de cari se bucurau ei. Cuvântul *orasanghi* s'a tradus de unii *apărători ai regelui* şi poate fi compus din rădăcinele *var* (a protege) şi *kşakyia* (rege).

[2] ταῦτα se mai poate luà şi cu ἀγγέλει şi atunci s'ar traduce: »portarul auzind, raportă acestea regelui«.

[3] αὐτόν. Textul aldin are ἑωυτόν, dar manuscrisele toate au αὐτόν, care mi se pare mai logic. (Vezi vol. II, pag. 443, nota 13).

[4] εὐεργέτης. Cuvântul acesta e întrebuinţat, ca mai sus, într'un sens tehnic ca indicând o anume categorie de oameni recunoscuţi oficial ca având anume drepturi. (Vezi nota 1, pag. 314).

[5] τῷ. In textul lui Long şi Macleane (Blakesley), avem forma ᾧ a dativului dar am scris τῷ cu cele mai bune ediţii întocmai cum am scris în acest capitol τῷ κοτὲ αὐτὸς ἔδωκε unde nici o ediţie nu are ᾧ κοτὲ αὐτὸς ἔδωκε.

[6] προαιδεῦμαι. Sensul verbului acestuia în pasajul de faţă, este a se simţì îndatorat faţă de cinevà pentru un serviciu primit dela el. Acelaş sens îl are şi la Cap. 61 din Cartea I. Cum a ajuns verbul προαιδεῖσθαι, care însemnează a aveà un respect deosebit pentru cinevà, să aibă sensul ce îl are acì, s'a arătat la nota 4, pag. 98 din vol. I.

[7] νεωστὶ μὲν τὴν ἀρχὴν ἔχων. Dariu s'a suit pe tron la anul 521 înainte de Hristos. (Vezi mai sus nota 2, pag. 204).

[8] ἤ τις ἢ οὐδείς κω. Literal: *ori unul ori nici unul*, e o locuţiune idiomatică elină a indicà o puţină cantitate de persoane sau un număr foarte restrâns de persoane. Kühner în gramatica lui (§ 633), o traduce în limba germană prin *kaum irgend wer;* Xenofon se servă de dânsa în *Ciropedia* (VII, 5), şi asemenea Aelian în *De natura animalium* (V, 50 şi VI, 58). Fraza aceasta figurează în diferite manuscrise cu mai multe variante; astfel de exemplu unele au δέ τις ἢ οὐδείς κω, altele δή τις ἢ οὐδείς κω. Forma întrebuinţată de Aelian este ἤ τις ἢ οὐδεὶς şi ἤ τι ἢ οὐδέν, şi Blakesley crede că οὐδεὶς şi οὐδὲν şi că expresia din text e rezultatul a unei combinaţii între două variante οὐδεὶς şi τίς interogativ, aşà că s'ar puteà exprimà pe ἤ τις fie ἢ οὐδείς; pentru mo, tivul acesta textul lui Blakesley are δὲ τίς [ἢ οὐδείς] κω s.c.l. Locuţiunea însă cum am arătat, e admisă în scrierile altor autori şi de aceea cred că o prezentăm acì în forma ei originală.

»Ἔχω δὲ χρέος ὡς εἰπεῖν οὐδὲν [1]
»ἀνδρὸς Ἕλληνος. Ὅμως δὲ αὐτόν
»παράγετε ἔσω, ἵνα εἰδέω τί θέλων
»λέγει ταῦτα«. Παρῆγε ὁ πυλουρὸς τὸν Συλοσῶντα· στάντα δὲ ἐς
μέσον [2] εἰρώτευν [3] οἱ ἑρμηνέες τίς
τε εἴη, καὶ τί ποιήσας εὐεργέτης
φησὶ εἶναι βασιλέος. Εἶπε ὧν ὁ
Συλοσῶν πάντα τὰ περὶ τὴν χλανίδα γενόμενα, καὶ ὡς αὐτὸς εἴη
κεῖνος [4] ὁ δούς. Ἀμείβεται πρὸς
ταῦτα Δαρεῖος· »Ὦ γενναιότατε
»ἀνδρῶν, σὺ κεῖνος εἶ ὃς ἐμοὶ οὐ-
»δεμίαν ἔχοντί κω δύναμιν [5] ἔδω-
»κας, εἰ καὶ σμικρά; Ἀλλ' ὧν ἴσῃ
»γε ἡ χάρις ὁμοίως ὡς εἰ νῦν κο-
»θέν τι μέγα λάβοιμι. Ἀντ' [6] ὧν
»τοι χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἄπλετον
»δίδωμι, ὡς μή κοτέ τοι μεταμε-
»λήσει [7] Δαρεῖον τὸν Ὑστάσπεος
»εὖ ποιήσαντι.« Λέγει πρὸς ταῦτα
ὁ Συλοσῶν· »Ἐμοὶ μήτε χρυσόν,
»ὦ βασιλεῦ, μήτε ἄργυρον δίδου,
»ἀλλ' ἀνασωσάμενός μοι δὸς [8] τὴν
»πατρίδα Σάμον, τὴν νῦν ἀδελ-

»datoriri, (eu) carele domnesc
»(numai) de curând? Deabia
»dacă o fi venit unul pe la noi
»din aceştia! Eu nu am nici o
»obligaţie, ca să zic aşà, faţă
»de vreun Elin. Totuş, aduceţi
»voi pe acest om înăuntru, ca
»să văd (şi eu) ce pretinde când
»spune acestea«. Portarul introduse pe Siloson; când (acesta)
se găsì în prezenţa tuturor,
interpreţii îl întrebară cine erà
şi ce făcuse ca să se califice
de binefăcător al regelui. Siloson atunci relată întreaga istorie a vestmântului de lână şi
(spuse) că el erà acela carele
îl dăruite. La acestea Dariu
răspunse: »O (tu) cel mai ge-
»neros dintre oameni, tu eşti
»oare acela carele, atunci când
»nu aveam nici o putere, mi-ai
»făcut un dar, oricât de mic (o
»fi fost acela)? Dar favoarea e
»tot aşà de mare ca şi cum aş

[1] Ἔχω δὲ χρέος ὡς εἰπεῖν οὐδέν. Ediţii de mâna întâi, cum sunt acelea a lui Gaisford şi a lui Creutzer, în conformitate cu câtevà manuscrise, omit pe ὡς şi atunci εἰπεῖν ar însemnà *de care aş puteà spune*, adică pe care îmi pot aduce aminte. ὡς εἰπεῖν însă care figurează în mai multe manuscrise şi în textul lui Blakesley, e o locuţiune des uzitată de Erodot şi foarte la locul ei acì şi am prefarat-o cu atât mai mult cu cât εἰπεῖν singur mi se pare cam forţat ca stil. Mai găsim şi varianta Ἔχω δὲ χρέος οὐδὲν ὡς εἰπεῖν.

[2] ἐς μέσον. Vezi mai sus nota 3, pag. 147.

[3] εἰρώτευν. Se găsesc ediţii cu εἰρώτεον, dar forma ionică e cea uzitată în asemenea cazuri de Erodot.

[4] κεῖνος. Astfel scriu ediţiile Tischendorf, Long şi Macleane precum şi Sayce; textul lui Creutzer preferă forma mai obicinuită ἐκεῖνος. Am preferit forma κεῖνος, pentrucă imediat mai jos e necontestată şi Creutzer însuş are κεῖνος.

[5] ἐμοὶ οὐδεμίαν ἔχοντί κω δύναμιν. Vezi mai sus nota 4, pag. 312. In loc de οὐδεμίαν unele ediţii au forma ionică οὐδεμίην.

[6] Ἀντ'. In textul lui Long şi Macleane avem ἀνθ'.

[7] μεταμελήσει. Câtevà ediţii au μεταμελήσῃ (Vezi mai sus nota 2, pag. 88). Avem la Cartea VII, Cap. 54, un alt exemplu al uzului acestui verb cu participiu: »οὔτε εἰ μετεμέλησέ οἱ τὸν Ἑλλήσποντον μαστιγώσαντι«. Vezi şi gramatica elină a lui Kühner, § 659.

[8] δὸς. Lipseşte în câtevà manuscrise dar l-am conservat fiindcă e necesar.

»φεοῦ τοῦ ἐμοῦ Πολυκράτεος ἀπο-
»θανόντος ὑπὸ Ὀροίτεω, ἔχει δοῦ-
»λος ἡμέτερος· ταύτην μοι δὸς
»ἄνευ τε φόνου καὶ ἐξανδραποδί-
»σιος«.

»fi primit astăzi cevà mare.
»In schimb îți voiu da aur şi
»argint fără măsură, ca nu cum-
»và să te căieşti vreodată că
»ai făcut un bine lui Dariu,
»(fiului) lui Istaspe«. La acestea
»Siloson răspunse: Nu-mi da, o
»rege, nici aur, nici argint, dar
»scapă, dându-mi-o mie, Samos,
»patria mea, pe care, acum de
»când fratele meu Policrat a
»fost răpus de Oroete, o stăpâ-
»neşte un rob de al nostru; pe
«aceasta dămi-o fără vărsare de
»sânge şi (fără) luare în robie«.

141. Ταῦτα ἀκούσας Δαρεῖος, ἀπέστελλε[1] στρατιήν τε καὶ στρατηγὸν Ὀτάνεα,[2] ἀνδρῶν τῶν ἑπτὰ[3] γενόμενον, ἐντειλάμενος ὅσων ἐδεήθη ὁ Συλοσῶν, ταῦτά οἱ ποιέειν ἐπιτελέα. Καταβὰς δὲ ἐπὶ τὴν θάλασσαν[4] ὁ Ὀτάνης ἔστελλε τὴν στρατιήν.

141. Dariu, când auzì (cuvintele) acestea, expedie o armată subt comanda lui Otanes, unul din cei şapte, cu ordinul să execute întocmai cele ce le solicitase Siloson. Atunci Otanes se coborî la mare şi pornì forţele înainte.

142. Τῆς δὲ Σάμου Μαιάνδριος ὁ Μαιανδρίου[5] εἶχε τὸ κρά-

142. La Samos puterea se aflà în mâna lui Meandriu, fiul

[1] ἀπέστελλε. Unele manuscrise au forma ἀπέστειλε: acelea însă sunt în minoritate.

[2] Ὀτάνεα. Pentru Otanes vezi mai sus Cap. 68 şi 80. El erà socrul lui Cambise şi Blakesley crede că el a succedat lui Oroete ca satrap al Lidiei şi al Magnesiei, la o epocă când Dariu nu avusese încă timpul să organizeze satrapiile în mod definitiv şi sistematic.

[3] ἀνδρῶν τῶν ἑπτά. Unul din cei şapte, adică din cei şapte conjuraţi în contra lui Smerdis magul. Vezi Cap. 70.

[4] Καταβὰς δὲ ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Nu se specifică acì la care litoral maritim a descins Otanes pentru a pornì la Samos. Dacă însă episodul acesta al lui Siloson aparţine aceluiaş cerc de informaţii, la care aparţine episodul plecării lui Democide din Persia relatat la Cap. 136, atunci suntem în drept să supozăm că acest punct de îmbarcare trebue să fi fost în Fenicia. Cred însă mai natural că Otanes fiind la Sardis probabil a recrutat trupe de acolo ca să procedeze la Samos. Nu cred că Otanes se aflà la Susa când s'a prezentat acolo Siloson, şi dacă se aflà, erà mai natural ca Dariu să dea ordin satrapului său la Sardis să facă această expediţie ca fiind aproape de Samos.

[5] Μαιάνδριος ὁ Μαιανδρίου. La Cap. 123 mai sus, acest Meandru este menţionat ca fiind secretarul (γραμματιστής), şi vedem că acì, la capitolul precedent, Siloson il califică cu dispreţ de rob al familiei lui (δοῦλος ἡμέτερος). E probabil că erà un fel de *logofăt*, cum se ziceà la noi în timpurile vechi ale

τος, ἐπιτροπαίην παρὰ Πολυκράτεος λαβὼν τὴν ἀρχήν.[1] Τῷ δικαιοτάτῳ ἀνδρῶν βουλομένῳ γενέσθαι, οὐκ' ἐξεγένετο.[2] Ἐπειδὴ γάρ οἱ ἐξηγγέλθη[3] ὁ Πολυκράτεος θάνατος, ἐποίεε τοιάδε· πρῶτα μὲν Διὸς Ἐλευθερίου βωμὸν ἱδρύσατο,[4] καὶ τέμενος περὶ αὐτὸν οὔρισε[5] τοῦτο τὸ νῦν ἐν τῷ προαστηΐῳ[6] ἐστί· μετὰ δέ, ὡς οἱ ἐπεποίητο, ἐκκλησίην συναγείρας πάντων τῶν ἀστῶν ἔλεξε τάδε. »Ἐμοί, ὡς ἴστε

lui Meandriu, carele primise administraţia dela Policrat ca locţiitor. Acesta aveà intenţia să fie cel mai just dintre oameni, dar nu se putù. Căci iată ce făcù el când află despre moartea lui Policrat: întâiu construì un altar (dedicat) lui Joe Liberatorul, ridicând de jur împrejur o incintă care astăzi se află situată în suburbie; apoi, după ce termină aceasta, convocă o

---

boieriei, şi ciuda face pe Siloson să-l numească δοῦλος. Asemenea subalterni ataşaţi pe lângă persoana stăpânilor, deveniau foarte influenţi, dacă erau mai ales inteligenţi, şi căpătau încrederea stăpânului ajungând apoi la primele ranguri de influenţă şi chiar de putere. O asemenea persoană trebue să fi fost şi acest Meandriu pe lângă Policrat, şi aceasta explică cum Policrat l-a însărcinat cu misiunea de care e vorbă la Cap. 123, şi cum apoi când a plecat din Samos ca să facă vizita lui fatală la Oroete, tot pe el l-a însărcinat cu gestiunea şi administraţia acestei insule în timpul absenţei lui. Erodot mai vorbeşte în mod incidental de acest Meandriu la Cap. 27 din Cartea V, şi acolo îl numeşte »rege al insulei Samos«. Acolo însă, crede Blakesley, Erodot urmează o autoritate elespontină puţin în curent cu afacerile samiene. Pentru numele Meandriu vezi mai sus nota 4 dela pag. 275.

[1] ἐπιτροπαίην παρὰ Πολυκράτεος λαβὼν τὴν ἀρχήν. Tot aşà la Cap. 147 din Cartea IV ni se spune de Teras că »ἐπιτροπαην εἶχε τὴν ἐν Σπάρτῃ βασιληΐην«.

[2] Τῷ δικαιοτάτῳ ἀνδρῶν βουλομένῳ γενέσθαι, οὐκ ἐξεγένετο. Literal: Acestuia doritor a fi cel mai just dintre oameni, nu-i fu dat să se îndeplinească (dorinţa). — Sayce atrage acì atenţia noastră asupra întrebuinţării adjectivului δίκαιος de către Erodot, şi spune că Elinii în genere pe timpurile acelea nu concepeau dreptatea decât subt punctul de vedere politic. De acolo termenul de *just* aplicat lui Aristid la Atena; acì Erodot îl aplică unui bărbat care a sacrificat interesul lui personal numai ca să facă un act de corectitudine politică, şi aceasta aruncă o lumină asupra principiilor lui politice, cari erau de a pune întâiu corectitudinea şi interesul personal numai în al doilea rând. — Pentru locuţiunea οὐκ ἐξεγένετο vezi Cap. 78, Cartea I, »οὐκ ἐξεγένετο Κροίσῳ ἀπαγγεῖλαι«, asemenea Cartea V, Cap. 51 şi 185; Cartea VII, Cap. 8 şi Cartea IX, Cap. 23.

[3] ἐξηγγέλθη. Prefer această formă la aceea de ἐξαγγέλθη, care se găseşte în unele ediţii între cari a lui Blakesley şi a lui Sayce; tot aşà mai la vale în capitolul acesta am scris ἐπηγγέλλετο în loc de ἐπαγγέλλετο care figurează în textul lui Blakesley. Tot aşà şi la Cap. 153, am scris ἐξηγγέλθη unde Blakesley şi Sayce are ἐξαγγέλθη.

[4] Διὸς Ἐλευθερίου βωμὸν ἱδρύσατο. Guérin (*Description de Samos*, pag. 181 şi 213), afirmă că acest altar al lui Joe Eleutheriu (Liberatorul), se află în suburbia oraşului despre apus şi nu departe de oraşul propriu zis şi mai departe puţin în direcţia marelui templu al Junonei (Heræum), se află un templu al Afroditei. (Vezi mai sus harta anexată la nota 4 dela pag. 128).

[5] οὔρισε Unele ediţi accentuează οὖρισε, ceeace ar însemnà *delimità*.

[6] προαστηΐῳ. Creutzer urmând textul lui Sancroft şi manuscrisul floentin, adoptă forma atică προαστείῳ.

»καὶ ὑμεῖς, σκῆπτρον καὶ δύναμις »πᾶσα ἡ Πολυκράτεος ἐπιτέτρα»πται, καί μοι παρέχει[1] νῦν ὑμέων »ἄρχειν· ἐγὼ δέ, τὰ τῷ πέλας ἐπιπλήσσω,[2] αὐτὸς κατὰ δύναμιν[3] »οὐ ποιήσω. Οὔτε γάρ μοι Πολυ»κράτης ἤρεσκε δεσπόζων ἀνδρῶν »ὁμοίων ἑωυτῷ, οὔτε ἄλλος ὅστις »τοιαῦτα ποιέει. Πολυκράτης μέν »νυν ἐξέπλησε μοῖρας[4] τὴν ἑωυτοῦ, »ἐγὼ δὲ ἐς μέσον[5] τὴν ἀρχὴν τι»θεὶς ἰσονομίην[6] ὑμῖν προαγορεύω. Τοσάδε μέντοι δικαιῶ γέρεα[7] ἐ»μεωυτῷ γενέσθαι· ἐκ μέν γε τῶν »Πολυκράτεος χρημάτων ἐξαίρετα »ἓξ τάλαντά μοι γενέσθαι·[8] ἱρωσύ»νην[9] δὲ πρὸς τούτοισι αἱρεῦμαι

adunare generală a cetăţenilor şi le vorbì aşà: »Mie, după cum »ştiţi şi vói, mi-au fost transferate (şi) sceptrul şi întreaga »autoritate a lui Policrat, şi a»târnă de mine să stăpânesc »peste voi astăzi; eu însă, pe »cât îmi stă în putinţă, nu voiu »face ceeace aş desaprobà din »partea aproapelui. Mie nu-mi »plăceà Policrat exercitând stă»pânire peste nişte oameni cari »erau egalii lui, cum nu-(mi »place) altul care face aşà cevà. »Policrat acum şi-a îndeplinit »soarta şi eu depun puterea în »faţa voastră şi proclam pen-

[1] παρέχει. Pentru uzul verbului παρέχω în sens impersonal, vezi mai sus nota 5 dela pag. 176.

[2] τὰ τῷ πέλας ἐπιπλήσσω. Erodot exprimă aceeaş idee la Cap. 136 din Cartea VII şi aproape în aceiaşi termeni: »αὐτὸς τὰ κείνοισι ἐπιπλήσσει, ταῦτα οὐ ποιήσειν«. ὁ πέλας este aproapele, adică oricare altul cum e κεῖνος în pasajul citat. Bähr traduce acì »quæ in alio reprehendo«.

[3] κατὰ δύναμιν, *pe cât depinde de puterile mele.* Aşà avem κατὰ λόγον la Cap. 109 din Cartea II.

[4] μοῖραν. Unele manuscrise au μοίρην.

[5] ἐς μέσον. Vezi mai sus nota 3 dela pag. 147.

[6] ἰσονομίην. Pentru sensul acestui frumos cuvânt vezi mai sus la Cap. 80, nota 8 dela pag. 190.

[7] γέρεα sunt privilegiile sau onorurile de o natură sacră acordate cuivà în general pentru servicii aduse ţerii. Onorurile civile erau τιμαί. (Vezi vol. IV, pag. 232, nota 5).

[8] ἐκ μέν γε Πολυκράτεος χρημάτων ἐξαίρετα ἓξ τάλαντά μοι γενέσθαι. E clar din cele ce ni le spune Erodot că acest Meandriu erà un om din clasele de jos şi nu făceà parte din clasa avută a Samienilor; erà în serviciul lui Policrat şi Siloson îl calificà de δοῦλος (Cap. 140), prin urmare el nu dispuneà de mijloacele necesare, după ce s'a desbrăcat de putere, ca să trăească fără grijă; nu e dar de mirare ca el să fi avut această sumă de 6 talanţi (aproape 44,000 lei). — Trebue notat acì cuvântul ἐξαίρετα (*în deosebi*): eu cred că el tocmai marchează distincţia între γέρας o onoare de un caracter sacru cum e acela pe care îl reclamă Meandriu pentru el şi descendenţii săi, al preoţiei templului lui Joe Liberatorul şi o onoare civilă cum e aceea de a i se da o sumă de bani. Sensul e: *în afară* sau *deosebit de* γέρας, mai cer întâiu să mi se dea şase talanţi. Am tradus pe μέν prin *întâiu* şi pe δὲ care urmează în fraza următoare prin *apoi.*

[9] ἱρωσύνην. Dreptul de a administrà instituţiile şi templele sacre erà un privilegiu (γέρας) special al regilor şi vedem la Cap. 161 din Cartea IV, că regele Batus fu desbrăcat de toate privilegiile lui afară de acesta. (Vezi vol. IV, pag. 31, nota 4). Aşà fiind, Meandriu îşi rezervà un drept pe care îl exercità şi ca deţinător al puterii, dar şi ca întemeietor al acestui sanctuar. Un caz si-

»αὐτῷ τ' ἐμοὶ καὶ τοῖσι ἀπ' ἐμεῦ
»αἰεὶ γινομένοισι τοῦ Διὸς τοῦ
»Ἐλευθερίου, τῷ αὐτός τε ἱρὸν
»ἱδρυσάμην, καὶ τὴν ἐλευθερίην
»ὑμῖν περιτίθημι«.[1] Ὁ μὲν δὴ
ταῦτα τοῖσι Σαμίοισι ἐπηγγέλλετο·[2]
τῶν δέ τις ἐξαναστὰς εἶπε· »Ἀλλ'
»οὐδ' ἄξιος εἶ σύ γε[3] ἡμέων ἄρ-
»χειν, γεγονώς τε κακὸς[4] καὶ ἐὼν
»ὄλεθρος· ἀλλὰ μᾶλλον ὅκως λόγον
»δώσεις[5] τῶν μετεχείρισας χρη-
»μάτων«.

143. Ταῦτα εἶπε ἐὼν ἐν τοῖσι
ἀστοῖσι δόκιμος,[6] τῷ οὔνομα ἦν
Τελέσαρχος. Μαιάνδριος δὲ νόῳ
λαβὼν[7] ὡς εἰ μετήσει τὴν ἀρχὴν
ἄλλος τις ἀντ' αὐτοῦ τύραννος κα-

»tru voi egalitate de drepturi.
»Socotesc totuş că mi se cuvin
»următoarele onoruri: dintâiu
»în deosebi mi se cuvin din
»averea lui Policrat şase talanţi;
»apoi, afară de aceasta, îmi re-
»zerv, pentru mine şi pentru
»descendenţii mei în veci, sa-
»cerdoţiul lui Joe Liberatorul
»căruia eu însu-mi am ridicat
»un sanctuar şi (în numele că-
»ruia) vă restituesc libertatea«.
Acestea le spuse Meandriu Sa-
mienilor; unul din ei s'a sculat
atunci şi a zis: »Dar tu în
»orice caz nu eşti demn să stă-
»pâneşti peste noi, om de rând
»ce eşti! Dar (vezi) mai bine
»de dă socoteală de banii pe
»cari i-ai administrat«.

143. Acela care vorbià astfel
erà un om de seamă printre
cetăţeni şi se numià Telesarch.
Atunci Meandriu, convins că
dacă se desistà de putere un

milar cu această cerere e consemnat într'o inscripţie găsită la Octhion în Laconia care acordă unui oarecare Filimon şi urmaşilor săi sacerdoţiul, pentrucă a restaurat cu spesole sale un templu al lui Apolon din acel oraş. (Vezi Le Bas, *Revue Archéologique*, II, pag. 207).

[1] περιτίθημι. Acest verb însemnează a da sau a hărăzì, dar implică că ceeace se dă a aparţinut odată aceluia căruia se dă; în alte cuvinte e un act de restituire. Şi în adevăr, Meandriu prin actul acesta propune să dea înapoi Samienilor libertăţile de cari s'au bucurat odată, căci Samienii erau ca toate statele ioniene constituiţi în republică, şi libertăţile lor le fuseseră ridicate de Policrat când s'a făcut stăpânul şi tiranul lor.

[2] ἐπηγγέλλετο. Vezi mai sus nota 3, pag. 317.

[3] γε are sensul de *în orice caz*. Să ne aducem aminte că cel ce vorbeşte făceà parte din aristocraţia samiană, probabil înlăturată de Policrat, şi că el se adresează unui om de origine inferioară şi obscură »γεγονὼς κακός«.

[4] κακὸς. E luat în sens adverbial. Un manuscris, cel din Florenţa, scrie chiar κακῶς

[5] ὅκως λόγον δώσεις. Mai sus la Cap. 36 am avut ὅρα ὅκως μή. Cred că acì se subtînţelege ὅρα.

[6] ἐὼν ἐν τοῖσι ἀστοῖσι δόκιμος. Vezi mai sus nota 3, pag. 319.

[7] νόῳ λαβών. Avem aceeaş expresie mai sus la Cap. 41. (Vezi pag. 101, nota 5).

ταστήσεται, οὐ δή τι[1] ἐν νόῳ εἶχε μετιέναι αὐτήν· ἀλλ' ὡς ἀνεχώρησε ἐς τὴν ἀκρόπολιν,[2] μεταπεμπόμενος ἕνα ἕκαστον, ὡς δὴ λόγον τῶν χρημάτων δώσων, συνέλαβέ σφεας καὶ κατέδησε. Οἱ μὲν δὴ ἐδεδέατο·[3] Μαιάνδριον δὲ μετὰ ταῦτα κατέλαβε[4] νοῦσος· ἐλπίζων δέ μιν ἀποθανέεσθαι ὁ ἀδελφεός, τῷ οὔνομα ἦν Λυκάρητος,[5] ἵνα εὐπετεστέρως κατάσχῃ[6] τὰ ἐν τῇ Σάμῳ πρήγματα, κατακτείνει τοὺς δεσμώτας πάντας. Οὐ γὰρ δή, ὡς οἴκασι, ἐβουλέατο εἶναι ἐλεύθεροι.[7]

144. Ἐπειδὴ ὦν ἀπίκοντο ἐς τὴν Σάμον οἱ Πέρσαι κατάγοντες Συλοσῶντα, οὔτε τίς σφι χεῖρας ἀντείρεται, ὑπόσπονδοί[8] τε ἔφασαν

altul s'ar face tiran în locul său, renunță la idea de a se desistà de ea; şi după ce s'a retras în cetățuie, a trimis după fiecare (fruntaş) îu parte subt cuvânt de a da seamă de (gestiunea) banilor, îi prinse şi îi puse în fiare. Astfel dar fură legați aceştia; pe Meandriu (puțin) după aceea îl apucă boala; atunci fratele său, al cărui nume erà Licaret, presupuind că el aveà să moară, pentru a pune mâna cu mai mare înlesnire pe treburile din Samos, execută pe toți prizonierii. Se vede că Samienilor nu plăceà să fie liberi!

144. Când ajunseră la Samos Perşii cari aduceau (înapoi) pe Siloson, nimeni nu a ridicat mâinile în contra lor şi parti-

[1] οὐ δή τι Acì manuscrisele au mai multe variante; astfel manuscrisul lui Sancroft are οὐτ' ἔτι, altele pe cari le urmează Blakesley au οὐδ' ἔτι. M'am conformat cu textul majorității manuscriselor cu cari se conformă şi textele lui Creutzer, lui Tischendorf şi lui Sayce.

[2] ἀκρόπολιν. Dealul despre partea răsăriteană a oraşului care se numià Astipalea, care erà fortificată şi pe care se aflà reşedința tiranului. Astăzi această acropolă samiană e plină de ruine de ziduri şi de clădiri şi se chiamă Castro, nume foarte comun dat în toată Grecia unor ruine situate pe o ridicătură. (Vezi planul oraşului Samos şi a împrejurimilor anexat la nota 4 dela pag- 128).

[3] ἐδεδέατο. Avem forma aceasta ionică la Cap. 66 din Cartea I.

[4] κατέλαβε. Pentru sensul verbului καταλαμβάνω vezi vol. II, pag. 176, nota 3.

[5] Λυκάρητος. Despre moartea acestui Licaret ca guvernator orânduit la Lemnos de către Perşi, ni se vorbeşte la Cap. 27 din Cartea V.

[6] κατάσχῃ. Forma aceasta a conjunctivului o avem la Cap. 89 din Cartea I şi la Cap. 22 din Cartea VIII.

[7] Οὐ γὰρ δή, ὡς οἴκασι, ἐβουλέατο εἶναι ἐλεύθεροι. Se subtînțelege οἱ Σάμιοι. — Pentru Erodot libertatea politică erà cea mai mare fericire de care se puteà bucură un popor; deci judecà că Samienii nu puteau să comită o greşeală mai mare decât aceea de a nu profità de oferta generoasă pe care le o făceà Meandriu. De aceea în fraza aceasta e un fel de mustruluire ironică pentru ceeace el considerà ca o mare prostie din partea lor. — In loc de ἐβουλέατο se găsesc ediții cu forma atică ἐβούλοντο. (Vezi şi vol. I, pag. 8, nota 4).

[8] ὑπόσπονδοι. Dela σπένδω a oferì o libaţiune. Când se făceà o convenție sau se luà un angajament între două părți, atunci această bună înțele-

εἶναι ἑτοῖμοι οἱ τοῦ Μαιανδρίου στασιῶται[1] καὶ αὐτὸς Μαιάνδριος, ἐκχωρῆσαι ἐκ τῆς νήσου. Καταινέσαντος δ' ἐπὶ τούτοισι Ὀτάνεω καὶ σπεισαμένου, τῶν Περσέων οἱ πλείστου ἄξιοι θρόνους θέμενοι[2] κατεναντίον τῆς ἀκροπόλιος κατέατο.[3]

zanii lui Meandriu precum şi Meandriu însuş, declară că în urma unei învoeli ar fi gata să plece din insulă. Consimţind Otanes la aceste (propuneri) şi încheind o învoeală (cu dânşii), cei mai notabili dintre Perşi, instalând tronurile lor, se aşezară în dreptul cetăţuii.

145. Μαιανδρίῳ δὲ τῷ τυράννῳ ἦν ἀδελφεὸς ὁπομαργότερος,[4] τῷ οὔνομα ἦν Χαρίλεως· οὗτος ὅ τι δὴ ἐξαμαρτὼν ἐν γοργύρῃ[5] ἐδέδετο· καὶ δὴ τότε ἐπακούσας τε τὰ πρησσόμενα καὶ διακύψας διὰ τῆς γοργύρης, ὡς εἶδε τοὺς Πέρσας εἰρηναίως κατημένους, ἐβόα τε καὶ ἔφη λέγων Μαιανδρίῳ θέλειν ἐλθεῖν ἐς λόγους. Ἐπακούσας δὲ ὁ Μαιάνδριος λύσαντας αὐτὸν ἐκέ-

145. Meandriu tiranul avea un frate cam slab de minte al cărui nume era Charileu; acesta, pentru nu ştiu ce delict, fu legat în carcere; el prinse de veste despre cele ce se petrecuseră şi uitându-se printre (barele) carcerii, îndată ce văzù pe Perşi aşezaţi liniştit, (începù) să strige zicând că voià să vorbească cu Meandriu. Când

---

gere se ratifică în mod solemn prin oferirea unei libaţiuni în onoarea divinităţii, aşà că ὑπόσπονδος însemnează a fi subt obligaţia unei învoeli.

[1] στασιῶται. Câtevà ediţii au στρατιῶται, dar sunt în minoritate şi nu sunt din cele mai autorizate. Blakesley, cu toate că are στασιῶται, preferă pe στρατιῶται, pentru motivul că dinastia samiană a lui Policrat nu aveà partizani printre cetăţenii din Samos, dar se mănţineà la putere prin mercenari (ἐπικούροι).

[2] τῶν Περσέων οἱ πλείστου ἄξιοι θρόνους θέμενοι. Pe monumentul descoperit de Fellowes în Licia şi care se află în Muzeul britanic, generalul persan e raprezentat şezând pe un δίφρος iar nu pe un θρόνος, adică pe un scaun cu spatele înalt. In cazul de faţă însă, se poate ca în vederea înaltului grad şi al poziţiunii excepţional de mari a lui Otanes, ca să fi şezut acesta pe un tron. Aşà mai departe, la Cap. 155 din Cartea aceasta, Erodot ne spune că la asediul Babilonei Dariu a asistat şezând pe un tron; la Cap. 211 din Cartea VII, vedem pe Xerxe şezând pe un tron la bătălia dela Termopile şi acelaş monarh asistă asemenea pe un tron aşezat pe o înălţime, la bătălia dela Salamina (Cartea VIII, Cap. 90). In fine pe sculpturile asiriene vedem pe Senacherib reprezentat ca şezând pe un tron (*Layard-Nineweh and Babylon*, pag. 150).

[3] κατέατο. Ediţia lui Long şi Macleane şi altele câtevà au ἐκατέατο (Vezi vol. II, pag. 215, nota 3).

[4] ὁπομαργότερος. Lipsit de minte. Epitetul acesta e aplicat de Erodot lui Cambise mai sus la Cap. 29 (vezi pag. 70, nota 3), şi lui Cleomen la Cap. 75 din Cartea VI. (Vezi pentru acest comparativ nota 7 dela pag. 125, asupra cuvântului νωθεστερος).

[5] γοργύρῃ. Aceasta care etimologiceşte pare a fi legată cu substantivul latinesc *carcer*, însemnează o temniţă băgată subt pământ. Suidas explică δεσμωτήριον ὑπόγαιον.

λευε ἄγειν παρ' ἑωυτόν. Ὡς δὲ ἦχθη[1] τάχιστα, λοιδορέων τε καὶ κακίζων μιν ἀνέπειθε ἐπιθέσθαι τοῖσι Πέρσῃσι, λέγων τοιάδε· »Ἐμὲ μέν, »ὦ κάκιστε ἀνδρῶν, ἐόντα σεωυτοῦ »ἀδελφεὸν καὶ ἀδικήσαντα οὐδὲν »ἄξιον δεσμοῦ δῆσας γοργύρῃς »ἠξίωσας, ὁρέων δὲ τοὺς Πέρσας »ἐκβάλλοντάς τέ σε καὶ ἄνοικον »ποιεῦντας, οὐ τολμᾷς τίσασθαι, »οὕτω δή τι[2] ἐόντας εὐπετέας χει»ρωθῆναι; Ἀλλ', εἴ τι σύ σφεας »καταρρώδηκας, ἐμοὶ δὸς τοὺς ἐπι»κούρους, καί σφεας ἐγὼ τιμωρή»σομαι τῆς ἐνθάδε ἀπίξιος·[3] αὐ»τὸν δέ σε ἐκπέμψαι ἐκ τῆς νήσου »ἑτοῖμός εἰμι«.

146. Ταῦτα ἔλεξε[4] ὁ Χαρίλεως. Μαιάνδριος δὲ ὑπέλαβε[5] τὸν λό»γον, ὡς μὲν ἐγὼ δοκέω, οὐκ ἐς τοῦτο ἀφροσύνης ἀπικόμενος, ὡς δόξαι τὴν ἑωυτοῦ δύναμιν περιέσεσται τῆς βασιλέος, ἀλλὰ φθονήσας μᾶλλον Συλοσῶντι, εἰ ἀπονητὶ[6]

află Meandriu (despre aceasta) el dete ordin ca să fie Charileu liberat şi adus în prezenţa lui. Indată ce sosì, acesta începù să facă (fratelui său) mustrări şi să-l ocărască căutând să-l îndemne să atace pe Perşi, zicând: »O tu cel mai ticălos din»tre oameni, cum, pe mine care »sunt fratele tău şi care n'am »comis nimic care să merite să »fiu pus în lanţuri, m'ai legat »şi ai judecat că merit carcera, »şi (astăzi) când vezi pe Perşi »că te alungă şi fac din tine »un pribeag, nu îndrăzneşti să-ţi »răsbuni, cu toate că ei s'ar »puteà învinge cu înlesnire? »Dar dacă ţi-e frică ţie de cevà, »dă-mi mie pe (soldaţii tăi) »mercenari şi îi voiu pedepsì »eu (pe Perşi) pentru venirea »lor acì; şi sunt gata să te por»nesc pe tine (în siguranţă) a»fară din insulă«.

146. Acestea le spuse Cha»rileu. Meandriu aprobă cele »zise, (şi aceasta), cred eu, nu »pentrucă erà destul de nebun ca să-şi închipuie că forţele lui erau în stare să înfrângă pe ale regelui (Perşilor), ci mai

[1] ἦχθη. Unele ediţii, între cari a lui Long şi Macleane au ἄχθη. Tot aşà şi la Cap. 13 din Cartea V.

[2] οὕτω δή τι. Mai sus la Cap. 12 avem οὕτω δή τι ἰσχυραί, *aşà de tari*.

[3] καί σφεας ἐγὼ τιμωρήσομαι τῆς ἐνθάδε ἀπίξιος. Am avut o construcţie exact similară la Cap. 47 de mai sus »τίσασθαι βουλόμενοι τοῦ κρητῆρος τῆς ἁρπαγῆς«. (Vezi şi gramatica elină a lui Kühner, § 536).

[4] Ταῦτα ἔλεξε. Câtevà ediţii pun particula δὲ după aceste cuvinte, dar ea e respinsă de Schweighäuser şi de toate ediţiile cele mai bune.

[5] ὑπέλαβε. Verbul ὑπολαμβάνω e acì sinonim cu verbul ὑποδέχομαι, a consimţì la cevà sau a aprobà un lucru.

[6] ἀπονητὶ. Cuvântul acesta se mai găseşte în scrierile lui Lucian (*Gi-*

ἔμελλε ἀπολάμψεσθαι[1] ἀκέραιον[2] τὴν πόλιν. Ἐρεθίσας ὧν τοὺς Πέρσας, ἤθελε[3] ὡς ἀσθενέστατα ποιῆσαι τὰ Σάμια πρήγματα[4] καὶ οὕτω[5] παραδιδόναι, εὖ ἐξεπιστάμενος ὡς παθόντες οἱ Πέρσαι κακῶς[6] προσεμπικρανέεσθαι[7] ἔμελλον τοῖσι Σαμίοισι· εἰδώς τε ἑωυτῷ ἀσφαλέα ἔκδυσιν ἐοῦσαν ἐκ τῆς νήσου τότε ἐπεὰν αὐτὸς βούληται· ἐπεποίητο γάρ οἱ κρυπτὴ διῶρυξ ἐκ τῆς ἀκροπόλιος φέρουσα ἐπὶ θάλασσαν.[8] Αὐτὸς μὲν δὴ ὁ Μαιάνδριος ἐκπλέει ἐκ τῆς Σάμου· τοὺς δὲ ἐπικούρους πάντας ὁπλίσας ὁ Χαρίμult de ciudă în contra lui Siloson, ca nu cumvà acela să se facă fără nici o trudă stăpân peste un oraş nevătămat. Planul lui erà ca, întărâtând pe Perşi, să reducă pe cât erà posibil forţele Samienilor cari numai aşà s'ar predà, căci el ştià bine că Perşii, dacă ar încercà un dezastru, ar fi furioşi în contra Samienilor; el mai ştià că ieşirea lui din insulă erà asigurată pentru ori când voià; căci el construise pentru el un pasaj ascuns ducând dela ce-

rom. 10). Raritatea lui nu e motiv ca să-l înlocuim, cum se propune de Cobet, prin ἀκονιτί. Adverbe astfel terminate în τί se puteau creà cu înlesnire din orice adjectiv şi de natura acestora e şi acesta şi el figurează în toate manuscrisele, deci trebue respectat.

[1] ἀπολάμψεσθαι. Nu dela ἀπολάμπω ci dela ἀπολαμβάνω. (Vezi vol. I, pag. 382, nota 5).

[2] ἀκέραιον. Pentru uzul acestui cuvânt vezi cele spuse cu privire la cuvântul ἀκήρατον la nota 3, pag. 212. vol. IV.

[3] ἤθελε. In ediţia lui Blakesley ἔθελε.

[4] ὡς ἀσθενέστατα ποιῆσαι τὰ Σάμια πρήγματα. Literal: »ca să facă cât mai slabe afacerile samiene«, în alte cuvinte »ca să slăbească cât mai mult puterile Samienilor. — Intregul pasaj are nevoie acì de puţină explicaţie: Perşii cari veniseră la Samos cu intenţie ca să nu uzeze de forţă, ci să instaleze pe Siloson prin bună înţelegere cu locuitorii nemulţumiţi în contra lui Meandriu. La această bună înţelegere s'a şi ajuns, însuş Meandriu consimţind la capitulaţia aceasta cu condiţie să fie scăpat din insulă şi asigurat în contra răsbunării Samienilor. Aşà fiind Perşii în număr mic ar fi fost lesne pentru Samieni să-i gonească dacă ar fi voit, sau cum a zis Charileu către fratele său, »ἐόντας εὐπετέας χειρωθῆναι (vezi capitolul precedent). In caz de conflict, singura şansă pentru Perşi ar fi fost slăbirea forţelor Samiene (ἀσθενέστατα ποιῆσαι τὰ Σάμια πρήγματα). Numai în cazul unei asemenea slăbiri s'ar supune Samienii (οὕτω παραδιδόναι).

[5] οὕτω παραδιδόναι. Sensul lui οὕτω acì este *numai aşà*.

[6] κακῶς. Acest adverb lipseşte în câtevà manuscrise cum e cel din Florenţa, dar nu e superfluu după παθόντες, ci identifică şi indică, nu o simplă nereuşită ci o înfrângere mai serioasă.

[7] προσεμπικρανέεσθαι. A fi amărît şi iritat. La Cap. 62 din Cartea V avem ἐμπικραίνεσθαι.

[8] κρυπτὴ διῶρυξ ἐκ τῆς ἀκροπόλιος φέρουσα ἐπὶ θάλασσαν. In timpul domniei tatălui meu la Samos, s'au făcut la 1656 nişte excavaţiuni de către un Francez lângă satul modern Tigarie, şi s'au găsit porţiuni dintr'un pasaj subteran care e foarte posibil să fi aparţinut tocmai acestui tunel al lui Meandriu. Că Samienii erau experţi în arta de a construì tuneluri, se vede şi din faptul construirii conductului subteran despre care e vorbă mai sus la Cap. 60 şi din resturi ce s'au gasit. — Blakesley accentuează διώρυξ în loc de διῶρυξ.

λεως καὶ ἀναπετάσας τὰς πύλας, ἐξῆκε ἐπὶ τοὺς Πέρσας[1] οὔτε προσδεκομένους τοιοῦτο οὐδέν, δοκέοντάς τε δὴ πάντα συμβεβάναι.[2] Ἐμπεσόντες δὲ οἱ ἐπίκουροι τῶν Περσέων τοὺς διφροφορευμένους[3] τε καὶ λόγου πλείστου ἐόντας[4] ἔκτεινον.[5] Καὶ οὗτοι μὲν ταῦτα ἐποίευν, ἡ δὲ ἄλλη στρατιὴ ἡ Περσικὴ ἐπεβοήθεε· πιεζόμενοι[6] δὲ οἱ ἐπίκουροι ὀπίσω κατειλήθησαν[7] ἐς τὴν ἀκρόπολιν.

tăţuie la mare. Meandriu atunci pornì din Samos; tot odată Charileos, înarmând pe toţi (soldaţii) mercenari, şi deschizând porţile, îi pornì asupra Perşilor cari nici că se aşteptau la aşà cevà, deoarece credeau că toate erau convenite. Atunci (soldaţii) mercenari căzând peste (Perşi) începură să ucidă pe aceia din ei cari erau mai cu dare de mână şi mai de seamă. Pe când mercenarii făceau aceasta, armata persană sări într'ajutor; mercenarii atunci fură respinşi şi constrânşi să se închidă în cetăţuie.

[1] ἐξῆκε ἐπὶ τοὺς Πέρσας. Verbului ἐξῆκε aparţine acuzativul τοὺς ἐπικούρους. Charileu armând pe mercenari şi deschizând porţile cetăţuii pornì pe aceşti mercenari în contra Perşilor; să evităm dar de a cădeà în eroarea lui Giguet care traduce »sortit pour attaquer les Perses«, căci ἐξῆκε nu e un verb activ acì ci un verb neutru.

[2] δοκέοντάς τε δὴ πάντα συμβεβάναι. Bähr traduce »sed existimantes omnia utique convenisse«, adică socotind că toate erau convenite între ei şi Samieni. Pentru forma în—άναι a infinitivului. La Cap. 31 din Cartea I avem τεθνάναι; mai găsim şi ἑστάναι. (Vezi Bredoviu, pag. 399).

[3] διφροφορευμένους. S'au dat două interpretări acestui cuvânt şi amândouă dau acelaş rezultat logic, adică dau a înţelege că e vorbă de Perşii cari erau mai răsfăţaţi şi mai subţiri. Aceste două interpretări rezultă chiar din faptul că cuvântul δίφρος poate să însemneze şi palachin şi scăunel. Primul şi cel mai răspândit este palachinul sau litiera, aşà că διφροφορευμένους se aplică acelei clase mai cu dare de mână cari în loc de a umblà pe jos erau purtaţi în litiere. Apoi, după aceea, verbul διφροφορέω, care e întrebuinţat şi de Aristofan (*Păsările*, vers 1552), însemnà a purtà scăunele şi Ateneu ne spune că în Persia sclavi anume erau întrebuinţaţi pentru serviciul acesta şi erau διφροφόροι, aşà că sunt mai inclinat spre interpretarea a doua şi aş traduce διφροφορευμένους prin »aceia cari posedă purtători de scăunele«, în alte cuvinte »aceia cari sunt destul de avuţi ca să aibă în serviciul lor oameni cari să le poarte scăunele de pus subt picioare«, ceeace în scurt nu însemnează acì decât »aceia cu mai multă dare de mână«. Larcher explică: »Ceux d'entre les Perses qui étaient les plus considérés et qui se faisaient suivre par des esclaves porteurs de chaises«. O traducere italiană zice »che erano d'alto conto e portali mi seggi«.

[4] λόγου πλείστου ἐόντας. La Cartea I, Cap. 120 avem expresia »λόγου οὐδενὸς γινόμεθα«, vom fi socotiţi ca nimic.

[5] ἔκτεινον. Imperfectul indică acì o acţiune începută dar neterminată.

[6] πιεζόμενοι. Unele ediţii şi manuscrise scriu greşit πιεζεύμενοι. (Vezi vol. I, pag. 254, nota 1).

[7] κατειλήθησαν. Verb întrebuinţat mai sus la Cap. 13 şi la Cap. 80 din Cartea I, avem »κατειληθέντες δὲ ἐς τὸ τεῖχος«, constrânşi să se închidă în zidurile cetăţii.

147. Ὀτάνης δὲ ὁ στρατηγός, ἰδὼν πάθος μέγα Πέρσας πεπονθότας, ἐντολάς τε τὰς Δαρείου οἱ ἀποστέλλων ἐνετέλλετο, μήτε κτείνειν μηδένα Σαμίων, μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, ἀπαθέα τε κακῶν ἀποδοῦναι τὴν νῆσον Συλοσῶντι, τουτέων μὲν τῶν ἐντολέων μεμνημένος[1] ἐπελανθάνετο· ὁ δὲ παρήγγειλε[2] τῇ στρατιῇ, πάντα τὸν ἂν λάβωσι, καὶ ἄνδρα καὶ παῖδα, ὁμοίως κτείνειν. Ἐνθαῦτα τῆς στρατιῆς οἱ μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐπολιόρκεον, οἱ δὲ ἔκτεινον πάντα τὸν ἐμποδὼν γινόμενον, ὁμοίως ἔν τε ἱρῷ[3] καὶ ἔξω ἱροῦ.

147. Otanes, comandantul armatei (persane), văzând marea pățanie pe care o suferiseră Perșii, (cu toate că) ținea minte că Dariu, când (l)-a expediat, îi dăduse ordin ca nu cumva să ucidă pe vreun Samian sau să-l facă rob, ci să predea insula nevătămată lui Siloson, (totuș) aducându-și aminte de ele, le nesocotì; el trimise vorbă armatei ca pe oricine ar pune mâna, fie bărbat, fie copil, să-l ucidă fără distincție. Atunci o parte din armată asedià cetățuia, pe când o altă parte masacră pe toți cari erau în calea lor, fie ei în templu, fie în afară de templu.

---

[1] ἐντολάς τε τὰς Δαρείου οἱ ἀποστέλλων ἐνετέλλετο, μήτε κτείνειν μηδένα Σαμίων, μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, ἀπαθέα τε κακῶν ἀποδοῦναι τὴν νῆσον Συλοσῶντι, τουτέων μὲν τῶν ἐντολέων μεμνήμενος. Autorul a fost silit acì, din cauza lungimii clauzei începând cu μήτε κτείνειν până la cuvântul Συλοσῶντι să repete pe ἐντολὰς și să zică »τουτέων μὲν τῶν ἐντολέων«înainte de a exprimà verbul μεμνημένος care lipsește în prima clauză întreruptă de clauza incidentală »μήτε κτείνειν μηδένα Σαμίων, μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, ἀπαθέα τε κακῶν ἀποδοῦναι τὴν νῆσον Συλοσῶντι«, trecând tot odată la o altă structură cu μὲν pentru a legà această frază cu cea următoare care începe cu ὁ δὲ. In traducere am pus verbul în clauza întâia.

[2] παρήγγειλε. Nu cred ca Otanes să fi fost chiar la Samos când s'au întâmplat evenimentele pe cari ni le raportează acì Erodot. El poate foarte bine să fi avut cuartierul lui general în apropiere de coasta Asiei mici, ca de pildă la Pariconium care erà cu totul în apropiere de orașul Samos. De acolo puteà prea bine să comunice prin barcă cu insula sau chiar prin signaluri și să dirijeze operațiile. Dacă ar fi fost chiar în insulă, Erodot l-ar fi menționat printre Perșii de seamă (διαφοροφορεόμενοι) și ar fi fost de sigur primul atacat. Verbul παρήγγειλε indică un ordin dat mai departe, cum ar fi a mandà sau a da instrucții; dacă Otanes ar fi fost la fața locului, eu cred că autorul nostru s'ar fi servit de verbul ἐκέλευε, iar întrebuințarea lui παρήγγειλε cred că e un indiciu că Otanes erà în altă parte.

[3] ἱρῷ. Unii, subt cuvânt că nu e articol exprimat, cred că e acì un substantiv abstract și că se înțelege orice templu sau loc consacrat și traduc prin plural. Eu însă cred că e vorbă de templul cel vestit din Samos, templul cel mare al Junonei Samiene, numit Heræum. Samienii, speriați de masacru au ieșit din oraș și fugind dealungul mării căutau un refugiu în templul zeității lor protectoare, și Perșii au ucis și pe cei cari n'au apucat să ajungă și pe cei cari izbutiseră să intre în templu. Idea aceasta de a intrà în templu pentru a scăpà de un pericol, pare a se fi transmis prin tradiție generațiilor actuale de Samieni, căci țiu minte în copilărie cum la anul 1856, în timpul domniei ta

148. Μαιάνδριος δ' ἀποδρὰς ἐκ τῆς Σάμου ἐκπλέει ἐς Λακεδαίμονα.[1] ἀπικόμενος δ' ἐς αὐτὴν καὶ ἀνενεικάμενος[2] τὰ ἔχων ἐξεχώρησε,[3] ἐποίεε τοιάδε. Ὅκως ποτήρια ἀργύρεά τε καὶ χρύσεα προθεῖτο,[4] οἱ μὲν θεράποντες αὐτοῦ ἐξέσμων[5] αὐτά, ὁ δὲ ἂν τὸν χρόνον τοῦτον τῷ Κλεομένεϊ τῷ Ἀναξανδρίδεω ἐν λόγοισι ἐών, βασιλεύοντι Σπάρτης, προῆγέ μιν ἐς τὰ οἰκία. Ὅκως δὲ

148. Meandriu, fugind din Samos, plecă de (acolo) la Lacedemona; când ajunse acolo, debarcând efectele ce le aveà, le puse (bine) la o parte (şi apoi) procedă precum urmează. Pe de o parte (el) etală nişte cupe de argint şi de aur pe cari puse pe servitorii lui să le cureţe, pe de altă parte el se duse să convorbească cu

tălui meu la Samos, întâmplându-se un cutremur teribil în timpul nopţii, mulţi Samieni din oraşul Valthi, fugind din casele lor au făcut irupţiune în biserica metropolitană a Sf. Spiridon, şi tatăl meu temându-se ca nu cumvà o sguditurà mai puternică să dărâme biserica omorînd mulţimea care fugise acolo, s'a văzut nevoit să dea ordin să se golească prin forţă biserica şi să se închidă.

[1] ἐκπλέει ἐς Λακεδαίμονα. Tot la Lacedemonia s'au refugiat şi Samienii răsvrătiţi în contra lui Policrat, cam la aceeaş epocă la care şi-a întreprins Cambise campania în contra Egiptului. (Vezi mai sus Cap. 45 şi 46). Aceasta ar indicà că existau oarecari legături de amiciţie între Sparta şi Samos, legături cari fură rupte apoi de răsboiu. Afară de aceasta Sparta erà singurul stat capabil de a venì în ajutorul lui Meandriu, Atenienii fiind în momentul acela foarte preocupaţi cu luptele lor intestine ca să se gândească la certurile din afară. Iată probabil pentru ce Cresu şi apoi Aristagora (vezi Cartea I, Cap. 69 şi Cartea V, Cap. 68), tot la Sparta au recurs când s'au găsit în nevoie de sprijin. Cresu obţinù sprijinul acela, dar Aristagoras fu respins de Spartani şi numai atunci solicità el sprijinul Atenienilor.

[2] ἀνενεικάμενος. Dela ἀναφέρω. Bähr traduce »postquam res suas contulit (i. e. e navi in terram), şi cred că aceasta este şi cea mai bună interpretare.

[3] ἐξεχώρησε. Bähr traduce: »ibique in tuto collocavit«.

[4] προθεῖτο. Această formă a optativului nu e clasică şi προθέοιτο ar fi fost mult mai corect. Bredoviu merge până a suspectà că e o eroare, mai ales că la Cap. 53 din Cartea I avem optativul προσθέοιτο şi la Cap. 237 din Cartea VII ὑποθέοιτο. Avem ὅκως cu optativul destul de des în Erodot; vezi un exemplu la Cap. 11 din Cartea I »ὅκως ἡ βασίλεια καλέοι«; asemenea, puţin mai jos avem »ὅκως δὲ ἴδοιτο«.

[5] ἐξέσμων. Dela ἐκσμέω. Forma însă cea mai obicinuită nu este acesta, ci ἐκσμήχω, a curăţì, dela σμῆγμα care erà o substanţă care arătà mai ales metalul cum e săpunul nostru sau preparatul acela aşà de întrebuinţat astăzi pentru curăţitul argintăriei, şi care după ce s'a frecat pe metal cu o perie se curăţă de pe metal şi acela apare lucind în toată puritatea şi strălucirea lui. Acest mod de a curăţà metalul e descris de Ateneu (IX, § 409), aşà că ἐκσμήχω sau ἐκσμέω e termenul propriu pentru a indicà faza finală a curăţitului unui obiect de argint sau de aur, adicà scoaterea de pe acel obiect a substanţei care a servit la curăţirea şi lustruirea lui. Autorul nostru, la Cap. 37 din Cartea II, se servă de verbul διασμέω pentru a descrie actul în sine al curăţitului cupelor de bronz egiptene cu praful sau preparatul curăţitor. Nuanţa între ἐκσμέω (faza finală a curăţitului, adicà abstracţia materiei care a servit la curăţire) şi διασμέω (actul în sine al curăţirii întrebuinţând substanţa curăţitoare) e greu de indicat în traducere, aşà că şi acì m'am servit de simplul verb a curăţì, cum m'am servit şi la Cap. 37 din Cartea II, pentru a traduce pe διασμέωντες.

ἴδοιτο Κλεομένης τὰ ποτήρια, ἀπεθώμαζέ[1] τε καὶ ἐξεπλήσσετο· ὁ δὲ ἂν ἐκέλευε αὐτὸν[2] ἀποφέρεσθαι αὐτῶν ὅσα βούλοιτο. Τοῦτο καὶ δὶς καὶ τρὶς εἴπαντος Μαιανδρίου, ὁ Κλεομένης δικαιότατος ἀνδρῶν γίνεται,[3] ὃς λαβεῖν μὲν διδόμενα[4] οὐκ ἐδικαίευ· μαθὼν δὲ ὡς ἄλλοισι δίδοὺς τῶν ἀστῶν εὑρήσεται τιμωρίην,[5] βὰς ἐπὶ τοὺς ἐφόρους,[6] ἄμεινον εἶναι ἔφη τῇ Σπάρτῃ τὸν ξεῖνον τὸν Σάμιον ἀπαλλάσσεσθαι ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἵνα μὴ ἀναπείσῃ ἢ αὐτὸν[7] ἢ ἄλλον τινὰ

Cleomene, fiul lui Anaxandride şi rege al Spartei, şi îl aduse cu el acasă. Când văzù Cleomene cupele, fu cuprins de admiraţie şi de mirare; Meandriu insistă pe lângă el ca să iea de acolo câte ar poftì. Făcând Meandriu această (propunere) de două şi de trei ori, Cleomene se arătă om corect carele nu se consideră îndreptăţit să iea ceeace i se oferă; căpătând convingerea că dacă (Meandriu) ar oferì daruri altor cetăţeni ar obţineà

[1] ἀπεθώμαζε. Gaisford şi Blakesley au forma atică ἀπεθώμαζε.

[2] ὁ δὲ ἂν ἐκέλευε αὐτὸν. Unele ediţii au αὖ în loc de ἄν, dar m'am conformat textelor celor mai bune şi majorităţii manuscriselor, mai ales că insistenţa pusă de Meandriu în oferta lui şi care e încă mai mult confirmată în clauza următoare e destul de bine indicată acì prin imperfectul ἐκέλευε care indică o acţiune continuă. — Pentru uzul acesta repetitiv al lui ἄν vezi gramatica elină a lui Mathias, § 599.

[3] ὁ Κλεομένης δικαιότατος ἀνδρῶν γίνεται. Acì e un fel de notă de mirare şi poate chiar o doză de ironie, căci Lacedemonienii şi chiar regii lor erau proverbiali pentru venalitatea lor. La Cap. 51 din Cartea V vom vedeà cum însuş Cleomenes acesta a căzut aproape în ispită; la Cap. 72 din Cartea VI, Erodot ne spune cum fu mituit Leotichidas; Pausanias primì mită dela Perşi (Tucidid I, 129); Erodot mai jos la Cartea VII, Cap. 5, spune cum Themistocle mituì pe Euribiad; Plistoanax şi Cleandride luară mită dela Pericles (Tucidid II, 21 şi Plutarch, Pericles Cap. 22); Astiochus fu corupt de Tisaferne (Tucidid VIII, 50) s.c.l. Aristot ne dă să înţelegem că obstacolele create prin legiuirile lui Licurg la strângerea de bani au fost cauza pentru care Lacedemonienii deveniră aşà de venali. (*Polit.* II, 6, pag. 57 şi 58, ediţia Tauchnitz). — Pentru expresia δικαιότατος ἀνδρῶν γίνεται, vezi mai sus la Cap. 142.

[4] διδόμενα. Vezi mai sus nota 9, pag. 302.

[5] τιμωρίην. Cuvântul mai propriu acì se crede de unii că ar fi fost βοήθειαν. Deşi în adevăr τιμωρίη e uneori luat în sens de βοήθεια, ca de exemplu la Cap. 58 din Cartea I a lui Tucidide şi în Apophthegmele lui Plutarch (Lacon.). Acì însă cred că Erodot a întrebuinţat cuvântul acesta cu intenţie şi cu sensul de răsbunare sau mai bine zis de justificare; Meandriu s'a reprezentat Spartanilor ca şampionul vechiului partid strivit şi umilit de Policrat, din care făceau parte Samienii exilaţi menţionaţi la Cap. 45 de mai sus, şi acum se cereà reintegrarea drepturilor acestor oameni şi o răsbunare în contra tiraniei factiunii opuse. Poate că autorul nostru ar fi fost mai clar dacă ar fi zis βοήθειαν πρὸς τίσιν.

[6] ἐπὶ τοὺς ἐφόρους. Cleomene s'a adresat Eforilor, căci ei reprezentau autoritatea de care depindeà siguranţa publică, erau autoritatea, ca să zic aşà, poliţieneascà a oraşului Sparta competinte ca să expulseze un străin periculos pentru ordinea şi binele public.

[7] ἢ αὐτὸν. Acest rege al Spartei nu pare a fi avut mare încredere în propriile lui forţe de rezistenţă în contra conruperii prin daruri.

Σπαρτιητέων κακὸν γενέσθαι. Οἱ δ' ὑπακούσαντες ἐξεκήρυξαν[1] Μαιάνδριον.

ajutorul (pe care îl cereà). Cleomene se duse la efori şi le spuse că ar fi mai bine pentru interesul Spartei ca Samianul acesta străin să fie alungat din Peloponeş, ca nu cumvà să-l îndemne pe însuş el sau pe un altul dintre Spartani să comită o faptă rea. Eforii (îl) ascultară şi expulsară pe Meandriu prin proclamare publică.

149. Τὴν δὲ Σάμον σαγηνεύσαντες[2] οἱ Πέρσαι παρέδοσαν Συλοσῶντι, ἔρημον ἐοῦσαν ἀνδρῶν.[3]

149. Perşii, prinzând dar Samosul ca într'o plasă, o predeteră lui Siloson cu totul stearpă

[1] ἐξεκήρυξαν. Acest verb întrebuinţat de Plutarch (Lisandru comp. cu Eratostrat 22. de Diogen Laertiu II, 43), şi de alţi autori, implică o expulsare decretată în regulă şi anunţată prin strigare publică. — Un singur manuscris, cel sancroftian, are ἀπέπεμπον, ceeace nu ar da un caracter aşà formal şi aşà public expulsării.

[2] σαγηνεύσαντες. Autorul nostru se mai servă de verbul acesta la Cap. 31 din Cartea VI şi e de observat că în acel pasaj el ne explică amănunţit sensul cuvântului, pe când aci presupune că cetitorii lui îi cunosc sensul; s'ar părea că ar fi fost mai logică şi mai naturală acì explicaţia ce o găsim la Cartea VI, Cap. 31, deoarece avem prima întrebuinţare a acestui verb acì iar nu la Cartea VI. S'ar părea că Erodot s'a servit de acest cuvânt întâiu la Cartea VI şi că l-ar fi introdus apoi acì cu ocazia revizuirii lui. Un fapt care confirmă această părere e că manuscrisul lui Sancroft care se află la Colegiul Emmanuel dia Cambridge are »οἱ δὲ Πέρσαι παρέδοσαν Συλοσῶντι Σάμον« omiţând pe σαγηνεύσαντες şi legând fraza aceasta cu cea precedentă. Aceasta constitue o redacţie cu totul alta pe care nu o găsim în nici un alt manuscris, şi dă loc la presupunerea că ar fi existat un alt text din care ar fi fost copiat manuscrisul sancroftian, şi că acel alt text erà cel original când a fost scris pasajul din Cartea VI, Cap. 31, la care m'am referit mai sus. Nu mă îndoesc asemenea că în loc de ἐξεκήρυξαν textul primitiv a avut ἀπέπεμπον care, cum am spus mai sus la nota precedentă, figureaza în textul manuscris al lui Sancroft. E dar clar că acì a fost o nouă redacţie a textului original. Cine a operat acea revizuire e greu de precizat; poate că însuş Erodot la Thurium, poate că altcinevà, dar e sigur că textul acestui capitol cum îl găsim în manuscrisul sancroftian, e anterior aceluia pe care îl dau toate celelalte manuscrise. — Venind acum la sensul participiului σαγηνεύσαντες, el derivă dela substantivul σαγήνη care însemnează plasă, aşà că indică acţiunea învăluirii într'o plasă, cum se face cu prinderea peştilor. De acolo a ajuns prin analogie să se aplice şi la oameni. Domnul nostru Isus Hristos s'a servit de ea când a spus mucenicilor săi că-i va face »pescari de oameni«, şi iar când a asemănat impărăţia cerului cu o plasă asvârlită în mare, în care se vor strânge din toate neamurile: »πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ«. Intre alţi autori cari s'au servit de verbul acesta, putem cità pe Strabon (X), pe Platon (*Leg.* III), Diogen Laertiu (III, 33) s.c.l.

[3] Πέρσαι παρέδοσαν Συλοσῶντι, ἔρημον ἐοῦσαν ἀνδρῶν. Strabon (XIV), pretinde că nu Perşii dar Siloson a pustiit insula Samos de bărbaţi prin actele de represiune ce le-a comis în contra lor, din care fapt a luat

Ὑστέρῳ μέντοι χρόνῳ καὶ συγκατοίκισε αὐτὴν ὁ στρατηγὸς Ὀτάνης ἔκ τε ὄψιος ὀνείρου καὶ νούσου ἥ μιν κατέλαβε[1] νοσῆσαι τὰ αἰδοῖα.

de bărbaţi. Câtvà timp însă după aceea comandantul Otanes o repopulă în urma unei vedenii (pe care a avut-o) în vis şi a unei boli care a atacat organele lui genitale.

150. Ἐπὶ δὲ Σάμον στρατεύματος ναυτικοῦ οἰχομένου Βαβυλώνιοι ἀπέστησαν,[2] κάρτα εὖ παρεσκευασμένοι. Ἐν ὅσῳ γὰρ ὁ τε μάγος ἦρχε[3] καὶ οἱ ἑπτὰ ἐπανέστησαν, ἐν τούτῳ παντὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ ταραχῇ[4] ἐς τὴν πολιορκίην παρεσκευάδατο·[5] καί κως ταῦτα ποιεῦντες ἐλάνθανον.[6] Ἐπεί τε δὲ

150. Indată ce expediţia navală porni în contra Samosului, Babilonienii, cari erau bine pregătiţi, se răsculară. Căci tot timpul cât dură domnia magului şi cât conspirară cei şapte în contra lui, în tot timpul acesta şi în turburarea (aceasta) ei se pregătiau de asediu; şi cu toate că făceau aşà, nimeni

naştere zicătoarea »ἔκητι Συλοσῶντος εὐρυχωρίη«. Proverbul acesta nu e incompatibil cu versiunea lui Erodot că Siloson ar fi primit insula dela Perşi pustiită de bărbaţi.

[1] κατέλαβε. Pentru sensul verbului καταλαμβάνω vezi mai sus pag. 105, nota 1.

[2] Βαβυλώνιοι ἀπέστησαν. Babilona, după inscripţia dela Behistun, s'a răsculat în două rânduri în contra lui Dariu. Prima revoltă a avut loc la anul 521 înainte de Hristos subt Nidinta-Bilu, fiul lui Enarus, care se ziceà a fi Nabucadrezar, fiul lui Nabonid. Ea dură 10 luni, după cum aflăm din tablete, şi Nidinta-Bilu fu prins de însuş Dariu şi ucis în Babilona la anul 520. Cinci ani după aceea avù loc răscoala cea de a doua, adică la anul 515 înainte de Hristos, subt un pretendent Armenian anume Arakhu, fiul lui Khaldite care şi el se treceà drept Nabucadrezar; acesta fu învins de Intaferne în cursul aceluiaş an şi tras în ţapă. Nici una nici cealaltă din aceste două revolte ale Babiloniei în contra lui Dariu, astfel cum sunt consemnate pe inscripţia dela Behistun, nu se potrivesc cu cele relatate acì de Erodot şi Ctesias, cu drept cuvânt probabil, spune că Erodot a făcut confuzie şi că pune acì în timpul domniei lui Dariu o revoltă a Babilonienilor care în realitate a avut loc în timpul domniei lui Xerxe, când guvernatorul persan al Babilonei anume Zopir fu ucis de orăşenii răsculaţi. E foarte posibil să fie astfel, că Ctesias erà mai în poziţie să cunoască aceste fapte decât Erodot şi cu toată neîncrederea ce ne-o inspiră scrierile acelui autor, acì în cazul de faţă spusele lui concordă mai bine cu documentele persane ce le posedăm decât o face naraţiunea lui Erodot.

[3] Ἐν ὅσῳ γὰρ ὁ τε μάγος ἦρχε. Regimul falsului Smerdis nu puteà decât să fie favorabil mişcării pe care o pregătiau Babilonienii ca să scuture de subt jugul persan.

[4] καὶ τῇ ταραχῇ. Vezi mai sus Cap. 126, nota 1, pag. 281, unde autorul nostru se servă identic de aceeaş expresiune.

[5] παρεσκεύαδατο. Câtevà manuscrise au παρεσκεύασαντο. Am consacrat însă forma care e necontroversată la Cap. 34 din Cartea V şi la Cap. 218 din Cartea VII.

[6] ἐλάνθανον. Literal: înşelară, adică făcură pe toţi să creadă că nu se pregătiau la revoltă; am tradus prin formă negativă ca mai în geniul limbii noastre.

ἐκ τοῦ ἐμφανέος [1] ἀπέστησαν, ἐποίησαν τοιόνδε· τὰς μητέρας ἐξελόντες, γυναῖκα ἕκαστος μίαν προσεξαιρέετο, τὴν ἐβούλετο, [2] ἐκ τῶν ἑωυτοῦ οἰκίων· [3] τὰς δὲ λοιπὰς ἁπάσας συναγαγόντες ἀπέπνιξαν τὴν δὲ μίαν ἕκαστος σιτοποιὸν [4] ἐξαιρέετο· ἀπέπνιξαν δὲ αὐτάς, ἵνα μὴ σφεων τὸν σῖτον ἀναισιμώσωσι. [5]

nu-i simţì. Când însă a (trebuit ca ei să) se răscoale pe faţă, iată ce făcură: punând la o parte pe mamele lor, fiecare dintre ei îşi alese, din casa lui, o femeie, pe aceea care îi convenià; pe celelalte toate le adunară împreună la un loc şi sugrumară; pe aceea una (şi singură) şi-o alese fiecare ca să-i gătească pânea; pe (femeile) acelea (Babilonienii) le sugrumară pentru ca (ele) să nu le consume proviziile.

151. Πυθόμενος δὲ ταῦτα ὁ Δαρεῖος καὶ συλλέξας ἅπασαν τὴν ἑωυτοῦ δύναμιν ἐστρατεύετο ἐπ' αὐτούς, ἐπελάσας δὲ ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα ἐπολιόρκεε φροντίζοντας οὐδὲν τῆς πολιορκίης. [6] Ἀναβαί-

151. Aflând Dariu despre acestea, strânse toate forţele lui şi procedă în contra lor, şi înaintând asupra Babilonului îl asedià, pe când lor nu le păsà de asediul (lui). Căci Babilo-

[1] ἐκ τοῦ ἐμφανέος. Pausanias (IX, 1. § 3) se servă de aceeaş expresie. Am avut la Cartea I, Cap. 111, »πρὸς δὲ καὶ κλαυθμὸν κατεστεῶτα ἐμφανέα«.

[2] τὴν ἐβούλετο. In unele ediţii vechi găsim τὴν ἂν ἐβούλετο, în care caz se traduce *pe oricare s'ar întâmplà s'o prefere*, sau mai textual încă *pe oricare s'ar întâmplà să judece el bine*. Nu văd însă necesitatea introducerii acestei particule care nu văd că figurează în nici unul din manuscrisele autorizate.

[3] οἰκίων. In câtevà ediţii vechi avem forma ionică οἰκηΐων.

[4] σιτοποιόν. Persoana care gătește pâinea. Aceasta erà în realitate aproape excluziva ocupaţie a unei servitoare. Trebue să ţinem minte că în antichitate nu existau brutari, şi fiecare îşi făceà pâinea acasă, şi aceasta iar nu va să zică că găsià făina gata şi n'aveà decât s'o amestice şi s'o frământe; însemnà a luà grâul, a-l alege de neghină şi de necurăţenii, a-l măcinà, a-l mestecà cu aluat şi cu apă, a-l frământà şi apoi a-l pune la cuptor. Chiar în zilele mele mi-aduc aminte că aceasta erà singura ocupaţie a servitoarelor din menajul părinţilor mei în insula Samos, între anii 1854 şi 1859. Celelalte datorii de menaj la o epocă când nu existau nici mobilă nici parchete, erau aproape nule, aşà că σιτοποιὸς erà echivalent pot zice cu servitoare. Tucidid (II, 78), vorbind despre Plateeni cari se aflau într'o situaţie analogă cu aceea în care erau Babilonienii despre cari e vorbă acì, spune că ei au păstrat pe lângă ei un număr oarecare de »γυναῖκες σιτοποιοί«. In tragedia *Hecuba* a lui Euripid, Polixena descrie soarta ei în robie ca aceea de a fi înainte de toate aceea care gătește pâinea: »ἀνάγκη σιτοποιὸς ἐν δόμοις (vers 362).

[5] ἀναισιμώσωσι. Unele ediţii au ἀναισιμῶσι.

[6] φροντίζοντας οὐδὲν τῆς πολιορκίης. Un alt exemplu de nepăsarea Babilonienilor şi de simţimântul lor de securitate ni-l dă Erodot la Cap. 190 din Cartea I, cu ocazia asediului lui Ciru a acestui oraş: »οὗτοι μὲν λόγον εἶχον τῆς πολιορκίης οὐδένα«.

νοντες γαρ ἐπὶ τοὺς προμαχεῶνας[1] τοῦ τείχεος οἱ Βαβυλώνιοι κατωρχέοντο[2] καὶ κατέσκωπτον Δαρεῖον καὶ τὴν στρατιὴν αὐτοῦ. Καί τις αὐτῶν εἶπε τοῦτο τὸ ἔπος· »Τί κά»τησθε[3] ἐνθαῦτα, ὦ Πέρσαι, ἀλλ' »οὐκ ἀπαλλάσσεσθε; τότε γὰρ αἱ»ρήσετε ἡμέας ἐπεὰν ἡμίονοι τέ»κωσι«. Τοῦτο εἶπε τῶν τις Βαβυλωνίων, οὐδαμὰ ἐλπίζων[4] ἂν ἡμίονον τεκεῖν.

nienii, suindu-se pe bastioanele zidurilor (lor), luară în bătaie de joc şi insultară pe Dariu şi armata lui. Unul din ei ţinù chiar limbajul următor: »Ce »mai staţi acì inactivi, o Per»şilor, şi nu plecaţi (acasă)? »căci pe noi nu ne veţi luà de»cât atunci când vor fătà ca»târii«. Acestea le spuse unul dintre Babilonieni carele nu-şi închipuià că un catâr puteà să fete.

152. Ἑπτὰ δὲ μηνῶν καὶ ἐνιαυτοῦ διεληλυθότος ἤδη,[5] ὁ Δαρεῖός τε ἤσχαλλε[6] καὶ ἡ στρατιὴ πᾶσα, οὐ δυνατὴ ἐοῦσα ἑλεῖν τοὺς Βαβυλωνίους· καί τοι πάντα σοφίσματα[7] καὶ πάσας μηχανὰς ἐπεποιήκεε ἐς αὐτοὺς[8] Δαρεῖος. Ἀλλ' οὐδ' ὡς[9] ἐδύνατο ἑλεῖν σφέας, ἄλλοισί τε σοφίσμασι πειρησάμενος,

152. Dejà se împliniseră un an şi şapte luni, iar Dariu şi întreaga armata (lui) aveau mare necaz fiindcă nu puteau luà pe Babilonieni; şi aceasta cu toate că Dariu întrebuinţase faţă de dânşii toate stratagemele şi toate meşteşugurile (posibile). Nici atunci chiar nu izbutì să-i în-

[1] προμαχεῶνας. Vezi vol. I, pag. 192, nota 3.

[2] κατωρχέοντο. A se jucà de, adică a luà în bătaie de joc.

[3] κάτησθε. Staţi inactivi. Am avut verbul acesta mai sus la Cap. 134.

[4] ἐλπίζων. Verbul acesta mai e întrebuinţat de Erodot în sensul de a crede la Cap. 27 din Cartea I, unde vezi vol. I, pag. 42, nota 6; asemenea tot la Cartea I, Cap. 75 şi 77; la Cap. 130 de mai sus şi la Cap. 135 din Cartea IV.

[5] Ἑπτὰ δὲ μηνῶν καὶ ἐνιαυτοῦ διεληλυθότος ἤδη. Lungimea pe care o dă Erodot acestui asediu al Babilonei provine, se crede de Blakesley, din confuzia care pare a o face autorul între două asedii separate. Primul asediu fu condus de însuş Dariu în persoană şi e clasat în inscripţia dela Behistun ca cel de al treilea din marile isprăvi săvârşite de acest rege; cel de al doilea asediu fu condus de generalul lui Dariu, Intafres Medul şi e numărat pe acea inscripţie ca al nouălea succes al lui Dariu. (Vezi mai sus nota 2, pag. 329 şi la vol. IV, nota 1, pag. 1).

[6] ἤσχαλλε. Verbul acesta epic ἀσχαλάω e întrebuinţat de autorul nostru iar la Cap. 117 din Cartea IX. El însemnează a resimţi necaz. Omer se servă de el destul de des ca, de exemplu, în Iliada Cartea II, vers 293 şi la Cartea XXIV, vers 403 şi Odisea XIX, vers 159. Asemenea îl găsim în Apollonius Rhodius (Cartea II, § 243), şi în pasajul acela un scholiast interpretează prin δυσφορεῖν. — Manuscrisul florentin are acì ἤσχαλε în loc de ἤσχαλλε.

[7] σοφίσματα. Vezi mai sus nota 1, pag. 201, Cap. 85.

[8] ἐπεποιήκεε ἐς αὐτούς. Am avut mai sus, la finele Cap. 49 aceeaş construcţie a verbului ποιεῖν cu ἐς şi acuzativul cu sensul de a făptuì faţă de: »ἐς αὐτὸν πρῆγμα ἀτάσθαλον ποιήσαντες«. Asemenea la Cap. 41 din Cartea I avem »ἐμεῦ προποιήσαντος χρηστὰ ἐς σέ«.

[9] ὡς. Vezi mai sus pag. 30, nota 5.

καὶ δὴ καὶ τῷ Κῦρος εἷλέ σφεας, καὶ τούτῳ ἐπειρήθη. Ἀλλὰ γὰρ δεινῶς ἦσαν ἐν φυλακῇσι[1] οἱ Βαβυλώνιοι, οὐδέ σφεας οἷός τε ἦν ἑλεῖν.

153. Ἐνθαῦτα, εἰκοστῷ μηνί, Ζωπύρῳ τῷ Μεγαβύζου,[2] τούτου ὃς τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν ἐγένετο τῶν τὸν μάγον κατελόντων, τούτῳ τῷ Μεγαβύζου παιδὶ Ζωπύρῳ[3] ἐγένετο τέρας τόδε· τῶν οἱ σιτοφόρων ἡμιόνων μία ἔτεκε.[4] Ὡς δέ οἱ ἐξηγ-

vingă când, între alte stratageme ce le încercă el, încercă şi pe aceea mulţumită căreia Ciru îi învinse. Babilonienii însă se păziau straşnic şi (Dăriu) nu puteà să-i surprindă.

153. In timpul acesta, în a douăzecea lună (a asediului), lui Zopir, fiului lui Megabiz, aceluiaş (Megabiz) carele fu unul din cei şapte cari au depus pe mag, acelui Zopir, fiu al lui Megabiz, i s'a întâmplat minu-

---

[1] ἦσαν ἐν φυλακῇσι. Erau de pază, adică se păziau sau veghiau. Avem expresia aceasta la Cap. 160 din Cartea I; la Cap. 77 din Cartea V; la Cap. 207 din Cartea VII şi la Cap. 23 şi 40 din Cartea VIII. — Câtevà manuscrise, în loc de ἦσαν au ἔσαν.

[2] Ζωπύρῳ τῷ Μεγαβύζου. Vezi pentru numele Megabiz nota 1 dela pag. 170 de mai sus. Intru cât priveşte numele Zopir, acela trebue să fie sau o formă elină semănând foneticeşte numelui original Persan, sau poate fi o traducere elinească a acelui nume care puteà foarte bine să însemneze, în limba persană de atunci, înviitorul focului sau acela care întreţine şi dă vieaţă focului. Pe inscripţia dela Behistun, Megabiz (Bagabukhsa) este numit fiul lui Daduhya.

[3] τούτου ὃς τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν ἐγένετο τῶν τὸν μάγον κατελόντων, τούτῳ τῷ Μεγαβύζου παιδὶ Ζωπύρῳ. Manuscrisele acì variază mult în cazurile pronumelor şi ale articolelor cari figurează în acest pasaj. Am urmat textul lui Gaisford adoptat şi în ediţia lui Creutzer. Astfel Blakesley suprimă pe τούτου, suprimare care are mult de zis în favoarea lui, deoarece numele lui Megabiz nu e menţionat recent ca să justifice pe τούτου, şi dacă l-am reţinut e că marea majoritate a manuscriselor şi textele ce le-am consultat afară de al lui Blakesley au pe τούτου; asemenea în loc de τούτῳ τῷ, textul lui Blakesley are τούτου τοῦ care cred că nu e aşà corect ca dativul care s'ar acordà cu Ζωπύρῳ, căci minunea s'a întâmplat nu lui Megabiz care nu e menţionat decât ca tatăl lui Zopir, ci lui Zopir. Unele manuscrise în loc de τούτου au τοῦ, altele iar suprimă pe τῷ şi au τούτῳ Μεγαβύζου παιδὶ Ζωπύρῳ. Textul lui Tischendorf este acelaş pe care l-am adoptat şi noi, numai că virgula nu e pusă după Ζωπύρῳ τῷ Μεγαβύζου ci după τούτου, şi dacă am pus virgula înainte de τούτου şi nu după τούτου, depărtându-mă în această privinţă şi de punctuaţia lui Creutzer, e tocmai pentrucă nu cred că τούτου are acì un sens adjectival şi nu însemnează *acestui Megabiz*, deoarece Megabiz nu a fost menţionat în clauzele precedente şi cred că însemnează *acela carele a figurat între cei şapte*, aparţine prin urmare nu lui Μεγαβύζου care precedă, ci clauzei ὃς τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν ἐγένετο τῶν τὸν μάγον κατελόντων.

[4] τῶν οἱ σιτοφόρων ἡμιόνων μία ἔτεκε. E un fapt confirmat de ştiinţă că nu poate să fete o catâroaică; în toate cazurile excepţional de rare despre cari s'a auzit acest produs nu e viabil. Buffon neagă posibilitatea unui aşà fenomen şi chiar acuplarea unui cal şi a unei măgăriţe care produce catârul e greu de obţinut, aşà că afirmările lui Pliniu (*Hist. Nat.* VIII, 44), al lui Aristot (*Hist. Anim.* VI, 24), al lui Sueton (*Galba* 4) şi a altor autori, precum şi vechiul proverb roman »nec mula parit«, erau bine fondate pe fapt. E de observat acì că Ctesias, care nu e binevoitor niciodată faţă de Erodot

γέλθη[1] καὶ ὑπὸ ἀπιστίης αὐτὸς ὁ Ζώπυρος εἶδε τὸ βρέφος,[2] ἀπείπας[3] τοῖσι ἰδοῦσι μηδενὶ φράζειν τὸ γεγονός, ἐβουλεύετο. Καί οἱ πρὸς[4] τὰ τοῦ Βαβυλωνίου ῥήματα, ὃς κατ' ἀρχὰς ἔφησε, ἐπεάν περ ἡμίονοι τέκωσι, τότε τὸ τεῖχος ἁλώσεσθαι, πρὸς ταύτην τὴν φῆμην[5] Ζωπύρῳ ἐδόκεε ἁλώσιμος εἶναι ἤδη ἡ Βαβυλών· σὺν γὰρ θεῷ[6] ἐκεῖνόν τε εἰπεῖν καὶ ἑωυτῷ τεκεῖν τὴν ἡμίονον.

154. Ὡς δέ οἱ ἐδόκεε μόρσιμον εἶναι ἤδη τῇ Βαβυλῶνι ἁλίσκεσθαι, προσελθὼν Δαρείου ἀπεπυνθάνετο,

nea următoare: unul din catârii lui de transport a fătat. Indată ce lucrul acesta i se anunță, Zopir, neîncrezător, (merse) să vadă (cu ochii) mânzatal, (apoi), ordonând servitorilor să nu destăinuească nimenui faptul petrecut, reflectă (asupra lui). El atunci s'a convins că, conform vorbei acelui Babilonian care spusese la începutul (asediului) că zidurile se vor luà (numai) după ce vor făta catârii, că conform (dar) acelei vorbe, Babilona se puteà luà; căci (de sigur) nu fără știrea divină rostise acela (cuvintele acestea) și fătase catârul lui.

154. Indată ce se convinse Zopir că Babilona trebuià fatal să cadă, el merse la Dariu și-l

și care neagă exactitatea faptelor așà cum sunt relatate acì, admite putința acestei minuni, dar el reprezintă pe Zopir ca servind în timpul lui Xerxe și nu al lui Dariu. Erodot mai vorbește la Cartea VII, Cap. 57, iar de un catâr care ar fi fătat. — Cuvântul σιτοφόρων, întrebuințat pentru transportul de provizii se aplică în genere animalelor de transport; francezul ar zice »bêtes de somme«.

[1] ἐξηγγέλθη. In textul lui Long și Macleane ἐξαγγέλθη. Vezi mai sus nota 3, pag. 317.

[2] βρέφος. Acest cuvânt se aplică în specie puilor de animale sălbatice. De sigur, un mânz de catâr fiind cevà cu totul în contra naturii, nu i se puteà da de Erodot un nume special și de aceea el i-a dat acì o denumire mai generală.

[3] ἀπείπας. E echivalent acì cu ἀπαγορεύσας. Avem verbul acesta întrebuințat exact în acest sens la Cap. 155 din Cartea I și la Cap. 125 din Cartea IV, unde vezi vol. IV, pag. 173, nota 1.

[4] πρὸς cu acuzativul însemnează acì *după*, sau *conform cu*. La Cartea I. Cap. 38, avem tot așà »Πρὸς ὧν τὴν ὄψιν ταύτην«. (Vezi vol. I, pag. 62, nota 2).

[5] φήμην. Manuscrisul lui Sancroft are φῆμιν. Vezi nota 4, pag. 65, vol. I.

[6] σὺν γὰρ θεῷ. Literal: *în unire cu zeul*, adică cu știrea divină; așà dar un act în care divinitatea sau Providența divină a fost un factor. Cu acelaș sens avem expresia κατὰ δαίμονα la Cap. 111 din Cartea I, θείῃ τύχῃ la Cap. 126 din Cartea I; mai sus la Cap. 77 din Cartea aceasta avem θείῃ πομπῇ. — In traducere am intercalat cuvintele »de sigur«, pentru a marcà că acì avem a face cu o convingere căpătată de Zopir în urma meditării lui asupra celor ce se petrecuseră, meditare cuprinsă în verbul ἐβουλεύετο de mai sus. Asemenea am tradus în formă negativă σὺν γὰρ θεῷ prin *nu fără știrea divină*, fiindcă forma aceasta e mai puternică în limba noastră.

εἰ περὶ πολλοῦ κάρτα ποιέεται τὴν Βαβυλῶνα ἑλεῖν; Πυθόμενος δὲ ὡς πολλοῦ τιμῷτο, ἄλλο ἐβουλεύετο ὅκως αὐτός τε ἔσται ὁ ἑλὼν αὐτὴν καὶ ἑωυτοῦ τὸ ἔργον ἔσται· κάρτα γὰρ ἐν τοῖσι Πέρσῃσι αἱ ἀγαθοεργίαι ἐς τὸ πρόσω μεγάθεος τιμῶνται.[1] Ἄλλῳ μέν νυν οὐκ ἐφράζετο[2] ἔργῳ δυνατὸς εἶναι μιν ὑποχειρίην[3] ποιῆσαι, εἰ δ' ἑωυτὸν λωβησάμενος αὐτομολήσειε ἐς αὐτούς. Ἐνθαῦτα ἐν ἐλαφρῷ ποιησάμενος,[4] ἑωυτὸν λωβᾶται λώβην ἀνήκεστον·[5] ἀποταμὼν γὰρ ἑωυτοῦ τὴν ῥῖνα καὶ τὰ ὦτα, καὶ τὴν κόμην κακῶς

întrebă dacă ţineà mult să iea Babilona. Aflând că (regele) ţineà mult (la aceasta), el se mai chibzuì cum (să facă) pentru ca el să fie acela care să iea cetatea şi ca opera să fie a lui; căci la Persani serviciile aduse sunt ţinute mult în seamă la înaintări în onoruri. El, judecând bine, (conchise) că nu erà alt mijloc pentru el de a se face stăpân (pe cetate) decât de a se ciuntì pe sine şi de a dezertà la inamici. Atunci, socotind că lucrul erà uşor de făcut, se ciuntì într'un mod ireparabil; căci după ce şi-a tăiat

[1] αἱ ἀγαθοεργίαι ἐς τὸ πρόσω μεγάθεος τιμῶνται. Avem la Cap. 67 din Cartea I ἀγαθοεργοί şi la capitolul final din Cartea de faţă ἀγαθοεργίην. Aceste ἀγαθοεργίαι erau la Perşi servicii mari aduse Statului sau Regelui şi cari conferiau privilegii asupra acelora cari le aduceau. Tradusă literal fraza însemnează *sunt estimate spre înaintare în mărire*, aşà că s'ar părea ca şi cum cancelaria regală persană ar fi avut un registru în care se treceau aceste servicii la activul persoanei care le adusese, servicii cari la timp oportun erau răsplătite după importanţa lor. Vezi cele arătate mai sus la nota 1 dela pag. 314, relativ la titlul de εὐεργέτης Δαρείου de care căutà să se prevaleze Siloson. Această înregistrare de servicii aduse regelui în vederea unei răsplăţi ulterioare se acordă şi cu ceeace aflăm din Sfintele Scripturi relativ la moravurile Perşilor. Astfel în Cartea Ester, Cap. II, vers 28, vedem că destăinuirea făcută de Mardochiu şi care salvă vieaţa lui Ahazveru »fu scrisă în cartea cronicelor în faţa regelui«. Aceasta mai explică şi sistemul de a cumpănì faptele unui om care există la Perşi şi pentru care autorul nostru arată aşà de mare admiraţie la Cap. 137 din Cartea I; tot aşà explică şi întrebarea lui Ahazveru »ce cinste şi ce demnităţi s'au dat lui Mordochiu pentru acestea« când i s'a făcut cetirea cronicelor, neputând el dormì. Eu cred că nu numai la curte dar încă şi la particulari se ţineà un aşà registru unde se treceau la activ fapte bune şi servicii aduse stăpânului şi o »carte neagră« unde se treceau daunele pricinuite prin neglijenţă sau răutate. Vezi pentru acest sistem de cumpăneală în materie de justiţie exemplul curios dat de Erodot la Cap. 194 din Cartea VII, în care Dariu graţiază pe judecătorul regal Sandoce pentrucă a constatat că serviciile ce le adusese acesta regelui erau mai mari decât greşeala ce o comisese.

[2] ἐφράζετο. Acì verbul acesta φράζεσθαι e sinonim cu σκέπτεσθαι, cum e şi la Cap. 57 de mai sus; mai avem un alt exemplu al unui astfel de uz al lui φράζεσθαι la Csp. 91 din Cartea V.

[3] ὑποχειρίην. Manuscrisul florentin are αὐτοχειρίῃ, precum are şi textul aldin. Un manuscris iar la Florenţa în biblioteca Medici are αὐτοχειρίην.

[4] ἐν ἐλαφρῷ ποιησάμενος. La Cap. 118 din Cartea I avem ἐς ἐλαφρῷ ἐποιεύμην.

[5] λώβην ἀνήκεστον. Adjectivul ἀνήκεστον, care nu se poate învinge, sau, aplicat unei boale, suferinţe sau leziuni, care nu se poate lecuì, e des întrebuinţat de poeţi. (Vezi Eschil, *Coeforele*, vers 509).

περικείρας,[1] καὶ μαστιγώσας,[2] ἦλθε παρὰ Δαρεῖον.

155. Δαρεῖος δὲ κάρτα βαρέως ἤνεικε, ἰδὼν ἄνδρα δοκιμώτατον λελωβημένον· ἔκ τε τοῦ θρόνου ἀναπηδήσας[3] ἀνέβωσέ τε καὶ εἴρετό μιν, ὅστις εἴη ὁ λωβησάμενος καὶ ὅ τι ποιήσαντα;[4] Ὁ δὲ εἶπε· »Οὐκ »ἔστι οὗτος ὠνήρ[5], ὅτι μὴ[6] σύ, τῷ »ἐστὶ δύναμις τοσαύτη ἐμὲ δὴ[7] »ὧδε διαθεῖναι· οὔτε τις ἀλλοτρίων,[8] »ὦ βασιλεῦ, τάδε ἔργασται, ἀλλ' »αὐτὸς ἐγὼ ἐμεωυτόν, δεινόν τι »ποιεύμενος[9] Ἀσσυρίους[10] Πέρσῃσι

nasul şi urechile, după ce şi-a tuns părul prost, şi (s'a) biciuit, s'a înfăţişat înaintea lui Dariu.

155. Dariu fu foarte indignat când văzù pe un (astfel de) fruntaş (aşà) ciuntit; el sări de pe tron şi strigând în gura mare întrebă pe Zopir cine erà acela care îl ciuntise şi ce făcuse el (ca să pată aşà)? Zopir răspunse: »Nu există alt om »afară de tine care să aibă de»stulă putere ca să ne trateze »în aşà mod; nu vreun altul »străin. o rege, a făcut aceasta,

[1] τὴν κόμην κακῶς περικείρας. Şi-a tuns părul într'un mod prost, adică într'un mod cum se tundeau aceia cari erau expuşi la oprobriul şi râsul public. La Perşi mutilarea şi tunderea părului şi flagelaţia se practicau ca pedeapsă mai ales asupra robilor şi ca răsbunare asupra captivilor.

[2] μαστιγώσας. Trebue să suplinim ἑωυτὸν.

[3] ἔκ τε τοῦ θρόνου ἀναπηδήσας. Cea mai puternică manifestare de emoţie ce puteà s'o facă un monarh oriental. Vezi la Cap. 212 din Cartea VII, purtarea lui Xerxe în timpul bătăliei dela Thermopile. — In loc de ἀναπηδήσας două manuscrise au simplul verb πηδήσας. Compusul cu ἀνὰ e consacrat şi de Omer (*Iliada*, XI, vers 379) şi de Aristofan (*Păsări*, vers 490).

[4] ὅ τι ποιήσαντα. Literal: *el, ce făcând.* ὁ se referă la Zopir, deci »ce a făcut el«, adică pentru ca să fi meritat a fi tratat aşà. Bähr explică fraza astfel: »quisnam ipsum sic mutilaverit et qua de causa scilicet, quid ipse fecerit, cur ita alius ipsum mutilaverit«.

[5] ὠνήρ. Pentru ὁ ἀνὴρ. (Vezi vol. I, pag. 289, nota 3).

[6] ὅτι μὴ. *Afară numai de.* La Cap. 18 din Cartea I avem aceeaş expresie »ὅτι μὴ Χῖοι μοῦνοι«. Afară numai de locuitorii insulei Chio.

[7] ἐμὲ δή. Particula δή e acì foarte emfatică şi accentuează pe ἐμὲ cu sensul de *un om de seama mea.* Zopir zice că ori câte mizerii şi oprobrii se pot făptui de alţii în detrimentul său spre degradarea altora, când e vorbă de un om în situaţia şi de seama lui, numai regele poate să o facă. — Un manuscris, şi încă cel sancroftian din Cambridge omite pe δή.

[8] οὔτε τις ἀλλοτρίων. Un manuscris la Paris are οὐδέ τις ἀλλοτρίων.

[9] δεινόν τι ποιεύμενος. Valkenaer pune în suspiciune autenticitatea particulei τι, dar ea figurează în toate manuscrisele şi trebue deci respectată; trebue însă să recunoaştem că de obiceiu Elinii ziceau δεινὸν sau δεινὰ ποιήσασθαι, pentru a privì rău pe cinevà sau cevà, sau pentru a arătà o acţiune disperată, cum avem mai sus la Cap. 14 δεινὰ ποιεύντων, pentru a exprimà facere de gesturi disperare, aşà că δεινόν τι e oarecum insolit acì.

[10] Ἀσσυρίους. Ar fi fost mult mai corect dacă Erodot ar fi zis Βαβυλωνίους. Am avut de mai multe ori ocazie să observăm că autorul nostru ignorà deosebirea între Asirieni şi Babilonieni şi nu-şi dedeà seamă că imperiul din Niniva şi cel din Babilona erau cu totul distincte şi de aceea confundă des pe Asirieni cu Babilonieni. (Vezi vol. I, pag. 360, nota 3, asemenea nota 3, pag. 217 de mai sus).

»καταγελᾶν.[1] Ὁ δ' ἀμείβετο· Ὦ »σχετλιώτατε ἀνδρῶν, ἔργῳ τῷ »αἰσχίστῳ οὔνομα τὸ κάλλιστον »ἔθευ, φὰς διὰ τοὺς πολιορκευμέ»νους σεωυτὸν ἀνηκέστως διαθεῖναι· »τί δ',[2] ὦ μάταιε, λελωβημένου »σεῦ, θᾶσσον οἱ πολέμιοι παραστή»σονται;[3] κῶς οὐκ ἐξέπλωσας τῶν »φρενῶν,[4] σεωυτὸν διαφθείρας;« Ὁ δὲ εἶπε· »Εἰ μέν τοι ὑπερετί»θεα[5] τὰ ἔμελλον ποιήσειν, οὐκ ἄν »με περιεῖδες· νῦν δ' ἐπ' ἐμεωυτοῦ »βαλόμενος[6] ἔπρηξα. Ἤδη ὦν, ἢν »μὴ τῶν σῶν δεήσῃ,[7] αἱρέομεν Βα»βυλῶνα. Ἐγὼ μέν γάρ, ὡς ἔχω,[8] »αὐτομολήσω ἐς τὸ τεῖχος, καὶ »φήσω πρὸς αὐτοὺς ὡς ὑπὸ σεῦ »τάδε πέπονθα.[9] Καὶ δοκέω, πεί-

»dar eu singur m'am (mutilat) »pe mine, neputând tolerà ca »Asirienii să-şi bată joc de »Perşi«. Dariu răspunse: »O tu, »cel mai ticălos dintre oameni, »dai cel mai frumos nume unui »act din cele mai urîte, când »spui că te-ai pocit singur în »mod ireparabil din cauza ase»diaţilor; ce fel, smintitule, ciun»tindu-te pe tine o să se pre»deà mai repede inamicii no»ştri? nu ţi-ai sărit din minţi »distrugându-te singur (în aşà »chip)«? Zopir răspunse: »Dacă »îţi supuneam acelea pe cari »aveam intenţia să le fac, nu »mi-ai fi permis; şi aşà fiind

[1] Πέρσῃσι καταγελᾶν. Vezi mai sus pag. 99, nota 4. Avem iar exemple de καταγελᾶν cu dativul persoanei sau obiectului luat în râs la Cap. 38 mai sus: »ἱροῖσί τε καὶ νομαίοισι ἐπεχείρησε καταγελᾶν«; asemenea la Cap. 9 din Cartea VII »καὶ Ἴωνας .... οὐκ ἐάσεις καταγελάσαι ἡμῖν«.

[2] δ'. Particula aceasta lipseşte în majoritatea manuscriselor, dar prezenţa ei e şi mai armonioasă şi mai logică, căci clauza în care se află e explicativă a celei care precedă şi care e o simplă enunţare a unei păreri.

[3] παραστήσονται. Vezi mai sus pag. 30, nota 2

[4] ἐξέπλωσας τῶν φρενῶν. La Cap. 12 din Cartea VI avem aceeaş expresie »ἐκπλώσαντες ἐκ τοῦ νόου«. Ea este o expresie pur ioniană şi sugestivă a unei rasse date navigaţiunii pe mare, şi sensul literal fiind a navigà afară din minţi, deci a-şi pierde minţile cum rătăceşte un vas pe mare când nu mai ştie exact unde se află, şi Suidas în lexiconul său interpreteaza: »ἐκπλεύσαντες· ἔξω γενόμενοι«.

[5] ὑπερετίθεα. E o formă ionică a imperfectului pentru ὑπερετίθην. — Acì ca şi la Cap. 32 din Cartea V, autorul nostru se servă de vocea activă a verbului acestuia; la Cap. 107 însă din Cartea I şi mai sus, la Cap. 71 din Cartea aceasta avem întrebuinţată vocea medie. Deosebirea între vocea activă şi forma pasivă a lui ὑπερτίθημι este că forma activă implică un control din partea persoanei căreia se face comunicarea şi un drept de a oprì acţiunea, cum e cazul acì. Vocea medie indică o simplă informaţie care se dă.

[6] ἐπ' ἐμεωυτοῦ βαλόμενος. Bähr explică această frază latineşte: »meo proprio consilio scil: re mecum deliberata, neque cum alio quopiam communicata«. — Câtevà manuscrise scriu βαλλόμενος în loc de βαλόμενος. Vezi mai sus la Cap. 71, nota 6, pag, 173, vezi şi Cartea IV, Cap. 160, unde am scris βαλλόμενος, aş fi preferat dacă aş fi scris ca acì cu un λ.

[7] ἢν μὴ τῶν σῶν δεήσῃ. Literal: *dacă ale tale nu lipsesc*, adică dacă concursul tău nu face defect. Dindorf interpretează latineşte »nisi tu iis, quæ tui muneris sunt, defueris«. Avem la Cap. 18 din Cartea VII o locuţiune similară.

[8] ὡς ἔχω. *Aşà cum sunt.* Avem la Cap. 24 din Cartea I aceeaş locuţiune.

[9] πέπονθα. In unele ediţii ἔπαθον.

»σας σφέας ταῦτα ἔχειν οὕτω, »τεύξεσθαι στρατιῆς. Σὺ δέ, ἀπ' »ἧς ἂν ἡμέρης ἐγὼ ἐσέλθω ἐς »τὸ τεῖχος, ἀπὸ ταύτης ἐς δεκά»την ἡμέρην,[1] τῆς σεωυτοῦ στρα»τιῆς, τῆς οὐδεμία ἔσται ὥρη ἀπολ»λυμένης,[2] ταύτης χιλίους τάξον »κατὰ[3] τὰς Σεμιράμιος καλεομέ»νας πύλας·[4] μετὰ δὲ αὖτις, ἀπὸ »τῆς δεκάτης ἐς ἑβδόμην, ἄλλους »μοι τάξον δισχιλίους κατὰ τὰς »Νινίων καλεομένας πύλας·[5] ἀπὸ »δὲ τῆς ἑβδόμης διαλιπὼν[6] εἴκοσι »ἡμέρας, καὶ ἔπειτα ἄλλους κάτι»σον ἀγαγὼν κατὰ τὰς Χαλδαίων

»am făcut după capul meu. »Acuma însă, afară de (ne)-ar »lipsì concursul tău, vom luà »Babilona. Eu însă, aşà cum »sunt, mă voiu introduce în ce»tate ca dezertor şi le voiu spune »că dela tine am păţit acestea. »Şi eu cred că după ce îi voiu »convinge că aşà stau lucrurile, »voiu căpătà (comandă de) tru»pe. De altă parte tu numără »zece zile dela ziua în care mă »voiu fi introdus în cetate, a»tunci (iea) din armata ta o mie »de oameni a căror pierdere

[1] ἐς δεκάτην ἡμέρην. *In a zecea zi.* Acuzativul precedat de εἰς specifică anume ziua în care e să se întâmple un eveniment oarecare. Idiomul acesta se explică de sine dacă presupunem că s'a subtînţeles un cuvânt ca ἀναριθμοῦντι (socotindu-se) şi locuţiunea fiind prea familiară a permis subtînţelegerea verbului, tocmai precum în locuţiunea ὀλίγου δέοντος se suprimă de multe ori ὀλίγου. Astfel în ţragedia Alcesta a lui Euripid, vers 321, Alcesta, vorbind despre moartea ei, zice:

». . . . . καὶ τόδ' οὐκ ἐς αὔριον
»οὐδ' ἐς τρίτην μοι μηνὸς ἔρχεται κακόν«.

[2] τῆς οὐδεμία ἔσται ὥρη ἀπολλυμένης. La Cartea I, Cap. 4, avem »τὸ δὲ μηδεμίαν ὥρην ἔχειν«; acolo am tradus prin *de a nu face caz de.*

[3] κατὰ acì înseamnează *aproape de* şi *în dreptul*, ca la Cap. 76 din Cartea I. — Acelaş înţeles de proximitate îl are prepoziţia aceasta cu acuzativul obiectului de propincuitate la Cap. 139 din Cartea IX, unde vezi nota 1, pag. 191. Mai jos iar în acest capitol avem »κατὰ τὰς Νινίων καλεομένας πύλας« s.c.l.

[4] κατὰ τὰς Σεμιράμιος καλεομένας πύλας. Situaţia exactă a porţilor Babilonei nu se poate determină, mai întâiu pentrucă a dispărut astăzi cel mai mic vestigiu de pe zidurile vechi ale acestei cetăţi, şi apoi pentrucă monumentele babiloniene despre cari avem astăzi cunoştinţă nu fac menţiune în specie decât de două porţi, una e numită poarta zeiţei Zamama, iar cealaltă »poarta Ellu« adică »poarta strălucitoare«. Cât pentru existenţa unei porţi care să fi purtat numele de »poarta Semiramidei«, aceasta e cu totul imposibil pentrucă Semiramis e un nume care nu aparţine istoriei babiloniane, ci tradiţiei şi legendelor eline. (Vezi vol. IV, pag. 339, nota 5).

[5] κατὰ τὰς Νινίων καλεομένας πύλας. Vezi nota precedentă. — Prin Νινίων nu trebue să înţelegem Ninienilor ci a lui Ninus. — Aceeaş observaţie pe care am făcut-o cu privire la poarta Semiramidei se aplică şi acì, adică e puţin probabil să fi existat în Babilona o poartă cu numele »poarta lui Ninus« şi Erodot, sau mai bine zis informatorul lui Erodot, a avut în minte legenda elenică a Semiramidei şi a lui Ninus.

[6] διαλιπών. Multe ediţii excelente bazate şi pe unele texte manuscrise şi pe autorităţi nu mai puţin serioase decât Schweighäuser şi Gaisford au διαλείπειν, care pare a fi un infinitiv pus pentru un imperativ, cum am avut στρατεύεσθαι mai sus la Cap. 134 şi cum avem mai jos în acest capitol ἐᾶν şi κε-

»καλεομένας πύλας[1] τετρακισχι-
»λίους. Ἐχόντων[2] δὲ μήτε οἱ πρό-
»τεροι μηδὲν τῶν ἀμυνόντων,[3] μήτε
»οὗτοι, πλὴν ἐγχειριδίων·[4] τοῦτο
»δὲ ἐὰν ἔχειν.[5] Μετὰ δὲ τὴν εἰ-
»κοστὴν ἡμέρην, ἰθέως τὴν μὲν
»ἄλλην στρατιὴν κελεύειν πέριξ
»προσβάλλειν πρὸς τὸ τεῖχος,[6]
»Πέρσας δέ μοι τάξον κατά τε τὰς
»Βηλίδας καλεομένας πύλας καί
»Κισσίας.[7] Ὡς γὰρ ἐγὼ δοκέω,
»ἐμέο μεγάλα ἔργα ἀποδεξαμένου,
»τά τε ἄλλα ἐπιτρέψονται[8] ἐμοὶ
»Βαβυλώνιοι καὶ δὴ καὶ τῶν πυ-

»n'ar aveà nici o importanță
»(şi) aşează-i în dreptul porții
»așà zise a Semiramidei ; după
»aceea, dela acea a zecea zi
»mai numără încă şapte, şi a-
»tunci mai aşează-mi două mii
»de oameni în dreptul porții
»așà zise a lui Ninus; dela a-
»ceastă a şaptea (zi), după ce
»vor trece încă douăzeci de zile,
»mai aşează alți patru mii în
»dreptul porții zise a Chaldee-
»nilor. Să nu aibă, nici aceştia,
»nici acei (aşezați) înainte, nici

λεύειν, unde e subtînțeles un verb însemnând a ordonà sau a sfătuì. Acì însă am măntinut pe διαλιπών care e conform cu majoritatea manuscriselor, pentrucă figurează în textul lui Creutzer şi tot odată reapare necontestat mai jos în circumstanțe identice cu acesta.

[1] τὰς Χαλδαίων καλεομένας πύλας. Iarăş nu ştim nimic despre situația acestei porți.

[2] ἐχόντων. Ca un imperativ. (Vezi vol. I, pag. 158, nota 1).

[3] ἀμυνόντων. Dela ἀμυνάω, mă apăr, sau îmi răsbun, deci ca substantiv ceeace apără, aşà acì, arme de apărare. Multe manuscrise au ἀμυνούντων care are şi textul lui Long şi Macleane. Dindorf preferă ἀμυνεόντων. Textul lui Tischendorf are ἀμυνούντων. Dacă am preferat forma ἀμυνόντων, cu toate că nu e sprijinită de textele manuscrise, e pentrucă e mai corectă subt punctul de vedere gramatical şi pentrucă e susținută de Schweighäuser şi e preferată de Creutzer.

[4] ἐγχειριδίων. Vezi mai sus nota 4, pag. 265.

[5] τοῦτο δὲ ἐὰν ἔχειν. Verb luat cu sens imperativ ca şi ἐχόντων de mai sus. (Vezi nota 2, pag. 338). Bähr traduce »id vero (i. e. gladios breves) illos habere sinito«.

[6] πέριξ προσβάλλειν πρὸς τὸ τεῖχος. Aceasta ar fi fost inutil dacă zidurile Babilonului aveau dimensiile colosale pe cari ni le dă Erodot în Cap. 178 din Cartea I, adică 50 de coți grosime, două sute de coți înălțime şi 480 stadii circumferință. Aceasta arată cât e de slabă certitudinea că istoria aceasta a lui Zopir e reală şi ca fapt şi ca localitate, unde s'ar fi întâmplat faptul. Cred că e mai mult o legendă curentă şi care a fost localizată în multe locuri, şi că Erodot a auzit-o din gura unuia care credeà că lucrurile s'au petrecut în Babilona, fără a-şi da seamă că condițiile locale nu corespund cu legenda. E clar că un atac sau un asalt în contra unor ziduri de dimensiile zidurilor Babilonei ar fi fost un ce fără nici o şansă de reuşită.

[7] τὰς Βηλίδας καλεομένας πύλας καὶ Κισσίας. Ca şi porțile numite mai sus nu e putință să le localizăm nici pe acestea din cauza dispariținnii zidurilor Babilonului, dar e probabil că porțile Cisiene erau spre Sud-Est făcând față munților Cisiei cari se pot vedeà din Babilona. (Vezi mai sus nota 1, pag. 213). — Porțile lui Belus sunt numite după zeul principal al Asirienilor şi al Babilonienilor, Bal sau *stăpân*.

[8] ἐπιτρέψονται. Manuscrisul lui Sancroft din Cambridge şi încă unul scriu astfel, celelalte au ἐπιτράψονται, considerat de Bredoviu şi de alți comentatori ca mai puțin corect.

»λέων τὰς βαλανάγρας.[1] Τὸ δ' ἐν-
»θεῦτεν ἐμοί τε καὶ Πέρσῃσι μέ-
»λῃσει τὰ δεῖ ποιέειν«.[2]

»o armă de apărare, afară nu-
»mai de cuţitul (lor); pe acelea
»lasă-i să le aibă. După (trece-
»rea) zilei celei a douăzecea dă
»ordin imediat restului armatei
»să dea asalt întregului circuit
»al zidurilor şi (în acelaş timp)
»aşează-mi (trupe) persane în
»dreptul porţilor zise ale lui Belu
»şi Cisiane. Căci eu am convin-
»gerea că Babilonienii, văzând
«că şăvârşesc fapte mari, îmi
»vor încredinţà tot, până şi zà-
»voarele dela porţi. De acolo
»înainte ceeace avem de făcut
»e treaba mea şi a Perşilor«.

156. Ταῦτα ἐντειλάμενος ἦῑε ἐπὶ

156. După ce dete aceste în-

[1] τῶν πυλέων τὰς βαλανάγρας. βάλανος este bara de lemn sau de fier care se introduceà în gaura corespunzătoare în fierăria unei porţi pentru a o încuià, aşà că acì se înţeleg zăvoarele acelea cari se înfigeau ca să se închidă poarta şi cari se scoteau sau se trăgeau afară când trebuià să se deschidă porţile. Remiţând sau încredinţând aceste zăvoare cuivà, însemnà a-i lăsà porţile la discreţie. Erà, cum am zice noi astăzi, a încredinţà cuivà cheile porţilor oraşului. Chei în vechime nu se întrebuinţau decât pentru a închide uşi mai mici sau dulapuri şi cutii, dar porţi mari, mai ales porţile unei cetăţi, se încuiau cu zăvoare de acestea.

[2] Τὸ δ' ἐνθεῦτεν ἐμοί τε καὶ Πέρσῃσι μελήσει τὰ δεῖ ποιέειν. Rawlinson, într'o notă a lui asupra inscripţiei dela Behistun, pune în dubiu exactitatea istorică a acestui stratagem aşà cum ni se relatează de Erodot şi de Ctesias. S'ar părea imposibil, argumentează Sir H. Rawlinson, ca Zopir, care a fost, chiar după propriile mărturisiri ale lui Erodot şi ale lui Ctesias, mult timp satrap al Babiloniei sau fiul lui Megabiz, care fu unul din cei şase principali generali ai lui Xerxe (vezi Cartea VII, Cap. 82), şi a luat apoi comanda Perşilor în Egipt (vezi mai jos Cap. 160), să se fi mutilat în modul descris acì pentrucă Orientalii nu vor să serve subt un om mutilat, considerând mutilarea ca o marcă infamantă, cum ar fi pecetea cu care se însemnează cei condamnaţi în multe ţeri la muncă silnică; vezi pentru acesta mai sus la Cap. 73 fraza. »ἀρχόμεθα ὑπὸ Μήδου ἀνδρὸς Μάγου, καὶ τούτου ὦτα οὐκ ἔχοντος«. Afirmarea lui Polineu (VII, 11, § 8), cum că stratagemul acesta ar fi fost repetiţia încercării unui Sac sau Scit de pe malurile fluviului Oxus, ca să distrugă armata lui Dariu, aruncă naraţia aceasta în regiunea romanţelor, pentrucă povestea lui Polineu este până în cele mai mici detalii ale ei identică cu o istorie tipică orientală, atribuită pe vremuri de poeţii şi legendarii persani lui Firuz şi Hiyetelanilor, de Abu Rihan lui Kanişca şi Indienilor şi de istoricii din Kaşmir faimosului lor rege Lalitaditia. E curios de notat, adaugă Wilkinson, cum câtivà autori latini au luat această legendă şi au împodobit cu dânsa propriile lor poveşti. (Vezi Livin I, 54; Ovid, Fasti II, vers 691, s.c.l.). — In loc de τὰ δεῖ ποιέειν s'a propus de unii şi chiar figurează în unele ediţii τάδε ποιέειν, adicà să facă cele înţelese cu Dariu. Aaeastă variantă, afară că aproape nu are sens, nu are sancţiunea ediţiilor mai bune, nici a manuscriselor vechi.

τὰς πύλας, ἐπιστρεφόμενος ὡς δὴ ἀληθέως αὐτόμολος.[1] Ὁρέοντες δὲ ἀπὸ τῶν πύργων οἱ κατὰ τοῦτο τεταγμένοι, κατέτρεχον κάτω, καὶ ὀλίγον τι παρακλίναντες[2] τὴν ἑτέρην πύλην,[3] εἰρώτεον τίς τε εἴη καὶ ὅτευ δεόμενος ἥκοι;[4] Ὁ δέ σφι ἠγόρευε, ὡς εἴη τε Ζώπυρος καὶ αὐτομολέοι ἐς ἐκείνους. Ἦγον δή μιν οἱ πυλουροί,[5] ταῦτα ὡς ἤκουσαν, ἐπὶ τὰ κοινὰ τῶν Βαβυλωνίων. Καταστὰς δὲ ἐπ' αὐτά,[6] κατοικτίζετο φὰς ὑπὸ Δαρείου πεπονθέναι τὰ ἐπεπόνθεε[7] ὑπ' ἑωυ-

structiuni (regelui, Zopir, se îndreptă spre porţile (cetăţii), întorcându-şi privirile înapoi (din când în când) ca unul care adică ar dezertà de bună seamă. Când l-au văzut de pe turnuri cei postaţi acolo pentru aceasta, s'au repezit jos şi crăpând puţin una din porţi l-au întrebat cine erà şi ce venise să ceară. El le răspunse că erà Zopir şi că dezertà la ei. Păzitorii dela porţi, când auziră acestea, îl conduseră înaintea sfatului Ba-

[1] ἤϊε ἐπὶ τὰς πύλας, ἐπιστρεφόμενος ὡς δὴ ἀληθέως αὐτόμολος. Se îndreaptă spre porţile oraşului întorcând capul înapoi pentru ca să vadă dacă nu este urmărit ca orice om care face cevà pe furiş. Larcher traduce pasajul acesta: »il s'enfuit vers les portes de la ville se retournant de »temps en temps, comme s'il eut été un veritable transfuge«. — In Imnul către Mercur al lui Omer, vers 210, avem expresia »ἐπιστροφάδην δ' ἐβάδιζεν«, tradus de Mathias »huc illuc in gradiendo circumferebat oculos«. Vezi şi Iliada IV, 497. — Particula δὴ în fraza ὡς δὴ ἀληθέως are sensul lui *scilicet* în limba latină sau *adică* pe româneşte. E o frază în Polieneu (VII, 11), unde ὡς δὴ e întrebuinţat cu acelaş sens identic ca acì, frază în care e curios de observat că e vorbă tot de Zopir şi care sună astfel: ἦκεν αὐτόμολος, ὡς ταῦτα δὴ ὑπὸ Λαρείου παθών«. Coincidenţa e aşà de mare, încât cred că Polineu când a scris lucrarea lui despre stratagemele şi şiretenìile în războiu, din care lucrare s'a extras acest pasaj, a avut în minte pasajul acesta din Erodot şi în specie locuţiunea ὡς δὴ întrebuinţată cu ocazia aceasta. Avem ὡς δὴ întrebuinţat iar aşà de autorul nostru la Cap. 66 din Cartea I, unde în traducerea mea ar fi nemerit să se intercaleze cuvântul adică şi să se cetească »convinşi *adică* că vor robì pe Tegeeţi«, la Cap. 211 din Cartea VII şi la Cap. 20 din Cartea V.

[2] παρακλίναντες. Omer se servă de verbul ἀνακλίνειν pentru a deschide o poartă. (Vezi Iliada V, vers 752).

[3] ὀλίγον τι παρακλίναντες τὴν ἑτέρην πύλην. Bähr traduce »portæ valvarum alteram aliquantum aperientes«. ἑτέρην arată că poarta aveà două părţi (»deux battants« cum se zice pe franţuzeşte), din care s'a crăpat una suficient numai pentru a pune chestiunile enunţate.

[4] τίς τε εἴη καὶ ὅτευ δεόμενος ἥκοι. La Cap. 35 din Cartea I, autorul nostru pune în gura lui Cresu cuvintele aproape identice adresate lui Adrast: »τίς τε ἐὼν καὶ κόθεν τῆς Φρυγίης ἥκων ἐπίστιος ἐμοὶ ἐγένεο«.

[5] πυλουροί. In câtevà ediţii găsim πυλωροί. — Pentru sensul acestui cuvânt vezi mai sus nota 1 dela pag. 265.

[6] Καταστὰς δὲ ἐπ' αὐτά. Pentru sensul verbului καταστὰς vezi mai sus nota 4, pag. 110. — Valckenaer propune a se cetì ἐς în loc de ἐπ', adică cu sensul de ἐς μέσον αὐτῶν. Nu văd de loc necesitatea unei asemenea amendări, mai ales că avem alte pasajii din autorul nostru unde καταστὰς şi στὰς cu ἐπὶ însemnează a sta în faţa unei autorităţi; astfel la Cap. 46 mai sus avem »καταστάντες ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας«; la Cap. 79 din Cartea VIII avem »στὰς ἐπὶ τὸ συνέδριον«.

[7] ἐπεπόνθεε. Unele ediţii vechi au πεπόνθεε.

τοῦ· παθεῖν[1] δὲ ταῦτα, διότι συμβουλεῦσαί οἱ ἀπανιστάναι[2] τὴν στρατιήν, ἐπεί τε οὐδεὶς πόρος ἐφαίνετο τῆς ἁλώσιος.[3] »Νῦν τε«, ἔφη λέγων,[4] »ἐγὼ ὑμῖν, ὦ Βαβυλώνιοι, »ἥκω μέγιστον ἀγαθόν,[5] Δαρείῳ δὲ »καὶ τῇ στρατιῇ[6] καὶ Πέρσῃσι μέ»γιστον κακόν. Οὐ γὰρ δή, ἐμέ γε »ὧδε λωβησάμενος, καταπροΐξεται·[7] »ἐπίσταμαι δ' αὐτοῦ πάσας τὰς διε»ξόδους τῶν βουλευμάτων«.[8]

bilonienilor. Înfăţişându-se înaintea acestuia, se văită zicând că păţise dela Dariu cele ce îşi făcuse el însuş; că le păţise acestea fiindcă sfătuise pe Dariu să retragă armata (lui de acolo) deoarece nu păreà a fi un mijloc de a luà cetatea. »Şi acuma«, urmă el zicând, »am ve»nit la voi, O Babilonienilor, »»spre marele vostru bine şi »spre pieirea lui Dariu, a arma»tei (lui) şi a Perşilor. Căci, de »bună seamă, aceluia care m'a »batjocorit în aşà fel n'are să-i »meargă bine; căci eu cunosc »toate planurile lui cu deamă»nuntul«-

[1] παθεῖν. Un manuscris are forma necontractată παθέειν.

[2] ἀπανιστάναι. Ca *abducere* în latineşte însemnează »a ridicà de acolo«. Ridicând armata de acolo însemnà ridicarea asediului.

[3] ἐπεί τε οὐδεὶς πόρος ἐφαίνετο τῆς ἁλώσιος. Asupra pasajului acesta Blakesley face o observaţie interesantă şi zice că nu e fără însemnătatea ei specială întrebuinţarea indicativului ἐφαίνετο, după ce am avut infinitivul συμβουλεῦσαι mai sus în aceeaş frază. Zopir acì minte când spune că a dat sfaturi lui Dariu (συμβουλεῦσαί οἱ), dar sfaturile ce pretinde că le-a dat sunt bazate pe motive reale. Infinitivul exprimă dubiul asupra faptului indicat de verb, pe când indicativul indică un fapt real, un argument solid. Sensul frazei cum reiese din această schimbare de construcţie, nu s'ar puteà exprimà în traducere decât servindu-ne de condiţionalul *ar fi* în loc de indicativ şi apoi să întrebuinţăm indicativul pentru ἐφαίνετο. El pretinde că ar fi dat sfaturi lui Dariu să retragă armata deoarece nu erà mijloc (cum în realitate nu erà) de a luà cetatea. — In unele ediţii găsim δὲ după τε. Schweighäuser propune δὴ în loc de τε.

[4] ἔφη λέγων. Expresia care indică continuarea unei vorbiri; o găsim destul de des în Erodot şi între alte locuri la Cap. 113 din Cartea I, unde vezi vol. I, pag. 209, nota 3.

[5] ἥκω μέγιστον ἀγαθόν. Pentru această construcţie a verbului ἥκω urmat de acuzativ cu sens de *spre* sau *ducând la*, vezi gramatica elină a lui Kühner, § 506.

[6] τῇ στρατιῇ. Unele manuscrise omit articolul care de fapt nu-şi are locul, deoarece nu figurează nici la Δαρείῳ nici la Πέρσῃσι; dacă l-am respectat e numai fiindcă e exprimat în toate ediţiile moderne cele mai bune.

[7] καταπροΐξεται. La Cap. 36 de mai sus autorul nostru întrebuinţează verbul acesta şi pentru sensul ce îl are şi modul cum a căpătat acel sens, vezi pag. 89, nota 3. — Subiectul este Δαρεῖος subtînţeles.

[8] αὐτοῦ πάσας τὰς διεξόδους τῶν βουλευμάτων. Literal toate trecătorile de ieşire ale hotărîrilor (adică ale planurilor lui). Găsim expresia aceasta şi la Cap. 234 din Cartea VII.

157. Τοιαῦτα ἔλεγε. Οἱ δὲ Βαβυλώνιοι ὁρέοντες ἄνδρα τῶν ἐν Πέρσῃσι δοκιμωτάτων[1] ῥινός τε καὶ ὥτων ἐστερημένον, μάστιξί τε καὶ αἵματι ἀναπεφυρμένον, πάγχυ ἐλπίσαντες λέγειν μιν ἀληθέα, καί σφι ἥκειν σύμμαχον, ἐπιτράπεσθαι[2] ἑτοῖμοι ἦσαν[3] τῶν ἐδέετο σφέων·[4] ἐδέετο δὲ στρατιῆς. Ὁ δέ, ἐπεί τε αὐτῶν τοῦτο παρέλαβε, ἐποίεε τά περ τῷ Δαρείῳ συνεθήκατο. Ἐξαγαγὼν γὰρ τῇ δεκάτῃ ἡμέρῃ τὴν στρατιὴν τῶν Βαβυλωνίων, καὶ κυκλωσάμενος τοὺς χιλίους τοὺς πρώτους ἐνετείλατο Δαρείῳ τάξαι, τούτους κατεφόνευσε. Μαθόντες δέ μιν οἱ Βαβυλώνιοι τοῖσι ἔπεσι τὰ ἔργα παρεχόμενον ὁμοῖα, πάγχυ περιχαρέες ἐόντες, πᾶν δὴ ἑτοῖμοι ἦσαν ὑπηρετέειν.[5] Ὁ δὲ διαλιπὼν ἡμέρας τὰς συγκειμένας, αὐτὸς ἐπιλεξάμενος τῶν Βαβυλωνίων[6] ἐξήγαγε καὶ κατεφόνευσε τῶν Δαρείου στρατιωτέων τοὺς δισχιλίους. Ἰδόντες δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἔργον οἱ Βαβυλώνιοι πάντες Ζώπυρον εἶχον ἐν στό-

157. Astfel vorbì (Zopir). Babilonienii însă, când văzură pe un bărbat din cei mai de frunte printre Perşi ştirbit de nas şi de urechi şi purtând (pe corp) semnele biciului şi pătat cu sânge, nu se îndoiră un moment că spuneà adevărul şi că venià la ei să-i ajute, şi erau gata să-i acorde ori şi ce ar cere: el cerù armata. (Zopir), după ce primì dela (Babilonieni) ceea(ce cerù), făcù conform înţelegerii luate cu Dariu. A zecea zi, scoţând armata Babilonienilor, înconjură mia (de oameni) pe cari spusese lui Dariu să-i aşeze întâiu, şi pe aceştia îi nimicì. Atunci Babilonienii, încredinţaţi că faptele lui (Zopir) se potriviau cu cuvintele lui, se bucurară foarte şi erau gata să se supue întru toate ordinelor lui. Lăsând apoi să mai treacă (numărul de) zile convenite, alegându-şi (trupele) din-

[1] ἄνδρα τῶν ἐν Πέρσῃσι δοκιμωτάτων. Avem acì mai multe variante pe cari le prezintă diverse ediţii. O serie de manuscrise au textul aşà cum l-am reprodus acì; manuscrisul din Cambridge precum şi cel din Viena au ἄνδρα τὸν ἐν Πέρσῃσι δοκιμώτατον. Ediţii bune au făcut combinaţii între aceste variante cari, fără a fi incorecte, nu pot fi autentice, şi nu cred autentică decât una din cele două variante ce se găsesc în manuscrise şi mi-am ales pe aceea în formă plurală care mi se pare mai în spiritul stilului lui Erodot. Ediţia lui Creutzer are ἄνδρα τῶν ἐν Πέρσῃσι δοκιμώτατον, care, cum am spus, e o combinaţie din ambele variante.

[2] ἐπιτράπεσθαι. Textul lui Long şi Macleane pune accentul pe penultima silabă ἐπιτραπέσθαι, nu cred însă acest mod de a accentuà bun.

[3] ἦσαν. Câtevà manuscrise au ἔσαν în loc de ἦσαν.

[4] τῶν ἐδέετο σφέων, Verbul δέομαι guvernează genitivul şi al persoanei care cere şi al obiectului cerut; astfel la finele Cap. 8 din Cartea I avem καί σεο δέομαι μὴ δέεσθαι ἀνόμων.

[5] ὑπηρετέειν. Unele ediţii, între cari a lui Sayce, au forma atică contractată ὑπηρετεῖν.

[6] ἐπιλεξάμενος τῶν Βαβυλωνίων. Bähr traduce: »cum e Babyloniis optimos quosque elegisset«. Mai sus la Cap. 44 am avut verbul acesta întrebuinţat tot în sensul acesta: »Ὁ δὲ ἐπιλέξας τῶν ἀστῶν«.

μασι αἰνέοντες.[1] Ὁ δὲ αὐτὶς διαλιπὼν τὰς συγκειμένας ἡμέρας, ἐξήγαγε ἐς τὸ προειρημένον, καὶ κυκλωσάμενος κατεφόνευσε τοὺς τετρακισχιλίους. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο κατέργαστο, πάντα δὴ ἦν ἐν τοῖσι Βαβυλωνίοισι Ζώπυρος,[2] καὶ στρατάρχης[3] τε οὗτός σφι καὶ τειχοφύλαξ ἀπεδέδεκτο.

158. Προσβολὴν δὲ Δαρείου κατὰ τὰ συγκείμενα[4] ποιευμένου περὶ τὸ τεῖχος,[5] ἐνθαῦτα δὴ πάντα τὸν δόλον ὁ Ζώπυρος ἐξέφαινε. Οἱ μὲν γὰρ Βαβυλώνιοι[6] ἀναβάντες ἐπὶ τὸ τεῖχος, ἠμήνοντο τὴν Δαρείου στρατιὴν προσβάλλουσαν, ὁ δὲ Ζώπυρος τάς τε Κισσίας καὶ Βηλίδας κατε Babilonieni, i-a scos şi a nimicit cei două mii de soldaţi ai lui Dariu. Babilonienii, când văzură şi isprava aceasta, avură toţi (numai cuvinte de) laudă în gură pentru Zopir. Acesta iarăş (încă odată), lăsând să treacă numărul de zile convenite, scoase (trupele babiloniene) la punctul indicat înainte şi înconjurând pe cei patru mii (Persani trimişi de Dariu), îi nimicì. după ce săvârşì şi această ispravă, Zopir devenì totul în ochii Babilonienilor, şi comandant al trupelor (lor), şi păzitor al zidurilor (cetăţii lor).

158. Dar când Dariu operă asaltul convenit pe întregul circuit al zidurilor, Zopir dete toată viclenia (lui) pe faţă. Căci pe când Babilonienii, suindu-se pe ziduri, rezistau atacurilor armatei lui Dariu, Zopir, deschizând largi porţile zise Cesiane şi ale lui Belus, introduse pe

[1] εἶχον ἐν στόμασι αἰνέοντες. Literal: »îl aveau în gurile lor, lăudându-l«. In alte cuvinte vorba lor nu erà decât de el şi îl lăudau. Bähr traduce »ore ferebant eum laudantes«.

[2] πάντα δὴ ἦν ἐν τοῖσι Βαβυλωνίοισι Ζώπυρος. Valckenaer, Cobet şi alţii propun suprimarea prepoziţiei ἐν şi Bähr de fapt o ignorează când traduce »omnium primo loco apud Babyloneos censebatur et dicebatur Zopyrus«, căci nu pot considerà pe »apud« ca traducând pe ἐν. Avem la Cap 156 din Cartea VII »καὶ ἦσαν ἅπαντα αἱ Συρήκουσαι« şi la Cap. 122 din Cartea I »ἦν τέ οἱ ἐν τῷ λόγῳ τὰ πάντα ἡ Κυνώ«. Am măntinut pe ἐν pentrucă nu văd să lipsească în nici un manuscris. Poate că se subtînţelege τῷ λόγῳ după ἐν.

[3] στρατάρχης. Câtevà manuscrise au στρατιάρχης.

[4] κατὰ τὰ συγκείμενα. Bähr traduce amplificând »secundum ea quæ cum Zopyro convenerant«.

[5] περὶ τὸ τεῖχος. Se înţelege acì întregul circuit al zidurilor Babilonului, ceeace suggerà un atac general ce trebuià să-l dea Dariu în contra întregului cerc de ziduri. — Avem περὶ τὸ tot în sensul acesta la Cap. 15 din Cartea IV, »περὶ δὲ αὐτὸν«.

[6] Οἱ μὲν γὰρ Βαβυλώνιοι. Câtevà ediţii intercalează particula δὴ după γάρ: această intercalare însă nu e în acord cu manuscrisele vechi.

λεομένας πύλας [1] ἀναπετάσας, ἐσῆκε τοὺς Πέρσας ἐς τὸ τεῖχος. Τῶν δὲ Βαβυλωνίων οἱ μὲν εἶδον τὸ ποιηθέν, οὗτοι μὲν ἔφευγον ἐς τοῦ Διὸς τοῦ Βήλου τὸ ἱρόν·[2] οἱ δὲ οὐκ εἶδον

Perşi în interiorul cetăţii. O parte din locuitorii Babilonului au văzut cele ce se petreceau, aceştia s'au refugiat în templul lui Joe Bel; aceia însă (din-

[1] τάς τε Κισσίας καὶ Βηλίδας καλεομένας πύλας. La nota 7 dela pag. 338 de mai sus am văzut că nu se poate precizà cu siguranţă poziţia acestor porţi din cauza dispariţiunii totale a zidurilor Babilonei antice, şi se presupune numai că făceau faţa spre Sud-Est. La pag. 332 şi 333 din vol. I, am schiţat după o hartă a căpitanului englez Selby starea ruinelor Babilonului şi după Opert traseul presupus al zidurilor. Partea occidentală a oraşului erà scăldată de fluviul Eufrat, aşà că partea principală a zidurilor se aflà pe partea opusă a fluviului, afară de aceasta, drumurile mari ducând la oraşele mari cum erau Niniva, capitala Asiriei, Egbatana, capitala Mediei şi Susa, capitala Persiei, erau în direcţia Nordului, Răsăritului şi Sudestului, pe malul stâng al Eufratului; tot ce erà pe malul drept al acestui fluviu la Babilonia erà pustietatea Arabiei.

[2] τοῦ Διὸς τοῦ Βήλου τὸ ἱρόν. Chiar ţinând socoteală de exagerata dimensiune pe care ne-o dă autorul nostru ca întindere a suprafeţei oraşului Babilona (Cartea I, Cap. 178), unde ne spune că oraşul erà un patrat a căruia fiecare latură erà de 120 stadii, adică de vreo 22 kilometri, ceeace ar da o suprafaţă de 484 kilometri patraţi; trebue totuş să admitem că acest oraş erà de o întindere foarte mare, poate ca de 400 kilometri patraţi, adică de 7 ori mai mare ca Parisul actual; astfel Babilona prezintà mai mult aspectul unui district fortificat decât acela al unui oraş propriu zis. Această întindere conţineà de sigur clădiri şi palate, dar rare şi răspândite pe acest spaţiu mare în care se aflau parcuri mari, grădini şi locuri virane, dar poate şi terenuri cultivate şi livezi de pomi roditori. Pe acest spaţiu mare se văd mai multe ruine şi am văzut la nota 2, pag. 331, vol. I, unde se tratează pe larg chestia situaţiunii acestui templu al lui Bel, pe care îl numeşte Erodot templul lui Joe Belu, că opinia cea mai acreditată astăzi este că ruinele dela Babil, pe dealul dela Mujelibéh, sunt acelea ale templului în chestiune, la Sud de care deal se revărsà în fluviu canalul lui Nabucodonosore care aduceà apă în centrul oraşului dela rezervoriile despre Nord făcute de acest rege. Aşà fiind, canalul se vărsà în fluviul Eufrat, la un punct între dealul Kasr-Amram care conţineà palatul lui Nabucodonosore la Sud şi dealul Babil-Mujelibéh care conţineà templul lui Bel, punctul cel mai sacru din Babilona. (Vezi schiţele de hartă de pe pag. 332 şi 333, vol. I) Acì trebue să deslusim o chestie care a fost foarte controversată relativ la topografia vechei Babilonei. Autori antici cum sunt Erodot (I, 181), Diodor din Sicilia (II, 8), Strabon (XVI, 5), Pliniu (*H. N.* VI, 26), fără a vorbì de alţii, afirmă că fluviul Eufrat trece prin mijlocul Babilonei şi că cele mai importante clădiri se aflau pe maluri opuse ale acestui fluviu, şi anume că fluviul Eufrat treceà între templul lui Bel sau Bel-Merodach şi palatul cel mare al lui Nabucodonosore. Dacă considerăm că acest templu al lui Bel este reprezentat astăzi prin massa de ruine cunoscut subt numele de Babil sau dealul Mujelibeh şi că ridicătura numită Kasr reprezintă punctul pe care se înălţà superbul palat al lui Nabucodonosore (vezi schiţa pe plan de pe pag. 353, vol. I), vom vedeà că ambele aceste puncte se află pe malul stâng al fluviului. Canalul însă săpat de Nabucodonosore şi care alimentà rezervoarele mari făcute de acest monarh, treceà, cum am zis, tocmai între ridicăturile dela Babil şi dela Kasr şi urmele acestui canal se pot urmări foarte bine şi astăzi. E foarte posibil ca autorii elini pe cari i-am citat mai sus în această notă, să fi luat acest canal drept fluviul însuş, şi că din această eroare să fi provenit legenda că fluviul treceà între aceste două edificii. Aceasta e, cred, cea mai bună explicaţie a nepotrivirii care există între topografia actuală a locului ocupat de vechea Babilona şi descrierile lui Erodot, Ctesias, Pliniu,

ἔμενον ἐν τῇ ἑωυτοῦ τάξι ἕκαστος,[1] ἐς ὃ δὴ καὶ οὗτοι ἔμαθον προδεδομένοι.

159. Βαβυλὼν μέν νυν οὕτω τὸ δεύτερον αἱρέθη.[2] Δαρεῖος δὲ ἐπεί τε ἐκράτησε τῶν Βαβυλωνίων, τοῦτο μέν σφεων τὸ τεῖχος περιεῖλε καὶ τὰς πύλας πάσας ἀπέσπασε.[3] τὸ γὰρ πρότερον ἑλὼν Κῦρος τὴν Βαβυλῶνα ἐποίησε τούτων οὐδέτερον.[4]

tr'înşii) cari nu au văzut au rămas fiecare la postul lui până ce au aflat şi ei că fuseseră trădaţi.

159. Astfel dar fu luată Babilona pentru a doua oară. Dariu, după ce se făcù stăpân pe (oraşul) Babilonienilor, dărâmă zidurile lor şi smulse toate porţile din loc; căci Ciru, când mai înainte a luat Babilona,

Strabon şi alţii. O altă explicaţie este aceea dată de Layard (Niniveh and Babylon, pag. 493), cum că Eufratul, care are în adevăr o tendinţă de a se retrage spre apus mâncând mereu malul drept, curgeà pe timpurile splendoarei Babilonei mai la răsărit, aşà că intrà în oraş; această explicaţie însă, nu mi se pare satisfăcătoare, pentrucă dacă erà aşà, fluviul ar fi ros până jos ruinele dela Babil înainte de a ocupà matca în care curge astăzi.

[1] οἳ δὲ οὐκ εἶδον ἔμενον ἐν τῇ ἑωυτοῦ τάξι ἕκαστος, Aceasta se puteà întâmplà lesne, datà fiind imensa întindere a oraşalui.

[2] Βαβυλὼν μέν νυν οὕτω τὸ δεύτερον αἱρέθη. La finele Cap. 191 din Cartea I, avem fraza »καὶ Βαβυλὼν μὲν οὕτω τότε πρῶτον ἀραίρητο«. Vezi nota asupra acelui pasaj, vol. I, pag. 358, nota 4.

[3] τὸ τεῖχος περιεῖλε καὶ τὰς πύλας πάσας ἀπέσπασε. Bähr traduce: »mœnia sustulit (scilicet diruit) portasque avulsit«. Aceeaş expresie de τὸ τεῖχος περιαιρέειν pentru dărâmarea zidurilor e întrebuinţată de autorul nostru la Cap. 46 din Cartea VI; asemenea pentru a smulge porţile unei cetăţi, avem la Cap. 17 din Cartea I »οὔτε θύρας ἀπέσπα«. — In toată partea aceasta a naraţiunii lui Erodot relativă la acest asediu al Babilonei am arătat, atât la nota 4, pag. 358, vol. I cât şi la nota 2, pag. 329 de mai sus, că autorul nostru confundă evenimente şi fapte petrecute într'un asediu cu fapte petrecute cu ocazia unui alt asediu. Acì în specie nu se poate ca Dariu să fi distrus zidurile acestei cetăţi, căci Babilona mai susţinù încă un asediu în timpul domniei lui Dariu când cu răscoala lui Araku, asediu la care nu a luat parte Dariu în persoană, cum a luat acì; apoi Babilona s'a mai răsculat şi în contra lui Xerxe şi despre zidul acesta vorbeşte autorul nostru la Cap. 178 din Cartea I ca existând pe timpul lui. (περιθέει. vezi Cartea I, Cap. 178). Dacă Dariu ar fi distrus aceste ziduri, cum spune Erodot acì, cum ar fi susţinut Babilona un asediu în contra lui Xerxe şi cum ar fi fost ele în fiinţă pe timpul lui Erodot? E mai raţional sa credem că Dariu a făcut spărturi în zid, căci munca de a rade până la pământ nişte ziduri a căror lungime şi grosime erau aşà de colosale cum erau acestea, ar fi fost enormă. Ctesias, după spusele lui Diodor din Sicilia, afirmă că a văzut aceste ziduri şi s'ar fi mirat de înălţimea lor: »τὸ ὕψος ἄπιστον τοῖς ἀκούουσιν, ὡς φησι Κτησίας ὁ Κνίδιος« E dar, cum am zis, probabil că şi Dariu şi Xerxe, când au luat Babilona, s'au mulţumit numai cu spargerea unor porţiuni din ziduri, suficiente pentru ca să nu poată rezistà. Când se pregătià o revoltă, atunci cetăţenii reparau repede zidurile şi astfel puteà oraşul acesta să susţină nu mai puţin ca patru asedii numai în contra Perşilor, unul în contra lui Ciru, două în timpul domniei lui Dariu şi un al patrulea asediu în contra lui Xerxe.

[4] ἑλὼν Κῦρος τὴν Βαβυλῶνα ἐποίησε τούτων οὐδέτερον. Berosus (ap. Ioseph. c. Apion I. 20) spune contrariul şi anume că Ciru, după ce luă Babilonul, dete ordin să se dărâme cu totul zidurile exterioare ale acestei cetăţi. Probabil că şi Erodot şi Berosus greşesc în sensuri diametral opuse şi

τοῦτο δὲ ὁ Δαρεῖος τῶν ἀνδρῶν τοὺς κορυφαίους μάλιστα ἐς τρισχιλίους ἀνεσκολόπισε,[1] τοῖσι δὲ λοιποῖσι Βαβυλωνίοισι ἀπέδωκε τὴν πόλιν οἰκέειν. Ὡς δ' ἔξουσι γυναῖκας οἱ Βαβυλώνιοι, ἵνα σφι γένεα ὑπογίνηται,[2] τάδε Δαρεῖος προϊδὼν ἐποίησε· τὰς γὰρ ἑωυτῶν,[3] ὡς καὶ

nu a făcut nici una nici alta din acestea: Dariu mai luă ca la trei mii dintre bărbaţii cei mai de frunte şi îi trase în ţepi, iar restului Babilonienilor le predete oraşul ca să-l locuească. Ca să aibă Babilonienii femei şi ca să nu piară neamul lor,

că Ciru fără a lăsà intacte zidurile le-a pus în stare aşà ca să poată servì ca apărare cetăţii, cum am spus în nota precedentă că a făcut mai târziu şi Dariu. Pe inscripţia dela Behistun unde se vorbeşte de ambele revolte ale Babilonei în contra lui Dariu (vezi acea inscripţie la începutul acestui volum, col. II, § 1 şi col. III, § 14), nu se spune un cuvânt despre dărâmarea zidurilor de către acel monarh, şi cred că dacă s'ar fi efectuat de el o lucrare aşà de colosală, s'ar fi menţionat. Pe de altă parte, nu e imposibil ca Erodot să fie mai aproape de adevăr decât Berosus, pentrucă Ciru nu a luat cu asalt Babilona, ci Babilonienii s'au predat de bună voie şi au deschis singuri porţile cetăţii lui Ciru, care deci a putut să arate mai multă clemenţă decât dacă ar fi întâmpinat rezistenţă, şi să lase zidurile intacte.

[1] Δαρεῖος τῶν ἀνδρῶν τοὺς κορυφαίους μάλιστα ἐς τρισχιλίους ἀνεσκολόπισε. Această cruzime seamănă mai mult a unui act al lui Xerxes decât al lui Dariu şi inscripţia dela Behistun nu spune că el a făcut aşà cevà. Ea spune numai că cu ocazia primei revolte, Dariu s'a mulţumit să execute pe pretendentul care a excitat revolta (col. II, part. I, linia 5), şi că cu a doua ocazie a pedepsit cu moarte pe şeful rebel şi pe câţivà din partizanii lui (col. III, part. 13). Prin urmare e de presupus că şi acì autorul nostru a făcut confuzie. Nu e mai puţin adevărat că asemenea execuţii crude se obicinuiau la popoarele vechi asiatice şi tragerea în ţepi a captivilor şi a prizonierilor de războiu se practică de Asirieni în mod curent, precum se dovedeşte din bazoreliefele găsite la Niniva, unde vedem totdeauna reprezentate asemenea execuţii. (Vezi Layard *Niniveh and Babylon*, pag. 355). Nu avem însă nevoie de a merge aşà departe ca să găsim exemple de asemenea acte barbare; şi istoria Hunilor, a Tătarilor şi a Turcilor e plină de asemenea fapte oribile. Nu s'a făcut oare Vlad al V-lea al nostru celebru prin asemenea cruzimi cari i-au dat porecla de Ţepeş, prin care e cunoscut în istorie. Sigur că contactul cu Tătarii şi cu Turcii i-au suggerat aşà barbarii, căci rassa noastră nu e din fire crudă. — Cu privire la execuţiile despre cari e vorbă în textul acesta, istoricul englez Grote (*Hist. of Greece*, vol. IV, pag. 311), le compară cu execuţia streliţilor revoltaţi sancţionată de Petru cel mare al Rusiei, şi care avù loc la Moscova în anul 1698, cu care ocazie 2.000 de streliţi fură spânzuraţi împrejurul zidurilor oraşului. — Venind acum la victimele acestor represalii în contra Babilonienilor, aceşti bărbaţi de frunte despre cari vorbeşte textul (τοὺς κορυφαίους), aceştia trebue să fi fost Caldeeni cari formau clasa sau casta superioară a cetăţenilor acestui oraş. — Pentru verbul ἀνεσκολόπισε vezi mai sus Cap. 132 şi Cartea I, Cap. 128.

[2] ἵνα σφι γένεα ὑπογίνηται. Bähr traduce: »ut soboles ipsis fiat«. In loc de γένεα Bekker propune a se cetì acì γενεὴ, subt cuvânt că Omer în Iliada (VI, vers 140; IX, vers 538 şi XIX, vers 122), întrebuinţează pe γενεὴ în sensul acesta; în Iliada XIV, la vers 123 avem γένος, aşà că nu văd de ce să facem schimbarea propusă de Bekker, care nu e sancţionată de nici un text manuscris.

[3] τὰς γὰρ ἑωυτῶν. Particula γὰρ luat acì în sens explicativ prin amintirea către cetitor a unui fapt pe care trebue să-l cunoască, fie pentrucă e lucru de notorietate publică, fie pentrucă i s'a spus dejà. Avem la Cap. 8 şi 24 din Cartea I pe γὰρ întrebuinţat tot în sensul acesta.

κατ' ἀρχὰς δεδήλωται,[1] ἀπέπνιξαν οἱ Βαβυλώνιοι, τοῦ σίτου προορέοντες·[2] ἐπέταξε τοῖσι περιοίκοισι ἔθνεσι γυναῖκας ἐς Βαβυλῶνα κατιστάναι, ὅσας δὴ[3] ἑκάστοισι ἐπιτάσσων, ὥστε πέντε μυριάδων[4] τὸ κεφαλαίωμα[5] τῶν γυναικῶν συνῆλθε· ἐκ τουτέων δὲ τῶν γυναικῶν οἱ νῦν Βαβυλώνιοι γεγόνασι.

160. Ζωπύρου δὲ οὐδεὶς ἀγαθοεργίην Περσέων ὑπερεβάλετο παρὰ Δαρείῳ κριτῇ,[6] οὔτε τῶν ὕστερον γενομένων οὔτε τῶν πρότερον, ὅτι μὴ Κῦρος μοῦνος· τούτῳ γὰρ οὐδεὶς Περσέων ἠξίωσέ κω ἑωυτὸν συμβαλέειν.[7] Πολλάκις δὲ Δαρεῖον λέγεται γνώμην τήνδε ἀποδέξασθαι,[8] ὡς βούλοιτο ἂν Ζώπυρον εἶναι ἀπαθέα τῆς ἀεικείης[9] μᾶλλον, ἢ Βaiată ce făcù Dariu prevăzător: căci, precum am arătat mai sus, Babilonienii, ca să economisească proviziile (lor), le sugrumaseră pe acestea; el ordonă tuturor neamurilor vecine să aducă femei în Babilona, dând ordin în aşà mod fiecăruia, că numărul total al femeilor s'a urcat la cincizeci de mii; din femeile acestea se coboară Babilonienii de astăzi.

160. După estimaţia lui, Dariu nici un Persan, nici din acei cari s'au născut în urmă, nici din acei cari au fost înainte, nu a întrecut pe Zopir în fapte mari, cu singura excepţie a lui Ciru; Căci cu acesta (din urmă) nici un Persan nu s'a găsit demn de a fi comparat. Se spune că Dariu ar fi zis a-

[1] ὡς καὶ κατ' ἀρχὰς δεδήλωται. Se referă la cele arătate mai sus la Cap. 150. — κατ' ἀρχὰς nu are acì sensul larg »dela început«, ci mai restrâns de »dela începutul naraţiunii acesteia«, adică mai scurt pe românește *mai sus*. Găsim pe κατ' ἀρχὰς întrebuinţat în acest sens la Cartea V în Cap. 62 şi 92 şi la Cartea VII, Cap. 88.

[2] τοῦ σίτου προορέοντες. Pentru structura aceasta vezi gramatica elină a lui Kühner, § 533. Acest participiu având un sens de scop urmărit.

[3] ὅσας δή. Particula δή indică aproximaţie. (Vezi vol. I, pag. 281, nota 5); în pasajul din Cartea I, Cap. 157, care face obiectul acestei note, avem δή κοτε care indică şi mai puţină preciziune.

[4] μυριάδων. Textul sancroftian are μυριάδες.

[5] τὸ κεφαλαίωμα este suma totală adunată pe capete sau unităţi.

[6] παρὰ Δαρείῳ κριτῇ. *După judecata* (sau părerea) *lui Dariu*. Avem la Cap. 32 din Cartea I παρ' ἐμοί. (Vezi vol. I, pag. 54, nota 3).

[7] τούτῳ γὰρ οὐδεὶς Περσέων ἠξίωσέ κω ἑωυτὸν συμβαλέειν. Marea opinie pe care o au Perşii despre Ciru reiese şi din cele spuse de autorul nostru mai sus la Cap. 34 şi 89.

[8] γνώμην τήνδε ἀποδέξασθαι. La Cap. 143 din Cartea V, vedem că Dariu face asemenea un compliment măgulitor lui Megabiz, tatălui lui Zopir. E curios că Plutarch atribue că a adresat lui Zopir complimentul pe care Erodot la Cap. 143 din Cartea IV, spune că Dariu l-ar fi făcut lui Megabiz, aşà că există o oarecare confuzie în spiritul acestor istorici cu privire la aceste spuse ale lui Dariu.

[9] ἀεικείης. Gaisford, bazat pe autoritatea câtorvà manuscrise, scrie ἀεικίην. Majoritatea manuscriselor însă ne prezintă forma pe care am adoptat-o în acord

βυλῶνάς οἱ εἴκοσι πρὸς τῇ ἐούσῃ προσγενέσθαι. Ἐτίμησε δὲ μιν μεγάλως· καὶ γὰρ δῶρά οἱ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐδίδου ταῦτα τὰ Πέρσῃσί ἐστι τιμιώτατα,[1] καὶ τὴν Βαβυλῶνά οἱ ἔδωκε ἀτελέα[2] νέμεσθαι μέχρι τῆς ἐκείνου ζόης· καὶ ἄλλα πολλὰ ἐπέδωκε. Ζωπύρου δὲ τούτου γίνεται Μεγάβυζος,[3] ὃς ἐν Αἰγύπτῳ ἀντία Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων ἐστρατήγησε. Μεγαβύζου[4] δὲ τούτου γί-

desea că ar fi preferat ca Zopir să nu fi fost aşà nedemn mutilat decât să fie stăpân peste douăzeci de Babiloane pe deasupra celei în fiinţă. Şi l-a cinstit foarte (Dariu) pe Zopir; el îi mai hărăzì în fiecare an daruri de acelea de cari la Perşi se ţine mai multă seamă, şi i-a mai dat Babilona ca s'o administreze cât timp ar mai fi în vieaţă scutit de a răspunde tributul; (i-a) mai acordat şi alte multe (privilegii). Acest Zopir avù un fiu, pe Megabiz, carele a comandat în Egipt expediţia în contra Atenienilor şi aliaţilor lor; acest Megabiz avù (şi el)

cu Creutzer şi acì şi la Cap. 115 din Cartea I unde vezi la vol. I, nota 3 pag. 204. Manuscrisul sancroftian are αἰκίης.

[1] δῶρά οἱ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐδίδου ταῦτα τὰ Πέρσῃσί ἐστι τιμιώτατα. Ctesias (*Excerpta Pers.*, § 22), confirmă cele spuse de Erodot şi menţionează între alte daruri oferite de Dariu lui Zopir o râşniţă de aur (χρυσῆν μύλην) cântărind 6 talanţi, adică de o valoare ca de 75.750 lei; acest dar, zice acel autor, ar fi cel mai distinctiv pe care l-ar primì un Persan.

[2] ἀτελέα. Cred că trebue să înţelegem prin cuvântul acesta nu că Dariu a scutit oraşul Babilona de contribuţii, dar că a autorizat pe Zopir să le reţie în profitul lui propriu în loc de a le vărsà în tezaurul regal, cum făceau satrapii ceilalţi orânduiţi peste provincii. — Cât pentru expresia aceasta, o găsim în Cartea aceasta mai sus la Cap. 94 şi 97, unde avem ἀτελέα γὰρ Πέρσαι νέμονται χώρην.

[3] Μεγάβυζος. Atât Tucidid (I, 109) cât şi Ctesias (*Exc. pers.*, 32, 33), ne spune că Megabiz acesta devenì ginerele lui Xerxes luând în căsătorie pe Amitis, fiica acestui monarh. El fu unul din cei 6 generali puşi în comanda armatei în contra Elinilor. Tot el a alungat pe Atenieni din Egipt şi a strivit revolta lui Inarus. Mai târziu, la anul 447 înainte de Hristos, el însuş s'a certat cu Artaxerxe din cauză că monarhul acesta nu a respectat angajamentul în baza căruia se predase Inarus, dar împăcându-se iar apoi cu Artaxerxe, a murit în Persia la o vârstă foarte înaintată.

[4] Μεγαβύζου δὲ τούτου γίνεται Ζώπυρος, ὃς ἐς Ἀθήνας αὐτομόλησε ἐκ Περσέων. Această dezerţiune a lui Zopir, nepotul eroului acestui episod cu care Erodot închide Cartea III a scrierilor lui, este menţionată de Ctesias la § 43 din scrierea lui *Excerpta Persica*. Acest autor afirmă că acest fapt s'a petrecut foarte puţin timp înainte de moartea regelui Artaxerxes Longiman, adică puţin timp înaintea anului 425. E faptul cel mai posterior din câte sunt consemnate în toate scrierile lui şi de sigur a fost adăugat acì de autor cu ocazia ultimei revizuiri a lucrării lui. Cum nu cred că Erodot a mai trăit după anul 429 sau 428 înainte de Hristos, presupun că Ctesias a pus dezerţiunea lui Zopir prea aproape de moartea lui Artaxerxes, şi că în realitate ea a avut loc cu 3 sau 4 ani înaintea acelui eveniment. Cuvintele acestea din

νεται Ζώπυρος, ὃς ἐς Ἀθήνας αὐτομόλησε ἐκ Περσέων.

un fiu Zopir care dezertă dela Perşi (şi se stabilì) în Atena.

ΤΕΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ Γ'

FINELE CĂRŢII III.

text au o mare importanţă pentru biografii lui Erodot, pentrucă ele probează că el a trăit până la dezerţiunea aceasta pe care nu o putem pune înaintea anului 428 înainte de era noastră. Despre acest Zopir, Erodot mai vorbeşte la Cap. 43 din Cartea IV. Ctesias ne mai spune că acest Zopir a pierit într'o luptă între Atenienii comandaţi de el şi Caunienii. — Cred că clauza aceasta a fost adăugată de Erodot la finele vieţii lui cu ocazia revizuirii lucrării lui şi că nu există când a scris întâiu cartea aceasta; acesta pentru motivele ce le-am expus în introducerea care precedă traducerea acestei cărţi. — Unele manuscrise, în loc de αὐτομόλησε au ἠϑτομόλησε; acì ne-am ţinut de textul sancroftian şi cel wesselingian.

VERIFICAT 1987
VERIFICAT 2007
BIBLIOTECA Centrală Universitară București
VERIFICAT 2017